KUR'ÂN OKURKEN ZİHNE TAKILAN AYETLER

Müşkilü'l Kur'ân

Yrd. Doç. Dr. ABDULCELİL CANDAN

ELEST

2.Baskı

ELEST YAYINLARI: 2
İnceleme-Araştırma: 1

Editör : İsmail Demirci

Kapak Tasarım : Refik Yalur

Yayına Hazırlayan : Osman Arpaçukuru

Kapak Baskı ve Cilt : Bilge Matbaacılık

İç Baskı : Çalış Ofset

ISBN : 975-6307-02-1

1. Baskı : Nisan 2004
2. Baskı : Ocak 2007

© Bu kitabın yayın hakları
Elest Yayınları'na aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

ELEST YAYINLARI
Çatalçeşme Sk. Nuri Tezer Apt. 23/1 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0212. 514 56 53 - 54 Faks: 0212.520 05 58

Kur'ân Okurken Zihne Takılan Ayetler

"Müşkilü'l Kur'an"

▼

Yrd.Doç.Dr. Abdulcelil Candan

100. Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ELEST

İstanbul 2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 13
GİRİŞ 15
a-Konunun Önemi ve Amacı 15
b-Çalışma Metodumuz ve Bu Konuda Yapılan Çalışmalar 18

BİRİNCİ BÖLÜM
İŞKÂLİN TANIMI VE GİDERME YÖNTEMİ

MÜŞKÜLÜN TANIMI 23
a- Lügat Olarak 23
b-Kavram Olarak 23
c-Tarifin Kur'an Metni Üzerinde Gösterilmesi 24
MÜŞKÜLE YAKIN BAZI KAVRAMLAR 25
MÜŞKÜL ÂYETLERİN ALANI 27
a-Geçmişte 27
b-Günümüzde 28
İŞKÂLİ GİDERMENİN HÜKMÜ 29
KUR'AN'DA MÜŞKÜL VE MÜTEŞÂBİH ÂYETLERİN BULUNMASININ HİKMETİ 29
HERHANGİ BİR METNİ İZAHA DUYULAN İHTİYAÇ 33
KUR'AN'DA ANLAŞILMAYAN BİR ŞEY VAR MI? 34
TEFSİR YÖNÜNDEN ÂYETLERİN TASNİFİ 37
İŞKÂLİ (PROBLEMİ) GİDERME YÖNTEMLERİ 41
1. Arapça'yı Kullanmak 41
2. Kur'an'ı Bir Bütün Olarak Ele Almak 43
3. Sünnet'e Başvurmak 45
4. Taassup ve Taklitten Uzaklaşmak 47
5. Gaybî ve Gereksiz Ayrıntılara Dalmamak 48

6. Zahirî Anlamı Esas Alıp, Gereksiz Yerde Batinî Anlama Gitmemek 49
7. Sibak ve Siyakı Göz Önünde Bulundurmak 50
8. Âyetlerin Nüzul Sebeplerinden Yararlanmak 51
9. İşkâlin Çözülmesi İçin Allah'tan Yardım Talep Etmek 52
10. Takvaya Sarılmak 53
11. İşkâli Zamana Bırakmak 54
MÜŞKÜL ÂYETLERDE ÖNEMLİ FAKTÖR, ANLAYIŞ VE SEVİYE FARKLILIĞI 54
KUR'AN'I ANLAMANIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER 59
1. Taklit ve Taassup 60
2. Kur'an Okurken Tüm Cehd ve Gayret Harflerin Çıkış Yerlerine Hasretmek 61
3. Günahlara Dalmak 61
4. Tekebbür (Büyüklenme) 62
5. Kur'an'ı Hedefinden Saptırmak 63
6. Ahireti İnkâr Etme veya Dünyayı Ahirete Tercih Etme 64
7. Okunanın Anlamını Bilmeme veya Ondan Habersiz Olma 64
KUR'AN'IN EN MÜŞKÜL ÂYETİ HANGİSİDİR? 67
HZ.PEYGAMBER'E MÜŞKÜL GELEN ÂYET VAR MIYDI? ... 70
MÜŞKÜL ÂYETLER İÇİN YAPILAN SEYAHATLAR 71
ASHAB'A MÜŞKÜL GELEN ÂYET ÖRNEKLERİ 72
ULEMAYI UZUN SÜRE DÜŞÜNDÜREN MÜŞKÜL ÂYETLERE ÖRNEKLER 83

İKİNCİ BÖLÜM

(1) FATİHA SÛRESİ 91
(2) BAKARA SÛRESİ 97
(3) ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ 155
(4) NİSÂ SÛRESİ 175
(5) MÂİDE SÛRESİ 197
(6) EN'ÂM SÛRESİ 215

(7) A'RÂF SÛRESİ 222
(8) ENFÂL SÛRESİ 230
(9) TEVBE SÛRESİ 238
(10) YÛNUS SÛRESİ 246
(11) HÛD SÛRESİ 252
(12) YÛSUF SÛRESİ 261
Yûsuf Sûresi Bir Aşk Hikayesi midir? 261
(13) RA'D SÛRESİ 271
(14) İBRAHİM SÛRESİ 274
(15) HİCR SÛRESİ 276
(16) NAHL SÛRESİ 280
(17) İSRÂ SÛRESİ 289
(18) KEHF SÛRESİ 301
(19) MERYEM SÛRESİ 310
(20) TÂ-HÂ SÛRESİ 314
(21) ENBİYÂ SÛRESİ 322
(22) HAC SÛRESİ 328
(23) MÜMİNÛN SÛRESİ 332
(24) NÛR SÛRESİ 335
(25) FURKÂN SÛRESİ 341
(26) ŞUARÂ SÛRESİ 343
(27) NEML SÛRESİ 348
(28) KASAS SÛRESİ 353
(29) ANKEBÛT SÛRESİ 358
(30) RÛM SÛRESİ 359
(31) LUKMAN SÛRESİ 361
(32) SECDE SÛRESİ 365
(33) AHZÂB SÛRESİ 368
(34) SEBE' SÛRESİ 379

(35) FÂTIR SÛRESİ 381
(36) YÂSİN SÛRESİ 384
(37) SÂFFÂT SÛRESİ 387
(38) SÂD SÛRESİ 392
(39) ZÜMER SÛRESİ 396
(40) ĞAFİR (MÜMİN) SÛRESİ 399
(41) FUSSİLET SÛRESİ 401
(42) ŞURÂ SÛRESİ 405
(43) ZUHRUF SÛRESİ 407
(44) DUHÂN SÛRESİ 410
(45) CÂSİYE SÛRESİ 412
(46) AHKÂF SÛRESİ 413
(47) MUHAMMED SÛRESİ 415
(48) FETH SÛRESİ 417
(49) HUCURÂT SÛRESİ 419
(50) KÂF SÛRESİ 420
(51) ZÂRİYÂT SÛRESİ 422
(52) TÛR SÛRESİ 425
(53) NECM SÛRESİ 426
(54) KAMER SÛRESİ 431
(55) RAHMÂN SÛRESİ 433
(56) VÂKIA SÛRESİ 441
(57) HADİD SÛRESİ 444
(58) MÜCÂDELE SÛRESİ 449
(59) HAŞR SÛRESİ 451
(60) MUMTEHİNE SÛRESİ 453
(61) SÂFF SÛRESİ 454
(62) CUMA SÛRESİ 456
(63) MÜNAFİKÛN SÛRESİ 457

(64) TEĞÂBUN SÛRESİ....458
(65) TALAK SÛRESİ....460
(66) TAHRİM SÛRESİ....462
(67) MÜLK SÛRESİ....464
(68) KALEM SÛRESİ....466
(69) HÂKKA SÛRESİ....469
(70) MEÂRİC SÛRESİ....472
(71) NÛH SÛRESİ....474
(72) CİN SÛRESİ....477
(73) MÜZZEMMİL SÛRESİ....481
(74) MÜDDESİR SÛRESİ....483
(75) KIYAMET SÛRESİ....486
(76) İNSAN SÛRESİ....488
(77) MÜRSELÂT SÛRESİ....490
(78) NEBE' SÛRESİ....491
(79) NÂZİÂT SÛRESİ....493
(80) ABESE SÛRESİ....494
(81) TEKVİR SÛRESİ....496
(82) İNFİTÂR SÛRESİ....497
(83) MUTAFFİFİN SÛRESİ....498
(84) İNŞİKÂK SÛRESİ....500
(85) BÜRÛC SÛRESİ....501
(86) TÂRIK SÛRESİ....502
(87) A'LÂ SÛRESİ....503
(88) ĞÂŞİYE SÛRESİ....505
(89) FECR SÛRESİ....507
(90) BELED SÛRESİ....510
(91) ŞEMS SÛRESİ....513
(92) LEYL SÛRESİ....514

(93) DUHÂ SÛRESİ 516
(94) İNŞİRÂH SÛRESİ 518
(95) TİN SÛRESİ 519
(96) ALAK SÛRESİ 522
(97) KADR SÛRESİ 524
(98) BEYYİNE SÛRESİ 525
(99) ZİLZÂL SÛRESİ: 528
(100) ÂDİYÂT SÛRESİ 530
(101) KARİA SÛRESİ 532
(102) TEKÂSÜR SÛRESİ 534
(103) ASR SÛRESİ 535
(104) HÜMEZE SÛRESİ 537
(105) FİL SÛRESİ 538
(106) KUREYŞ SÛRESİ 541
(107) MÂÛN SÛRESİ 542
(108) KEVSER SÛRESİ 544
(109) KÂFİRUN SÛRESİ 545
(110) NASR SÛRESİ 548
(111) TEBBET SÛRESİ 550
(112) İHLAS SÛRESİ 551
(113) FELAK SÛRESİ 552
(114) NÂS SÛRESİ 559
SONUÇ 561
BİBLİYOGRAFYA 565
KARMA İNDEKS 573

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾

"Kur'an'ı gerektiği gibi düşünmezler mi? Eğer o (Kur'an) Allah'tan başka birinin katından gelseydi onda birçok tutarsızlık bulacaklardı."

Kur'an-ı Kerim (4/82)

ÖNSÖZ

Hamd Allah'adır, O Allah ki kuluna ilahi kelamı indirdi ve onun anlaşılmasını güçleştirecek hiçbir çapraşıklığa yer vermedi. Salat, selam onu beyan eden, öğreten son elçisi Hz. Muhammed'e, onun ashabına ve ona tabi olanlara....

Kur'an, hem dünyada hem de ahirette insanlığın saadete, karanlıklardan aydınlığa çıkması için Allah tarafından gönderilmiş ilahî bir mesajdır. Müslüman'ın şeref ve izzet kaynağıdır. Öncelikle kendisinden sorulacağımız, o ve onu yaşama biçimi Hz. Peygamberin sünnetidir. Bu nedenle Müslüman için, her türlü çaba ve fedakarlık gösterilecek konuların başında Kur'an'ı anlama gelmektedir. Zira Kur'an, onun hayat programı ve tartışmasız rehberidir. Allah, onu en güzel, en fasih ve anlaşılır biçimde gönderdiği için onda herhangi bir çelişki veya tutarsızlığın bulunması mümkün değildir. Çelişki ve tutarsızlık beşer zafiyetinin tezahürüdür.

Müslümanlar ilk dönemden beri bu ilahi mesajı anlamaya ve ondan Allah'ın muradını çıkarmaya çalışmışlardır. Zira her gelen kuşak kendisinden öncekilerin ulaşamadığı gerçekleri Kur'an'dan öğrenmeye ve değinmedikleri konuları ele almaya çalışmıştır. Kur'an'da her kelime hatta her harfin konulduğu yer bile hikmetten hâlî değildir. Bir kelimeye neden öncelik verilmiş, diğeri neden sonra gelmiştir, hepsine cevap aranmıştır.

Kur'an, her şeyi ile Allah'tan geldiği için her türlü çelişki ve tutarsızlıktan münezzehtir. Bu özelliği diğer hiçbir eser için söylememiz mümkün değildir. Sözgelimi birkaç mısralık bir şiir veya birkaç cümleden meydana gelmiş bir nesirde bile ihtilaf ve eksikliği görmek mümkündür. Kur'an'da anlama problemi bulunan bazı âyet veya lafızların bulunması, onun açık, fasih ve kolay olma özelliklerine halel getirmez. Bu insanların anlayış farklılığı, zeka durumları, ilim seviyeleri, meşrep ve mezhep anlayışlarının değişik olmasından kaynaklanmaktadır.

Günümüzde tefsir sahasında yapılacak çalışmalarda en çok üzerinde durulması gereken konunun, Kur'an'ın en doğru biçimde anlaşılmasına yönelik olanı olduğuna inanmaktayız.

Kur'an'ın anlaşılmasıyla ilgili bu çalışmam esnasında görüş ve değerlendirmelerinden istifade ettiğim, çalışmanın bitiminde de metni okuyarak tashih ve katkılarda bulunan davetçi, âlim Mustafa İslamoğlu'na, öğretim elemanları; *Dr. Ahmet Ceylan'a, öğretim görevlisi Abdulhadi Timurtaş'a, araştırmacı yazar Mehmet Emin Tekin*'e, ayrıca zaman zaman görüşlerine başvurduğum diğer mesai arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamızla Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasına bir nebze de olsa katkıda bulunabildikse kendimizi bahtiyar addederiz.

Başarı Allah'tandır.

Yrd.Doç. Dr. Abdulcelil CANDAN

GİRİŞ

a-Konunun Önemi ve Amacı

Kur'an'ın her konuda İslâm'ın ilk ve en önemli temel kaynağı olduğunda herhangi bir ihtilaf bilmiyoruz. O, her mezhep ve ekol için başvurulacak ilk kaynaktır. Müslüman'ın Kur'an'ı anlamasından daha olağan ve elzem bir uğraşı yoktur. Zira onu öğrenmek, insanın önce Rabbini, sonra kainatı ve kendisini, hayrı, güzelliği ve erdemi öğrenmektir. Onu öğrenmek, şerrin, çirkinliğin kaynağını ve onlardan kurtuluş yöntemlerini öğrenmektir. Kur'an'ın anlaşılması iyinin kötünün, hak ve haklının anlaşılması demektir. *"Önünüzde Allah'ın âyetleri okunurken ve aranızda O'nun elçisi var iken nasıl olur da inkâra dönersiniz? Oysa her kim Allah'a sıkıca tutunursa o kesinlikle bir doğru yola çıkmıştır."* (Âl-i İmrân, 3/101) âyeti, Kur'an'ı ve onu yaşayan ve öğreten Hz. Peygamberin öğretilerinin bulunduğu toplumun yanlışı seçmelerini garipsemiştir.

Kur'an, Müslümanların hayatlarını aydınlatan kaynaktır. O, hayatı bütün olarak ele alır. İnsanların yaşamlarında karşılaştıkları problemleri çözmek ister. Bu nedenle birçok yerde *nur* ve *münir/aydınlatan* sıfatlarıyla anılmıştır. (Mâide 5/15, Fâtır, 35/25) Bunu iyi bilen İslâm muarızları, Kur'an ile Müslümanlar arasına bazı yapay engeller koymaya uğraşmışlardır. Zira hırsızlar girmek istedikleri yerin ışıkla olan irtibatını kesmeye ve birtakım yapay engeller oluşturmaya çalışırlar. Bu nedenle Kur'an muarızları, onu inkâr yerine Müslüman kamuoyunun zihnini meşgul edecek şüphe ve tereddütler ortaya koymayı

yeğlemişlerdir. Orta çağda bedevî bir topluma nazil olan Kur'an'ı modern bir hayatta uygulamanın imkansız olduğunu, anlaşılmaz bir dil ile indiğini, yaşayanlardan çok ölülere hitap ettiğini, belirli kesimlerin ancak onu anlayabileceklerini, onların da asırlar önce gelip geçtiklerini iddia ederler. Bunlar, onların ortaya attıkları engel ve şüphelerden sadece bazılarıdır.

Sahabeden günümüze, en çok üzerinde çalışılan konu, Kur'an'ı anlama çerçevesinde olmuştur. Öyle ki bazen bir tek âyet bile araştırmacıların yıllarını almıştır. *Kur'an Mütercimi* ve "*Hibru'l Ümme/Ümmetin Üstadı*" olarak bilinen *İbn Abbas*'ın *"Eğer ikiniz Allah'a tövbe ederseniz ne iyi. Çünkü ikinizin de kalpleri eğildi. Yok eğer Peygambere karşı birbirinize arka çıkmaya kalkışırsanız haberiniz olsun ki onun yardımcısı Allah'tır, Cebrail'dir ve dürüst müminlerdir. Bunların ardından melekler de ona arka çıkar."* (Tahrim, 66/4) âyetinde, Peygamber aleyhinde yardımlaşan kadınların kim olduğunu *Hz. Ömer*'den sormak için bir veya iki sene uğraşmıştır. *(Suyutî, Muhimâtu'l Kur'an fi Mubhemati'l Kur'an,* s. 34) Keza, sahabeden *İkrime, "Kim Allah yolunda hicret ederse yeryüzünde gidilecek çok yer de, genişlik de bulur ve kim çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse muhakkak ki onun mükâfatı Allah'a aittir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir."* (Nisâ, 4/100) âyetinde söz konusu edilen zatın kim olduğunu öğrenmek için dört sene çalışmış, sonunda onun *Cündup b. Demre* olduğunu öğrenmiştir. (a.g.e., s.76)

Kur'an'ın doğru anlaşılması İslâm toplumunda görülen birçok problemin çözümünü de beraberinde getirecektir. Zira söz konusu problemlerin büyük ekseriyeti Kur'an'ı yanlış anlamadan kaynaklanmaktadır. İslâm tarihinin ilk ifrat hareketi olan *Haricî Çıkış*, Kur'an'ı yanlış anlama ve bu yanlışlığa bina edilen yaşantıdan kaynaklandığı gibi, günümüzde de birçok sapma Kur'an'ın yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır.

Haricîler, "Hüküm ancak Allah'ındır." (En'âm, 6/57) âyetinden hareketle, *Hz. Ali* gibi bir şahsiyeti tekfir edebilmişler ve masum canlara kıyabilmişlerdir. Günümüzde de bunun uzantılarını görmek mümkündür. Sözgelimi bazı çevreler,*"İyilik ve*

takva üzerinde yardımlaşın, kötülük ve azgınlık üzerine yardımlaşmayın." (Mâide, 5/2) âyetinden hareketle ilhadî ve ateist cemiyet ve örgütlere yardım etmeyi Kur'an'ın emri olarak değerlendirmişlerdir.

Bu çalışmamızın amacı, özellikle Kur'an muarızlarının Müslümanları meşgul eden benzer entrikalarına cevap vermek, Kur'an ve İslâm çerçevesinde ortaya atılan birtakım şüphe ve iftiraları izale etmek ve Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktır. Çalışmamızın, günlük hayatında Kur'an-ı Kerimi okuyan Müslüman'ın okuma esnasında zihnine takılabilecek soru ve tereddütleri çözmede yardımcı olacağına inanmaktayız. Bu nedenle konu çok çetin olduğu gibi, o kadar da önemlidir.

Bilindiği gibi ilmî çalışmalarda karşılaşılan önemli problemlerden birisi, bir konuyu kendi dilinden diğer birine aktarmada görülür. Bu problem, her yönden yarattıklarından ayrı ve aşkın varlık Allah'ın muradını yarattıklara aktarma ile ilgili ise, daha da girift ve müşkül olacağı muhakkaktır. Araştırma, asırlarca ilim ehlini meşgul eden problemli âyetler ile ilgili olduğundan güçlük had safhaya ulaşmaktadır.

Allah'ın muradını başka dile aktarmanın güçlüğü konusunda Kur'an'ı İngilizce'ye çeviren *Muhammed Marmaduka* şunları der: "Kur'an çok sesli senfonik besteye benzer. Büyük bir orkestra için bestelenmiş bir müzik eserini tek sazla çalmaya kalkıştığımız zaman nasıl bir durum ortaya çıkacaksa, Kur'an'ı başka bir dile aktarmaya çalıştığımız zaman da öyle bir durumla karşılaşırız." Diğer bir düşünür de bu zorluluğu şöyle ifade eder: "Kur'an, sen peçesini kaldırsan bile sana yüzünü göstermeyen bir gelin gibidir. Eğer uğraşıp birşey göremiyor ve mutluluğa erişemiyorsan, bu bizzat örtüyü kaldırma hareketinin tiksindirici ve aldatıcı olmasındandır. Fakat sen örtüyü kaldırmaz ve yalnız onun hoşnutluğunu elde etmeye çalışırsan onun tohum ekili tarlasını sularsan, uzaktan uzağa hizmetinde bulunur ve onu en iyi şekilde memnun etmek için zahmete katlanırsan o zaman perdeyi kaldırmadan da o sana yüzünü gösterecektir."

b-Çalışma Metodumuz ve Bu Konuda Yapılan Çalışmalar

"Müşkilü'l-Kuran/Düşündüren Âyetler" üzerindeki çalışmalar, yeni olmayıp, Kur'an'ın inmeye başlamasından itibaren görülmüştür. Ashab, Kur'an dilini çok iyi bilmelerine rağmen, birçok âyet ve lafzın anlamını Hz.Peygamber'den sormuşlardır. Bu nedenle *"Müşkül Âyetlerin Tefsiri"* üzerindeki çalışmaları herhangi bir dönemle sınırlandırmak mümkün değildir. Her dönemde ortaya çıkan farklı akım ve problemler Kur'an'ın anlaşılmasında önemli etken olmuştur. Genel anlamda müfessirlerin büyük ekseriyeti, ilgili âyet bağlamında kısa veya detaylı olarak *müşkül âyetler* üzerinde durmuşlardır. Sözgelimi Arap dilinin inceliklerinin araştırıldığı bir dönemde, Kur'an'a dil ile ilgili birçok itirazın geldiğini ve bunların ilk müfessir ve dilcilerden itibaren ele alındığını görmekteyiz. Bu bağlamda, *İbn Abbas,* (v.68/687) *A'meş,* (v.221/835) *Sibeveyh*, (v.182/798) *İbn Kuteybe*, (v.276/889) *Zamehşerî*, (538/1143) *Ebu Hayyan,* (v.754/1353) *İbn Atiyye*, (v.546/1151) *Ahfeş,* (v.215/830) *Zeccâc,* (v311/923) *Ferra'*, (v.183/799) *Rağib el-İsfehanî,* (v.504/1110) *el-Girnatî*, (v.563/1167) *Nisâburî*, (v.850/1446) *Zebidî,* (v.893/1188) *Ebu Suud Efendi,* (v.896/1490) *Cürcânî*, (v.816/1413) zikredilebilir.

Felsefe ve kelamın gündemde olduğu dönemlerde, söz konusu ilimlerle ilgili problemlerin de *Gazzalî,* (v.505/1111) *Râzî*, (v.606/1209) *İbnu'l-Arabî*, (v.685/1240) *İbn Teymiye*, (v.728/1328) *Âlûsî*, (v.1270/1825) ve benzer alimlerin tefsir ve eserlerinde işlendiğini görmekteyiz.

Mezhep ihtilaflarından kaynaklanan bazı problemlerin de ahkâm ağırlıklı tefsirlerde serdedildiğine şahit olmaktayız. *İmam Şafiî*, (v.204/819), *Cassas* (v.370/992), *İbnü'l Arabî,* (v.543/1148) *Kurtubî,* (v.671/1227) *İbn Atiye* (v.546/1151) tefsirleri bu bağlamda zikredilebilir.

Günümüzde ise Kur'an'a yönelik itiraz ve anlama problemlerinin en çok sosyal hayatı ilgilendiren konulardan kaynaklandığına şahit olmaktayız. Bu nedenle bu çalışmamızda

günümüzde sık sık gündeme getirilen ve İslâm ile mücadelede malzeme yapılan soru ve problemlere de ilgili âyetlerin bağlamında değindik. Bu bağlamda, özellikle sosyal hayatta karşılaşılan problemlerin Kur'an tarafından işleniş biçimini ortaya koymaya çalıştık. Bu konuların bazılarının, *teoloji, aile, kadın, kölelik, miras, eşitlik, savaş hukuku, hürriyet, reenkarnasyon, ekonomi, mucize, kıssalar* vs. teşkil etti. Bu konuların her birinin bir akademik çalışmayı gerektirdiği muhakkaktır. Ancak çalışmamızın hacmi oranında işlemeye çalıştık. Kur'an'la ilgili ilk çalışmalarda bu konularda günümüzde yapılan çalışmalar kadar önem verilmediğini gördük Zira her müfessir öncelikle karşılaşmış olduğu problemleri ele almaya çalışmıştır.

Son dönem ulema ve müfessirlerin büyük ekseriyeti işledikleri âyet veya konu bağlamında anlama problemi bulunan âyetleri tefsir ve tahlil etmeye çalışmışlardır. Konuyu, *Muhammed Abduh,* (v.1323/1905) *Reşid Rıza,* (v.1354/1935) *Kasimî,* (v.1866/1914) *Mevdudî,* (v.1396/1976) *Seyyid Kutub,* (v.1386/1966) *Elmalılı Hamdi Yazır,* (1361/1942) *Muhammed Cevad Mağniyye, Muhammed Enver Keşmirî,* (v.1352/1933) *Mahmud Hicazî, Said Nursî,* (v.1379/1960) *Muhammed Gazalî,* (v.1417/1996) *Şa'ravî,* Muhammed Ali *Sabunî, Muhammed. Esed, Muhammed el-Emin Şinkitî,* (1363/1943) *Halidî, İbn Âşûr, Tabatabâî, Süleyman Ateş* ve benzer diğer birçok alimin tefsir ve ilmî çalışmalarında görmek mümkündür.

Özel anlamda ise *Kur'an müşkilâtı* üzerinde yapılmış şu çalışmaları tespit ettik:

1- *Te'vilü Müşkili'l-Kur'an*. Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim b.Kuteybe. Mısır.1972

2- *Es'iletu'l-Kur'an'il-Mecid ve Ecvibetühü*, Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdullah Râzî, Kum, ts.

3- *Esrârü't-Tekrâr fi'l-Kur'an*, Muhammed b. Hamza b. Nasr el-Kirmânî, Thk. Abdulkadir Ahmed Ata, Beyrut, 1989

4- *el-Burhân fi Tevcih-i Müşâbihati'l-Kur'an*, Thk, Abdulkadir Ata, Beyrut, 1986

5- ***De'fu İbhâmi'l-İttirâb an Âyâti'l- Kitâb***, Muhammed Emin b. Muhammed el-Muhtar el-Cekenî eş-Şinkitî, Beyrut, 1996, (*Advâu'l -Beyân* tefsiriyle Beraber)

6- ***er-Ravdu'r -Reyyân fi Esileti'l- Kur'an***, Şerafeddin el-Hüseyin b. Süleyman b. Reyyân, Thk: Abdulhalim b. Muhammed Nessar es- Selefî, Beyrut, 1994

7- ***Dürretu't-Tenzil fi Beyâni Âyâti'l Müteşâbihât fi'l-Kitabi'l-Aziz***, Muhammed b. Abdullah el-Hatib el-Eslafî, Beyrut, 1979

8- ***Tenzihu'l Kur'an ani'l Metâin***, İmaduddin Ebu'l Hasan Abdulcebbar b. Ahmed, Beyrut, ts.

9- ***Müşkilâtü'l- Kur'an***, Muhammed Enver Şah el-Keşmirî, Pakistan, 1998.

10- ***Fethu'r-Rahmân fi Keşfi Mâ Yultebesu fi'l-Kur'an***, Şeyhu'l İslâm Ebu Yahya Zekeriyyâ el-Ensârî, Thk: Muhammed Ali es- Sâbunî, Beyrut, 1985.

11- ***Tefsiru Müşkili'l-Kur'an***, Râşid Abdullah Ferhan, 1983

12- ***Fevâid fi Müşkili'l-Kur'an***, Abdulaziz b. Abdusselâm, Thk: Seyyid Rıdvan Ali en- Nedvî, Beyrut, 1982.

13- ***Keşfu'l Meâni fi'l Müteşâbih mine'l-Mesânî***, Muhammed b. İbrahim b. Sa'dullah b. Cemaat, Thk: Abdulcevad Halef, Mısır, 1990

14- ***Müteşâbihu'l Kur'ani'l-Azim***, Ahmed b. Cafer b. Abdullah Münâdi, Mekke, h. 1408.

15- ***Müşkilü İ'râbı'l- Kur'an***, Mekkî b. Ebi Talib, Thk. Yasin Muhammed Sevvâs, Şam, t.y.

16- ***Vâdhu'l–Burhân fi Müşkilâti'l-Kur'an***, Ahmed b. Muhammed Hellekân, Beyrut, t.y.

17- ***Tefsirü Âyâtin Üşkilet***, Şeyhu'l İslam İbn Teymiyye Abdulhalim el-Harrânî. Thk: Abdulaziz b. Muhammed b. el-Halife, Riyad, h.1415

Eski-yeni ayrımını yapmadan ulaşabildiğimiz tüm kaynaklardan yararlanmaya çalıştık. Gerekli yerlerde kendi görüş ve mütalaamızı ortaya koyduk. Yararlandığımız kaynakları dipnotta belirttik. Alıntılarda "*kalıp tercüme*" yerine "*mana aktarması*"nı uygun bulduk.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. *Birinci Bölüm*, "*Tefsir Usulünde İşkâl*" konusu ile "*İşkâl'in Anlam Alanı*", "*İşkâli Giderme Yöntemi*", "*Kur'an'da Anlaşılmayan Âyet veya Kelimelerin Bulunup Bulunmadığı*", "*Tefsir Yönünden Âyetlerin Tasnifi*", "*Kur'an'ı Anlamada Anlayış Farklılığı*", "*Kur'an'ı Anlamanın Önündeki Engeller*", "*Hz. Peygamber, Sahabe ve Alimlere Müşkül Gelen Örnekler*", "*Müşkül Âyetler için Yapılan Seyahatler*" benzer diğer bazı konulardan oluşmaktadır.

Çalışmamızın en geniş ve önemli kısmını oluşturan *İkinci Bölüm*'de ise '*Fatiha Sûresi*'nden başlamak üzere Kur'an'da tespit edebildiğimiz ve problem ihtiva ettiği iddia edilen âyetleri çözmeye çalıştık. Araştırmayı genel bir "*sonuç*" ile tamamladık.

Ey Rabbimiz! Katından çalışmalarımızda bize bir rahmet ver, bize bir çıkış yolu lütfet. Ey Rabbimiz! Âdem'e, İbrahim'e, Muhammed'e öğrettiğin gibi bizlere de öğret. Ey Rabbimiz! Unutur yahut hata edersek bizi hesaba çekme. (Âmin.)

1. BÖLÜM

İŞKÂLİN TANIMI VE GİDERME YÖNTEMİ

MÜŞKÜLÜN TANIMI

a-Lügat Olarak

Müşkül, شكل kökünden türetilmiş olup, ﴿شكل يشكل شكلا الدابة﴾ birinci baptaki formuyla, hayvanın ayağını kösteklemek anlamına gelir. Aynı babın شكولا mastarında, işlerin karışması, شكل يشكل شكلا اللون biçimiyle gelen dördüncü bapta ise; renklerin karışması, gözün beyazlığına kırmızılığın karışması anlamlarına gelmektedir.

Buna göre شكل sözcüğünü sülâsî kökünden ele aldığımızda, karışıklık veya birşeyin yerinden kayması, renklerin karışması, iki şeyin benzemesi anlamlarına, اشكال yani, *if'al* babında ise karışmış iki şeyin benzemesi, heyet ve surette uygunluk, özdeşlik ve nitelikte ise benzeşmek anlamlarına gelir.[1] **Bu nedenle karışık olan her şeye *müşkil* veya *müşkül* denilmektedir.[2]**

b-Kavram Olarak

المشكل: ما لا ينال المراد منه الا بالتامل بعد الطلب لدخوله في اشكاله

Müşkül veya müşkil, benzeri anlamlarla girift olduğu için düşünmeden anlamı bilinmeyen lafızdır.[3] Müşkülün diğer bazı

---

[1] İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab,* 7/176 İbn Esir, *En-Nihâye fi Ğaribi'l Hadis* 3/497, Râğıb, *el Müfredât* s. 266 İbn Kuteybe, *Te'vilu Müşkili'l-Kur'an,* s.102.

[2] İbn Esir, a.g.y.

[3] Tahânevi, *Keşşâfu Istılahâtı'l Fünûn* , 1/786

tanımları şöyledir: *Müşkül;* manası kendinden ne murat edildiği teemmülsüz bilinmeyecek derecede kapalı olan lafızlardır.[4] *Müşkül*; özelliğinden dolayı muhatap tarafından asıl anlamı anlaşılmayan lafızlardır.[5]

Müşkülün lügat ve kavram olarak yapılan tanımlarını değerlendirirsek; müşkülde bir anlam karışıklığıyla beraber bir kapalılığın bulunduğu neticesine varırız. Buna göre *müşkül* için şöyle bir tanım yapmamız mümkündür: *Müşkül: lafızdan kaynaklanan bir nedenden dolayı, ancak bir karine veya kapsamlı bir düşünce ile anlaşılabilen lafızdır. Kur'an tefsiri usulü açısından değerlendirdiğimizde ise, Kur'an'da geçen herhangi bir lafzın yapısı veya âyet içindeki konumundan dolayı, ciddi bir çalışma veya düşünme neticesinde anlaşılabilen kelime veya âyetlerdir.*

c-Tarifin Kur'an Metni Üzerinde Gösterilmesi

Örnek 1

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا

"Ey iman edenler namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın."[6]

âyeti, zahiriyle bedenin dış kısmının yıkanmasını emretmektedir. Bedenin iç kısmı ise muaf tutulmuştur. Âyetin müşkül yönü, ağzın yıkanıp, yıkanmaması konusudur. Zira ağız, bir yönüyle bedenin batını, diğer yönüyle de zahiri sayılmaktadır. Yıkanmayı emreden فاطهروا/*temizleniniz,* lafzı pekiştirmeli gel-

---

[4] Bilmen, Ömer Nasuhi , *Hukuki İslamiyye ve İstilalahatı Fıkhiyye Kamusu*, 1/21.

[5] Muhammed Edip Salih *Tefsiru'n-Nüsûs*, 1/253.

[6] Mâide, 5/6

miş ve dolayısıyla ağzın da yıkanmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.[7] Boy abdestine oranla namaz için alınan abdest, daha çok tekrarlandığında onda ağzın yıkanması vacip görülmemiştir.[8]

Örnek 2

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ

"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."[9]

Âyette geçen انّٰى */ennâ* edatının iki anlamı vardır.

a) *Nasıl*, **b)** *Nerede.* Edatın âyet içindeki anlamı olan *'nasıl'*ı bulmak için düşünmeye gerek duyulmaktadır. Bu anlama âyette geçen *el-hars* yani *tarla* karinesiyle varmaktayız. Dolayısıyla müşkülü gidermede düşünme ve karine önemli iki malzemedir.[10]

MÜŞKÜLE YAKIN BAZI KAVRAMLAR

الخفي*/el-Hâfî*: sözlükte, gizlemek, ketmetmek ve örtmek anlamına gelmektedir.[11] Istılahta ise: kelimenin dışında bir engel ile manası kapalı olup araştırma ve gayret ile giderilebilen sözdür.[12] Buna *hırsız* örneği verilebilir. Koruma altındaki bir malı çalan birine *hırsız* denildiği halde, *dolandırıcı* birinin aynı kapsama girip girmediği ise *hâfi* dır. Yani net değildir. *Hâfi*, *müşkül*den daha kapalıdır.

المجمل*/el-Mücmel*: Sözlükte kapalılık anlamına gelir. Kav-ram olarak; lafızdan anlamı anlaşılmayan, başka açıklayıcıya ihtiyaç duyulan sözcüktür.[13] *Mücmel* de *müşkül*den daha kapalıdır. *Sa-*

---

7 Zuhaylî, Vehbe *Usûlu'l-Fıkh* , 1/340.
8 Muhammed, Edib Salih *Tefsirü'n-Nüsûs*, 2/257.
9 Bakara, 2/223.
10 Bkz: Tahânevî,a.g.e, 1/786.
11 Edib Salih, a.g.e., 1/230.
12 Edib Salih,a.g.e., 1/231.
13 Edib Salih,a.g.e., s.278.

lat/namaz, *mücmel* bir kelimedir. Zira *salat* lügatte *dua* anlamındadır. Ancak sünnet, onun ne anlama geldiğini açıklamıştır.

المبهم/*el-Müphem*: Sözlükte kapalı olma, bilinmeme, karışıklık ve güçlüğü ifade etmektedir. Kavram olarak da, Kur'an'da özel isimler yerine, ism-i mevsûl veya zamirlerle zikredilen peygamber, veli, insan, cin, melek, belde, ağaç, hayvan , yıldız gibi varlıkların özel adlarından haber veren bir ilimdir.[14] Buna, Kur'an (2/259)'da *ism-i mevsûl* ile anılan *Şahıs* ile (36/13)'de geçen *Karye* lafızları misal verilebilir. İlk âyette geçen *Şahsın Uzeyir, ikinci* âyette geçen *Karye*'nin de *Antakya* olduğu iddia edilmektedir. *Mübhem* lafızlar, vahiyle bilinir, gayret ve araştırma ile bilinmeleri imkansızdır.

المتشابه/*el-Müteşâbih*: Sözlükte karışmak ve benzeşmekten gelir. Kavram olarak; kapalılığı içinde ve aslında olup Kitap ve Sünnetle belirtilmeyen lafızlardır. Anlamını ilimde derinleşenlerden başka kimse bilmez.[15] Buna, sûrelerin başındaki *mukatta* harfleri ile *Dabbetü'l Ard'ın* mahiyeti misal verilebilir.[16] *Müşkül*de neticeye varmak *müteşâbih*ten daha kolaydır. Müteşabihte, cehd ve gayrete rağmen çözümü mümkün olmayan âyet veya lafızların muradı, Allah'a bırakılır.[17] Bununla beraber *müşkül*ü *müteşâbih* âyetler kapsamına alanlar da olmuştur.[18]

Müşkül için söylediğimizi, düşünme ve araştırma neticesinde manaları anlaşılan *hâfi* ve *mücmel* için de söyleyebiliriz. Zira onlarda da neticeye varmak mümkündür.[19]

---

[14] Yaşar, Hüseyin, *Kur'an'da Anlamı Kapalı Âyetler*, s.91.
[15] Serahsî, *Usûlu'l-Fıkh*, 1/169.
[16] Bkz: Curcânî, *Ta'rifât*, 213 Râğıb, a.g.e, s. 443. Hatip, A. Kerim, (*Advaün ale'Şeriâ* Mecmuasında *el-Muhkem ve'l Mütesâbih Makalesi*.) s.7 .1976.
[17] Tehânevî, a.g.e, 1/786.
[18] er-Râğıb, a.g.y.
[19] Tehânevî, a.g.y; Zuhaylî, a.g.e. s.340.

MÜŞKÜL ÂYETLERİN ALANI

Müşkül, yani anlama problemi bulunan âyetlerin alanını, belirli bir konu ve saha ile sınırlandırmak mümkün değildir. Bazıları, zaman ve olayların beraberinde getirdiği problemlerdir, bazıları da, insanların düşünce yapısı ve anlama farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Dün anlama problemi bulunmayan birçok âyet ve konu, bugün problem teşkil etmektedir.

Nüzulünden günümüze kadar Kur'an'ı anlayıp anlamamaktan doğan problemleri iki döneme ayırabiliriz.

a-Geçmişte

Kur'an'ın indiği ilk günden itibaren, Müslümanlar onu anlamaya ve hayata geçirmeye çalışmışlardır. Bu süreçte birçok problemle karşılaşmaları kaçınılmazdı. Hz. Peygamber hayatta iken problemleri gidermek gâyet kolay ve mümkün idi. Ashab, basit problemleri bile ona götürür, onun yardımıyla çözerlerdi. İlerde de detaylarıyla ele alacağımız gibi, problemler dil, akide, ibadet, geçmiş peygamber ve toplumlarla ilgili konulardı. Ashab için problemleri çözmek, sonraki kuşaklara nispeten daha kolaydı. Zira onlar, Kur'an'ın nüzulünü yaşadıkları için Kur'an ile ilgili problemleri, birbirlerinden sormak suretiyle çözme fırsatını buluyorlardı. Tabiin döneminde, İslâm'ın değişik iklim ve bölgelere yayılmasıyla yeni problemler ortaya çıktı. Tabiinden yirminci asrın başlarına kadar görülen problemler paralellik arz ederken, bazı konularda da tamamıyla değişiklik arz etti. Bu uzun dönem, tefsir ilminin oldukça yaygınlaştığı ve çok önemli tefsirlerin yazıldığı dönemdir.

Geçmişte müfessirlerin değindikleri problemler, genel anlamda, dil, belagat, âyetler arasındaki münasebetler, mezhep mensuplarının birbirlerine ve İslam muhaliflerinin itirazlarına verdikleri cevaplardan oluşmaktaydı. Ehl-i Sünnet tefsir ekolü öncülerinden *Râzî,* (v.606/1209), *Şirbinî* (v.799/1396), *Ebu Hayyân* (v.754/1353) tefsirlerinde, ilgili âyetler bağlamında mezhebî tartışma ve problemleri rahatlıkla görebiliriz. Aynı yöntem, *Mute-*

zile ekolü öncülerinden, *Zemahşerî* (v.538/1143) ve *Kâdî Abdulcebbar*'ın (v.415/1024) tefsirlerinde açıkça görülür. Onlar, Kur'an âyetlerini kendi ekollerinin prensipleri ışığında tefsir etmeye çalışmışlardır. Taassuptan dolayı birçok çelişki ve tutarsızlığa düşmüşlerdir.[20]

b-Günümüzde

XIX. asırla batıda başlayan ve sonra da İslam toplumlarında görülen bilimsel ve teknolojik atılımlar birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Batı, teknolojide üstünlük sağlamıştır. İslâm toplumları ise onlara yetişemeyince bir aşağılık kompleksine girdi. Batı'nın sahip olduğu bilim ve teknolojinin aslında Kur'an'da mevcut olduğunu söyleyerek bu eksikliği gidermeye çalıştı. Bunun aksine batının gerçekleştirdiği modern ilimlerin ve bunun sonunda ortaya çıkan teknolojinin İslâm alemine girişine karşı bir kesim daha vardı. Bu kesim söz konusu karşı çıkışlarına İslâm dinini gerekçe olarak gösteriyorlardı. Yani bu direniş dinî bir tavır olarak ortaya çıkmıştı. Batı'nın gerçekleştirdiği bu sonucun temellerini Kur'an da mevcudiyetini ispatlamak, modern ilimleri tahsil etme ve bilim sonucu ortaya çıkan tekniği kullanmayı meşrulaştırdı.[21]

Batı teknolojisi ile materyalizm ve natüralizmin beraberlerinde getirmiş oldukları problemlere Müslümanlar Kur'an'dan çözümler bulmaya çalıştı. *"Kur'an ve Yaratılış"*, *"Kur'an ve Hayat"*, *"Evrim Teorisi ve Kur'an"*,*"Kur'an'da İnsan Hakları"*, *"Kur'an ve Modern İlimler,"* *"Kur'an ve İlerleme"*, *"Kur'an ve Çalışma"*, *"Kur'an ve Yönetim"* ve benzer birçok konuda araştırmalar yapıldı. Öyle ki Kur'an, Müslüman toplumlarda yeni bir mahiyete bürünmeye başladı. Geçmiş dönemlerde görülen anlama problemlerinin tamamıyla günümüzdeki problemlerden ayrıldığını söyleme imkanına sahip değiliz.

---

[20] Bkz: Candan, Abdulcelil, *Tefsirde Sapma ve Nedenleri*, s.100-105.
[21] Bkz: Şimşek, M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.119/120.

Geçmişte ve günümüzde İslam toplumlarında görülen problemlerdeki ortak payda, ikisinde de problemlerin art niyetten değil, öğrenme temayülünden kaynaklanmış olmasıdır. Geçmişte görülen müşkilatın çoğu, dil incelikleri ile mezhep ve ekol ihtilafları çerçevesinde meydana gelmişken, günümüzde hayatta karşılaşılan problemlere Kur'an'dan cevaplar aramaktan kaynaklanmaktadır.

İŞKÂLİ GİDERMENİN HÜKMÜ

Müşkül, Kur'an'ı anlama ile ilgili bir konudur. Kur'an, düşünülmesi ve uyulması için gönderilmiştir. *"Sana bu mübarek kitabı âyetlerini düşünsünler ve akıllı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik."*[22] Kur'an'ı uygulamak için anlamak, anlamak için de düşünmek gerekmektedir. Bu da ancak Kur'an'da söz konusu olan *müşkilât*ın çözülmesiyle mümkündür. Vacip için gereken konuların bilinmesi ve yerine getirilmesi de vacip kapsamında olduğundan, işkâl giderilinceye kadar üzerinde düşünmek ve araştırmak farzdır.[23] *"İndirdiğimiz açık delilleri ve kitapta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidâyet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lanet edenler lanet eder."*[24] Âyet, Kur'an'ı talim, tefsir ve beyan etmenin vacip olduğunu vurgulamaktadır.[25]Bu görev öncelikle ulemaya düşmektedir. Zira onlar peygamberlerin varisleridir. Gerçek anlamda bir tefsirin olması müşkül âyetlerin çözülmesine bağlıdır.

KUR'AN'DA MÜŞKÜL VE MÜTEŞÂBİH ÂYETLERİN BULUNMASININ HİKMETİ

Asıl olan Kur'an'ın anlaşılır ve açık olmasıdır. Birçok âyette bunu rahatlıkla görmekteyiz. *"Apaçık kitaba and olsun"*[26],

---

[22] Sad, 28/29.
[23] Zuhaylî, Vehbe, *Usûlu'l-Fıkh*, 1/340.
[24] Bakara, 2/159.
[25] Ebu Hayyân, *el-Bahru'l- Muhit*, 2/68.
[26] Zuhruf, 43/2.

"Apaçık âyetler"[27], *"Düşünülmesi için kolaylaştırılan âyetler"*[28], *"Apaçık bir lisanla inen Kur'an"*[29], *"Her şeyi açıklayan kitap"*[30], *"İnsanlara bir açıklama"*[31], *"Onları (ayetleri) geniş-geniş açıkladık."*[32] Bu ve benzeri yüzlerce âyet, Kur'an'ın açık ve anlaşılır olduğunu göstermektedir. Buna rağmen Kur'an'da birtakım müşkül âyetin bulunması da hikmetten hâli değildir. Kur'an'da *müşkül, müteşâbih, mücmel* vs. âyetlerin bulunması, insanların ilim ve kültür seviyeleriyle ilgilidir. Birine çok çetin veya müşkül gelen bir âyet veya lafız bir başkasına çok açık ve kolay gelebilmektedir. Bu nedenle âyetlerin işkâl yönleri ile sayıları insandan insana değişmektedir. Kur'an'da *müşkül* ve benzer âyetlerin bulunması alimleri daha ciddi bir biçimde Kur'an üzerinde düşünmeye ve çalışmaya götürmektedir ki, Kur'an hizmetine yönelik faaliyetler, faali-yetlerin en faziletlisi ve en önemlileridir.

Tüm âyetler aynı derecede muhkem ve açık olsaydı alimlerin derece ve otoriteleri anlaşılmazdı. Asırlardır Müslüman âlimlerin Kur'an üzerinde çalışmalarının bir nedeni de Kur'an'da bu tür âyetlerin bulunmasıdır.

Her asır da görülen tefsir problemleri aynı değildir. Bir dönemdeki problem veya işkâl dil veya belâgattan kaynaklanmışken bir başka dönemde de fen veya bilimsel açılardan kaynaklanmıştır. Bundan dolayı insanların anlayış farklılıkları ve kültür seviyeleri değişiklik arz ettiği müddetçe ki Kur'an bunun kıyamete kadar devam edeceğini haber vermiştir.[33] *Müşkül* âyetlerin varlığı, onlarla ilgili çalışma ve faaliyetleri devam ettirmektedir.

---

[27] Bakara, 2/99.
[28] Kamer, 54/17.
[29] Nahl, 16/103.
[30] Nahl, 16/89.
[31] Al-i İmrân, 3/138.
[32] En'âm, 6/97.
[33] Hûd, 11/118.

Müşkül âyetler üzerinde çalışmak belagat, siyer, dil ve fıkıh ilimlerine de müracaat etmeyi gerektirir. *Müşkül âyetler* olmasaydı bunlara hacet kalmazdı. Kur'an'ı Kerim, Arapça'nın lafız ve mana örgüsü içinde, edebî sanatlara göre nazil olmuştur. Bu şu demektir: Kur'an'da *icaz, ihtisar, itale, te'kid, işaret* gibi edebî sanatların olması yanında bazı manaların gizlenmesi bazı manaların da açıkça zikredilmesi gereklidir.[34] Kur'an'da bazı manaların *müşkül* ve *müteşâbih* âyetlerle gizlenmesi, İslâm kültür ve tefekkürü açısından pek çok önemli gelişmenin sebebi olmuştur. Bunları şöyle sıralayabiliriz[35]

1- Kur'an'ın tefekkürü emretmesi *müşkül* ve *müteşâbih* âyetlerin anlaşılması için itici bir güç oluşturmuştur. Bu güç kalpleri heyecanlandırmış, tefekkürü ve dikkati geliştirmiş, atalet ve acizliği silip süpürmüş,[36] ilmin insanlar arasında gelişmesini sağlamış,[37]düşünme ve araştırma gelişerek taklitten uzaklaşılmış, araştırmaya yönlendirmiştir; bundan da dünyevî ve uhrevî pek çok faydalar hâsıl olmuştur.[38]

2- *Müşkül* ve özellikle de *müteşâbih âyetler* müminler için imtihandır.[39] Bu âyetlerle sağlam ve çürük inançlar ortaya çıkmıştır.[40] Müminlerin teslimiyetleri denenmiş, amel olunmasa bile *müşkül âyetler*i okumakla sevaba nail olmuşlardır.[41]

3- *Müşkül* ve *müteşâbihat*la Kur'an'ın edebî üstünlüğü ortaya çıkmıştır. Kur'an muhaliflerinin kendi konuştukları dille, bildikleri kaidelerle inzal olan Kur'an'ın *müşkül* ve *müteşâbihat*ının bazılarını anlayamamaları ve bu konuda aciz kalmaları Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu ispat etmiştir.[42]

---

[34] İbn Kutaybe, a.g.e. s, 86.
[35] Bkz:Yaşar, Hüseyin, *Kur'an da Anlamı Kapalı Âyetler*, 128/130.
[36] İbn Kuteybe, a.g.y.
[37] Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 338; Zerkeşî, *Burhân*, II, 75; Suyutî, *İtkan*, I, 668; *İ'caz*, I, 158.
[38] Subhî es-Salih, *Mebâhis fi Ulûmi't-Tefsir*, s. 286.
[39] İbn Kuteybe, a.g.y.
[40] Zemahşerî, a.g.e., I, 338.
[41] Zerkeşî, a.g.e., II, 75-76; Suyutî, *İtkân*, I, 668; *İ'câz*, I, 159.
[42] Zerkeşî, *Burhân*, II, 76; Suyutî, *İtkân*, I, 668.

4- *Müşkül* âyetleri anlamak zor ve meşakkatlidir. Bu da çok sevap kazanmaya vesiledir.[43]

5- Kur'an'ın tamamı *muhkem* ve herkesin anlayabileceği kolaylıkta olsaydı, sadece belli bir kesime kaynaklık yapardı. Diğer düşünce ve mezhep sahipleri bundan mahrum kalırdı.

Müşkül ve *müteşâbih* âyetler sayesinde İslâmî düşüncenin ufukları gelişmiş ve genişlemiştir. Çeşitli toplumlara bol miktarda düşünce malzemeleri bu yolla sağlanmıştır. Her düşünce sahibi bu fikrî malzemelerle Kur'an kültürüne belli ölçüde katkı sağlamıştır.[44]

6- *Müşkül* ve *müteşâbih* âyetleri anlamaya çalışanlar, aklî delilere ve diğer ilimlere sarılmışlardır ki bu onları taklit karanlığından kurtarmış, istidlal ve hüccetin ışığına ulaştırmıştır. Sadece *muhkem* âyetlere sarılmak aklî melekelerin gelişmesine mani olduğu gibi, Müslüman toplumun cehalet ve taklitten kurtulmasını da zorlaştırırdı.[45]

7- Âyetlerin te'vili ve âyetler arası tercih bu tür âyetler sayesinde gelişmiştir; bu da pek çok ilmin gelişmesine sebep olmuştur. Filolojik ve metodik ilimlerin gelişmesi *müteşâbihat*ın araştırılmasıyla olmuştur.[46]

8- Bu sayılanlar arasında en önemlisi de *müşkül* ve *müteşâbih*in soyut düşüncenin geliişmesine yardımcı olmasıdır. Avam somuta ilgi duyar, seçkinler ise soyuta meyyaldirler. *Muhkem*, *müşkül* ve *müteşâbih* âyetlerle hem halk hem de seçkinler ilgi duymuş, böylelikle toplum fikrî yönden dengelenmiştir.[47]

---

[43] Suyutî, *İtkân*, I, 670; *İ'caz*, 1/160.
[44] Suyutî, *İtkân*, I, 670.
[45] Suyutî, *İ'câz*, I, 160.
[46] Suyutî, *İtkân*, I, 670.
[47] Suyutî, *İ'câz*, I, 160 .

HERHANGİ BİR METNİ İZAHA DUYULAN İHTİYAÇ

Dinî, hukukî, siyasî, edebî bir metnin izah ve açıklanması insanların farklı ve değişik yapı ve kültür seviyesinden kaynaklanmaktadır. Metinlerin kapalı kalması, yanlış yorumlara ve hatta bölünme ve kavgalarla neticelenen ihtilaflara götürebilmektedir. Allah Teâla, buna mahal bırakmamak ve ilahî metinlerin izah ve beyanı için peygamberler ve ehliyetli kişileri görevlendirmiştir; öyle ki, metinlerin beyanı peygamberlerin en önemli görevleri arasında yer almıştır. *"Sana bu Kur'an'ı indirdik, insanlara kendilerine indirileni beyan edesin diye. Belki düşünürler."*[48] Allah Teâla, beyan ve izah görevinin yerine getirilmesini bir vecibe kılmış, konunun ehil ve uzmanlarından söz almıştır. *"Vaktiyle Allah kitap verilen okur yazarlardan andolsun ki, onu insanlara beyan edeceksiniz ve gizlemeyeceksiniz diye söz almıştı."*[49] *"Biz ayetlerimizi bilenler için açıkladık."*[50] âyeti, Kur'an'ın bilenler için gayet açık olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak, bilmeyenlere açıklama ve beyan görevi başta peygamberler olmak üzere ehil kişilere verilmiştir.

Konu ile ilgili olarak *Lütfullah Cebeci*'nin mütalaalarını veriyoruz:

1- Metni yazan insanın üstünlüğünü gösterir. Alimin ilmî kudretı, eserine birçok dakik manaları yerleştırmesine sebebiyet verir. Bunların anlaşılması, çoğu zaman izah edilmesine bağlıdır.

2- Eserdeki birtakım kıyas mukaddimelerinin ve şart cümlelerinin ya edebî bir incelikte ya da herhalde anlaşılır düşüncesiyle hazfedilmesidir. Binaenaleyh bazen şartın hazfedilen cevabının ve kıyasın hazfedilen mukaddimesinin ne olduğunu bilmeye ihtiyaç duyulur ki bunu gösterecek ve sözdeki manayı ortaya koyacak olan da müfessirdir.

---

[48] Nahl, 16/44.
[49] Âl-i İmrân, 3/187.
[50] En'âm, 6/98.

3- Kelimelerin *mecaz, müşterek* ve *iltizam* gibi üç değişik manayı aynı anda taşımasıdır. Binaenaleyh bu durumdaki bir kelimeden esas olarak hangi mananın kastedildiğini tespit etmek bir açıklamaya bağlıdır. Bir eseri veya bir sözü açıklama ihtiyacı bazen o eser ve sözün kendisindeki bu gibi sebeplerden olabileceği gibi bazen de onun muhatapları arasındaki bilgi anlayış ve akıl farklılığından dolayı olabilir.[51]

Önceden de değindiğimiz gibi, Kur'an *Arapça* nazil olduğundan bu dilde bulunan *hass, âmm, mecaz, hakikat, mücmel, sarih, kinaye, hafi, mutlak, mukayyed* vs. konuları içeren lafızları alması da muhakkaktır. Bunlar da ciddi bir çalışma ve izahı gerektirir.

KUR'AN'DA ANLAŞILMAYAN BİR ŞEY VAR MI?

Kur'an'ın önemli özelliklerinden biri, onun insanlarca anlaşılır bir biçimde gönderilmiş olmasıdır. Zira Kur'an anlaşılmaz olsaydı insanlara şöyle bir itiraz hakkı doğardı: *Allah'ım! Bize anlaşılmayan muğlak ve çetin bir kitap göndermiştin, ondaki muradını anlayamadık, dolayısıyla ondan sorumlu olmamız hikmetine muhaliftir.* Birçok âyette, insanlar tarafından kolayca anlaşılması için Kur'an'nın *Arapça* indirildiği vurgulanmıştır. *"Akletmeniz için Kur'an'ı Arapça indirdik."*[52] *"Korunsunlar diye pürüzsüz Arapça ile bir Kur'an indirdik."*[53] Âyette geçen عوج/*ivec* lafzı manayı bozan veya anlaşılmayan çapraşık lafızlardır ki Kur'an ondan beridir.[54] *"Biz onu öğüt alırlar diye senin dilinde indirerek kolayca anlaşılmasını sağladık."*[55] âyeti de, Kur'an'ın anlaşılması için *Arapça* indirildiğini beyan etmektedir.

---

[51] Cebeci, Lutfüllah *"Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru" Konulu Tebliği*, s. 150-151, Feza Yayıncılık, İzmir, 1992.
[52] Yûsuf, 12/2.
[53] Zümer, 39/28.
[54] Bkz: İbn Âşûr, *Et-Tahrir ve't-Tenvir*, 23/398.
[55] Duhân, 44/58.

Kur'an'da *müşkül* ve *müteşâbih* âyetlerin bulunması mutlak anlamda olmayıp, insanların değişik kabiliyetlerde olmalarından veya *Arapça* lisanına vakıf olmamalarından, dilin zamanla dejenere olmasından ve üzerinde gerektiği biçimde düşünmemekten kaynaklanmaktadır. *"Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa onların kalpleri üzerinde kilitler mi vardır?"*[56] *"Eğer müşriklerden biri senden güvence isterse ona güvence ver ki Allah'ın kelamını dinleyebilsin."*[57] âyetleri sarih olarak müşrikler dahil, her kesimi Kur'an dinlemeye davet etmektedir. Eğer anlaşılmayan bir kitap olsaydı hem Kur'an'dan böyle bir davet olmazdı ve hem de müşrikler *'bizi davet ettiğin kitap anlaşılmıyordu ki onu dinlemiş olalım'* diye itirazda bulunacaklardı.

Kur'an ne rumuz ne de bilmecedir. O, apaçık olduğunu defalarca beyan etmektedir. *İbn Teymiye, müteşâbih* âyetler dahil olmak üzere Kur'an'da anlaşılmayan birşeyin bulunduğunu iddia etmenin *bid'at* ehlinin şiarı olduğunu şöyle açıklar: Allah, başta peygamberlerine daha sonra da insanlara anlaşılmayan birşey göndermekten münezzehtir. *Müteşâbih* dahil, Kur'an'ın tamamı açıktır. Selef ulemasından birçoğu *müteşâbih* âyetleri bildiklerini söylemişlerdir. Bu bağlamda *İbn Abbas*'ı zikretmek mümkündür. *"O, Sana bu muazzam kitabı indiren O'dur. Onun bir kısmı anlamları kesin olup kitabın temelini oluşturan âyetlerdir. Diğer birtakımları da anlamları benzeşik olanlardır. Ama kalplerinde bir yamukluk bulunanlar fitne aramak için sadece anlamı benzeşiklerin ardına düşerler. Halbuki, onun gerçek yorumunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar da: 'İnandık, hepsi Rabbimizdendir.' derler. Bunları özü temiz olanlardan başkası düşünemez."*[58] âyetinde geçen الراسخون/*er-Râsihun'un; ilimde yüksek payeye* ulaşanlar olduğunu söylemiştir. *Rabi b. Enes,* (v.110/728) *Muhammed b. Cafer b. Zübeyr* de *müteşâbih*i bilenlerden olduklarını söylemişlerdir.[59] *İbn*

---

[56] Muhammed, 24.
[57] Tevbe, 9/6.
[58] Âl-i İmrân, 2/7.
[59] İbn Teymiye, *Fetâvâ*, 17/390.

Kuteybe de, 'kimse *müteşâbih* dahil, Kur'an'da herhangi bir âyetin bilinemeyeceğini söylemesin. Zira her âyet insanların istifade etmeleri için gönderilmiştir.'demiştir.[60] Tabiin dönemi müfessirlerinden *Mücahid* de Kur'an'ı baştan sona kadar *İbn Abbas*'a arz ederek öğrendiğini ifade eder.[61] *İbn Mesud*, 'Allah'a yemin ederim ki, ben her sûrenin nerede ve kimin hakkında indiğini bilirim. Benden daha iyi tefsir bilen birinin olduğunu bilsem, mesafeye bakmadan deveme atlar, ondan öğrenmeye giderim.'demiştir.[62] Yukarıda da değindiğimiz gibi bazı alimler *müteşâbih* âyetlerin bilinemeyeceğini savunmuşlardır. Ancak onlar hakkında da birçok yorum ve kanaat belirtilmiştir.

Kur'an'da mutlak anlamda anlaşılması mümkün olmayan âyet veya lafızlar olsaydı bidat ekol mensupları kendileri için fırsat kollayıp onları arzu ve istekleri istikametinde tefsir etmeye ve Kur'an'ı ta'n etmeye çalışacaklardı. Zira bu durumda vahyin gelmemesi ile anlaşılmayan bir vahyin gelmesi arasında önemli bir fark kalmayacaktı. *"Muhakkak bilen bir topluluk için âyetlerimizi geniş geniş açıkladık."*[63] *"Gerçekten onlara inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik."*[64] âyetleri Kur'an'da bilinmeyecek herhangi bir âyetin bulunmayacağını göstermektedir.

Anlaşılmaları mümkün olmayan âyetlerin bulunması, "Hz. Peygamber görevini ikmal etmeden gitti." anlamına gelir ki bu iddia peygamberlik makamıyla bağdaşmaz. Âyetin *düşünüp anlasınlar* bölümü de, Kur'an'da açıklanamayacak bir âyetin söz konusu olmadığını vurgulamaktadır, aksi takdirde mümkün olmayan birşeyle sorumlu olmak söz konusu olur. Yerine getirilmesi mümkün olmayan birşeyden sorumlu tutulmak, ilahî hikmetle bağdaşmamaktadır.

---

[60] İbn Kuteybe, *Te'vilu Müşkili'l- Kur'an*, II/98.
[61] Taberî, Tefsir, 1/90.
[62] Buharî, *Fedâilu'l-Kur'an*, 5002.
[63] En'âm, 6/97.
[64] A'râf, 7/52.

Kıyametin ne zaman kopacağının bilinmemesi, Kur'an'da anlamları bilinemeyen âyetlerin varlığına delil sayılmaz. Zira Allah, Kur'an'da kıyametin zamanını bildirecek herhangi bir âyet indirmemiştir. Zaman zaman *müteşâbih* âyetlerle saf zihinler saptırılmak istenmiştir. Çünkü *müteşâbih* âyetler istismar edilmeye müsaittirler.

Kur'an'ı tefsir gayesiyle yapılan çalışmalar zaman-zaman Kur'an'ı anlama gayesinden saptırılmış, tılsım ve muamma olmaktan öteye geçmemiştir.

TEFSİR YÖNÜNDEN ÂYETLERİN TASNİFİ

Kur'an'ın özelliklerinden birisi de, tüm âyetlerin anlaşılması yönünden aynı derecede olmamasıdır. Arap dilinden haberdar mümeyyiz bir çocuğun bile anlayabileceği âyetler bulunduğu gibi, alimleri yıllarca düşünmeye sevk eden *müşkül* ve *müteşâbih* âyetler de mevcuttur. Tefsir ve anlam bakımından âyetleri şu şekilde tasnif etmek mümkündür.

1- Umumun ihtiyacı ile ilgili olan normal akıl sahiplerine hitap eden âyetler grubu ki, bunlar sayıca büyük bir yekûn tutar. Bu gruptaki âyetler çok açık seçik ifadelerle gelmiş olduğundan, bunları anlamak için yalnızca *Arapça* bilmek yeter. Bunlar ilim sahibi olmayı, hatta okur-yazar olmayı bile gerektirmez. Hiçbir açıklamaya ve yoruma ihtiyaç duyulmaz. Dinin temel ilkelerini, helal ve haram konularını bildiren kesin anlamlı muhkem âyetlerdir. Bunlar genelde "*لقوم يعقلون/li kavmin ya'kılun*", "*لعلكم تعقلون/lealleküm ta'kilûn*" gibi ifadelerle bitmektedirler.

2- Anlaşılması belli bir seviyeyi gerektiren âyetler grubu vardır ki, bunları anlamak için sadece *Arapça* bilgisi ve akıl yeterli değildir. Örneğin, ay ve güneşten, gök gürlemesi ve yıldırımdan, buluttan ve yağmurdan, dağ ve denizlerden bahseden âyetler, ilk bakışta herkes tarafından kolay anlaşılır gibi görünürse de, onları gerçek anlamlarıyla ve incelikleriyle anlayabilenler ancak o konunun uzmanı olan ilim adamlarıdır. *"Görüyorsun Allah bulutlardan yağmur indirmektedir. Sonra biz*

onunla çeşit çeşit meyveler yetiştirdik. Dağlardan da kimi beyaz, kimi kırmızı, türlü renklerde kapkara yollar peyda ettik. İnsanlardan, yerde yürüyen hayvanlardan ve davarlardan da yine böyle çeşit çeşit, renk renk cinsler yarattık. Allah'ın kulları içinde kendisinden en çok korkanlar ancak ilim sahibi olanlardır."[65] Dağ geçitlerindeki yolların veya ırmakların aşındırmasıyla meydana gelen kar kesitlerinden oranın jeolojik yapısını tanımak, renkli kayaların hangi madenlere ve minerallere delalet ettiğini anlamak için ancak jeolog olmak gerekir. Bu âyetlerde ipuçları verilen konular, başta coğrafya olmak üzere, astronomi, meteoroloji, jeoloji, fizik, botanik, sosyoloji hatta genetik gibi ayrı ayrı ilim dallarının sahasına girmektedir. Tabiattaki incelikler, ancak bu konularda ciddi araştırmalar yapan ilim adamlarınca yakından gözlenir.

3- Hikmetle ve derin düşünmeyle ilgili olan ayetleri anlayabilmek için *Arapça* bilgisi, akıl ve ilim yanında tefekkür de gereklidir. Bunlar okuyanın idrak ve düşünce seviyesine göre değişebilen, çok yönlü ve derin manalar taşıyan âyetlerdir. Mesela, oruç ibadetinin sabır ve iradeyle ilgisi ilk bakışta anlaşılabilir. Ancak namazın sabır ve iradeyle ilgisi daha fazla ve daha sürekli olduğu halde oruçtaki kadar kolay görülmez. Bir sosyal yardımlaşma kurumu olan zekatın faydasını Müslüman olmayanlar da anlayabilirler.[66]

İbn Abbas da buna yakın olarak, âyetleri tefsir yönünden üç kategoride incelemiştir.

1- Yalnız Allah'ın bildiği ve tefsiri zamana tehir edilmiş âyetler. *Dabbetu'l-Ard'ın* niteliği ve çıkış zamanı, kıyametin vakti, *Hz. İsa'*nın nüzulü ve güneşin batıdan çıkışı vb. konular.

2- Tefsiri Hz.Peygamber'e özgü olan âyetler. Namaz oruç hac vb. ibadetlerin eda biçimleri. Bu konuda konuşmak ancak vahiyle mümkün olduğundan, Resûlullah'tan başka kimsenin

---

[65] Fâtır, 35/26-27.

[66] Işık, Emin, *Kur'an'ın Terceme ve Tefsiri Meselesi* konulu tebliğinden, s. 188-191 Feza Pazarlama, İzmir, 1992.

hüküm koyma yetkisi yoktur. Bu bağlamda namazların vakit ve rekat adetleri zikredilebilir.

3- Dilcilerin tefsir ettikleri âyetler.[67] İlk etapta kategoride Kur'an'ın anlaşılamayan âyetlerin bulunabileceği vehmine kapılmamak gerek. Zira söz konusu konularda yetecek kadar malumata sahibiz. Mezkur konularda detaya girmeye lüzum yoktur. Zaten Kur'an, defalarca kıyametin vuku bulacağından bahsetmiş, zamanını ise Hz. Peygamber dahil hiç kimseye bildirmemiştir. *Müteşâbih* âyetler, *muhkem* âyetler ışığında tefsir edilebilir. *İbn Teymiye* bu konuda şunları der: *Ebu Abdullah b. Raşik* (v.749/1348)'den bir tefsir yazılması talep edilince şöyle demiştir: Kur'an'ın büyük bir bölümü tefsire ihtiyaç duyulmayacak kadar açıktır. Diğer bir kısmı da ulema tarafından tefsir edilmiştir. Bir kısım âyetler bazı alimlere meçhul kalmıştır. Söz konusu âyetler için muhtelif kaynaklara başvurulur, tek bir âyet üzerine bile tefsirler yapılmıştır. Ben de bu çeşit âyetler üzerine bir tefsir yaptım.[68]

Tefsirde ifrat ve tefrit yapılan konuların başında, Kur'an'da zikredilen Allah'ın sıfatları konusu gelir. Bu konuda da Kur'an'da herhangi bir muamma veya anlaşılmayan bir konu söz konusu değildir. *İmam Malik*'in de dediği gibi, mesela *istivâ* malum, niteliği ise insan aklıyla bilinemez. *Müteşâbih* âyetler üzerinde düşünme yasağı konulmamış, ancak bu konuda sapmalara düşülmemesi tavsiye edilmiştir.[69] Kanaatimize göre bu konuda en sağlam ve sağlıklı yöntem selefin yöntemidir. Selef, *sıfat* âyetleri konusunda şu yöntemi takip ederdi: Kur'an ve Hz. Peygamber'den sağlam yollarla bize gelen sıfatları lafız ve manaları tevil ve yoruma gitmeden olduğu gibi kabul eder, Kur'an ve sağlam sünnetle nefyedilen husus ve sıfatları da nefyederdi.. *Ebu Hanife, Eşarî, Gazzalî, İmamu'l-Harameyn, Razî, İbn Teymiye* ve benzeri alimler de bu yöntemi uygulamışlardır.

---

[67] Taberî, *Tefsir*, 1/92.

[68] İbn Teymiye, *Tefsiru Kitabin Üşkilet Âyâtühü*, Thk: A. Aziz b. Muhammed el-Halef, 1/9 Beyrut 1415 c.1/9.

[69] İbn Teymiye, *et-Tefsiru'l-Kebir*, Thk. Abdurrahman Umeyre, II, 133.

Kur'an'da geçen *يد/yed*, *وجه/vech*, *نفس/nefs* kelimelerini olduğu gibi tevile gitmeden almışlardır. Zira *"Allah, ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?"*[70] âyetinde geçen *'iki yed'*i *kudret* ile tefsir etme âyetin akışına uygun değildir. *يد/yed* kelimesine *kudret* anlamını versek *'iki kudretimle'* anlamı çıkar ki buna *Arapça*'da cevaz bulmak mümkün değildir. Kaldı ki eğer *'يد/Yed' kudret* anlamında olsaydı, *İblis* itiraz edip *'Âdem'*i kudretinle yarattığın gibi beni de kudretinle yarattın dolayısıyla onun bana herhangi bir üstünlüğü yoktur.' diyecekti. Kur'an'da geçen sıfatları insanların organ, ve vücut parçalarına benzetmeye de gerek yoktur.' Zira Allah, *"Onun benzeri gibi hiçbirşey yoktur!"*[71] buyurmuştur. Bununla da Allah'ın zatına ve sıfatlarına yakışmayan her türlü benzetme nefyedilmiştir. Allah'ın benzeri olmadığı gibi, O'nun sıfat ve fiillerinin de benzeri yoktur. O tüm noksan sıfatlardan münezzehtir.

Sıfat konusunda tevil ve akıl yürütmeyi savunanlar bu hareketleriyle çözülmeleri mümkün olmayan problemlere yol açmışlardır. Sözgelimi, *rü'yetullah*'ı inkâr edenler, gerekçe olarak akılla izah edilemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Allah'ın *ilim* ve *kudret* sıfatlarını reddedenler de onları akıl ile izah edemedikleri için bu yönteme başvurmuşlardır. Allah'ın *Arş*'ını, bedenlerin haşrını, cennette yeme ve içmeyi reddedenler, bu konuları akıl ile izah etmekten aciz kaldıkları için inkârî bir yönteme başvurmuşlardır.

Konuyu şöyle özetleyebiliriz:

1- Kur'an ve sağlam sünnetle gelen sıfat, lafız ve fiiller olduğu gibi kabul edilir.

2- Kur'an ve sağlam sünnetle gelen sıfat ve fiiller zaruret-i diniyyeden olan konulardır. Namaz, oruç nasıl tevile gidilmeden alınıyorsa, Allah'ın sıfatları da aynı yöntemle tevil ve tahrife gitmeden alınır. Aksi halde *Karamite* ve *Batiniye*'nin na-

---

[70] Sâd, 38/25.
[71] Şûrâ, 42/11.

maz ve diğer ibadetler konusunda düştükleri sapmalara düşülebilir.

3-Akl-ı selimin sağlam naslara ters düşmesi düşünülemez. Zira ikisinin de kaynağı, Allah Teâla'dır. Kur'an'da geçen yüzlerce sıfat âyetleri bu yöntemle tefsir edilirse birçok müşkül âyet ve hadis kendiliğinden halledilmiş olur, ihtilaflar kalkar, tahrif ve bidatler zail olur.[72]

İŞKÂLİ (PROBLEMİ) GİDERME YÖNTEMLERİ

1. Arapça'yı Kullanmak

Kur'an en fasih *Arapça* ile inmiştir. *"Anlayasınız diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik."*[73] *"Onu Cebrail uyarıcılardan alasın diye apaçık Arap diliyle senin kalbine indirdi."*[74] İlk âyet, Kur'an'ın inişinin gayesini insanların anlaması olarak belirtmektedir. Diğer âyet de, Kur'an'ın açık ve anlaşılır dil ile gönderildiğini vurgulamaktadır. *İmam Malik, Arapça*'yı bilmeden Kur'an'ı tefsir edenlerin cezalandırılması gerektiğini savunmaktadır.[75] *Şatibî* de Kur'an'ı anlama yolunun *Arapça*'dan geçtiğini, Arapça'yı bilmeden Kur'an'ı anlamanın mümkün olmayacağını savunur.

Ashab, Kur'an'ı anlamada ilk adım olarak *Arapça* ve Cahiliye dönemi şiirinden yararlanırdı. Bu bağlamda *"Yoksa Allah'ın kendilerini yavaş yavaş tüketerek cezalandırmayacağından emin mi oldular."*[76] âyeti zikredilebilir. *Hz. Ömer*, hutbe irad ettiği bir sırada, âyette geçen تخوف/*tahavvuf* lafzının anlamını sormuş, *Hüzeyl* kabilesinden biri kalkıp, kendi kabilesinin

---

[72] Bkz: İbn Ebi İzz, *Şerhu Akideti' t-Tâ-hâviyye*, s. 239-242; İbn Teymiye, *Fetâvâ*, 5 /26/27; Candan, Abdülcelil, *Kur'an Tefsirinde Sapma ve Nedenleri*, s.233-234; es-Sabbağ Muhammed Lütfi, *Buhûs fi Usûli't-Tefsir*, s. 298-304.

[73] Yûsuf, 12/2.

[74] Şuarâ, 26/199-193-195.

[75] A. Rahman *al-Akk' Usûlu't-Tefsir*, s.137.

[76] Nahl, 14/47.

şiirinden örnek vererek *tahavvufun, tedricen azaltma* anlamında olduğunu söylemiştir.[77]

Tefsirde görülen sapma ve işkâlin büyük ölçüde dili kullanamamaktan kaynaklandığını söyleyebiliriz. İslâmî ilimlerde söz sahibi olmak, özellikle de tefsir, hadis ve ictihad gibi önemli konular *Arapça*'yı bilmeye bağlıdır. Kur'an ve Sünnet'de, *amm, hass, hakikat, mecaz, mutlak, mukayyed* vs. lafızlar mevcuttur. Bunlar Arapça'nın özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Kur'an'ı anlamada *Arapça*'nın önemini farkeden birçok oryantalist İslamî ilimlerde söz sahibi olmak kastıyla *Arapça*'yı öğrenmiştir.[78] Herhangi bir kitabı veya ilmi öğrenmenin yolu, adı geçen kitap veya ilmin temel dilini bilmekten geçer. Kur'an müşkilâtını çözmede kelime yapısı da çok önemlidir. Örneğin "وجد/*vecd*" mastarının türevlerini incelersek, aynı kelimeden türetildikleri halde hareke ve yapıdan dolayı anlam farkının ortaya çıktığını göreceğiz. Şöyle ki :

وجدان : Vicdan: Kayıp şeyi bulmak,

وجود : Vucüd: İstenilen şeyin bulunması,

موجدة : Mevcede: kızgın hal ,

وجد : Vecd de sezgi anlamındadır.[79]

Dilin, *müşkül* âyetleri çözmedeki önemini sahabe döneminde yaşanan şu olay da ortaya koymaktadır. *Muaviye,* bir gün *İbn Abbas*'a gider ve "Nerdeyse Kur'an dalgaları arasında helâk olacaktım, çareyi sana müracaat etmede buldum." der. *İbn Abbas;* "Ne oldu ya *Muaviye*?" diye sorar.

-Şu âyetin anlamını anlayamadım.

-Hangi âyet,ey *Muaviye*?

"Zünnun'u/Yûnus'u da zikret. O, öfkeli bir halde geçip gitmişti. Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmiş-

---

[77] Şâtibî *el-Muvafakât*, s.179.
[78] M.Gazalî, *Keyfe Neteâmelu Mea'l Kur'an*, s.191.
[79] Ebu Şehbe, *el-İsrâiliyyât*, s.32.

ti.[80] Nasıl olur da bir peygamber Allah'ın kudretinden şüpheye düşer? *İbn Abbas*, âyette geçen "نقدر/*nakdir*" lafzının 'güç getirme' anlamında olmayıp, 'miktar ve sıkıştırma' anlamında olduğunu söylemiştir.[81] Kur'an'da zihne kapalı gelen lafız veya âyetler için en büyük destek Arapça'yı gerekli biçimde kullanmaktır. *İbn Abbas* şu tavsiyede bulunmaktadır: Kur'an'da herhangi bir problemle karşılaşırsanız Arapça'ya başvurunuz.[82]

2. Kur'an'ı Bir Bütün Olarak Ele Almak

Kur'an'ı en güzel tefsir eden yine Kur'an'ın kendisidir. Kur'an, inanç esaslarını, ahlakî prensipleri, şer'î hükümleri, kıssaları, kâinatta Allah'ın varlık ve birliğini gösteren delilleri, davet ve öğütleri, ibretleri, inzar, emir ve yasakları, teşvik ve sakındırmaları beliğ ve veciz bir üslupla ele almaktadır. Kur'an bütünlüğü üzerine doktora yapan *Halis Albayrak* bu konuda şunu der: Kur'an'ın bütünlüğü, içinde birbiriyle bağlantılı bir yapı oluşturduğu gözlenir. Kur'an'ı herhangi bir aygıta benzetirsek sözünü ettiğimiz irili ufaklı parçaları aygıtı oluşturan a, b, c, ç gibi öğeler olarak düşünebiliriz. Bu parçalar tek başlarına muayyen bir rol üstlenmekle beraber aygıtın tümünün ahenkli çalışmasını sağlayan fonksiyonları vardır. Dolayısıyla Kur'an'ın parçaları yerine göre birbirlerini tamamlayan, yerine göre birbirlerini açıklayan nitelikleriyle ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Çünkü bir yerde kapalı olan ifade başka bir yerde açık, bir yerde muhtasar olarak verilen bir fikir diğer bir tarafta tafsilatlı bir yerde mutlak olan başka bir yerde kayıtlanmış, bir yerde ifadeli bir husus diğer bir yerde tahsis edilmiş şekliyle geçebilir."[83]

Konu ile ilgili bazı örnekler:

---

[80] Enbiya, 21/87.
[81] Şatibî, a.g.e. s.2/474.
[82] Zebidî, *İthâfu Sâdeti'l-Müttekin Şerhu İhyai Ulumi'd-Din*, 5/163.
[83] Halis, Albayrak, *Kur'an Bütünlüğü Üzerine*, s.22.

Örnek 1

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Bunların hakkı pek büyük bir azaptır."[84]

Bu ve benzeri âyetler tek başlarına ele alındığında, inkâr edenlerin kalp ve kulaklarının niçin mühürlendiği anlaşılmayarak dolayısıyla onlara cebr ve zorlamanın yapıldığı kuşkusu ortaya çıkar. Âyet tek başına değil de, Kur'an bütünlüğü içersinde ele alındığında, cebrin söz konusu olmadığı, yaptıkları günahlardan dolayı kalplerinin mühürlendiği anlaşılacaktır. *"Hayır onların yapıp kazandıkları şeylerden dolayı kalpleri üzerine pas tutmuştur."*[85], *"Allah, küfürlerinden dolayı kalplerini mühürlemiştir."*[86], *"Hevâ ve hevesini tanrı edinen ve Allah'ın (kendi katındaki bilgiye göre saptırdığı kulağını ve kalbini mühürlediği), gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü?"*[87] Âyetler, kimlerin kalplerinin mühürlendiğini açıkça beyan etmektedir. Görüldüğü gibi, işkâl Kur'an bütünlüğü içerisinde giderilmiştir.

Örnek 2

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ

"Ey iman edenler, alış verişin, dostluğun ve şefaatin olmayacağı gün gelmeden sizi rızıklandırdığımız şeylerden infak ediniz."[88]

âyeti infakta bulunmayı emretmektedir, ancak bu infakın ne kadar olacağını beyan etmemektedir. Dolayısıyla ortada bir belirsizlik söz konusudur. *"Sana neyi infak edeceklerini sorarlar:*

---

[84] Bakara, 2/7.
[85] Mutaffifin, 83/14.
[86] Nisâ, 4/155.
[87] Câsiye, 45/23.
[88] Bakara, 2/254.

De ki ihtiyacınızdan arta kalanı."[89] âyeti de infakın nasıl yapılacağını açıklamaktadır.

3. Sünnet'e Başvurmak

Sünnet'den kastımız, sağlam yollarla bize ulaşan, Resûlullah (s.a.v.)'ın söz, fiil ve takriratıdır.[90] Kur'an'ı en güzel tefsir eden kuşkusuz ki Hz. Peygamberdir. Kur'an kendisine nazil olmuş, insanlara tebliği ulaştırmış, emir ve yasaklarını herkesten önce yaşamış ve insanlara göstermiştir. *İmam Şafiî*'nin de belirttiği gibi Resûlullah'ın ortaya koyduğu ahkâm, Kur'an'î anlayışından kaynaklanmaktadır.[91] Başka bir anlatımla sünnet, Kur'an'ın yaşanmış ve uygulanmış biçimidir. Resûlullah'tan gelen tefsirin önemi konusunda *İbn Teymiye* şunları der: Kur'an tefsiri konusunda Resûlullah'tan bir yorum gelirse ne dilci, ne de başkalarının görüşlerine başvurulur. Kur'an'ın sağlam sünnetle tefsiri konusunda fakihler şunu demişlerdir: Kur'an lafızları üç kategoride incelenir.

a- Şer'-i şerifle bilinen lafızlar. Zekat, oruç gibi.

b- Dil ile bilinenler. Güneş, ay gibi.

c- Örfe bağlı lafızlar. Alışverişteki *kabz* gibi.[92] *İbn Teymiyye*, Kur'an'da zikredilen, namaz, cihad, zekat vs. ibadetlerin ancak Resûlullah (s.a.v.)'ın gösterdiği biçimde anlaşılabileceğini ifade etmek istemiştir. Kur'an, mezkur ibadetlerin detayına girmemiş, ancak *"De ki , Allah'ı seviyorsanız bana tabi olunuz."*[93] *"Resûl, size neyi getirdiyse alın ve size neyi yasakladıysa ondan vazgeçin."*[94] âyetiyle nereye başvurulacağına dikkat çekmiştir. Sünnet'in anlam ve önemi konumuz kapsamında olmadığından, detaya girmiyoruz. Kur'an müşkilâtı ko-

---

[89] Bakara, 2/219.
[90] Cürcânî, *Seyyid Şerif Ta'rifât*, s.134.
[91] M. Gazalî, *Humu Dâiye*, s.26.
[92] Bkz:İbn Teymiye, *et-Tefsiru'l-Kebir*, 1/119; İbn Kayyım, *Muhtasaru Sevaiku'l-Mürsile*, Nşr: Mumammed b.el-Mevsulî, s.504.
[93] Âl-i İmrân, 3/31.
[94] Haşr, 59/7.

nusunda sünnetin vazgeçilmez önemli bir merci olduğunu vurgulamak istiyoruz. Resûlullah döneminde, Ashab kendilerine *müşkül* gelen âyet veya lafızları bizzat kendisinden sormak suretiyle çözmeye çalışırdı. Bizler de Kur'an tefsirinde karşılaşacağımız herhangi bir müşkül karşısında sahih sünnete başvurmalıyız.

Sünnette çözülen *müşkül* âyetlerin tefsirine örnekler:

Örnek 1

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ

"İman edip de imanlarını herhangi bir zulümle kirletmeyenler var ya; güvende olma onların hakkıdır"[95]

âyeti nazil olunca Ashab; "Ey Allah'ın Resûlü içimizde zulüm etmeyen kim var ki?" diye sormuş, Resûlullah, âyette geçen *zulümden* kastın, *şirk* olduğunu açıklamıştır.[96]

Örnek 2

Resûlullah, *Rıdvan* biatında "bana elini uzatan herkes cennete girecektir" deyince, eşleri *Hafsa;*

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا

"İçinizde oraya uğramayacak kimse yoktur. Bu Rabbinin üstlenmiş olduğu kesinleşmiş bir hükümdür."[97]

âyetini okumuş ve sonra da âyetin açıklamasını istemişti. Resûlullah,*"Sonra biz korunup sakınanları kurtaracağız. Zalimleri de orada dizleri üzerinde çökmüş bırakacağız."*[98] âyetini okuyarak, kimlerin cehennemde kalacağını açıklamış ve *Hz. Hafsa*'nın âyet hakkındaki problemini çözmüştür.[99]

Netice olarak, müşkül gelen birçok âyet, sağlam sünnete başvurmak suretiyle çözülebilir.

---

[95] En'âm, 6/82
[96] İbn Kesir, *Tefsiru Kur'an'il Azim* 11/253.
[97] Meryem 19/71.
[98] Meryem, 19/72.
[99] Taberî, *Tefsir*, 7/763.

4. Taassup ve Taklitten Uzaklaşmak

Yanlışta ısrar etme anlamına gelen *taassup* ile delilsiz dayanaksız başkasının söz ve hareketlerini kabul etme anlamına gelen *taklide* sarılmak, Kur'an'ı anlamanın önünde önemli iki engeldir. *Taklit* ve *taassuptan* sarfı nazar edip, tahkik ve delile sarılmak müşkilatı halletmede bizlere ışık tutacaktır. Birçok müfessirin karşılaştıkları problem ve sapma, taklit ve taassuptan kaynaklanmaktadır. Çünkü mukallitler akıl ve düşüncelerine pranga vururlar, başkalarının gözleriyle görmeye çalışırlar ve onların değnekleriyle yürümeye koyulurlar.

Râzî, hocasından kendi zamanında yaygın olan taklit ve mukallitlerin vardıkları boyutları şöyle nakleder: Birçok mukallide Kur'an'dan âyetler okudum, mezhepleriyle çeliştiği için âyetlerden yüz çevirdiler. Araştırmacı muhakkikler, bu öldürücü zehrin (taklidin) şimdi de dünya ehlinden birçoğunun damarında dolaştığını görmektedir.[100] *Ezher'in* Sabık Şeyhi Merhum *Muhammed Abduh,* birçok âyette hüküm sarih olduğu hâlde, taklit ve taassuptan dolayı, bazı müfessirlerin çıkmaza nasıl saplandıklarını şu âyetin tefsiriyle izah etmiştir.

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا

"Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız yahut sizden biriniz ayak yolundan gelirse yahut kadınlarla cinsi münasebette bulunursa, bu durumda su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin."[101]

Âyet, mutlak anlamda seferde olana teyemmüm iznini vermişken, birçok mukallid, mezhep ve ekollerine uymadığı için âyeti anlaşılmaz bir biçimde tefsir etmeye çalışmışlardır. Okuyucu, taklit ve önyargıyla âyete yaklaşmadığı müddetçe, teyemmümün hem hastalar hem de yolcular için kayıtsız bir biçimde

---

[100] Râzî, *Tefsir*, 6/31.
[101] Nisâ, 4/43.

caiz olduğunu anlayacaktır. *Abduh,* 25 tefsire müracaat ettiği halde âyeti taassup ve taklitten uzak tefsir eden birine rastlamadığını ve hepsinin de âyeti mezhep ve meşrepleri istikametinde tefsir etmeye yöneldiklerini gördüğünü ifade eder. Meşhur müfessir *Âlûsî*'nin bile, âyeti "*en müşkül âyetler*" kapsamında sayar.[102] *"Yüzler vardır ki parıldayacaklardır, Rablerine bakacaklardır."*[103] âyeti sarih bir biçimde ahirette *ru'yetullah*'ı ispatlarken, Mutezile prensiplerine aykırı olduğu için âyeti asıl manasından saptırarak, kelime ve harflerini yersiz dayatmalarla başka anlamlara kaydırmışlardır.[104]

5. Gaybî ve Gereksiz Ayrıntılara Dalmamak

Herhangi bir yararı olmadığı için, bize bildirilmeyen birçok konuda detay ve gereksiz ayrıntılara dalmak suretiyle açık olan âyetler girift ve anlaşılmaz hale getirilmiştir. Hz. Peygamber'e bile bildirilmeyen konular, Kur'an'a müracaat edilerek araştırma yoluna gidilmiştir. *Hz. Ömer* gereksiz gaybî konulara dalanlara birtakım cezaî müeyyideler uygulamıştır.[105]

Konu ile ilgili örnekler:

Örnek 1

Kur'an'da geçen ve sahih bazı hadislerde kıyamete yakın çıkacağı haber verilen *Dabbet'ül-Ard* hakkında gereksiz ayrıntılara girilmiş ve açık olan âyet anlaşılmaz bir hale getirilmiştir.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ

"Vadedilen, söz başlarına geldiği zaman, onlara yerden

---

[102] Bkz. Âlûsî , *Tefsir*, 5/43, Rıza, *Menar, 5/97.*
[103] Kıyâme, 76/22-23.
[104] Kâdî, Abdülcebbar, *İmâduddin Ebü'l-Hasan Tenzihu'l-Kur'an ani'l-Metâin*, s.442.
[105] Taberî, *Tefsir*, a.g.e, 1/164.

bir dabbe çıkarırız. O, insanların âyetlerimize içtenlikle inanmadıklarını söyler." [106]

Konu gaybî bir meseledir. Vahiy dışında benzer konularda hüküm verilemediği halde, hayvanın çıkış yeri, biçimi, eni, boyu, rengi, ayağı kanat sayısı hakkında yersiz ayrıntılara girilmiş ve âyet hedefinden saptırılmıştır.[107] (Konu ile ilgili detay ilgili sûrenin müşkilâtı bağlamında gelecektir.)

Örnek 2

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَى وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Ve peygamberler onlara dedi ki: Onun hükümranlığının alameti içinde Rabbinizden bir huzur ve Mûsâ ve Harun ailesinin geriye bıraktığından bir kalıntı bulunan meleklerin taşıdığı tabutun size gelmesidir."[108]

Dabbetü'l-Ard konusunda olduğu gibi yukarıdaki âyette geçen *sekine* hakkında da yersiz ayrıntılara girilmiş ve âyet asıl hedefinden saptırılarak anlaşılmaz bir zemine kaydırılmıştır. "سكينة/*sekine*," hayvanlara benzetilmiş organlarının biçim ve ebadı verilmeye çalışılmıştır.[109] Gereksiz gaybî ayrıntılara gidilmediği ve Kur'an'dan teknoloji ve benzer konular için referans aranmadığı takdirde müşkül bilinen birçok âyet veya lafzın daha kolay anlaşılacağı muhakkaktır.

6. Zahirî Anlamı Esas Alıp, Gereksiz Yerde Batinî Anlama Gitmemek

Kur'an'da asıl olan zahirî manadır. Zahirden kastımız *Arapça* kurallarına göre ilk etapta anlaşılan anlamdır. Batinîliğe gidildiği için tefsirde birçok problem ve sapma meydana gel-

---

[106] Neml, 27/82.
[107] Bkz: *Nesefi Tefsir*, 3/222.
[108] Bakara, 2/248.
[109] Bkz: Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, 1/404.

miştir. *Zebidî*, (893/1488) bu konuda şunları der: Kur'an'da asıl olan zahirî manadır; ondan sarf-ı nazar etmek birçok hatayı beraberinde getirmektedir. Kim zahirî anlamdan batinî anlama yönelirse kapıyı kullanmadan içeri girmeye çalışır."[110]

Örnek

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

"İbrahim babası Âzer'e birtakım putları tanrılar mı ediniyorsun. Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum."[111]

Âyette *İbrahim* (a.s.)'ın baba ismi sarih olarak verilmişken, yersiz tevillerle âyet gayesinden saptırılmıştır. Bunun sonucu olarak da, *Âzer, Hz.İbrahim*'in babası mı amcası mı veya başka bir kişi mi idi soruları gündeme gelmiştir. Âyette geçen lafzın zahiriyle yetinilseydi bu tür müşkilât söz konusu olmazdı. Zaten *Hz. İbrahim* (a.s.)'ın babasının *Âzer* olduğu sağlam hadislerle bildirilmiştir.[112]

7. Sibak ve Siyakı Göz Önünde Bulundurmak

Sibak ve siyaktan gayemiz, sözün gelişi öncesi ve sonrasını göz önünde bulundurarak ona göre âyeti tefsir etmektir. Kur'an âyetleri ilahî hikmetle dizilmiş inciler mesabesindedir. Hepsi bir bütünlük arz eder. Muazzam bir cihaz gibi tüm parçaları birbirleriyle bağlantılıdır. Araya yabancı maddenin girmesi cihazı etkiler. Âyetlerin sibak ve siyakına dikkat edildiği taktirde birçok müşkülün çözüleceği muhakkaktır.[113]

Örnek 1

لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ

"Ona temiz olanlardan başkası dokunmaz."[114]

---

[110] Zebidî, *İthâf*, 5/144.
[111] En'âm, 6/74.
[112] Bkz: Buharî, *Enbiya*, 1.
[113] Bkz: Ülser, Mustafa, *Kur'an'ı Anlamada Siyakın Rölü*, s.219-220.
[114] Vâkia, 56/79.

Öteden beri âyetin abdestle ilgisinin bulunup bulunmadığı konusu tartışılmaktadır. Kimileri, âyeti delil göstererek abdestsiz kimselerin Kur'an'a dokunmalarının caiz olmadığını ileri sürmüşlerdir. Kimileri de âyetin sibakından hareketle âyetin, Kur'an'ın *Levh-i Mahfuz*'daki durumuyla ilgili olduğunu belirtmişlerdir. (Âyet hakkındaki geniş açıklama Vâkia Sûresi müşkilâtı bağlamında gelecektir.)

Örnek 2

وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

"(Kadın şöyle dedi): Nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder. Şüphesiz ki Rabbim Gafur ve Rahimdir."[115]

Âyette geçen sözün *Hz. Yûsuf*'a mı yoksa kadına mı ait olduğu konusunda bir problem söz konusudur. Âyetin sibakında, kadının sözü aktarılmış, *Hz. Yûsuf*'un beri olduğu vurgulanmıştır. Bu âyette de kadının itirafı söz konusudur. Zira söz Hz. *Yûsuf*'a atfedilirse suçu itiraf etmesi anlamına gelir ki bu da peygamberlik makamıyla bağdaşmaz. *İbn Kesir*, âyetteki sözün kadına ait olduğuna dair *Ebu'l Abbas İbn Teymiyye* tarafından yazılmış bir risaleden söz etmektedir.[116]

8. Âyetlerin Nüzul Sebeplerinden Yararlanmak

Kur'an'ı anlamada nüzul sebeplerini bilmenin önemi büyüktür. Zira Kur'an bir topluma inmiş, insanların hayatlarını düzenlemiş ve onlara yepyeni bir hayat biçimi sunmuştur.Bunu bilmenin yolu, sebeb-i nüzulü bilmeye bağlıdır. Dolayısıyla da sebeb-i nüzulü bilmekle tefsirde karşılaşacağımız birçok müşkilât çözülmüş olacaktır.

Konuyla ilgili örnekler:

---

[115] Yûsuf, 12/53.
[116] İbn Kesir, *Tefsiru'l- Kur'ani'l- Azim, 2/790.*

Örnek 1

وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Ve güzel hareket edin. Allah güzel davrananları sever." [117]

Âyet, iyilik ve cihadı teşvik ettiği hâlde, cihada çıkanların kendilerini tehlikeye attıkları iddia edilmiştir. Oysa âyetin nüzul sebebini incelediğimizde ilgili problem kendiliğinden çözülmüş olur. (Detay, Bakara Sûresi müşkilâtı bağlamında gelecektir.)

Örnek 2

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

"Doğu da Allah'ındır. Batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır. Şüphesiz Allah'ın rahmeti ve nimeti geniştir." [118]

Âyetin iniş sebebi göz önünde bulundurulmazsa, namazda kıbleye yönelmenin gereği kalmaz. Bu problem ancak âyetin nüzul sebebiyle çözülebilir. Âyet, seferde nafile namazının durumunu ortaya koymaktadır. Âyetin sebeb-i nüzulü, seferde nafile namazlar için kıbleye yönelme şartının gerekmediğini ortaya koymakta ve dolayısıyla da âyet ile ilgili müşkül halledilmiş olmaktadır.[119]

9. İşkâlin Çözülmesi İçin Allah'tan Yardım Talep Etmek

Dua, müminin elinde hazır bir silah konumundadır. Meşru her talep için dua etmemiz emrolunmuş ve duamıza cevap verileceği belirtilmiştir. *"Rabbin şöyle buyurdu: Bana dua edin kabul edeyim."*[120] *"Ve de ki; ey Rabbim ilmimi artır."*[121] Âyete göre, Kur'an'da artırılması istenen tek şey, ilimdir.

---

[117] Bakara, 2/195.
[118] Bakara, 2/115.
[119] Sabbâğ, *Buhus fi Usuli't-Tefsir*, s.125.
[120] Gâfir, 40/60.
[121] Kardâvî, *Merciyyetu'l-Ulyâ fi'l-İslâm*, S.162.

Kur'an müşkilâtının çözümünü Allah'tan talep etmek en makul dua biçimlerindendir. Seleften bize bu konuda örnek teşkil edecek dualar nakledilmiştir. *Muaz b. Cebel,* öğrencisi *Muaz b. Malik*'e şu tavsiyede bulunmuştur. "İlmi, özellikle şu sahabilerden öğrenmeni isterim. *Malik*, onların yanında istediğimi elde edemezsem ne yapmamı tavsiye edersin,' deyince *Muaz;* 'sana *İbrahim* (a.s.)'a öğreten muallimi tavsiye ederim. demiş. Bundan sonra *Malik*, anlamaktan aciz kaldığı âyetler için hep şöyle dua ederdi: Ey *İbrahim*'e öğreten zat, bana da öğret."[122] *İbn Teymiye* de kendisine müşkül gelen âyetlerin cevabını tefsirlerde bulamayınca şu duayı yapardı: "Ey Âdem'e ve İbrahim'e öğreten Rabbim! Bana da öğret."[123] Hz. Peygamberin şu hadisleri de konuya ışık tutmaktadır. "Allah'ım ihtilaf edilen ve kapalı kalan konularda bize doğruyu öğret."[124]

10. Takvaya Sarılmak

Takva, Allah'ın emirlerine sarılıp yasaklarından sakınmaktır.[125] Takva, müminin ulaşabileceği yüce bir makamdır. *"Ey iman edenler Allah'tan sakınırsanız O, size iyi ile kötüyü birbirinden ayırt edecek bir anlayış verecektir."*[126] Âyette geçen *"فرقان/furkân"* kelimesi, iki şeyin arasını, yani aydınlık ile karanlığı, yanlış ile doğruyu ayırmak anlamındadır. Diğer bir anlatım ile; eğer hakkıyla takvaya bürünürseniz onun sayesinde Allah sizlere hak ile batılı, yanlış ile doğruyu birbirinden ayıracak ilim, hikmet ve onları kazandıracak olan melekeyi bahşedecektir. *"Ama bizim yolumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz."*[127] *Ömer b. Abdülaziz şöyle demektedir:* Cehaletimiz,bildiklerimizle amel etmememizden dolayıdır. demiştir."[128] Bildiklerimizle amel edersek, Allah, bizlere bilmedikleri-

---

[122] Kardâvî, a,g.y.
[123] İbn Teymiye, *Mukadimme fi Usûli't-Tefsir*, s.11.
[124] Müslim, *Müsafirin*, 200.
[125] İbn Cevzî, *Aksâmu'l-Kur'an*, s.72.
[126] Enfal, 8/29.
[127] Ankebut, 29/69.
[128] İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Veciz*, 4/326.

mizi öğrenecek ve problemlerimizi çözecek ilmi bahşedecektir. *"Artık kim verir ve sakınırsa ve güzeli de tasdik ederse biz de onu en kolaya hazırlarz. (onu başarılı kılarız.)"*[129] âyeti, herhangi bir konuda başarılı olmayı üç esasa bağlamaktadır:

a- Allah'ın emrettiklerini vermek. Yani nefse, iman itaat ve ibadet hazzını vermek.

b- Allah'ın emirlerine sarılmak, yasaklarından sakınmak.

c- Allah'tan gelenlere Allah'ın muradı istikametinde iman etmek. *"Ona (Kur'an'a) pâk olanlardan başkası dokunmaz."*[130] âyeti bir yönüyle de Kur'an'ın anlamını ancak pâk kalpler anlar, anlamındadır. Bid'at ve isyanla kalplerini tahrip edenler Kur'an'ın gerçek manasını anlamaktan mahrumdurlar.

11. İşkâli Zamana Bırakmak

Kur'an'ın önemli müfessirlerinden bir tanesi de zamandır. Özellikle Kur'an'ın fen, bilim ve teknolojiye işaret eden birçok âyet veya lafzını zaman tefsir edecektir. *"İnsanı bir yumurta hücresinden yarattı."*[131] âyetinde geçen علق/*alak* kelimesi, klasik tefsirlerin ekseriyeti tarafından *'kan pıhtısı'* olarak tefsir edilmiştir. Ancak daha sonra ceninin oluşum devrelerinde böyle bir merhalenin olmadığı anlaşılınca علق/*alak*'ın *'kan pıhtısı'* değil, *'insan hücresi'* olduğu ortaya çıkmıştır.

MÜŞKÜL ÂYETLERDE ÖNEMLİ FAKTÖR, ANLAYIŞ VE SEVİYE FARKLILIĞI

Kur'an, her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisinin bulunduğundan haber vermektedir.[132] Durum bu olunca Kur'an'ı anlamada da farklı durum ve anlayışlar ortaya çıkmaktadır. Zaman olur insan defalarca bir âyeti okur, kendisine herhangi bir

---

[129] Leyl, 92/5-7.
[130] Vâkıa, 57/79.
[131] Alak, 96/2.
[132] Yûsuf, 12/79.

anlam vermez; aynı âyeti değişik bir zaman ve ortamda okuyunca yeni manalarla karşılaşır.

İmam Şafiî'nin öğrencileri *Müzenî* ve *Rabi'* kendisinden şunu naklederler: Bizler İmam'ın yanında oturuyorduk. Yaşlı bir adam gelip 'Ey İmam, senden birşey sorabilir miyim?' dedi. İmam, 'sor' dedi.

- İslâm'ın kaynağı nedir?

- Kur'an.

- Sonra?

- Sünnet.

- Sonra?

- İcma, dedi.

Yaşlı; öyleyse bana Kur'an'dan icmanın delilini getirebilir misin? dedi.

İmam düşündü ve

- Hatırlayamadım, dedi.

-Yaşlı; sana üç gün mühlet veriyorum, git düşün, sonra bana cevap getir, dedi. Bu arada İmam'ın yüzü kızarmıştı. Uzun bir süre dışarı çıkmadı. Durmadan Kur'an'ı okudu ve tedebbür etti. Üç gün sonra neşeli bir biçimde yaşlı adamın yanına geldi. Euzü besmeleden sonra *"Kim de kendisine doğru yol belli olduktan sonra elçiye karşı gelir ve müminlerin yolundan başka bir yola uyarsa onu döndüğü yola yöneltiriz ve cehenneme sokarız."*[133] âyetini okudu ve ekledi: Allah, ancak farzın terkinden dolayı "*cehenneme sokarız*" der. Yaşlı adam cevabını almış olarak ayrıldı.[134] Şüphesiz ki *İmam Şafiî* aynı âyeti önceden yüzlerce defa tekrarlamış, ancak icmaya delil olabileceğini fark etmemişti. *Razî*'nin, nakline göre İmam Şafiî Kur'an'ı 300 defa okuduktan sonra icmanın delilini bulabilmiştir.[135]

---

[133] Nisâ, 4/115.
[134] A. Mecid Suphî, *el-Menâhicu' l-Fıkhiyye*, s.31.
[135] Bkz: *Râzî, Tefsir*, 4/219.

"Hayır onlar şüphesiz o gün Rablerinden perdelenmişlerdir."[136] âyeti, bir yönüyle Allah'ı görmemeyi inkârcılar için bir ceza olarak sunarken, diğer yönü ile de müminler için bir nimet olacağını bildirmektedir. İlk okuyuşla âyetten bu anlamlar çıkmasa da âyet tefekkür edildiğinde aynı anlamı verecektir.[137] *"Ey akıl sahipleri benden (emirlerime muhalefetten) sakının."*[138] âyeti bir yönüyle akıl sahiplerine hitap ederken,diğer yönü ile de aklı olmayanların muhatap ve mükellef olmadıklarını ima eder.[139] Diğer bir anlamı da, takva sahibi olmayanların akıl yönüyle de kamil olamadıkları yönündedir.[140] *Haccac b. Yûsuf* ile Ehl-i Beyt'ten *Muhammed b. Bakır* arasında geçen şu konuşma, Kur'an'ı anlamada insanların ne kadar değişik seviyelerde bulunduğunu gösterir. *Haccac*, *İmam Muhammed b. Bakır*'a "Ey imam siz peygamberler neslinden olduğunuzu söylersiniz, oysa Hz. Peygamber'in erkek çocuğu yoktu der. İmam; *Ey Haccac* senin Kur'an'dan haberin yoktur. Şöyle ki; *"Biz ona İshak ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u da armağan ettik. Hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve onun soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Harun'u da doğru yola iletmiştik. Biz iyi davrananları işte böyle mükafatlandırırız. Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da doğru yola iletmiştik. Hepsi de iyilerden idi."*[141] Ayette ismi geçen Hz. *İsa*, Hz. *Nuh*'un anne cihetiyle mi oğlu, yoksa baba cihetiyle mi oğludur? *Haccac:* Anne cihetiyle oğludur dedi. *İmam:* Bizim durum da öyledir, anne cihetiyle neslimiz sabit olmuştur, dedi.[142] Böyle hassas bir tespiti herkesin fark etmesi güçtür.

İnsanlardaki anlayış farklılığının bir nedeni de ilim ve beceri yönünden aynı seviyede bulunmamalarıdır. Kur'an'ın verdiği habere göre peygamberler arasında bile anlama kabiliyet ve

---

136 Mutaffifin, 83/15.
137 Âlûsî, *Rûhu'l-Meâni*, 30/73.
138 Bakara, 2/197.
139 İmam Şafiî, *Ahkâmu'l-Kur'an* , s.87.
140 Kâsimî, *Mehâsin*, 1/503.
141 Enam, 6/84-85.
142 Şa'râvî, *Tefsir*, 6/3772.

seviyesi bir değildir. *"Davut ve Süleyman da (a.s.) bir zaman bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir gurup insanın koyun sürüsü geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz onların hükmünü görüp bilmekte idik. Böylece bunu (bu fetvayı) Süleyman'a biz bellettik. Biz onların her birine hüküm ve ilim verdik. Kuşları ve tesbih eden dağları da Davud'a boyun eğdirdik."*[143] âyeti, *Hz. Süleyman*'a daha çok fehm ve maharet verildiğini belirtmektedir. *Hz. Davud'a* da fehm ve maharet verildiği muhakkaktır. Ancak Süleyman'a verilen hüküm veya fıkıh anlayışının *Davud*'a verilenden daha fazla olduğu belirtiliyor.[144] *"Eyyub'u da (an,) hani Rabbine, başıma dert geldi. 'Sen merhametlilerin en merhametlisisin." diye niyaz etmişti."*[145] Âyette geçtiği gibi, *Hz. Eyyub*'un Allah'a yalvarması bir dua mesabesinde mi idi yoksa bir şikâyet mi idi, alimler arasında tartışılmıştır. *Sa'lebî*, Hocası *Ebu'l-Kasım b. Hatip*'ten şunları nakleder: İçinde birçok alimin bulunduğu bir cemaatta idik. Aralarında yukarıda geçen âyeti müzakere ediyorlardı. Herkes *Hz. Eyyub*'un nidâsını şikâyet olarak değerlendiriyordu. Benim de görüşüm sorulunca *"şikâyet"* söz konusu değildir, o bir dua idi. Zira nidanın sonunda *"duasını kabul ettik"* denilmektedir. Eğer *şikâyet* olsaydı böyle bir ifade kullanılmazdı. Ancak duadan sonra *duasını kabul ettik.* ifadesi kullanılır, dedim. Hazır olanların hepsi beyanımı beğendi. *Nasr* Sûresi nazil olunca, Ashab arasında yalnız *İbn Abbas,* Peygamberimizin ecelinin yaklaştığını işaret ettiğini fark etmişti. Rivayet, insanlardaki anlayış farkı için çok önemli bir delildir.[146] Tabiin alimlerinden *Mesruk*, ashabın ilmî seviyelerini şöyle değerlendirir: "Ben Resûlullah'ın ashabıyla kaldım, onları su birikintilerine benzettim. Bazısı bir insana yeterken, bazısı iki insanı, bazısı on insanı, bazısı yüz insanı, bazıları da tüm insanların su-

---

[143] Enbiya, 21/78/79.
[144] Şinkitî, *Advâu'l-Beyân*, 4/493.
[145] Enbiya, 21/83.
[146] Şinkitî, *Adva'* a.g.e., 4/500.

suzluğunu gideriyordu."[147] *Hz.Ömer*, "İnsanlar *La ilahe İllallah.* deyinceye kadar kendileriyle mücadele etmekle emrolundum."[148] hadisinden zekat vermeyip İslâm idaresine karşı çıkan güçlerle savaşın gerektiğini anlamamıştı. Hz. Ebubekir ise hadisi doğru anlayıp kendisine açıklamıştı.[149] *İmam Şafiî*, 'Kur'an'ı baştan sona defalarca okuduğum, iki kelime hariç yüce Allah'ın neyi murat ettiğini anladım' demiş. Râvi diyor ki: Birini unuttum, diğeri ise *"nefsini kötülüklerde gömen ziyan etmiştir."*[150] âyetindeki دسيها/*dessahâ/onu gömdü* kelimesidir. Onu Arap dilinde bulamadım. Bu, bizce kolay ve basit görülen bazı lafızların, otorite sayılan bazı zevata kapalı kalabileceğini göstermektedir.[151]

Resûlullah'ın şu benzetmeleri de insanların ilim seviyelerini ve vahiy karşısındaki durumlarını sarih bir biçimde açıklamaktadır: "Allah'ın benim vasıtamla gönderdiği hidâyet ve ilim bol yağmura benzer, (bu yağmur bazen) öyle bir toprağa düşer ki onun bir kısmı suyu kabul eder de çayır ve bol ot yetiştirir. Bir kısmı da kurak olur, suyu üstünde tutar da Allah insanları onunla faydalandırır. Ondan (hem kendileri) içerler, (hem hayvanlarını) suvarırlar, ekin ekerler. Bu yağmur diğer bir (çeşit) toprağa daha isabet eder ki düz ve kaypaktır, ne suyu tutar ne çayır bitirir. Allah dinin anlayıp ta yararlanan ve bunu bilip başkasına bildiren kimse ile bunu duyduğu vakit başını kaldırmayan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidâyetini kabul etmeyen kimse böyledir."[152] Hz.Peygamber bu beyanlarıyla, getirmiş olduğu vahyi, hayat veren yağmura benzetmiştir. Çünkü yağmur hayat bahşettiği gibi, vahiy de dünyaya maddi hayat vermektedir. Yağmur yerin hayatı olduğu gibi, vahiy ve ilim de

---

147 Zehebî, *et-Tefsir ve'l-Müfessirün*, 1/40.
148 Buharî, *İman*, 17, *Salat*, 38; Müslim, *İman*, 32,36.
149 Şinkitî, *Adva'*, 4/499.
150 Şems, 91/10.
151 Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, 2/62 (Şafi'nin *Ahkâmu'l Kur'an'ın'dan* II/190).
152 Buharî, *İlim*, 20.

kalbin hayatıdır. Hadis ilim ve vahyi kavrama yönünden insanları üçe ayırmıştır.

1. Suyu kabul eden toprak gibi, vahyi anlayan ve inceliklerine vakıf olan ondan ahkâm çıkaran kesim. Bu toprak faydalı bitkiler yetiştirdiği gibi onların zihin ve zekaları nassları kavrar. Bunlar anlayışlı ve keskin zeka sahipleridir.

2. Nassları hafızalarında tutanlar. Ancak suyu tutan toprak gibi, onu hiç değerlendirmezler. Nassları kıraat ve ahenkli bir biçimde telaffuz eder dururlar.

3. Ne ezber ne de kavrama anlayışı olanlar. Bunlar, suyu tutmayan kumlu toprak gibi, ne hafızalarında birşey tutarlar ne de kavrama kabiliyetleri mevcuttur.

Muaz b. Cebel, Kur'an okuyanları iki kategoride inceler.

a- Kötü niyet ve hevâ sahibi kesim. Âyetleri def edercesine başından savar. Öğrendiklerini de cedelleşmede kullanır. Bunlar kötü niyetli olan kesimdir. Bunların Kur'an'dan hidâyet almaları mümkün olmaz.

b- İyi niyetle Kur'an'a eğilirler. Herhangi kötü niyet ve arzuları yoktur. Öğrendikleriyle amel etmeye çalışırlar. Kendilerine müşkül gelen âyetlerin çözümünü Allah'tan talep ederler. Aradan yıllar geçse de Allah, onların problemlerini çözecektir.[153]

KUR'AN'I ANLAMANIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Kur'an, Allah'ın insanlara gönderdiği en büyük nimettir. Kur'an'da, yeryüzüne sarkıtılmış ilahî bir ipe benzetilmiş ve insanların ona sarılmaları istenmiştir.[154] *Hz. Ali*'ye nispet edilen şu anlamlı mesaj, Kur'an'ın gönderiliş gayesini beyan etmektedir: "Kur'an, sizden öncekilerin ahvâlini, gelecek nesillerin haberlerini kapsar. Onda sizler için hükümler vardır. Ondan yüz

---

[153] es-Seht Halid Osman, *Kavâidu't-Tefsir*, 2/663.
[154] Âl-i İmrân, 3/103.

çeviren zorbaları Allah zelil eder. Onun dışında hidâyet arayanı, Allah dalalete düşürür. O, Allah'ın kopmaz ipidir, Zikr-i hakim ve Sırat-ı müstakimdir. Onunla hareket eden hedefi şaşmaz, okuyan diller sürçmez, alimler ondan doymaz, okumakla eksilmez, acayip yönleri bitmez, onunla konuşan doğruya isabet eder. Onunla hareket eden ecir alır, onunla hükmeden isabet eder. Ona davet eden doğruya çağırmış olur."[155] Kur'an, Müslüman'ın, en çok bilmesi ve okuması gereken kitaptır. Müslüman'ın hayat programıdır. Bunca öneme haiz olan Kur'an'la insanlar arasına bazı engeller girmekte, bu nedenle ondan gereken paylarını alamamaktadırlar.

Bu bölümde, Kur'an'dan yararlanmanın önüne geçen önemli engelleri özetleyeceğiz.

1. Taklit ve Taassup

Kur'an'la ilgili müşkilâtın giderilmesinde en önemli faktörlerin başında taklit ve taassuptan uzaklaşmanın geldiğini kaydetmiştik. Kur'an'dan uzaklaşma ve ondan yararlanmanın önündeki en büyük iki engelin de *taklit* ve *taassup* olduğunu söyleyebiliriz. Zira taklit, başkaların beyin ve düşüncelerini kullanmak anlamına gelmektedir. Keza taklid, Allah'ın vermiş olduğu akıl nimetini kullanmamak ve başkalarının gözüyle görmeye çalışmaktır. Taassup ise hatada ısrardır. *Taklit* ve *taassup* sahipleri kendilerinden asırlarca önce yazılan eserlerle yetinmeye çalışmaktadırlar. *Gazzalî*, Kur'an'ın önündeki engellere değinirken şöyle der: Mukallit, taklit yoluyla duyageldiği mezhebin görüşlerinde taassup edip kalmıştır. Böyle bir mukallidin basiret ve müşâhede gücü körelmiştir. Ruhunu kaplayan taassuptur. Taassupla bağlandığı konular kendisini hareketsiz ve düşüncesiz bırakmıştır. Düşündüğü birşey varsa o da sadece duyageldiği konulardır. Kalbine bağlandığı şeyler dışında bir mana doğarsa taklit şeytanı hemen müdahale eder ve ona şöyle

---

[155] Tirmizî, *Fedâilu'l Kur'an*, 15.

demeye başlar: *Sen mukallitsin, nasıl olur da kalbine taklit ettiğin kişinin Kur'an'a verdiği mana dışında bir mana doğar*?[156]

Taklit insanı o hale getirir ki; bağlandığı şahsın görüşünden dolayı Kur'an'ın hükmünü terk eder. Kendi kendine şöyle der: Elbette benim bağlandığım zatın bir bildiği vardır, onun kadar bilemem. Bu âyetin, bilmediğim dışında da anlamı olabilir. Hem benim için nesh kapısı da açıktır. Belki de âyet mensuh olmuştur.

2. Kur'an Okurken Tüm Cehd ve Gayreti Harflerin Çıkış Yerlerine Hasretmek

Bu durumda da Şeytan, insanı Kur'an'ın asıl manasından alıkoymaya çalışır. Şeytan Kur'an okuyucusunu habire harflerin çıkış yerleriyle oyalar durur. Artık böyle biri için ne zaman Kur'an'ın manası ortaya çıkar? Şeytan için bunlardan daha büyük bir oyuncak düşünülmez."[157] Böyle biri, Kur'an'ı okumanın asıl gayesini tecvitte bilir. Onun için asıl hedef Kur'an'ı anlama değil de, kıraat imamlarının ihtilaflarına riâyet etmek ve onları uygulamaya çalışmaktır.

3. Günahlara Dalmak

Kur'an'ın hedefi, okuyucusuna Allah'ın rızasını kazandırmaktır. Günahlar ise, insanları Allah ile sohbet etme anlamına gelen Kur'ân'ı okuyup anlamaktan alıkoymaktadır. Günahkarın kalbi kararmış, kalbini günah sisi örtmüş, Kur'an'ı anlamaktan alıkoymuştur. Kalbi şeffaf bir ayna veya cama benzetirsek, günahlar ayna veya camın üzerini kaplayan toz gibidir. İnsanların melekût alemini görmelerini, Kur'an dünyasına dalmalarını güçleştirir. Kur'an'dan tam anlamıyla hem beden hem de kalpleri pâk olanlar yararlanabilirler.

---

[156] Gazzalî, *İhyayu Ulumi'd-Din* (İthâf ile Beraber) 5/102.
[157] Gazzalî, *İhya*, a.g.e., s.5/101.

4. Tekebbür (Büyüklenme)

İnsanları Allah ve O'nun peygamberlerinden alıkoyan en büyük engellerden biri, kibirlenme olgusudur. Kibirli kişiler, hakkı kabul ettikleri taktirde makam ve mevkilerinden olacaklarını düşünürler. Bu durum insanlara çok ağır gelmektedir. *"Yeryüzünde haksız yere kibirlenenleri âyetlerimizi anlamaktan çevireceğim. O büyüklenenler her mucizeyi görseler de ona inanmazlar. Hak yolu görseler dahi oraya gelmezler. Ama sapık yolu gördüler mi ona hemen yönelirler. Onların böyle hareket etmeleri, âyetlerimizi yalan saymalarından ve onlardan gafil bulunmalarından dolayıdır."*[158] *"İnsafsız ve yalancıya, çok günah işleyene şiddetle azap olsun; yüzüne karşı Allah'ın âyetleri okunurken işitir de kibrinden dolayı bunları hiç işitmiyormuş gibi (küfründe) ısrar eder. (Ey Muhammed) İşte onu acıklı bir azapla müjdele."*[159]

Tarih boyunca peygamberlere karşı çıkanların başında kibirli zorbalar gelmiştir. Kur'an, *Firavn* örneğini verir:*"Şüphesiz ben hiç değer taşımayan, hem de rahat ve net konuşmayan o kişiden (Mûsâ'dan) daha hayırlı değil miyim? (Eğer doğru söylüyorsa) onun da üzerine altın bilezikler atılıp takılsaydı ya, yahut yanına kendisine yardım edecek melekler dizilip gelse ya."*[160] Görüldüğü gibi, *Firavn, Hz. Mûsâ* ve ona tabi olanlara karşı sahip olduğu dünya ziynetleriyle tekebbür edip, haklı olmayı bu tür imkanlara sahip olmaya bağlıyordu. *Hz.Mûsâ* ve beraberindekileri fakir gördüğü için, onlara herhangi bir haklılık payı bırakmıyordu. Kureyşî inkârcılar da Hz. Peygamber ve beraberinde olanlar aynısını söylüyorlardı. *"Ve dediler ki bu Kur'an iki şehirden birinin büyük bir adamına indirilmeli değil miydi?"*[161] Kibirlenme, peygamber ve beraberindekileri hor ve hakir görme, tüm peygamberlere karşı gösterilmiştir.*"Biz bir ül-*

---

[158] A'râf, 7/146.
[159] Câsiye, 45/7-8.
[160] Zuhruf, 43/52-53.
[161] Zuhruf, 43/31.

keye bir uyarıcı (peygamber) gönderdikse mutlaka oranın refah içinde olup şımaran önde gelenleri 'gerçekten biz sizin kendisiyle gönderildiğiniz şeyi (vahyi) tanımıyoruz' demişlerdi."[162]

5. Kur'an'ı Hedefinden Saptırmak

Kur'an'ı anlamanın önüne geçen engellerden birisi de, Kur'an'ı asıl hedefinden saptırmaktır. Kur'an, ne maksatla indirildiğini birçok yerde beyan etmektedir. *"Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana kitabı hak ile indirdik."*[163] *"O, insanları karanlıklardan, aydınlığa çıkarman için gönderdiğimiz bir kitaptır."*[164] *"İnsanların ihtilaf ettikleri konuları kendilerine açıklaman için sana kitabı indirdik."*[165] *"Bu kitabı sana her şey için bir açıklama bir hidâyet ve rahmet kaynağı ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik."*[166] Bu ve benzeri yüzlerce âyet Kur'an'ın asıl hedefini göstermektedir. Kur'an'ın yalnız taziyelerde, kandil gecelerinde veya başkalarına hatim indirmek gayesiyle okunması, Kur'an'ı asıl hedefinden saptıran uygulamalardır. Kur'an'ı bir ilahî reçete olarak düşünürsek, reçetenin öncelikle ilaca muhtaç hastanın üzerinde uygulanması gerekmektedir. Başkasına hatim indirmeye çalışan bir zat, okuduğunun anlamını düşünme yerine, en kısa zamanda kaç hatim indirebileceğini düşünecektir.

Kur'an'ı esas hedefinden saptıran okuma biçimleri, Müslüman toplumlarda komik sayılabilecek birçok uygulamayı da beraberinde getirmiştir. İslâm ülkelerinden birinde, ölüm döşeğinde yatan bir zata, Kur'an okumak isteyen hoca efendiye hastanın annesi müdahale edip azarlamıştır. Anneye göre, Kur'an ancak ruhunu teslim eden için okunmalıdır. Oysa oğlu henüz ölmemişti, sekerat halindeydi, Anneye göre Kur'an okumak,

---

162 Sebe' 34/34.
163 Nisâ, 4/105.
164 İbrahim, 14/1.
165 Nahl, 16/64.
166 Nahl, 16/89.

ecelin çabuk gelmesine neden olmaktaydı, onun için ölmeden okunmamalıydı.

6. Ahireti İnkâr Etme veya Dünyayı Ahirete Tercih Etme

Ahirete hazırlık bilincini vermek Kur'an'ın en büyük hedeflerindendir. Tevhitten sonra Kur'an'ın en çok üzerinde durduğu konu ahiret inancıdır. Nerdeyse bunu tüm sûrelerde görmek mümkündür. Kur'an'da ahiretin meydana gelişi, orada verilecek mükafatlar ve karşılaşılacak cezalar sık-sık işlenmiştir. Bu nedenle ahirette pay umanlar Kur'an'ı anlamak için gayret gösterirler. *"Öldükten sonra bize kavuşacaklarını ummayanlar ve dünya hayatına razı olanlar ve bununla tatmin olanlar ve bizim âyetlerimizden habersiz olanlar..."*[167] *"Ahirete iman edenler buna (Kur'an'a)da inanırlar ve namazlarını gereği gibi kılmaya devam ederler."*[168]

7. Okunanın Anlamını Bilmeme veya Ondan Habersiz Olma

Kur'an, *"Ey Resûlüm! Sana bu Mübarek Kitabı, âyetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik."*[169] âyetiyle niçin indirildiğini beyan etmektedir. Manası bilinmeden okunan âyetler nasıl düşünülecek ve onlardan nasıl öğüt alınacaktır? Bu bakımdan Kur'an'ı anlamanın veya ondan yararlanmanın önemli nedenlerinden biri de onu bilmemektir, başka bir anlatımla cehalettir. *"Hayır. Onların çoğu hakkı bilmezler bu yüzden de yüz çevirirler."*[170] *"Bilakis onlar ilmini kavrayamadıkları ve yorumu asla kendilerine gelmemiş olanı yalanladılar."*[171] âyetleri de Kur'an'a karşı koyanların ve ondan yüz çevirenlerin neden benzer eylemlere başvurduklarını açıkla-

---

[167] Yûnus, 10/7.
[168] En'âm, 6/92.
[169] Sad, 38/29.
[170] Enbiya, 21/24.
[171] Yûnus, 10/39.

maktadır. *"Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse, Allah'ın Kelâmı'nı işitip dinleyinceye kadar ona eman ver."*[172] Âyet, şirke düşme nedenlerinden birinin Kur'an'ı bilmeme olduğunu belirtmektedir. Yani şirkin giderilmesi, Kur'an'ı anlamaya bağlanmıştır. Çağdaş düşünürlerden, *Muhammed el-Behiyy* şöyle der: "Müşriklerden Kur'an'ı dinlemelerinin istenmesi onlarla bir diyalog kurulmasını sağlamak içindir."[173] Kur'an'ı bilmekten gayemiz, yüzeysel bir biçimde okunması değildir. Ondan kastımız, onu *tefekkür* ve *tefehhüm* ile okuyup anlamaktır. *"İçlerinde birtakım ümmiler vardır ki, kitabı bilmezler. Bütün bildikleri kulaktan dolma şeylerdir. Onlar sadece zan ve tahminde bulunurlar."*[174] Âyetin yorumu hususunda *Muhammed Gazalî* şunları der: Onlar kitabı hıfzetmek için düşünmeden okurlar, anlam ve gayesini düşünmezler, Kitab'ı kavramadan kendilerine okunanı ile yetinirler.[175]

İslâm'ın ilk döneminden beri manası bilinmeden okunan Kur'an'ın sevap getirip getirmediği konusunda değişik görüşler öne sürülmüştür. Kimileri, asıl olan okumaktır, çünkü Kuran okumak bile ibadettir, anlaşılsın veya anlaşılmasın önemli değildir, okuyan sevap kazanır, demişlerdir. Kimileri de asıl olan, Kur'an'ı anlayarak okumaktır, demişler ve birçok delil ortaya koymuşlardır.

Delillerden bazıları şunlardır: *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler hakkını vererek onu okurlar."*[176] Âyette geçen *"hakkını vererek okurlar"* ibaresi üzerine alimler görüşlerini belirtmişlerdir. Okumaktan gaye onu anlamaktır, anlamadan okumak eksik ve gayesizdir, asıl olan, okuduğunu bilerek okumaktır.[177] Ehl-i Beyt alimlerinden *Cafer es-Sadık*, gerçek okumayı şöyle izah eder: Kur'an'ı tefekkür ederek, ahkâmıyla amel ederek, müjdelerini umarak ve inzarından sakınarak okumaktır.

---

[172] Tevbe, 9/6.
[173] Behiyy, Muhammed, *ed-Dinü ve'd- Devle*, s.471.
[174] Bakara, 2/78.
[175] Gazalî, Muhammed, *Keyfe Neteâmelü Meal Kur'an*, s.14.
[176] Bakara, 2/21.
[177] İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, 1/696.

Allah'a yemin olsun okumak, tefekkürsüz bir ezberleme ve harfler üzerinde zaman geçirmek değildir.[178]

Sabık Ezher Şeyhi *Muhammed Abduh*, bir münasebetle "Kur'an'ın hidâyetinden yüz çevirdiği halde onu okumaya çalışan, onunla alay edenlerin konumuna düşmüştür" deyince, derste hazır bulunan bir mukallit kendisine şöyle itiraz etmiş: "Kur'an'ı okumak yeterlidir, alimler onu okumakla ibadetin hasıl olacağını söylemişlerdir." İmam *Abduh* ona şu cevabı vermiş: "Dediğin doğrudur, ancak onlar Kur'an'ı iddia ettiğin biçimde anlamamışlar ve sadece ölüler için indiğini söylememişlerdir. Nasıl diyebilirler ki "*Allah, onu düşünsünler ve akıl sahipleri de tefekkür etsinler diye indirdi.*"[179] buyurmaktadır. Bu ve benzer âyetler sadece okumayla yetinmemeyi emretmektedir. Sünnet de Kur'an'ı teyid etmektedir. Sünnet, gelecek nesillerde Kur'an okudukları halde gırtlaklarını aşmayan bazı kişilerin türeyeceklerini haber vermiş ve onları en kötü yaratıklar olarak vasıflandırmıştır. Bu kötü kuşak, Kur'an'ı müzik ve coşku malzemesi kılacaktır, onları Kur'an'ı anlamaya davet ettin mi sana şunu derler: Falan şöyle dedi, falanın keşf ve rüyası şöyle oldu deyip, karşı koyacaklardır. İşte Müslümanlar bu hale geldiler. Allah, müminlere yardım va'dini verdiği hâlde, onlar layık olmadıkları için bu yardımdan mahrum kaldılar. *"Onlar bu Kur'an'ı hiç düşünmüyorlar mı? Yoksa kendilerine daha önce geçmişteki atalarına gelmeyen birşey mi geldi?"*[180] İmam Abduh, şu misalle dersini devam ettirdi: "Birine çok önemli bir yerden bir mektubun geldiğini düşünelim,mektubu alan kişi onu sadece terennüm edip manasını hiç düşünmezse, isteklerini yerine getirmeye çalışmazsa, öğrenmeye de yeltenmezse göndericiyle alay etmiş ve onu hafife almış olmaz mı? **Her mükellef için gücü nispetinde Kur'an'ı tefekkür etmesi, ondan hidâyet yolunu öğrenmeye çalışması vaciptir."**[181] İmam *Kurtubî*,

---

[178] Tabatabâî, *el-Mizân*, 1/266.
[179] Sâd, 29/38.
[180] Müminunun, 23/68.
[181] Rızâ, *el-Menâr*, 1/449-450.

Kur'an okuma adabı bağlamında şunları der: Okuyan kişi onu yavaş ve tertil ile okumalı, rahmet âyetlerine gelince, Allah'tan rahmet dilemeli, azap âyetlerinde Allah'a sığınmalıdır.[182] Kişi, Kur'an'ın anlamını, muhkem ve muteşâbihatını bilmeden Kur'an'ı bildiğini iddia edemez.[183] Kur'an ahkâm ve vecibelerini anlamadan okuyan birinin durumu ne kadar da çirkindir! Kişi, anlamadığı birşeyle nasıl amel edecek? Ne okuduğunu bilmeyen biri, Kur'an'dan nasıl fıkıh öğrenmeye çalışacaktır? Öylelerin örneği, kitap yüklü merkeptir.[184]

Kimi alimler de anlamadan Kur'an okuyanın durumunu sarhoşlara benzetmişlerdir. *"Ey iman edenler, siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın."*[185] Âyette yasaklanan durum, ne dediğini bilmeden namaz kılanın durumudur ki, sarhoşa benzetilmiştir. Zira sarhoş ne dediğini bilmediği gibi, Kur'an'ı anlamadan okuyan da ne dediğini bilmemektedir.[186]

Netice, Kur'an'ı anlamak, önündeki engellerin izale edilmesiyle mümkündür.

KUR'AN'IN EN MÜŞKÜL ÂYETİ HANGİSİDİR?

Kur'an'ın indiği dönemden beri, Kur'an'ı anlama konusunda insanlar farklı durumlar ortaya koymuşlardır. Aşağıda vereceğimiz örneklerden anlaşılacağı gibi, Kur'an'ı anlama konusunda insanlar, çok değişik durumlar ortaya koymuşlardır. Bu nedenle insanların zeka ve ilmi seviyelerine göre işkal durumu da değişebilmektedir. İnsanların değişik branş ve sahalarda çalışmaları da işkâl alanını değiştirebilmektedir. Bu nedenle dilci birine gâyet açık gelen bir âyet, başka bir branş sahibine güç gelebilir.

---

182 Kurtubî, *Tefsir*, 1/27.
183 Kurtubî, a.g.e, 1/22.
184 Kurtubi, a.g.e., 1/21.
185 Nisâ, 4/43.
186 Krş. Âlûsî, *Rûhu'l- Meâni*, 5/38.

Bu çalışmamızda karşılaştığımız birtakım zorlukları buna misal verebiliriz. Namaz kılmak isteyene abdest almayı emreden:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Ey iman edenler, namaza kalkacağınız vakit, yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedip topuklara kadar ayaklarınızı (yıkayın). Eğer cünüpseniz tastamam yıkanın. Eğer hasta ve yolculukta iseniz veya biriniz hacet yerinden gelmişse ya da kadınlara dokunmuş olup da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin, (niyetle) o topraktan yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah'ın muradı sizi sıkıntıya koymak değildir; fakat, O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak istiyor ki, şükredesiniz."[187]

âyeti, namaz kılmaya kalkacak herkese abdesti emretmiştir. Oysa Hz. Peygamber'in âyeti algılayış ve uygulayış biçimi bu emrin abdestsiz olanlara hitap ettiği tarafa yöneliktir. Bu tevilden başka tatmin edici bir cevap bulamadığımızı belirtmek isteriz. Kur'an, namaza kalkana abdest almayı emretmiş, ancak sünnet bunu abdestsiz kişilere tahsis etmiştir. Aynı manayı ifade eden birtakım âyetlerin değişik yapılarla gelmesi de karşılaştığımız güçlüklerdendi. Şu iki âyet buna misaldir.

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

"Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?"[188] âyetinde (ellâ) "الا" edatı gelmişken,

---

[187] Mâide, 5/6.
[188] A'râf, 7/12.

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَاسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْعَالِينَ

"Allah: 'Ey İblis, o benim iki elimle (kudretimle) yarattığıma secde etmene sana ne engel oldu? Kibirlenmek mi istedin? Yoksa yücelerden mi bulunuyorsun?' dedi."[189]

âyetinde aynı edat yani (الا/*ellâ*) gelmemiştir. Bu nedenle müfessirler "*Kur'an'ın En Müşkül Âyeti*" konusunda değişik kanaatler belirtmişlerdir. *Ebu Hayyan* ile *Suyutî*'nin verdikleri iki örneği verdikten sonra, konuyu değişik dönemlerde değişik alimlere müşkül gelen âyetlerle örneklendireceğiz. *Dilci ve müfessir Ebu Hayyân*'a göre en müşkül âyet şudur:[190]

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ

"Nitekim Rabbin seni hak uğruna savaşmak için evinden çıkardı. Oysa müminlerden bir kısmı ise istemiyordu."[191]

Suyutî ise, *Mekki*'den, i'rab, anlam ve hüküm bakımından Kur'an'ın en müşkül âyetinin aşağıdaki âyet olduğunu belirtmiştir.[192]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ

"Ey iman edenler, herhangi birinize ölüm emareleri geldiğinde, vasiyette bulunurken, kendi içinizden iki adaletli şahit veya yolculukta olup da ölüm musibeti başınıza geldiyse sizden olmayan iki şahit tutun. Bunları salat (davet)ten sonra alıkoyunuz. Şüphelendiğiniz takdirde akraba da olsa yeminimiz hiçbir şeyle değiştirmeyiz, Allah için şahitliği de gizlemeyiz, yoksa biz

---

189 Sâd, 38/75.
190 Bkz. Ebu Hayyân, *el-Bahru'l-Muhit*, 5/275.
191 Enfâl 8/5.
192 Suyutî, *Mu'terek, (İ'câz u'l-Kur'an)*, 3/284.

o zaman şüphesiz günaha girenlerden oluruz."[193] *Mâide* ve *Enfâl* Sûrelerindeki müşkül âyetler bağlamında iki âyetin işkali üzerinde durulacaktır.

Hulâsa; Kur'an'da en müşkül âyet, insanların konum, beceri ve ilim seviyelerine göre değişmektedir.

HZ. PEYGAMBER'E MÜŞKÜL GELEN ÂYET VAR MIYDI?

Kur'an'ın en büyük müfessiri kuşkusuz ki Hz. Peygamberdir. Kur'an kendisine nazil olmuş, insanlara beyan ve açıklama görevi de kendisine verilmiştir. Ashabına müşkül gelen âyetleri tefsir etmiş ve yanlış anlaşılanları düzelterek doğrusunu kendilerine göstermiştir. Bununla beraber onun da ilmi sınırlıydı, vahiy gelmeyen konularda bir beşer gibiydi. Kur'an, onu diğer insanlardan ayıran en büyük özelliğin, kendisine vahyin gelmesi olduğunu belirtmektedir. *"De ki: kuşkusuz ben de ancak sizin gibi bir beşerim. Ancak ilahınızın yalnız bir ilah olduğu bana vahyolunuyor."*[194] Bu çalışmamızda Resûlullah'a müşkül gelen tek bir âyeti tespit edebildik.

خُذْ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنْ الْجَاهِلِينَ

"(Ey Resûlüm) Sen af yolunu tut. İyiliği emret ve cahillerden yüz çevir."[195]

Hüseyin el-Ca'fî'nin, *Şa'bî*'den rivâyet ettiğine göre, bu âyet nazil olunca, Resûlullah (s.a.v.), 'Ey *Cibril* âyetin anlamı nedir?' diye sordu. *Cibril*: 'Ben de bilmiyorum, onu Allah Teâla'dan soracağım' dedi. (Öğrendikten sonra) âyeti şöyle açıkladı: 'Ey Muhammed! Allah, seninle bağlarını kesenlere sıla-i rahim yapmanı, sana vermeyene vermeni, sana zulmedeni de affetmeni emrediyor."[196]

---

[193] Mâide, 5/106.
[194] Kehf, 18/110.
[195] A'râf, 7/199.
[196] Taberî, *Tefsir*, 6/207.

İbn Kesir, rivâyetin birbirlerini takviye eden birçok senetle geldiğini kaydetmektedir.[197]

MÜŞKÜL ÂYETLER İÇİN YAPILAN SEYAHATLAR

Kuşkusuz ki yolculukların en güzeli, ilim yolunda yapılanıdır. Söz konusu ilim Kur'an'ı anlama uğrundaysa önem ve değeri daha da artar. Kur'an bize azimet sahibi bir Peygamber olmasına rağmen *Hz. Mûsâ*'nın ilim için yaptığı seferden detayla bahsetmiştir.[198] Ashab, Hz. Peygamber'in vefatından sonra kendilerine müşkül gelen âyetler için uzun mesafeler kat etmişlerdir. Onlardan sonra gelen *Tabiin* kuşağı da *Sahabe* gibi müşkül âyetleri çözmek için uzun seferler yapmış ve mesafeler katetmişlerdir. Onlar, ilim yolundaki cehd ve gayreti, *"Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok güzel yer ve bolluk (imkan) bulur."*[199] âyeti kapsamında değerlendirmişlerdir.[200] *İbn Mesud*, Allah'a yemin olsun, tüm sûrelerin kim için ve nerede nazil olduklarını bilmekteyim. Buna rağmen herhangi bir yerde âyetleri benden daha iyi bilen birinin bulunduğunu öğrensem (uzaklığa bakmadan) hemen deveme atlar yanına gider ve bilmediğimi ondan öğrenirim, demiştir.[201] *Ebu Derda*; hatırlayamadığım bir âyeti *Yemen*'in en ücra köşesindeki *Berk-i Gımad*'da bulunan birinin bana hatırlatacağını bilsem, yanına gider ondan öğrenmeye çalışırım, demiştir.[202] *İbn Abbas* anlatıyor: *"Eğer ikiniz de Allah'a tövbe ederseniz (yerinde olur.)*[203] âyette söz konusu edilen Peygamberimizin iki hanımının kim olduğunu öğrenmek için, iki sene boyunca *Hz. Ömer*'e gidip geldim. *Hz. Ömer*'in heybeti, beni sormaktan alı-

---

197 İbn Kesir, *Tefsir*, 2/455.
198 Bkz. Kehf, 18/60-82.
199 Nisâ, 4/100.
200 Kurtubî, *Tefsir*, 1/26.
201 el-Afânî, *Salahü'l Ümme*, 1/166.
202 el-Afânî, a.g.e., 1/178.
203 Tahrim, 66/4

koyuyordu. Nihâyet kendisinden sorunca onların *Hafsa* ve *Aişe* olduklarını söyledi.[204]

Sahabeden sonra gelen kuşak da aynen onlar gibi, tek bir âyet öğrenmek için bile çok büyük gayretler sarfetmişlerdir. *İkrime* anlatıyor: *"Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok güzel yer ve bolluk (imkan) bulur."*[205] âyetinde kastedilen zatın kim olduğunu öğrenmek için tam dört sene araştırıp çaba gösterdim; nihâyet *Dumra b. Habib* olduğunu öğrendim.[206] *Said b. Cübeyr* anlatıyor: *"Bir mümini kasden öldürenin cezası ebedi olarak cehennemde kalmaktır."*[207] âyetinin tefsiri konusunda Kûfe halkı ihtilaf etti. Kendisinden sormak için *İbn Abbas*'a gittim. Âyet hakkında şunları dedi: "O, en son inen âyetlerdendir, muhkemdir ve hiçbir âyet onu nesh etmemiştir."[208] *Mesruk*; tek bir âyetin anlamını öğrenmek için *Basra*'ya gider; kendisine 'yanına geldiğin zat *Şam*'a gitti.' denilince hemen *Şam*'a gitmiş ve âyeti ondan öğrenmiştir.[209]

ASHABA MÜŞKÜL GELEN ÂYET ÖRNEKLERİ

Ashab, Hz. Peygambere en yakın olan nesildi. Herhangi bir konuda kendilerine ağır veya müşkül gelen bir konu veya âyeti hemen kendisinden sorarlardı. Bununla beraber kendilerine ulaşamadıkları zaman ve vefatından sonra ashabın ileri gelenlerinden sormak suretiyle problemlerini çözerlerdi. Şimdi de konu ile ilgili bazı örnekleri inceleyelim.

Örnek 1

İbn Abbas, Resûlullah'ın duasına mazhar olduğu halde

---

[204] Kurtubî, *Tefsir*, a.g.e., s.26.
[205] Nisâ, 4/100.
[206] Kurtubî, a.g.e., s.26.
[207] Nisâ, 4/93.
[208] el-Afânî, *Salah*, a.g.e., 1/175.
[209] Kurtubî, *Tefsir*, a.g.e., s.26.

قُلْ أَغَيْرَ اللّٰهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

"De ki yer ve göklerin yaratıcısı olan Allah'tan başkasını mı dost edineyim?"[210]

âyetindeki *'Fatır/فاطر'* kelimesi kendisine müşkül gelmiş, kuyu başında tartışmaya giren iki bedeviden biri "kuyuyu ilkin ben kazdım. (*فطرت/fetertü)* deyince *el-Fatir'in* kainatı *"ilkin yaratan"* anlamında olduğunu anlamıştır.[211]

Örnek 2

Hz. Ebubekir'e وَفَاكِهَةً وَأَبًّا *"Meyveler ve çayır bitirdik."*[212] âyetinde geçen "ابا/ebben" kelimesinin anlamı sorulunca, "Kur'an'dan bilmediğim birşey hakkında konuşursam hangi yer beni kabul eder ve hangi gök gölgelendirir?" (yani, bilmiyorum.) demiştir. Aynı âyet *Hz. Ömer*'e de sorulmuş, o da bilmediğini itiraf etmiştir.[213]

Örnek 3

Hz. Ömer minberde

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ

"Yoksa Allah'ın kendilerini yavaş yavaş cezalandırmayacağından emin mi oldular? Rabbiniz çok şefkatli, çok merhametlidir."[214]

âyetinin anlamını bilmediğini söyleyince *Huzeyl* Kabilesinden biri ayağa kalkıp, *تخوف/tahavvuf* kelimesinin *tedricen helâk olma* anlamına geldiğini söylemiştir.[215] Keza, kendisine

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا

---

210 Örnek için bkz: En'âm, 6/14.
211 Bkz: Şâtibî, *el-İ'tisâm*, 2/474.
212 Abese, 80/31.
213 Âlûsî, *Rûhu'l-Meâni*, 30/47; Şâtibî, *el-İ'tisâm*, 2/474.
214 Nahl, 16/47.
215 Şâtibî, *el-İ'tisâm*, 2/474.

تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"Senden fetva istiyorlar. De ki: Allah babası ve çocuğu olmayan kişinin mirası hakkında size şöyle fetva veriyor: Eğer çocuğu olmayıp bir kız kardeşi olan bir kimse ölürse, bıraktığının yarısı kız kardeşine kalır. Eğer kız kardeşinin çocuğu yoksa , bu erkek kardeş ona varis olur. Eğer iki kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi bunlara kalır. Eğer erkekli dişili kardeşleri varsa, o zaman erkeğe iki dişi payı kadar düşer. Allah, size şaşırıyorsunuz diye bunları açıklıyor. Allah, her şeyi bilendir."[216]

âyetinde geçen كلالة/*kelâle* lafzı müşkül gelmişti. Resûlullah, kelimenin 'ana, baba ve çocuğu olmayan ölü' anlamında olduğunu söyledi.[217]

Örnek 4

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ

"İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır."[218]

âyetinin anlamı ashaba çok ağır gelince, "Ey Allah'ın Resûlü zulüm etmeyen var mı? Hepimiz de nefislerimize zulüm ediyoruz, dediler. Resûlullah, âyetin anlamı sizin düşündüğünüz gibi değildir. Burada söz konusu olan *zulüm*,"*Ey oğulcuğum Allah'a ortak koşma, şüphesiz ki şirk büyük zulümdür.* [219] âyetinde olduğu gibi, *şirk* manasındadır.[220] Resûlullah, ashaba müşkül gelen âyeti açıklamış oldu.

---

[216] Nisâ, 4/176.
[217] Şâtibî, a.g.y.
[218] En'âm, 6/82.
[219] Lukman, 31/13.
[220] İbn Kesir, Tefsir, a.g.e, 2/353.

Örnek 5

A. bin Hatem anlatıyor:

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ

"Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı) siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin için."[221]

âyeti nazil olunca iki ip bulup, onları yastığımın altına koymuştum, onlara bakıp, ikisini birbirinden ayırt edince yemekten vazgeçerdim. Sabahleyin yaptığımı Resûlullah'a anlattım. Kendileri, "Ey kalın enseli, âyetin anlamı, senin söylediğin gibi değildir. Manası, gece karanlığı ile gündüzün ağarması demektir. Yani ikisi birbirinden fark edilince yemek yenmez, dedi.[222] Görüldüğü gibi *Âdiy b. Hatem*'e âyetin anlamı müşkül gelmiş, ve bizzat Resûlullah tarafından çözülmüştür.

Örnek 6

Ebu Hureyre anlatıyor:

وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"(O, Peygamber) müminlerden henüz kendilerine katılmamış bulunan diğer insanlara da gönderilmiştir. O, azizdir, hakimdir."[223]

âyeti, Resûlullah'ın bazı sahabileriyle beraber bulunduğu bir sırada nazil olmuştu. Ben Resûlullah'tan 'âyette kastedilenler kimlerdir, diye' sordum. Üç defa soruyu tekrarlamayınca cevap vermedi. Sonra da ellerini *Selman-ı Farisî*'nin omzuna koyup, 'İman, Süreyyâ yıldızına bile çıksa bu *Zat*'ın kavminden bazı şahsiyetler onu alıp getireceklerdir,' buyurdu."[224]

Örnek 7

Resûlullah, 'hesaba çekilen helâk olur,' buyurunca Hz. Aişe; Ey Allah'ın Resûlü bu sözünüz ile,

---

[221] Bakara, 2/1879.
[222] İbn Kesir, Tefsir, a.g.e, 1/346.
[223] Cuma, 62/3.
[224] İbn Kesir, Tefsir, a.g.e, 4/596.

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ (7) فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا

"Kimin kitabı sağından verilirse kolay bir hesapla hesaba çekilecek"[225]

âyeti arasında bir çelişki söz konusu değil mi? dedi. Resûlullah; 'hayır ya Aişe âyette geçen, hafif bir hesap yani, bir arz olmadan ibarettir. Hesaba itiraz eden helâk olur,' deyip, âyetle sözünü telif etmiştir.[226]

Örnek 8

Abdullah b. es-Samit anlatıyor: Abdullah b. Amr'dan, هَذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ *"Bu konuşmayacakları gündür."*[227] âyetinin anlamını sordum. O, bana kıyamet gününde birçok durum ve makamın olacağını, dolayısıyla bazı durumlarda konuşulamayacağını söyledi.[228]

Örnek 9

Bir adam *İbn Abbas*'a gelip şöyle dedi: Ey İmam, Kur'an'dan bazı âyetler bana görünürde çelişkili geliyor.

- Kur'an'dan şüpheye mi düştün?

- Hayır şüphe değil, ancak bazı âyetler arasında problem görüyorum.

- Sana problemli gelen âyetleri sor.

Adam, âyetleri şöyle sıraladı

a) ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ

"Sonra onların mazeretleri 'Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık' demekten başka birşey olmadı.[229]" âyeti ile,

---

225 İnşikâk, 84/8-9.
226 Müslim, *Cennet*, 79.
227 Mürselât, 77/35.
228 Askalânî, *Fethu'l-Bâri*, 8/555.
229 En'âm, 6/23.

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا

"İşte o gün inkâr edip peygambere asi olanlar şöyle arzu edecekler: Keşke yerle bir edilselerdi de Allah'tan tek bir söz gizlemeselerdi." [230] âyeti arasında görülen çelişki.

b) فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ

"Sür'a üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır. birbirlerini arayıp sormazlar."[231] âyeti ile,

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ

"Onlardan bir kısmı diğerlerine yönelir ve birbirlerini sorumlu tutmaya çalışırlar."[232]

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ

"Cennetlik birbirlerine dönüp sorarlar."[233]

âyetleri arasında görülen çelişki.

c) قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ (9) وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِن فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ (10) ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

"De ki gerçekten siz yeri iki günde yaratanı inkâr edip Ona ortaklar mı koşuyorsunuz? O, alemlerin Rabbidir. O, yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdi, orada bereketler yarattı ve onda tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti. Sonra duman halinde olan göğe yöneldi. Ona ve yerküreye isteyerek veya istemeyerek, gelin dedi. İsteyerek geldik, dediler."[234] âyetleriyle,

---

230 Nisâ, 4/42.
231 Müminun, 23/101.
232 Saffât, 37/27.
233 Tur, 52/25.
234 Fussilet, 41/ 9-11.

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا (30) أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا (31)
وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا (32) مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ (33)

"Ondan sonra da yerküreyi döşedi, kendiniz ve hayvanlarınız için bir faydalanma olmak üzere yerden suyunu ve otlağını çıkardı ve dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi."[235]

âyetleri arasında görülen çelişki.

d) بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا *"Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."*[236] âyeti, *"Allah bütün yaptıklarınızdan haberdar idi."* anlamına gelmiyor mu? Oysa Allah her zaman her şeyden haberdardır. Adamın, görünürde problemli bulduğu bu âyetlere *İbn Abbas* şöyle cevap verdi:

a. Grubunda bulunan âyetler arasında görülen problemin çözümü: *"Sonra onların mazeretleri 'Rabbimiz Allah hakkı için biz ortak koşanlar olmadık.' demekten başka birşey olmadı."*[237] Kıyamet gününde müşrikler, Müslümanların günahlarının büyüklüğüne bakılmaksızın Allah tarafından bağışlanacağını görünce, bağışlanma umuduyla şirke düştüklerini inkâr edip "*Ey Rabbimiz Allah'a yemin olsun biz şirk koşmadık*" diyecekler. Bunun üzerine Allah ağızlarını mühürleyecek, el ve ayakları yaptıklarını anlatmaya başlayacaktır. İşte o zaman şu âyetin dediği gerçekleşecek. *"Küfür yoluna sapıp peygamberi dinlemeyenler o gün yerin dibine batırılmayı temenni ederler ve Allah'a hiçbir haberi gizleyemezler"*[238]

b. Grubunda bulunan âyetler arasında görülen çelişkinin çözümü: *"Sûr'a üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır."*[239] âyeti, Sûra üfleneceği andaki insanların durumunu anlatmaktadır. *"O gün Sûr'a üflenince Allah'ın dilediklerı müstesna olmak üzere göklerde ve yerde ne varsa*

---

235 Nâziât, 79/27-30.
236 Fetih, 48/11.
237 En'âm, 6/23.
238 Nisâ, 4/42.
239 Müminun, 23/101.

hepsi ölecektir. Sonra bir daha üflenince bir de ne göresin onlar ayağa kalkmış bakıyor olacaklardır.[240] O günde aralarında nesep farkı olmaz, ondan sorulmazlar. İkinci defa üflenince birbirlerini arayıp soracaklardır.

c. Grubunda bulunan âyetler arasında görülen problemin çözümü: *"De ki gerçekten siz yeri iki günde yaratanı inkâr edip ona ortaklar mı koşuyorsunuz?"*[241] âyeti, yerin gökten iki gün önce yaratıldığını ifade etmektedir. O esnada semâ "*duman*" halindeydi. Yerin yaratılışından iki gün sonra, göğü yedi kat olarak yarattı. *"Ondan sonra da yerküreyi döşedi."*[242] âyeti, ise yeryüzünde dağ, nehir, ağaç ve dağların yaratılıp onlarla döşendiğini anlatmaktadır.

d. Grubunda bulunan âyette görülen problemin çözümü: *"Allah bütün yaptıklarınızdan haberdar idi."*[243] âyetinin anlamı şudur: Allah ezelde haberdardı ve öyle olmaya devam edecektir. O, aynı zamanda aziz idi, öyle kalacaktır. O, ilim sahibi idi, öyle olmaya devam edecektir. *İbn Abbas*, Adam'a şu cümlelerle âyetler hakkındaki yorumunu bitirmiştir: "Sana anlama yönüyle problemli gelen âyetler hakkındaki yorumum bundan ibarettir. Allah indirmiş olduğu her şeyde isabet etmiştir. Ancak insanlar bilmemektedirler."[244]

Tercümanu'l Kur'an, *İbn Abbas*'a sorulan bu sorular, Kur'an'a olan herhangi bir şüpheden olmayıp, soranın zihnine takılan şu dört problemden ibaretti.

a) Kıyamet gününde insanların birbirlerini arayıp sormalarının ispat ve nefyi,

b) Müşriklerin hallerini inkâra kalkışmaları ve kabul etmeleri,

---

[240] Zümer, 39/68.
[241] Fussilet, 41/9.
[242] Nâziât, 79/30.
[243] Fetih, 48/11.
[244] Reyyân, Şerefeddin el-Hüseyin b. Süleyman *er-Ravdu'r Reyyân. (Mukaddime)* Thk: *Abdulhalim b. Muhammed Nessâr es-Selefî* , Beyrut, 1994, s.67-69.

c) Yer ve göklerden hangisinin önce yaratıldığı,

d) Allah hakkında '*geçmişte oldu*' anlamına gelen "كان */kane*" fiilinin anlamı.

İbn Abbas'ın kendilerine verdiği cevapların mefhumu şuydu:

a) Kıyamet gününde ikinci Sûr'a üflenmeden önce insanlar birbirlerinin ahvalini sormazlar. Ancak ikinci Sûr'a üflendikten sonra birbirlerinin ahvâlini sorabilecekler.

b) Müşrikler yaptıklarını dilleriyle gizlemeye çalışacaklar, ancak el ve ayakları yaptıklarını itiraf edecektir.

c) Allah, yeri döşemeden iki günde yarattı. Daha sonra göğü yarattı ve düzene koydu. Sonra da dağ, ırmak ve benzeri şeyleri yaratarak yeryüzünü onlarla döşedi, böylelikle dört günde tamamlanmış oldu.

d) "كان */kâne*" fiilinde devamlılık anlamı da söz konusudur. Âyet bu anlamda gelmiştir.

Örnek 10

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا

"Biz insana ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşıması ile sütten kesmesi otuz aydır." [245]

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ

"Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler" [246]

âyetleri *Hz. Osman*'a müşkül gelmişti. O, altı aylık hamile iken doğum yapanları recmetmek istemişti. *İbn Abbas,* bu iki

---

[245] Ahkâf, 46/15.
[246] Bakara, 2/233.

âyetten altı aylık hamile bir kadının doğum yapabileceğini çıkarmış ve *Hz. Osman*'ı ikna etmiştir.[247]

Örnek 11

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"İman edip de, salahlı işler yapan kimseler, bundan böyle sakındıkları ve imanlarında sebat ile salih işlerine devam eyledikleri, sonra takvalarında ve imanlarında rüsuh buldukları [bir kesinliğe eriştikleri] sonra bu takva ile beraber her yaptığını güzel yapan ihsan mertebesine erdikleri takdirde, mukaddema [daha önce] tattıklarında kendilerine bir beis yoktur! Allah muhsinleri sever!"[248]

âyeti, *Kudame b. Mazun*'a müşkül gelmiş ve içkinin haram kapsamı dışında kalacağını düşünmüştü. Oysa âyetin, *"hakkıyla sakınıp iman etmeleri ve iyi işler yaptıkları."* bölümü içkinin haram kapsamında olduğunu göstermektedir.[249]

Örnek 12

Muğire b. Şu'be anlatıyor: *Necran* kabilesi bana, siz,

يَاأُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا

"Ey Harun'un kız kardeşi baban bir kötülük adamı değildi, annen de bir iffetsiz değildi."[250] diyorsunuz, oysa *Mûsâz* (a.s) *İsa (a.s)*'dan çok önce yaşamıştır. Resûlullah'a gidip durumu kendisinden sordum. O, şöyle açıkladı: Onlar, çocuklarına kendilerinden önce gelen peygamber ve salih zatların isimlerini takarlardı. [251]

---

[247] Şinkitî, *Adva'*, 4/498.
[248] Maide, 5/93.
[249] Şinkitî, a.g.e, 4/499.
[250] Meryem, 19/28.
[251] Müslim, *Âdâb*, 9.

Örnek 13

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

"İçlerinden bir topluluk Allah'ın helâk edeceği yahut şiddetli bir şekilde azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz? dedi. (öğüt verenler) dediler ki Rabbinize mazeret beyan edelim diye bir sakınsınlar ümidiyle (öğüt veriyoruz.)"[252]

İbn Abbas, âyette söz konusu edilen ve haram işlemeyip sessiz kalan kesimin kurtulup kurtulmadığını anlayamamış, kölesi *İkrime* ise onların kurtulanlar arasında olduğunu söylemişti, doğrusu da o idi. Şöyle ki: Âyetin *'içlerinden bir topluluk'* bölümü her ne kadar onların müdahale etmediklerini gösteriyor ise de, onların, kötülük yapanları reddettikleri ve onlara kızdıklarını göstermektedir. İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak farz-ı kifâyedir, bir kesimin bu vecibeyi yerine getirmesiyle diğerlerinden sorumluluk kalkar. Dolayısıyla sükût eden kesim vebalden kurtulmuş olur. Âyet, yasakları çiğneyip görevlerini yerine getirmeyenleri kapsamaktadır. Sükût edenler ise helâk olanlar kapsamına girmemiştir. *İkrime*'nin bu izahına sevinen *İbn Abbas* sevinçten ona cübbesini vermiştir.[253]

Sahabe, müşkül gördükleri âyeti öncelikle Hz. Peygambere sormuşlar ona ulaşma imkanı bulamayınca da ehil gördükleri şahsiyetlere sorarak çözmeye çalışmışlardır. Ashabın soru biçiminden de anlaşıldığı gibi, tefsir ile ilgili sorular, Kur'an'ın herhangi bir âyetine olan şüphe veya inkârdan dolayı değil, o konuda kendilerinde hasıl olan bir şüpheyi gidermek ve tatmin olmak için, ehil gördüklerine sormaktan ibaretti. Aradıkları cevapları bulunca da mesele hal oluyor ve kendilerini mutlu hissediyorlardı. *İbn Abbas*'ın kendisine bir âyeti öğretene cübbesini vermesi, Ashab'ın Kur'an'ı öğrenme yolunda en sevdikleri şeyleri vermekten geri kalmadıklarını ortaya koymaktadır.

---

[252] A'râf, 7/164.
[253] Şinkitî, *Adva'*, 4/499.

ULEMAYI UZUN SÜRE DÜŞÜNDÜREN MÜŞKÜL ÂYETLERE ÖRNEKLER

Cehd ve çalışmanın en kutsal ve hayırlısı Kur'an'a ayrılanıdır. Bu nedenle ulema mesailerinin çoğunu buna ayırmış, bu uğurda uzun seferler katedip, büyük zorluklara katlanmışlardır. Önceden aktardığımız gibi tek âyet, hatta tek kelime uğruna aylarca çalışmışlar ve büyük çaba göstermişlerdir. Şimdi de bu konuyla ilgili örnekleri vereceğiz. Bu bölümde geçip de tefsiri verilmeyen âyetlerin tefsirini, ilgili süre bağlamında ele alacağız.

Örnek 1

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

"Bir de harp esiri olarak elinize geçen cariyeler dışında, evli kadınlarla evlenmeniz Allah yazısı olarak haramdır. Bunların dışındakiler ise, zinadan kaçınıp namuslu yaşamak üzere mallarınızla istemeniz size helal kılındı. O halde hangisiyle nikah ile münasebette bulundunuzsa mehirlerini kendilerine bir farz olarak verin. O mehri kesiştikten sonra aranızda bir değişiklik yapmak hususunda anlaşmanızda da size bir günah yoktur. Her zaman Allah hakkıyla mutlak hüküm sahibidir."[254]

ayeti, Kur'an tevili konusunda Hz. Peygamber'den duaya mazhar olan *İbn Abbas* ve Tabiin dönemi tefsir öncülerinden *Mücahid*'e müşkül gelmiştir.[255]

---

[254] Nisâ, 4/24.
[255] İbnu'l Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 3/381.

Örnek 2

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ

"(Onların bu hali) Müminlerden bir grup kesinlikle istemediği halde, Rabbinin seni evinden hak uğruna çıkardığı (zaman ki halleri) gibidir."[256] *Ebu Hayyan,* (759/1357) âyetin, i'rab ve tefsiriyle ilgili olarak meşhur Arap dilicilerinden 15 görüş serdettikten sonra, hiçbiriyle mutmain olmadığını ve rüyada bile mezkur âyet kadar hiçbir âyetin kendisini meşgul etmediğini ifade etmiştir. Daha sonra rüyada hatırına gelen manayı, kendisiyle müzakere ettiği şahsa söyleyince, kendisinin de aynı manayı tasvip ettiğini yazmıştır.[257] Âyet, büyük dilci ve müfessir *Ebu Hayyân*'ın rüyasına bile konu olmuş, gece ve gündüzünü ona tahsis etmiştir. Gündüz çözemediği âyeti rüya aleminde çözmüştür. Bu örnek, ulemanın Kur'an tefsirine ne kadar önem verdiklerine güzel bir kanıttır. *Ebu Hayyân*'ı meşgul eden, âyetin gramer yönüydü.

Örnek 3

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ فَإِنْ عُثِرَ عَلَى أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا فَآخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ

"Ey iman edenler, herhangi birinize ölüm emareleri geldiğinde, vasiyette bulunurken, kendi içinizden iki adaletli şahit veya yolculukta olup da ölüm musibeti başınıza geldiyse sizden olmayan iki şahit tutun. Bunları salat (davet)ten sonra alıkorsunuz. Şüphelendiğiniz takdirde şöyle yemin ederler: Val-

---

[256] Enfâl, 8/5.

[257] Ebu Hayyân, *el-Bahru'l-Muhit*, 5/275.

lahi akraba da olsa yeminimizi hiçbirşeyle değiştirmeyiz, Allah için şahitliği de gizlemeyiz, yoksa biz o zaman şüphesiz günaha girenlerden oluruz. Bu şahitlerin (sonradan yalan söyleyerek) bir günah kazandıkları anlaşılırsa (şahitlerin) haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın olan mirasçılardan iki kişi onların yerini alır ve 'andolsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha geçerlidir ve biz (kimsenin hakkına) tecavüz etmedik. Aksi takdirde biz elbette zalimlerden oluruz.' diye Allah'a yemin ederler."[258]

"Kur'an'da En Müşkül Âyet Hangisidir?" başlığı bağlamında da geçtiği gibi, *Celaluddin Suyutî* bu âyetin i'rab, hüküm ve tertip yönleriyle Kur'an'ın en zor âyeti olduğunu söylemiştir.[259]

Örnek 4

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا

"Biz her peygamberi Allah'ın izniyle ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resûl de onlara istiğfar etseydi, Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı."[260]

Mısırlı çağdaş âlim *Muhammed Mutevellî eş-Şa'ravî*, âyetin 10 yıl kendisini düşündürdüğünü kaydetmiştir. İşkâl yönünü kendisinden aktaralım: "Önce âyetin Peygamberimiz zamanında yaşayanlara hitap ettiğini ve onlar için bir kurtuluş yolunu vadettiğini, ondan sonra gelenlerin ise ne günahlarının olabileceğini düşündüm. Bu düşünce 10 yıl devam etti. Peygamberimizden sonra dünyaya gelenlerin bu nimetten nasıl yararlanabileceklerini hayli düşündüm. Oysa Peygamberimiz tüm insanlık için gönderilmiştir. Peygamberimizin asrında yaşayanlara

---

258 Mâide, 5/106-107.
259 Suyutî, *Mu'terekül Ekrân*, (*İ'câzu'l-Kur'an*), 3/284.
260 Nisâ, 4/64.

verilen bir haktan sonradan gelenlerin mahrum edilmiş olmalarını nasıl izah edebiliriz? Daha sonra şu hadis imdadıma geldi. "Hayatım sizin için hayırlıdır. Ne sorarsanız size cevap verilir. Vefatım da sizler için hayırlıdır. Amelleriniz bana arz olunur. İyi amelleriniz için Allah'a hamd ederim, kötü amelleriniz için de Allah'a istiğfar ederim."[261]Kendi kendime şöyle diyerek problemi çözmeye çalıştım: Bu hadise göre Resûlullah'ın bizler için istiğfar etmesi devam etmektedir. Ona gitmenin anlamı, sünnetine başvurmaktır. Zaten, O, bizlere iki şey; *Kitap* ve *Sünneti* bıraktığını söylemiştir. Onlara sarıldığımız zaman asla doğru yoldan şaşmayız. Zamanında yaşayanlar ona gidebildikleri gibi, bizler de sünnet ve şer'ine müracaat edebiliriz .[262]

Örnek 5

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَامُوسَى

"Ey Mûsâ! Sağ elindeki nedir?"[263]

Meşhur usûlcü *Şatibî*'nin hocası *Ebu Said b. Lübb,* kendisine âyette geçen ve yakını işaret eden "هاذه */hazihi"* zamiri yerine, neden uzağı işaret eden "تلك */tilke"* zamirinin geldiğini sorar. Şatibî, 'bilmiyorum' der. Bunun üzerine hocası şöyle cevap verir: 'Allah Teâla, mekândan münezzehtir, kendisi için yakın-uzak farkı olmadığını belirtmek için "تلك */tilke"* zamirini kullanmıştır.'[264]

Örnek 6

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

---

261 Münâvî, Abdurrauf, *Feydu'l-Kadir* Şerhu *Câmii's-Sağır*, 3/401.
262 Şa'râvî, et-*Tefsir*, 4/2378.
263 Tâ-hâ, 20-17.
264 Ubeydî, Hammâd, *eş-Şâtiibî Ve Mekâsiduş-Şeria,* s.72. (el-İfâdât ve'l İşârât'tan naklen, s.93.)

"Allah, Ka'be'yi , saygıya layık haram evi, hac kurbanını ve gerdanlıkları, insanların belini doğrulmaya sebep kıldı. Bütün bunlar Allah'ın göklerde ve yerde onları bildiğini sizin de bilmeniz içindir. Gerçekten Allah her şeyi bilendir."[265]

Hindistanlı çağdaş düşünür ve alim merhum *Ebu'l Hasan Ali Hasanî en-Nedvî*, âyet konusunda şunları der: Ulaşabildiğim tüm Kur'an tefsirleri, âyete hakkıyla anlam verememiştir. Halen de âyetin anlamını bulmaya çalışmaktayım. Ulaşabildiğim anlama göre, Allah *Ka'be*'yi insanlık için can damarı kılmıştır. *Ka'be* nizamı, herhangi bir hükümet, cemiyet, askeri güç ve felsefi doktrine bağlanmamış, sadece sağlam inanca bağlanmıştır.[266]

Örnek 7

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

"Biz emaneti göklere yere ve dağlara teklif ettik de, onlar bunu yüklenmekten çekindiler. Korktular onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim ve çok cahildir."[267]

Suriyeli çağdaş alim *Ali et-Tantâvî* çocukluğundan beri bu âyetin manasını düşündüğünü halen de cevabını bulamadığını ifade etmektedir. Şöyle der: Ulaşabildiğim, tanıdığım hoca ve alimlere âyetin anlamını sordum, ancak doyurucu bir cevap alamadım. Sonunda Allah Teâla, beni âyetin anlamını bulmaya muvaffak kıldı.[268]

Örnek 8

كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

"O, Allah her an yaratma halindedir."[269]

---

265 Mâide, 5/97.
266 Nedvî, Ebu'l Hasan Hasani, *Teammulâtün fi'l Kur'an'i-l Kerim*, s.41.
267 Ahzâb, 33/72.
268 Tantâvî, Ali, *Fetâvâ*, s.58.
269 Rahmân, 55/29.

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

"İnsana çalıştığından başkası yoktur."[270]

Abdullah b. Tahir (v.351/962), her iki âyetin kendisine müşkül geldiğini söyler.[271]

Örnek 9

Birçok sahada otoriter alim *İbn Teymiye,* tek bir âyet için bazen yüz değişik tefsire baktığını, ancak yine de aradığını bulamadığını, sonra da, 'E*y Âdem* ve *İbrahim*'e öğreten Rabbim bana da öğret diye dua ettiğini belirtmektedir.[272]

Örnek 10

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ

"Andolsun biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik. Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır. Bu Allah'ın dinine ve peygamberlerini gaybe inanarak yardım edenleri belirlemesi içindir. Şüphesiz Allah kuvvetlidir. Daima üstündür."[273]

Atebî, tarihinin başında, âyette geçen '*Kitap*', '*Mizân*' ve '*Demir*' arasındaki ilişkiyi anlamak için çok kişiye sorduğunu, ancak mukni bir cevap alamadığını, daha sonra düşünerek aradığı anlamı bulduğunu söylemiştir. Âyette geçen üç kelime arasındaki ilişkiyi (özetle) şöyle izah eder: İlahî yasaların kaynağı Kur'an'dır, uygulanması ise, ancak adalet ve caydırıcı bir güçle

---

[270] Necm, 53/39.
[271] İbn Âşûr, *Tefsir,* 27/256.
[272] İbn Teymiye, *Mukadimme fi Usuli't-Tefsir*, Thk: Adnan Zarzür, s.11.
[273] Hadid, 57/25.

gerçekleşebilir. Bu hakikat, *Kitap, Adalet* ve *Mizân* ile ifade edilmiştir.[274]

Örnek 11

فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ

"Böylece (şeytan) onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara "ben size o ağacı yasaklamadım mı? Ve şeytan size apaçık bir düşmandır. demedim mi?" diye nida etti."[275]

İlahiyatta tefsir hocamız değerli ilim adamı *Prof. Dr. Sait Şimşek* Bey'in bu âyet üzerinde 4 yıl düşündüklerini ve bu çalışmayı yaptığım sırada henüz âyet için bir neticeye varmadığını bizzat kendilerinden duyduk.

Örnek 12

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ

"Andolsun ki Süleyman'ı fitneye düşürdük ve tahtının üzerine bir ceset bıraktık. Sonra tövbe ile önceki hâline döndü."[276]

Mevdudî, âyeti Kur'an'ın en müşkül âyeti olarak nitelemiştir.[277]

Örnek 13

"Kur'an yedi kıraat üzerine nazil oldu"[278] Çağdaş alimlerden; *Muhammed b. el-Cezeri Hasan Zeyneddin İtr*, Kur'an kıraatları hakkında olan bu hadis üzerinde otuz küsur yıl düşün-

---

274 Bkz. Kasimî, *Mehâsin*, 7/36.
275 A'râf, 7/22.
276 Sâd,38/34.
277 Bkz. Mevdudî, *Tefhim*, 5/76.
278 Buharî, *Husumât*, 4; Müslim, *Müsafirin*, 264.

dükten sora, hadisin anlamını Allah'ın yardımıyla öğrenebildiğini söylemiştir.[279]

Şimdi de *Fatiha* Sûresinden başlamak üzere tespit edebildiğimiz müşkül âyetleri incelemeye başlayalım.

[279] İtr, Muhammed b. el-Cezeri Hasan Ziyaeddin, *el-Hurufu's-Seb'a*, Beyrut, 1998 s.3.

2. BÖLÜM

ANLAŞILMASI GÜÇ ÂYETLERİN TEFSİRİ

(1) FATİHA SÛRESİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla."[280]

İşkâl: *Rahman* ve *Rahim* sıfatları arsındaki fark.

Çözüm: *Rahman* ve *Rahim* sıfatları, *"رحم/rahm"* kökünden türetilmiştir. *"رحم/rahm"* ceninin bulunduğu mahaldir. Cenin, orada herhangi bir çaba ve uğraşı vermeden muhtaç olduğu her şeyi bulduğu için bu ismi almıştır. Yani, cenin orada rahmet neticesi kalabilmektedir.[281] İki sıfat da mübalağa kipidir. Ancak, *Rahman* dil yönünden *Rahim*'den daha çok merhameti ifade eder. *"Rahman Arş'a istivâ etti."*[282] âyetinde Allah Teâla'nın *Rahman* ismiyle anılması da bunu işaret eder. Çünkü *Arş*'ın büyüklük ve genişliği, rahmeti çok geniş bir sıfatı gerektirir. *Rahman* sıfatı, dünyadaki tüm yarattıklara şamildir, mümin, kâfir, günahkâr, hepsini kapsar. Günahlarına bakmaksızın muhtaç oldukları her şeyi kendilerine verme anlamını verir.

Dünyada Allah'ın rahmetinden yararlananların sayısı ahirette yararlanacaklardan daha çoktur. Bu nedenle *"Allah müminler için merhametlidir."*[283] denilmiştir. Ahirette merhameti müminlere has olacaktır. İnkârcı ve müşrikler ondan pay

---

[280] Fatiha, 1/1.
[281] İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 5/175; Şa'ravi, et- *Tefsir*, 1/48
[282] Tâ-hâ, 20/4.
[283] Ahzâb, 33/43.

almayacaklardır. Dünyaya oranla, âhirette nimetler ve ihsan daha fazla ise de yararlanacak olanlar daha azdır.

Diğer bir fark da *Rahman* sıfatı, devamlı olarak Allah ile kaim bir sıfattır. *Rahim* de rahmetinin gerçekleştiği şeyleri gösterir. Buna göre de *Rahman* Allah'ın fiilidir. *Rahim* ise fiilin geçekleştiği alandır. *Rahman,* kelime yapısıyla rahmetinin çokluğunu, *Rahim* de devamlılığını gösterir. [284]

Merhum *Hamdi Yazır*'ın iki kelimeden çıkarmış olduğu şu müjde, iki sıfat arasındaki farkı bulmamıza yardımcı olacaktır: sadeleştirilerek O *Rahman,* diyor ki: Ey insanlar siz isteseniz de istemezseniz de diğer alemler gibi size de varlık ve varlığın devamına ait nimetlerimi, iyiliklerimi tükenmez hazinemden veririm. O *Rahim* diyor ki: Ey akıl sahipleri, ey irade sahipleri siz diğerleri gibi değilsiniz, onlar sadece Allah'ın *Rahman* iradesinin büyüklüğüne mahkûmdurlar, siz ise benim rahmetimin kemal ve inceliklerini gösteren irade ve arzumu temsil ederek büyük hoşnutluğumu elde etmek için yaratıldınız. Size onlardan fazla olarak istediğiniz ve isteyerek çalıştığınız şeyleri, istediğim kadar veririm, ancak en sonda da sizi sorumlu tutacağımı da hatırlatmak isterim. Öyleyse haydi Allah'ı inkâr etmeyiniz. O'na ortak koşmayınız. Allah'a yakınlık için iyilikle, sevgiyle, doğrulukla adalet ve merhametle çalışınız ki kazanılmış amelleriniz o sonsuz mükâfata, o en büyük hoşnutluğa sebep olsun. [285]

* * *

الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Hamd Alemlerin Rabb'i Allah'adır." [286]

Soru 1: Âyetten, Allah'ın kendi kendinin övmesi ve hamd etmesi anlaşılmıyor mu? Öyle ise aynı sûrede bulunan *"Yalnız*

---

[284] Şa'râvî, *et-Tefsir*, 1/50,Tabatabâi, *El-Mizân*, 1/18.

[285] Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, 1/78-79; Bkz. (sadeleştirilmiş) Aynı Kaynak Hzl. Sadi İsmail Can ve diğerleri. 1/89.

[286] Fatiha. 1/2

sana ibadet eder. Yalnız senden yardım dileriz." âyetinin anlamı ne olur?

Cevap: *Fatiha* Sûresi de tüm Kur'an gibi Allah'ın kelamıdır. Hem ilk âyet hem de beşinci âyetten önce قل/*de,* emri gizlidir. *Arapça*'da dinleyici bir kelimenin konumunu biliyorsa hazfe başvurulur. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: *De ki hamd âlemlerin Rabbi Allah'adır.*

Soru 2: Âyet, neden "*hamd ederim.*" veya "*hamd ederiz.*" şeklinde yani fiil cümlesi ile gelmemiştir?

Cevap: Âyetin bu şekilde gelmesi *hamd* alanını sınırlandırır. Başına ال *l el* takısı gelmesi, tüm medh ve övgülerin Allah'a ait olduğunu gösterir.[287]

Soru 3: Âyette neden *medh, övgü* ve *şükür* kelimeleri yerine *hamd* kelimesi seçilmiştir?

Cevap: *Hamd,* hepsini kapsamaktadır. Yani *hamd* kavramı, *övgü, medh* ve *şükür* kavramlarından daha kapsamlıdır. Şükür iyilikte bulunanlara verdiğimiz karşılığı gösterir, *medh* ve *senâ* ise yalnız övmeyi ifade eder. *Hamd* ise hem bize hem de başkalarına yapılan tüm iyiliklere karşı yapılır.[288]

* * *

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

"O, Rahman ve Rahimdir."[289]

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

"Ceza gününün sahibidir."[290]

---

287 Râzî, *Tefsir*, 1/191 es-Sâyis, *Tefsiru Âyâti'l-Ahkâm*, 1/26.

288 Krş. Kurtubî, *Tefsir*, 1/134; Bedrân, *Cevâhiru'l-Efkâr ve Meâdinu'l-Esrâr*, Thk. Zuheyr Çavuş , s.34.

289 Fatiha,1/2.

290 Fatiha,1/3.

Soru 4: Allah Teâla'nın kendisinin *Rahman* ve *Rahim* olduğunu beyan ettikten sonra ceza ve azabın gerçekleşeceği günden bahsetmesi mezkûr sıfatlarıyla bağdaşır mı?

Cevap: *Fatiha* Sûresi'nde geçen, *Allah*, *Rahman*, *Rahim*, *Rab* ve *Malik* sıfatlarından sonra ceza gününün varlığından bahsedilmesi, Allah'ın insanlara olan merhametinden dolayıdır. Kıyamet ve azap olmazsa insanın can, mal ve şahsiyeti zedelenir, zulüm karşılıksız kalır. Bu nedenle azap veya cehennem günahkârların kapatılacakları bir zindan değildir. Aksine orası bir şifahânedir. Hasta, hastanede çeşitli sıkıntılar çeker; ağrılar, tatsız tuzsuz yemekler hastanenin gerektirdiği şeylerdir. Bu eziyet ve sıkıntı doktorların intikam almaları için değildir. Aksine yanlış hareketler neticesinde vücutta meydana gelen kötülüklerden hastayı kurtarmak içindir. Bunun gibi kıyametteki azap günahkârlar ve dolayısıyla tüm insanlar için bir nimettir.

Şâyet cehennem olmasaydı, günahkârlar günahlarından temizlenip cennete giremezlerdi. Berzah âlemi de bir nevi temizlik yeridir, orada temizlenemeyenler cehenneme sevk edilecek. Şirk hariç cehennemde her türlü günah silinir ve sonra da cennete girilir. Görüldüğü gibi cehennem azabı toplum ve bireylerin günahlardan temizlenmeleri için bir rahmet vesilesidir.[291] Üstâd *Said Nursî* aynı soruya şöyle cevap verir: Şu âlemin insanlarca nakir ve hasis sayılan bazı şeylerine kudret-i ezeliyenin bizzat mübâşereti, azamet-i ilâhiyyeye münasip görülmediğinden va'zedilen esbabı zahiriyenin o güne refiyle her şeyini şeffaf parlak iç yüzüyle tecelli edip Saniini, Halikini vasıtasız göreceğine işarettir.[292]

Soru 5: Allah Teâla tüm zaman ve mekanın sahibi ve maliki olduğu hâlde, neden âyette "*din gününün maliki*" ifadesi kullanılmıştır?

---

[291] Bkz., Bedran, *Cevâhir*, a.g.e, s.36; en-Nedvî, Süleyman, *Asrı Saadet*, Çev: Ali Genceli, Nşr: Eşref Edip, s.149-150.

[292] Nursî, Said, *İşârâtu'l İ'caz*, s. 26.

Cevap: Dünyada *Firavn* ve *Nemrud* emsali mülk saltanat sahibi olma iddiasında bulunan çok kişi olmuştur. Ahirette ise hiç kimse böyle bir iddiada bulunamayacaktır. *"Bu gün mülk-hükümranlık kimin? Tek ve kahhar olan Allah'ındır."*[293] âyeti de buna işaret etmektedir. O gün Allah Teâla azamet ve kudretini en güzel bir biçimde izhar edecektir.

Soru 6: Neden, âyette, '*Âlemlerin Rabbi*' denildi de '*ceza gününün Rabbi*' denilmedi?

Cevap: *Rab* sıfatı kullanılsaydı, inkârcı ve bozguncular da o günden kendilerine pay çıkarabilecek ve 'Allah'ın rahmeti bizleri de kapsar.' vehmine kapılabileceklerdi. Ancak adaletinin gereği neyse onu yapacak onların af ve merhamet görmeleri söz konusu olmaz.[294]

* * *

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِين

"Rabbimiz, biz ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden yardım dileriz." [295]

İşkâl: Yardım talebinin öne geçmesi gerekirken, ibadetin öne geçmesi.

Çözüm: İbadet yaratıcıya yaklaşmaktır, bu nedenle ibadetin öne geçmesi gerekir. Yardımın yararı kullara yöneliktir. Allah'a ait olan bir husus kula ait olandan önce gelmiştir.[296] *Râzî* şöyle demektedir: Kul âyeti okurken şöyle der: Allah'ım ibadete başladım, tamamlanmasını senden talep etmekteyim. Hastalık ve ölüm gibi engellerle beni ondan alıkoyma. Al-lah'ım, kalbim bu konuda kaçamak yapıyor, ona karşı beni mağlup etme. Allah'ım yardım konusunda senden başkasını istemiyorum. Ne *Cibril*'i

---

[293] Gâfir, 16.
[294] Krş. İbn Âşûr, *Tefsir*, 1/174; Kurtubî, *Tefsir*, 1/143.
[295] Fatiha, 1/4.
[296] Krş. İbn Âşûr, *Tefsir*, 1/180.

ne *Mikail*'i... Dostun *İbrahim* (a.s.)'ı örnek alıyorum. O, *Nemrut* karşısında sadece senden yardım istemişti.[297]

Soru 7: Ruh ve vicdan alçalma değil yükselme ister. İbadet ise alçalma anlamını kapsadığına göre yükselecek olan ve hep yükseldiğini hissetmiş bulunan kimseler için alçalma olmaz mı?

Cevap: Yükselmek istemek, yükselme ihtiyacını kabul etmektir. Bu da bir taraftan kendi acizliğini diğer taraftan da yüceliğini beğenme ile mümkün olur ki ibadet bu mananın en yükseğini anlamaktır. 'Yükseldim' demek, yükselmediğini ilan etmektir. Yücelme mertebeleri sonsuzdur. Düşme tehlikesi her zaman vardır. İbadet, kibir ve gurur hastalığının biricik ilacıdır. Kainatta ben Allah'tan başkasına hürriyetimi vermem ve ancak O'na ve O'nun emrine boyun eğerim.[298] Diğer bir düşünür de bu gerçeği ne güzel ifade etmiş: Allah'ım sana kul oldum, kul oldum. Allah'ım! Herkes kulluktan kurtulunca sevinir, ben ise sana kul olmaya seviniyorum. Allah'a kul olmanın anlamı, mâsivâya kul olmayı reddetmektir

* * *

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

"Bizi doğru yola ilet."[299]

Soru 8: Mümin hidâyet üzerinde olduğu hâlde, hidayet istemesinin bir yararı var mı? Bu olan birşeyi istemek anlamına gelmez mi?

Cevap: Mümin her durum ve zamanda hidâyete muhtaçtır. Eğer hidayeti talep etmeseydi onda sebat etmesi zor olurdu. Kul, Allah'ın yardımı olmadan kendine ne bir zarar ne de bir fayda sağlayabilir. Bu âyette de hidâyetin devamının talep edilmesi söz konusudur. Zira müstakim yolda devam etmek, birçok zorluk ve meşakkati beraberinde getirmektedir. Bu du-

---

[297] Bkz., Râzî, *Tefsir*, 1/216-217.
[298] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/102-103.
[299] Fatiha,1/5

ayla her zorluğa karşı sabır ve sebat istenmektedir. *Müstakim* kelimesi, ifrat ile tefrit arasında *vasat yolu* ifade etmektedir ki mümin onunla itidali talep etmektedir. Âyetteki *müstakim yoldan* maksat, o yolda her şeye katlanmayı da göze almak olur ki âyeti okuyan onu talep etmektedir. *İbrahim* (a.s) gibi, çocuğunu feda etmesi söz konusu ise, çocuğundan vazgeçer, ateşe girmek gerekiyorsa ondan da kaçmaz. *Yûnus* (a.s.) gibi, denize atılması gerekiyorsa girer. *Mûsâ* (a.s) gibi, ilimde kendisinden daha üstün birisine gitmesi söz konusu ise, ona da gider. *Yahya* (a.s) ve *Zekeriyya* (a.s) gibi, bu uğurda ölüme bile gider.

Müslüman, âyette okuduğu duayla, mezkur şahsiyetler gibi sebat ister. O, hidâyeti talep ederken günahkârlar gibi olmamayı, tövbesi kabul olanlar gibi olmayı istemektedir. Kezâ Müslüman, hidâyeti talep etmekle dünyadaki muhtelif yollardan en doğrusunu Allah'tan istemektedir. Zira insan, Allah'ın yardımı olmadan doğruyu bulamaz. Güzel ve doğruyu bulmak önemli olduğu gibi, onda sebat etmek de önemlidir. Mümin bu gaye ile dua eder.

(2) BAKARA SÛRESİ

Soru: Neden "Bakara" ismi?

Cevap: Sûre'nin 63 ve 67. âyetlerinde geçen *İnek Kıssası* nedeniyle bu adı almıştır. Bu, Sûre'nin konusunu bildirmek amacıyla verilmiş bir isim değildir. Bu nedenle nasıl ki, *Veli, Ali* gibi isimler başka dillere tercüme edilemiyorsa *Bakara* da *inek* veya *buzağı diye* tercüme edilemez. Çünkü o zaman sûrenin konusunun inek olduğu zannedilir.[300] Bakara/inek, Kur'an'ın indiği dönemde Arabistan'da meşhur bir hayvan değildi. Sûre'de öldürülen birinin bedenine boğazlanmış bir ineğin etinden vurmak suretiyle dirilmesini konu alan kıssayı işlediği

[300] Mevdudî, *Tefhim*, 1/43.

için, *Bakara* ismini almıştır. Böylelikle *Sûre* ismini Kur'an'ın ana konularından biri olan *diriliş* hadisesinden almış oluyor.[301]

* * *

الم

Elif-Lâm-Mim[302]

Soru: Kur'an'da bu tür harflerin bulunmasının hikmeti nedir?

Cevap: Kur'an'nın önemli müşkilatından birisi de, bazı sürelerin başında gelen *mukatta'* harfleridir. Bu harfler *müteşâbih* âyetler kapsamında ele alınmıştır. Alimlerin onlar hakkındaki görüşlerini dört ana başlıkta inceleyebiliriz.

a- En önemli görüşe göre bunlar; Allah ile kulları arasında sırlardır. Allah'tan başka onları bilen olmaz. Okunduğunda, "bu harflerdeki muradını en iyi bilen Allah'tır." demek gerek. Bu görüş Hz. Ali'ye atfediliyor.

b- Bu harflerin anlamı malumdur, başına geldikleri sûrelerin ismidir.

c- Bu harfler, Kur'an muarızlarına bir meydan okuyuştur. Allah, önce Kur'an benzeri bir kitabı, bunu yapamayacakları anlaşılınca, on sûre sonra da tek bir sûre getirmelerini istemiştir. Tüm bunlara cevap verilmeyince sûre başlarındaki harfler gibisini getirmeleri istenmiştir.[303]

d- *Mukatta'* harfleri, müzik nağmelerine benzer, insanı dinlemeye davet eder. Konferans ve toplantıların marşlarla başlaması gibi, başına geldikleri sûreyi ahenkli ve hoş harflerle başlatır ki insanları hoş sedâ ile Kur'an dinlemeye sevk eder.[304]

---

301 Krş. Şa'râvî, *Tefsir*, 1/95.
302 Bakara, 2/1.
303 İbn Bedran, *Cevâhir*, a.g.e., s.49-50.
304 Derviş, Muhyeddin, *İ'rabul' -Kur'an*, 1/224.

Yerine göre bu görüşlerin önem ve isabetleri muhakkaktır. Ancak biz Allah'ın bizlere manası anlaşılmayacak bir kitabı göndermediğine inanmaktayız. Nitekim, *"Kur'an'ı düşünmüyorlar mı yoksa kalpleri kilit mi?"*[305] denilmiştir. Manaları zor anlaşılan *muteşabih* âyetler hakkında, *İbn Abbas, er-Rabi', Mücahid ve Muhammed b. Cafer, müteşâbih*in te'vilini bilenlerden olduklarını söylemişlerdir.[306] Bu harflerin, Kur'an'ın okuyucu ve dinleyicilerine şu hatırlatmada bulunduğu kanaatındayız: Dikkat edin! Şimdi sizlere Rabbinizden mesaj gelecektir. Dünya ve ahiretiniz için hayatî konuları içermektedir. Tüm dikkatinizle takip ediniz. Bu hatırlatma, Kur'an üzerinde daha çok durulmasını sağlamaktadır.

* * *

ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ

"O kitap (Kur'an), onda asla kuşku yoktur. (Gerçeğin ta kendisidir.)"[307]

İşkâl: Kur'an'dan şüphe nefyedildiği halde, birçok muarız ve mülhid ondan şüphe etmektedirler.

Çözüm: Allah, Hz.Peygamber ve müminlerin katında, Kur'an'dan asla kuşku duyulacak bir konu yoktur. Kur'an, tüm ayıp ve şüpheyi mucip durumlardan berîdir. Onun vahiy oluşu, insanlara yegane mürşid ve rehber oluşu konusunda aklı selim sahibi hiç kimsenin kuşkusuna mahal yoktur. Kuşku duyanlar ise önyargı ve cehaletten dolayı duymaktadırlar.[308]

* * *

---

[305] Muhammed,/24.
[306] Taberî, *Tefsir*, 3/249.
[307] Bakara, 2/2
[308] Reyyân, *er-Ravd* , 1/8, R. Rıza, *Menâr*, 1/124.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ

"Onlar gaybe inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızktan harcarlar."[309]

İşkâl: Âyette, "*Kendilerine verdiğim*" ifadesi yerine "*Kendilerine verdiğimiz*" ifadesi kullanılmıştır. Bu ifade tevhide ters düşmüyor mu?

Çözüm: Kur'an'da Allah ile ilgili kullanılan kelime ve edatlar iki şekilde gelmiştir.

a- Allah'ın, rububiyet ve vahdaniyetini ifade eden lafız ve harfler. Bunlar çoğul değil tekil, olarak gelmiştir. *"Hakikaten bu bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise bana kulluk edin."*[310] Görüldüğü gibi âyet, rübubiyeti ifade ettiği için "نحن/*biz*" değil de "انا/ben" zamirini kullanmıştır. *"Muhakkak ki ben senin Rabbinim."*[311] *"Ey Mûsâ muhakkak ki ben aziz ve hikmet sahibi Allah'ım."*[312] Bu ve benzer diğer âyetler, ulûhiyet ve birliğini ifade etmektedir. İbadet ve sakınmayı emreden âyetler de *"Bize ibadet edin bizden sakının."* şeklinde değil, "bana *"ibadet edin."*[313] *"Benden sakının"*[314] şeklinde gelmiştir. Bu konularda herhangi bir aracı veya görevli söz konusu değildir. Bu nedenle *çoğul* zamiri kullanılmamıştır.

b- Allah, kâinattaki fiillerinde yarattıklarından bazılarını görevlendirir. Bu (hâşâ) O'nun gücünün yetmediğinden değil, söz konusu varlıkları şereflendirmek ve onurlandırmak içindir.

Kur'an'da, insan veya diğer varlıkların kullanıldığı fiiller için '*ben*' yerine '*biz*' ifadesi kullanılmıştır. Bunun örnekleri çoktur. *"Muhakkak ki zikri (Kur'an'ı) biz indirdik ve onu koru-*

---

309 Bakara, 2/3
310 Enbiya, 21/2.
311 Tâ-hâ, 20/12.
312 Neml, 27/9.
313 Enbiya, 21/25.
314 Bakara, 2/41.

yacak olanlar da biziz."[315] Kur'an'ın nüzulünde *Cibril*'in görevlendirildiğine işaret ediliyor. *"Andolsun ki biz peygamberimizi açık delillerle gönderdik. Ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberinde kitabı ve mizanı indirdik."*[316] Bu, âyette de peygamberler, *kitap* ve *mizânın* indirilişinde *çoğul* zamiri kullanılmıştır. Onların gönderilişinde peygamberlerin görevlendirildiğine dikkat çekilmiştir.

Kur'an *Arapça* nazil olduğundan ve dolayısıyla *Arapça*'da kullanılan kaidelerin Kur'an'da da kullanılması gerekir. Bu nedenle Arap dilinde '*نحن/biz*' zamiri, tazim yönünden '*انا/ben*' zamirinden daha etkilidir.

Soru: *يصلون/yusallûn,* yani 'namazı kılarlar' yerine, *يقيمون/yukimun* yani "namazı ikame ederler' denilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Namazda lazım olan ta'dil-i erkân, müdâvemet, muhafaza gibi ikamenin manalarına müracaat etmeye işaret-tir.[317] "Namazı ikame ederler" demekte, "namazı kılarlar" demekten daha fazla bir anlam vardır ki, en "doğru dürüst", yani namazın şartlarına uymak, Allah'a boyun eğmek ve tevazu göstermek suretiyle güzelce kılmak ve kıldırmak manalarını ifade eder. Bunun için namazda ta'dil-i erkân (namazı erkanına uyarak kılmak) vacip olduğu gibi, özellikle namaz için iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak, namazın gereklerini tamamlamak ve gayret sarfetmek de dinin lüzumlu gördüğü hususlardandır. Ana-babanın çocuklarına namaz terbiyesi; din kardeşlerini birbirlerine tavsiye ve hatırlatması; amirlerin engelleri ortadan kaldırma ve imkanları tamamlama suretiyle beğendirmesi ve teşvik etmesi; cuma namazına ve cemaatle namaz kılmaya dikkat ve devam etmesi de bu cümledendir.[318]

* * *

---

[315] Hicr, 15/9.
[316] Hadid, 17/25.
[317] Bkz: Nursî, Said, *İşaretu'l İ'caz*, s.46 Krş. Râzî, *Tefsir*, 1/274.
[318] Krş. Yazır, *Hak Dini*, 1/187.

خَتَمَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiş, gözlerine de bir perde inmiştir. Bunların hakkı pek büyük bir azaptır."[319]

Soru: Allah tarafından insanların kalplerinin mühürlenmesi, görünürde, 'Allah onları iman etmekten alıkoymuştur,' anlamına gelir. Dolayısıyla yerilmeleri ve cezalandırılmaları ilahî adalete ters düşmez mi?

Cevap: Bu konu, ilk dönemden beri ulemayı meşgul etmiştir. Bu konuda birbirine muhalif birçok ekol ortaya çıkmıştır. Kaderi inkâr eden *Kaderiyye*, iradeyi inkâr eden *Cebriyye* ekolleri bunlardandır. Âyette geçen *mühürleme*den kasıt, görev ve fonksiyonlarını yerine getirmeyen kalplerdir. Zira başka bir âyette *"Onların kalpleri vardır onlarla kavramazlar, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler."*[320] denilmiştir. Asıl olan her organın kendisi için yaratılmış olduğu işlevi yerine getirmesidir. Kalpler için en önemli işlev, Allah'ın kevnî ve vahyî âyetlerini düşünmesidir. Bunları yerine getirmediği zaman muattal ve hizmetten düşen bir cihaz durumuna düşer.

Kur'an'ı bir bütünlük içinde ele aldığımızda, kalplerin neden mühürlendiğini görmemiz mümkün olacaktır. *"Allah küfürlerinden dolayı kalplerini mühürlemiştir."*[321] *"Onlar yoldan sapınca, Allah da kalplerini saptırmıştır."*[322] *"Biz azgınların kalplerini mühürleriz."*[323] *"Allah inkâr edenlerin kalplerini mühürler."*[324] Yukarıda geçen ve söz konusu ettiğimiz âyetten hemen sonra da kalplerin hastalığından bahsedilmiştir,[325] dolayısıyla kalpler, düşünce ve görevden alıkonulunca bir bakıma kendiliğinden mühürlenmiş olur ve işlevsiz kalır. Nitekim ça-

---

319 Bakara, 2/7.
320 A'râf, 7/179.
321 Nisâ, 4/155.
322 Saf, 61/5.
323 Yûnus, 10/74.
324 A'râf, 7/101.
325 Bakara, 2/10.

lışmayan yerler için *kapandı* yerine *mühürlendi* ifadesi kullanılır. İnkâr ve isyan pası arasında kalan bir kalbin çürüyüp paslanması ve işlevini yitirmesi muhakkaktır.

Soru: Âyette *kalp* çoğul geldiği hâlde, *kulak* tekil gelmiştir. Bunun hikmeti var mıdır?

Cevap: *Kalbin* çoğul, *kulağın* ise tekil gelmesi, işitmede genellikle duymamızın çeşitlilik arz etmemesi, kalbin ise anlayış ve kavrayışta çokluk ve çeşitlilik arz etmesinden dolayıdır. Aynısını *göz* için de söyleyebiliriz. Bundan dolayı *kulak* tekil, *kalp* ve *göz* çoğul olarak zikredilmiştir.[326]

Soru: Âyette *kalbin*, *sem'/kulak* ve *basar/göze* takdim edilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: *Kalp,* imanın mahalli olduğu gibi, ilk başta yaratanı arayan ve isteyen ve O'nun varlığını delilleriyle ilan eden kalb ile vicdandır. Zira kalb hayat malzemesini düşünürken en büyük bir acze maruz kaldığını hisseder etmez derhal bir nokta-i istinadı; kezalik, emellerinin tenmiyesi (nemâlandırmak) için bir çare ararken, derhal bir nokta-i istimdadı aramaya başlar. Bu noktalar ise iman ile elde edilebilir.[327]

* * *

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

"Onlar güya Allah'ı ve müminleri aldatırlar. Halbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar da farkına varmazlar."[328]

İşkâl: "Kandırılmanın" Allah için mümkün olmaması.

Çözüm: Münafıkların, Peygamber ve müminleri aldatmaya çalışmaları, Allah'ı aldatmaya çalışmalarına eşit tutulmuştur ki bu durum, Allah'ın Peygamber ve müminlere vermiş olduğu

---

[326] İbn Bedrân, *Cevâhir*, a.g.e., s.61,R. Rıza, *Menâr*, 1/144.2
[327] Nursî, *İşâretu'l Î'câz*, s.85.
[328] Bakara, 2/9

değeri gösterir.[329] Nitekim Peygamber'e biat, Allah'a biat kabul edilmiştir.[330] Keza müminlere eziyet verenler de Allah'a eziyet vermiş sayılırlar.[331]

* * *

اللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

"Allah onlarla istihza eder ve taşkınlıkları içinde bocalarlarken kendilerini sürükleyip götürüyor."[332]

İşkâl: *İstihza* fiilinin Allah'a nispet edilmesinin uygun düşmemesi

Çözüm: Yaptıklarına karşılık olarak, aynı şekilde Allah'ın onlara karşılık vermesidir. *İstihza* fiilinde mecaz vardır. Şöyle ki: Allah onlara mühlet verir, onlar bunu lehlerine bilirler ve sonunda azabı hak ederler. Nitekim *"Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür."*[333] Kötülüğe karşılık olarak kötülük etmek, kötülük değildir. Ona *kötülük* denilmesinin sebebi, cezayı gerektirecek kötü bir duruma sebebiyet verdiği içindir.[334]

* * *

فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

"Eğer yapamadınızsa ki hiçbir zaman yapamayacaksınız. O halde kafirler için hazırlanan, yakıtı insanlarla taşlar olan cehennem ateşinden sakının."[335]

---

329 Reyyân, *er-Ravd*, 1/9.
330 Bkz. Fetih, 48/10.
331 Bkz. Buharî, *Rehn*,3.
332 Bakara, 2/15.
333 Şura, 42/40.
334 İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/11; İbn Âşûr, *Tefsir*, 1/294.
335 Bakara, 2/24.

İşkâl: Cehennemin kâfirler için hazırlanmış olduğunu, dolayısıyla başkalarının girmeyeceği şüphesi.

Çözüm: Âyette geçen *'hazırlanmıştır'* fiili buna cevap teşkil etmektedir. Asıl olan inkârcılardan başkasının girmemesidir. Ancak bu başkalarının da girmesine engel değildir. Kendisi için bir ev yapan birinin evi için, *onun evine başkası girmez.* denilmediği gibi, kâfirler için hazırlanan cehenneme başka günahkârların girmesi mümkün değildir, denilmez.

* * *

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ

"Allah bir sivrisineği hatta onun da aşağısındaki birşeyi örnek vermekten sıkılmaz. İman edenler bunun Rablerinden bir gerçek olduğunu bilirler. Kâfirler ise"Allah böyle bir örnek ile ne demek istemiş?' derler. Evet Allah onunla bir çoğunu da şaşırtır, yine onunla bir çoğunu yola getirir. Onunla ancak fasıkları şaşırtır."[336]

Soru: *Haya,* nefsin sıkılmasıyla yüzde peyda olan kızartıdan ibaret olduğundan, Cenab-ı Allah hakkında bu kelimenin kullanılması uygun olur mu?

Cevap: Âyette geçen *istihya* nefsin sıkılması anlamında değil, umursamak, korkmak ve çekinmek anlamındadır. İnkârcılar;" Muhammed'in Rabbi sivrisineği misal getirmekten haya etmiyor" demelerine bir reddiye ve karşılık olarak *istihza* lafzını kullanmıştır.[337] Allah Teâla, *Arş-ı Âlâ*, kürre ve galaksileri misal getirdiği gibi, sivri sinek ve zerreyi de misal getirir.

---

[336] Bakara, 2/26.

[337] Nursî, Said, *İşârâtü'l -İ'câz*, s. 190; Bedrân, *Cevâhir*, s.131; Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, 1/70.

الَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ

"O kimseler ki Allah'a kesin söz verdikten sonra Allah'a verdikleri sözleri bozarlar. Allah'ın riâyet edilmesini emrettiği ilişkileri keserler, yeryüzünde bozgunluk ederler. İşte onlar hüsrana hep düşenlerdir."[338]

Soru: Âyette riâyet edilmesi emredilen *ilişkiler* nelerdir?

Cevap: Âyette riayet edilmesi emredilen *ilişkiler* birçok meal ve tefsirde *'akrabalık ilişkileri'* biçiminde verilmiştir. Oysa Allah'ın emrettiği *ilişkiler* sıla-ı rahimden ibaret değildir. Âyetteki ما */mâ* edatı genellik ifade eder. Allah Teâla'nın birleştirmemizi istediği birçok konu ve bağ bulunmaktadır. Bunların başında iman bağı gelir, Allah ile iman bağını pekiştirmemiz gelir. Sonra da amel bağları gelir. Hz. Peygamber ile aramızda birleştirilmeleri gereken bağlar da bu kapsamdadır. Ona iman etmek, sünnetini ihya etmek, onu sevmek ve ona ittiba etmek bu cümledendir. Dünya-ahiret, ruh-beden, madde-mana, din dünya, kul hakları vs. da birleştirilmeleri istenen bağlar kapsamındadır.

Kısacası, bir an bile olsa, Allah ve kul hukukunu ihlal etmek, âyette geçen ve birleştirilmeleri istenen bağları koparmak anlamına gelir.[339]

* * *

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

"Siz nasıl inkâr ediyorsunuz siz ölüler idiniz. O, sizi diriltti. Sonra öldürecek ve yine diriltecektir sonra da O'na döndürüleceksiniz." [340]

---

338 Bakara, 2/27.
339 Bkz. Kuşeyrî, *Letâif*, I/72; es-Sa'di, *Tefsiru'l Kerimi'r-Rahman*, s. 30.
340 Bakara, 2/28.

Soru: Âyetin *reenkarnasyonla* bir ilgisi var mı, âyet ona delil teşkil edebilir mi?

Cevap: *Reenkarnasyon,* ruhun ölümden sonra insan, hayvan ve bazı durumlarda da bitki biçiminde bir ya da daha çok kez yeniden doğmasıdır. Kısacası tekrar doğuş ve yeniden *bedenlenme*den ibarettir.[341] *Reenkarnasyon*un İslâm inancıyla yakından uzaktan bir alakası bulunmamaktadır. Bu inanç, Kadim Roma'nın *manicilik*, *gnostisizm* ve bazı çağdaş dinsel akımların ürünüdür. Bu nedenle âyetin *reenkarnasyonla* bir ilişkisi yoktur. Âyetin işlemek istediği tema şudur: İnsanı yoktan var eden Allah, ahirette tekrar yaratmaya kadirdir. Buna göre âyette geçen "ölüm" ve "diriliş" şu anlamlara gelir:

1- Birinci ölüm; dünyaya gelmeden önceki yok olma halidir. Yokluk ile ölüm birbirine benzetilmiştir.

2- İkinci ölüm; bilinen ve herkesin tadacağı ölümdür.

3- Yokluktan sonraki yaratılış; birinci yaratılıştır.

4- İkinci yaratılış ise; ahiret hayatı için olan diriliştir .

Dolayısıyla âyetin *reenkarnasyon*la ilgisi yoktur. Âyet, insanın yaratılış aşamalarını ve Allah'ın gücünü gözler önüne sermektedir.[342]

* * *

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra (kendisine has bir şekilde) semaya (hukümranlık makamına) yöneldi. Onu yedi kat olarak yaratıp düzenledi. O, her şeyi hakkıyla bilendir."[343]

---

[341] *Ana Britannica*, 16/284.
[342] Bkz. Şimşek, Said, *Tefsir Problemleri*, s.459.
[343] Bakara, 2/29.

İşkâl: Bu âyet, yeryüzünde bulunan her şeyin gökten önce yaratıldığını beyan ederken, وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا *"Ondan sonra yerküreyi döşedi."*[344] âyeti, gökler yaratıldıktan sonra yerin döşendiğini ifade eder.

Cevap: Âyette geçen *yaratmak*, lügatçe yaratmaktır. Yani, *syaratma takdir* etme anlamında kullanılmıştır.*Takdir* etme, *yoktan var etme* anlamında değildir. *"Erzakı onda takdir etti."*[345] âyeti, takdirin yaratma anlamına geldiğini belirtmektedir. Yerin döşenmeden yaratılması, içindekilerin de yaratılması anlamına gelir.Zira yer hepsinin aslıdır. Asıl yaratılınca fer' de yaratılmış sayılır. *Şinkitî,* âyet müşkül olduğu için kendisini uzun müddet meşgul ettiğini, daha sonra Allah'ın yardımıyla müşkülü çözdüğünü beyan eder.[346]

* * *

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

'Hani Rabbin meleklere; 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi. onlar: 'Bizler hamdinle seni tesbih ve takdis edip dururken yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek (kimse)yi mi halife kılıyorsun?' dediler. Allah da onlara:'Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim' dedi."[347]

Soru: Melekler, insan yaratılmadan onu kan dökme ve ifsat ile nitelemişlerdir. Melekler bunları nereden biliyorlardı? Hz. Âdem'den önce insanlar var mıydı?

Cevap: Allah, söz konusu özellikleri meleklere öğretmiş

---

344 Nâziât, 79/30.
345 Fussilet, /10.
346 Şinkitî, *Adva'*, 10/12.
347 Bakara, 2/30.

olabileceği gibi, melekler bu manayı *halife* ve *yer* kelimesinin semantiğinden çıkarmış olabilirler. Zira *halife* kelimesinin semantiğinde bu anlamlar mevcuttur. *Halife,* insanları idare eder, davalarına bakar, halifenin ikamesi ve seçilmesi için ihtilaf, anlaşmazlık ve öldürme hadiseleri bilinen konulardır. *Yer* için de aynısını diyebiliriz. Zira dünyada meydana gelen ihtilafların çoğu, toprak ve sınır ihtilaflarından kaynaklanmaktadır. Yeryüzünde *Âdem*'den önce insanlar vardı iddiası ise asılsızdır.[348]

İbn Abbas, mutasavvıf *İbn Arabî,* çağdaş alimlerden *Abdulafif Tabbâra, Muhammed Hamidullah* ve diğer bazı alimler, '*Âdem'den* önce insanlar vardı' görüşünü, savunmuşlardır.

* * *

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنْ الْكَافِرِينَ

"Hani biz meleklere Âdem'e secde edin demiştik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı. Böylece kâfirlerden oldu." [349]

İşkâl: Allah'tan başkasına secde etmenin emredilmesi.

Çözüm: Allah'tan başkasına ibadet kastıyla secde edilmeyeceği, İslâm inancında tartışılmaz bir hükümdür. Meleklerden Hz. *Adem*'e secde etmelerinin istenmesi, Allah'ın emriyle olduğu için herhangi bir problem söz konusu değildir. Zira, Allah Teâla *Mescid-i Haram*'a yönelmemizi emrettiği gibi, meleklere Hz. Âdem'e secde etmelerini emretmiştir. Başkasına secde etmeyi Allah Teâla yasakladığı için, şirk sayılmıştır. Allah başkasına veya onun cihetine secde etmeyi emredince, yasak veya günah ortadan kalkar. Allah'ın emriyle *Mescid-i Haram*'a yönelen, *Ka'be*'ye değil Allah'ın emrine yöneldiği kabul edilir. Âdem'e yapılan secde de bu yöndedir. Devletin izni olmadan

---

[348] Bkz, Kasimî, *Mehâsin*, 1/274.
[349] Bakara, 2/34.

yabancı ülkeden getirilen mal *kaçak eşya* kapsamına girer. Ancak devletin kendisi buna izin verdikten sonra, *kaçak mal* olmaktan çıkar ve *ticarî mal* statüsünü alır.

Hz.*Âdem*'e secde edilmesinin diğer bir anlamı da, tüm yaratıkların insanoğlunun istifade ve hizmetine sunulmuş olmasıdır. Melekler, insanı Allah'ın izniyle korurlar, istiğfar ederler, hayır ve şerrini yazarlar.[350] Bazı alimler de, bir kimse için ayağa kalkma ve el öpme saygı ifade ettiği gibi, Hz. *Âdem*'e yapılması emredilen secde de, saygı, tebrik, baş ile selam vermek ve hürmet gösterme anlamındadır, demişlerdir.

* * *

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ

"Bunun üzerine Şeytan, ikisini oradan kaydırdı. İkisini de bulundukları o (bolluk içindeki) yerden çıkardı. Bizde 'haydi kiminiz kiminize düşman olarak inin ve yerde bir zamana kadar kalıp nasibinizi alacaksınız.' dedik.[351]

İşkâl: Ebedî cennete giren oradan çıkmaz,[352] o hâlde Hz. *Âdem* ve *Havva*'ın çıkarıldıkları cennet hangisiydi?

Cevap: Hz.*Âdem* ve Hz. *Havva*'nın çıkarıldıkları cennet konusunda öteden beri tartışmalar yapılmıştır. Ancak aklî ve naklî deliller, söz konusu cennetin ebedî ve mükafat yeri olan cennet olmadığını göstermektedir. Zira,

a) Ebedî cennete ancak amel ve ibadetten sonra girilir.

b) Ebedî cennete, sorumluluk ve yasak yoktur,

c) Şeytanın oraya girmesine imkan yoktur.

---

350 Bkz. Şa'râvî, *Kasasu'l-Enbiya*, 1/128-129.
351 Bakara, 2/36.
352 Bkz. Hicr, 15/48.

d) Ebedî cennet gök yüzündedir, Hz. *Âdem* ve Hz. *Havva*'nın göğe çıkıp oradan indirildiklerine dair Kur'an'da herhangi bir malumat verilmiyor. Bu nedenle çıkarıldıkları yer, her türlü dünya nimetlerinin bulunduğu bir mevki olabilir [353]

Soru : *Hz. Âdem* ve *Hz. Havva*'nın, *Cennet* diye anılan güzel ve hoş mekândan çıkarılmalarının hikmeti neydi?

Cevap: Olay, *Hz. Âdem* ve çocuklarına dünya hayatı için önemli tecrübeler kazandırmıştır. Israr edilmeyen bir günahın tövbe ile affedileceğini gösterir. *Hz. Âdem* ve *Hz. Havva* güzel ve hoş mekandan çıktıktan sonra, günah ve hata işlememe konusunda daha hassas davrandılar. Olay, peygamberlerin bile sehiv ve nisyan edebileceklerini, Peygamber de olsa, hatanın sahibini etkileyeceğini öğretti.

* * *

يَابَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ

"Ey İsrail oğulları! Size verdiğim nimetimi ve sizi cümle aleme üstün kıldığımı hatırlayın." [354]

Soru 1: Yahûdiler bu âyeti referans göstererek, kendilerinin yeryüzünün en seçkin milleti olduklarını iddia ederler. Bu iddia doğru mudur?

Cevap: Birçok âyette olduğu gibi bu âyetin doğru anlamını bulmak için, âyetin sibak ve siyakına bakmamız gerekmektedir. Âyetin sibakında, *Hz. Mûsâ* zamanındaki Yahûdilere gelen ilahî buyruklardan bahsedilmektedir. Âyetin siyakında da aynı konu işlenmekte ve kendilerine İslâm'ın önemli vecibeleri hatırlatılmakta özellikle ahde vefa, iman, Allah'ın âyetlerini dünya menfaatına değişmemek, namaz kılmak, zekat vermek, iyiliği emretmek ve ahirete hazırlık emredilmiştir. Kendilerine emredilen bu konular, İslâm'ın en önemli vecibelerini teşkil eder.

---

[353] Şa'râvî, *Fetâvâ*, 3/436.
[354] Bakara, 2/47.

Söz konusu dönemde İslâm'ın öncüleri, başta *Hz. Mûsâ, Hz. Yuş'a, Hz. Harun ve Hz. Zekeriyya* idiler. Onların karşısında da *Mısır*'ı kendilerine merkez edinen *Firavnlar, Ken'ânîler* ve *Kıptîler* vardı. Bu inkârcı topluma karşı, Allah Teâla, *Hz. Mûsâ* ve arkadaşlarını ve iman ve amellerinden dolayı tercih etmiştir.

Kur'an, birçok âyetinde belirli zaman ve mekanda gelmenin veya yaşamanın kurtuluş için yeterli olamayacağını belirtmektedir. *"Ne sizin kuruntularınız ne de Ehl-i kitabın kuruntuları (gerçektir.) Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah'tan başka dost da yardımcı da bulamaz."*[355] *"Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık Rabbinin İsrail Oğullarına verdiği güzel söz yerine geldi.*[356] âyetleri, kurtuluş yolları ve Allah'ın İsrail oğullarına verdiği yardımın göstermiş oldukları sabır ve sebattan dolayı olduğunu belirtmektedir. Allah, hiç kimseye zulüm üzerine yardım etmez. *"Andolsun biz Mûsâ'ya kitabı verdik. Sen ona kavuşacağından şüphe etme. Ve onu İsrail oğullarına hidâyet rehberi kıldık. Sabrettikleri ve âyetlerimize kesinlikle inandıkları zaman onların içinden buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin ettik."*[357] âyetleri, *Hz. Mûsâ* zamanında Allah'ın emirlerine sarılanların ilahî yardıma nasıl nail olduklarını, sonraki dönemler de ise Allah'a olan bağlılıklarını, O'na verdikleri sözleri nasıl bozdukları ve ilahî azaba nasıl duçar olduklarını hatırlatmaktadır. *"Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve 'kalplerimiz kılıflaşmıştır' demeleri sebebiyle (onları lanetledik her türlü belalar verdik) tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur. Pek azı müstesna artık iman etmezler"*[358] *"Andolsun ki Allah İsrail oğullarından söz almıştı. İçlerinden on iki de başkan göndermiştik.*

---

[355] Nisâ, 4/123.
[356] A'râf, 7/137.
[357] Secde, 32/21-24.
[358] Nisâ, 4/155.

Allah onlara şöyle demişti. Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar zekatı verir, peygamberime inanır onları desteklerseniz ve Allah'a güzel borç verirseniz. Andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere sokarım."[359] âyetleri de Allah'ın İsrailoğullarına verdiği emirler ve aldığı sözleri sıralamıştır. Allah, *Hz. Mûsâ* zamanında İslâmî çizgiyi aşanları cezalandırmıştır. Bugün içinde de aynı eylemlerde bulunanlar için yasaları aynıdır. Uyuşturucu, terör ve zulüm öncülüğünü yapan bir kavmin tüm dünyaya tercih edilmesi ve üstün kılınması mümkün değildir.[360] O halde âyette üstün kılınanlar *Hz. Mûsâ* zamanında ilahî buyruklara sarılan kesimdi.

Soru 2: Allah Teâla, Yahûdilere neden *Ey İsrail oğulları* diye hitap etmiştir?

Cevap: Bu hitap, onlara Allah tarafından bir iltifattır. Kendilerine,ataları *Hz.Yakub*'un bir ismi olan *İsrail*'in çocukları olduklarını hatırlatmaktadır. *Hz. Yakub,* oğlu *Hz. Yûsuf*'un başına gelenlere sabretti ve Allah katında seçilmiş kullar arasına katıldı. *İsrail* ismi iki kelimeden meydana gelmiştir. *İsr+ail= Seçilmiş kul+Allah.* Birleştirilince *"Allah'ın seçilmiş kulu"* anlamına gelmektedir. Bu nedenle *Ey Yakuboğulları* yerine, *ey Allah'ın seçilmiş kulunun çocukları* anlamına gelen, *ey İsrail oğulları* olarak zikredilmişlerdir. Bu, onlara şunu hatırlatır; siz- ler böyle faziletli ve erdemli bir zatın neslisiniz. O halde babanıza layık olmaya çalışın, nankörlük ve isyanda bulunmayın.[361]

Soru 3: *İsrail oğulları*'nın Kur'an'da sıkça tekrarlanmasının hikmeti nedir?

Cevap: Bir kesim Yahûdî, Kur'an'da isimlerinin çok geçmesini ve kendilerinden çok peygamber çıkmasını, kendileri lehinde bir malzeme yapar. Oysa realite bunun tersidir. Şöyle ki; Yahûdilerin isyan ve tuğyanlarına tek bir peygamber yetmedi. Bu nedenle Allah Teâla onlara çok sayıda peygamber gönder-

---

[359] Mâide, 5/12.
[360] Bkz: el-Hâlid, *Tasvibât*, 131/134/, Mağniyye, *el-Kâşif*, 1/95.
[361] Krş: Şa'râvî, *Kasasu'l-Enbiya*, 4/2345.

mişti. Kur'an, gaflet ve azgınlığın arttığı dönemlerde çok sayıda elçinin gönderildiğini haber vermiştir.[362]

Çok vâhim ve müzmin hastalıklar için bir tabibin yetmediği gibi, Allah Teâla da onlara, manevî müzmin hastalıklarından dolayı hayli peygamber göndermiştir. Kur'an'da çok anılmaları, onlara çok sayıda peygamber gönderilmesinden dolayı idi. Bunların Kur'an'da sık sık geçmesi aynı mücadeleyi veren Hz. Peygamber ve arkadaşları için de teselli niteliğindeydi.[363]

* * *

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَاقَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَى بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

"Ve bir vakit Mûsâ kavmine dedi ki 'Ey kavmim cidden siz o buzağıya tapmakla nefsinize zulmettiniz, Yaratıcınıza tövbe ediniz ve nefislerinizi öldürün. Böyle yapmanız yaratanınız yanında sizin için hayırlıdır. Böylece tövbenizi kabul buyurdu. O tövbeleri çok kabul eden, devamlı merhamet edendir."[364]

İşkâl: Âyette, *İsrailoğulları*'na nefislerini öldürmelerinin emredilmesi.

Çözüm: Âyette nefsi öldürmekten kasıt, azmaması için ıslah edilmesi, kötülükten alıkonulması,insan üzerindeki olumsuz işlevinin tesirsiz kılınmasıdır. Nitekim Türkçe'de *'Ölüm bir eve girince sağ kalanları da öldürür,' 'Bu yol bizi mahvetti, öldürdü.' 'Bu hava bizi öldürüyor,'* berzeri cümleler aşırı derecede rahatsızlığı ifade etmektedir.

* * *

---

362 Müminun, 23/44.
363 Bkz: Şa'râvî, *Kasas*, 4/2116.
364 Bakara, 2/54.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

"Şüphesiz ki iman edenler, Yahûdiler, Hıristiyanlar ve Sabiiler bunlardan kim Allah'a ve ahiret gününe inanır iyi bir iş yaparsa elbette onlara Rableri katında mükafat vardır. Onlara korku yoktur. Ve onlar üzülmeyecekler."[365]

İşkâl: Müslümanlarla beraber, Yahûdi, Hıristiyan ve Sâbiiler'in de cennete girmelerinin söz konusu edilmesi.

Çözüm: Âyet, üzerinde en çok tartışma yapılan âyetlerden birisidir. Hatta bazı çevreler, âyette geçenlerin, Müslüman olmadan da cennete girebileceklerini söylemişlerdir.[366]

Kur'an'dan önceki Semâvi kitaplara göre hayatlarını tanzim edenlerin cennete gireceklerine herhangi bir itiraz yoktur. Âyette geçen *iman edenler* ifadesinin tek bir peygamberi kapsaması düşünülemez. Zira *iman* mutlak anlamda zikredilmiştir. Âyetteki *iman edenler* ifadesi, kendilerine gönderilen peygamberleri inkâr etmemeyi ve peygamberlerden bir tanesini yalanlamamayı gerektirmektedir. Zira bir peygamberi inkâr eden tümünü inkâr etmiş sayılır. *"O sana kitabı ve önceki kitapları tasdik edici olarak tedricen indirmiş ve daha önce de insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ve İncili ve Furkan'ı indirmiştir."*[367] Âyeti, *'daha önce'* ifadesini kullanarak, Kur'an'dan önceki zamana atıfta bulunmuştur. Önceki Kitaplar tahrif edilmeyip indirildikleri gibi kalsalardı, diğer herhangi bir kitabın gönderilmesine gerek kalmazdı. Bugün bir insan 'ben *Tevrat* ve *İncil*'e göre yaşamak istiyorum' dese tevhidi elde edebilme imkanına sahip olabilir mi? Mevcut *Tevrat*'ta *Hz. Nuh*'un kızlarına içki içirdikten sonra onlarla zina ettiği ve neticede hamile kaldıkları yazılır.[368] Keza, *Hz. Harun*'un tapmak için buzağı hey-

---

[365] Bakara, 2/62.

[366] Bkz. Ateş, Süleyman, *Kur'an'ı Kerim'in Evrensel Mesajına Çağrı*, 1/9; Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslâm*, 367.

[367] Âl-i İmrân, 3/3.

[368] Tevrat, Çıkış 32/1.

kelini yaptığı,[369] Yahûdilerin ona taptığı, *Hz İbrahim*'in hanımını *Firavn*'a teklif ettiği, *Hz. Süleyman*'ın ömrünün sonunda riddet ettiği iddia edilmiştir.[370] Mevcut *İncil'de* ise İsrail oğullardan çıkmış tüm peygamberlerinin çapulcu ve hırsız oldukları yazılmıştır.[371] Peygamberleri, riddet,zina etme ve deyyus olmakla niteleyen, muharref kitaplarla amel etmenin ne kadar isabetli olacağını tahmin etmek zor değildir.

Kur'an peygamberler arasında herhangi bir ayırım yapmamış, birini inkâr etmeyi hepsini inkâr etmek olarak kabul etmiştir. *"Onlar ki Allah'ın elçilerini inkâr ederler. Allah ile elçilerinin arasını ayırmak isterler. Kimine inanırız kimini inkâr ederiz derler. Bu ikisinin arasında bir yol tutmak isterler. İşte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır. Ve onlar Allah ile elçilerine inandılar. Onlardan hiçbiri arasında ayırım yapmadılar. İşte onların da pek yakında mükâfâtlarını vereceğiz."*[372] *"Eğer onlar da sizin inandığınız gibisine inanırlarsa hiç kuşkusuz iyi ve güzeli bulmuş olurlar. Eğer sırt çevirirlerse mutlaka anlaşmazlık içindedirler."*[373] Söz konusu âyet, ceza ve mükafatın nasıl elde edileceğini cennete nasıl girileceğini sarih olarak göstermiştir. *"Onlara Allah'ın indirdiklerine inanın, denilirse bize indirilene inanırız derler ve ötesini inkâr ederler."*[374] *"Kim Allah ve Resûlüne inanmazsa, bilsin ki biz kâfirler için elemli bir ateş hazırlamışızdır."*[375] Bu âyetler, gâyet açık bir ifade ile Müslüman olabilmenin, Allah'ın rızasını veya cennetini elde etmenin Kur'an ve Hz. Peygamber'e ittiba etmeye bağlı olduğunu ifade etmektedir. *"De ki ey Kitap ehli niye Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?"* Kur'an, insanları karanlıklardan nura çıkardığını haber vermektedir.[376]

---

369 Tevrat, Tekvin, 12/14.
370 Tevrat, İlk Buluşma, 11/5.
371 İncil , (Yuhannâ) 10/8.
372 Nisâ, 4/15-152.
373 Bakara, 2/137.
374 Bakara, 2/191.
375 Feth, 48/12.
376 İbrahim 14/1.

Bu nedenle Kur'an'a tabi olmayan karanlıklarda kalmaya devam ediyor sayılmaz mı? Kur'an, öneminden dolayı, bazen Allah'a imanı yalnız işler. Bu da önceden de belirttiğimiz gibi Kur'an'ı bir bütünlük içersinde ele almamızı gerektirmektedir. *"Kim Allah'a inanır faydalı işler yaparsa onu altından ırmaklar akan içinde ebedî kalacakları cennetlere sokar."*[377] *"Kim Allah'a iman ederse onun kalbini doğru yola iletir."*[378] Görüldüğü gibi ilk âyet, cennete girmeyi mücmel olarak iman ve güzel amele bağlamıştır. Zaten Allah'a imanın kapsamında, Allah'ın kitaplarına, elçilerine, meleklerine ve ahiret gününe iman da mevcuttur. Bu, Kur'an'a has bir yöntemdir. Söz konusu ettiğimiz âyette de bu özelliği görmemiz mümkündür. *"Kim Rabbine inanırsa ne eksik verilmesinden ne de kendisine zillet erişmesinden korkmaz."*[379] Kur'an'ı bir bütün olarak ele almazsak, geçen âyetlerde sadece Allah'a iman işlendiğini göreceğiz. Ahiret ve risâlet ise diğer birçok âyette işlenmiştir. Resûlullah'a iman etmeden kurtuluş olamayacağını ifade eden birçok hadis de mevcuttur. "Allah'a yemin olsun ki beni duyup da bana inanmayan Yahûdî ve Hıristiyanlar cehennemliktir."[380] "Biriniz beni babasından, çocuğundan ve tüm insanlardan çok sevmedikçe iman etmiş olmaz."[381] Bu ve benzeri nasslardan anlaşılacağı gibi, cennete girmek tüm semavî kitap ve peygamberlere iman etmeye bağlıdır. Âyet, güneş ve yıldızlara tapanları da Allah'a ibadet etmeye davet etmektedir.

Bu mukaddimeden sonra şimdi de âyetin tefsirine geçelim; Âyetin sibakında, yani bir önceki âyette, Allah'ın İsrailoğulları'na verdiği nimetlere karşılık, onların nankörlükte bulunmaları nedeniyle, Allah'ın onları zelil kılıp, onlara gazap ettiği anlatılmıştır. Bu âyette ise, Allah onların bulundukları durumdan nasıl kurtulabileceklerini beyan etmiştir. Allah, kullarını sıkıntı ve çaresizlik içinde bırakmak istemez. Her zaman onlara

---

377 Talak, 65/11.
378 Teğâbun, 64/11.
379 Cin, 72/13.
380 Muslim, *İman*, 69.
381 Buharî, *İman*, 39.

kurtuluş ve tövbe yollarının açık bulunduğunu beyan etmektedir. Bu davetinin belirli kesimlere değil, tüm insanlık için de söz konusu olduğunu, bunu Müslümanlar,Yahûdiler, Hıristiyanlar ve maddeye tapan müşriklerle örneklendirmiştir. Çünkü her zaman için dünyada yaşayanların büyük çoğunluğunu, bu kesimler meydana getirmiştir. Âyet, iman ve salih amel olması kaydıyla değişik adres, bölge ve kimliğin önemli olmadığına dikkat çekmiştir.

Âyetin tefsirini özetlersek şunu diyebiliriz:

1- İnsanların konum ve adresleri ne olursa olsun, Allah'a iman edip ameli salih işledikten sonra, mükâfatları zayi olmaz. Salih amel, çok geniş bir kavramdır, Allah'ın razı olduğu tüm faaliyetleri kapsar.

2- Âyette geçen *Yahûdi, Hıristiyan* ve *Sabiiler* için de her zaman iman edip güzel amel işleme imkanı mevcuttur.

3- Allah, iman ve güzel amel işleyenlerin yaptıklarını karşılıksız bırakmaz. Âyet, Resûlullah'tan önce, temiz fıtratlarıyla iman edip, güzel amel işleyen *Kus b. Saide, Zeyd b. Amr ve Varaka b. Nevfel* ve onların durumunda olanlara atıfta bulunarak, iman ve amellerinin zayi olmayacağına dikkat çekmiştir. Keza âyette, *Yahûdi, Hıristiyan* ve *Sâbiilerin* de aynı konumda oldukları, Resûlullah gelmeden önce ölenlerin yaptıklarının, Allah katında zayi olmayacağı ve değerlendirileceği belirtilmiştir.[382]

* * *

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Bir vakit de sizden söz almıştık ve Tur'u üstünüze kaldırıp demiştik ki verdiğimiz Kitaba sımsıkı sarılın ve içindekilerden gafil olmayın ki günahtan sakınmış olasınız."[383]

---

[382] İbn Âşûr, *Tefsir*, 1/431.

[383] Bakara, 2/63.

Soru: İmanda hür irade ve ihtiyar esastır. İkrah ile iman hasıl olmaz.

Bu nedenle İsrailoğulları'nın üzerlerine dağın kaldırılması iman etmeleri için bir tehdit sayılmaz mı?

Cevap: İman ikrâh ve tehdit ile elde edilmez. Zira iman kalbin birşeyi tasdik etmesiyle gerçekleşir. Kalbe herhangi bir müdahale söz konusu olamayacağına göre, İsrailoğulları için de tehdit ve ikrah söz konusu olmamıştır. Allah, peygamberler vasıtasıyla birçok topluma mucize gösterdiği gibi, İsrailoğulları'na da dağı bir şahit ve mucize olarak göstermiştir: Allah Teâla, Peygamber'i vasıtasıyla onlardan ahit alırken, korkunç bir manzara meydana gelmiş ve dağ adeta onların tepesine çökecek bir görünüm arz etmişti. *"Hani bir zamanlar Biz, o dağı bir gölgelik gibi tepelerine çekmiştik de üzerlerine düşüyor zannettikleri bir sırada demiştik ki, size verdiğimiz Kitabı sıkıca tutun ve içindekini hatırınızdan çıkarmayın, umulur ki korunursunuz."*[384] âyetinde de geçtiği gibi, dağın sarsılması veya silkelenmesiyle yukarıda toz-dumandan oluşan bir tabaka meydana gelmiştir. Olay, İlahî kudretle dağın üzerlerine kaldırılmasıyla gerçekleşmiş olabilir. Allah her şeye kadirdir.[385]

* * *

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ

"İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de bu yüzden kendilerine aşağılık maymun olun dediklerimizi de elbette bildiniz."[386]

İşkâl :

a) Maymun şekline dönüşmeleri kendi iradeleriyle olmadığından,cezanın sünnetullaha aykırı olup olmaması,

---

[384] A'râf, 7/171.

[385] Bkz: R. Rıza, *Menâr*, 1/340; Esed, Muhammed, *Kur'an Mesaj*, 1/309; Mevdudî, *Tefhim*, 1/83.

[386] Bakara, 2/65.

b) Âyette söz konusu edilen *mesh/biçim değişimi,* kalplerinin mezkur varlıkların biçimine girmesiyle mi, yoksa zahiri anlamıyla vücutlarının başka varlıklara dönüşmesiyle mi gerçekleşmiştir?

Çözüm:

a) Allah'ın kudretini düşündüğümüzde her iki durumun da mümkün olabileceğini göreceğiz. Tabiin müfessirlerinden *Mücahid* ile çağdaş müfessirlerden *Muhammed Abduh* ve *Seyyid Kutup* mezkur meshin, akıl ve kalpte olduğunu savunmuşlardır. Zira, Allah Teâla günah işleyen herkesi bu dünyada meshetmemiştir.[387]

b) Allah her şeye kadirdir, mesh zahiren de gerçekleşmiş olabilir. Ancak meshin manevî anlamda olması sünnetullaha daha uygundur.

* * *

قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا
قَالُوا الْآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ

"O da Rabbim şöyle buyuruyor: 'O, ne koşulup toprağı süren, ne de ekin sulayan, salma gezen ve hiç olacası olmayan bir inektir.' dedi. Onlar da: 'İşte tam öyle. Gerçek ortaya çıktı.' dediler. Bunun üzerine o ineği (bulup) boğazladılar. Nerdeyse yapmayacaklardı."[388]

İşkâl: Âyette geçen الآن */el-ân* kelimesi üzerinde *durgu* yapmadığımız taktirde anlamı şöyle olur: '*Şimdi gerçeği söyledin.*' Bu da o zamana kadar *Hz. Mûsâ*'nın söylediklerinin gerçek olmadığı anlamına gelir ki *Hz. Mûsâ*'nın risaletiyle bağdaşmaz.

---

[387] R. Rıza, *Menâr*, 1/345; Kutub, Seyyid, *Fizilalil Kur'an*, 1/77; Mağniyye, *el-Kâşif*, 1/121.

[388] Bakara, 2/71.

Çözüm: Şatibi şöyle der:[389] "Hocam Ebu Abdullah el-Fehhar '*Kalu'l âne ci'te bi'l-hakk/İşte böyle! Gerçek hasıl oldu.*" " âyetinde[390] *el-ân* üzerinde durgu yapmamızı ve "*ci'te bil hak*" ile başlamamızı emrederek gerekçesini şöyle izah ederdi: Bu âyette *el-ân* zarfının manası; *"Anladık ve gerçek bizlere beyan edilmiş oldu"* demektir. Buna göre âyetin manası şöyle olur: "*Gerçek bize beyan olduğu için anladık ki, 'Ey Musa! Sen her zaman doğruyu bize getirmişsindir.*" İbnu Fehhar bu yaklaşımıyla, peygamberlerin ismet sıfatıyla bağdaşmayan muhtemel yanlış bir tefsirin önüne geçmek istemiştir. Zira, *el-ân* zarfı üzerinde durgu yapılmazsa, Hz. Musa'nın son defa dışında onlara hakkı getirmediği kuşkusu doğar.

* * *

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِاللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

"Sonra bunun arkasından kalpleriniz katılaştı, şimdi onlar taşlar gibi hatta duygusuzdur. Çünkü taşların öylesi var ki içinden nehirler kaynıyor. Öylesi var ki çatlıyor da bağrından sular fışkırıyor. Ve öylesi de var ki Allah korkusundan yerlerde yuvartanıyor. Sizlerin ne yaptığından Allah gafil değildir." [391]

Soru 1: Taşta ne hayat ne de akıl vardır, Allah'tan nasıl korkar?

Cevap: Âyet, '*Eğer taşta akıl ve hayat olsaydı Allah korkusundan korkar ve yerinde durmazdı*' tevilindedir. Âyetin diğer bir tevili de, evrende olan her şeyin Allah'ı tesbih etmesidir. Varlıkların yaratılış gayeleri doğrultusunda kullanılmaları veya

---

[389] Metin şöyle başlamaktadır: (الان) اي لهذا وحصل لنا البيان....

[390] Bakara,2/71.

[391] Bakara, 2/74.

hareket etmeleri, lisan-i hâl ile Allah'ı tesbih etme ve O'nu anma kapsamındadır.[392]

Soru 2: Kalplerin sertliği, taşlara benzetilmiştir. Neden taştan daha sert demire benzetilmemiş?

Cevap: Kalpler demire benzetilmemiş. Zira demirde taşa oranla daha çok yararlar mevcuttur. Demir ısıyla yumuşatılıp eritilebildiği halde, taşta böyle bir özellik yoktur.[393] Demire oranla taş daha çok bulunur. Bu nedenle taşın ibret alma ve görme alanı daha geniş ve daha kolaydır.

* * *

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

"Süleyman'ın hakkında onlar, şeytanların (ahbarların) uydurup söylediklerine tabi oldular. Halbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Lakin O şeytanlar (hahamlar) kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Hârut ile Mârut isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek herkese 'biz ancak imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız,' demeden hiç kimseye (sihir ilmini) öğretmezlerdi. Onlar iki melekten karı ile kocanın arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. O büyücüler ise Allah'ın izini olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların (ona inanıp para verenle-

---

[392] Mağniyye, *el-Kâşif*, 1/128.
[393] İbn Bedrân, *Cevâlir*, s.227.

rin) ahiretten nasibi olmadığını çok iyi bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür. Keşke bunu anlasalardı."[394]

İşkâl: Çağdaş müfessirlerden *M.Cevad Mağniyye*, âyeti Kur'an'ın en müşkül âyetlerinden saymaktadır.[395] Zira âyette meleklere sihir öğrenip başkalarına öğretmeleri söz konusudur. *Razî*'nin de tefsirinde âyeti yirmi sayfada tefsir etmeye çalışması, âyetteki işkâlin boyutunu ortaya koymaktadır.

Çözüm: Çağdaş âlimlerden *Abdulkadir Mahmut el-Cumî*, âyette geçen "الشياطين/*şeytanlar*" hakkında şöyle der: En uygun olanı, âyette geçen الشياطين/*şeytanlar* kelimesinin insanları yoldan çıkarmaya uğraşan *Yahûdî Hahamları* olarak tefsir edilmesidir. Zira onlar hakkı bilerek ketmediyorlardı. Hakkı bile bile ketmeden herkes şeytandır. Onlar, hile ve tefecilik için sihri öğreniyorlardı. Öğrendiklerini de *Hz. Süleyman*'a mal etmeye çalışıyorlardı. Bu sayede insanların akıllarını çelip haktan uzaklaştırdılar. Allah yaptıklarının küfür olduğunu beyan etti.[396]

Meleklere sihrin öğretilmesi ve onların da öğretmelerine gelince; birşeyin öğrenilmesi ve öğretilmesi, uygulama biçimi ve niyete göre değişir. Zira *Hz. Süleyman* zamanında sihir ve sihirbazlar çok yaygındı. Allah Teâla sihri etkisiz kılmak ve insanları onun şerrinden korumak için iki meleğe öğretip insanlara gönderdi. Başka bir anlatımla sihir, şer için değil, insanları ondan korumak ve zararını bildirmek için öğretilmişti. Bu sayede insanlar, sihir ile mucizeyi, sihirbaz ile peygamberi birbirinden ayırabildiler.[397] Çağdaş Araştırmacı *Râşid Abdullah Ferhan,* âyette geçen *iki melekten* kastın *iki insan* olduğunu belirttikten sonra şunları der:

1. İkisinin ikamet yeri *Irak*'ın *Babil* kenti idi. Meleklerin ise, herhangi bir meskenleri yoktu.

---

[394] Bakara, 2/102.
[395] Mağniyye, *el-Kâşif*, İst, 1972, s.60.
[396] Cumî, Ebu'l Bekr, Mahmut, *el-Akidetu' s-Sâhiha*, s.60.
[397] Ensârî, *Fethu'r- Rahmân*, Tah. M. Ali es-Sâbûnî, (Dipnot) s.33.

2. Kur'an'da *insan* için *melek* ifadesi de kullanılmıştır.[398]

3. Meleklerin insanlara sihir gibi bir kötülüğü öğretmeleri, onların özellikleriyle bağdaşmaz.[399]

Soru: Neden peygamber değil de, iki melek veya iki insan gönderildi?

Cevap: Peygamberlik makamı çok ulvî olduğundan, başkalarını koruma niyetiyle de olsa onların sihir gibi bir uğraşıya girmeleri bulundukları makamla bağdaşmaz.[400]

Mağniyye âyete şöyle toplu mana vermektedir: Resûlullah dönemindeki Medine Yahûdileri, kâhinlerin söylediklerine uydular. Özellikle bunlar içinde insan suretinde şeytan ruhlu *Babil*'li iki haham vardı. *Medine*'de yaşayan Yahûdiler, *Hz. Süleyman* zamanında yaşayan ve kendisine komplolar düzenleyen Yahûdiler gibi Resûlullah'a çeşitli komplolar düzenlediler. Yahûdilerin *Hz. Süleyman* hakkında söylediklerinin tamamı yalan ve iftiradır.*Hz. Süleyman* onlardan berîdir. Onların uydurdukları, yalan ve desiselerdi. Onlar, insanlara yalan ve batıl şeyler anlatıyorlardı. *Babil*'de kendilerine takva ve dindarlık süsü veren iki hahama gelince, onlara vahiy namına herhangi birşey inmemişti. Öğrendikleri, sadece sihir ve kehânet idi. Kehânet ve nifaklarından dolayı, Allah tarafından geldikleri görünümünü vererek, ilimlerinin ilâhî ve kutsal, niyetlerinin de iyi olduğunu göstermek için insanlara şöyle derlerdi: 'Şer'î nikahla evlenmiş çiftleri ayırmak veya evli kadınları yabancı erkeklere hoş göstermek için bu ilmi öğrenmeyin.' İnsanlar, onlardan koca ile karısının arasını açıp, onları ayırdıkları iddia edilen şeyleri öğreniyorlardı. Nitekim insanlar benzer maksatlarla birçok kâhin veya üfürükçüye giderlerdi, ancak herhangi bir netice alamıyorlardı. Onlar Allah dilemedikçe hiç kimseye zarar veremiyorlardı. O, sadece gözbağcılık ve aldatmaydı. Meydana geldiği iddia edilen şeyler ise, sadece rastlantıydı. Onlar kendilerine za-

---

398 Bkz: Yûsuf,12/31.

399 Ferhan, Râşid Abdullah, *Müşkilü'l- Kur'an*, s.21-22.

400 Tahânevî,Zafer Ahmed en-Nu'mânî, *Ahkâmu'l- Kur'an*, 1/50.

rar veren faydasız şeyleri öğreniyorlardı. Aslında onlar da bâtılı hakka, yalanı doğruya tercih edenlerin Allah katında herhangi bir değerlerinin olmadığını biliyorlardı. Çünkü onlar kötüyü iyi olana tercih etmişlerdi."[401]

* * *

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ

"Ey iman edenler راعنا*/bizi gözet demeyin.* انظرنا*/bak deyin ve kulak verin ki, kafirler için pek elem veren azap vardır."*[402]

Soru: Âyetin işlemek istediği tema nedir?

Cevap: Âyette geçen راعنا*/râinâ* kelimesi, hayvan gütmekten ve kalabalıktan türetilmiştir. *Bizi gözet* anlamındadır. Kötüye de kullanılabilen bir kelimedir. Müminler Hz. Peygamber'e *'bizi gözet'* deyince, bazı kesimler onu *İbranice* deki *ruunet* anlamında, yani kusur ve eksiklikleri açığa vurma, sövme anlamında kullandılar.[403] Bunun üzerine Allah Teâla, onun yerine *bize bak, gözet* anlamına gelen انظرنا kelimesini emretti. Yasaklanan راعنا kelimesi güdülmek anlamına da geldiğinden, insan onuruna yakışmayan bu kelimenin değiştirilmesi istendi. Zira *gütme* insanlardan ziyade hayvanlar için kullanılmaktadır. Peygamber insanları gütmez, onlara bakar, muhafaza eder, eğitir. Müslümanlar, kavramları kullanırken, mümkün mertebe başkaları tarafından kullanılan ve istismara müsait kavramları kullanmamalıdırlar ki diğer insanlar onları sapık ve ilhâdî amaçlarla kullanmasınlar. Buna *sosyalizm, hümanizm* ve *komünizm* kavramları misal verilebilir. Çoğu kimseler fakirlik problemi, malî, hukuk ve yaşam sorunlarını çözüme kavuşturma çabalarında ve çalışmalarında İslâm'dan söz ederler ve bu kavramları kullanabilmektedir, öyle ki bazı çevrelerde İslâm'a *hümanist*,

---

401 Bkz. Mağniyye, *et- Kâşif*, V 162 Kasimî, *Mehâsin* ,2/ 211.
402 Bakara, 2/104.
403 Fadlullah, *Min Vahyi'l- Kur'an*, Ter: Mehmet Yocu, 2/164.

adil bir karakter güzel bir nitelik kazandırmak için İslâm'a *sosyalist bir din* niteliği kazandırmaya çaba gösteriyorlar.[404] İslâm ise Allah'a teslim olmaktır.

Âyetten anladığımız şudur; kavramları kullanırken dikkatli olmalı, kelimeleri özenle seçmeliyiz, istismara ve yanlış yoruma mahal bırakıyorsa onlardan vazgeçmeliyiz.

* * *

مَا نَنسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Biz bir âyetten her neyi kaldırır veya unutturursak, daha hayırlısı yahut benzerini getiririz. Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin?"[405]

İşkâl: Âyette geçen *âyet* kelimesinin *kevnî* âyet mi yoksa *Kur'a'n âyeti* mi olduğu veya âyetin *nesh* ile ilgisinin bulunup bulunmaması .

Cevap: Detaya inmeden önce *nesh*in tarifini yapmamız uygun olur. *Nesh;* birşeyi değiştirmek, onun yerine başka birini getirmek, şer'î bir hükmü diğer bir hükmün yerine koymaktır.[406]

Veya:

1. Bir şeriatın, yani hukuk sisteminin kısmen kaldırılıp, yerine daha uygun birisinin getirilmesidir. *Tevrat* ve *İncil*'deki birtakım ahkâmın Kur'an'la kaldırılması gibi,

2. Bir hukuk sisteminin tamamıyla kaldırılıp, yerine diğer bir sistemin getirilmesi.. *Hûd* (a.s.) dönemindeki hukukun, *Salih* (a.s.)'ın gelmesiyle kaldırılması ve yerine yeni bir hukuk sisteminin getirilmesi gibi,

---

[404] Fadlullah, a.g.e., 2/166.
[405] Bakara, 2/106.
[406] Râğib, *el-Müfredât*, s.801.

3. Aynı peygamber döneminde bir hükmün, daha hayırlı bir hükümle kaldırılması, içkinin kaldırılması gibi.[407]

Âyette geçen *âyet* in Kur'an âyeti olmayıp *kevnî âyet* olduğunu, aynı âyetin *Allah'ın her şeye kadir olduğunu bilmez misin*? bölümünden anlamaktayız. Zira *kevnî* âyetlerin değiştirilmesi ancak İlahî kudretle mümkün olabilir. Bir âyetin neshi, ya Kur'an'ın bizzat kendisiyle, ya da mütevatır bir hadisle mümkün olabilmektedir. Ancak bu konuda mutevatır hadis bir yana, sahih bir hadise bile sahip değiliz.

Neshe önemli bir delil olarak gösterilen bu âyette, neshin vuku bulduğu değil, vuku bulması halinde nesh edilen âyetin yerine daha uygun bir âyetin getirileceği belirtilmiştir. Söz konusu edilen *'âyet'*in; mucize, kevnî âyet veya geçmiş semâvî bir kitap olması, âyetin sibak ve siyakına daha uygundur.

* * *

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

"Doğu da Allah'ındır, Batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır. Şüphe yok ki Allah'ın rahmeti geniştir ve O, her şey bilendir."[408]

İşkâl: Görünürde, her tarafın kıble olması.

Çözüm: Birçok müfessir, âyetin *"Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Siz de nerede olursanız olun yüzlerinizi o tarafa çevirin"*[409] âyetiyle mensuh olduğunu söylemiştir.[410] Ancak âyetin mensuh olmadığı kanaatindeyiz. Zira insanın gayesi, Allah'ın rızası ise (ki öyle olmalı) bunun yön ve bölge ile herhangi bir alakası yoktur. İnsan dilediği yön ve yerde Allah'ın rızasını elde edebilir. Bunun aksine, insanın gayesi, inkâr, şirk ve kibir ise, en mukaddes yerde bile bu eylemleri yapması çirkin-

---

[407] İbn Âşûr, *Tefsir*, 2/660.
[408] Bakara, 2/115
[409] Bakara, 2/144.
[410] Kurtubî, *Tefsir*, 1/83.

dir. Bir görüşe göre de âyet, nafile namazlara ve kıblenin yönünü bilmediğimiz durumlara hastır. Âyet Allah rızasının belirli yerlere hasredilemeyeceğini gösterir.[411] Nitekim şu âyet bu gerçeği sarahaten bildirmektedir. *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap(lar)a, peygamberlere inanır. Yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar. Namaz kılar, zekat verir. (Onlar) Antlaşma yaptıkları zaman sözlerini yerine getirirler, Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabrederler. İşte bunlardır Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar."*[412] *Ebu Hayyân*, âyetin namazla ilgili olmadığını ve "*hangi tarafa kaçarsanız kaçın, Allah'tan kurtulamazsanız, sizi yakalar.*" tevilinde olduğunu beyan etmiştir.[413]

Soru: Âyetin, (2/115) وَاسِعٌ عَلِيم *Vasi'* ve *Alim* sıfatlarıyla bitmesinin hikmeti var mıdır?

Cevap: Kur'an'ın önemli yöntemlerinden bir tanesi, âyet hangi konuyu işliyorsa, mezkûr âyetin Allah Teâla'nın o konuya taalluk eden ismiyle bitmesidir. Bu, Kur'an'ın çok önemli yöntemlerinden birisi ve aynı zamanda bir mucizesidir. Allah'ın geniş rahmetinden bahseden âyetler, Allah'ın sonsuz rahmetini belirten isimleriyle biter. Ceza ve azabı konu alan âyetler de, Allah'ın izzet, kudret, hikmet, ilim ve kahreden vasıflarıyla biter. Yukarıda örnek olarak getirdiğimiz âyet, Allah'ın geniş mülk ve hükümranlığını konu ettiği için fazl-u kereminin sonsuzluğunu ve ilminin genişliğini belirten iki ismiyle bitmiştir. Allah'ın mülk ve yarattıkları ne kadar geniş ve çok olursa olsun, O'nun ilim ve keremi hepsinden çok ve hepsini kuşatıcıdır. Doğu ve batıda olanları bilir, ilmi, hepsini kuşatmıştır. O kainatın hangi noktasında olursa olsun, kim ne yapıyorsa hepsinden haberdardır. Geçmiş ve gelecek O'nun ilminde birdir.[414]

---

[411] İbn Âşûr, *Tefsir*, 1/682.
[412] Bakara, 2/177.
[413] Bkz. Ebu Hayyân, *el-Bahr, 1/579*
[414] Sa'dî, Abdurrahman b.Nasr, *el-Kavaidu'l Hisan*, s.61-62.

Kur'an'ın bu özelliği *Arapça*'ya vakıf ümmiler tarafından da rahatlıkla fark edilir. Bir bedevinin yanında *"Size açık deliller geldikten sonra yine kayarsanız biliniz ki Allah daima üstündür, hikmet sahibidir."*[415] âyeti, *"Size açık deliller geldikten sonra yine kayarsanız, biliniz ki Allah Gafur ve Rahimdir."* biçiminde, yani *Aziz* ve *Hakim* sıfatlarının yerine, *Gafur* ve *Rahim* sıfatları getirilince, itiraz etmiş ve 'okuduğunuz Kur'an değildir.' demiştir. Kur'an'a müracaat edilince, Bedevi'nin dediği doğru çıkmıştır. Kendisine, 'bunu nasıl fark ettin?' diye sorulunca; hikmet sahibi "Allah, bir cezayı va'd ettikten sonra. 'Ben Ğafûr ve Rahimim' demez.' şeklinde cevap vermiş.[416]

* * *

وَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُون

"O, birşeyi dilediğinde ona sadece "ol" der. O da hemen oluverir."[417]

İşkâl: Âyette geçen *"ol"* emrinin tefsiri.

Cevap: Allah Teâla, birşeyi yaratmak veya vücuda getirmek isterse iradesi ona taalluk eder ve mezkur şey O'nun iradesi istikametinde meydana gelir. Âyet, var olacak her şeyin Allah'ın emriyle varolduğunu, varlık alemine intikal etmeden de Allah'ın ilminde olduğunu, ıntikal ettikten sonra da aynı hal üzere olduğunu, ancak Allah'ın emriyle varlık alemine intikal ettiğini beyan etmektedir.[418]

* * *

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنقَلِبُ

---

415 Bakara, 2/209.
416 Seâlibî, *el-İktibas mine'l- Kur'an'ıl Kerim*, 2/51.
417 Bakara, 2/117.
418 Şarbâsî, *Yeselûneke*, 1/344.

عَلَى عَقِبَيْهِ وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ

"İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûlün de size şahit olması için sizi mutedil bir toplum yaptık. Daha önce üzerinde olduğun kıbleyi (Kudüs) yapmamız da şunun içindir; Peygamberin izinde gidecekleri iki ökçesi üzerinde döneceklerden ayıralım."[419]

İşkâl: Allah her olay ve hadiseyi vuku bulmadan önce bildiği hâlde, âyette *bilmemiz/ayırmamız için* anlamını veren لنعلم/ *li-na'leme* ifadesinin kullanılması.

Çözüm: Birçok Kur'an muarızı, âyeti referans göstererek Allah'ın (hâşâ) gaybı bilmediğini iddia etmiştir.[420] Âyet hakkında birçok yorum yapılmıştır.

1- Allah Teâla, Hz.Peygamberin de olayı bilmesini dilemiştir. Nitekim yetkililer bir olayı anlatırken tebaalarını da kastederek '*falan kararı aldık*' veya '*falanı hapse koyduk*' derler. Oysa öldürmeyi ve hapse atmayı tek başına gerçekleştirmiştir.

2- Allah, kullarını imtihan etmek için "'*netice belli değil*' imajını vermek ister. İmtihanlarda asıl olan budur. Kimsenin durumu belli değildir. İmtihan neticesinde her şey ortaya çıkmaktadır.[421]

3- Allah yer ve gökte olan ve olacak her şeyi bilmektedir. Âyette geçen *bilme, ayırma* ve *ortaya koyma* anlamındadır. Zaten ayet de bunu işlemektedir. Yani Allah kıble konusunda, Resûlullah'a itaat edecek ve karşı çıkacak olanları birbirinden ayırmak istemiştir.

4- لنعلم fiili, birşeyi *alâmet kılma* anlamındadır. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: *Kıble değişikliğini, iyi ile kötüyü, mümin ile münafığı birbirinden ayıran bir alâmet ve belirti kıldık.*

---

[419] Bakara, 2/143.
[420] Bkz: Candan, Abdulcelil, *Kur'an Tefsirinde Sapma ve Nedenleri*, s.92.
[421] Tabatabâî, *el-El-Mizân*, 1/324.

Kıble namaz kılanlara bir alâmettir. Zira alâmet olmadan insanlar birşeyi bilmezler.[422]

5- Âyetteki لنعلم / *lina'leme* fiili bir kıraate binaen *Hz. Ali, Cafer b. Muhammed* ve *Zuhrî* tarafından *nu'lime olarak* okunmuştur. Buna göre *bildirmemiz* anlamına gelir.[423]

Allah'ın ilminin her zamanı ihata ettiği birçok ayette belirtilmiştir. *"Gaybın anahtarı O'nun yanındadır. Onları Allah'tan başkası bilmez. Karada ve denizde olan her şeyi bilir. Düşen bir yaprağı mutlaka bilir. Yerin karanlıkları içinde gömülen tane, yaş ve kuru hiçbirşey yoktur ki apaçık bir kitapta olmasın."*[424] *"Ben göklerde ve yerde olan gaybı bilirim."*[425] *"Allah'ın bir sıfatı da görünen ve görünmeyeni bilmesidir"*[426]

* * *

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

"Yüzünü Mescid-i Haram'a doğru yönelt."[427]

Soru: Bütün Müslümanların *Mescid-i Haram'a* yönelmeleri, Araplar ve *Suudi Arabistan* için bir kutsiyet sayılmaz mı?

Cevap: Allah Teâla, mekandan münezzehtir. Doğu da onundur, batı da. Kur'an iyiliğin adresini, *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. Yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar. Namaz kılar, zekat verir, antlaşma yaptıkları zaman sözlerini yerine getirirler. Sıkıntı hastalık ve savaş zamanlarında sabrederler.*

---

422 Bedrân, *Cevâhir*, s.376.
423 Tahânevî, *Ahkâm*, 3/130.
424 En'âm, 6/5.
425 Bakara 2/33.
426 Tevbe , 9/93.
427 Bakara, 2/144.

İşte bunlardır Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar."[428] âyetiyle vermiştir. Âyette geçen konular belirli bir ırk veya bölgeyi değil, tüm insanları ilgilendirir. Namazda *Ka'be*'ye yönelmemiz ise, tüm Müslümanları aynı hedefe yöneltmek ve aynı hedefte toplamaktır. Her din mensuplarının, etrafında toplandıkları ve kendisine yöneldikleri şiarları olur. Hıristiyanlar, *Roma*'ya, Yahûdiler, *Ağlama Duvarı*na, Komünistler de *Kremlin Sarayı*na doğru yönelmeyi esas almışlardır. Ancak bu, onların oraları ululadıklarını göstermez. İdeoloji ve düşüncelerini oralardan aldıklarını gösterir. İslâm, erdemlik, üstünlük ve yüceliği yer ve renklerde değil, insanın içinde arar.Müslümanların *Ka'be*'ye yönelmeleri, İslâm dinin çıkış noktasının ve Kur'an'ın inişinin orada gerçekleşmiş olmasından dolayıdır. Müslüman, Ka'be'ye yöneldiğinde, İslâm'ın doğuşunu, Kur'an'ın inişini, Hz. Peygamber'in İslâm'ı tebliğini gözü önüne getirme fırsatını bulur. Bu nedenle kıblenin tayini, ne Araplar ne de *Suudi Arabistan* ile ilgilidir. Orası, ilk peygamberden beri tevhidin sembolüdür. [429]

* * *

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ

"Allah yolunda ölenlere ölüler demeyin. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz sezmezsiniz."[430]

Soru: *"Allah yolunda ölenlere ölüler demeyin. Bilakis onlar diridirler."* âyeti şehitlerin hayatta olduğunu belirtirken, *"Sen muhakkak öleceksin onlar da muhakkak ölecekler."*[431] âyetinde ise Hz.Peygamber'e *'sen öleceksin'* denilmesi, şehitlerin Hz.Peygamber'den üstün olduklarını göstermez mi?

---

[428] Bakara, 2/177.
[429] Bkz: ed-Dihlevî, *Huccetu'l-Lahi'l-Bâliğa*, 2/10; Bkz M. Gazalî, *Mietu Sual*, s.437.
[430] Bakara, 2/154.
[431] Zümer, 39/30.

Cevap: Şehitler de mutat ölüm ile ölür, malları bölünür, hanımları dul kalır. Hz. Peygamber'in vefatı da mutat olmuştur. Yani onun vefatı ruhunun bedeninden ayrılmasıyla gerçekleşmiştir. Şehitlerin hayatı, *"berzah ölümü"*dür. Peygamberimizin *berzah*ta ümmetinin selamını aldığına dair sahih hadisler vardır.[432] Miraç gecesi Peygamberimiz, *Hz.Mûsâ*'yı kabrinde namaz kılarken görmüş. Hz.Peygamber'in ruhunun bedeniyle ilişkisi vardır.[433] *Hayber* dönüşü Hz.Peygamber'e Yahudi bir kadın tarafından zehirli et takdim edilmesi ve Resûllah'ın bu etin etkisiyle vefat etmesi, kendisine nübüvvetin yanında "Allah yolunda şahadet" derecesini vermiştir.[434] Bu nedenle şehitlerin Hz.Peygamber'den üstün bir meziyetleri bulunmamaktadır.

* * *

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ

"Şüphesiz Safâ ile Merve Allah'ın sembollerindendir. Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Ka'be'yi ziyaret ederse tavafı bunlarla yapmasında ona bir günah yoktur. Her kim de gönlünden koparak bir hayır işlerlerse şüphesiz Allah mükâfatını veren ve her şeyi bilendir."[435]

İşkâl: *Safâ* ile *Merve* arasındaki sa'yın gerekli olup olmadığı.

Çözüm: Bazı yazarlar, لاجناح/*lâ cünâha* ifadesinin muhayyerlik belirttiğini, dolayısıyla sa'yın isteğe bağlı olduğunu söylemişlerdir.[436] Aynı konu, Hz. Peygamber döneminde de vuku bulmuş ve konuya Hz. Peygamber'in hanımı *Hz. Aişe* cevap

---

[432] Bkz: Ebu Davut, *Salat*,201; İbn Mace, *Cenâiz*, 79; Ahmed b.Hanbel, Musned ,4/8.
[433] Şinkitî, *Adva'*, 10/22.
[434] Bkz: El-Bennâ, *el-Fethu'r-Rabbâni, Şerhu Müsned, 13*/40.
[435] Bakara, 2/158.
[436] Bkz: Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslâm*, s.391.

vermiştir. Şöyle demiş: Eğer sizin dediğiniz gibi yani 'muhayyersiniz isterseniz sa'y yapmayabilirsiniz.' şeklinde olsaydı âyet, الايطوف /*ellayattavefe* yani "onları tavaf etmemenizde bir sakınca yoktur" şeklinde olacaktı.[437] Şüphesiz ki *Hz. Aişe* bunu Hz. Peygamber'in hac uygulamasından çıkarıyordu. Zira, Hz. Peygamber, *Safâ* ile *Merve* arasında sa'yı hiç terk etmemiş ve "Kur'an'da geçtiği gibi, siz de *Safâ*'dan başlayınız."[438] "Allah, size sa'y etmeyi emretmiştir, o halde sa'y ediniz."[439] buyurmuştur. Âyetin nüzul sebebi de bu konuda bize ışık tutmaktadır. Şöyle ki: Cahilliye döneminde *Safâ* üzerinde *İsaf* putu, *Merve* üzerinde de *Naile* putu vardı. Müşrikler, ikisini tavaf edip ellerini sürerlerdi. İslâm putları kaldırdıktan sonra, Müslümanlar, Safâ ile Merve arasında tavaf ve sa'y etmekten çekinmeye başladılar. Bunun üzerine âyet nazil oldu. Âyet, bundan böyle *Safâ* ile *Merve* arasında sa'y ve tavaf etmenin herhangi bir sakıncasının kalmadığını beyan etmiş oldu.[440]

Netice; Hz. Peygamber'in uygulamasından da anlaşıldığı gibi *Sâfa* ve *Merve* arasında sa'y ilahî bir şiar olup yerine getirilmesi gerekir. Kur'an'da geçen لاجناح /*Lâ cünâhe"* ifadesi ilgili şeyin yapılmasını gerekli kılar.[441]

* * *

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً

Hakikati inkâr edenlerin durumu sadece çobanın haykırışını işiten ama onu yalnız bir ses ve çağrı şeklinde işiten hayvanların durumuna benzer."[442]

---

437 İbn Kesir, *Tefsir,* 1/311.
438 Ebu Davut, Menâsık, 57; Tirmizi, Hacc, 38.
439 İbn Hanbel, Müsned, (*Fethu'r-Rabbâni* ile beraber) 12/77.
440 İbn Kesir, *Tefsir*, 1/310.
441 Bkz.Nisâ, 4/101, Bakara, 2/198, 230.
442 Bakara, 2/171.

İşkâl: Âyet, zahiriyle inkârcıların durumunu hayvanlara değil çobana benzetmiştir. Hayvanlara benzetilmesi daha uygun düşmez miydi?

Cevap: Bazı müfessirler, âyette bir *hazfin* olduğunu söylemişlerdir: Yani âyette يدعو من / *men yed'ü* ifadesi gizlidir. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: "*Kâfirleri hakka davet edenlerin durumu, hayvanlara seslenen çobanın durumu gibidir.*"[443] *Hazf* olmadan da âyete anlam vermek mümkündür. Şöyle: İnkâr edenlerin durumu o hayvanların haline benzer ki bağırıp çağırmaktan başka birşey işitmezler, haykırıp dururlar. Duyup işittikleri boş sesten ibarettir, manadan haberleri yoktur. Onlar sağırlar, dilsizler ve körler gibidirler, sadece *hay, huy* gibi kuru gürültülere, çan ve kaval seslerine kulak verirler. Onları davet edenlerin hali de çobanın haline benzer. Çoban onlara, 'insan gibi yiyiniz, içiniz, dağılınız' dese anlamazlar. İnkârcılar da böyledir Allah ve Peygamberden birşey anlamazlar."[444]

*s * *

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik o kimsenin yaptığıdır ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaplara, peygamberlere inanır. Yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar. Namaz kılar, zekat verir. Antlaşma yaptıkları

---

443 Mağniyye, *el-Kâşif*, 1/263.

444 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/484; Esed, *Kur'an Mesajı*, 1/47.

zaman sözlerini yerine getiren, sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabır gösterenlerdir. İşte bunlardır doğru olanlar ve işte bunlardır Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar."[445]

İşkâl: Âyette imanın esası zikredildiği halde *kadere iman*ın zikredilmemesi.

Çözüm: *Kader*, Kur'an'da sarih olarak belirtilmeyip, sahih hadislerle belirtilmiş bir iman esasıdır. *Kadere iman*, *Allah'a iman* esasına dahildir. *Kader*, Allah'ın olmuş ve olacak şeyleri bilmesi anlamında olduğundan, Allah'ın ilim sıfatında mevcuttur, dolayısıyla *Allah'a iman ettim* diyen biri O'nun olmuş ve olacak her şeyi bildiğine de iman etmiş olur. Âyette geçen *Kitap* kelimesinin *çoğul* değil de *tekil* zikredilmesi de bu anlamdadır. Zira, Kur'an'a iman Allah tarafından indirilen diğer kitaplara da iman etmeyi gerektirir.

* * *

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ

"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın öldürülür. Bununla birlikte her kim kardeşi tarafından kısmen bağışlanırsa o vakit görev birinin geleneğe uyması birinin de ona borcunu güzellikle ödemesidir. Bu Rabbinizden bir hafifletme ve bir rahmettir. Bunun ardından yine tecavüz ederse, artık ona pek elem veren bir azap vardır."[446]

İşkâl: Görünürde, âyette geçen lafızların mefhumundan, köleyi öldüren hürün, kadını öldüren erkeğin öldürülmeyeceğinin anlaşılması.

Çözüm: Âyet kısas konusunda üç duruma açıklık getirmiş

---

[445] Bakara, 2/177.
[446] Bakara, 2/178.

ve diğerlerine değinmemiştir.Açıklık getirilen durumlar şunlardır: **1.** Hür bir insanı öldüren hürün durumu, **2.** Köleyi (savaş tutsağını) öldüren kölenin durumu, **3.** Kadını öldüren kadının durumu. Âyetin değinmediği konular ise şunlardır; **1.** Köle birini öldüren hürün durumu, **2.** Hürü öldüren kölenin durumu, **3.** Kadın öldüren erkeğin durumu, **4.** Erkeği öldüren kadının durumu. Âyetin açıklık getirdiği durum ilk üç durumdur. Âyet, ilk üç durumda da kısasın uygulanacağını ifade etmektedir.[447] Köle, kadın ve gayrimüslimi öldürenlerin kısas durumu belirtilmemiştir. Âyetin iniş sebebi ile sağlam rivâyetler, din ve cinsiyete bakılmaksızın kısasın herkese uygulanacağını göstermektedir. *Katade,* âyetin nüzul sebebi hakkında şunu demektedir: Cahiliye döneminde haksızlık ve şeytana uyma revaçta idi. Güçlü bir kabile kendilerinden öldürülen bir köle yerine bir hürün, kadın yerine de bir erkeğin öldürülmesini talep edince yukarıdaki âyet nazil oldu. *"Cana karşı can ile kısas yapılır."*[448] âyeti, söz konusu uygulamanın yanlış olduğunu ilan edip, bundan böyle köle, hür ve kadın dahil herkes için kısasın uygulanacağını belirtmiş oldu.[449] Âyetin diğer bir nüzul sebebi de şudur:" Biri Müslüman diğeri de muahit olan iki grup kavga etti. Kavgada çok sayıda hür, köle ve kadın öldürüldü, bunun üzerine âyet nazil oldu. Resûlullah âyeti uyguladı.[450] *"Eğer ceza verecekseniz size yapılanın misliyle ceza verin."*[451] *"Size kim saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın."*[452] Hz. Peygamber, "Müslümanların kanları eşittir, en düşükleri de başkasının ilticasını kabul eder. Onlar, başkalarına karşı tek vücutturlar," [453]buyurmuştur. "Kâfir için mümin öldürülmez."[454]

---

[447] Mağniyye, *el-Kâşif*, 1/273.
[448] Mâide,/54.
[449] Sâyis Muhammed, *Tefsiur Âyâti'l- Ahkâm*, 1/129.
[450] a.g.y.
[451] Nahl, 12/126.
[452] Bakara, 2/194.
[453] Ebu Davut, Hadis no:5430.
[454] Buharî, *Diyat*, 31.

hadisi, cahiliye döneminde öldürülen bir kâfirin durumuna hastır. *Huzaâ* kabilesinden biri cahiliye döneminde öldürülmüştü. Karşılığında bir Müslüman öldürülmek istenince, Hz. Peygamber, "Hayır! Câhiliye döneminde işlenen cinâyetleri iptal ederek ayaklarımın altına alıyorum. O dönemde öldürülen bir gayrimüslim için bir Müslüman öldürülmez' buyurmuştur."[455] "Köleleri (esirleri) öldürene kısas uygularız,"[456] hadisi de '*cana can*' esasını doğrulamaktadır. "Köle için hür öldürülmez." hadisi ise zayıftır.[457]

Bu konudaki fıkhî ayrıntılara girmeden âyetin toplu anlamını vererek konuyu noktalıyoruz: "*Ey iman edenler, öldürülen için katile kısas uygulamanız size yazıldı. Bir kısmınız diğerine karşı azgınlık etmesin, haddi aşmasın. Hür bir insanı öldürenin sadece kendisine kısası uygulayın! Köleyi öldüren kölenin de yalnız kendisine kısas uygulayın. Kadını öldüren kadına kısas uygulayın, haddi aşıp zulme gitmeyin. Bir hür için birden çok kişiyi öldürmeyin.*"[458]

* * *

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَاأُوْلِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Ey akıl sahipleri, sizin için kısasta hayat vardır. Ey aklı temiz özlü olanlar, belki korunursunuz."[459]

Soru: Kısasta öldürme söz konusu iken, kendisinde nasıl hayat olur?

Cevap: Her ne kadar birçok ülke idam cezasını kaldırmaya uğraşsa da başta *Amerika* ve birçok *Avrupa* ülkesinde olmak üzere, idam cezası devam etmektedir. İdam cezası uygulanan toplumlarda suçların büyük oranda düştüğünü görüyoruz. İdam

---

455 Sâyis, *Ahkâm*, a.g.e., s1/134.
456 Ebu Davut, *Diyet*, 7.
457 Münâvi, *Faydu'l- Kadir*, 6/453.
458 Sâyis, *Ahkâm*, 1/130.
459 Bakara, 2/179.

cezası kaldırılmış toplumlarda teknolojik ilerlemeye rağmen suçları önleyemediklerine, bu ülkelerde cinâyetlerin gün be gün arttığına, bütün suç olaylarının ferdi ve toplumsal hayatlarının sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarını işgal ettiklerine şahit oluyoruz. Çünkü, böyle toplumlarda vatandaşlar değil, suçlular güvenlik içersindedirler. *Amerika* gibi modern ve çağdaş bir ülkede bazı saatlerde insanların sokaklarda özel koruma tedbirleri olmaksızın dolaşamadıkları görülürken, *Körfez Ülkeleri* gibi çağdaş ölçülere göre geri kalmış fakat idam cezasını uygulayan ülkelerde büyük oranda güven hissi içersinde yaşadıklarını görüyoruz.[460] Kısas cezası, bir yandan problemin kendi çerçevesi içersinde tutulması yani maktul sahipleri açısından davanın daha büyük bir alana yayılması imkânını taşıyan bir patlamaya yönelmesinin önlenmesi ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü katilin öldürülmemesi ile acılar içersinde kalan maktulun sahipleri taşkınlıklara yönelebilirler. Bunu da Allah Teâla şu âyette belirtmiştir. *"Mazlum olarak öldürülenin velisine güçlü bir yetki verdik."*[461] Diğer yandan toplumun diğer fertlerine karşı cinâyet suçunu işlemeyi düşünen insanların bu suçu işlemekten caydırılması ile ilişkilidir. Çünkü böyle ağır bir ceza, insanı bu suçu işlemeye kalkışmadan önce uzun uzadıya düşünmeye sevk edecektir. Hatta buna ilave olarak, zalimleri cezalandırmak ve yeryüzünü onlardan temizlemek gibi bir boyutu da ekleyebiliriz.[462]

İslâm'ın kısastaki en önemli hedefi; toplumun varlık ve selametini tehlikelerden korumaktır. Her rejim fert ve toplumun devam ve varlığını güven altına almak için bir yığın tedbir alır. İslâm'ın bu yönde en belirgin tedbiri kısastır. Bu önlem sayesinde hayat ve can güvenliği sağlandığı için, *size kısasta hayat vardır*, ifadesi kullanılmıştır. Çağdaş bazı ülkelerde suçlular bilimsel ıslah tedbirleriyle donatılmış hapishanelerde tutulmakla beraber ıslah olmamakta, hapisten çıkar çıkmaz tekrar suç işleyip hapse dönebilmektedirler.

---

[460] Fadlullah, *Min Vahyi'l Kur'an*, 3/183-184.
[461] İsrâ, 17/33.
[462] Fadlullah,a.g.e, 3/188.

Kısastan gaye, toplum içinde zararlı hale gelmiş bulunan unsurları temizlemektir. Bu, tıpkı bir tarafı maraza uğramış bir insanın hayatını ve sağlığını korumak gayesiyle marazlı uzvun kesilmesi gibidir. Hapishanelerde suçlulara ayrılan yüklü ödenekler de düşünülürse âyetin mesajı daha da iyi anlaşılmış olur. Kısasın diğer bir gayesi de toplumda adalet ve *eşitliği* sağlamaktır. Zira kısasın en doğru karşılığı, birşeyi birşeye eşitlemek veya uygun hale getirmektir ki en doğrusu *adil karşılık* İngilizce'de *just vetribotion* olarak çevrilebilir yoksa misilleme olarak tercüme edilen *teretaliation* değildir.[463]

Kısacası; kısas, veya *cana can* ilkesi can almak için değil, can ve hayat vermek için emredilmiştir. Hayatı korumanın en büyük sigortasıdır.

* * *

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Ramazan ayı insanlara yol gösterici doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır."[464]

İşkâl: Kur'an'ın nüzulü 23 yılda tamamlandığı hâlde, görünürde Ramazan ayında indirildiğinin anlaşılması.

Cevap: *"Kur'an okunduğu zaman dinleyin."*[465] *"Kur'an okumak istediğin zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."*[466]

---

463 Esed, *Kur'an Mesajı*, 1/49.
464 Bakara, 2/185.
465 A'râf, 7/204.
466 Nahl 16/98.

"Dediler ki; gerçekten biz harikulade bir Kur'an dinledik."[467] Geçen âyetlerde de işaret edildiği gibi, Kur'an'dan bir bölüme Kur'an denilmiştir. Bu nedenle Ramazanda indirilen, Kur'an'ın hepsi değil bir bölümüdür. *Levh-i Mahfuz*'dan yakın semaya inmesi ise sağlam rivâyetlerle doğrulanmamıştır. Bu konuda ki bazı haberler sağlam değildir.[468] Kur'an'ın bir kısmı Ramazanda inmeye başladığı için, *'Kur'an'ın indiği ay'* denilmiştir.

* * *

وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

"Ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız."[469]

İşkâl: Âyet öne sürülerek bazı vecibelerin ihmal edilmesi..

Çözüm: Âyetin sibakına bakılırsa, Allah yolunda harcamada bulunmayanlarla ilgili olduğu anlaşılacaktır. Âyet, cihada katılmayıp o yolda ihmalkâr davrananların tehlikeyle karşı karşıya olduğunu ifade etmektedir. Âyetin nüzul sebebi de bunu sarahaten açıklamaktadır. *Asr-ı Saadet*'te, *İstanbul* kuşatması sırasında muhacirlerden biri düşman üzerine yürüyünce kimileri 'vah-vah eliyle kendisini tehlikeye atıyor' demeye başladı. Hazır bulunan *Ebu Eyyüb el-Ensârî* müdahale edip şöyle dedi: 'Âyetin anlamı sizin düşündüğünüz gibi değildir. Âyet, *Ensâr* hakkında nazil olmuştu. İslâm güç bulunca bizler şöyle düşünmeye başladık: 'Artık malımızla ilgilenelim. İslâm'ın bize ihtiyacı kalmamıştır.' Bunun üzerine âyet nazil oldu.'[470] Sebeb-i nüzulden de anlaşılacağı gibi, âyetteki *tehlike,* insanın cihad ve Allah yolunda harcamayı bırakıp, kendi işlerine yönelmesidir.

* * *

---

[467] Cin, 72/1.
[468] R. Rıza, *Menâr*, 1/162.
[469] Bakara, 2/195.
[470] İbn Kesir, *Tefsir*,1/358.

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ

"Hac vakti bilinen aylardır."[471]

İşkâl: Hac vecibesinin her mevsimde yapılıp yapılamayacağı.

Çözüm: Bazı çevreler, ayeti referans göstererek, haccın belirli bir süresinin bulunmadığını, dolayısıyla her zaman yapılabileceğini iddia ederler. Bütün ibadetlerde olduğu gibi, hac ibadetinin de nasıl olacağını Hz. Peygamber'den öğreniyoruz. Hz. Peygamber'den, hac mevsiminin *Şevval*, *Zilkâde* ve *Zilhicce*'nin ilk on günü olduğunu öğreniyoruz.[472] Âyette geçen معلومات/*ma'lumat*/*belirli aylar* ile "*Bir de* ***sayılı günlerde*** *Allah'ı zikredin.*"[473] âyetinde geçen ايام معدودات/*sayılı günler*, "*Bir de Allah ve Peygamberden* ***Hacc-ı Ekber gününde*** *insanlara bir bildiridir.*"[474] âyetinde geçen يوم الحج الاكبر/*Yemi'l-Hacc-i'l-Ekber*/*en büyük Hac günü* ifadeleri de hac[475] zamanının sınır-landırılmış olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Hacc'ın belli günlerde yerine getirilmesi gerekmektedir. Cuma günü namaz kılınması emredilmiştir, ancak Cuma namazının nasıl ve hangi vakitlerde kılınacağını Hz.Peygamber göstermiştir. Hac da öyledir. Kur'an "*bilinen aylar*" demiş, Resûlullah da hac vecibesini ifa ederek, ne zaman ve nasıl olacağını göstermiştir.

* * *

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

"Onlar sadece Allah ve meleklerin gölgelikler içinde bulutları

---

[471] Bakara, 2/197.
[472] İbn Kayyım, *Zâdu'l Meâd*, 2/102-107; Şinkitî, *Adva'*, 5/234.
[473] Bakara,2/203
[474] Tevbe,9/3.
[475] Tevbe, 9/3.

getirmelerini ve kendi işlerinin bitirilmesini gözetliyorlar. Oysa bütün işler Allah'a götürülür."[476]

Âyette iki işkâl bulunmaktadır.

İşkâl 1: Allah'a *gelme* fiilinin nispet edilmesi.

İşkâl 2: Allah için "*buluttan gölgelikler içinde*" ifadesinin kullanılması.

Çözüm 1: Âyette geçen في/*fi* harf-i cerri (ب/*bi*) anlamındadır. Buna göre يأتي fiili gelme değil, getirme anlamına gelir ve âyetin anlamı şöyle olur. "*Onlar sadece Allah ve meleklerin gölgelikler içinde bulutları getirmelerini ve kendi işlerinin bitirilmesini gözetliyorlar.*"[477]

Çözüm 2: a) Âyette geçen *gelme* fiilini mecazi anlamda değil, hakikî anlamda alırsak, diğer bazı âyetlerde de[478] geçtiği gibi, herhangi bir te'vile gitmeksizin *müteşâbih* âyet türünden kabul edip, te'vil ve tahrife gidilmeden, âyetin anlamı Allah'a havale ederiz ki selef de bu yöntemi tercih etmiştir.[479]

b- Âyetteki *gelme*'den kasıt, Allah'ın kıyamette her türlü engeli ortadan kaldırmasıdır. Âyetin sonunda *bütün işler ona götürülür* ifadesi bu anlamı verir. Hüküm ve azamet O'nundur, O'nun hükmüne hiç kimse engel olamaz. Âyette meleklerden bahsedilmesi ise, Allah'ın onları bazı konularda görevlendirmesinden dolayıdır.

c) Âyetin başında geçen هل/*hel* edatı inkâridir. Buna göre âyetin te'vili şöyle olur: "Onlar, Allah ve meleklerin buluttan gölgelikler içinde gelip kendilerini helâk etmelerini mi bekliyorlar? Böyle bir geliş muhal olduğu için söz konusu olmaz."

* * *

---

[476] Bakara, 2/210.
[477] Bkz. İbn Âşûr, *Tefsir*, 2/286.
[478] Bkz: Fecr, 21/23.
[479] Kasimî, *Mehâsin*, 1/516.

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ

"Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."[480]

İşkâl: Kadının tarlaya benzetilmesinin anlamı ile âyetten meşru olmayan mahalden kadına yaklaşmanın cevazının anlaşılıp anlaşılmaması.

Çözüm: Kadın, tarla gibi bereketli ve hayırlı bir varlıktır. İnsan neslinin yetiştiği ve çoğaldığı bir mektep ve mekândır. Âyet, kadınlara çocuğun yetişip geliştiği mekândan, yani çocukların yetiştiği tarladan yaklaşılabileceğini belirtmektedir ki o da ön tarafıdır.*"Allah'ın emrettiği yerden o (kadın)lara varın"*[481] âyeti, Allah'ın emrettiği mahalli belirtmektedir. Kadına dübürden/arkadan münasebeti yasaklayan birçok sahih hadis mevcuttur."Kadınlara dübûrden/arkadan gidenler mel'undur."[482] Kadında çocuğun yetiştiği organ tarlaya, erkeğin sperması tarlaya atılan tohuma, çocuk da tarlada yetişen ürüne benzetilmiştir.

* * *

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

"Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler, onların örfe uygun olarak beslenmesi

---

[480] Bakara, 2/223.
[481] Bakara, 2/222.
[482] Tirmizî, *Teharet* 102; Ebu Davud, Nikah, 45.

ve giyimi baba tarafına aittir. Bir insan ancak gücü yettiğinde sorumlu tutulur. Hiçbir anne çocuğu sebebiyle hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalı. Onun benzeri varis üzerine de gerekir." [483]

İşkâl: Âyetin *"Onun benzeri varis üzerinde de gereklidir"* bölümü

Çözüm: Âyet müşkül olduğundan, onu mensuh olarak addedenler olmuştur.[484] Ancak neshe gitmeden de âyetin anlamını vermek mümkündür. Âyet, çocuğun nafaka ve emzirmesiyle ilgilidir. Babası olmayan çocukların nafakalarının aynısının, varisleri üzerinde olduğunu belirtmektedir. Yani babası olmayan çocuğun varisi kim ise babası gibi nafakasını temin edecektir Fakir akrabaların nafakalarını da zengin varisler verecektir. [485]

* * *

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Sizden ölüp de (dul) eşler bırakan kimseler zevcelerinin evlerinden çıkarılmadan, bir yıla kadar bıraktıkları maldan faydalanmaları hususunda vasiyet etsinler. Bunun üzerine kendileri çıkıp giderlerse kendileri hakkında yaptıkları meşru şeylerden size bir günah yoktur. Allah azizdir, hakimdir."[486]

İşkâl: Âyetin, *"Sizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeden) dört ay on gün beklerler. Bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit kendileri hakkında yaptıkları*

---

[483] Bakara, 2/233.
[484] Bkz. Kurtubî,*Tefsir*, 3/226.
[485] Hicâzî , *et-Tefsirul-Vâdıh*, 1/143.
[486] Bakara, 2/240.

meşru işlerde size bir günah yoktur. Allah yapmakta olduklarınızı bilir" [487] âyetiyle neshedildiği iddiası.[488]

Çözüm: İki âyet arasında herhangi bir çelişki olmadığı gibi, âyet mensuh da değildir. Şöyle ki; ölürlerken eş bırakanlar, iki durumla karşı karşıyadırlar.

a- Kocası ölen kadınlar dört ay on gün iddet beklerler. (Bakara: 2/234)

b- Koca, karısına istediği takdirde bir yıl kalabileceğini vasiyet eder. Bu bir tavsiyeden ibarettir. Kadının isteğine bağlıdır. Dört ay on gün geçtikten sonra dilerse bir yıl bekler. Kimse onu çıkaramaz. İlk âyet bu durumu tavsiye etmektedir. Dolayısıyla her iki âyet arasında herhangi bir tenakuz yoktur. İki âyet de muhkemdir.[489]

* * *

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

"Allah dileseydi onlardan (peygamberlerden) sonra gelen milletler kendilerine açık deliller geldikten sonra birbirleriyle savaşmazlardı. Fakat onlar ihtilafa düştüklerinde onlardan kimi iman etti kimi de inkâr etti. Allah dileseydi onlar savaşmazlardı. Lakin Allah dilediğini yapar."[490]

İşkâl: "*Allah dileseydi onlar savaşmazlardı.*" Allah Teâla'nın savaşı dilemesi.

Çözüm: Bu meâlde birçok âyet vardır. "*Allah dileseydi*

---

[487] Bakara, 2/234.
[488] Bkz: İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Veciz*, 1/326.
[489] Şa'râvî, *Tefsir*, 2/1028.
[490] Bakara, 2/253.

yeryüzündeki herkes iman ederdi,[491] *"Allah dileseydi insanları tek ümmet kılardı,"*[492] *"Dileseydik herkese hidâyet verirdik."*[493] Bu ve benzer âyetler insanın yaratılış gayesiyle alakalıdır. Âyetler, Allah'ın mutlak iradesini, Allah'ın iradesinin her şeye kadir olduğunu, O'nun iradesi dışında hiçbirşeyin kalamayacağını göstermektedir. Allah insana hayır ile şerri, iyi ile kötüyü iman ile küfrü birbirinden ayıracak kabiliyet, irade ve akıl vermiştir. Kur'an, *"Toptan Allah'ın ipine sarılın."* demektedir. Eğer Allah insanlara cebren imanı dayatsaydı, imanın herhangi bir değerleri kalmaz, insanlar da iradesiz varlık durumuna düşerlerdi; neticede kimin hayır istediği kimin de şer istediği ortaya çıkmazdı.[494]

* * *

لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنْ الغَي

"Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla sapıklık birbirinden ayrılmıştır."[495]

İşkâl: Âyetin, görünürde "İnsanlarla Allah'tan başka ilah olmadığına benim de Allah'ın elçisi olduğuna şahadet getirinceye kadar mücadele etmekle emrolundum.[496] hadisiyle çelişmesi.

Çözüm: Asıl olan dinde zorlamanın olmaması, imanın irade ve istekle olmasıdır. Zira dine girmek iman etmekle gerçekleşir. İman, Allah'tan gelenlerin kalben doğrulamasından ibarettir.[497] Kalbiyle dini (Allah'ın gönderdiği esasları) kabul etmeyen birisi mümin olmaz ve dine girmez. Eşini sevmeyen bir

---

491 Yûnus, 10/99.
492 Hûd, 11/33.
493 Secde, 32/13.
494 R. Rıza, *el-Menâr*, 3/9.
495 Bakara, 2/256.
496 Buharî, *İman*, 17, *Salat*, 28, *Zekat*, 1; Müslim, *İman* 32; İbn Mace, *Mukaddime*, 9.
497 İbn Ebi İzz, *el-Akidetu't-Tahâviyye*, s.331.

hatunu düşünelim. Kocasının eline sopayı alıp, ya beni seversin ya da seni döverim, demesi doğru olabilir mi? Din de öyledir, şiddet ve zorbalığı asla kabul etmez. İslâm'ın kılıçla yayıldığını iddia etmek de gerçeklerle bağdaşmaz. Çünkü dini kabulde zor değil, ikna esastır. Tarih açısından da bu iddia doğru değildir. İslâm'ın *Mekke Dönemi*ni düşünelim. Onu koruyacak hiçbir kılıç gücü yoktu, Kur'an ve tebliğ yöntemi vardı. İslam birkaç yıl zarfında *Mekke* ve çevresine yayıldı.

Âyet cihad farizasıyla da çelişmemektedir. Zira cihadın anlamı insanları zorla İslâm'a sokmak veya dinlerini terk ettirmek değildir. Cihad, insanlara İslâm'ı götürmek ve onlara İslâm'ı tanıtmak, tevhit yolunu açmak ve bu yolda olan engelleri kaldırmaktır. İslâm'ı ilahi bir ilaç kabul etsek, onu kullanmayanlar, ilacın başkalarına gitmesine de engel olmamalıdırlar. Cihad, karanlık aleme ışık götürmektir. Bu anlamıyla o, sıcak çatışmadan ibaret değildir. Her türlü davet, tebliğ, neşriyat cihad kapsamındadır. Savaş ve cihad en son çaredir. İslâm'ın önündeki engelleri veya İslâm'ı yok etmek isteyen güç ve odaklara karşı müeyyide ve tedbirlere başvurmaktır.

Birçok âyet, İslâm'da cihadın gayesini ortaya koymaktadır. *"Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşınız. Aşırı gitmeyin. Allah aşırı gidenleri sevmez."*[498] *"Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldırgan tarafla savaşın."*[499] *"Allah dileseydi yeryüzündekilerin hepsi iman ederdi. O halde sen insanları iman etmeleri için zorlayacak mısın?"*[500] Âyetin sonundaki *'doğruluk eğrilikten ayrılmıştır'* bölümü, din için zorlamanın gerekmediğini, dinin doğruluk ve haklılığını göstermek ve tebliğ etmenin asıl olduğuna dikkat çekmektedir. *"Fitne kalmayınca ve din tamamıyla Allah'a ait oluncaya kadar onlar-la çarpışınız."*[501]

---

[498] Bakara, 2/190.
[499] Hucurât, 49/9.
[500] Yûnus, 10/99.
[501] Bakara, 2/193.

Hadise gelince; O da tevhidi yaymayı kastetmektedir. Zira "*Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed O'nun elçisidir.*" gerçeği tevhide bir çağrıdır. Hadis, tevhidin önündeki engellerin kaldırılmasıyla ilgilidir. İslâm, yeryüzünden fitne ve ilhadın kalkması için bazı müeyyideler öngörür. Onlardan birisi cihattır. Hadis de böyle bir gerçeği ifade etmektedir. *İmam Şafiî*'nin de dediği gibi hadisteki *kıtal,* öldürme anlamında değildir.[502] Tevhidi yaymak, İslâmî vecibeleri yerleştirmek için gayret ve mücadelede bulunmak anlamındadır ki her devir için gayet normal bir faaliyettir. Gayrimüslimlerden alınan cizye ve haraç ise Müslümanlardan toplanan zekatın benzeridir. Kimi alimler de, hadiste geçen الناس*Vinsanlar'*ı, Müslümanları dinlerinden döndürmeye çalışan *azgın müşrikler* olarak tefsir etmişlerdir.[503] Buna göre âyet, dinde zorlamanın olmadığını, hadis de tevhit ve İslâmî emirlerin yayılması için cehd ve gayretin gösterilmesini emretmektedir. Herhangi bir tenakuz söz konusu değildir.

* * *

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى
وَ لَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي

"İbrahim Rabbine 'Ey Rabbim ölüyü nasıl diriltiğini bana göster' demişti. Rabbi ona 'yoksa inanmadın mı?' dedi. İbrahim, 'hayır inandım. Fakat kalbimin mutmain olması için' dedi."[504]

İşkâl: İbrahim (a.s)'in soruyu sormadan önce kalbinin tatmin olmaması kuşkusu.

Çözüm: İbrahim (a.s)'in ahiret ve ölülerin dirileceğinden asla kuşkusu yoktu. Onun isteği, inancını yakîn ve delil üzerine bina etmesiydi. Herkes inancını bu açıdan takviye etmek ister. İbrahim (a.s.) da 'imanın verdiği şevk ile kalbime düşen ümit

---

[502] Bkz: Tatay, Muhammed, *İdahu'l Me'âni'l-Hafiyye fi'l Erbeini'n-Neveviyye*, s.69, Askalâni, *Fethu'l-Bâri*,1/23.
[503] Askalânî, *Fethu'l-Bâri*, 1/105.
[504] Bakara, 2/260.

heyecanını dindirmek, imandan bizzat görmeye, kesin bilgiden kesin müşâhedeye, hayattan hayat verilmesine geçmek istiyorum' dedi, ve asıl amacının, her türlü leke kusurdan temizlenmiş ve sürekli bir kalp hayatı olduğunu ve bu şekilde Allah'ın dostu olduğunu ortaya koydu.[505]

* * *

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُم فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ

"Erkeklerinizden iki kişi şahit tutun. Eğer iki erkek yoksa razı olacağınız şahitlerden bir erkek iki kadın (şahitlik etsin). Ta ki kadınlardan biri şaşırırsa diğeri ona hatırlatır."[506]

İşkâl: Kadınların şahitlik durumu.

Cevap: Kadınların şahitliği konusu ulema arasında ihtilaflıdır. Erkeğin şahitliğinin ön planda olduğu yerler olduğu gibi, kadının şahitliğinin daha isabetli olacağı yerler vardır. Bu bağlamda doğum, emzirme, kadınlık halleri vs. yerlerde kadının şahitliği öne geçer, [507] hatta tek kadının şahitliği yeterli olur. *"Derken o iki kadından biri utana utana yürüyerek Ona gelip 'Babam, bize su çekivermenin ücretini ödemek için seni çağırıyor.' dedi. Bunun üzerine varıp ona başından geçeni anlatınca O: 'Korkma, kurtuldun o zalim topluluktan!'" dedi."*[508] âyetine göre *Hz. Mûsâ,* bir kadının ifadesiyle amel etmiştir. Âyette geçen kadınların şahitliği, borçların yazılması ve tescili bağlamında zikredilmiştir. Bu da kadının akıl yönünden eksik olduğunu ifade etmez. Âyet, kadınların unutkanlıkları ile ilgilidir. Söz konusu unutkanlık

a- Hafıza zafiyetinden midir?

b- Umursamazlık ya da ilgi duymamanın neticesi mi?

---

505 Krş:Yazır, *Hak Dini*, 2/888.
506 Bakara, 2/283.
507 İbn Rüşüd, *Bidâyetü'l-Müçtehid*, 2/463.
508 Kasas, 28/25.

c- Kasten unutma mıdır?

Âyette bu konulara açıklık getirilmemiştir. Meselenin iki boyutu vardır:

a- Kadının fıtraten erkek gibi olmaması. Zira normal bir kadın, ömrünün üçte bir kadarını aybaşı halleri ve doğum süreciyle geçirmektedir. Bu durum vücutta, özellikle beyin hücrelerinin fonksiyonlarında etkili olmaktadır. Bu hallerde kadının halsizlik, zafiyet ve rahatsızlığını fark etmek zor değildir. Bu durumlar kadının sağlığını olumsuz yönden etkilemektedir.

b- Âyetin nazil olduğu dönemde olduğu gibi, günümüzde de ticaretle uğraşan çoğunluk erkek kesimidir. Kadın daha ziyade evindedir. Ömürlerinin çoğunu ekonomik, sosyal, siyasî, kültürel etkinliklerle geçiren erkekler, bu konularda deneyim sahibi olmayan kadınlardan daha deneyimli daha hassas ve daha bilgilidirler. Misal olarak, tarlaya ne kadar tohum atılacağını, ne kadar gübre gerektiğini erkek daha çok bilir. Kadının doğumu, çocuğun emzirme müddeti, aybaşı halleri, yemek, nişan, evlenme, beslenme vs. konular da kadınları daha çok ilgilendirir. Mesele kadının eksik görülmesi değildir. Mesele, şahitliğin gerektiği davalarda daha temkinli ve ihtiyatlı olmaktır. Şahitlik konusunda erkek-kadın ayrımını yapmayan hukukçular olmuştur. Tabiin dönemi fakihlerinden *Ata* onlardan birisidir.[509] Âyet, kadınların eksik olduklarına değil, psikolojik bir duruma dikkat çekmektedir.

* * *

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çe-

[509] Krş: Kardâvî, *Melâmih*, s.325.

kecektir. Sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir."[510]

İşkâl: İçimizdeki şeylerden dolayı hesaba çekilmemiz.

Çözüm: Âyet, "Kişi, iyiliği azmeder onu yapmazsa ona bir iyilik yazılır, işlerse ona on iyilik yazılır. Kötülüğü niyet edip onu işlerse, tek günah yazılır, onu yapmazsa ona birşey yazılmaz.[511] hadisiyle çeliştiği için mensuh olduğunu savunanlar olmuştur.[512] Ancak, âyet üzerinde düşündüğümüzde neshinin söz konusu olmadığı ortaya çıkar. İnsanın içinden geçenleri iki kısımda incelememiz mümkündür.

a- Eyleme dönüştürülmeden günah addedilmeyenler. Başkasından intikam alma, başkasını dövme, başkasının başına musibetin gelmesini arzulamak vs. Bunlar eyleme dönüşmeden günah kapsamına girmezler.

b- İradeyle pekiştirilen veya eyleme dönüştürülenler. İn-sanın içine doğan hatırat, kendisinden ayrılmaz bir azim haline gelse, onlardan sorumlu olur. Zira bu insanın iradesi dahilindedir. Ancak insanın iradesi ve gücü dışında hatıra gelen kuruntular, azim haline dönüşmeseler onlardan sorumlu sayılmaz. Zira Allah insana gücünün üstünde birşey yüklememiştir.

Âyetin mensuh olduğunu iddia etmek dini ortadan kaldırmaya kalkışmak anlamındadır. Zira kalbe ait birçok şeyden sorumlu olduğumuzu Kur'an sarih olarak belirtmektedir.*"Allah sizi kasıtsız yeminlerden sorumlu tutmaz. Lakin kasıtlı yaptığınız yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutar."*[513] *"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül bunların hepsi ondan sorumludur."*[514] *"İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da ahirette de elim bir azap vardır."*[515] Sevgi, iman, inkâr,

---

510 Bakara, 2/284.
511 Müslim, İman, 203.
512 Bkz: Şinkitî, *Adva'*, 10/284.
513 Bakara, 2/225.
514 İsrâ, 17/96.
515 Nur, 24/29.

şüphe vs. konular kalbe ait konulardır. Müminin tüm fiil ve hareketlerini diğerlerinden ayıran ve ibadet haline çeviren niyet de kalbe ait bir hususdur. Yukarıda ifade edildiği gibi kalbe doğup hemen dağılan havâtır ve vesveselerden sorumlu değiliz. Çünkü onlar, âyette geçen "*nefislerinizdekilerden*" kapsamı dışında kalır. "*Nefislerinizdekilerden*" ifadesi, devamlılık ve istikrar ister. Oysa gücümüz ve irademiz dışında kalbe doğup hemen dağılan havâtırda devam ve istikrar söz konusu değildir.[516]

* * *

آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ والمؤمنون

"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti. Müminler de..."[517]

Soru: Her peygamber kendisine inene iman etmiştir. *Resul iman etti* demenin ne anlamı vardır?.

Cevap: Âyet, Hz. Peygamber'in Allah tarafından indirilen her şeye herkesten önce iman ettiğini beyan etmiştir.Bu, inen her şeyin kendisinin değil, Allah'a ait olduğunu gösterir. O, görevini şüphe ile değil, iman ve yakîn ile yaptı. Onunla beraber müminlerin de zikredilmesi onlara verilen değeri ifade etmektedir.

Kur'an ve sahih hadislerle bildırildiği kadarıyla, *Hz. İsa* hariç, hiçbir peygamber çocuk yaşta peygamber olduğunu bilmemiştir. Hz. Peygamber'e *Cibril* gelip *Allah'ın adıyla oku* deyince şaşırdı, meseleyi ilk etapta anlamadı, gelenlerin vesvese ve kalbe doğan *havâtır* olduğunu zannetti, *Hz. Hatice* ve *Varaka b. Nevfel*'e gitti; âyet, bu problemi de çözüyordu. Şöyle ki: Hz. Peygamber, kalbine doğanların, şüphe ve vesveseler olmayıp, Allah'tan gelen vahiy olduğunu yakînen öğrendi ve onlara vahiy olarak iman etti

* * *

---

[516] Krş: R. Rıza, *Menâr*, 3/138-141.
[517] Bakara, 2/285.

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

"Allah, kimseye gücünün ötesinde bir teklifte bulunmaz. Herkesin kazandığı yararına, yüklendiği günahı zararınadır. Ey Rabbimiz, eğer unutarak veya yanılarak yaptıksa, bizi sorgulama! Ey Rabbimiz, bize, bizden öncekilere yüklendiği gibi, ağır yük yükleme! Ey Rabbimiz bize gücümüzün yetmediğini yükletme, günahlarımızı affet, bizleri bağışla ve bize acı! Sensin Mevlâmız! Bizi seni tanımayanlara karşı yardımınla zafere eriştir."[518]

İşkâl: Âyetin başında *"Allah kimseye gücünün ötesinde teklifte bulunmaz."* denildiği hâlde, aynı âyette *"Ey Rabbimiz bize gücümüzün yetmediğini yükletme"* denilmesi.

Çözüm: Müminler, âyette geçen duayla, Allah Teâla'nın kendilerine tanımış olduğu kolaylığın devam ettirilmesini talep etmektedirler. Zira *"Yahudilerin zulüm ve Allah yolundan çevirmeleri sebebiyle onlara helal edilmiş olan çok temiz ve hoş nimetleri kendilerine yasakladık."*[519] âyetinde belirtildiği gibi, zaman zaman insanların yaptıkları günahlardan dolayı bazı insanlar Allah tarafından cezalandırılmış ve kendilerine helal kılınan bazı şeyler ve içinde bulundukları bazı kolaylıklar kaldırılmıştır.[520] Âyet, aynı zamanda, müminlerin güçleri ötesinde bir teklifle sorumlu olmamaları konusunda Allah'a yapmış oldukları duanın kabul olunduğunu da göstermektedir.

---

[518] Bakara, 2/286.
[519] Nisâ, 4/160.
[520] Krş: İbn Aşur, *Tefsir*, 3/140.

(3) ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ

"Sana kitabı indiren odur. Onun bazı âyetleri muhkemdir ki onlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir."[521]

الر كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ

"Elim lâm Râ. Bu, hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan Allah tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da ayrıntılı olarak açıklanmış bir kitaptır."[522]

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ

"Allah sözlerin en güzelini birbirleriyle uyumlu, tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi."[523]

İşkâl: Üç âyet, değişik biçimlerde Kur'an'ı tanımlamaktadır. İlk âyette, Kur'an'da bazı âyetlerin *muhkem,* bazılarının *müteşâbih*, ikinci âyette Kur'an'ın *muhkem* âyetlerden oluştuğu, üçüncü âyette de tüm âyetlerin *müteşâbih* olduğu anlatılıyor.

Çözüm: 1- İlk âyette (3/7) Kur'an'da bazı âyetlerin anlam bakımından gâyet net, bazılarının da yorum ve tefsire açık olduğu belirtilmiştir.

2- İkinci âyette (11/1) Kur'an'ın tüm âyetlerinin i'câz, belagat ve mana zenginliği cihetiyle muhkem, yani noksansız olduğu anlatılmıştır.

3- Üçüncü âyette (39/23) de tüm âyetlerin, i'caz, belagat ve kusursuz olmada birbirine benzediği ve birbirleriyle çelişmediği ifade edilmiştir. Dolayısıyla çelişki söz konusu değildir.[524]

---

[521] Âl-i İmrân, 3/7.
[522] Hûd, 11/1.
[523] Zümer, 39/23.
[524] Mağniyye, *el-Kâşif*, 2/12.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

"Allah nezdinde (hak) din İslâm'dır. Kitap verilenler kendilerine ilim geldikten sonradır ki aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse şüphe yok ki Allah hesabı çabuk görendir"[525]

İşkâl: İhtilaf nedeninin ilmin gelmesine bağlanması. Oysa ihtilafın ilimden değil, cehaletten kaynaklanması gerekir.

Cevap: İnsanlar arasındaki ihtilafın çoğu, çıkar ve kıskançlıktan kaynaklanmaktadır. Âyet, o duruma işaret etmiştir. İlimden kaynaklanan inat ve inkâr da kötüdür. Kimisi bildiği halde inat eder ve doğruyu reddeder. Buna inad-ı inkârî denir. Kimisi de bilmediği için inkâr eder, buna da inad-ı cehlî denir. Kitap ehlinin bir kısmı gerçeği önceden bilmiyordu. Ancak sonradan öğrenince onu kabul etti ve inatçılarla aralarında ihtilaf baş gösterdi. Gerçeği öğrenenlerin bazıları da kıskançlıktan dolayı yanlışta kalmaya devam etti.

* * *

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ

"Gerçekten Allah Âdem'i, Nuh'u ve İbrahim'i ailesiyle İmrân hanedanını süzüp âlemler üzerine seçti."[526]

Soru: Âyette geçen *dört şahsiyet*in üstün kılınmalarının hikmeti nedir?

Cevap: *Âdem* (a.s)'in zikredilmesi, onun insanların atası olmasından, *Nuh* (a.s)'ın anılması, onun ilk Resûl olması ve tufandan yalnız kendisi ve ona tabi olanların kurtulmalarından, *İbrahim* (a.s)'ın anılması ise, peygamberlerin *atas*ı olmasından-

---

[525] Âl-i İmrân, 3/19.
[526] Âl-i İmrân, 3/33.

dır. Peygamberlerin çoğu onun neslinden gelmiştir. Âyette *Hz. İbrahim Ailesi*'nin seçilmesi ve anılması, peygamberlerin seçilmesi anlamına gelmektedir, zira onun neslini peygamberler oluşturmuştu.

İmrân Ailesi'nin anılması ise şundandır: *İmrân*'ın kızları cihetiyle iki torunu vardı.

1- *Hz.Yahya, İmrân*'ın büyük kızının çocuğu idi.

2- *Hz.İsa* da ikinci kızı *Meryem*'in oğlu idi, Oğlu *Harun* hakkında ise herhangi bir malumata sahip değiliz. *Hz.Yahya*'nın doğumu bir mucize idi. Çünkü anne babası yaşlı iken doğmuştu. Hz. İsa'nın doğumu da bir mucizeydi. Babasız ve izdivaçsız doğmuştu. *Hz. Yahya* ve *Hz İsa* bu özelliklerinden dolayı *Hz.İbrahim* ailesiyle beraber anılmışlardır.[527]

* * *

وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ

"Ben ona Meryem ismini koydum."[528]

Soru: Kur'an'da *Hz. Meryem*'den başka herhangi bir kadının ismiyle sarih olarak anılmamasının hikmeti nedir?

Cevap: *Hz. Meryem*'in herhangi bir kimseye eş olmadığının ima edilip, pâk ve Allah'a râm olmuş bir kadın olduğunun vurgulaması içindir.[529]

* * *

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ

"O aralık Zekeriyya Rabbine: 'Ey Rabbim bana katından temiz bir soy ihsan et. Şüphesiz sen duayı işitensin'"diye dua etti"[530]

---

[527] Hâlidî, Salih, *el-Kassasu' l-Kur'an'i*, 1/172.
[528] Âl-i İmrân, 3/36.
[529] Râğib, *el- Müfredât*, (dipnot) s.766.
[530] Âl-i İmrân, 3/38.

Soru: *Hz. Zekeriyya* bu duayı, neden hanımı kısır, kendisi de epey yaşlandığı bir zamanda yaptı?

Cevap: Çünkü o, *Hz. İsa*'nın babasız dünyaya geldiğini ve *Hz. Meryem*'e de ummadığı yerden rızk geldiğini müşâhade etti, Allah dilerse esbap olmadan da çocuk verebileceğini anladı. Allah'ın her şeye kadir olduğunu bizzat gözleriyle gördükten sonra Allah'a dua etti.[531]

يَامَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ

"Ey Meryem Rabbine divan dur. Secdeye kapan ve rükû edenlerle birlikte rükû et."[532]

Soru: Rükû, secdeden önce geldiği halde, neden âyette bu tertibe uyulmamıştır?

Cevap: *Secde,* namaz heyetlerinin en faziletlisi ve kulun Allah'a en yakın olduğu durumdur. Bu nedenle en önemli ve faziletli olan öne alınmıştır.[533]

* * *

وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ

"(Onlar) tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. (tuzaklarını bozdu) Allah, tuzak kuranların hayırlısıdır."[534]

İşkâl: Tuzak kurmanın Allah'a izafe edilmesi.

Çözüm: Âyet,Yahûdilerin *Hz. İsa*'ya yönelik entrikaları bağlamında gelmiştir. *Hz. İsa,* ölülerin diriltilmesi dahil, onlara birçok mucize gösterdiği halde, onlar yüz çevirip ona birçok entrika düzenlediler. Allah Teâla onların tuzaklarını boşa çıkardı. Allah Teâla komplo ve hilelere son verecek tedbirlerin en

---

[531] Krş: Şa'râvî, *Kasas*, 4/2329.
[532] Âl-i İmrân, 3/43.
[533] Keşmirî, *Muhammed Enver, Müşkilâtu'l- Kur'an*, s.90.
[534] Âl-i İmrân, 3/54.

güzelini gerçekleştirir. Âyette geçen مكر/*tuzak* asıl anlamında olmayıp, sonsuz güç ve iradeyi ifade etmektedir.

* * *

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَاعِيسَى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا

"Allah buyurmuştu ki: Ey İsa seni vefat ettireceğim. Seni nezdime çıkaracağım. Seni inkâr edenlerden arındıracağım."[535]

İşkâl: *Hz. İsa*'nın vefat edip etmediği.

Çözüm: *Hz. İsa*'nın vefat edip etmediği konusunda eskiden beri âlimler arasında ihtilaf baş göstermiştir. Kimisi hayatta olduğunu ileri sürmüş, kimisi de her canlı gibi vefat ettiğini söylemiştir.

Vefat etmediğini söyleyenlerin delilleri şunlardır:

1. *"O'dur sizleri geceleyin kendinizden geçiren, bununla beraber gündüz kazandıklarınızı bilen, sonra belirlenmiş olan bir ecel (ölüm süreci) tamamlansın diye gündüzleri sizi uyandırıp kaldıran. Sonra O'nadır yine sonunda dönüşünüz. Sonra size neler yaptığınızı haber verecekler."*[536] *"Allah alır o canları öldükleri zaman; ölmeyenleri de uyuduklarında. Sonra haklarında ölüm kararı verdiklerini alıkoyar, diğerlerini belirlenmiş bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için deliller vardır."*[537] Bu âyetlerde geçen ve التوفي/*et-teveffi* mastarından türetilen fiiller *ölüm* anlamında olmayıp, *uyutma* ve *kendinden geçme* anlamındadır.

2. Yukarıda geçen âyetin:*"Seni nezdime çıkaracağım, Seni inkâr edenlerden arındıracağım."*[538] bölümü.

Vefat ettiğini söyleyenlerin delilleri de şunlardır:

---

[535] Âl-i İmrân, 3/55.
[536] En'âm, 6/60.
[537] Zümer, 39/42.
[538] Âl-i İmrân, 3/55.

1. *"Biz senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik, şimdi sen ölürsen onlar ebedi mi kalacaklar."*[539] *"Her canlı ölümü tadacaktır."*[540] ile benzeri âyetler.

2. "Bu gün yaşayan her canlı yüz yıla kadar ölecektir."[541] ile benzeri haberler.

Âl-i İmrân (3/55)'de geçen "*vefat ettireceğim ve nezdime çıkaracağım*" ifadesi öldüğünü göstermektedir. Zira, *التوفي/et-teveffi* kelimesi, Kur'an'da asıl itibariyle *ölüm* anlamında kullanılmıştır. *"De ki sizinle görevlendirilen ölüm meleği sizi vefat ettirecek."*[542] *"Meleklerin vefat ettirdiği..."*[543] *"Elçilerimiz onu vefat ettirdi."*[544] *Allah'ım beni Müslüman olarak vefat ettir."*[545] Görüldüğü gibi, âyetlerin hepsinde *التوفي/et-teveffi* ahirete intikal olan *ölüm* anlamında kullanılmıştır.[546] *Âl-i İmrân (3/55)*'de geçen *متوفيك/müteveffike* kelimesi hakkında *Âlûsî* şunları demektedir: Kelime birkaç anlama gelmektedir. En açık olanı, '*senin ecelini bitirmek suretiyle herhangi bir kimseyi sana musallat kılmadan vefat ettireceğim*' anlamıdır. Kelime, Hz. İsa'nın düşmanlarından kurtulacağını *kinayeli* olarak ifade etmiştir.[547] Âyetin vefat ettikten sonraki *رافعك/yükselteceğim* bölümü ise, makam ve itibarca yüceltme olup, cesedin yükseltilmesi değildir. Zira Kur'an'da *رفع/ref'* kelimesi bu manada kullanılmıştır. *"Allah kimisiyle tekellüm etti. Kiminin de derecelerini yükseltti."*[548] *"Onu yüce bir makama yücelttik."*[549] *"Dilediğimizi yüce makamlara yükseltiriz."*[550] *"Arş sahibi ve makamlara yücelten"*[551]

---

539 Enbiya, 21/34.
540 Enbiya, 21/35.
541 Müslim, Fedâil, 217.
542 Secde, 32/11.
543 Enfal, 8/50.
544 En'âm, 6/61.
545 Yûsuf, /10.
546 Krş: Şeltül, Muhmud, *el-Fetâvâ*, s.61.
547 Âlûsî, Tefsir, 3/179.
548 Bakara, 2/253.
549 Meryem, 19/57.
550 Yûsuf, 12/76.
551 Ğâfir, 40/45.

Bu ve benzer birçok âyette, '*رفع/ref*' kelimesi, türevleriyle beraber, *manevi makama yüceltmek* anlamında kullanılmıştır.

Hz. İsa'nın ahir zamanda yeryüzüne ineceğine dair sahih hadisler vardır.[552] Bu, her şeye kadir olan Allah'ın onu tekrar diriltmesiyle gerçekleşecektir. Ancak semada sağ olduğuna dair akidede delil teşkil edecek herhangi bir delile sahip değiliz. Bilindiği gibi akidede tevatür hadisler geçerlidir.

Hz. İsa da diğer peygamberler gibi gelmiş, Allah'ın emirlerini yaşamış, yaymış, birçok zorlukla karşılaşmış, iftira ve işkencelere maruz kalmış ve sıkıntı karşısında Allah'tan yardım talep etmişti. Allah Teâla duasını kabul etti ve "*Ey kulum seni vefat ettireceğim, nezdimde yüce bir makama alacağım. Ölümün düşmanlarının eliyle değil benim takdir ve kudretimle olacak.*" şeklinde kendisini müjdelemişti.[553]

* * *

وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدَى هُدَى اللَّهِ أَنْ يُؤْتَى أَحَدٌ
مِثْلَ مَا أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ
وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

"Ve kendi dininize uyanlardan başkasına aman vermeyin. De ki: Doğru yol Allah'ın yoludur. Size verilen gibisi başka birine veriliyor veya Rabbinizin katında size üstün gelecek diye midir bu?. De ki: Doğru nimet Allah'ın elindedir. Onu dilediğine verir. O, rahmeti geniş ve herşeyi hakkıyla bilendir."[554]

İşkâl: *Razî*, âyeti Kur'an'ın en müşkül ayetlerinden saymıştır.[555] Âyetin işkâl yönü, "أَنْ يُؤْتَى أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُوتِيتُمْ */en yü'te ahedün misle mâ ütîtüm*" "*size verilen gibisi başka birine veriliyor*" bö-

---

[552] Buharî, *Buyu'* 102, *Mezalim*, 31; Müslim, *İman*, 243; Ahmed b. Hanbel, 2/492; Tirmizi, *Ahzâb Süresi tefsirinde.*

[553] Krş: Şeltül, *Fetâvâ*, s.63-64.

[554] Âl-i İmrân, 3/73.

[555] Râzî, *Tefsir*, 3/359.

lümünün Allah'a mı yoksa Yahudilere mi ait olduğudur. *Razî,* her iki ihtimali de delilleriyle ortaya serdikten sonra, herhangi bir neticeye varmamıştır.

Çözüm: Âyetin sibakı, Yahudilerin iddialarına yer vermektedir. Bu nedenle söz konusu bölümün onlara ait olma ihtimali daha yüksektir. Buna göre ayete şu şekilde toplu mana vermek mümkündür: Yahudilerden bir grup, şöyle dedi: Peygamber ve müminleri, sabah namazında *Kudüs*'e yöneldiklerinde doğrulayın. Akşam namazlarında *Ka'be*'ye yöneldik-lerinde ise doğrulamayın. (Kıble değişikliğini kabul etmiyorlardı.) Kendinizden başkasının sözüne de güvenmeyin. Çünkü, bu konuda Müslümanları doğrularsanız, onların da kıble sahibi olduğunu itiraf etmiş olursunuz, sizin kıblenizin meşruiyeti ortadan kalkar. Müslümanlar, kıyamette de bizleri Allah'a şöyle şikayet edecekler: 'Bunlar kıblenin değiştirildiğini bildikleri halde ona inanıp, yönelmediler.' Allah Teâla, bu yersiz iddialarına şöyle cevap verdi: Hayır ey Yahudiler, izzet ve kerem sizin elinizde değildir. Allah'ın elindedir. O, dilediğine verir."[556]

* * *

أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا

"Göklerde ve yerdekiler ister istemez ona teslim oldukları halde onlar (inkârcılar) Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar?"[557]

İşkâl: Âyette yer ve gökte olan her şeyin Allah'a teslim oluşundan bahsedildiği hâlde, dünyada inkârcıların varlığı bilinen bir husustur.

Çözüm: Âyetteki teslim olmaktan kasıt, her şeyin Allah'ın koymuş olduğu kevnî yasalara göre hareket etmesidir. İnsanın, anne batınına intikali, orada gelişmesi, büyümesi, yeryüzüne

---

[556] Tabatabaî, *el-Mizân,* 3/288.
[557] Âl-i İmrân, 3/83.

gelmesi, çocukluğu, gençliği, yaşlanması ve ölmesi hep Allah'ın koymuş olduğu yasalara göre gerçekleşmektedir. İnsan, ister istemez büyümekte, yaşlanmakta ve sonunda da ölmektedir. İnsanın hücreleri, Allah'ın yarattığı ve dilediği biçimde gelişmektedir.

Müslüman, iradesini yaratılış gayesine göre kullanır ve Allah'a teslim olur. İnkârcı ise istemediği halde kevnî yasalara göre hayatını devam ettirmektedir.[558]

* * *

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

"İman etmelerinden Resûlün hak olduğuna şahadet getirmelerinden ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidâyet nasip eder? Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."[559]

Soru: Allah, inkârcıların hidâyet bulup İslâm'a dönmelerini istemiyor mu?

Cevap: Allah Teâla, insanların iman edip hidâyeti bulmaları için gereken her yolu göstermiş ve kolaylaştırmıştır. İradesiyle iman ederse hidâyeti bulur. Hidâyet Allah'tandır. Çünkü delil gösteren, akıl veren O'dur. Hidâyeti isteyip ona erişen de kuldur. O, ihtiyari ile hidâyeti seçmiştir. İnat ve kibrinden dolayı hidâyet ve imandan yüz çevirirse Allah onu iradesiyle baş başa bırakır. İman ve hidâyete zorlamaz. Zorlama ve cebr ile gerçekleşecek mükellefiyetin herhangi bir anlamı yoktur.

* * *

---

[558] Bkz: el-Ensârî, *Felu'r-Rahman*, s. 69.
[559] Âl-i İmrân, 3/86.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ

"İnandıktan sonra kâfirliğe sapıp sonra inkârcılıkta daha ileri gidenlerin tövbeleri asla kabul edilmeyecektir. Onlar hep sapıklık içinde kalmış kişilerdir."[560]

İşkâl: Âyette, inkârda ileri gidenlerin tövbelerinin kabul edilmeyeceğinin belirtilmesi. Oysa *"Ey nefislerine yazık edenler, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Muhakkak ki Allah bütün günahları affeder."*[561] âyeti, tüm günahların affedilebileceğini belirtmektedir.

Çözüm: Günahları iki kategoride incelememiz mümkündür.

a- Günahkârın hayatında olan, ancak vefat ettikten sonra kendisiyle kabre giden günahlar. Zina, öldürme vb. günahlar bu kategoridedir.

b- Günahkârın, vefatından sonra da devam eden günahlar. Bidat, kötü çığır açma vs. günahlar da bu kategoride yer alır. Bidatçi ölür, ancak bidatte açmış olduğu çığır, yazmış olduğu eserlerle günahları devam etmektedir. Yaymış olduğu bidatin menfi etkisi sürdüğü müddetçe günahı devam edecektir. Peygamberimiz konuya dikkat çekerek şöyle demiştir. "İslâm'da kötü bir çığır açan birine, günahlarında herhangi bir azalma olmaksızın, hem kedisinin hem de onunla amel edenlerin günahları yazılır."[562] Böyle biri (tövbe etse de) açmış olduğu kötü çığır, günah defterinin işlemesini ve devam etmesini gerektirmektedir. "Bidatçi, bid'atından vazgeçmedikçe Allah tövbesini kabul etmez."[563] hadisi de bu anlamdadır. Dolayısıyla tövbenin gerçekleşmesi için birtakım şartların oluşması gerekmektedir. Âyetin, *"inkârcılıkta daha ileri gidenler"* bölümü, birtakım günahkârlar için günahların bir tabiat ve seciye olduğuna, günahlardan vazgeçmelerinin imkansız olduğuna işaret etmektedir.

---

[560] Âl-i İmrân, 3/90.
[561] Zümer, 39/53.
[562] Müslim, *Zekat*, 69.
[563] İbn Mace, *Mukaddime*, 7; Münâvî, *Faydu'l-Kadir*, 1/72.

Dolayısıyla günahlardan vazgeçmeleri bir iddiadan öteye geçmemekte ve *tövbe* gerçekleşmemektedir.[564]

Diğer bir te'vile göre de âyet, tövbeyi ölüme yakın bir zamana kadar geciktirenler hakkındadır. Zira *"Yoksa günahları yapıp da her birine ölüm gelince: 'İşte ben, şimdi tövbe ettim.' diyenlerin ve kâfir olarak ölenlerin pişmanlığı fayda etmez. İşte onlara, elim bir azap hazırlamışızdır."*[565] âyeti, ölüm döşeğinde tövbenin kabul olunmayacağını belirtmiştir.[566] Birinci izahın daha kuvvetli olduğuna inanmaktayız. Zira asıl olan âyetin geneli ifade etmesidir.

* * *

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ

"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiye erişemezsiniz."[567]

Soru: Âyet, cennete girmeyi, sevilen şeylerden Allah yolunda harcamaya bağlamaktadır. Malı olmayan fakir ne yapacaktır?

Cevap: Allah, herkese gücü nispetinde sorumluluk yükler. Fakir insana 'neden zekat vermedin, sadaka dağıtmadın?' denmez. Âyet, imkanı olanlarla ilgilidir. İslâm, *sadaka* kapsamını çok geniş tutmuştur. İnsanlığa yararlı her hizmet ve faaliyet sadakadır. Adaletle hüküm etmek,[568] iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymaya çalışmak, insanları irşad etmek,[569] tesbih ve tekbir getirmek,[570] insanlara eziyet veren şeyleri yollardan kaldır-

---

564 İbn Âşûr, *Tefsir*, 3/304.
565 Nisâ, 4/18.
566 es-Sebt, *el-Kavâid*, 1/117.
567 Âl-i İmrân, 3/92.
568 Buharî, *Sulh*, 11.
569 Tirmizî, *Birr*, 36.
570 Müslim, *Müsafirun*, 84.

mak,[571] her türlü iyilikte bulunmak,[572] Müslümanların yüzüne tebessüm etmek,[573] meşru yoldan şehevî arzularını tatmin etmek,[574] vs. ameller sadaka kapsamındadır.

Görüldüğü gibi Allah'ın rızasını kazanmak, Allah yolunda mal harcamakla sınırlandırılmamıştır. Herkes yapabildiği hayırları yerine getirerek iyiliği yakalamış olacaktır.

* * *

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ

"Doğrusu insanlar için kurulan ilk mabet kesinlikle Mekke'deki o çok kutsal ve bütün alemlere hidâyet olan ibadet evidir."[575]

Soru: İlk mabet 'Ka'be midir?

Cevap: Birisi *Hz. Ali*'ye *Ka'be* ilk kurulan mabet mi?' diye sordu. *Hz Ali*, 'hayır, *Ka'be* insanlar için kurulan ilk mabettir. Ondan önce de (melekler, cinler) ve bilmediğimiz diğer yarattıklar için, Allah tarafından mabetler kurulmuş.' diye cevap vermiştir.[576] Âyette, *"insanlar için"* ifadesinin kullanılması, *Hz. Ali*'nin görüşünü desteklemektedir. Eğer böyle olmasaydı" *insanlar*" ifadesi ile sınırlandırılmazdı. Allah, insanları mabetsiz bırakmadığı gibi diğer mahlukatı da mabetsiz bırakmaz. Cinler ve melekler Hz. Âdem'den önce yaratılmış olduğuna göre[577] onlar için de bir mabedin olma ihtimali yüksektir.

* * *

---

[571] Buharî, *Mezalim*, 34.
[572] Buharî, *Edeb*; 33.
[573] Tirmizî, 26.
[574] Ebu Davut, *Libas, 25.*
[575] Âl-i İmrân, 3/96.
[576] İbn Kesir, *Tefsir*, 1/601.
[577] Bkz: Hicr, 15/27; A'râf, 7/1.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

"Ey iman edenler! Allah'tan nasıl korkmak gerekiyorsa öyle korkup gerektiği gibi sakının ve kesinlikle Müslüman olarak can verin!"[578]

Soru: Müslüman olarak ölmek insanın elinde olmadığı halde onunla emredilmesi.

Cevap: Âyet, dinimizde sabır ve sebat göstermemizi emretmektedir. Dolayısıyla o halde ölürsek Müslüman olarak ölürüz.[579]

* * *

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

"O kimi yüzlerin ağaracağı, kimi yüzlerin kararacağı günde yüzleri kara çıkanlara 'İnandıktan sonra inkâr ettiniz öyle mi? O halde nankörlük etmenizin cezası olarak azabı tadın (denilecek)."[580]

Soru: Âyette siyah tenli ve zencilerin aşağılanmaları söz konusu değil midir? Oryantalistler, *Afrika*'da zencilere bu âyet-i kerîmeyi tanıtmışlar. Şöyle demektedirler: "Âyet, o gün insanların bir kısmının yüzü beyaz, bir kısmının siyah olacaktır, demektedir. Dolayısıyla Müslümanların kitabı; "Siz bu dünyada da karasınız, öbür dünyada da karasınız." demek istemektedir.[581]

Cevap: Âyetteki siyahlık-beyazlık ten rengi ile ilgili bir konu değildir, mahcup olma ile ilgilidir. *Şöyle şöyle oldu yüzüm*

---

578 Âl-i İmrân, 2/102.

579 Ebu Bekir Râzî, *Enmuzecün Celilun fi Esiletin ve Ecvebetin min Ğerâibi Âyi't-Tenzil.s.29.*

580 Âl-i İmrân, 3/106.

581 Krş. Toptaş, Mahmut, *Şifa Tefsiri,* 2/116.

kızardı, denildiği gibi, âyet bazı insanların ahiretteki kötü durumlarını beyan etmektedir. *"O gün mümin erkeklerle, mümin kadınları önlerinden ve sağ taraflarından nurları koşarken göreceksiniz."*[582] âyeti, ahirette parlaklık ve aydınlık içinde olmayı iman etmeye bağlamaktadır. "Allah, yüzlerinize ve mallarına bakmaz, O kalpleriniz ve amellerinize bakar."[583] hadisi de aynı anlamdadır.

* * *

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ

"Onlar (Yahûdiler) nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ahdine ve insanların (bugün için dış yardım) himayesine sığınmadıkça kendilerine zillet (damgası) vurulmuştur. Allah'ın hışmına uğramışlar ve miskinliğe mahkum edilmişlerdir. Çünkü onlar, Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar ve peygamberleri bile bile haksız yere öldürüyorlardı. Çünkü baş kaldırmışlardı ve aşırı gidiyorlardı."[584]

İşkâl: Âyet, Yahûdilerin zillet içerisinde yaşadıklarını, Allah'ın hışmına uğradıklarını ve mıskinliğe mahkum edildiklerini beyan etmiştir. Bu durumun Yahudilerin bugünkü konumlarıyla izahı.

Çözüm: Yahûdiler, tüm dünyada dağınık ve zillet içersinde, azınlıklar olarak yaşamaktadırlar. Onlar, idare etme yerine idare edilmektedirler. Hiçbir devlette idare ellerinde değildir. Yahudiler, dış yardımlarla ayaktadırlar. Arkalarındaki güç ve destek geri çekildiği an, Yahudilerin varlığı tarihe karışacak-

---

582 Hadid, 57/12.
583 İbn Hanbel, *Müsned*, 2/238.
584 Âl-i İmrân, 3/112.

tır. Âyette geçen حبل *Ihabl/ip* sözcüğü, insanlardan kendilerine gelen maddî, manevî desteğe dikkat çekmektedir. Yardım etme ve kendilerini kurtarmak için art arda gelen yardım yukarıdan yardım için sarkıtılan ipe benzetilmiştir.[585]

* * *

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey iman edenler öyle kat kat katlayarak faiz yemeyin ve Allah'tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz." [586]

İşkâl: Âyette kat kat faiz yemenin yasaklanıp, az olanının helal olma ihtimali.

Çözüm: Âyet, haram olan faiz oranını belirtmemiştir. O, her dönemde olduğu gibi, özellikle de Kur'an'ın indiği dönemde insanlar arasında süregelen ve kat kat faiz almayı helal gören bir uygulamayı yasaklamaktadır. Faiz ile mal, görünürde kat kat arttığı için, âyetle söz konusu uygulama yasaklanmıştır. Çağdaş Müfessir *Tahir b. Aşur* başka bir yaklaşımla âyeti şöyle tefsir etmiştir: Bu âyet, faizin her çeşidini yasaklayan *"faiz yiyenler şeytan çarpmış kimselerin kalktığı gibi kalkarlar. Allah alışverişi helal faizi de haram kıldı.*[587] *"Ey iman edenler Allah'tan korkun ve eğer gerçek inananlar iseniz faiz hesabından kalan miktarı almaktan vazgeçin. Eğer böyle yapmazsanız (faiz almaya devam ederseniz) Allah ve O'nun Resûlü ile savaşa girdiğinizi bilin."*[588] âyetleri inmeden önce nazil olmuştur. **Kat kat faiz yemeyi yasaklayan âyet, kesin harama geçiş için bir hazırlık dönemini ifade etmektedir.**[589] Böyle bir tedricin içki yasağında da uygulandığını hatırlarsak, *İbn Aşur*'un yaklaşımının haklılığı ortaya çıkar. İçki yasağından sonra her miktardaki içki yasaklandığı gibi, yukarıda geçen kesin hüküm ifade eden âyet-

---

585 Bkz: Râğib, *Müfredât, s.217.*
586 Âl-i İmrân, 3/130.
587 Bakara, 2/275.
588 Bakara, 2/278-279.
589 İbn Âşûr, *Tefsir*, 4/85.

lerle de, faizin her miktar ve çeşidi yasaklanmıştır. Fazla içki içen, ihtikar yapan birine, *"bunca içki içme, ihtikar yapma,"* dediğimiz zaman, "*az içki iç,*" "*az ihtikar et*" anlamı çıkmaz. Keza çokça zulüm eden birine "*bunca zulüm etme*" dediğimizde, "*o halde az zulmederim'* neticesi çıkmaz.

* * *

وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ

"Ve koşuşun Rabbinizden bir bağışlanmaya ve takva sahipleri için hazırlanmış genişliği (veya teşhiri) yer ve gökler kadar olan Cennete."[590]

İşkâl: Âyette geçen عرض/*ard* kelimesinin *genişlik* anlamında mı yoksa *teşhir* anlamında mı kullanılmış olduğu.

Çözüm: Âyette, عرض/*ard* kelimesi, uzunluğun karşıtı olan genişlik anlamında kullanılmamıştır. Zira genişliği gökler kadar olan cennetin göklere yerleşmesi mümkün olmaz. Bu nedenle عرض/*arz* kelimesi, *teşhir* ve *izhar* anlamındadır. Bu dünya, yer ve gökleriyle insanlara teşhir edildiği gibi, cennet de taban, tavan ve içindekilerle müminlere arz edilecektir. Nitekim, "*eşyayı satışa arz ettim.*" ifadesi ile *"Ve o gün cehennemi kâfirlere teşhir ile göstermişti."*[591] âyeti, bu anlamdadır. Cehennem teşhir edildiği gibi, cennet de teşhir edilecektir. Buna göre âyetin meâli şöyle olur: "*Yer ve gökleriyle (taban ve tavanıyla) teşhir edilecek olan cennete...*"[592]

عرض/*ard* kelimesini *genişlik* anlamına da almamız mümkündür. Zira ahirette dünya ve kâinat değişecektir. Âyette, genişliği göklerle yer kadar olan cennetin büyüklüğüne dikkat çekilmiştir.

* * *

---

[590] Âl-i İmrân, 3/133.
[591] Kehf, 18/100.
[592] Keşmirî, *Müşkilât*, s. 157.

إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

"O zaman Peygamber arkanızdan sizi çağırdığı halde siz durmadan (savaş alanından) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. (Allah) size keder üstüne keder verdi ki bundan dolayı gerek elinizden gidene, gerekse başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."[593]

İşkâl: Keder, üzüntünün nedeni olduğu halde, sanki âyette üzülmemek için keder öngörülmüştür.

Cevap: Âyetin *'üzülmeyesiniz'* bölümü, önceki âyette geçen 'Allah sizi bağışladı,' bölümüne bağlıdır. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: Üzülmeyesiniz diye Allah sizi bağışladı. Âyet'in diğer bir tevili şudur: Sabır gösterip, zorluklara tahammül edip, Allah ve Resûlü'ne itaatte zaafa düşmeden devam edip, elde edemediğiniz ganimet, dünya metaı ve başınıza gelen musibetlerden dolayı üzülmeyesiniz diye Allah sizi bağışladı."[594]

* * *

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ

"İnkar edenler sanmasınlar ki kendilerine mühlet vermemiz onlar için daha hayırlıdır. Onlara ancak günahlarını artırmaları için mühlet veriyoruz."[595]

İşkâl: Günahların artması için Allah'ın mühlet vermesi.

Çözüm: Problem, insanın iradesini kötüye kullanmasından kaynaklanmaktadır. Allah, insanı hem şerri hem de hayrı kabul

---

[593] Âl-i İmrân, 3/153.
[594] Şinkitî, *Adva'*, 10/49.
[595] Âl-i İmrân, 3/178.

edebilecek güçte yaratmıştır. Zaman mefhumu, hem hayrın hem de şerrin işlenebileceği bir zarftır. Âyette geçen '*günahlarını artırmaları*' kendi iradelerine izafe edilmiştir. Allah herkese seçme ve iradeyi kullanma özgürlüğü vermiştir. İnkârcılara mühlet vermesi ise davranışlarını gözden geçirmeleri içindir. Ancak, onlar iradelerini ters yönde kullanarak günahlarını artırmaktadırlar.[596]

Allah'ın onlara mühlet vermesi, sınıfta kalan öğrencilere tanınan '*ek sınav hakkı*'na benzetilebilir. Öğrenciler tembellik ve çalışmamakta ısrar ederlerse, dersler daha da ağırlaşır ve bildiklerini unuturlar, neticede sınıfta kalırlar. Öğrencilere *ek sınav hakkı*nın tanınması çalışan öğrencilere nimet olduğu gibi, lâkayt öğrenciler için de sıkıntıdır.

* * *

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ

"İnkârcıların (refah içinde) diyar diyar dolaşması sakın seni aldatmasın."[597]

İşkâl: İnkârcıların başka bir anlatım ile batıl ehlinin refah içinde olmalarının izahı.

Cevap: Allah, batıla geçici zaferi gördüğünde, taşkınlığını artırması için mühlet verir. Bu durum inkârcıları aldatır. Batılın azma dönemi, hakkın zafer için hazırlık dönemidir. Altın ve gümüşün ateş içine atılması, yabancı maddelerden arınıp, asıl cevheri bırakmak içindir. İmtihan müminlerin içindeki zararlı ahlakı eritir ve onları *ihlas* makamına yükseltir.[598] Batılın üstün gelmesinin diğer bir hikmeti de, mümin ile münafığı birbirinden ayırmaktır. Bu konuda çağdaş alim *Mübârekfürî* şunları der: Eğer devamlı olarak Müslümanlar galip gelse, Müslümanların

---

[596] Esed, *Kur'an Mesajı*, 1/126.
[597] Âl-i İmrân, 3/196.
[598] R. Rıza, *Menâr*, II/162.

arasına birçok münafık katılır, sadık ile hain birbirinden ayrılmaz. Bu, imtihanın hikmetini ortadan kaldırır. Sünnetulah gereği, Müslümanlar mağlup olunca münafıklar ortaya çıkmak-tadır."[599]

Batılın üstünlük sağlaması, hak ehlinin uyanmalarına ve ona göre hazırlık yapmalarına vesile olur. Allah'ın hiç kimseye nesep yakınlığı söz konusu değildir. İnsanların yakınlığı Sünnetullah'a olan yakınlıklarıyla orantılıdır. *"Müminlere yardım etmek üzerimize bir haktır."*[600] Batılın üstünlüğü de batıldır. Yani insanlara ve batıl taraftarlarına herhangi birşey kazandırmamaktadır. Hırsızların kurmuş oldukları şebekeyi görmüyor muyuz? İşlerini açığa vurmamak için kendi aralarında yaptıkları yemine saygı duymakta ve sırlarını açığa vurmamaktadırlar. Fakat bir nebze sonra şebeke dağılır ve ihtilaf ederlerse yaptıkları ortaya çıkar.[601] Âyette de belirtildiği gibi, zafer ve galibiyet kamil anlamda iman etmeye bağlanmıştır. Filistinli bir genç ile *İsrail*'in sabık *Savunma Bakanı* arasında geçen şu düello bu gerçeği ortaya koymaktadır. Bakan, gençle müsafaha için elini uzatır. Genç elini vermek istemez, nedenini sorunca genç şöyle der: "Siz Yahûdiler İslâm'ın düşmanlarısınız, hürriyetimizi çiğnediniz. Sizin hakkınızda Peygamberimiz şöyle buyurmuş: "Ey Müslümanlar! Siz Yahûdilerle savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Taşlar bile sizin aleyhinizde bize yardım edecekler,[602] o günlerin yakın olacağına inanmaktayız." Yahudi zoraki bir tebessümle şöyle cevap verir: "Söylediğin konu doğrudur. Bizim de kitaplarımızda geçer.Ancak bunun ne zaman ve nasıl gerçekleşeceğini bilmiyor musun? Sizden İslâm diniyle izzet ve şeref duyan, bizden de tarih ve kültürünü reddeden bir toplum çıkarsa, okuduğun hadisin müjdesi gerçekleşecektir."[603]

---

599 Mübârekfûrî, *er-Rahiku'l-Mahtum*, s.277.
600 Rum, 30/47.
601 Kardâvî, *Hak Mefhumu*, s.95.
602 Buharî, *Cihad*, 94.
603 Keylânî, İsmail, *Faslu'd-Din, Ani'd-Devle*, Beyrut, 1410 s.268.

Mağlup olan hak değil, ancak ilahî yasalara riâyet etmeyen kusurlu taraftarlarıdır. Galip olan da inkârcılık veya batıl olmayıp, Sünnetullah'a göre tedbir alan ve hareket eden kesimdir. Allah'ın *Rahman* sıfatının bir tecellisi olarak bu dünyada Sünnetullah'a göre hareket eden herkes çalışmasının karşılığını alacaktır. Yani mağlubiyetin nedeni, hak ehlinin çaresizliği ve ona gereken hazırlığı yapmamalarıdır. Bazen hezimet olarak görülen neticeler aslında hezimet olmayıp, zaferdir. Çağdaş alim *M. Ebu Zehra* şunları der: *Uhud* savaşını hezimet kabul etmek yanlış olur. Zira hezimet, bir tarafın savaş cephesini terk etmesi demektir. Oysa *Uhud*'da müşrikler savaşı bırakmak zorunda kalmışlardı. Müslümanların azmi kırılmadı. Resûlullah düşmanı kovaladı. Kur'an, iki tarafın yaralarından bahsetmektedir.[604]

Mağlubiyet gibi görülen *Uhud* gazvesi, bize şu iki dersi verdi.

1. Müslümanlar arasında dünyalık için çarpışan bir kesimin bulunduğu ortaya çıktı.

2. Ganimet için çarpışanlar, düşman ile mücadele yerine ganimet için didindiler. Onun için düşmanı yenemediler.[605]

Netice, Müslümanlar arasında zaman zaman görülen mağlubiyet, İslâm'ın değil, Sünnetullah'a riâyet etmeyen kusurlu Müslümanlarındır. Galibiyet de, inkârın değil, Sünnetullah'a riayet edilerek yapılan hazırlık ve çalışmanındır. *"Ey Resûlüm inkârda yarışanlar sana kaygı vermesinler, çünkü onlar Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah onlara ahiretten yana bir nasip vermemek istiyor, onlar için çok büyük bir azap vardır."*[606]

---

[604] Ali İmran, 3/140.

[605] Bkz: Ebu Zehra, *Hatemu'n-Nebiyyin*, 2/864; Candan, Abdülcelil, *Kur'an'da Hak Batıl Mücadelesi, s.161.*

[606] Âl-i İmrân, 3/176.

(4) NİSÂ SÛRESİ

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

"Ey insanlar sizi tek bir nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. O Allah'a karşı gelmekten korkun ki, siz O'nun ve rahimlerin (akrabalık) hürmetine birbirinizden istekte bulunursunuz. Şüphesiz ki Allah, üzerinizde gözcü bulunuyor."[607]

İşkâl: Âyette geçen نفس/*nefs*'ten gaye *Âdem*'in nefsi mi yoksa *Âdem*'in cinsi mi olduğu.

Çözüm: Bazı alimler, *Hz. Havva*'nın Hz. *Âdem*'in cinsinden olduğunu belirterek; o da insan olarak yaratılmıştır, Allah Teâla, *Hz. Âdem*'i kudretiyle topraktan yarattığı gibi, *Hz. Havva*'yı da "*ol*" emriyle yaratmıştır, demişlerdir. Dolayısıyla *Hz. Âdem* ile *Hz. Havva*'nın evlilikleri iki ayrı cinsin evlenmesi biçiminde gerçekleşmiştir ki bunda herhangi bir problem yoktur.[608] Nitekim *"Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhameti peyda etmesı de O'nun (varlığının) delillerindendir."*[609] Âyetinde من/*min* harfinin *beyan* için gelmesi bunu göstermektedir. Yani sizler için insan cinsinden eşler yarattı. Buna göre, *Hz. Havva, Hz. Âdem*'in bedeninden değil, cinsinden yaratılmıştır.[610]

Diğer kesim de, *"Hz. Havva, Hz. Âdem*'in kaburga kemiğinden yaratıldı."[611] hadisini öne sürerek, *Hz. Havva*'nın *Hz.*

---

607 Nisâ,4/1.
608 Bkz: R. Rıza ,*Menâr*,4/330.
609 Rum, 30/21.
610 Bkz: R. Rıza, *el-Menâr*, 4/330.
611 İbn Mace, *Taharet*, 77; Buharî; *Nikah*, 79; Müslim, *Reda'*, 65.

Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını söylemiştir. İkisinin evlenmesinde de herhangi bir problem yok. Zira *Hz. Havva*'nın yaratılışı diğer insanlar gibi mutad yerden olmamıştır. Yani önce '*rahim*'e oradan da dünyaya intikal biçiminde olmamıştır. Her iki durum da Allah'ın kudretine muhalif değildir. *Hz. Âdem* ve *Hz. Havva*'ya evlenme iznini veren Allah'tır. Kendilerinden sonra gelenler için evlenme izin ve yasağını koyan da O'dur. İnsanlığın çoğalması için geçici olarak bazı yasaklara müsaade etmesi, O'nun hikmetine aykırı değildir.

Âyette جعل/*ceale* yerrine خلق/*haleke* fiilinin gelmesi, yeni bir yaratılışın gerçekleştirilmiş olduğunu gösterir. Çünkü *Hz. Havva Hz. Âdem*'in eğe kemiğinden yaratılsaydı, جعل منها زوجها /*ceale minha zevcehâ*" ifadesi kullanılacaktı. Zira جعل/*ceale* fiili, iki şeyin aynı maddeden yaratıldığını gösterir. *Hz. Havva*'nın *Hz. Âdem*'in eğe kemiğinden yaratıldığını söyleyen hadiste[612] *teşbih* vardır. *"İnsan aceleden yaratılmıştır."*[613] âyetinde olduğu gibi, kadının, çok latif ve nazik bir varlık olduğu vurgulanmak istenmiştir. Yani kadına iyi davranılmalıdır. Kadın, hassas ve latif bir varlık olduğu için kırılabilir. O, kırılabilecek malzemenin korunması ve itina gösterilmesi gibi muamele görmelidir.

* * *

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا

"Eğer yetimlerin haklarına riâyet etmemekten korkarsanız beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer ve dörder alın. Ve eğer bu takdirde adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız o zaman bir kadın ile veya sahibi bulunduğunuz cariye (savaş esiri ka-

---

612 Buhari, *Enbiyâ* 1, *Nikah* 8.
613 Enbiyâ 21/37.

dınlar) ile yetinin. Bu azmamanız için, haksızlık yapmamanız için daha elverişlidir. "[614]

Âyetteki Müşkilât:

a- Âyetin baş kısmı yetimlerin haklarına riâyet etmekten bahsederken, sonraki bölümde evlilik konusu ele alınmıştır.

b- Birden fazla kadınla evlilik problemi.

Çözüm:

a- Âyette geçen *yetimler* ve *kadınlar* her zaman için mağdur edilmeye müsait kesimlerdir. Âyet, yetimlere şefkat, merhameti ve aralarında adaletle davranmayı emrederken, aynı muameleyi kadınlar için de söz konusu etmiştir. Onlara da merhamet emredilmiş, birden çok iseler aralarında adaletle davranmak farz kılınmıştır.[615]

b- Asrımızda en çok tartışılan konulardan birisi de *birden fazla kadınla evlilik*tir. Bu konuda özellikle bilmemiz gereken konu, birden fazla kadınla evliliğin bir emir olmayıp bir ruhsat oluşudur. Kur'an, eşler arasında adaleti emretmiştir. Aksi halde bir eşle yetinmeyi farz kılmıştır.[616] Peygamberimiz eşleri arasında adaletle muamele etmeyenlerin felçli ve yarım bir insan olarak haşrolacaklarını belirtmiştir.[617] İslâm, evrensel bir dindir. Emir ve yasakları da evrenseldir, belirli bir zamanla sınırlı değildir. Bazı kadınlar kısırdır, kocaları çocuk sahibi olmak ister. Bazıları da bedensel bazı özürlerden dolayı kocalarını tatmin edememektedirler. Bazı dönemlerde kadınların sayısı erkeklerden fazla olmuştur ki istatistikler şimdiye kadar kadın sayısının erkeklerden fazla olduğunu göstermektedir. Tüm bu şartlar bazen birden fazla evliliğin gerekli olabileceğini göstermektedir. Bu evliliğe müsaade edilmediği taktirde gayri meşru birleşmelerin önüne geçilmez. Batılı bir düşünür, ölüm döşeğinde bu ger-

---

[614] Nisâ, 4/3.
[615] İbn Kuteybe, *Te'vilu Müşkili'l-Kur'an*, s.72.
[616] Nisâ, 4/4.
[617] İbn Mace, *Nikah*, 47.

çeği şöyle ifade etmiştir. "*Ben ibreti alem olsun diye evliliğinde tek eşle yetinen bir şahsı merak ediyorum.*" Kadın, evlilik akdi esnasında kocasına, başka bir kadınla evlenmemeyi şart koşma hakkına sahiptir. Bu durumda erkek ikinci bir kadın alamaz.[618]

* * *

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ

"Allah sizlere, miras taksiminde çocuklarınız hakkında, erkeğe iki dişi payı verilmesini emrediyor..."[619]

Soru 1: Erkekler, neden kadınların iki misli miras almaktadırlar?

Cevap: Erkek, mutlak anlamda kadının iki katını almamaktadır. Kadının mirastan erkek kadar, hatta daha çok hisse aldığı durumlar da vardır. *"Eğer bir erkek veya kadının ana babası ve çocukları bulunmadığı halde (kelâle şeklinde) mali mirasçılarına kalırsa ve bir erkek veyahut bir kız kardeşi varsa her birine altıda bir düşer."*[620] Görüldüğü gibi, burada kadın ve erkek eşit miktarda *altıda bir* almaktadır. İslâm miras hukukuna göre, mesela bir kadın ölür geriye koca, anne, iki öz, yani ana baba bir erkek kardeş, ile ana bir kız kardeş bırakırsa, ana baba bir kız kardeş altıda bir alacak, ana baba bir erkek kardeşler ise altıda biri aralarında paylaşacaklardır. Buna benzer birçok örneği fıkıh kitaplarında bulmamız mümkündür. Çalışmamız daha fazla detaya müsait olmadığından iki örnek vermekle yetiniyoruz.

Erkeğe, evlenme masrafı ve eve yapacağı harcama yanında, annesine, babasına, çocuklarına fakir kardeş ve akrabalarına aldığı paydan harcama mecburiyeti vardır. Kadına ise böyle bir sorumluluk yoktur. Erkek evlenmek için uğraşı verecek, hazır-

---

618 Kardâvî, *Melâmih*, s.356.
619 Nisâ, 4/11.
620 Nisâ, 4/12.

lık yapacak, ev temin edecek, çeyiz hazırlayacak, evleneceği eşine ve doğacak çocuklara harcamada bulunacaktır. Kız ise aldığını olduğu gibi saklayacaktır. Dolayısıyla kızın biriktirme ve mal sahibi olma imkanı erkekten çoktur.

Soru 2: Aynı âyette, vasiyetin yerine getirilmesi, neden borçların ödenmesine takdim edilmiştir?

Cevap: Genelde insanlar, vasiyetten önce borçları sahiplerine iade edip vasiyetin gereğini yerine getirmede ihmal gösterirler. Vasiyette borçlar dahil, birçok önemli konu bulunabilir. Vasiyet, genelde borçların miktar ve sahiplerini açıklamaktadır. Borçlar ödenmeden önce vasiyete bakılırsa borçların durumu da açıklanmış olur. [621]

* * *

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِعْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (13)

وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ

"İşte bütün bu hükümler, Allah'ın çizdiği sınırlardır. Her kim Allah'a ve O'nun Peygamberine itaat ederse, Allah onu içlerinde sonsuza dek oturmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Bu ise büyük kurtuluştur." "Her kim de Allah'a ve Peygamberine isyan edip O'nun sınırlarını aşarsa Allah onu, içinde sonsuza dek kalmak üzere bir ateşe sokar ve ona alçaltıcı bir azap vardır."[622]

İşkâl: İlk ayette *cennet* ve cennetliklerden bahsedilirken, hem kendileri hem de cennet çoğul (جَنَّات /خَالِدِين) olarak zikredilmiştir. İkinci ayette ise cehennemliklerden bahsedilmişken, hem kendileri hem de ateş (نارا /خالدا) *tekil* olarak gelmiştir.

---

[621] Bkz: İbnu'l -Arabî, *Ahkâm*, 1/344.
[622] Nisâ, 4/13-14.

Çözüm: Cennette, değişik buluşma mekanları ile muhtelif bir araya gelme yerleri vardır. Bu nedenle hem cennet hem de içindekiler *çoğul* olarak gelmiştir. Cehennemden bahsedilince de *ateş* ve içindekiler *tekil* olarak gelmiştir. Zira, onlar için değişik nimetler, gezinti ve buluşma yerleri yoktur. Her zaman halleriyle başbaşadırlar. Onlar, sanki, ateşten bir tabutun içindedirler. Kur'an, onların yalnızlığına işaret için, hem yerlerini hem de kendilerini *tekil* olarak anmıştır.[623]

* * *

وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا

"Kadınlarınızdan zina edenlerin aleyhlerine aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, ölüm onları alıp götürünceye veya Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin."[624]

Soru: Diğer cezaların aksine, neden zina suçu için dört şahit istenmiştir?

Cevap: Bu, zina eylemini iddia eden birinin önünü kesmek, insanlardan cezayı kaldırmak ve menfur suçu örtbas etmek içindir. Allah'ın cezayı koymadaki muradı, insanları cezalandırmak olsaydı, diğer davalarda olduğu gibi yemin veya iki şahitle yetinilecekti. Resûlullah da en ufak bir şüphede cezaları kaldırmayı önermiş, eylemin teşhir edilmemesini tavsiye buyurmuştur: "Kime bu çirkin eylemden birşey bulaşırsa, onu teşhir etmesin."[625]

* * *

---

[623] Ubeydî, Hammad, *eş-Şâtibî, ve Mekâsidu'ş-Şeria*, s.72.
[624] Nisâ, 4/15.
[625] Malik, *Muvatta*, Hûdud, 12.

وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا

"Kadınlarınızdan fuhuş (eşcinsellik) yapanlara karşı içinizden dört şahit tutun. Eğer şahitlik ederlerse O kadınları ölünceye kadar ya da Allah kendileri için bir yol açıncaya kadar evlerde tutun. Fuhşu(eşcinselliğe) içinizden iki erkek yaparsa onlara eziyet edin. Bu ikisi tövbe eder durumlarını düzeltirlerse onlara eziyetten vazgeçin. Muhakkak ki Allah ilim ve hikmet sahibidir."[626]

İşkâl 1: İki âyetin mensuh olma iddiası.

Çözüm: Âyette geçen الفاحشة/*el-fahişe* kelimesi, Tabiin dönemi büyük müfessirlerinden *Mücahid*'e göre zina olmayıp *eşcinselliktir*. Birinci âyet, kadınlar arasında gerçekleşen eşcinselliği işlerken, ikinci âyet de, erkekler arasındaki *livata* yani homoseksüellik eyleminin cezasını beyan etmektedir.[627]

İşkâl 2: Birinci âyette kadınların çoğul sığasıyla anlatılması.

Çözüm: Erkeklere nazaran, kadınlar arasında eşcinsellik daha yaygındır. Bu nedenle onlar *çoğul* kipiyle gelmiş. Erkeklerde ise oran daha düşük olduğundan *iki sayısıyla* yetinmiştir.[628]

* * *

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً

"O halde hangisiyle nikah ile münasebette bulundunuzsa mehirlerini kendilerine bir farz olarak verin."[629]

---

626 Nisâ, 4/15, 16.
627 R. Rıza, *Menâr*, 4/435.
628 Rıza, *Menar*, a.g.e., 4/440.
629 Nisâ, 4/24.

İşkâl 1: Âyetin *muta'* nikahının cevazına delil teşkil edip etmemesi.

Çözüm: Önceki âyette nesep, süt emme ve hısım akrabalığından dolayı nikahlanması haram olan kadınlar belirtilmiştir. Bu âyet de onun devamı niteliğinde olup, evli kadınların da önceki âyette belirtilen kadınlar hükmünde olduğunu ve nikahlanmalarının haram olduğunu belirmiştir. Keza âyette savaşlarda esir alınan kadınların özel durumları belirtildikten sonra, kadınlara evlilik münasebetiyle yapılacak malî yardımdan bahsedilmiştir.[630] Âyette geçen *istimta'*, yararlanmak anlamında olup, kadından gelen maddî ve manevî yararlanmaya karşılık, vefa borcunun ödenmesinden bahsetmiştir. Dolayısıyla *mut'a* nikahıyla herhangi bir alakası yoktur.[631] Âyette geçen اجور /*ücûr*, *ecr*in çoğulu olup, *ücret* ve *mükafat* anlamındadır. Maddî mükafattan ziyade, manevî mükafat ve fedakârlığı ifade eder.[632] Bu nedenle âyet, kadınlara maddî-manevî yarar sağlayacak her türlü hak ve mükafatın verilmesini farz kılmıştır. Âyetten kadınlara sunulacak manevî mükâfat anlaşıldığı gibi, evlenme akdi esnasında verilen mihir de anlaşılmaktadır. Bu gerçeği; *"O kadınları velilerinin izniyle nikahlayın ve onlara (mihirlerini) verin."*[633] *"Onlara mihirlerini verdiğinizde..."* [634], *"Mihirlerini verdiğin eşlerini sana helal kıldık."*[635], *"Mihirlerini vermeniz koşuluyla onlarla evlenmenizde bir sakınca yoktur."*[636] âyetlerinden de anlıyoruz.[637]

Geçici nikah anlamına gelen, *mut'a'* nikahına, diğer birçok yasak gibi, İslâm'ın ilk dönemlerinde zaruretten dolayı müsaade edilmişti. Ancak daha sonra Resûlullah tarafından yasaklandı.[638]

---

630 Müslim, *Reda'*, 59.
631 Sâyis, *Ahkâm*, 1/435.
632 Rağib, *el-Müfredât*, s.64; Bkz.Yûnus, 10/72,Yûsuf, 12/57.
633 Nisâ, 4/25.
634 Mâide, 5/5.
635 Ahzâb, 33/50.
636 Mumtehine, 60/10.
637 Bkz, Râzî, *Tefsir*, 4/40; Alûsî, *Tefsir*, 5/6.
638 Müslim, *Nikah*, 21; Malik, *Muvatta'*, Hadis no: 542.

Mut'a nikahı, Ehl-i sünnet ve Şia arasında amelî ihtilafların en önemlilerindendir. Mezhep taassubuna düşmeden şunu dememiz mümkün: *Mut'a* nikahı, kadını şehevî arzuları yerine getirmede kullanılan bir meta haline getirip, bu nikahtan doğacak çocukların başı boş bırakılması ve ailenin dağılmasına neden olması, kadının onuru ve ailenin İslâm'daki konumuyla bağdaşmaması, haram kılınmasının neden ve hikmetini ortaya koymaktadır.

İşkâl: Âyetin sonunda Allah'ın ilim ve hikmet sahibi olduğunun geçmiş zaman fiiliyle كان/*kâne* ile ifade edilmesi.

Çözüm: Kur'an'da كان/*kâne* fiili beş anlamda kullanılmıştır.

1- Ezel ve ebedi bildirme anlamında: Yukarıda geçtiği gibi, Kur'an'ın birçok ayetinde geçen Allah'ın sıfatları bu anlamda gelmiştir.

إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا

*"Namaz, müminlere belirli vakitlerde yazılı bir **farzdır**.*[639]

Ayetinde geçen كان/*kânet* fiili de ebedilik bildirmektedir.

2- Geçmiş zamanı bildirme anlamındadır.

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ

*"Şehirde dokuz çete **vardı** ki, onlar yerde bozgunculuk yapıyor, iyilik yapmaya yanaşmıyorlardı."*[640]

3- Hazır zamanı ifade eder.

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ

*"Siz insanlar için çıkarılmış en **hayırlı ümmetsiniz**.*[641]

---

[639] Nisâ, 4/103.
[640] Neml, 27/48.
[641] Âl-i İmrân, 3/110,

4- İstikbali ifade eder.

يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا

*"Adaklarının yerine getirirler ve şerri yaygın **olacak** bir günden korkarlar."*[642]

5- Bir halden bir hale geçişi ifade eden صار/*sâre* anlamında kullanılmıştır.

إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

*"Yalnız iblis kibirlenmek istedi ve kafirlerden **oldu**."*[643]

Ayetlerde geçtiği gibi, Allah için kullanılan كان/*kâne* belirli bir zaman için değil, ezel ve ebedi ifade anlamında kullanılmıştır.[644]

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا

"Erkekler, kadınları Allah'ın onlardan bazılarına diğerlerinden daha fazla bağışladığı şeylerden harcayarak koruyup gözetirler. Bunun için iyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın korumasını emrettiği şeyleri, kocalarının yokluğunda da korurlar. Serkeşlik etmelerinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince, önce kendilerine nasihat edin, sonra yataklarında yalnız bırakınız, yine dinlemezlerse dövün. İtaat ettikleri halde onları incitmek için bahane aramayın. Çünkü Allah çok yüksek çok büyüktür."[645]

---

642 İnsan, 76/7.
643 Sâd, 38/74.
644 Bkz. Râzî, Ebubekir , *Enmuzec Celile fi Esile ve Ecvibe min Ğerâibi Âyi't-Tenzil*, s.96-97.
645 Nisâ, 4/34.

Soru 1: Âyet, erkeklerin kadınlardan üstün olduklarını gösteriyor mu?

Cevap: Âyette geçen قوامون/*kavvamün* ifadesi, üstünlüğü değil, erkeklerin sorumluluğunu belirtir. Zira, قوامون/*kavvamün* kelimesinin semantiğinde işe bakan, idare ve muhafaza etme anlamları vardır.[646] Âyet, kadınların her türlü ihtiyaçlarının erkekler tarafından karşılanmasını öngörmektedir. Âyetten avantaj elde etme söz konusu ise kadınlar buna daha yakındır. Zira âyet, erkeklere bir yükümlülük getirmiştir. Âyette, erkeklerin kadınlara veya kadınların erkeklere üstünlüğü belirtilmemektedir. Üstünlük meziyetleri erkeklerde olabildiği gibi kadınlarda da olabilir. Eğer erkeklerin üstünlüğü söz konusu olsaydı âyet, şöyle olurdu: "*Erkekleri kadınlara üstün kıldığından...*" Âyet, üstünlüğü cinsiyete değil, cehd ve çalışmaya bağlamıştır. Kadın çocuk mimarı olduğu için erkeklere üstünlük taslamayacak, erkek de kadınlara yaptığı harcamaları başa kakmayacaktır. Kadınlarda acıma, şefkat ve merhamet duyguları daha güçlü olduğundan, çocukların bakım ve yetiştirilmeleri kendilerine bırakılmış, erkekler de fiziki yapılarıyla çalışma şartlarına daha dayanıklı olduğundan nafaka verme ve çalışma gibi görevlerle yükümlü kılınmışlardır.

Soru 2: Kadın dövülür mü?

Cevap: Günümüzde hem Müslüman toplumların hem dünya gündemini işgal eden konulardan birisi de, kadının dövülüp dövülmemesi konusudur. Tek kelime ile Kur'an'ın mübbelliğ ve uygulayıcısı Hz. Peygamber vurguyla, "Kadınları dövmeyin, çünkü iyileriniz (kimseyi) dövmez."[647] buyurmuştur. O (a.s) ömründe kadın, çocuk, hatta hayvan bile dövmemiştir.[648] İslâm'ın cezaî müeyyidelerini dövmekten ayırmak gerekir. Âyette geçen نشوز/*serkeşlik* birçok manayı kapsamaktadır. Kocayı rahatsız etmek, ahlaksızlık etmek, itibarını zedelemek, aile disip-

---

[646] Bkz. Yazır, *Hak Dini*, 2/1348.
[647] İbn Mace, *Nikah*, 51; Ebu Davut, *Nikah*, 41.
[648] Müslim, *Fedâil*, 79.

linini bozmak, serkeşlik etmek vs.[649] Kur'an, bu tür suçları işleyenler için birtakım tedbirler getirmiştir. '*Kadın dövülmez.*' dediğimizde, onun kaba, serkeş, disiplin ve huzur bozan bir varlık olmaması gerektiğini de unutmamak gerekir. Âyet, kadının uygun olmayan hareketlerinin hoş karşılanmadığını belirtmektedir. O halde uygun olmayan hareketlere karşı nasıl bir yöntem uygulanır? Bu yöntemi, Allah Teâla'nın *Hz. Eyyüb*'e hanımı konusunda öğrettiği şu ilahî buyruktan anlıyoruz: *"Bir de eline bir demet sap al da onunla (eşine) vur. Yemininde durmazlık etme dedik."*[650] Birkaç sapın bulunduğu bir demetle kadına vurulması dayak sayılmaz. Bu, kadının kötü gidişatının önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla, kadın dövülmez, ancak dövülmeyi gerektiren bir durum varsa erkekler için de söz konusu olduğu gibi, birtakım müeyyidelere başvurulur. Bunun nasıl olacağını Hz. Peygamber göstermiştir. O, (a.s) İslâm'ın bir özeti konumunda olan *Veda Hutbesi*'nde kesinlikle kadınların dövülmemesini emretmiştir. Bu nedenle âyette geçen *dövün* ifadesi sembolik ve caydırıcı bir müeyyide olmaktan öteye geçmez. Bunu Hz. Peygamberin uygulamalarından öğreniyoruz. Âyetteki emri, bazen bir misvak bazen de katlanmış bir mendil ile uygulardı.[651] Tüm insanlığa rahmet olarak gönderilen Zat, insanlığın anası ve mimarı olan kadının dövülmesine nasıl müsaade eder? Konu terbiye ve ıslah ile ilgilidir. Kadını hakir ve zelil kılma ile herhangi bir ilgisi yoktur. Âyetin, *"Çünkü Allah çok yüksek, çok büyüktür"* ifadesiyle bitmesi kadınlara asla zulüm ve haksızlık edilmemesini, zira her makam ve otorite üzerinde *"çok yüksek çok büyük"* bir Zat'ın bulunduğunu, dolayısıyla hiçbir yaratığa haksızlık edilmemesine dikkat çekmektedir. Yani siz kadın veya herhangi bir yaratığa zulüm ederseniz çok yüce ve çok büyük *Zat* sizden hesap soracaktır.

* * *

---

649 Firüzâbâdî, *Besâir*, 5/56; İbn Manzur, *Lisan*, 14/143.
650 Sad, 38/44.
651 Bkz: Taberî, *Tefsir*, 4/34; Razî, *Tefsir*, 4/72.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُمْ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا

"Kendilerini temize çıkaranlara ne dersin? Hayır, Allah dilediğini temize çıkarır ve hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez."[652]

فَلَا تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى

"Nefislerinizi tezkiye etmeyin."[653]

İşkâl: Her iki âyet, nefislerini tezkiye edenleri yerdiği hâlde, *Yûsuf* (a.s.)'ın *"Beni yeryüzünün hazinelerinin başına getir. Ben iyi korurum ve iyi bilirim."*[654] demesi ile Hz. Peygamber'in de "Ben, Allah'ın emin kıldığı birisiyim."[655] buyurması.

Çözüm: Münafıklar, Hz. Peygamber'e *'dağıtımda adil ol'* deyince, bu iddialarının doğru olmadığını belirtmek için, "Ben Allah'ın *emin* kıldığı birisiyim." buyurmuştu. Münafıklar peygamberimizi adil olmamakla itham etmişlerdi. Hz.Peygamber, gerçek ne ise onu ifade etmiştir. *Yûsuf* (a.s.) da yeryüzüne adalet ve hakkı yaymak ve ikame etmek için sahip olduğu iki vasfı belirtmişti. Eğer öyle demeseydi idareyi eline alması mümkün olmazdı.[656] Kibre düşme endişesi yoksa, insanın sahip olduğu meziyetleri söylemesinde herhangi bir beis yoktur. *"Rabbinin nimetini an."*[657] âyeti, insanın sahip olduğu nimetleri yad edebileceğini göstermektedir. Âyet ve hadislerde menedilen ise, kibirden kaynaklanan ve insanın sahip olmadığı meziyetlerle övünmesidir.

* * *

652 Nisâ, 4/49.
653 Necm, 53/32.
654 Yûsuf, 12/55.
655 Buharî, *Meğâzi*, 61.
656 Ensârî, *Fethu'r-Rahmân*, s.86.
657 Duhân, 93/11.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا

"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız. Onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe derileri başka derilere değiştiririz ki acıyı tatsınlar Allah daima üstün ve hakimdir."[658]

Soru: Derilerin değişmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Âyetin sonunda Allah'ın güç ve hikmet sahibi olduğu ifade ediliyor. Derilerin yenilenmesi, azabın yenilenmesinden dolayıdır. Zira yenilenmezse deri azaba alışabilir. Âyet, bilimsel bir gerçeğe de işaret etmektedir. Şöyle ki: İnsan vücudunda elemi en çok hisseden yer, deri kısmıdır. Diğer kas ve organlar deri kadar etkilenmez. Deriye ulaşmayan yanıklar çok ciddi yanık sayılmamaktadırlar. Hatta uzmanların ifadesine göre, yanık acısı deriyi aşıp kaslara ulaşınca acı hafifler. Eskiden birini ateşle cezalandırmak istedikleri zaman ısıtılmış çiviyi derisinin dibine doğru iterlerdi. Daha sonra bunun yanlış olduğu anlaşıldı. Bu da Allah'ın nefislerimizde gösterdiği bir mucizedir.[659] Allah ölmüş derilerin sinirlerini canlı yeni derilerle değiştirecektir, böylece azapları da yenilenmiş olur.

* * *

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Elçiye ve sizden olan buyruk sahiplerine itaat edin. Sonra birşeyde anlaşmazlığa düştünüz mü hemen Allah'a ve peygamberine arz edin onu, eğer

---

[658] Nisâ, 4/56.
[659] Şarbâsi, Yeselûneke, 1/332-333

Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanan müminler iseniz. Bu hem hayırlı hem de netice itibariyle daha güzeldir.[660]

İşkâl: Âyette geçen *buyruk sahipleri*nin kimler olduğu.

Cevap: Âyet, en çok istismar konusu edilen ve yanlış değerlendirilen âyetlerdendir. *Kadıyanîler,* âyeti delil göstererek *Hindistan*'da *İngiliz* yöneticilerine itaat etmeyi, Allah'a itaat olarak göstermişlerdi. Onlara göre, İslâm iki bölümden ibaret idi. **a-** Allah'a ibadet **b-** İngiliz idarecilerine itaat. Oysa âyetin *"sizden olan buyruk sahipleri"* ifadesi, her türlü spekülatif yoruma engel olmuştur. Âyetin *"Herhangi bir konuda ihtilafa düştüğünüzde onu Allah'a ve Resûlüne götürün."* bölümü de kimlere ve hangi şartlarla itaat edileceğini göstermiştir. *"Sizden olan"* ifadesi, itaat edileceklerin Müslüman olmalarını şart koşmuştur. Yani, idarecileriniz gayrimüslim olmayacaklar, ehil olmaları yanında Kitap ve Sünnet'i düstur edineceklerdir. Zalim idareciler, yönetmeye ehil değildir; onlar problemleri Kitap-sünnet yerine kendi arzularıyla çözmeye çalışırlar. *Zemah-şerî*'nin ifadesiyle onlar *'darbeci eşkıya'dır.*[661]

"İtaat meşru şartlarda yapılır. Allah'a isyan söz konusu olunca kimseye itaat yoktur."[662] hadisi de itaatın çerçevesini çizmiştir. Zulmüyle meşhur Emevîler'in meşhur yöneticisi *Haccac-ı Zalim* bir defasında şöyle seslenmiş: "Ey insanlar bana itaat etmeniz Allah'a itaat etmekten daha çok gereklidir. Zira Allah kendisine itaat konusunda, *"Gücünüz nispetinde Allah'tan korkun."*[663] biçiminde kayıt koyarken, biz idareciler konusunda ise kayıtsız olarak, *"Ey iman edenler Allah'a itaat edin. Elçiye ve sizden buyruk sahiplerine itaat edin."*[664] buyurmuştur.

* * *

---

660 Nisâ, 4/59.
661 Zemahşerî, *Keşşâf,* 1/536.
662 Buharî, Ahkâm, 4.
663 Teğâbun, 64/16.
664 Seâlibî, *el-İktibas,* 2/226.

أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا (78) مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا (79)

"Her nerede olsanız olun, ölüm size yetişir, göklere yükselmiş burçlarda da olsanız. Bununla beraber kendilerine bir güzellik erişti mi "bu Allah'tandır" diyorlar; bir felaket de dokundu mu 'Bu sendendir' diyorlar. De ki: Hepsi Allah'tandır. Fakat niye bu adamlar söz anlamaya yanaşmıyorlar?" "Sana güzellikten her ne ulaşırsa,bil ki Allah'tandır; kötülükten de başına her ne gelirse anla ki sendendir! Biz seni insanlara bir elçi olarak gönderdik, şahit olarak da Allah yeter!"[665]

İşkâl: Birinci âyette,*"De ki hepsi Allah'tandır."* denildiği hâlde, ikinci âyette *"Kötülükten de başına ne gelirse anla ki sendendir!"* denilmesi.

Cevap: Fiil ve hareketlerimizi kendileriyle gerçekleştirdiğimiz el ve diğer organlarımızın yaratıcısı Allah'tır, ancak onları hayır veya şerde kullanmak insanın iradesine bırakılmıştır. Aklı yaratan Allah'tır, onu yönlendiren, hayır ve şerde kullanan ise insandır. Allah'ın koymuş olduğu kevnî ve şer'î yasa ve emirler güzelliğin ta kendisidir. İnsanlar onları yerli yerinde kullanmadıkları için çirkinleşirler. Soğuğu yaratan Allah'tır, ona karşı tedbir almadığı için hastalanan veyahut zarar gören ise insandır. Dolayısıyla âyette geçen *"Hepsi Allah'tandır."* nazm-ı celilinin bir manası bu olsa gerek. Çünkü tüm kainatı, insanı, hepsinin hareket ve fiillerini yaratan O'dur. Allah'ın yarattığı her şey güzeldir. İnsanların bakış açılarına göre "*güzel*" veyahut "*çirkin*" değişmektedir. Mesela; derslere devam etmeyen tembel bir öğrenci için sınıfta kalmak "*çirkin*"dir. Ancak, realiteye göre çalışmayanın geçmemesi "*güzel*"dir.Çalışmayanın geç-

[665] Nisâ, 4/78-79.

mesi,*"İnsana ancak çalışmasının karşılığı vardır."*[666] ilahî düsturuna aykırıdır, dolayısıyla da *"çirkin"*dir. Keza tohum ekmeyenin hasat elde etmemesi kendisine nisbeten "çirkin", realiteye göre güzeldir.

"Kötülükten de başına ne gelirse anla ki sendendir." ifadesi de; Allah'ın koymuş olduğu düsturlara riayet edilmediği için meydana gelen kötülüklerin kaynağında insan iradesinin olduğunu belirtmektedir. Ayrıca (A'râf 7/131, Neml 27/147, Yâsin, 36/18) âyetlerinde belirtildiği gibi inkarcıların bütün kötülükleri ve yapmış oldukları günahları peygamberlerin uğursuzluğuyla izah etmeye çalışanlara bir reddiyedir.

Keza, güzellik ve çirkinlik rölatif, yani izafidir. Mesela mal, yaratılış gayesine göre harcanırsa güzeldir. Aksi halde çirkin olur. Bir insanın kendi malından yemesi güzel, başkası-nın malından yemesi ise çirkindir. Eşyayı yaratan Allah'tır, onu iyi veyahut kötü yerde kullanan insandır.

Kısacası, Allah, her fiil, hareket ve varlığın yaratıcısıdır. Dolayısıyla asıl itibariyle her şey O'ndandır. O, her şeyi güzel yaratmıştır. İnsan ise sünnetullaha riayet etmediği ve eşyayı yerli yerinde kullanmadığı için kötülüklerin kaynağıdır.

* * *

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا

"Eğer Allah'ın lütuf ve rahmeti üzerinizde olmasaydı, azınız hariç şeytana uyup gitmiştiniz."[667]

İşkâl: Âyette geçen *"lütuf ve rahmet"*ten neyin kastedildiği.

Cevap: Onlardan kasıt, risâlet, yani Hz. Peygamber'in gönderilmesidir. O, gönderilmeseydi, *Varaka b. Nevfel, Kus b.*

---

666 Necm, 53/39.
667 Nisâ, 4/83.

Suadâ ve Ebu Zer el-Gifari'de olduğu gibi, fıtratlarıyla gerçeği bulanların dışında, insanların çoğu şirke gideceklerdi.[668]

* * *

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّى يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

"Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız. O halde Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan hiçbirini dost edinmeyin. Yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün ve onlardan ne bir dost ne de bir yardımcı edinin."[669]

İşkâl: İslâm'dan yüz çevirenlerin öldürülme emri.

Cevap: Hiçbir din veya ideoloji kendisi aleyhinde faaliyet yapanlara müsamaha ve müsaade etmez. Âyette geçenler herhangi bir dine mensup kişiler değillerdir. İslâm'a düşman olduklarını sarahaten söyleyen düşmanlar da değildirler. Onlar, küfür ve İslâm arasında kalan ve İslâm aleyhinde gizli desise ve komplolar tertipleyen münafık bir gruptur. Görünürde Müslümanlarla beraber olurlar, ancak Müslümanlar hakkında bilgileri düşmanlarına sızdırırlar. Onlar, her fırsatta Müslümanlarla savaşırlar. Bugünkü ifade ile onlar, *kırmızı bültenlerle* aranan kesimlerdir. Oylelerinin takip edilmesi, ve her fırsatta tesirsiz hale getirilmeleri emrolunmuştur.[670]

* * *

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا

"Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir."[671]

---

668 Ferhan, *Müşkil*, s.59.
669 Nisâ, 4/89.
670 R. Rıza, *Menâr*, 5/325.
671 Nisâ, 4/93.

İşkâl: Tövbe ile tüm günahları affedeceğini bildirdiği halde[672] görünürde, katilin ebedi olarak cehennemde kalacağı ima-sı.

Çözüm: Müfessirler bu konuda birkaç görüş öne sürmüşlerdir. **1.** Âyet, mümini öldürmeyi helal görenler hakkındadır. Bunda problem ve ihtilaf olmaz. Öyleleri öldürmekten değil, haramı helal kılmaktan ebedî olarak cehennemde kalacaktır. **2.** Âyet, terhip yani korkutmak içindir.*"Kim inkâr ederse Allah alemlerden müstağnidir."*[673] âyetinde olduğu gibi, *inkâr, nankörlük* anlamında kullanılmıştır. İnkâra gideceklerin korkutulmaları söz konusudur **3.** Âyet mensuhtur. **4.** Âyette geçen خالدا/*haliden,* çok uzun süre kalmak anlamındadır. Bu görüşün daha isabetli olduğu kanatındayız. Zira, خلد/*huld* kelimesi, çok uzun zamanı ifade eder.[674] Yani, mümini kasten katleden biri çok uzun süre cehennemde kalacaktır. Bazı âyetlerde خالدين/*halidin* kelimesi ile beraber ابدا/*ebede* kelimesinin zikredilip, [675] burada zikredilmemesi, cezanın ebedî olmadığını gösterir. Allah'ın kelamı fazlalıklardan ve anlamsız kelimelerden münezzehtir.

Hulâsa, mümini kasten öldüren biri, Allah'ın dilediği çok uzun bir süre cehennemde kalacaktır.[676]

* * *

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ

"Onlardan bir kısmı seni doğrudan saptırmayı plânlamıştı. Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı (seni saptıracaklardı.)"[677]

---

672 Bkz: Nisâ,4/48; Zümer, 29/53.
673 Âl-i İmrân, 3/97.
674 Bkz: Rağib, *el-Müfredat*, s.292; İbn Mazûr, *Lisân*, 4/171.
675 Bkz: Nisâ,4/57, 122, Mâide, 5/119, Tevbe,9/22.
676 Bkz:Şa'ravî, *Tefsir*, 4/2551.
677 Nisâ, 4/113.

İşkâl: Görünürde sanki küffârdan bir grup Hz. Peygamberi saptırmayı plânlamamıştır. Oysa, (47/104) âyetinden saptırmayı plânladıkları anlaşılmaktadır. Âyetin لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ bölümü, وَلَوْلَا şart edatının cevabı değildir, cevabı mahzuftur. Buna göre mealde de geçtiği gibi âyetin manası şöyle olur: "*Onlardan bir kısmı seni doğrudan saptırmayı plânlamıştı. Allah'ın lütf ve merhameti olmasaydı seni saptıracaklardı*"[678]

* * *

وَ مَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللّٰهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا

"İşlerinde doğru olarak kendini Allah'a veren ve İbrahim'in Allah'ı bir tanıyan dinine tabi olan kimseden dince daha güzel kim vardır ve Allah İbrahim'i dost edinmiştir."[679]

Soru: Neden *Hz.Muhammed*'e değil de, *Hz. İbrahim*'e tabi olmamız emredilmiştir?

Cevap: İslâm, risâletlerine iman konusunda peygamberler arasında herhangi bir ayırım yapmaz.[680] Bununla beraber, tüm semavi dinler, İbrahim (a.s.)'ın fazilet ve risâletinde müttefiktirler. Kur'an'ın bu emri, Müslümanların, Yahûdî ve Hıristiyanlardan daha çok, İbrahim (a.s.)'e yakın olduğunu belirtmektedir. *Hz. İbrahim*'e uymak ile *Hz. Muhammed*'e uymak arasında bir farkın bulunmadığına dikkat çekmiştir. Zira tüm peygamberler insanları İslâm'a davet etmiş ve şirkle mücadele etmişlerdir.

* * *

---

[678] Ebu Bekir er-Râzî, *Enmuzecün Celilun fi Esiletin vi Ecvebetin min Ğerâibi Âyi't-Tenzil.s.99.*

[679] Nisâ, 4/125.

[680] Bkz: Bakara, 2/285.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنزَلَ مِنْ قَبْلُ

"Ey iman edenler! Allah'a, peygamberine ve peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman ediniz."[681]

İşkâl: İman edenlere, iman etmelerinin emredilmesi.

Cevap: *Fatiha Sûresi* müşkilâtında geçtiği gibi, müminler doğru yol üzerinde bulundukları hâlde, doğru yolda sebat göstermelerini Allah'tan talep ederler. Bu âyette de imanda sebat ve ihlas istenmiştir. Ta ki iman, dilde dolanan anlamsız bir terennümden ibaret kalmasın, imanın gereği yerine getirilsin. Âyet. şu çağrıyı yapmaktadır: **Ey müminler! İmanınızı, burhân ve yakîn ile ikame edip, taklitten tahkike geçin.**[682]

* * *

وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

"Ve hiçbir zaman kafirler için müminler aleyhine bir yol ve imkan verecek değildir."[683]

İşkâl: Âyette, kâfirler için müminlerin aleyhine bir yol ve imkan verilmeyeceği belirtildiği hâlde, birçok yer ve zamanda kafirlerin Müslümanlara üstünlük ve galebe çalmaları.

Çözüm: Allah Teâla hiçbir zaman Müslümanların aleyhine kafirler için herhangi bir imkan tanımaz. Müslümanların mağlubiyeti, onların yaptıklarından dolayıdır. Müslümanlar, hâl ve tavırlarıyla kafirlere imkan tanımışlar ve Allah'ın hoşlanmadığı amellerde bulunmuşlardır. Âyette kastedilen müminler, hiçbir zaman kafirlere mağlup olmamışlardır. Müslümanlar, Allah'ın kastettiği müminlerin özelliklerini taşımış olsalardı, hiçbir şekilde küffâra mağlup ve zelil olmazlardı.

---

681 Nisâ, 4/136.
682 Bkz: Kuşeyri, *Letâif*, 1/373.
683 Nisâ, 4/141,

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا

"Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katındadırlar." [684]

İşkâl: Kâfirlerin inkâr ve isyanı daha çok ve açık olduğu halde, münafıklara onlardan daha çok azabın vaadedilmesi.

Çözüm: Münafıklar, inkârda kâfirlere eşit oldukları hâlde, iki yüzlülük, samimiyetsizlik ve komplo düzenleme konularında onları geçer.[685] Münafıklar, pirincin içindeki beyaz taşları andırırlar. Her zaman için gizli düşmanın zararı, açık düşmandan çok olmuştur. Tarih boyunca İslâm toplumu münafıklardan çektiğini, inkârcılardan çekmemiştir.

* * *

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا

"Ve 'biz Allah'ın peygamberi Meryem Oğlu İsa Mesih'i öldürdük' demeleri yüzünden oysa onu ne öldürdüler ne de astılar. Fakat kendilerine bir benzetme yapıldı. Onda anlaşmazlığa düşenler bundan dolayı şüphe içindedirler. O, hususta tahmin peşinde gitmekten başka hiçbir bilgileri yoktur. Kesin olarak onu öldürmediler."[686]

İşkâl: Âyette *İsa* (a.s.)'ın öldürülmediği ve sağ-salim olarak kurtulduğu ifade edilmektedir. O halde *İsa* (a.s.) nereye gitti, ona ne oldu?

Cevap: Hz. *İsa*'nın hayatta olduğuna delil teşkil edebilecek herhangi sağlam bir delile sahip olmadığımızı belirtmiştik. Bu konuda gelen haberlerin bir kısmı *Ka'b b. Ahbar* ve *Vehb b.*

---

[684] Nisâ, 4/145.
[685] İbn Reyyân, *er-Ravd, 1*/32.
[686] Nisâ, 4/157.

Münebbih gibi Yahûdilikten İslâm'a girenlerden, bir kısmı da bazı müfessirlere ait görüşlerdir. Aralarında akideye delil teşkil edebilecek güçte olanı yoktur.[687] *Hz.İsa*'nın nereye gittiği hususu, Kur'an'ın müphem bıraktığı konulardandır. İlmîni Allah'a havale etmek en iyisidir. Her canlı gibi ölmüş müdür? (Her canlı gibi vefat ettiğini önceden belirttik Bkz. âyet, 3/55) işkâline.)

Ashab-ı Kehf gibi derin uykuya mı daldı, göğe mı kaldırıldı? Bu konuda kesin hüküm vermek Allah'a aittir. Allah'ın açıklamadığı bir konuda susmak en iyisidir.[688]

(5) MÂİDE SÛRESİ

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

"Ey iman edenler! Sözleşmelerinizi yerine getiriniz. İhrama girdiğinizde, avlanmayı helal saymamanız şartıyla, size şu okunacak olanların dışındaki hayvanlar helal kılındı. Şüphesiz ki Allah istediği hükmü koyar."[689]

İşkâl: Ayette helal-haramın sözleşmelerle beraber zikrediimesi.

Cevap: Helal ve haramlar da Allah ile yapılan sözleşmeler kapsamındadır. Yani, O'nun koymuş olduğu helal ve haramlara riayet etmemek, Allah ile yapılan antlaşmaları bozmak anlamındadır.

* * *

687 Neccâr, *Kasas*, s.459.
688 Neccâr, a.g.e, s.467.
689 Mâide, 5/1.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ

"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi dirseklerinize kadar, ellerinizi, başlarınızı meshedip topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın, eğer cünüp iseniz tastamam yıkanın. Eğer hasta veya yolculukta iseniz veya biriniz hacet yerinden gelmişse ya da kadınlara dokunmuş olup ta su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin. Niyetle o topraktan yüzlerinize ve ellerinize sürün."[690]

İşkâl: Görünürde her namaza kalkıldığında abdest alınmasının emredilmesi.

Cevap: Âyet, müfessirleri en çok meşgul eden âyetlerden birisidir. Âyetin zahiri, her namaz için abdest almayı gerektirmektedir. Emrin nafile namazları da kapsayıp kapsamadığı diğer bir problemdir. Ulemanın büyük ekseriyeti, "*abdestsiz iken namaza kalktığınızda abdest alınız.*" şeklinde te'vil etmişlerdir. Bu görüşün icma ile desteklendiği kaydedilmiştir. Bu anlamda şaz bir kıraat da öne sürülmektedir.[691] Bu te'vilin en büyük desteği, Hz. Peygamber ve *Raşid Halifeler*in uygulamalarıdır. "*Kim abdestli iken abdest alırsa ona on ecir yazılacak.*"[692] "Hz. *Peygamber, Fetih Günü beş namazı tek abdestle kıldı.*"[693] Bu anlamı, âyette geçen emirden de çıkarmak mümkündür. Şöyle ki: "*kış gelince yakacak ihtiyacınızı alın.*" denilince "*yakacağı olan da alsın.*" anlamı çıkmaz. *"Ey iman edenler siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cunüp iken de (yolcu olan müstesna) gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın."*[694] âye-

---

690 Mâide, 5/6
691 Sâyis, *Ahkâm*, 1/576.
692 Ebu Davut, *Taharat*, 62.
693 Müslim, *Taharat*, 277.
694 Nisâ, 4/43.

tinde sarhoş ile cünüp olanın namaza yaklaşmaması emredilmişken, "*abdestsizlerin*" namaza yaklaşmamaları istenmemiştir. Eğer gerekli olsaydı, o da zikredilecekti. Âyetin zahirine bakıp her namaz için abdesti gerekli görenler olmuştur. *Kurtubî, Dört Raşid Halife, İkrime* ve *İbn Sirin'in her namaz için abdest aldıklarını nakleder.*[695]

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَاقَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنْ الْعَالَمِينَ

"Bir zaman Mûsâ, halkına: 'Ey halkım demişti, 'Allah'ın size bahşettiği nimetleri hatırlayın ki O, aranızdan peygamberler çıkarmış, sizi kendi-kendinizin efendisi yapmış ve dünyada başka hiç kimseye göstermediği lütfünü size göstermişti.'"[696]

İşkâl: Ayette geçen "*mülük*" kelimesi.

Cevap: Klasik tefsir ve meallerin büyük ekseriyeti, kelimeyi *"krallar"* olarak tercüme etmiştir. Oysa âyette,"*mülük*" kelimesi "*ahrar*" yani "*hürler*" anlamında olup, "*hürriyet*" ten murat da, tam manasıyla hürriyet, yani "*bireysel hürriyet"* ve "*idarî hürriyet"*tir.[697] Buna göre, âyetin anlamı şöyle olur: *"O, aranızdan peygamberler çıkarmış ve sizi tam manasıyla hür insanlar kılmıştır." "Mülük"* kelimesi hakkında *Muhammed Esed* şöyle der: "İsrailoğullarının *Mısır*'daki köleliklerinden sonraki özgürlüklerine ve bağımsızlıklarına mecazî bir işarettir."[698]

* * *

يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ

"Onlar (Yahûdiler) kelimeleri yerlerinden oynatarak değiştirirler."[699]

---

695 Kurtubî, *Tefsir*, 6/80.
696 Mâide, 5/20.
697 Krş: Râğib, *el-Müfredât,* s.775, Yazır, *Hak Dini,* 3/1640.
698 Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı,* 1/190.
699 Mâide, 5/13.

Soru: *Tevrat* ve *İncil* Allah tarafından gönderildiği hâlde, neden tahrif edilmişlerdir?

Cevap: *Tevrat* ve *İncil* geçici bir süre için indirilmişlerdi. Bu nedenle kıyamete kadar korunma garantisi kendilerine verilmedi. Ana konuları itibarıyla Kur'an'a nakledildiler. (Bkz. Âl-i İmrân, 3/3-4, A'lâ, 87/19.) Kıyamete kadar korunma özelliği sadece Kur'an için söz konusudur.

* * *

فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْأَةَ أَخِيهِ قَالَ يَاوَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْأَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ

"Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermesi için yeri deşen bir karga gönderdi. O: 'Eyvah! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömemedim ha!' dedi, ve artık pişmanlığa düşenlerden olmuştu."[700]

İşkâl: Peygamberimiz, "Tövbe, pişmanlık ve nedamettir."[701] buyurmuştur. *Hz. Adem*'in katil çocuğu pişman olup nedamet duyduğu halde tövbesi neden kabul edilmedi?

Cevap: Her pişmanlık Allah korkusundan ve Allah rızasından kaynaklanmıyor. Birçok kişi, dünyevî cezalardan dolayı yaptıklarından pişmanlık duymaktadır. Allah'ın kabul ettiği pişmanlık, sadece kendi rızasına ve şartlara uygun yapılanıdır. Bundan anlaşılıyor ki, *Hz. Adem*'in çocuğu Allah korkusundan değil, başka nedenlerden dolayı nedamet duymuştur. Bu nedenle nedameti kabul edilmemiştir.[702]

* * *

---

[700] Mâide, 5/31.
[701] İbn Hanbel, Müsned,6/264.
[702] İbn Âşûr, *Tefsir*, 6/174.

مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

"Bunun için İsrailoğulları'na kitapta şunu bildirdik. Her kim bir kişiyi, bir kişi karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk olmaksızın öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir adamın hayatını kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış olur."[703]

Soru 1: Öldürme cezası bütün insanları ilgilendirdiği halde, bu bağlamda özellikle neden İsrailoğulları zikredilmiştir?

Cevap: İsrailoğulları adam öldürmeye herkesten çok hevesli ve istekli oldukları için özellikle onlar zikredilmiştir.[704]

Soru 2: Bir kişiyi öldüren neden bütün insanları öldürmüş olur? Keza bir kişinin hayatını kurtaran neden bütün insanları kurtarmış olsun?

Cevap: İslâm, tüm insanlığı bir aile olarak değerlendirir. Birinin nefsine kıyan tüm insanlığı tehdit etmiş sayılır. Âyet, adam öldürmeye karşı lakayt kalmamaya ve tüm insanları beraber hareket etmeye davet etmektedir. Katile "*dur*" denil-mezse, tüm insanlığı tehdit eder. Bundan dolayı tek vücut konumunda olan insanlar, bir insana gelecek saldırıyı, herkese karşı yapılmış kabul etmeli ve önüne geçmelidirler. Diğer yönüyle de âyet, tüm insanların "*insan olma*" vasfında birleştiklerini belirtmektedir. Birçok kaba dağılmış suyu herhangi bir kaptan içen biri, tüm sudan içtiği gibi, tek cana kıyan insan, tüm canlara kastetmiş sayılır.[705]

Haksız yere başkasının hayatına kıyan, yalnız o kişiye zulmetmekle kalmaz, aynı zamanda insan hayatının kutsallığıyla ilgili hiçbir merhamet duygusu taşımadığını göstermiş olur. Bu nedenle o tüm insanlığın düşmanı demektir. Çünkü herkes aynı katı kalbin kurbanı olursa, tüm insanlığın sonunun gelmesi ka-

---

[703] Mâide, 5/32.
[704] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/47.
[705] Tabatabâî, *el-Mizân*, 5/317.

çınılmazdır. Buna karşılık, bir kişi, tek bir insan hayatının korunmasına yardım ederse tüm insanlığa yardım etmiş olur ve insanlığın devamına katkıda bulunmuş sayılır.[706]

* * *

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey iman edenler! Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakının. Ve O'na yaklaşmaya yol arayın. Ve Allah yolunda cihad edin ki kurtuluşa erişesiniz."[707]

İşkâl: الوسيلة *el-Vesile* kelimesinin ne anlama geldiği.

Çözüm: الوسيلة *el-Vesile,* lügatte, derece ve yaklaşmaktır.[708] Meşhur mutasavvıf müfessir *Kuşeyrî,* bu konuda şunları der: *Vesile*, Allah'ın dışındaki güç ve kuvvetten beri olmak, Allah'ın yardımıyla O'na (rızasına) yaklaşmaya çalışmak, Allah'ı her şeye tercih etmek, şek ve şüphelerden korunmaya çalışmak, hayat boyunca doğruluk ve velâyet üzere bulunmak, riya, ucb ve nefsin arzularına uymamaktır. *Vesile* kelimesi, birçok mutasavvıf tarafından *"mürşid"* veya *"tarikat"* olarak algılanmıştır. Âyetin sibak, siyak ve Arap dilindeki manası tahlil edilince, gerçek anlamı ortaya çıkacaktır. *İbn Abbas, vesileyi* ihtiyaç konusunda Allah'a yalvarma ve dua anlamında almıştır.[709] Kur'an, Allah'ın rızasına nasıl yaklaşılacağını, *"De ki Allah'ı seviyorsanız bana tabi olunuz. Bu sayede Allah da sizi sever ve günahlarınızı affeder."*[710] *"En güzel isimler Allah'ındır. O, halde O'na en güzel isimlerle dua edin."*[711] benzeri âyetlerle be-

---

706 Mevdudî, *Tefhim,* 1/477.
707 Mâide, 5/35.
708 Rufâî, Muhammed, en-Nesif, *et-Tevassul ilâ Hakikati't-Tevessül*, s.12-13.
709 Şinkitî, *Adva'* 2/76.
710 Âl-i İmrân, 2/31.
711 Araf, 7/180.

lirtmiştir. *Ebu Hanife,* Allah'ın isimleri dışında Allah'a dua etmenin caiz olmadığını söyler.[712]

* * *

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Hırsızlık eden erkek ve kadının yaptıklarına karşılık bir ceza Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah, izzet ve hikmet sahibidir."[713]

Soru: İslâm hukukundaki hırsızlık cezasının ahlakîliği ve mantığı nedir?

Cevap: İslâm nazarında insandan daha değerli ve saygın bir yaratık yoktur. O, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı sorumludur. Peygamberler onun için gönderilmiş, *suhuf ve kitaplar* onun için nazil olmuştur, iki dünyada mutluluğu için emir ve yasaklar konulmuştur. Allah tarafından konulan tüm müeyyideler, insanın can, mal ve haysiyetini korumak içindir. El kesme ve diğer cezaî müeyyideler, toplumu temiz tutmak, mal ve can güvenliğini sağlamak içindir.

İslâm'ın cezalardan ibaret olmadığını, söz konusu cezaların ancak İslâm ahlakının yayıldığı ve kendisine iman eden toplumlarda uygulanabileceğini bilmemiz gerekir. Nitekim, *Mekke Dönemi*nde ve savaş esnasında had ve cezalar uygulanmamıştır. Zira toplum, henüz hadleri uygulama yönünde eğitilmemişti. El kesme konusu ancak iman yönünde eğitilmiş bir toplumda uygulanabilir.[714] Bu, bize had ve cezalar için uygun bir ortamın gerekliliğini göstermektedir. Ekonomisi bozuk, halkın doyma-

---

712 Rufâî, *et-Tevessul* , s.18.

713 Mâide, 5/38.

714 Bkz: Kardâvî, *el-Medhal li'd-Dirâseti'ş-Şeriati'l- İslâmiyye*, s.220; (Ebu Yûsuf'un *el-Haraç* s.374 ile Ebu Ubeyde'nin *el-Emvâl* adlı eserlerinden naklen, s.359 .)

dığı, açlık ve sefaletin zirvede bulunduğu bir toplumda, bazı cezaların uygulanmayacağı veya ertelenebileceğini, *Hz.Ömer*'in şu uygulamasından öğreniyoruz. *Hz Ömer,* kıtlık döneminde hırsıza el kesme cezasını uygulamamıştır.[715] *Hatıp b. Beltaa*'nın çocukları bir deve çalmışlardı. Ceza için *Hz.Ömer'e* getirildiler, huzurunda suçlarını itiraf ettiler. Bunun üzerine onlardan sorumlu *Abdurrahman b. Hatıb*'ı çağırttı, gelince *Hz.Ömer, 'Hatıb*'ın çocukları *Müzeyne* kabilesinden birinin devesini çalmışlar; deyip, *Kesir b. es-Salt*'dan cezanın infazını istedi. Tam çıkacakları sırada onları geri çevirdi ve *Abdurrahman'*a şöyle seslendi: 'Allah'a yemin ederim, eğer onları aç bırakmadan çalıştırdığınızı, buna rağmen hırsızlık yaptıklarını kesin olarak bilseydim cezayı uygulardım, ancak aç kalmalarına sizler sebebiyet verdiğiniz için çalınan devenin 400 dirhemlik bedelini sana ödetiyorum,' deyip devenin sahibine iki katı yani 800 dirhemi ödetmiştir.[716] *Hz. Ömer*, "Şüpheler olunca hadleri uygulamayınız."[717] hadisini esas aldı. Demek oluyor ki ceza, zaruri ihtiyaç olmadan insanlara ait malları çalanlar için söz konusudur. Hırsızlık cezasının uygulanabilmesi için bazı şartlar vardır. (Özet olarak); **1.** Çalınan malın muhafaza altında olması, **2.** Bir dinardan az değerde olmaması, **3.** Hırsızın akıl baliğ olması, **4.** Çalınan malda hırsızın hakkının olmaması, çocuğunun malını çalan gibi, **5.** Önemli ihtiyaçtan dolayı olmaması; aç oldukları için hırsızlık edenlere ceza uygulanmamıştır. Geniş bilgi için.[718]

* * *

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

"Kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."[719]

---

[715] Ebu Ubeyda, a.g.e., s.559.
[716] Ebu Ubeyde,a.g.e., s.220-221.
[717] Bkz: İbn Mace, *Hûdud*, 5.
[718] Bkz: Bilmen, Ömer Nasuhî, *Hukuki İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, 3/263; Mağniyye, *el-Kâşif*, 3/54.
[719] Mâide,5/44.

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظالمونْ

"Kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse işte onlar zalimlerdir."[720]

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

"Kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse işte onlar fasıklardır."[721]

İşkâl: Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenlerin üç âyette değişik vasıflarla nitelenmesi.

Çözüm: Âyetler hakkında çeşitli görüşler öne sürülmüştür

a. Âyetlerin Yahûdiler hakkında olduğu, **b.** İlk âyette geçen "*Kim hükmetmezse*" ibaresini,"*Kim kabul ve tasdik etmezse*" biçiminde tevil edilmesi gerektiği, **c.** İlk âyetin Müslümanlar hakkında, ikinci âyetin Yahûdiler hakkında, üçüncü âyetin de Hıristiyanlar hakkında nazil olduğu savunulmuştur.[722] **d.** Âyette (5/44) geçen *küfür* kelimesi, dinden çıkaran küfür olmayıp, günaha götüren küfür anlamındadır. Bu görüş *İbn Abbas*'a nisbet edilmektedir.[723] Biz, Kur'an'da herhangi bir âyetin yalnız Yahûdi ve diğer herhangi bir topluma inip, Müslümanları ilgilendirmediği görüşünde değiliz. Zira Kur'an, "*Furkan'ı alemlere bir uyarıcı olsun diye, kuluna indiren (Allah) ne yücedir!*"[724] Sahabeden *İbn Huzeyfe*: "*Kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir*" âyeti hakkında şöyle der: İsrailoğulları ne de hoş kardeşlerinizmiş, Kur'an'ın müjde, nimet, hoş ve tatlı şeylerle ilgili âyetleri size, azap ve tehdit bildiren âyetleri de onlara![725] Allah'ın Yahûdileri "*küfür*", "*zulüm*" ve "*fısk*" ile nitelemesi, onların *Tevrat* ve *İncil* ahkâmı yerine, kendi uydurdukları ceza ve yasaları koymaları, kitaplarını tahrif

---

720 Mâide, 5/45.
721 Mâide, 5/47.
722 Bkz: İbn Atiyye, *Tefsir*, 2/196.
723 İbn Kesir, Tefsir, 2/103.
724 Furkân, 25/1.
725 Taberî, *Tefsir*, 4/344.

ve değiştirmeye yönelmelerinden dolayı idi. Günümüzde de birçok toplum aynı yönteme başvurup ilahi emir ve yasakları kaldırmıştır. Eğer Kur'an yalnız Yahûdiler ve Hıristiyanlar hakkında nazil olsaydı, boş ve anlamsız hikayelerden öteye geçmezdi. Kur'an ve sağlam hadisler, Yahûdi ve Hıristiyanlar ilahî emirlere muhalefet ettikleri için başlarına gelen dünyevî ve uhrevî tehdit ve musibetleri gözler önüne sermektedir. Âyetin temel hedefi, Müslümanları Yahûdî ve Hıristiyanların düştükleri hata ve musibetlerden korumaktır. Âyette geçen "*Kim hükmetmezse*" ifadesi, âyetlerin anlaşılması için önemli bir argümandır. Şöyle ki, "*hükmetmek*" ile "*amel etmek*" arasında fark vardır. Amel herkesi ilgilendirdiği halde, hüküm daha çok yetkili ve idarecilere hitap etmektedir. Âyetlerin sibakına da bakıldığında bu konu daha da açık anlaşılacaktır. Önceki âyetler,Yahudilerin *Tevrat*'ın ahkâmından yüz çevirdiklerinden, hahamlarının ilahî düsturları tahrif edip dünya metaına değiştirdiklerinden ve kendilerine emredilen kısas hükümlerinden bahsetmektedir.

Allah'ın emir ve ahkâmını uygulamayanlardan uygulamama nedeni sorulur, eğer mazeretsiz olarak beşerî ahkâmı İlahî ahkâma tercih ettiklerini söylüyorlarsa, *küfür, zulüm* ve *fısk* işlemiş olurlar. Ancak İlahî ahkâmın üstünlüğüne inandıkları hâlde, ellerinde olmayan imkanlardan dolayı onları uygulamıyorlarsa hüküm değişir. Zira, Allah gücümüz nispetinde emir ve yasaklarına sarılmamızı emretmiştir.[726] Allah kimseye gücünden fazlasını yüklememiştir.[727] Bu nedenler dışında, İlahî ahkâmla hükmetmemek *zulümdür*, zira onun dışında hak ve adaletin yerine getirilmesi mümkün olmaz, mutlaka kaybeden bir taraf olur, neticede zulümle beraber *fısk* da meydana gelir. Zira böyle biri, gerçek ve müstakim yoldan sapmıştır. İlahî ahkâma imanı tam olduğu halde çıkar ve korkudan dolayı ondan yüz çeviren de kendi nefsine ve toplumuna zulüm etmiş olur ve adalet çizgisinden *fısk* bataklığına düşmüş sayılır. Âyetin Yahûdi ve

[726] Teğâbun, 64/16.
[727] Bakara, 2/286.

Hıristiyanlardan çok, Müslümanları ilgilendirdiğini birkaç müfessirden takip edelim.

Kurtubî: Âyet(ler), Allah'ın ahkâmıyla hükmetmeyen herkes hakkındadır. İster Yahudi, ister Hıristiyan, ister Müslüman olsun, hüküm değişmez. Yaptığının meşru ve helal olduğuna inanıyorsa İslâm ile alakası kesilir. Eğer yaptığının helal olmadığını ancak bazı nedenlerden dolayı bu yola başvurduğunu itiraf ediyorsa *fasık* olur."[728]

Âlusî: Âyet(ler), Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyen herkes hakkındadır. Âyetteki "*hükmetmek*" doğrulamak anlamındadır, dolayısıyla hükmetmeyen tasdik etmemiş olur. Bu da herkes için geçerlidir."[729]

Reşid Rıza İbn Huzeyfe'nin yukarıda geçen sözü, *âyetleri* Kitap ehline özgü kılanlara bir reddiyedir, âyet(ler) geneldir. Misal olarak Kur'an'ın hırsızlık, zina, kazf vs. ahkâmını çirkin görüp, beşeri ahkâmı onlara tercih eden biri, tereddütsüz İslâm dairesinden çıkmış olur. Başka nedenlerden dolayı, adalet, eşitlik ve hukuku zayi edip ilahi ahkâmı uygulamıyorsa zalim olur. Bunun dışında fasık olur. Zira "*fasık*" kavramı hepsinden daha geneldir."[730]

Hulâsa, beşeri ahkâmı Allah'ın ahkâmından üstün gördüğü için onunla hükmetmemek *küfür*dür. Çünkü gerekçesiz olarak başkasını ona tercih etmiştir. Keza, *zulüm*dür, çünkü ilahi prensipler olmadan hak ve adaletin sağlanması imkansızdır, dolayısıyla hukuk ve eşitlik kurallarını çiğnemiştir. *Fısk*tır, zira Allah'ı emrinin dışına çıkmıştır.

* * *

[728] Kurtubî, *Tefsir*, 6/190.
[729] Âlûsî, *Tefsir*, 6/145.
[730] Rıza, *Menâr*, 6/405.

يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

"Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır Şüphesiz Allah inkârcılar güruhunu hidayete erdirmez."[731]

İşkâl: Âyette, "*Allah seni insanlardan koruyacaktır.*" denildiği halde Hz. Peygamberin *Uhud* savaşında yaralanması.

Çözüm: Âyette geçen koruma, düşmanları tarafından öldürülmemesidir. Hz. Peygamber, tebliğini yapıp risâletini tamamladıktan ve gereğini yaptıktan sonra ahirete intikal etti.[732]

* * *

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ

"İnsanların inananlara düşmanlık bakımından en azılısı olarak her halde Yahûdilerle Allah'a ortak koşanları görürsün. İnanlara dostluk bakımından en yakın olarak da her halde biz Hıristiyan'ız diyenleri bulacaksın. Bunu sebebi onların içinde bilgin kişilerin ve dünyayı terk etmiş rahiplerin bulunmasıdır. Ve bunlar büyüklük taslamazlar."[733]

Soru: Âyette geçen "müminlere dostluk bakımından en yakın olma" vasfını bugünkü Hıristiyanlara verebilir miyiz? Kur'an, Hıristiyanları övüyor mu?

Cevap: Âyet, kibirlenmeyen, zahit ve dünyaya aşırı bağlanmayan Hıristiyan ruhban bir gruptan bahsetmiştir. Nitekim

---

[731] Mâide, 5/67.
[732] Bkz: İbn Reyyan, *er-Ravd*, 1/38.
[733] Mâide, 5/82.

diğer bazı âyetlerde de benzer özelliklerinden bahsedilmiştir. *"Peygamber'e indirileni dinledikleri zaman onun hak olduğuna aşinalıklarından dolayı gözlerinin yaşlarla dolup boşandığını görürsün. Onlar,'Ey Rabb'imiz iman ettik, bizi şahitlik yapanlardan kıl, derler."*[734] *"Kitap verilenlerden de Allah'a size ve kendilerine indirilene Allah'a boyun eğerek inananlar ve Allah'ın âyetlerini birkaç paraya satmayanlar vardır."*[735] Bu ve benzer diğer âyetlerde bahsedilen Hıristiyan bir azınlığın niteliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Mütevazi ve kibirlenmeyen, **2.** Kur'an'ı can kulağıyla dinlemek ve gözyaşı döken, **3.** Hakk'ı öğrenmeye çalışan ve inanan, **4.** Allah'ın âyetlerinden etkilenen, **5.** Sonunda kurtuluşu İslâm'da bulan ve onu kabul eden, **6.** Allah'tan günahlarının affını talep eden.

Görüldüğü gibi, Kur'an'ın övdüğü Hıristiyanlar, vicdanlarının sesine kulak verip Allah'a teslim olanlardır.[736] Bu nedenle âyette geçen vasıfları hem geçmişte hem de günümüzdeki tüm Hıristiyanlara şamil kılmak mümkün değildir.

Kur'an, bütünlük içersinde ele alındığında, Hıristiyanları yeren birçok âyeti görmemiz mümkündür. *"Yahûdi ve Hıristiyanların dinlerine uymadıkça senden razı olmazlar."*[737] *"Ey iman edenler Yahûdi ve Hıristiyanları dost edinmeyin"*[738], *"Hıristiyanlar, Mesih (İsa) Allah'ın oğludur dediler."*[739] *"Meryem oğlu Mesih Allah'tır diyenler, kesinlikle kâfir oldular."*[740] *"Allah üçün üçüncüsüdür diyenler elbette kâfir oldu."*[741] ve benzer birçok âyet de ve Hıristiyanlığın bazı özelliklerini gözler önüne sermektedir.

---

[734] Mâide, 5/83.
[735] Âl-i İmrân, 3/199.
[736] Krş: Halidî, *Tasvibât*, 141-146.
[737] Bakara, 2/120.
[738] Mâide, 5/51.
[739] Tevbe, 9/30.
[740] Mâide, 5/72.
[741] Mâide, 5/73.

Netice itibariyle, Kur'an'ın Hıristiyanlığı övdüğünü söylememiz mümkün değildir. Geçmişte olduğu gibi bugün de *Hz İsa*'nın getirmiş olduğu öğretilerden etkilenen ve şirke bulaşmayan, insaf ve iman ehli Hıristiyan bir azınlık söz konusudur. Kur'an'ın övdüğü söz konusu azınlık ise, yukarıda geçen güzel vasıfları taşıyan kesimdir.

* * *

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

"Ey iman edenler! Siz kendinize bakın. Siz doğru olunca sapan kimse size zarar vermez. Hepinizin varışı sonunda Allah'adır. O size neler yaptıklarınızı o zaman haber verecektir."[742]

İşkâl: Âyetin, görünürde iyiliği emretmeyi ve kötülükten sakındırmayı emreden âyet ve hadislerle çelişmesi.

Cevap: Âyette geçen hidâyete erme, doğru yolda olma, ancak iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma ile gerçekleşebilir. Buna göre âyet, *"Nefsinize/kendinize bakın, dindaşlarınıza iyiliği emredin ki başkaları size zarar vermesinler."* te'vilindedir. *Abdullah b. Mübarek,* "Kur'an'da iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma konusunda bu âyetten daha etkili bir âyet yoktur," demiştir.[743] Hz. *Ebubekir,* âyetin yanlış anlaşıldığına dikkat çekerek şöyle demiştir: "Ey insanlar! Sizler bu âyeti yanlış değerlendiriyorsunuz. Ben Resûlullah'ın şöyle dediğini işittim: İnsanlar, münkeri görüp de onu değiştirmeseler, Allah hepsini cezalandırır."[744]

Soru: Peygamberler, en güzel hidayet örneğini ortaya koydukları halde, neden zarar görmüşlerdir?

Cevap: Zararı iki şekilde değerlendirebiliriz;

---

[742] Mâide, 5/105.
[743] Kasimî, *Mehâsin,* 3/242.
[744] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 1/5.

a- Tedbirsizlikten doğan zarar, **b-** Sünnetullah gereği davetçilere isabet eden zarar. Âyetin değindiği zarar, tedbirsizlikten ve iman zafiyetinden doğan zarardır. Âyet, bize şunu hatırlatmak ister: **Ey Müslümanlar sizler hakkıyla iman ederseniz, muhalifleriniz size bir zarar veremez.** Sünnetullah gereği, her davetçinin karşılaştığı maddi kayıp, hapis, işkence, şahadet ve gazilik gerçek anlamda zarar değildir. Sünnetullah gereği imtihan ve Allah katında derece ve sevaptır.

Bitki ve tohumun yeşermesi için toprak altında kalması, yok olma değil, yeniden yeşerme ve nemâ bulmadır.

* * *

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْوَتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ

"Ey iman edenler birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan başka iki kişi (şahit olsun.) Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi salattan (davetten) sonra alıkorsunuz. Bu vasiyet karşılığında hiçbirşeyi satın almayacağız akraba (menfaatine) de olsa Allah için yaptığımız şahitliği gizlemeyeceğiz, (aksi yaparsak) bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz."[745]

İşkâl: Bazı müfessirler, âyeti hüküm, anlam ve i'rab yönünden Kur'an'ın en müşkül âyeti olarak nitelendirmişler.[746] Problem yönü, âyette *gayrimüslimler*in şahitliğinin söz konusu edilmesidir. Kendileri hakkında herhangi bir şüphe söz konusu olunca da namazdan sonra yemin edecekleri ifade ediliyor. Oy-

---

[745] Mâide, 5/106.

[746] Suyitî, *Mu'terku'l -Ekran*, (*İ'câzu'l- Kur'an*), 3/284.

sa gayrimüslimleri namaza zorlamak veya namaz kılmalarını istemeyi izah etmek problem oluşturmaktadır.

Çözüm: Bazı müfessirler, âyette geçen "الصلات/*es-salat*" kelimesini *"davet"* anlamında almışlardır.[747] Buna göre *"gayri müslimlerin"* şahitlik durumlarından herhangi bir kuşku duyulursa, yemin etmeye davet edilecekler. Onlar, bu konuda herhangi bir yalan ve hıyanetlerinin söz konusu olmadığına dair Allah adına yemin edeceklerdir.

Âyette geçen *"sizden olmayan"*dan kasıt, aynı kabileden ve akrabadan olmayan yabancı iki Müslüman iseler, namaz problemi ortadan kalkacaktır. *İbn Abbas* ve azatlık kölesi *İkrime* de bu görüştedirler.[748]

* * *

إِذْ قَالَ اللَّه يَاعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلى وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَى بِإِذْنِي وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ

"Hani Allah şöyle demişti: 'Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene (verdiğim) nimetimi hatırla. Hani seni mukaddes ruh (Cebrâil) ile desteklemiştim. (Bu sayede) sen beşikte iken de yetişkin gibi insanlarla konuşuyordun; sana yazı yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğrettim. Hani benim iznimle çamurdan kuş biçiminde birşey yapıyordun, içine üflüyordun da benim iznim ile kuş oluveriyordu; anadan doğma körü ve abraşlıyı Benim iznimle iyi ediyordun; hani ölüleri Benim iz-

[747] İbn Atiyye, *el-Muhareru'l-Veciz*, 3/201.
[748] İbn Atiyye, *Tefsire*, 2/251.

nimle diriltiyordun ve hani İsrailoğulları'na açık delillerle geldiğinde, onlardan inkâr edenler: "Bu apaçık bir büyüden başka birşey değildir." demişlerdi de, seni onlardan kurtarmıştım." [749]

İşkâl: Ulaşabildiğimiz meal ve tefsirlerin çoğu, *İsa* (a.s.)'in hem beşikte hem de yetişkin halde insanlarla konuştuğunu beyan etmiştir. Bir peygamberin beşikte konuşması mucize sayılırken, yetişkinlerin konuşması günlük hayatta sık sık karşılaştığımız hadiselerdendir.

Çözüm: Âyette geçen كهلا/*kehlen* lafzında teşbih-i beliğ vardır.[750] Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: "*Beşikte de yetişkin biri gibi konuşuyordun..*"[751] Çağdaş araştırmacı *Salah el-Halidî, Hz. İsa*'nın yetişkin olarak konuşmasını, sahih hadislerle ahir zamanda gelip insanlarla konuşması ve onları Allah'a davet etmesiyle tefsir etmiştir.[752]

* * *

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَاعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Hani Havariler, 'Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten donatılmış bir sofra indirebilir mi?' demişlerdi. O, 'iman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun' cevabını vermişti."[753]

İşkâl: Havarilerin isteğinin Allah'ın kudreti hakkında kuşku ifade etmesi.

Çözüm: Havarilerin sorusu, Allah'ın kudreti hakkında herhangi bir şüpheyi içermektedir. Nitekim arkadaşımızın gelme

---

[749] Mâide, 5/110.

[750] Teşbih-i beliğ: Teşbih edatıyla bezetme yönünün hazfedildiği teşbih çeşitidir. (Bkz: Ahmet el-Haşimi, *Cevâhiru'l-Belâğe*, Beyrut, s. 270).

[751] Alûsî, *Tefsir*, 7/57.

[752] Halidî, *el-Kasas*, 4/403.

[753] Mâide, 5/112.

imkanını bildiğimiz hâlde ona *benimle gelebilir misin,* deriz. Havarilerin Hz. İsa'dan bu talepleri yakîn ve huzurun artması içindi. Nitekim *Hz.İbrahim*'de benzer bir talepte bulunmuştu. *"İbrahim Rabbine 'Ey Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster,' demişti. (Allah) ona, yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim, hayır, İnandım. Fakat kalbim mutmain olması için."*[754] Sonraki âyetin, "*kalplerimiz mutmain olsun,*" bölümü buna dikkat çekmiştir. Havariler, *Rabbimiz bizim bu isteğimizi kabul edecek mi* ? demek istemiştir.[755]

* * *

قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ

"Allah şöyle buyurdu: 'Ben onu şüphesiz indireceğim. Ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse âlemlerde hiç kimseye etmediğim azabı ona edeceğim"[756]

İşkâl: Âyetin, görünürde "*Münafıklar cehennemin en alt katındadırlar.*" [757] *"Firavn ailesini azabın en çetinine sokun (denilecek.)"*[758] âyetiyle çelişmesi.

Çözüm: Âyetler arasında her hangi bir çelişki söz konusu değildir. Zira şiddetli azabın verileceği yer cehennemin en alt katıdır. Hepsinin orada cezalandırılması mümkündür. Diğer bir tevile göre de, âyette geçen *âlemler* den kasıt kendi zamanlarındaki insanlardır.[759]

---

754 Bakara, 2/260.
755 Kasimî, *Mehâsin*, 3/256.
756 Mâide, 5/115.
757 Nisâ, 4/145.
758 Nisâ, Mümin, 40/46.
759 Şinkitî, *Adva'*, 10/80.

(6) EN'ÂM SÛRESİ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ

"Hamd gökleri ve yeri yaratan karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. Yine de hakkı tanımayanlar bunları Rablerine denk tutuyorlar."[760]

Âyetteki Müşkilât:

a- *Karanlık*'ın '*nur*'dan önce zikredilmesi,

b- النور/*en-Nur* kelimesinin *tekil,* الظلمات/*ez-Zulumât* kelimesinin ise *çoğul* gelmesi

Cevap: a- *Karanlık*, *nur*dan önce vardı. Yani, *nur* yaratılmadan önce *karanlık* vardı. Bundan dolayı yaratılış sırası göz önünde bulundurulmuştur.[761] Kur'an'ın yöntemlerinden biri de, tanınıp sakınılması için kötülükleri önce zikretmesidir. *Kim tağutu inkâr edip Allah'a iman ederse kopmayan sağlam kulpa sarılmıştır."*[762] âyetinde olduğu gibi ilk olarak kalp, kötü düşünce ve vesveselerden arındırılacak, sonra da iman ve güzel amellerle bezenecektir. Âyette ilkin *tağut*un reddi, sonra da Allah'a iman zikredilmiştir. Tevhid kelimesi için de aynısı söylememiz mümkündür. Önce gerçek olmayan mabutlar ret edilmiş, sonra da Allah'a iman zikredilmiştir.

b- *Nur*, hak ve doğruluk anlamında olduğu için daima birdir. Kötülükler ise sayısızdır. Küfür, şirk, nifak vs. günahlar *zulmün,* yani karanlığın şubeleridir.[763]

* * *

---

[760] En'âm, 6/1.
[761] İbn Âşûr, *Tefsir*, 7/127.
[762] Bakara, 2/256.
[763] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/42.

مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ

"Biz bu kitapta hiçbirşeyi eksik bırakmadık."[764]

İşkâl: Kur'an'da her şeyin bulunup bulunmaması.

Cevap: Âyette geçen *Kitab*'ın *Kur'an* değil, *levh-i Mahfuz* olma ihtimali yüksektir. Nitekim*"Ne yerde ne de gökte zerre ağırlığınca birşey Rabbinden gizli kalmaz. Bundan daha küçüğü daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta bulunmasın."*[765] âyeti, *Kitap*tan kastın *Levh-i Mahfuz* olduğunu göstermektedir. Kur'an'ı her şey için referans göstermek İslâm'a zarar getirmiştir. *Hurûfilik* ve *Ebcet* hesabı bu tezin bir neticesidir. Günde kaç namazın kılınacağı konusu bile sünnete bırakılmıştır. İnsanların muhtaç oldukları konuların Kur'an'da bulunduğu kesindir. Kur'an hidâyet kitabıdır. Bu konuda gerekli malzemeyi bulmak mümkündür.

* * *

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ

"Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır."[766]

İşkâl: Kuşların '*iki kanat*' ile nitelenmeleri.

Cevap: Bu, anlamı pekiştirmek ve dikkati çekmek için Arapça'da başvurulan bir yöntemdir.[767] Bir varlığı en belirgin özelliği ile niteleme, edebiyatta başvurulan yöntemlerdendir. Mavi gök, mavi deniz, karakış, yürekli insan vs.

* * *

---

[764] En'âm, 6/38.
[765] Yûnus, 10/61.
[766] En'âm, 6/38.
[767] Mağniyye, *el-Kâşif*, 3/185.

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَاقَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ

"İbrahim, Ay'ı doğarken görünce, 'Bu imiş Rabbim' dedi. Batınca da 'yemin ederim ki, Rabbim bana doğru yolu göstermemiş olsaydı, muhakkak ki, şu şaşkın topluluktan biri olacakmışım.' dedi."[768] *"Güneşi doğmak üzere görünce: 'Bu imiş Rabbim bu hepsinden büyük' dedi O da batınca: 'Ey kavmim haberiniz olsun ben sizin şirk koştuğunuz şeylerden uzağım!"*[769]

İşkâl: Görünürde *Hz. İbrahim*'in Ay ve *güneşe 'Rabbim'* demesi.

Cevap: *İbrahim* (a.s) insanların ay, Güneş ve yıldızlara taptıkları bir çevre ve dönemde mücadele veriyordu.[770] İçinde bulunduğu toplumun isteklerini ret için bu yönteme baş vurdu. Yani size göre hareket edersem, Ay da Güneş de Rabbbim olacaktır. *Hz. İbrahim* onlara tevhidi götürebilmek için tedrice başvurmuştur. Nitekim onlara bulundukları durumun yanlışlığını beyan ettikten sonra, *"Ey kavmim haberiniz olsun, ben sizin şirk koştuğunuz şeylerden uzağım. Ben her dinden geçip yalnız hakka eğilerek yüzümü o gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben Allah'a ortak koşanlardan değilim dedi."*[771] *Şa'râvî*, konu ile ılgili olarak şu misali getirir: Kısa boylu bir genç, uzun boylu ve gâyet güzel bir kızı istemeye gitmiş, birbirlerini gördükten sonra, kız hiddetlenerek 'beni, isteyen bu hâ !Demiştir.Tabi ki kız beğenmeyip hoşlanmadığını ortaya koymak istemiştir. Misalde olduğu gibi, *Hz. İbrahim* de onların tanrılarına hiddetlenmiş ve sizlere göre *"Rabbim bunlar,"* demiş.Diğer bir yoruma göre de, *Hz. İbrahim* onların şerrinden korunmak için mezkur ifadeyi kullanmıştır. Zira,*"Her kim imanından sonra Al-*

---

768 En'âm, 6/77.
769 En'âm, 6/78.
770 Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 7/320.
771 En'âm, 6/78,79.

lah'a küfrederse -kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan başka- onların üstüne kesinkes Allah'tan bir gazap iner ve onlara büyük bir azap vardır."[772] âyetine göre zarar görme söz konusu olursa caiz olmayan kelimeler kullanılabilir.[773] Ancak bu durum, peygamberler için caiz değildir.

* * *

وَهَذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

"Bu Kur'an, Ümmü'l Kurâ ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı bir kitaptır."[774]

İşkâl: Kur'an'ın yalnız *Mekke* ve çevresindekileri uyarmak için gönderilmiş olma şüphesi.

Cevap: Âyette geçen حول/*havl* ifadesini, *Mekke* ve çevresiyle sınırlandırmanın herhangi bir izahı yoktur. Zira حول *havl,* belli bir bölge anlamına geldiği gibi, *çok geniş bölge* anlamına da gelir. Bunu destekleyen birçok âyet mevcuttur. *"Seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik."*[775] *"Seni tüm insanlara korkutucu ve müjdeleyici olarak gönderdik."*[776] *"De ki onun için sizden bir ücret istemiyorum. O ancak tüm alemlere bir hatırlama (mesaj)dır."*[777] *"O,ancak alemlere bir uyarıdır."*[778] "Tüm insanlığa gönderildim."[779] hadisi de bu mealdedir. Kur'an, *Mekke*'de nazil olmaya başladı, önce oranın halkına, sonra çevresine, daha sonra da tüm insanlığa hitap etti. O, sadece ne

---

772 Nahl, 16/106.
773 Şa'râvî, et-*Tefsir*, 6/3751.
774 En'âm, 6/92.
775 Enbiya, 21/107.
776 Sebe', 34/28.
777 En'âm, 6/9.
778 İbrahim, 14/52.
779 Buharî, *Teyemmüm*, 1, *Salat*, 56; Nesâi, *Ğusül*, 36.

Arap'ın ne siyahın ne de beyazın kitabıdır. O, alemlerin Rabbinden tüm insanlığa bir mesajdır.

* * *

وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

"İşte âyetleri böyle çeşitli şekillerde sunuyoruz ki, o körlük edenler sana: 'Bunları bir yerlerden okuyup öğrenmişsin.' desinler, hem de onu bilen bir toplum için iyice açıklayalım."[780]

İşkâl: Âyette geçen " *sen ders almışsın desinler*" ifadesi.

Çözüm: Kur'an, müminlerin imanlarını artırdığı gibi, münkir ve zalimlerin de taşkınlığını artırmaktadır.[781] Kur'an, o kadar mu'ciz, beliğ ve muazzam olarak indirildi ki muarızlar şöyle dediler: 'Böyle bir Kitab'ı ümmi biri getiremez, bu mümkün değildir, vahiyle de bilinmez. Hz. Peygamber'e de; sen onu ders almışsın, bazı kimselerle müzakere etmişsin, bu muazzam bilgileri bu yolla elde etmişsin.' dediler. Âyette geçen درست/*dereste* fiilini *eskime* veya *zamanı geçme* anlamında alırsak, âyetin anlamı şöyle olur: *Senin okuduğun şeylerin zamanı geçmiş, bu gün hükmü kalmamış eski şeylerdir, desinler diye âyetleri açıklıyoruz.*

* * *

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

"Böylece her şehirde o şehrin günahkârlarının büyüklerini, orada hilekarlık yapsınlar diye, işbaşında bulundurmaktayız. Oysa onlar, hilekarlığı başkalarına değil, kendilerine yapıyorlar da farkına varmıyorlar."[782]

---

[780] En'âm, 6/105.
[781] İsrâ, 17/82.
[782] En'âm, 6/123.

Soru: Günahkârlar neden insanları aldatmaya çalışırlar?

Cevap: Günahkârlar, bulundukları toplumda hakkın üstün gelmesinden rahatsız olurlar. Hakkın ortaya çıkması onların etkinlik ve çıkarlarının son bulması anlamına gelmektedir. Bu nedenle başta peygamberler olmak üzere, hak ehlini kendileri için bir tehlike addederler.[783]

* * *

قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ

"Allah şöyle diyecek: Cehennem varacağınız yerdir. Allah'ın dilediği zamana kadar orada ebedî kalacaksınız."[784]

İşkâl: Âyet, zahiriyle cehennemin son bulacağını haber vermektedir.[785]

* * *

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"De ki bana vahyolunanlar arasında, leş veya akıtılmış kan, yahut pisliğin ta kendisi domuz eti yahut da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka yiyecek kimseye haram kılınmış birşey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim bunlardan yemek zorunda kalırsa bilsin ki Allah bağışlayan ve esirgeyendir."[786]

---

[783] Zeydan, Abdulkerim Kerim, *es-Sünenü'l-İlâhiyye*, s.24.
[784] En'âm, 6/128.
[785] Detay için, bkz. Hûd Sûresi (11/107, Müşkilâtına)
[786] En'âm, 6/145.

Soru: Haram kılınan yiyecekler âyette geçenlerle sınırlı mıdır?

Cevap: Kur'an nüzulünün 23 yıl devam ettiği bilinen bir konudur. Bu nedenle âyet *Mekke*'de nazil olduğundan, o güne dek haram kılınan yiyecekleri zikretmiştir.[787] Zira âyette sayılanlar dışında haram kılınan birçok şey vardır. Faiz, yalan yere yemin, başkasına ait malı yemek vs. günahlar Kur'an'da yasaklanmış konulardandır. Âyetin geçmiş zaman kipiyle gelmesi de o zamana kadar inen haramları kapsadığını göstermektedir. *Medine*'de inen *"leş, kan, domuz eti Allah adına boğazlanan, boğulmuş, vurulup öldürülmüş yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş, canavarların ölmeden önce yetişip kestikleriniz müstesna dikili taşlar üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı."*[788] âyeti birçok haramı belirtmiştir. *"İşte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar, onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kılar."*[789] âyeti, Peygamberimize bazı şeyleri haram kılma yetkisini vermektedir. Sünnetle haram kılınan birçok şey de âyet kapsamına girmektedir. Merkep ve azı diş sahibi, pençeli yabani hayvanlar da Peygamberimiz tarafından haram kılınmıştır. Fıkıh kitaplarında detayı vardır.

* * *

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ

"Çardaklı, çardaksız (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri birbirine benzer ve benzemez biçimde zeytin

---

787 İbn Âşûr, *Tefsir*, 8/138.
788 Mâide, 5/3.
789 A'râf, 7/157.

ve narları yaratan odur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Devşirtilip toplandığı gün de hakkını verin."[790]

İşkâl: Devşirme günü verilmesi istenen hakkın zekat mı, sadaka mı yoksa şükür mü olduğu.

Çözüm: Âyet; hakkında birçok görüş belirtilmiştir

a- Âyet, Mekke'de nazil olduğunda henüz zekat farz kılınmamıştı. Buna göre âyette çıkarılması istenen *hak,* nafile sadakasıdır.[791] **b-** Âyet, farz olan zekatın çıkarılmasını emretmektedir.[792] **c-** Âyette hemen ifa edilmesi gereken *hak,* şükür borcudur. Mahsulün şükür hakkı, tarla veya bahçeden mahsul toplanınca yerine getirilir.[793] *Şa'bî*, âyette çıkarılması istenen *hak*kın, zekat dışında maldan çıkarılması gereken ve fakirlere verilen haktır derken, *Mücahid* de, hasat ve devşirme zamanında hazır bulunan fakirlere verilmesi gereken hak olduğunu belirtmektedir.[794]

(7) A'RÂF SÛRESİ

فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ

"Böylece (şeytan) ikisini hile ile aldattı, ikisi ağacın (meyvesini) tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar."[795]

---

790 En'âm, 6/141.
791 İbn Âşûr, *Tefsir*, 8/121.
792 a.g.e., s.122.
793 el-Kuşeyri, *Letâif*, 1/507.
794 Âlûsî, *Tefsir*, 8/38.
795 A'râf, 7/22.

İşkâl: *Hz. Âdem* ve *Hz. Havva,* ağacı tattıktan sonra avret yerlerinin ortaya çıkması ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmelerinin izahı.

Cevap: Hadisenin *cennet* denilen ve yaşadığımız şartlardan ayrı bir yerde meydana geldiği muhakkaktır. Bu nedenle oradaki hayat ile dünya hayatı arasındaki farkı göz önünde bulundurmak gerekir. Oradaki elbiseler, yiyecekler, giyecekler hep farklıdır. *Kuşeyrî*, âyette geçen الشجرة/*eş-şecere*yi *imtihan* ve *keder ağacı* olarak tefsir etmiştir Şunları der: *Hz. Âdem*'in elleri *keder* ve *imtihan* ağacına ulaşmasaydı, belki de kendisi için daha yararlı olacaktı, ancak elini bulaştırdı. Eğer eli bulaşmasaydı ilahî emre muhalefeti söz konusu olmaz ve başına musibet gelmezdi.[796] Çağdaş düşünür *Ali Şeriatî*, âyeti *sosyolojik* bir yorumla şöyle tefsir eder: *"Tevrat*'ın açık olarak söylediği ve Kur'an'ın işaret ettiği gibi, bu meyve, "*görüş*"tür. Çünkü Kur'an ayetlerine göre, Allah, Adem ve Havva'ya nida ediyor, onlar da çıplaklıktan utanmaksızın Allah'a cevap veriyorlardı. Ama yasak meyveyi yedikten sonra, çıplaklıklarından utandılar ve gizlendiler. Önceki günler hiç utanmaksızın, Allah'la görüşüyorlardı ve bugün, meyveyi yedikten sonra çıplaklıklarından utanıyorlardı!. Sebep? Çünkü daha düne kadar çıplaklık hakkında *görüş* sahibi değillerdi. Bugün yasak meyveyi yemekle *görüş* kazanmışlardır. O halde *yasak ağaç, görüş ağacı*dır. Öncelikle şunu söylemek istiyorum: Çıplaklık, elbisesizlik anlamında değil, hakirlik ve bilgisizliği idrak etme anlamındadır. İnsan, şuur ve bilgiye ulaşmadığı zamana kadar kendini, âlemin merkezi bilir ve büyüklük duygusuna kapılır. Hepsinden daha yüksek olduğunu düşünür. Ama kendisini anlayıp kendisi hakkında belli bir şuura varınca, kendi hakirliğini idrak eder. Azamet ve büyüklüğün anlamını kavrayınca da kendini çıplak görür ve kendinden utanır." *"Âdem"* budur! Kendisi ve çevresiyle ilgili haber ve bilgisi yoktur. Yasak meyveyi yiyip bilgi, şuur ve görüş edinince Allah'a karşı kendi çıplaklığından utanç duyu-

[796] Bkz: Kuşeyrî, *Letâif*, I/526.

yor(...). Allah insanın yasak meyveyi yemesini istiyor muydu istemiyor muydu? (...) Allah, insanın meyveyi yemesini istemiştir, çünkü meyveyi yemeksizin "*insan olma*" söz konusu olmuyor. Bu, Allah'ın tanzim ettiği bir plan ve tasarıdır. Böylece, insan meydana gelsin diye. "*Olan insan*" ve bütün tarih boyunca "*olmakta olan insan.*"[797]

* * *

يَابَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ

"Ey Âdem oğulları her mescide gittiğinizde süsünüzü kuşanın."[798]

Soru: Âyette insanlara neden "*Ey Âdem oğulları*" diye hitap edilmiştir?

Cevap: Allah Teâla, bu hitabıyla, insanlara *İlk Peygamber Hz. Âdem*'in çocukları olduklarını hatırlatmak istemiştir. *Nidâ*, insanlara meleklerin secde ettiği bir zatın çocukları olduklarını belirtmekle, ona layık bir nesil olmayı hatırlatmaktadır.[799]

* * *

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ

"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler."[800]

İşkâl: Âyetin görünürde, "İyilik, sıla-i rahim ve dua ömrü uzatır, sadaka belayı def eder."[801] benzeri hadislerle çelişmesi.

---

797 Şeriatî, Ali, *İnsan Olmak*, s.24-25.
798 A'râf, 7/31.
799 Krş: Şa'ravî, *Kasas*, 4/2346.
800 A'râf, 7/34.
801 Buharî, Ebu *Davut*, 26, *Edeb*, 12; İbn Mace, *Mukaddime*, 16; Tirmizi, *Zekat*, 28.

Cevap: *"O, öyle bir yaratıcıdır ki, sizi çamurdan yarattı.Sonra da bir ecel takdir etti. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel vardır."*[802] âyetinden, insanın iki ecele sahip olduğunu öğreniyoruz: **a-**Allah'ın ilmindeki ecel: Bu ecel değişmemektedir. Bu ecel sebeplere sarılmayı engellememekte ve insanın irade ve çalışmasının önüne geçmemektedir. **b-**Yaratılış nizamına bağlı ecel: Uzman bir hekimin, sağlıklı veya hasta biri için "şu kadar yıl yaşayabilir," diye tahminde bulunması, yaratılış ve tecrübeye dayalı bir bilgidir. Milletler ve toplumlar için de aynısı söylenebilir. Zira, Allah Teâla birtakım hadiseleri sebeplere bağlamıştır. Genelde sağlıklı bir insan, hasta birinden daha çok yaşamaktadır. Yaşlılarda ölüm oranı gençlere oranla daha yüksektir. Erdemli toplumlar, dejenere olmuş toplumlardan daha çok yaşamaktadır. Bazı sebeplerden dolayı yaşama sürelerinin değişmesi, Allah ilmindeki ecellerini değiştirmemektedir.

Hadiste sözü edilen ömrün uzaması da, esbaba tevessül babındandır. İlaç kullanmak, ömrü uzattığı gibi, dua ve sadaka da ömürde bir rahatlama meydana getirmektedir. Sıla-i rahmi kesmek de insanın ömür ve hayatında birtakım sıkıntı ve huzursuzluklar meydana getirmektedir. Trafik kazası veya boğulma gibi hadiselerde ölen biri, kendisi hakkında tahmin edilen ömrü bitirmeden öldüyse, yine eceliyle ölmüştür. Çünkü ölüm, Allah katında önceden malum olduğu vechiyle meydana gelmiştir. Keza, Allah kimin sadaka vereceğini kimin de sıla-i rahme riâyet edeceğini ezelden bilmektedir. Ayın tutulacağını önceden bilmek, ayın tutulup tutulmamasını belirlemediği gibi, fiillerimizin Allah tarafından bilinmesi de, irade ve hürriyetimizin önüne geçmez.[803]

* * *

[802] En'âm, 6/2.
[803] Şarbâsî, *Yeselûneke*, 1/345-346.

وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

"Ve *onlara ' işte size cennet yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık ona varis kılındınız' diye seslenilir.*"[804]

İşkâl: Cennete amel ile girileceği belirtildiği hâlde, hadiste "Siz amellerinizle cennete giremezsiniz"[805] denilmesi.

Çözüm: "*Yaptığınız amellerden dolayı cennete giriniz.*"[806] benzeri âyetler, "*kimse ameliyle cennete girmez*" inancını reddetmektedir. Hadis ise, insanın Allah'ın rahmetiyle cennete gireceği belirtilmektedir. Aralarında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Zira Allah'ın rahmeti amel sayesinde gerçekleşir. "*Allah'ın rahmeti iyilikte bulunanlara yakındır.*"[807] âyeti, amelsiz rahmete erişmenin mümkün olmadığını belirtmektedir. İmanı amelden ibaret kabul edersek ki öyledir, cennete amelsiz, (iman etmeden) girmenin mümkün olmayacağı ortaya çıkar. Ancak Allah, sonsuz lütuf ve ihsanı gereği, az amelimize karşı, bizlere çok ihsanda bulunacaktır. Cennetteki dereceler de amellere göre olacaktır.[808]

Kısacası, Allah'ın iyi amellerimize karşılık cenneti vermesi O'nun fazl-u keremi, bizim de ibadetimiz, O'nun ikramına karşı bir şükür ifadesidir.

* * *

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

"*Şüphesiz ki Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra*

---

804 A'râf, 7/43.
805 Buharî, *el-Merdâ*, 751.
806 Nahl, 16/32.
807 A'râf, 7/51.
808 İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/58.

Arş'a istiva eden, geceyi durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten, güneşi ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır."[809]

Soru: Allah Teâla yer ve gökleri bir anda yaratabildiği halde, neden altı günde yaratmıştır?

Cevap: Allah mülkünde dilediğini yapar. Âyette geçen günlerin hangi günler olduğu açıklanmamıştır. *"Allah katında bir gün bizim hesabımızla bin yıl ettiği gibi,*[810] *elli bin yıl olan günler de mevcuttur.*[811] Bu nedenle âyette geçen *altı gün* bizim hesabımızla yirmi dört saatlik zaman birimi değildir. Yer ve gökler yaratılmadan önce gün mefhumu yoktu. *Altı gün*, yer gök ve içindekilerin yaratıldıkları altı merhale olabilir. Doğrusunu Allah bilir. Allah'ın bir isminin "*es-Sabur*" olduğunu hatırlarsak, kullarına da sabrı öğretmeyi murat etmesi muhakkaktır.

* * *

قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ

"Firavn dedi ki 'demek ben size izin vermeden ona inandınız ha!"[812]

İşkâl: Kur'an, Allah'ın kelamı olduğu halde onda Allah'tan başka varlıkların sözlerine yer verilmesi.

Cevap: Kuşkusuz Kur'an'ın tamamı Allah'ın sözüdür. Kur'an'ın bizlere naklettiği melek, peygamber, kuş, karınca, insan ve cinlerin sözleri de Allah'ın kelamıdır. Zira Allah Teâla beliğ ve veciz bir üslûpla onlardan aktarmıştır. Mana onlara ait ise de, tertip, harf ve kelimeler Allah'a aittir. Kur'an'da bu tür alıntılara çok rastlanır.[813]

---

809 A'râf, 7/54.
810 Hac, 22/47.
811 Meâric, 70/4.
812 A'râf, 7/123.
813 Cemal, Ahmed, *Yeselünek*, s.376.

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ

"Kıyamet gününde biz bundan habersizdik demeyiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı. Onları kendilerine şahit tuttu. Ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' (Onlar da)' evet (buna) şahit olduk.' dediler."[814]

Âyetteki Müşkilât: Âyette birçok müşkül bulunmaktadır. Şöyle ki: Henüz zerrecikler halinde olan, irade ve aklı olmayan varlıklardan ahit alınması, onlara hitap edilmesi, zerreciklerin nerede toplandıkları, toplanmanın yeryüzünde mi yoksa başka âlemlerde mi oluşu, âyette *Âdem* denilmeyip *'zürriyetinin'* denilmesi, *Âdem'in belinden* değil de *zürriyetinin bellerinden* denilmesi, henüz şirke giden kimse olmamasına rağmen, hitabın yapılması, kimse babasının yaptıklarından dolayı sorgulanmadığı halde, sorgulamanın yapılacağının bildirilmesi ile benzeri birçok problem... O halde âyetin işlemek istediği tema nedir?

Cevap: Âyette, teklif için alınan bir ahit ile onun insan tarafından kabulü bir temsil ile canlandırılmıştır. Esas verilmek istenen mesaj ve işlenmek istenen tema; insanın iyi ve kötüyü ayırt edebilecek fıtratta yaratılmış olması ve bu fıtratı işletebilecek ve yönlendirecek iradeye sahip olduğunun hatırlatılması, bundan hareketle insanın iradesiyle hayır ile şerri birbirinden ayırması ve Allah'a iman etmesidir. Bu mealde bazı hadisler de gelmiştir. "Her çocuk (İslâm) fıtratı üzerine doğar."[815] "Ben kullarımı dini kabul edecek biçimde, tertemiz yarattım, şeytanlar onları saptırdı."[816] Âyet, kıyamet gününde insanların, "*Biz imanı kabul edecek durumda değildik, zaten babalarımız da şirke gitmişlerdi.*[817] benzer mazeretlerine bir reddiyeyi canlandır-

---

[814] A'râf, 7/172.
[815] Buharî, *Cenâiz*, 80.
[816] Muslim, *Cennet*, 63.
[817] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 9/169-170; Mağniyye, *el-Kâşif*, 3/420.

maktadır. Âyetin vermek istediği diğer bir mesaj da şudur: Allah Teâla'nın, 'Ey kullarım! Sizleri tevhidi algılayacak ve bana iman edecek kabiliyette yaratmadım mı?' sorusuna, insanların 'evet ey Rabbimiz! Sana iman ettik senden başka ilah yoktur; deyip itirafta bulunmalarının gerekliliğini hatırlamaktadır.

* * *

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

"De ki ben Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim, elbette daha çok hayır yapmak isterdim, ve bana hiçbir fenalık da dokunmazdı. Ben sadece inanan bir kavim için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."[818]

İşkâl: Bu ve benzer birçok âyette gaybın Allah'a ait olduğu belirtilmişken Hz. Peygamberin gelecekle ilgili konularda haber vermesi.

Cevap: Âyetler, mutlak anlamda gaybı Allah'tan başkasının bilmediğini haber vermektedirler. Hz. Peygamber'in gelecek veya gayble ilgili haber vermesi sınırlıydı. O da Allah'ın bildirmesi ile gerçekleşiyordu. *"Gaybı bilen odur. Gizli bilgisini kimseye göstermez. Ancak razı olduğu elçiye gösterir."*[819] âyetinde Hz. Peygamber'e mucize olarak bazı haberlerin verildiğini gösterir. Detay için.[820]

* * *

[818] A'râf, 7/188.
[819] Cin, 29/26-27.
[820] Bkz: Cin Sûresi,âyet (72/26-27) müşkilâtına.

فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

"Fakat Allah o ikisine güzel çocuk verince Allah'a ortak koşmaya başladılar. Allah ise onların koştukları şirkten yücedir."[821]

İşkâl: Âyette geçen *ortak koşanların* kimler olduğu.

Çözüm: Bu konuda *mevzu* bir hadis referans gösterilerek şeytanın telkinleriyle *Hz. Âdem* ve *Hz. Havva*'nın şirk içeren bazı hareketlerde bulundukları belirtilmiştir.[822] *İbn Kesir*'in de belirttiği gibi, kıssanın *Hz. Âdem* ve *Havva*'ya ait olduğunu söyleyen hadis israiliyâttandır.[823] Kıssanın *Hz. Âdem* ve *Hz. Havva* ile herhangi bir ilgisi yoktur. *Seyyid Kutub* da rivâyeti israiliyât olarak nitelendirdikten sonra, günümüzle de bağlantısını kurup şöyle der: Cahiliye döneminde olduğu gibi, günümüzde de bazı insanlar çocuklarını yatırlara götürmekte ve ilk tıraşlarını oralarda yapmaktadırlar. Kıssa, insanların genel durumlarıyla ilgilidir.[824] Âyetin siyakı da bunu doğrulamaktadır. İnsan, başına hoşlanmadığı birşey geldiğinde veya herhangi bir arzusuna kavuşmak istediği zaman, Allah'a yalvarır, dua eder, Allah'a teslim olacağını taahhüt eder. Ancak Allah duasını kabul edip istediğini verince, sözünü unutup çeşitli vesilelerle Allah'a ortak koşmaya başlar.

(8) ENFÂL SÛRESİ

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ (5)
يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ

"(Onların bu hali) müminlerden bir grup kesinlikle istemediği

---

821 A'râf, 7/190.
822 Bkz: *Celâleyn, Kurtubî, Beydâvî* Tefsirleri aynı âyetin tefsiri.
823 İbn Kesir, *Tefsir*, 2/450.
824 Bkz: Kutub, Seyyid, *Fi Zilâl*, 3/1412

halde Rabbinin seni evinden hak uğruna çıkardığı (zamanki halleri) gibidir. Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi seninle tartışıyorlardı."[825]

İşkâl: İlk âyet, işkâlinden dolayı *Ebu Hayyân*'ın rüyasına girmiştir. Ona göre Kur'an'ın en müşkül âyetinin bu âyet olduğunu önceden belirtmiştik.[826]

Çözüm: Ebu Hayyan dilci olduğundan, âyetin başında gelen كما/*Kemâ (gibi)* edatının, sonraki âyet ile bağlantısı üzerinde durmuştur.

كما/*Kemâ* edatı;

a- Âyetin sibakında geçen gerçek müminlerin haklılığı ve doğruluğu ile, Hz. Peygamberin, doğru ve hak gayeler için Allah tarafından evinden çıkarılmasını,

b- Ganimet dağıtımında hak ve adalete riayet ettiği hâlde, bazı kesimlerin hoşlanmaması ile hak ve adalet için evinden çıkarılmasından bir kesimin rahatsız olmasını,

c- Hicret hak olduğu halde ondan hoşlanmayanlar ile cihad hak olduğu halde ondan hoşlanmayanları birbirine benzetmiştir.

Soru: Bazı sahabilerin istemeye istemeye *Bedir*'e katılmaları, onlar için bir nâkısa sayılmaz mı?

Cevap: Hayır, bu durum onların iman ve ihlaslarına herhangi bir nâkısa getirmez. Zira onlar da beşer idiler. İnsan fıtraten ölümden çekinir. Kur'an, hatasında ısrar etmeyenleri övmüştür.[827]

* * *

[825] Enfâl, 8/5-6.
[826] Bkz: Ebu Hayyan, *Tefsir*, 5/275.
[827] Âl-i İmrân, 2/135.

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى

"Savaşta siz onları öldürmediniz. Fakat Allah öldürdü onları. Attığın zaman da sen atmadın. Fakat Allah attı."[828]

İşkâl: Düşmanlar, Müslümanların elleriyle öldürüldükleri halde, onlar tarafından öldürülmediğinin belirtilmesi, atmanın, Hz. Peygamber'den nefyedilip Allah'a nispet edilmesi.

Çözüm: Âyet, Müslümanlara şunu hatırlatır: Siz, onları öldürmeniz, onlara ok, çakıl vs. atmanız sizin gücünüzle gerçekleşmedi. Olay Allah'ın gücü ve izniyle olmuştur. Zira görünürde düşmanın gücü Müslümanların gücünden çok daha fazla idi. *"Allah birçok yerde size yardım etti."*[829] ayeti de, Allah'ın yardımının maddi araç-gereçten ibaret olmadığını belirtmiştir. *"Nice az sayıda birlik çok sayıda birliği yenmiştir.*[830] Benzer âyetler şu mesajı verir: "Ey Müslümanlar savaştan asla kaçmayın. Sizler sebat göstermeye düşmanlarınızdan daha layıksınız. Birçok yerde onlardan daha az olduğunuz hâlde, onları mağlup ettiniz. Bu galibiyet sırf sizin çabanızla olmadı. Bunda Allah'ın yardımı söz konusudur. Allah, sizin kalplerinize güç ve moral verdi, melekleri sizin yardımınıza gönderdi, esbaba sarıldınız, Allah da düşmanlarınızı öldürdü."[831]

* * *

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

"Ey inananlar Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman Allah ve Resûlüne uyun ve bilin ki Allah kişi ile onun kalbi arasına girer."[832]

İşkâl: Allah'ın kişi ile kalbi arasına girmesi.

---

828 Enfâl, 8/17.
829 Tevbe, 9/25.
830 Bakara, 2/247.
831 Bkz: R. Rıza, *Menâr*, 9/620.
832 Enfâl, 8/24.

Cevap: Âyette geçen حول/*havl* değiştirmek ve ayırmak anlamındadır.[833] Hareketlerinizden dolayı Allah kalbinizi değiştirir, insanın kalbini, dalalete düşmekten korur.[834] Kalp, insanın ölüm ve yaşamını sağlayan en önemli organdır. Onun varlığıyla hayat devam ettiği için, onun varlığı *"hayat"* kabul edilmiştir. Ölmesi de insanın ölmesidir. Buna göre Allah, insan için hayat anlamını taşıyan kalbini evirip çevirir. Bu nedenle kalbin ölmemesi için iyi amellerin işlenmesi istenmiştir. Kalbin ölüm ve bekası Allah'ın kudretine bağlamıştır.

* * *

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

"Halbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap edecek değildi."[835]

İşkâl: Âyet, Resûlullah inkârcılar arasında bulunduğu sürece ceza görmeyeceklerini belirtmektedir. Oysa *Velid b. Muğire, el-As b.Vail, el-Esved b. el-Muttalib el-Esved b. Yeğus, Haris b. Tulaytıla* benzeri küfür öncüleri helâk olmuşlardır.[836]

Cevap: Âyette kendilerinden nefyedilen azaptan gaye, onları top yekün helâk edecek bir azaptır. Resûlullah aralarında tevhidi tebliğ ettiği için Allah onları geçmiş ümmetlerde olduğu gibi tamamıyla yok etmedi. Tövbe etmeleri için kendilerine fırsat tanıdı. Sonraki âyette bahsedilen *azap* da aynı anlamdadır. Yani, Allah Teâla ibret almaları için zaman zaman kendilerine cezalar verdi, öncülerini helâk etti, ancak söz konusu azap umumi bir helâk değildi. *"Her ümmetin bir peygamberi vardır. O peygamber gelince aralarında adaletle hüküm verilir ve onlara zulüm edilmez."*[837] âyeti peygamberlerin insanlar arasında

---

833 Râğib, *el- Müfredât*, s.266.
834 Kuşeyrî, *Letâif*, 1/615.
835 Enfâl, 8/33.
836 Kurtubî, *Tefsir*, 10/62.
837 Yûnus, 10/47.

bulunmalarının anlam ve farklılığını ortaya koymaktadır. Peygamberler insanlar arasında adaletle hükmederler. Onlar veya varisleri konumundaki âlimler bulunmayınca adalet yerini zulüm alır. Zulüm, helâk olma sebeplerini başında gelir.[838]

* * *

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا

"Allah olacak, bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözünde azaltıyordu."[839]

Soru: Her iki tarafın az gösterilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Müslümanların, düşmanlarının gözlerinde az gösterilmesinin hikmeti, onlara karşı büyük çapta hazırlık, araç-gereç hazırlanmaması içindir. Allah eğer onları çok gösterseydi, onlara karşı daha fazla hazırlık yaparak çıkacaklardı. Düşmanların az gösterilmesi ise, Müslümanların moral bulmaları ve geri çekilmemeleri içindir.[840]

* * *

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

"Bu, sizin kendi ellerinizle önceden yaptıklarınızın karşılığı ve Allah'ın kullarına haksızlık etmemesindendir."[841]

İşkâl: Âyette, ظلام/*zellâm/çokça zulüm eden* kelimesinin mübalağa kalıbıyla gelmesi. Mefhum-ı muhalifi, (hâşâ) Allah

---

838 Bkz: Tabatabâî, *el-Mizân*, 9/71.
839 Enfâl, 8/44.
840 İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/83.
841 Enfâl, 8/51.

Teâla çok zulüm yapmadığına göre, az zulüm yapabilir, anlamına gelir.

Cevap: Âyette ظلام/*zellâm* kelimesinin mübâlağa vezninde gelmesi, bütün insanlara yapılabilecek zulüm ile ilgilidir. Yani, (hâşâ) Allah kullarına zulüm edecek olursa, O'nun zulmü kulların zulmüne benzemez, çok büyük oranda olacaktır. Ancak Allah kullarına zulmedici değildir.[842] *Arapça*'da, olumsuz bir cümlenin *ba* harfiyle gelmesi söz konusu cümlede nefyedilen veya haber verilen şey veya konunun yokluğunu ifade eder. Buna göre âyetin anlamı; *"Allah kullarına asla zulüm edici değildir,* şeklindedir."

* * *

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ (65) الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ

"Ey peygamber müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa iki yüze galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa kâfir olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur. Şimdi Allah yükünüzü hafifletti sizden zayıflık olduğunu ortaya çıkardı. O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa (onlardan) iki yüz kişiye galip gelir ve eğer sizden bin kişi olursa Allah'ın izniyle onlardan iki bin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir."[843]

İşkâl: İlk âyette yirmi kişinin iki yüz kişiye, yüz kişinin de bin kişiye galip geleceği belirtiliyor. İkinci âyette de önce yüz kişinin iki yüz kişiye, bin kişinin de iki bin kişiye galip geleceği belirtilmiştir. Yani yirmi düşmana bir, ona bir ve en sonda da

---

[842] Şa'râvî, *Tefsir*, 8/4751.
[843] Enfâl, 8/65-66.

iki düşman için bir Müslüman öngörülmüştür. Bu farklılığının izahı.

Çözüm: Birçok müfessir, ilk âyetin ikinci âyetle mensuh olduğunu ifade etmiştir. Çağdaş müfessir ve usulcü *Zerkânî* de onlardandır.[844] Ancak biz, âyetin neshini gerektirecek bir durumun bulunmadığı kanaatindeyiz. Zira bin kişinin karşısında yılmadan çarpışan mümin olduğu gibi, tek kişiyle bile çarpışmaktan çekinen müminler vardır. Birçok gazvede Müslümanlar düşmanın onda biri iken, bazılarında üçte biriydi. (Bedir'de olduğu gibi.) Oran, Müslümanların azim, moral, hazırlık, düşünce, direnme ve mukabele güçlerine göre azalıp çoğalabilir. Dolayısıyla âyetlerde nesh söz konusu değildir.[845]

* * *

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Yeryüzünde sıcak bir savaş olmaksızın hiçbir peygambere esirleri olması yakışmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz. Halbuki Allah ahireti istiyor. Allah güçlüdür. Hikmet sahibidir."[846]

İşkâl: Mutlak anlamda uyulması gereken tek şahsiyet olmasına rağmen, Hz. Peygamber'in kınanması.

Cevap: Resûlullah'ın kınanması, Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğuna dair önemli bir delildir. Zira Kur'an, Hz. Peygamberin kelamı olmasaydı kendi kendini kınaması düşünülemezdi. Resûlullah'ın kınanması, kasten yapılan hatalardan dolayı değildir. Onlar, sahibine sevap getiren içtihadî yanılmalardır. Müçtehit yanılsa bile, kötü niyet sözkonusu olmadığı için ecir alacaktır. Hz. Peygamber, en büyük imamet/liderlik makamında

---

844 Bkz: Zerkâni, *Menâhil*, 2/190.
845 R. Rıza, *Menâr*, 10/81.
846 Enfâl, 8/67.

bulunuyordu. Alimlerin ona içtihatlarında tabi olmaları gerekir. Hata korkusuyla müctehidlerin içtihattan kaçınmaması için, Peygamberin bile yanılması gerekirdi. Onun içtihadının diğerlerinden farklı yönü, yanlışının Allah tarafından hemen düzeltilmesidir. Onun yanılması (hâşâ) ilahi emre karşı gelme olmayıp, hakkında vahiy bulunmayan bir konuda kanaatini belirtmekti. Hz. Peygamber, merhametinden dolayı, iki durumun en kolay olanını tercih ederdi. Yukarıda geçen olayda da bir içtihadı düzeltilmiştir. Şöyle ki: Bedir savaşında Kureyş'ten, birçoğu ileri gelen olmak üzere, yetmiş kişi Müslümanlara esir düştü. Sahabilerden kimisi, onların kılıçtan geçirilmelerini, kimisi fidye karşılığı serbest bırakılmalarını istedi. Merhametinden dolayı Resûlullah fidye karşılığı serbest bırakılmalarını istedi. O, bu sayede onlardan olmasa da, nesillerinden Müslümanların çıkabileceğini düşünüyordu. Hz. Peygamber, esirleri serbest bırakınca yukarıdaki âyet nazil oldu.[847] Görüldüğü gibi ortada herhangi bir kasıt yoktur. Hz.Peygmber'in, iki seçenekten biri hakkında içtihad etmesi sözkonusudur.

"Allah seni affetsin. Doğru söyleyenler sana iyice belli olup sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin."[848] âyeti de *itab/kınama* âyetlerindendir. İlk âyet, mazeret beyan edip savaşa katılmayan bazı münafıklara Resûlullah'ın izin vermesi üzerine nazil olmuştu. İzin vermemiş olsaydı, münafıklar, *"Muhammed mazeretleri bile kabul etmiyor."* diyeceklerdi. Bu konu da vahiy olmadığı için Hz. Peygamber içtihad etmiş ve onda isabet etmemiştir.[849]

"Amânın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve geri döndü."[850] âyeti, Hz. Peygamber'in, yanına gelen görme özürlü bir sahabiye iltifat ile, *Kureyş*'in ileri gelenlerine İslam'ı tebliğ etme arasında bir tercih yapmasıyla ile ilgilidir. İleri gelenlere İslâm'ı anlatmayı tercih edince, yukarıdaki âyetlerle kı-

---

847 Zerkânî, *Menâhil*, 2/284.
848 Tevbe, 9/43.
849 Zerkâni, *Menâhil*, 2/285.
850 Abese, 80/1-2.

nandı.[851] Burada da Hz.Peygamberin içtihadında isabet etmediği anlaşılmaktadır.

(9) TEVBE SÛRESİ

İşkâl: Diğer sûrelerin hilafına, bu sûrenin, *Besmele* ile başlamaması.

Çözüm: Bu konuda birçok görüş belirtilmiştir. Âyetlerin tertibi, sûrelerin isimleri vs. konuların hepsi vahiyle olmuştur. *Besmele* bir âyet olduğuna göre, onun da vahiyle konulması veya terk edilmesi gerekirdi. Sûrelerin tertibi vs. konular vahiyle olmasaydı Kur'an'a bazı ilave veya çıkarmalar söz konusu olacaktı. Hz. Peygamber, Allah'ın emriyle Tevbe Sûresi'nin Enfâl Sûresi'nden sonra konulmasını emretti. Sûre'nin başına *Besmele'*nin konulmaması vahiyle olmuştur. [852] Yani *Besmele'*nin yazılmasına dair herhangi bir talimat verilmediği için yazılmadı. Bu konuda kendilerine vahiy gelseydi onlara yazdıracaktı.

İçerik ve konu itibariyle *Enfâl* ve *Tevbe* sûreleri birbirine çok yakındır. Bundan dolayı her iki sûre için bir "*Besmele*" yeterli gelmiştir.

وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

"Bir de Allah ve peygamberinden Hacc-ı Ekber gününde insanlara bir bildiridir ki, Allah da peygamberi de müşriklerden kesinlikle uzaktır. Hemen tövbe ederseniz, hakkınızda hayırlı olur. Eğer aldırmazsanız, bilin ki, Allah'ı aciz bırakacak

---

[851] Zerkânî, *Menâhil*, 2/286.
[852] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/90.

değilsiniz. Allah'ı ve peygamberi tanımayanlara acı bir azabı müjdele."[853]

Soru: Âyette geçen *Hacc-ı Ekber*'den kasıt nedir?

Cevap: Avam arasında *Hacc-ı Ekber;* Kurban Bayramı arifesinin perşembeye denk gelmesidir.Hadiste ise *Zilhicce*'nin onuncu günü olarak belirtilmiştir.[854] Hz. Peygamber, Veda Haccında bayramın birinci günü, *Cemre*'nin yanında durup "İşte *Hacc-ı Ekber* bu gündür," buyurdu.[855] O güne *Hacc-ı Ekber* denilmesinin iki nedeni vardır. **a-** Hz.Peygamber'in hayatında o günün en büyük hac ve içtima olduğundan, **b-** Küçük hac olarak bilinen *umre* mukabili olarak kullanıldığından.

* * *

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ

"Haram aylar çıkınca artık müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve bütün geçit başlarını tutun."[856]

İşkâl: Âyetin uygulanma biçim ve imkanı.

Cevap: Âyet, yüzlerce âyeti nesheden *Seyf/Kılıç âyeti* olarak bilinir.[857] Bazı müfessirlere göre âyet, barış ve ateşkese yönelik tüm antlaşmaları ortadan kaldırmıştır.[858]Ancak âyet, kendinden önce gelen, *"Size savaş açanlarla siz de Allah yolunda çarpışın; fakat haksız taarruz etmeyin. Çünkü, Allah, haksız taarruz edenleri sevmez. Onları nerede yakalarsanız öldürün ve sizi çıkardıkları yerden onları çıkarın. O fitne, adam öldürmekten kötüdür. Yalnız Mescid-i Haram'ın yanında, onlar sizinle savaşmadıkça siz de onlarla savaşmayın. Fakat sizi öl-*

---

853 Tevbe, 9/3.
854 Buharî, *Kitabu't-Tefsir.* (9/4 âyetinin Tefsiri.)
855 Buharî, *Menâsik*, 161.
856 Tevbe, 9/5.
857 Bkz: el-Ferhan, *Müşkil*, s.85.
858 Bkz: İbn Atiyye, *Tefsir*, 3/8.

dürmeye kalkışırlarsa, hemen onları öldürün. Kafirlerin cezası böyledir. Artık Allah'a ortak koşmaktan vazgeçerlerse, artık düşmanlık ancak zalimlere karşıdır. Haram ay, haram aya ve bütün haramlar birbirine karşılıktır. O halde kim size saldırıda bulunursa siz de ona yaptığı saldırının misli ile saldırın ve ileri gitmekten Allah'tan korkun ve bilin ki Allah, takva sahibi olanlarla beraberdir."[859] âyetleriyle birlikte değerlendirilirse, antlaşmayla belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmeyen saldırgan bir toplulukla içine girilmiş bulunan bir savaş halini konu ettiği ortaya çıkacaktır.[860] Özellikle Müslümanların bu gün içinde bulundukları zafiyet de göz önünde bulundurulursa, âyeti her zaman ve her ortamda uygulamanın imkansız olacağı ortaya çıkacaktır. "*Yüzlerce âyeti nesh etti*," iddiası ise peygamberliğin en önemli görevi olan *tebliğ* vecibesini tamamıyla ortadan kaldırmaktadır. Zira birçok âyet, İslâm'ın nasıl tebliğ edileceğini göstermektedir. Resûlullah,(a.s) hayatında aralıksız olarak münkirlere İslâm'ı götürdüğü halde onların çoğu daveti kabul etmemişti. O, bu duruma üzülürdü. *"Biz onların ne söylediklerini daha iyi biliyoruz sen de onlara karşı bir zorba değilsin. Şimdi benim tehditlerimden korkacaklara bu Kur'an ile öğüt ver."*[861], *"Doğrusu sen sevdiğini doğru yola iletemezsin. Fakat Allah dilediğini doğru yola iletir."*[862] *"Onlar iman etmeyecekler diye neredeyse sen kendine kıyacaksın."*[863] *"Sen onların üzerinde bir zorba değilsin."*[864]

Âyet ile yüzlerce âyetin neshedildiğini ileri sürmek garip bir iddiadır. Zira savaş belirli şartlarda yapılır. Asıl olan barış ve tebliğdir. Şartlar oluşmadan savaşa başvurulmaz. *Zerkeşî*'nin de dikkat çektiği gibi, sabır, davet ve tebliği tavsiye eden âyetlerin yukarıdaki âyet ile neshedildiğini söyleyen görüş gâyet zayıftır. *Muhammed Gazalî* bu konuda şöyle der: "*Müşrikleri*

---

[859] Bakara, 2/190-194.
[860] Krş: Esed, *Kur'an Mesajı*, 1/346.
[861] Kâf, 50/45.
[862] Kasas, 28/56.
[863] Şuarâ, 26/3.
[864] Ğâşiye, 89/22.

öldürünüz." âyetini gayrimüslimlerin tümüne şamil kılıp diğer âyetleri yürürlükten kaldırmak, vahye karşı yapılmış büyük bir cür'et ve herkesle diyaloga girmeye davet eden Kur'an'a karşı bir zulümdür. İşin garip tarafı, "*Kılıç Âyeti*" diye ilan edilen âyetin geçtiği *Tevbe Sûresi* şu âyetle bitmektedir. *"Eğer aldırmazlarsa de ki bana Allah yeter, ondan başka ilah yoktur. Ben O'na dayanmaktayım, O, büyük Arş'ın sahibidir."*[865] Görüldüğü gibi, sûre hiçbir durumda neshi kabul etmeyecek davet biçimini önümüze sermektedir.[866]

Âyetin genel mana ve muhtevası şudur: İslâm kimseyi dinini terk etme veya başka dini kabul etmeye zorlamaz İnsanları hikmet ve burhan ile davet eder. Allah, daveti Müslümanlara farz kılmıştır. Önündeki engellere rağmen Müslümanların güçlü olmaları halinde savaş ile neticelenirse de, davet yapılacaktır.[867] İslâm'ın hedefi tevhid ve saadeti yeryüzüne yaymak; fitne, şirk bozgunculuk ve zulmü kaldırmaktır. İslâm, bunu gerçekleştirmek için karşılaşacağı engelleri imkan nispetinde hikmetle ve tedricen ortadan kaldırmaya çalışacaktır.

* * *

وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ

"Onların (inkârcıların) çoğu fasıktır."[868]

İşkâl: İnkârcıların hepsi fasık olduğu hâlde, âyette '*Onların çoğu fasıktırlar*' denilmesi.

Cevap: İnkârcıların tümü, küfürde aynı derecede değildir. *Ebu Cehil* inkârcı idi, *Ebu Talib* de iman etmeden gitti. Ancak ikisinin İslâm'a zararı eşit değildi. Âyet, bir yönüyle inkârcıların aynı durumda olmadıklarını ima ederken, diğer yönüyle de çoğu inkârcıların İslâm'a dönüş yapmadıklarını beyan etmekte-

---

865 Tevbe, 9/129.
866 el-Ferah, *Müşkil*, 86.
867 a.g.e, s. 99.
868 Tevbe, 9/8.

dir. Geriye kalan azınlığın hidâyete erişebileceğini göstermektedir.

* * *

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

"Kendilerine kitap verilenlerden oldukları halde Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Alalh'ın ve peygamberinin haram ettiğini haram tanımayan ve hak dini din edinmeyenlere (idareye) boyun eğmiş oldukları halde kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."[869]

İşkâl: Âyette geçen صاغرون/*sâğirun küçülmüş* kelimesinin ne anlama geldiği.

Cevap: Bazı tefsirlerde[870] iddia edildiğinin aksine, صاغرون/*sâğirun*dan kasıt, cizye verecek kişilerin horlanmaları değildir. Âyet, İslâm toplumunda yaşayan gayrimüslimlerin cizye/vergi vermeleriyle ilgilidir. Âyet, "O*nlar, İslâm adaletine bağlılıklarını ifade edecek biçimde cizyelerini verecekler.*" anlamındadır.[871]

* * *

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

"Altın ve gümüşü yığıp da Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele."[872]

İşkâl: Âyette *mülkiyet* hakkının reddedilmesi şüphesi.

---

869 Tevbe, 9/29.
870 Bkz: İbn Atiyye, Beydâvi, Râzî tefsirleri, aynı âyetin tefsiri.
871 Bkz: İbn Kayyım, *Ahkâmü'z-Zimmiyin*, 1/23-24.
872 Tevbe, 9/34.

Cevap: Âyette geçen كنز/*kenz* kavramının manası önemlidir. Âyette geçen كنز/*kenz,* toplanıp Allah yolunda harcanmayan veya içinden vecibelerin çıkarılmadığı maldır. Kur'an'ın birçok âyeti insanlara mülkiyet hakkı tanımıştır. *"Rüşd çağına erişinceye kadar yetimin malına sadece en iyi tutumla yaklaşın."*[873] *"Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin."*[874] *"Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin."*[875] vb.

Görüldüğü gibi üç âyet de malı insanlara nispet etmektedir. Âyetler, helal yoldan mal edinmenin meşru olduğunu göstermektedir. *"İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin azabını tadın."*[876] âyetinden, İslâm ve toplumun ihtiyacı olduğu halde, Allah yolunda harcanmayan malın, âyette *Kenz* olarak tanımlanan mal olduğunu anlamaktayız.[877] Bu nedenle *Ebu Zerr*'in ihtiyaçtan fazla mal edinmeyi yasaklayan görüşü destek görmemiştir. O, içtihadıyla mal adına ne varsa hepsinin Allah yolunda harcanmasının vacip olduğunu söylerdi.

* * *

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ

"Olsa olsa nesi', küfre yapılmış bir ilavedir."[878]

İşkâl: Haram ayları ertelemenin küfürde ileri gitme olmasının izahı.

Cevap: Ayette geçen النسئ */en-nesi',* Allah'ın haram kıldığı herhangi bir haramı helal kılmak maksadıyla yapılacak herhangi bir erteleme veya ilavedir.[879] Allah Teâla, ibadetler için belirli vakitler koymuştur. Hac, oruç, namaz, cuma vs. Allah'ın tayin ettiği bu vakitleri değiştirmek, Allah'ın ahkâmıyla istihza ve ya-

---

873 En'âm, 6/152.
874 Nur, 24/33.
875 Bakara, 2/188.
876 Tevbe, 9/35.
877 Tabatabâî,*el-Mizân*, 9/200.
878 Tevbe, 9/37.
879 Bkz: Yazır, *Hak Dini*, 4/335.

samada Allah'a ortak koşmaya benzetilmiştir. Küfür, inanmamaktır; oysa bunları, yani ayları veya Allah'ın koyduğu ibadet zamanlarını değiştirmeye çalışmak, küfür olmakla beraber ilahî yasaları değiştirmek ve baş kaldırmak anlamına da gelmektedir. Olayda, sanki fiilî bir müdahale vardır. Bu nedenlerle *küfürde haddi aşmak* olarak değerlendirilmiştir.

* * *

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ

"İbrahim'in babası için af dilemesi sadece ona verdiği bir sözden dolayı idi. Böyle iken onun bir Allah düşmanı olduğu ona belli olunca ondan ilgisini kesti. Gerçekten İbrahim çok bağrı yanık, çok halim idi."[880]

İşkâl: *Hz İbrahim*'in, iman etmeyen babasına istiğfar etmesi.

Cevap: *Hz. İbrahim,* men edilmeden önce babası için istiğfar etmişti. Men edilince hemen vazgeçti. Babası *Âzer*, iman edeceği sözünü vermişti, ancak sözünü yerine getirmedi. Allah'a düşman olmaya devam etti. Bunun üzerine *Hz. İbrahim* ondan beri olduğunu ilan etti.[881]

* * *

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

"Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki

---

[880] Tevbe, 9/114.

[881] Mağniyye, *el-Kâşif*, 4/111; İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/101.

sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir, O size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir merhametlidir." "(Ey Muhammed) yüz çevirseler de ki Allah bana yeter. O'ndan başka ilah yoktur. Ben sadece O'na güvenip dayandım. O büyük Arş'ın sahibidir."[882]

İşkâl: Son yıllarda *Reşad Halife*, *Edip Yüksel* ve diğer bazı muarızların, *Zeyd b. Sabit*'in "Tevbe Sûresi'nin son iki âyetini *Ebu Huzeyme*'nin mushafı dışında başka bir yerde bulamadım,"[883] sözünü kendilerine referans göstererek, Tevbe Sûresi'nin son iki âyetinin sonradan ilave edildiği ve Kur'an'dan olmadığı iddiası.

Cevap: Binlerce sahabinin ezberleyip muhafaza ettiği Kur'an'dan iki âyetin, sadece bir sahabide bulunmaması ona halel vermez. Zira *Ebu Huzeyfe* dışında da çok sayıda Kur'an nüshası vardı. *Hz. Ömer,* her iki âyeti bizzat Resûlullah'tan duyduğuna dair yemin etmişti.[884] *Prof. İsmet Ersöz,* bu konuda şunları der: Allah'ın seçkin kulları, Kur'an'dan olmayan iki âyetin Kur'an'a alınmasına nasıl sessiz kalabilirlerdi? Kur'an'ın bu günkü hali her yıl *Cibril* tarafından Peygamberimize okunurdu. Kendisi de *Cibril*'e arz ederdi. Kur'an'ın bugünkü biçimiyle bize gelmesinde on binlerce sahabinin icmaı vardır. Dolayısıyla iki âyetin kendilerine meçhul kalması veya sonradan ilave edilmesi düşünülemez.[885] Son iki âyet, *Reşad Halife* ve *Edip Yüksel*'in *19 Rakam Mucizesi* tezlerine uymadığı için Kur'an'dan çıkarılmaları gerekiyormuş!

Soru: Hz. Peygamberin vefatından sonra *iki âyet* çok araştırıldığı halde ancak *Huzeyme b.Sabit*'in yanında bulunması,[886] Kur'an'ın tevatürle sübutüne halel getirmez mi?

---

882 Tevbe, 9/128-129.
883 Buharî, *Tefsir*, 20.
884 Askalânî, *Fethu'l-Bâri*, XI/12.
885 Bkz: Ersöz, İsmet, *Kur'an Tarihi, Kur'an'ın İndilişi ve Bugüne Gelişi*, s. 104-105.
886 Bz: Buharî, *Tefsir*, 20; Askâlanî, *Fethu'l-Bâri*, 8/436.

Cevap: Ashab-ı Kiram, Kur'an'ın kayd ve muhafazası için yalnız yazma ile yetinmiyordu. Onlar,yazıdan çok ezberlenmesine önem veriyorlardı. Mezkur iki âyetin, Ashab tarafından her sabah ve akşam yedi defa okunması bir vird halini almıştı.[887] Birçoğumuz, Kur'an'ı ezberden okur, ancak yazmaz. Fatiha'nın yazılı olmaması onun Kur'an'dan oluşuna bir zarar vermez. Bu nedenle iki âyetin, bazı sahabilerin yanında yazılı olmaması, onun tevatür ile sübutüne halel getirmez. Âhâd bir haberle, mütevatir olan Kur'an terkedilmez. Aslolan âyetlerin Ashab tarafından hıfzedilip bilinmesidir. Kur'ur'an'ı çağdaş bir hurâfe *'19 Mucizesi* hezeyanına uydurmak için, Amerikalı Mütennebi' *Reşad Halife* ile *EdipYüksel*, iki âyeti inkâr ederek Müslümanların Kur'an hakkındaki inançlarını sarsmaya çalışmışlardır.

(10) YÛNUS SÛRESİ

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (24)

"O dünya hayatının misali, ancak gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, onunla yeryüzündeki otlar, insan ve hayvanların yediği bitkiler birbirine karışmıştır. Nihayet yeryüzü ziynetini takınıp süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kendilerini güçlü sandığı bir sırada geceleyin veya gündüzün emrimiz gelivermiş, bir anda ona öyle bir tırpan atıvermişizdir ki,

---

887 İbn Kesir, *Tefsir*, 2/655.

sanki dün orada hiçbir şenlik yokmuş gibi oluverir. İşte düşünebilecek bir kavim için ayetlerimizi böyle açıklıyoruz."[888]

İşkâl: Dünya hayatının suya benzetilmesi.

Cevap: a- Gökten inen su ile yeryüzü canlanır, bitki ve meyve yetişir. Su, canlılar ve bitkiler için hayat kaynağıdır. Canlılar ve bitkiler suya tam alıştıkları bir sırada, ani bir afet ile yok olup gider. İnsan hayatı da öyledir, kemalden sonra yaşlılık ve ölümle karşılaşır.

b- Su, ölçülü ve yerinde kullanılırsa hayatın devamına katkıda bulunur. Aksi takdirde insanın helak olmasına sebebiyet verir. Dünya malı ve hayatı da öyledir, ölçülü kullanılırsa güzel bir hayat ikame edilmiş olur, aksi halde sahibini helak eder.

c- Harekeli ve akar halde olan bir su bozulmadığı gibi, meşru ölçüler dahilinde devam ettirilen hareketli bir hayat da anlam kazanır.

d- Pâk su her türlü temizlik ve hizmette kullanılır. Mal da öyledir, helal olması halinde hizmette kullanılabilir.[889]

* * *

وَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ العليم وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ

"Söyledikleri seni üzmesin Tüm güç Allah'ındır. O işiten ve bilendir."[890] *"İzzet, Allah'ın Resûlünün ve müminlerindir."*[891]

İşkâl: İki âyette geçen *izzet*in kimlere ait oluşunun farklı anlatılması.

Cevap: Bir âyetin icmalini diğeri açıklamaktadır. Yani, iz-

---

888 Yûnus, 10/24.
889 Kuşeyrî, *Letâif,* 2/89.
890 Yûnus, 10/65.
891 Münafikun, 63/8.

zetin mutlak kaynağı ve sahibi Allah'tır. Peygamber ve müminlere izzet veren Allah Teâla'dır, dolayısıyla izzetin kaynağı birdir.[892]

* * *

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

"Biz İsrailoğulları'nı denizden geçirdik. Ama Firavn ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihâyet denizde boğulmak haline gelince (Firavn) 'gerçekten İsrailoğullarının inandığı ilahtan başka ilah olmadığına ben de iman ettim, ben de Müslümanlardanım,' dedi."[893]

Soru: *Firavn,* üç defa Allah'a iman ettiğini ifade ettiği hâlde, neden iman etmesi kabul olmadı?

Cevap: *Firavn*, azabın geldiğini ve kurtulmanın mümkün olmayacağını fark ettikten sonra iman etti. Hayattan ümit kesilince iman etmenin geçersiz olduğunu şu âyetlerden öğreniyoruz. *"Artık o çetin azabımızı gördükleri zaman Allah'a inandık ve O'na ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik derler."*[894] *"Fakat azabımızı gördükleri zaman imanları kendilerine bir fayda vermeyecektir."*[895] Âyetin de işaret ettiği gibi, *Firavn*'un imanı taklidî bir imandı. Yani taklit neticesi iman etmişti. Oysa İman, "*Allah'tan başka ilah yoktur.*" demekten ibaret değildir. İman, Allah'a iman yanında, kitaplarına, meleklerine, peygamberlerine, ahiret gününe vs. konulara iman etmekle gerçekleşir. Oysa *Firavn*'un mezkûr konulara iman ettiğine dair herhangi bir emare yoktu.[896] Sekerat esnasında gerçekleşen bir imanda bu özellikler bulunmaz.

---

[892] Mağniyye, *el-Kâşif*, 4/176.
[893] Yûnus, 10/90.
[894] Mümin, 40/84.
[895] Mümin, 40/85.
[896] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/11.

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ

"Ey Firavn senden sonra geleceklere ibret olması için bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. İşte insanların birçoğu hakikaten âyetlerimizden gafildirler."[897]

Soru: *Firavn*'un bedeninin kurtarılmasının hikmeti neydi?

Cevap: *Firavn,* kuleler yükseltip Allah'a alenî savaş ilan eden bir despottu. İnsanlar onun ölebileceğini hiç tahmin etmiyorlardı. Özellikle İsrailoğulları ve onlardan sonra gelenlerin, Allah'a başkaldırmanın ne ile neticelendiğini müşâhede etmeleri gerekiyordu. *Firavn* ulûhiyet iddiasında da bulunmuştu. İnsanların sahte ilâhların ne duruma düştüklerini görüp ondan ibret almaları gerekiyordu. Merhum *Muhammed Esed*, *Firavn* isminin özel anlamda olmayıp, *Kadim Mısır*'da bütün krallar için kullanılan bir unvan olduğunu ileri sürer. Şöyle der: Lafzen, "*Seni bedensel olarak kurtaracağız..*" bununla muhtemelen, eski Mısırlıların, krallarının ve seçkinlerinin cesetlerini mumyalayarak gelecek kuşaklar için saklamak yolundaki gelenekleri ima ediliyor. Bazı eski *Mısır* uzmanları Kur'an'da ve *Kitab-ı Mukaddes*'de sözü geçen "*Zalim Firavun*"un *II. Ramses* (M.Ö.1324-1258 dolayları) olduğunu ileri sürerken, bazılar da onu talihsiz selefi *Tut-ankh-amen*'le ya da M.Ö. 15. yüzyılda yaşamış olan *III. Thotmes* (yahut *Thutmosis)*'le özdeşleştirmektedirler. Ama bütün bu "*özdeşleştirmeler*" yalnızca zan ve tahmine dayanmakta olup tarihsel olarak belgelenmemiştir.Akılda tutulmalıdır ki, Kur'an'da geçen "*Firavun*" tabiri bir özel isim olmayıp, *Eski Mısır*'da bütün krallar için kullanılan bir unvandan ibarettir.[898]

Bedeninin bir süre bekletilmesi, ona *rab* gözüyle bakanlar için büyük ibretti. Zira, r*ab* olduğunu iddia edenin zelil ve perişan bir hale düşmemesi gerekiyordu. Bırakmış olduğu birtakım eser ve kalıntıların devam etmesi, onun rubûbiyetinin gerçek

---

[897] Yûnus, 10/92.

[898] Esed, *Kur'an Mesajı,* 1/414.

olmadığını, ilah olsaydı kendisinin de eserleriyle beraber kalması gerektiğini göstermektedir. Kendisi, diktirdiği taş, duvar ve anıtlar kadar da devam edemedi. Asırlar boyu onları gören kuşaklar onları yapanların *rab* olamayacaklarını, rab olsalardı bu hale düşmeyeceklerini düşünüp "*Allah'tan başka ilah yoktur*" gerçeğini ilan edeceklerdir.[899]

* * *

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلْ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ

"(Ey Rasûlüm) Eğer sana indirdiğimizden kuşkuda isen senden önce Kitabı (Tevrat'ı) okuyanlara sor."[900]

İşkâl: Kur'an'dan kuşku duymanın Hz. Peygamber'e nisbet edilmesi.

Cevap: Kur'an'ın yöntemlerinden birisi, insanlara yapacağı hitabı Resûlullah'ın şahsına yöneltmesidir. Bundan dolayı âyet, "E*ğer insanlar indirdiklerimizden şüphe duyuyorlarsa sana cevabımız şudur.*" anlamını verir.*"Ey peygamber Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakın. İnkârcı ve münafıklara da itaat etme."*[901] ve benzer diğer âyetler, hitabın Kur'an konusunda kuşkusu olan herkese olduğunu hatırlatır.

Kur'an, anlattığı kıssa ve diğer bazı gerçeklerin öncekı peygamberlere geldiğini, dolayısıyla kuşku duyulacak bir durumun bulunmadığına dikkat çeker. Kur'an, bu gerçeğin, insaf sahibi Ehl-i Kitap ulemasının da bilgisi dahilinde olduğuna dikkat çekmiştir.

* * *

---

899 Bkz: Şa'ravî, *Kasas*, 3/1881-1882.
900 Yûnus, 10/94.
901 Ahzâb, 33/1.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ

"Yûnus kavmi müstesna (halkını yok ettiğimiz herhangi bir ülke halkı keşke (kendilerine azap gelmeden) iman etse de bu imanları kendilerine fayda verseydi. Yûnus'un kavmi iman edince kendilerinden dünya hayatında rüsvalık azabını aldırdık ve onları bir süre (dünya nimetlerinden) faydalandırdık."[902]

İşkâl: *Hz.Yûnus* kavminin diğerler kavimlerden ayrı tutulması.

Cevap: Geçmiş kavimleri helâk eden azabın biçim ve zamanı değişik olmuştur. *Firavn,* tam boğulmak üzere iken iman ettiğini iddia etmişti. Ancak öyle bir durumda imanı ona yarar getirmedi. *Hz. Yûnus*'un kavmi ise helâk belirtilerini görünce iman etmişti. Bundan dolayı Allah tövbelerini kabul etti.[903] Âyetten, *Hz. Yûnus* kavminin hepsinin beraber iman ettiği anlaşılmaktadır.[904] Oysa diğer kavimlerde böyle bir iman görülmemiştir. *Hz. Yûnus*'un kavmini diğerlerden ayıran özellik, onların bazı olaylardan ibret alıp helâk olmaktan kurtulmalarıydı. Herhangi bir zorlama olmadan ihtiyari olarak iman ettikleri anlaşılmaktadır. *"Senden önce herhangi bir memlekete uyarıcı göndermişsek. mutlaka onların varlıklıları babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izlerine uyarız derlerdi."*[905] Âyeti, tüm kavimlerin ata ve babalarını taklid ettikleri için iman etmediklerini belirtmektedir. *Hz. Yûnus*'un kavmi için bu durum söz konusu olmadığından istisna edilmiştir.

---

[902] Yûnus, 10/98.
[903] İbni Reyyân, *er-Ravd,* 1/113.
[904] Kasimî, *Mehâsin,* 4/282.
[905] Zuhruf, 43/23.

(11) HÛD SÛRESİ

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا

"Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı Allah'a aittir."[906]

Soru: Her canlının rızkının Allah'a ait olduğu bildirildiği halde, neden bazı canlılar açlıktan ölmektedir?

Cevap: Âyetin anlamı, Allah Teâla'nın her canlıya yetecek rızkı yaratması ve rızk elde etmenin yollarını göstermesidir. Esbaba tevessül etmeyenlerin aç kalacağı muhakkaktır. Allah Teâla, çocuk sahibi olmayı evlenmeye bağladığı gibi, aç kalmamayı da esbaba ve ilahî öğretilerin yerine getirilmesine bağlamıştır. Nitekim bir hadiste bu gerçek açıkça belirtilmiştir. "Allah zenginlerin malında, fakirlere yetecek malı farz kılmıştır. Fakirlerin aç ve çıplak kalmaları, zenginlerin ihmalinden dolayıdır. Allah, kıyamet gününde onları zor bir sınavdan geçirecek ve acıklı bir azapla cezalandıracaktır."[907] Bunun dışında, merhamet ve yardımlaşma ile ilgili yüzlerce emir ve tavsiye bulunmaktadır. *"Allah'ın tasarruf hakkını size verdiği şeylerden harcayın."*[908] *"O ülkelerin halkı iman edip Allah'tan korksalardı elbette üzerlerine yerden ve gökten bereketler açardık."*[909] Rızk yaratma, gönderme ve verme Allah'a aittir. Ancak rızkın adil bir biçimde dağıtılmasını insanlara bırakmıştır. Güçlü, güçsüzün istihkakını yerse, bazı dengesizliklerin ortaya çıkacağı muhakkaktır. Herkesin mutlu bir yaşam sürdürmesi, ilahi prensiplerin uygulanmasına bağlanmıştır.

* * *

---

[906] Hûd, 11/6.
[907] Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 3/62.
[908] Hadid, 57/7.
[909] A'râf, 7/96.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

"(Bir) yalanı Allah'a iftira edenden daha zalim kim olabilir?[910]

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ

"O kimsenden daha zalim kim olabilir ki kendisine Rabbinin âyetleri anlatılmıştır da o, onlardan yüz çevirmiş ve ellerinin önceden yaptığını unutmuştur."[911]

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا

"Allah'ın mescitlerinde Allah'ın isminin anılmasını engelleyen ve onların harap olmasına çalışan kimselerden daha zalim kim olabilir?"[912]

İşkâl: Üç âyette de *'en zalim'* ifadesi kullanılmıştır. Sadece bir kesim için *'en zalim'* sıfatının kullanılması gerekmez miydi?

Cevap: Her âyet, ilgili konuda *en zalim* olanı belirtmiştir. Yani yasakçı zihniyete sahip olanlar arasında en zalim olanı, Allah'ın mescitlerinde Allah'ın isminin anılmasını engelleyenlerdir. İftiracılar arasında da en zalim olanı, Allah adına iftira edenlerdir. Âyetlerde bahsedilen zulüm dereceleri belirtilmemiş hepsi de *en zalim olma* sıfatıyla nitelenmişlerdir. Bir kesimin zulmü, diğer kesiminden fazla değildir. Buna göre *en zalim olanlar*, Allah'ın mescitlerinde Allah isminin anılmasını engelleyenler, Allah'a iftira edenler ve kendilerine Allah'ın âyetleri anlatıldığı halde yüz çevirenlerdir.[913]

* * *

[910] Hûd, 11/18.
[911] Kehf, 18/57.
[912] Bakara, 2/114.
[913] Suyutî, *Mu'terek*, 1/104-105.

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَابُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ

"Gemi, içindekilerle birlikte dağlar gibi dalgalar içinde akıp gidiyordu ve Nuh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna 'Ey oğlum, gel bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma' diye seslendi."[914]

Soru: *Nuh* (a.s.)'un kâfir oğlu için itiraz ve müdahalesi söz konusu değil mi?

Cevap: Hayır. *Nuh (a.s.),* sadece oğlunun akıbetini öğrenmek istemişti. Oğlu olduğu için boğulup boğulmayacağını sordu. Çünkü Allah Teâla yakın akrabalarının boğulmayacağını söylemişti. Oğlu, iman etmediği için akrabası olmaktan çıktı. *Nuh (*a.s.), Allah vadinin hak olduğunu ve hüküm verenlerin en iyi hüküm vereni olduğunu anladı.[915]

* * *

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ (45) قَالَ يَانُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

"Nuh Rabbine dua edip dedi ki, Ey Rabb'im şüphesiz oğlum da ailemdendir."[916] *"Allah buyurdu ki, Ey Nuh o asla senin ailenden değildir. O, doğru olmayan bir iştir. O halde bilmediğin birşeyi benden isteme! Ben, seni cahillerden olmaktan men ederim."*[917]

---

914 Hûd, 11/42
915 Bkz: İbn Kesir, *Tefsir*, 2/724.
916 Hûd, 11/45.
917 Hûd, 11/46.

İşkâl: İki âyet arasındaki görünürde olan çelişki. Şöyle ki; ilk âyet, *Hz. Nuh* oğlunu aileden sayarken, ikinci âyet aileden olmadığını belirtmektedir.

Cevap: Kur'an, *"Nuh oğluna seslendi."*[918] âyetiyle oğlu olduğunu belirtmiştir. Allah'ın nefyettiği yakınlık, kurtulacaklar arasında olmamasından dolayıdır. Bu nedenle dünyada helâk olup kurtulmayacak inkârcı birinin yakınlığı yok sayılmıştır. İnkarcı birinin akraba yakınlığı *"yok"* mesabesindedir.[919]

* * *

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَاقَوْمِ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِي فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ

"Kavmi ona zıpır zıpır koşup gelmişlerdi, bundan önce de kötü işler yapıyorlardı: Lut, 'Ey kavmim, işte kızlarım, onlar sizin için temiz; Allah'tan korkun da beni konuklarım arasında rüsva etmeyin, içinizde aklı başında bir adam yok mu?!' dedi."[920]

İşkâl: Lut *(a.s.)*'un "*işte kızlarım*" demesinin anlamı.

Cevap: İfadenin iki anlamı vardır. **a-** Bizzat kendi soyundan olan kızları kastetme ihtimali, **b-** İçinde bulunduğu toplumun kızlarını kastetme ihtimali. Çünkü peygamberler bulundukları topluluğa "manevî baba" konumundadırlar. Hz. Lut, toplumu homoseksüellikten alıkoymak için meşru yoldan kızlarıyla evlenmelerini önermiş ve kendilerine hemen meşru adresi göstermiştir. Evlenmek istiyorsanız "*işte kızlarım, onlarla evlenebilirsiniz*" teklifinde bulunmuştur. Bu teklif, peygamberlerin toplumda meydana gelen ahlaksızlıkla nasıl mücadele edileceğini gösteren bir çözümdür. *Hz Lut,* misafirlerini rahatsız etmeye gelen kavmine meşru yoldan evlenmeyi ve isterlerse, kendi kızlarıyla evlendirme konusunda kendilerine yardımcı

---

[918] Hûd, 11/42.
[919] Bkz: Şinkitî, *Adva'*, 10/108.
[920] Hûd, 11/78.

olabileceğini söylemiştir. Nitekim bu yöntemi diğer peygamberlerde de görmekteyiz. Yaşlı Zat da *Hz. Mûsâ*'ya iki kızından birisini kendisine nikahlama teklifinde bulunmuştu.[921]

* * *

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتْ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ (107) وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتْ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ

"(Bedbaht olanlar) Rabbinin dilediği hariç (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedi olarak kalacaklardır. Mutlu olanlara gelince onlar da cennettedirler. Onlar orada ebedi olarak kalacaklardır. Bu (nimetler) bitmez tükenmez bir lütuftur."[922]

Müşkül: Âyette, cehennemlikler zikredilince "*gökler ve yer durdukça ateşte sürekli olarak kalacaklardır.*" denildiği hâlde, cennetliklerden bahsedilince "*bitmez tükenmez bir lütuftur,*" denilmesinin izahı.

Cevap: Âyette geçen istisnadan dolayı, birçok âlim, çok uzun bir zaman yandıktan sonra cehennemde hiç kimsenin kalmayacağını söylemiştir. İnkarcılar cehennemde ebedî kalacaklardır, diyenler şu görüşleri ileri sürmüşlerdir: "*Gökler ve yerler durdukça*" ifadesi *Arapça*'da ebediliği ifade için kullanılır. Zira "*yer başka yer gökler de başka gökler haline getirildiği zaman*"[923] âyeti, gökler ve yerin değişeceğini, dolayısıyla orada bu dünyadaki gökler ve yerin olmayacağını bildirir. Hem ateşlikler hem de cennetliklerden bahsedilince ikisi için de "*Rabbinin dilediği hariç*" ifadesinin kullanılması Allah'ın mutlak iradesinin bildirilmesi içindir. Allah, dilerse cehennemi de cenneti de boşaltabilir. Onları devam ettirmesi O'nun iradesindedir. Ancak Allah, cehennemliklerin dilediği zamana kadar kalacak-

---

921 Kasas, 28/27.
922 Hûd, 11/107,108.
923 İbrahim, 14/48.

larını bildirmiştir. Cehennemliklerin Allah'ın dilediği milyarlarca yıl yandıktan sonra azapta kalmalarının ne önem ve anlamı olur? Kur'an'da hiçbir kelime hatta harf bile yersiz kullanılmamıştır. Cennetlikler için *"bitmez, tükenmez"* ifadesi kullanılmışken, cehennemlikler için *"Allah'ın dilediği zamana kadar"* ifadesi kullanılmıştır. Allah'ın rahmetinin her şeyi kapsadığını yine Kur'an'dan öğreniyoruz.[924]

İbn Kayyım, cehennemin devamlılığı konusunda yedi görüş aktarmıştır. Allah'ın bileceği uzun bir müddet sonra azabın sona ereceğine dair görüşünü özet olarak aktarıyoruz

1. *"İçinde devirlerce kalacaklardır.*[925] Âyette, cehennemliklerin orada devirlerce kalacakları belirtilmiştir. Bu da ebedî olarak kalmayacaklarını gösterir. Zira sonsuz ve ebedî olsaydı *"orada devirlerce kalacaklar."* ifadesi kullanılmayacaktı.

2. *"Onların hepsini toplayıp bir araya getireceği gün, 'Ey cin topluluğu gerçekten şu insanlara çok çektirdiniz,' diyecek, insanlardan onların yardakçıları da 'Ey Rabbimiz biz birbirimizden yararlandık ve bizim için kararlaştırdığın ecele ulaştık,' diyecekler. Allah şöyle diyecek: 'sizin ikametgahınız Allah'ın dilediği zamanlardan başka ebedi kalmak üzere ateştir'."*[926] Âyeti; cehennem için "Allah'ın dilediği zamana kadar" ifadesini kullanmıştır.

3. Cehennemin geçici olduğunu söyleyen sahabiler:

Hz. Ömer: Cehennemlikler Alic'teki kum tanecikleri sayısınca yıl azapta dursalar da bir gün çıkacaklardır.

İbn Mesud: Cehennemin kapıları, cehennemlikler devirlerce yandıktan sonra açılacak ve oradakiler çıkacaklardır.

Abdullah b. Ömer: Yukarıda geçen görüşe yakın bir görüş belirtmiştir.

---

[924] A'râf, 6/156.
[925] Nebe', 78/23.
[926] En'âm, 6/128.

Ebu Hureyre: Yukarıda geçen iki âyeti okuduktan sonra şöyle demiştir: *Cehennemde hiç kimsenin kalmayacağı bir dönem gelecektir.*

Ebu Said el-Hûdrî: 'Yukarıda geçen âyetin "Rabbinin dilediği başka" bölümü, Kur'an'da cehennemin ebediliği ile ilgili tüm âyetleri sınırlandırır.

4. *İbn Abbas*: Âyetteki istisnadan gaye; cehennemin, içinde-kilerini yemesi için emir almasıdır, demiştir.

Cehennemin geçici olduğunu söyleyen Tabiin ulemasından bazıları:

Şa'bî: Cehennem, cennete nispetle çok erken dolacak ve çok erken de son bulacaktır.

Ebu Miclez: Cehennnem, Allah Teâla'nın uygun gördüğü bir azaptır, dilediği zamanda ona son verecektir.

5. Akıl, nakil ve fıtrat Allah'ın hikmet sahibi ve merhametli olduğunu kabul eder. Hikmet ve ilahî rahmet, azabın sonsuz olmayacağını ve bir gün son bulacağını öngörür. Zira Allah Teâla'nın dünya ve ahirette öngördüğü cezalar nefislerin terbiyesi, kötülüklerin önüne geçilmesi ve insanların maslahatı içindir. Allah'ın rahmet ve hikmeti, her iki dünya için geçerlidir. Hatta dünyadaki rahmeti ahirettekinin yüzde biridir.[927] Allah' ın dünyadaki rahmetinin bir cüzü' bile bu kadar yaygın iken, tamamı ne kadar olacaktır? *"Şükredip iman ederseniz Allah size ne diye azap etsin."*[928] âyeti, Allah Teâla'nın cezalandırma, azap verme gibi bir gayesinin bulunmadığını belirtmektedir, dolayısıyla azabın yararı kullarına yöneliktir. Azap, gaye değil, kötülüklerin önlenmesine yönelik bir vasıtadır. En katı yarattıklar bile çok uzun bir ceza döneminden sonra, düşmanlarına acıyıp merhamet ederler.

6. Allah'ın rahmeti gazabını geçmiştir. Allah Teala, Rahmeti esas almıştır. Günahkârların azabı ebedî kalsa, rahmeti gü-

---

[927] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/26

[928] Nisâ, 4/147.

nahkârlara ulaşmamış olur, oysa Allah'ın rahmeti ve ilmî her şeyi kuşatmıştır.[929] Allah Teâla, Kur'an'da rahmet edici ve bağışlayıcı sıfatlarıyla anıldığı kadar, azap edici ve cezalandırıcı vasıflarıyla anılmamıştır. *"Kullarıma haber ver, benim gerçekten çok bağışlayan ve merhamet eden olduğumu bununla; beraber azabım da acı bir azaptır."*[930] Allah Teâla, merhamet edici ve bağışlayıcı vasıflarıyla methedilmişken *"azap eden," "ceza veren"* vasıflarıyla methedilmemiştir. Bu vasıflar yalnız *Esmâ-i Hüsnâ* arasında geçmiştir.

7. Allah, insanı boşuna yaratmadığı gibi, onu cezalandırmak için de yaratmamıştır. Allah, insana merhamet etmek için yaratmış, azabı da kul istediği için gerekli olmuştur. Azabı, hikmetten hâli değildir. Hikmet ve rahmeti azabın ebediliğini öngörmez.

8. *"Onlar oradan çıkacak değildirler."*[931] *"İnkarcılara gelince onlara cehennem vardır. Hüküm verilmez ki ölsünler, kendilerinden biraz azabı da hafifletilmez."*[932] benzeri âyetler, mutlak değil, Allah'ın meşieti ve istisna ile mukayyettirler. Yani inkârcılar cehennem kaldığı sürece içinde kalacaktır. Cehennem son bulunca onların azabı son bulacaktır.

9. Bazı âyetlerde geçen خلد*/huld* kelimesi, uzun müddet kalma anlamındadır. Nitekim, mümini kasten öldüren kişi için de aynı ifade kullanılmıştır.[933]

Cehennemin ebedi olacağını savunanlar da, içlerinde خلد */huld* ve türevlerinin geçtiği, cennet ve cehennem ile ilgili 100'e yakın âyeti göstermişlerdir ki bunlardan 60'ı ateş, 40 tanesi de cennet ile alakalıdır.[934]

---

[929] Ğâfir, 40/7.
[930] Hicr, 15/49-50.
[931] Bakara, 2/167.
[932] Fâtır, 35/36.
[933] Nisâ, 4/93; İbn Kayyım, *Hâdi'l-Ervâh*, s.254, *Şifaü'l-Alil*, 252; Kardâvî, *Fetâvâ, Muâsıra*, 1/188-190 Nedvi, Ahmet Ensâri, Said Sahib, *Asr-ı Saadet*, Çev: Ali Genceli, Neş: Eşref Edip, 5/154-172.
[934] Bkz: Abdulbaki, Muhammed Fuâd, *el-Mü'cemu'l Müfehres li-Elfazı'l-Kuran'i'l-Kerim*,' "huld" mad.

Netice itibariyle şunu deriz: Cennet ve cehennemle ilgili âyetlerin birçoğu beraber zikredilmiştir. Cennetin ebediliğini ifade edenler, cehennemin ebediliğini ifade edenlerden daha sarih ve daha fazladır. Cehennemin ebediliği Allah'ın irade ve isteğine bağlıdır. Kur'an'ın sarih olarak hüküm koymadığı bir meselede kesin kanaat belirtme imkanına sahip değiliz. Bu konuda söylenenleri naklediyoruz."*Allah dilediğini yapar. Orada devirlerce kalacaklardır. Onlar orada gökler ve yerler durdukça sürekli kalacaklardır. Ancak Rabbinin dilediği süre hariç."*

* * *

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ

"Rabbin dileseydi kesinlikle bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Oysa ihtilaf edip duracaklar."[935]

Soru: Allah Teâla neden insanları tek bir ümmet kılmadı?

Cevap: Allah dileseydi insanı, iradesiz, akılsız ve düşüncesiz yaratabilirdi. Bu durumda insanın cansız varlıklardan bir farkı kalmazdı. İnsan olmaktan çok, hayvan ve cansız varlıklara benzeyecekti. Ancak Allah Teâla, insanları diğer tüm varlıklardan ayrı olarak yarattı. Hepsinden de üstün kıldı. Üstünlüğü de cehd ve irade sahibi olmasına bağlı kıldı. Ona iki emir verdi, ihtilafa düşmeme, buğz ve haset etmeme. İnsanların ihtilafa düşmeleri, inkâr ve isyana düşmelerine benzer. Allah dileseydi insanları melek fıtratında yaratırdı, ancak Allah vahdet ve birlikteliğin insanların iradesiyle gerçekleşmesini istedi. İhtilaf ve taassubu reddeden imtihanı kazanmış oldu. Allah Teâla, insanı hem ihtilafı hem de vahdeti tercih edebilecek güçte yarattı. İnsanlar fıtrat ve iradeleri gereğince ihtilafı tercih etmeye devam etmektedirler.[936]

---

[935] Hûd, 11/118.
[936] Ferhan, *Müşkil*, s.94.

(12) YÛSUF SÛRESİ

Soru: Kur'an'da geçen birçok kıssanın hilafına, Yûsuf Kıssası'nın tek sûrede geçmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Sûre'nin inişi, Resûlullah ve arkadaşlarının çok sıkıntılı dönemine rast gelmiştir. Ashab, Resûlullah'tan sıkıntılı günlerin son bulup bulmayacağını sormuştu. Bunun üzerine Allah en uzun kıssanın geçtiği *Yûsuf* Sûresini indirdi. *Hz. Yûsuf* birçok sıkıntıdan sonra zafere erişti. Kuyuya atıldı, esir olarak tutuldu, muhacir oldu,[937] ailesinden uzaklaştırıldı, iftira ve komplolara maruz kaldı, zindana atıldı ve en sonunda risâlet ve riyasetle ödüllendirildi. Kıssanın tek sûrede geçmesi, dikkatleri daha iyi topluyor ve insanları daha çok etkiliyor.

Yûsuf Sûresi Bir Aşk Hikayesi midir?

Kur'an'ın işlemek istediği temadan haberi olmayanlar, Yûsuf Sûresi'nin aşka müptela olmuş bir kadın ile güzellik ve ahlakta eşsiz bir genç arasında meydana gelmiş bir aşk macerasından ibaret olduğunu sanırlar. Öyle ki Haricilerin *Meymuniye* fırkası Sûre'nin Kur'an'da geçmesini bile uygun görmemişti. Diğer bir kesim de 'anlamı bilinmeyen *Müteşâbih* bir sûredir' demiştir. Oysa bu görüşlerin hiçbirisi isabetli değildir. Sûre'yi inanç ve tefekkürle okuyan birisi rahatlıkla Sûre'nin şu konuları işlediğini fark edecektir.

1. Sûre, hak-bâtıl arasında cereyan eden bir olaydan bahsetmiştir. Hak ehli mücadelede, doğruluk ve sadakatten ayrılmamıştır. Batıl taraftarları ise, yalan iftira ve güç kullanmaya başvurmuştur. Nitekim Kral'ın eşi, iffet sahibi *Hz. Yûsuf*'un nefsinden murat almak istemişti. *Hz. Yûsuf* ise zindana girmeyi tercih etmiş ve kadının arzusunu reddetmiş ve geçici bir zevk için ebedi bir hayatı feda etmemişti. Batılın güç ve imkanları ne kadar fazla olursa olsun hakka galebe çalamaz. Sonunda hakka

---

[937] Halidî, el-*Kasas*, 1/86.

teslim olmak zorunda kalır. *Hz. Yûsuf*'un kardeşleri ile Kral'ın eşinde bunları görmekteyiz.

2. *Sûre,* Allah'a davetin nasıl olacağını göstermiştir. Sûrede davet yolunda karşılaşılacak engeller işlenmiştir. Özellikle kadın, makam ve para başta gelen engellerdir. Bunlara karşılık takva, davetçinin en güzel azığıdır. *Hz. Yûsuf*, takva zırhına bürününce, her türlü engel, işkence ve tehdit boş çıktı.

3. Cahili bir toplumda en zor şartlarda bile davet yöntemini öğrenmiş bulunuyoruz. Hatta o toplumda, insanlar problemlerinin çözümünü *Hz. Yûsuf*'a götürüyorlardı. Sûre, Hz.Yûsuf'un, çöken Mısır ekonomisini nasıl düzelttiğini detaylı bir biçimde ortaya koymaktadır. *Hz. Yûsuf*'un zindanda bulunması, onun sorunları çözmesine engel olmadığı gibi, tevhide davette de onu geri bırakmadı.[938]

4. Takvaya sarılmak, sabır göstermek, nefsi kötü arzulara karşı frenlemek, en güzel neticeleri beraberinde getirir. Nitekim *Hz.Yûsuf,* bir davetçinin karşılaşabileceği en büyük zorluklarla karşılaştığı gibi, bir insanın dünyada ulaşabileceği en yüce makam ve imkânlara da kavuşmuştur.

5. Davet yolu, her türlü zorluk ve engellerle döşenmiştir. Peygamber bile olsa imtihan ve musibetler kaçınılmazdır. Davet yolunda *Hz. Nuh*'un hicret etmesi, *Hz. Yahya ve* Hz. *Zekeriyyâ*'nın şehit edilmeleri, *Hz. Yûsuf*'un zindana girmesi, *Hz. İbrahim*'in ateşe girmesi, *Hz. Muhammed*'in muhacir olması bir davetçinin nelerle karşılaşabileceğini ve sanıldığının aksine cennet yolunun kolay olmadığını gösterir.

* * *

إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

"Biz onu bir Kur'an olarak, Arabî olarak indirdik; gerek ki akıl erdiresiniz."[939]

---

[938] Bkz: Mağniyye *el-Kâşif* 4/361.
[939] Yûsuf, 12/2.

Soru: Kur'an tüm insanlara hitap ettiği halde, neden *Arapça* olarak indirildi?

Cevap: Dil, Allah Teâla'nın en büyük nimetlerindendir. İnsanı diğer canlılardan ayıran önemli bir özelliktir. Öyle ki insan konuşan canlı olarak tarif edilmiştir. Bir dilin diğerine karşı herhangi bir üstünlüğü veya kutsiyeti söz konusu değildir. Dilde asıl olan kelime zenginliği, dil bilgisi, yapısı ve kolay öğrenilmesidir. Allah Teâla, Kitabı için neden *Arapça*'yı seçmiştir? Bu, *Arapça* dilinin kutsiyetinden değil, sadece yukarıda sözünü ettiğimiz özelliklerinden dolayıdır. Üstâd *Muhammed Hamidullah* bu konuda şunları der: Diğer dillerin zaman içinde değiştiği kabul edilen bir gerçektir, mesela *Urduca*'ya bakalım, beş yüz yıl önce *Urduca* yazılmış bir kitabı anlamamız çok zordur. Bu, dünyadaki bütün diller için geçerlidir. *İngilizce*'de beşaltı yüzyıl önce yazılmış olan *Chaucer*'ı ancak birkaç bilgin anlayabilmektedir. Bu diğer bütün eski ve yeni diller için geçerlidir. Allah'ın son mesajı aynı değişime maruz bir dilde vahyolmuş olsaydı bizim de anlayabilmemiz için yirminci yüzyılda başka bir kitap göndermesi şart olurdu. Eskilerin kitapları gibi bu kitaplar da anlaşılmaz olurdu. Dünya yüzünde değişim kanunundan muaf bir dil varsa o da *Arapça*'dır. Günümüzde radyo dinlediğimiz ve gazete okuduğumuz *Arapça*'nın Peygamber zamanındaki yani Kur'an ve hadisteki *Arapça*'yla aynı olduğu ispatlanmış bir gerçektir. Kelimenin anlamı dilbilgisi imlâ veya da telaffuz noktasında aradan geçen uzun zamana rağmen hiçbir fark yoktur. Peygamber bugün aramızda bulunsaydı ve ben ona çağdaş *Arapça* ile konuşsaydım kendisine söyleyeceğim her kelimeyi anlardı. Aynı şekilde Peygamber bana cevap verdiğinde ben de onun söyleyeceklerinin her kelimesini anlardım. Bundan çıkaracağımız sonuç şudur: Son Peygambere indirilen kitabın değişime maruz kalmayan bir dilde olması gerekliydi. Bundandır ki *Arapça* seçildi. Belagat, fesahat, müzik vs. gibi özelliklerin yanı sıra *Arapça*'nın hepimizin şahit olabileceği başka bir özelliği vardır. Bu da Arap dilinin değişmeme

niteliğidir. Peygamber zamanında edebiyat ve eğitim dili ne ise bu gün de aynıdır.[940]

Kur'an'ın *Arapça* inmesi, Arap olmayanları sorumluluktan kurtarmaz. Nitekim Kur'an nazil olmadan önce *Tevrat* ve *İncil Arapça* inmedikleri hâlde, Araplar onlara inanmakla mükellef idiler. Zaten tüm dünyanın konuştuğu ortak bir dil mevcut değildir.

* * *

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ

"Onu ucuz bir fiyata sattılar."[941]

Soru: Hz Yûsuf'u kardeşleri mi, yoksa kervan mı sattı?.

Cevap: Âyetin sibakından anlaşılan *Hz. Yûsuf*'un kervan tarafından ucuz bir fiyatla satılmış olmasıdır.[942]

* * *

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتْ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ

"Yûsuf'un evinde kaldığı kadın, onun nefsinden murat almak istedi (Onu birlikte olmaya çağırdı.) Ve kapıları kilitledi, 'Haydi gel, seninim,' dedi. Yûsuf, 'Allah'a sığınırım. O, (Allah) Rabbimdir, bana güzel bir yer verdi. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmaz,' dedi."[943]

---

940 Hamidullah, Muhammed, *İslâm'ın Doğuşu*, Çev. Murat Çetinkaya, s.16-17.

941 Yûsuf, 12/20.

942 Ebu Hayyân, *Tefsir*, 6/253.

943 Yûsuf, 12/23.

İşkâl: Âyette geçen *Rabbim* kelimesinin Allah için mi yoksa Kral için mi söylenmiş olduğu.

Cevap: Birçok müfessir,[944] *Hz.Yûsuf*'un Kral'a "*O, Rabbimdir.*" dediğini belirtmiştir. Oysa, Hz. *Yûsuf*'un Kral'a "*Rabbim*" demesini nübüvvet makamıyla bağdaştırmıyoruz. Peygamber değil, sıradan bir insanın bile Allah'tan başkasına "*Rabbim*" demesi caiz değildir. Bunu şu hadisten öğreniyoruz. "Resûlullah, insanlara "*Rabbim*" denmesini yasakladı."[945] *Âlûsî, Hz. Yûsuf*'un Kral için "*Rabbim*" demesinin uygun olmayacağını belirtmiştir.[946] *Arapça*'da zamir kendisine en yakın isme raci olur. Âyetin meali, "*Yûsuf, O (Allah), Rabbimdir. Bana güzel bir makam vermiştir, dedi*" şeklindedir.

* * *

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ

"Andolsun kadın onu arzu etti. Eğer Rabbinin doğru gösteren delilini görmeseydi o da Onu arzu etmişti."[947]

İşkâl: Hz. *Yûsuf*'un kadını arzu ettiği iddiası.

Cevap: Kur'an'da övülen[948] *Hz. Yusuf*'un yüz kızartıcı bir suça teşebbüs etmesi risâlet makamıyla bağdaşmaz. *Hz. Yûsuf*, Kraldan çok destek gördü, sarayında kaldı. *Hz.Yûsuf*'un onun eşi hakkında çirkin bir eylemde bulunması düşünülemez. Âyette geçen "*arzu*"dan gaye, kadına karşı delikanlı *Yûsuf*'un beşer olması hasebiyle nefsinde bir isteğin uyanmasıdır. *Hz.Yûsuf*, Allah'ın inayeti ve kendi takvasıyla kadının tuzağından kurtulabildi.

* * *

---

[944] Bkz: Celâleyn, Beydâvî ve *Safvetu't-Tefâsir*, *Dinâyet Vakfı Meâli*, aynı âyetin tefsiri.
[945] Müslim, *Elfaz*, 14.
[946] Alûsî, *Tefsir*, 12/213.
[947] Yûsuf, 12/24.
[948] Yûsuf, 12/24.

إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ

"Hiç kuşku yok ki siz kadınların tuzağı çok büyüktür."[949]

إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا

"Hiç kuşku yok ki şeytanın hilesi çok zayıftır."[950]

Soru: Kadınların hileleri şeytanın hilelerinden büyük müdür?

Cevap: Âyet, kadının insanî bir özelliğini hatırlatıyor, küçük düşürülmesi söz konusu değildir. Âyette, insanın ortaya koyabileceği desise, hile ve tuzakların şeytanların kurdukları desise ve hilelerden daha fena ve büyük olduğu vurgulanmak istenmiştir. Şeytana karşı mücadelede bazen bir dua veya besmele yeterli geliyorken, insanlara karşı mücadele için hazırlık ve tedbir gerekmektedir.

Kur'an, şeytanın kimleri etkileyebileceğini belirtmiştir. *"O, ancak kendisine tabi olan azgınlara hükmeder."*[951] Şeytanın faaliyet alanı sınırlıyken, insanların sınırsızdır. Şeytanlar Allah dostlarıyla uğraşamazlarken, kimi insanlar çoğu kez onlardan başlar. Bu nedenle insanlarla mücadelede durum daha ciddi ve çetindir. Âyetin işlemek istediği tema budur.

* * *

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ

"Beni ülkenin hazineleri üzerine tayin et. Çünkü iyi korurum. İyi bilirim."[952]

Soru: *Hz.Yûsuf*'un Müslüman olmayan bir yöneticiden görev istemesi uygun muydu?

---

[949] Yûsuf, 12/28.
[950] Nisâ, 4/76.
[951] Hicr, 15/43.
[952] Yûsuf, 12/55.

Cevap: Kralın dini konusunda elimizde herhangi bir delil yoktur. *Hz. Yûsuf,* zulüm ve isyanın önüne geçip, ilahi emirleri uygulamak,[953] insanlara hizmet ve ülkenin siyasi ve ekonomik durumunu düzeltmek için görev istemişti.[954] Kral, yetkilerini *Hz. Yûsuf*'a devretmişti. Onun makamı sembolik idi, yetki tamamıyla *Hz. Yûsuf*'un elindeydi.[955]

وَقَالَ يَابَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ

"Ve *sonra şöyle dedi:'Oğullarım şehre hepiniz bir kapıdan girmeyin. Ayrı ayrı kapılardan girin, ama Allah'tan (gelecek) hiçbirşeyi sizden savamam. Hüküm Allah'ındır. Ben yalnız O'na dayandım. Tevekkül edenler yalnız O'na dayansınlar.*"[956]

İşkâl: *Hz. Yakub*'un çocuklarına tek kapı yerine birkaç kapıdan girmelerini tavsiye etmesi.

Çözüm:

a- Çoğu müfessir, Hz.Yakub'un, çocuklarını kem gözlerin haset ve nazarından korumak için böyle bir tavsiyede bulunduğu kanaatındadır. Ancak, "*Allah'tan (gelecek) hiçbirşeyi sizden savamam*" ifadesi, bu görüşün zayıf olduğunu göstermektedir.

b- Tavsiyenin, güvenlik açısından yapılan bir tavsiye ve tedbir olma ihtimali daha kuvvetlidir. *Hz.Yakub*, toplu halde şehre girecek olan çocuklarının başına bir suikastın gelebileceğinden endişe duyuyordu. Böyle bir durumda hepsinin beraber zarar görmemesi gerekirdi. Askeri eğitimde de, muhtemel bir pusuda düşmana yakalanmamak için erlerin *tek sıra düzeni*nde görev yapmaları tavsiye edilir.

---

[953] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/139.
[954] Halidî, *el-Kasas*, 2/182.
[955] Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/482.
[956] Yûsuf, 12/67.

c- Hepsinin beraber girmeleri, şehir sakinleri üzerinde bir şüphe uyandırabilirdi. Hele girişleri uygun olmayan zamana denk geldiyse, kuşku daha da güçlenirdi.

* * *

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ

"Yûsuf onların yükünü hazırladığı zaman maşrabayı kardeşinin yükü içine koydu (Kafile hareket ettikten) sonra bir tellal 'ey kafile siz hırsızsınız.' diye seslendi."[957]

Soru: *Hz. Yûsuf*, kardeşinin suçsuz olduğunu bildiği halde tası onun yükü içine koyması uygun muydu?

Cevap: Bu, özel bir olay için başvurulan bir taktikti. Olayda kötü bir niyet yoktu. Taktik, İslâm'ın herhangi bir prensibiyle çelişmemektedir. Haramı helal veya helalı haram gösterme gibi bir durum da yoktu. Babasını yanına getirtmek için, kardeşini yanında tutmaktan başka çaresi yoktu. Olay hile olmayıp, idareci bir peygamberin Allah'ın emriyle başvurduğu eşsiz bir siyaset ve tedbir örneğidir.[958]

Soru: Bu tedbir babasının daha fazla üzülmesine sebebiyet vermedi mi?

Cevap: *Hz. Yûsuf*'un bu bağlamda başvurduğu her tedbir, babası ve kardeşlerinin maslahat ve yararı içindi. Babasının duruma vakıf olduktan sonra memnun kalacağını gâyet açık biliyordu. Zaten tedbir mutlulukla neticelendi. Benzer olaylarda niyet, maslahat ve netice önemlidir.[959]

* * *

---

[957] Yûsuf, 12/70.
[958] Bkz: İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/145.
[959] Mağniyye, *el-Kâşif*, 4/343.

اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ

"Şu gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecek duruma gelir. Ve bütün ailenizle bana gelin."[960]

İşkâl: Gömleğin gözü iyileştirmesi.

Çözüm: Bu, *Hz. Yakub* ile *Hz.Yûsuf*'un mucizesi idi. Başka bir izahı yoktur. *Hz. İbrahim*'in ateşte yanmaması, *Hz. Mûsâ*'nın değneğinin yürümesi, *Hz. İsa*'nın beşikte konuşması benzer mucizelerdir.

* * *

وَلَمَّا فَصَلَتْ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفَنِّدُونِي

"Kafile ayrılınca babaları, eğer bana bunamış demeseniz inanın ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum, dedi."[961]

İşkâl: Yüzlerce kilometrelik mesafe olduğu halde *Yakub* (a.s.)'ın *Hz. Yûsuf*'un kokusunu alması.

Cevap: *Hz.Yakub*'un peygamber olduğunu hatırlamak gerek. Allah dilerse ses frekanslarını rüzgar vasıtasıyla ulaştırabileceği gibi, vasıtasız da ulaştırabilir. Kokunun, ısı, ışık ve hava gibi yayılma özelliğine sahip olup olmadığının araştırılması gerekir. Bazı müfessirlerin dediği gibi, Allah Teâlâ *Hz.Yûsuf*'un kokusunu *Hz. Yakub*'un vicdanında doğrudan doğruya yaratmış olabilir. Merhum *Hamdi Yazır*'ın tefsirine aldığı şu hadise âyete canlı bir örnektir: *İstanbul*'da *Nüvvâb Mektebi*nde iken bir gün öğleden sonra dersten çıkıp *Nurosmaniye*'de ikametgahım olan hattat odasına geldim. Tek başıma pencerenin önüne oturdum. Oturur oturmaz henüz daha hiçbirşeyle meşgul olmadan büyük amcam *M. Emin Efendi* hatırıma geldi ve derhal kalbime derin bir hüzün çöktü. Ağlamak istedim. Halbuki başka zamanlar onu hatırlayınca mutlaka sevinç ve neşe hissederdim. Faziletli bir

---

[960] Yûsuf, 12/93.
[961] Yûsuf, 12/94.

insandı. Hatırlamam ve mahzun olmam tuhafıma gitmişti. Olayı hemen bir yere kaydettim. On beş gün sonra memleketten posta ile bir mektup aldım. Bana "o gün amcamın vefat ettiğini ve bana yadigâr olmak üzere birkaç kitabını vasiyet ettiğini" yazıyordu. İşte uzaktan etkilenme anlamına gelen *telepati* dedikleri olay budur. İslâm ıstılahında buna *ilham* deriz.[962]

* * *

وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا

"Anne ve babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu. Ve hepsi onun için secdeye kapandılar."[963]

İşkâl: *Hz. Yûsuf*'a secde edilmesi.

Çözüm: *Hz. Yûsuf*'a yapılan secde, Kur'an terminolojisinde Allah'a yapılması gereken secde biçiminde değildi. Hürmet gösterme veya selam biçiminde olma ihtimali vardır. Yani, onlar *Hz. Yûsuf*'a ibadet için secdeye kapanmadılar. Allah, onları sıkıntıdan kurtarıp esenliğe çıkardığı için bir şükür ifadesi niteliğinde idi. Yapılan secde Allah içindi, ancak söz konusu secde, Ka'be'ye yönelmede olduğu gibi onların cihetine karşı gerçekleşti.

* * *

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ

"Onların çoğu ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler."[964]

İşkâl: İnsanların çoğu şirke saplandıkları halde kendilerine imanın nisbet edilmesi.

Cevap: Âyette geçen *iman,* lügat anlamında kullanılmıştır. Istılah anlamındaki *iman* değildir. Zira İslâm inancında Allah'a

---

962 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* , 5/94.
963 Yûsuf, 12/100.
964 Yûsuf, 12/106.

ortak koşanın *imanı* var sayılmaz. Lügat anlamıyla, her *doğrulama* için "*iman*" ifadesi kullanılabilir. İnkarcı bile küfrüne rağmen, Allah'a iman ediyorsa dil açısından "*iman etti*" sayılır, şer'î açıdan ise iman etmiş sayılmaz.[965]

* * *

حَتَّى إِذَا اسْتَيْئَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا

"Nihâyet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalanlandıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız geldi."[966]

İşkâl: Peygamberlerin ümitlerini yitirmeleri.

Çözüm: Peygamberler uzun yıllar insanları Allah'a davet edip, bu uğurda her türlü, sıkıntı ve zorluklara maruz kaldılar. İslâm'a karşı koyanlar için ilahi azabı beklediler. Ancak bazen öyle uzun süre beklediler ki bu dünyada asilere cezanın inmemesinden endişe duymaya başlayacakları sırada, Allah'ın yardımı indi ve inkârcılar cezalandırıldı. Âyette geçen ümidin yitirilmesi, çok uzun zaman beklemekten kinâyedir.[967] Âyet peygamberlerin çok uzun süre insanların iman etmelerini beklediklerini belirtmiştir. İnsanların iman etmelerinden ümit kesilince Allah'ın yardımı kendilerine inmiştir Böyle durumlarda zaman çok uzun sürse de Allah'ın yardımı muhakkaktır.

(13) RA'D SÛRESİ

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ

"Yine o, O'dur ki yeri bir uzattı."[968]

---

[965] Şinkitî, *Adva'*, 3/56.
[966] Yûsuf, 12/110.
[967] Mağniyye, *el-Kâşif*, 4/368.
[968] Ra'd, 13/3.

İşkâl: Yerin uzatılmasının görünürde *"Dünya yuvarlaktır."* teziyle çelişmesi.

Cevap: Âyet, yerküresinin yuvarlak olmadığını belirtmemektedir. O, insanların üzerinde yaşam sürebilmelerine elverişli bir biçimde uzatıldığını belirtmektedir. Yani yer yuvarlak olmasına rağmen üzerinde yaşanabilecek biçimde düzeltilmiş ve uzatılmıştır.[969]

* * *

اللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

"Allah dilediğine rızkını bollaştırır da daraltır da."[970]

İşkâl: Rızk daraltılmasının Allah'a nispet edilmesi.

Cevap: Rızk da hidâyet gibi Allah'ın iradesi dahilinde gerçekleşir. Allah dileseydi herkesi hidâyete zorlardı. Allah, hidâyet yollarını göstermiş, tercihi de insana bırakmıştır. Rızk için de aynısını söylememiz mümkündür. Yeryüzünü rızkın elde edilmesine uygun olarak yaratmış, fakirler ve çalışamayan güçsüzler için varlıklıların malında belli oranlarda bir pay vacip kılmıştır. Dalalette olduğu gibi, fakirliğin de birçok nedeni vardır. Tembellik, esbaba sarılmamak, dengesiz ve adaletsiz dağıtım.vs.

Geçim sıkıntısının nedenini ilahî iradede değil, yeryüzünde görülen zulüm ve yanlış uygulamalarda aramak gerekir. Milyonlarca insanın erzaktaki hisselerinin yanlış dağıtım ve uygulama ile bir azınlığa verildiğini müşâhede etmek zor değildir. Rızk aramadan, esbaba sarılmadan gökten mal ve rızkın inmesi sünnetullahla bağdaşmaz. Bazı kimselerin geçim sıkıntısı içinde bulunmaları, onların kötü olduğunu göstermez. Nitekim Hz. Peygamber, fakir insanları nefsine tercih ettiği için sade ve mütevâzı bir hayat yaşamıştır.

---

[969] Ferhâm, *Müşkül*, s.98.
[970] Ra'd, 13/26.

يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ

"Allah dilediğini siler, dilediğini de sabit kılar. Ve kitabın aslı O'nun yanındadır."[971]

İşkâl: Allah'ın *sildiği* ve *sabit* bıraktığı konuların neler olduğu.

Çözüm: Bu konuda *Kasimî* şöyle der: Sûre, inkârcıların Hz. Peygamber'den çok mucize istedikleri bir dönemde nazil oldu. Muarızlar, *Hz. Mûsâ* ve *Hz. İsa*'ya verilen bazı mucizelerin kendilerine gösterilmesini istemişlerdi. Allah Teâla, her mucizenin belli bir dönem için nazil olduğunu, herkesin arzusuna göre mucizelerin inmeyeceğini belirtti. Keza âyet, geçmişte inen mucizelerin o zamana ait olduğunu, dolayısıyla bir daha gösterilmeyeceğini, ancak Hz. Peygamber'e gerekli mucizelerin verildiğini beyan etmektedir.Nitekim bir önceki âyet bu durumu açıklamaktadır. *"Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkanı yoktur. Her müddetin yazıldığı bir kitap vardır."*[972] Geçmiş peygamberlere ait mucizeler Allah tarafından kaldırılmıştır. Allah, dilediği zaman yeni mucizeler gösterir.

Âyet hakkında diğer bazı değişik teviller yapılmıştır. Onlardan bazıları şunlardır: Allah günahkâr insanın günahlarını af eder, günahından dolayı karşılaşacağı azap silinmiş olur. İslam'a karşı savaşan güçler, silahlarını bıraktıkları an, kendileri için öngörülen hüküm ortadan kalkar. Nitekim Mekke'nin fethinden sonra teslim olanlara, herhangi bir ceza verilmedi. Âyetin bir tecellisi de insanın kalbinde gerçekleşir. Kalpteki nefret sevgiye, sevgi nefrete dönüşebildiği gibi, inkâr da imana dönüşebilmektedir.[973] Âyette bahsedilen *"kitabın aslı"* ise, Allah'ın ilmi ve sıfatlarıdır. O'nun ilmi ve sıfatları asla değişmemektedir. Olayların cereyan etmesi, yenilenmesi, ortadan kalk-

---

[971] Ra'd, 13/39.
[972] Ra'd, 13/38.
[973] İbn Âşûr, *Tefsir*, 13/186.

ması O'nun ilminden hiçbirşeyi değiştirmez. O, neyin değişeceğini neyin değişmeyeceğini ezelden bilmektedir.[974]

(14) İBRAHİM SÛRESİ

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ

"Biz her peygamberi yalnız kendi kavminin lisanıyla gönderdik."[975]

Soru: *Arapça* inen Kur'an'a Arap olmayanlar neden iman etsin?

Cevap: Bu itiraz, Kur'an'la beraber *elçi* gönderilmemesi durumunda geçerli olabilir. Ancak Allah, Kur'an'la birlikte rehber bir *elçi* de göndermiştir. Bu rehber, öncelikle Kitab'ın dilleriyle indiği kavmi muhatap almış, eğitim ve mükemmel bir sosyal inkılap vasıtasıyla onları, hedeflediği bir duruma getirmiştir. Daha sonra Allah Teâla aynı kavmi, ulema vasıtasıyla dünyadaki diğer kavimleri eğitmek için görevlendirmiştir. İslâm mesajını kabul edenlerden, aynı mesajı diğer kavimlere götürmeleri isteniyordu. "*Herhangi bir kitap, sadece yazılmış olduğu dili konuşan kavme faydalı olur.*" tezini kabul edersek, dünyadaki" *bilimsel diller*"in alanını daraltmış ve insanoğlunun meydana getirmiş olduğu kültürel ve tarihî eserleri, dillerinden dolayı doğdukları toplumlarla sınırlamamız gerekecektir ki sonunda tercümenin ve uluslararası diğer tüm evrensel iletişim araçlarının faydasını inkâr etmek durumunda kalacağız. Oysa bu gibi araçların gücü sayesinde, önemli hareketlerin daveti ve büyük şahsiyetlerin mesajları dünyanın her tarafına yayılmıştır. Dolayısıyla bu özellik Kur'an'a has değildir.[976]

---

[974] Kuşcyrî, *Letâif*, 2/234

[975] İbrahim, 14/4.

[976] Mevdudî, *Resâil Mesâil*, (*Fetvâlar*) 1/28-29.

Dünyada beş bine yakın değişik dilin olduğunu hatırlarsak, Kur'an'ın bütün dillerle inmesinin mümkün olamayacağını fark ederiz. Kur'an'ın tüm dillerle gönderilmesi mümkün olamayacağına göre, belagat ve kural bakımından dillerin en zengini olan *Arapça*'nın seçilmesi, hikmete binaendir.

* * *

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ
لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ

"Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgarın şiddetle savurduğu küle benzer."[977]

İşkâl: İnkâr edenlerin yaptıkları iyiliklerin durumu.

Cevap: İslâm'da amellerin karşılık alabilmeleri niyete bağlı kılınmıştır. Bundan dolayı niyet olmadan amelin kabulü söz konusu değildir. Bir ülkenin millî gelirinden faydalanmak ve idaresine talip olmak için, maharet yetmemektedir. Faydalanmak için önce aynı ülkenin kimliğini almak gerekir. Bir inkârcının inkârı yanında yaptığı iyilikler çok hafif kalır. Bir katilin gardiyan veya mahkumlar için bazı iyiliklerde bulunması, onun cezaevinden çıkması için yeterli sayılmaz. Bunların yanında, cehennemin sekiz tabakadan meydana geldiğini unutmamak gerek. İnkârın yanı sıra öldürme, gasp vs. suçlara iştirak eden bir inkârcı ile, ömrünü insanlığa hizmetle geçiren bir inkârcının ahiretteki konumları bir olmaz. İkisi de azaba girecekleri hâlde, azaplarının derece ve şiddeti bir olmayacaktır.

* * *

[977] İbrahim, 14/18.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

"Ey Rabb'imiz hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve müminleri bağışla."[978]

İşkâl: *Hz.İbrahim*'in inkârcı anne-babasına dua etmesi.

Çözüm: a) *Hz. İbrahim* inkârcı anne-babaya dua etmenin yasak olduğunu öğrendikten sonra vazgeçmiştir. **b)** *Hz. İbrahim*, babası için dua edeceğine söz vermişti. Ancak sonradan onun Allah düşmanı olduğunu anlayınca dua etmemesi gerektiğini anlamış ve verdiği sözden vazgeçmişti.

(15) HİCR SÛRESİ

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

"Şüphesiz ki Kur'an'ı biz indirdik onun koruyucusu da biziz."[979]

Soru: Allah Teâla, Kur'an'ın korunmasını üzerine aldığı halde Müslümanların bu konudaki çalışmalarının ne anlamı vardır?

Cevap: Başta Sahabe olmak üzere, tüm dönemlerde Müslümanların Kur'an'ın korunmasına yönelik yaptıkları çalışma ve hizmetler, *Allah'ın koruması* kapsamındadır. Allah, Kur'an'ın korumasını bizzat üzerine almış olduğundan, Müslümanları bu yöndeki çalışmalarında muvaffak kılmıştır.[980] Allah birşeyin gerçekleşmesini murat ettiği zaman, o şeyin gerçekleşmesi için gereken bütün sebepleri de yaratır.

* * *

---

[978] İbrahim, 14/41.
[979] Hicr, 15/9.
[980] Bkz: Yazır, *Tefsir*, 5/3042.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

"Andolsun biz insanı pişmiş kuru bir çamurdan şekillenmiş kuru balçıktan yarattık."[981]

İşkâl: Bu âyette insanın pişmiş kuru bir çamurdan yaratıldığı belirtilmişken, diğer bazı âyetlerde ise, insanın topraktan yaratılmış olduğunun belirtilmesi.

Cevap: İnsanın yaratılışı merhaleler halinde anlatılmıştır.

1. *İnsanın Toprak Olduğu Merhale: "Allah'ın nezdinde İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona 'ol' dedi ve oluverdi."*[982] İnsanlığın atası *Âdem*'in topraktan yaratıldığını gösteren sahih hadisler de vardır. "Siz *Âdem*'in çocuklarısınız, *Âdem* de topraktandır."[983] "Allah Teâla, yeryüzünün her tarafından alınan topraktan *Hz. Âdem*'i yarattı insanlar toprağa göre renk aldı, kimisi kırmızı, kimisi beyaz, kimisi de siyah tenli oldu."[984] Hadis insanların farklı renklerde bulunmalarının nedenini de ortaya koymaktadır.

2. *Çamur Merhalesi:* Bu merhalede toprak su ile karıştırılıp çamur haline getirilmiştir.*"Rabbin demişti ki: Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım."*[985]

3. *Şekillenmeye Müsait Yapışkan Çamur Merhalesi: "Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık."*[986]

4. *Pişmiş ve Kurutulmuş Çamur Merhalesi: "Andolsun Biz insanı (pişmiş) kuru bir çamurdan şekillenmiş bir balçıktan yarattık."*[987] Âyette geçen صلصال/*salsal* ifadesi, sertleşmiş çamur demektir. Önceki merhalede geçen *yapışkan siyah çamur*un biraz daha kurumuş halidir.[988]

---

981 Hicr, 15/26.
982 Âl-i İmrân, 2/59.
983 Ebu Davut, *Edeb*, 11; Tirmizî, *Menakib*, 73.
984 Tirmizî, Âl-i İmrân Suresi'nin Tefsirinde; Ebu Davud, *Sünnet*, 16.
985 Sâd, 38/71.
986 Sâffât, 37/11.
987 Hicr, 15/26.
988 Râğib, *Müfredât*, s.488.

5. *Katılaşmış Çamur Merhalesi:"Allah insanı pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı."*[989] Âyette geçen الفخار *el-fahhar* lafzı, vurulunca ses çıkaran kurutulmuş çamur demektir.[990] Bir önceki merhaleden daha da sert bir durumdur.

Görüldüğü gibi birçok âyette bahsedilen *Hz.Âdem'*in yaratıldığı toprak ve çamur şekilleri *Hz.Âdem'*in yaratılış merhaleleriyle ilgilidir. İlk olarak bir avuç toprak, sonra çamur, sonra yapışkan çamur, sonra katı çamur en sonda da taş gibi katı sert çamur merhaleleridir. Dolayısıyla âyetler arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Yani *Hz.Âdem'*in yaratılışının değişik merhalelerdeki durum ve biçimi anlatılmıştır.[991]

* * *

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"O öyle bir yaratıcıdır ki, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı; sonra göğe yönelip onları ***yedi gök*** *olarak düzenledi. O, her şeyi pek iyi bilendir."*[992]

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ

"Ant olsun biz sizin üstünüzde ***yedi yol*** *yarattık."*[993]

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Şâyet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından yedi deniz katılarak (mürekkep olsa) yine de Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez. Allah güçlü ve hüküm sahibidir."[994]

---

989 Rahmân, 55/14.
990 Râğib, el-*Müfredât*, s.627.
991 Halidi, *el-Kasas*, 1/90-93.
992 Bakara, 2/29.
993 Muminun, 18/17.
994 Lokman, 31/27.

مثل الّذينَ يُنفقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّه ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

"Mallarını Allah yolunda harcayan sonra verdiklerinin arkasından başa kakmayan ve gönül incitmeyen kimselerin Rableri katında mükafatları vardır. Onlara bir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."[995]

اللّهُ الّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنْ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ

*"Allah, **yedi göğü** ve yerden bir o kadarını yaratandır."*[996]

Soru: Benzer âyetlerde '*yedi*' sayısının geçmesinin hikmeti.

Cevap: Her dilde olduğu gibi Kur'an'ın indiği Arap dilinin de kendisine has kural ve özellikleri vardır. *Arapça*'da *yedi* sayısı öteden beri kullanıla gelmiştir. *Arapça*'da *yedi* rakamı *çokluğu ve çeşitliliği* ifade etmektedir. Bundan dolayı Kur'an çokluğu ifade etmek için bazen *yedi*, bazen *yetmiş* bazen de *yedi yüz* sayılarını kullanmıştır.[997]

* * *

قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ (36) قَالَ فَإِنَّكَ مِنْ الْمُنظَرِينَ

"İblis, 'Ey Rabbim öyle ise bana onların kabirlerinden kaldırılacakları güne kadar mühlet ver' dedi. Allah 'Haydi sen bilinen zamanın gününe kadar mühlet verilenlerdensin' dedi."[998]

Soru: Şeytana kıyamete kadar mühlet verilmesi, insanlara vesvese vermesi için imkan tanıma anlamına gelmez mi?

Cevap: Şeytanın vesvese ve saptırmasıyla kötülüğün artacağı muhakkaktır. Ancak Allah Teâla ona mühlet vermekle im-

---

995 Bakara, 2/262.
996 Talak, 65/12.
997 Bkz: Şarbâsî, *Yeselûneke*, 2/355.
998 Hicr, 15/36-37.

tihanı çetin kılmak istedi. Bu sayede ona karşı mücadele verecek müminler de ecir ve mükâfat alacak.[999]

(16) NAHL SÛRESİ

أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ

"Allah'ın emri geldi. Artık onun acele gelmesini istemeyin."[1000]

İşkâl: Kıyamet gelmediği hâlde, *geldi* denilmesi.

Cevap: Allah için zaman söz konusu değildir.O, zamandan münezzehtir. Âyetten geçen اَتٰى/*geldi* fiili, Allah'ın ilminde olan bir hususu ifade etmektedir. Yani Allah'ın ilminde kıyamet olup bitmiştir. Ne var ki olaylar Allah'ın ilminden insanların malumatı arasına geçer ve Allah'ın *"ol"* emriyle vuku bulur.[1001] Allah, *"Allah'ın emri geldi."* âyetiyle şunu murat etmiştir: Kıyametin kopması kararlaştırılmıştır. O hâlde, *"hemen gelsin"* demeyin, acele etmeyin, ona hazırlıklı olun.[1002] Kur'an'da istikbal anlamında mazi sığasının kullanılması, manayı pekiştirmek içindir.

* * *

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ(14)

"Yine taze bir et yiyesiniz ve içinden giyeceğiniz ziynet eşyasını çıkarasınız diye, denizi emrinize veren O'dur. Gemilerin de-

---

999 Âlûsî, *Tefsir*, 15/114.
1000 Nahl, 16/1.
1001 Şa'râvî, *Kur'an Mucizesi*, s.113.
1002 Şa'râvî, a.g.e, s.114.

nizde suları yara yara akıp gittiklerini görürsün ve bu da lütfundan payınızı aramanız içindir, ola ki şükredersiniz."[1003]

* * *

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Bir de iki deniz bir olmuyor; şu tatlı, hararet keser, içerken kayar; şu da tuzludur, yakar, kavurur, Bununla beraber her birinden bir taze et yersiniz ve bir ziynet çıkarıp giyinirsiniz. Allah'ın lütfundan nasıl arayasınız diye gemilerin de suyu yara yara orada gittiğini görürsün. Gerek ki, şükredersiniz."[1004]

İşkâl: İlk âyette "*فيه/fihi*" ifadesinin "*مواخر/mevâhir*'den sonra, ikinci ayette ise, aynı ifadenin *مواخر/mevâhir*'den sonra gelmesi.

Cevap: Kur'an'daki her harf ve kelimenin konuluş yeri bir hikmet ve nedene dayanmaktadır. Bu iki âyette de bunu rahatlıkla görmemiz mümkündür. Şöyle ki: **a)** İlk âyette denizlerin insanlara olan yararları işlenmiştir. Bu cümleden olmak üzere, gemilerin denizlerde yüzüp, akması örneği verilmiştir. Bu nedenle âyette *فيه/fihi*", ifâdesi "*yüzüp giden gemiler*" anlamına gelen *مواخر/mevâhirden* önce gelmiştir.[1005]

b) Âyetin sibak ve siyakında Allah'ın nimetleri sayılmıştır. Denizlerin gemilerin akıp yüzmelerine elverişli hale getirilmesi de nimetler cümlesinden olduğundan, nimeti ifade eden *مواخر/ /mevâhir* öne alınmıştır. İkinci âyet, mümini tatlı, hoş ve susuzluğu gideren suya, kafiri de acı ve tuzlu suya benzetmiştir. Âyetin asıl işlemek istediği konu, mümin ile kafirin durumlarını

[1003] Nahl, 16/14.
[1004] Fâtır, 35/12.
[1005] Tabatabâî, *Mîzân*, 17/28,

bir misal ile canlandırmaktır. Denizde akıp giden مواخر/*gemiler* ikinci planda kaldığından, فيه/*fihi* ifâdesinden sonra zikredilmiştir. İki ayette de önemli olan duruma dikkat çekmek için ilgili kelimeye öncelik verilmiştir.[1006]

* * *

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

"Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem lezzetli yiyecekler, hem de güzel gıdalar edinirsiniz. İşte bunlarda aklını kullanan kimseler için büyük ibret vardır."[1007]

İşkâl: Hurma ve üzümden içkinin yapılmasının nimetlerle zikredilmesi.

Çözüm:

a- Âyet, içkinin henüz haram kılınmadığı dönemde nazil olup, inkârcıları Allah'ın nimetlerini düşünmeye davet etmiştir .

b- Âyette geçen سكر/*seker* içki anlamında olmayıp hoş ve lezzetli yiyecek ve içeceklerdir.[1008]

* * *

وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ

"Allah kiminize kiminizden daha bol rızk verdi."[1009]

Sual: Allah, insanları rızk konusunda neden eşit tutmadı?

1006 Bkz: Âlûsî, *Tefsir*, 22/180
1007 Nahl, 16/67.
1008 Sa'dî, Abdurrahman Nasır, *Teysirü'l Kerimi'r-Rahman*, s.396.
1009 Nahl, 16/71.

Cevap: Allah'ın hazineleri insanların yemesiyle ne tükenir, ne de azalır. Dünya hayatının devamı için Allah'ın koymuş olduğu yasalar vardır. Bu sayede insanlar arasında işbirliği gerçekleşir. Herkes kendi yeteneğine göre rızkını arar. Her insanın zengin olması, mal ve çalışmanın değerini kaybettirir. Herkesin aynı yetenekte yaratılmaması da bu nedendendir. Malın azlığı veya çokluğu insanın iyi veya kötü olduğunu göstermez. İyi bir insan fakir olabildiği gibi, kötü bir insan da zengin olabilmektedir.

"Şâyet insanlar küfürde birleşmiş bir tek ümmet olması (tehlikesi) bulunmasaydı Rahman'ı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını ve çıkacakları merdivenleri gümüşten yapardık."[1010] âyeti, tüm inkârcıların bir anda zengin kılınmasının Allah'ın kudretine güç gelmediğini ve hazinelerinden hiçbirşeyi eksiltmeyeceğini bildirmektedir. Âyetin dikkat çeken yönü ise, tüm inkârcılara fazla mal verilmemesinin nedeni, insanların aldanıp inkâra yönelmemeleridir. Bu tehlike olmasaydı, evleri, duvarları ve eşyalarının tamamını altın ve gümüşten yapardı. Mal, servet ve yeteneklerin, farklı oluşu, imtihan ve dünya hayatının devamı içindir.

* * *

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَوُونَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

"Allah, hiçbirşeye gücü yetmeyen başkasının malı olmuş bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızktan gizli ve açık olarak harcayan hür bir kimseyi misal verir. Bunlar, hiç eşit olurlar mı?"[1011]

İşkâl: Kur'an, köleliği meşrulaştırarak sınıfsal bir dünyayı benimsiyor mu?

[1010] Zuhruf, 43/33.
[1011] Nahl, 16/75.

Cevap: Son yıllarda İslâm'a karşı çıkışlarıyla bazı ateist yazarlar yukarıdaki âyeti de referans gösterip *"Allah, köle ile hür arasına fark koyarak insanları eşit yaratmamış,*[1012] diyerek, Allah'ı adaletsizlikle nitelendirmişlerdir. Kur'an'ın ilk sûresinin ikinci âyetinin *"Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'ındır."*[1013] olması, Allah'ın yaratmış olduğu insanlar arasında, renk, konum, fakirlik, zenginlik, bölge ırk ve benzer konularda ayırım yapmadığını göstermektedir. Zira âyet, Allah'ın tüm varlıkların Rabbi olduğunu belirtmiştir. Allah'ın yaratıkları arasında fark ve ayırım yapması mümkün değildir. O, yalnız insanları sorumluluk bilinçlerine, Allah'ın emir ve yasaklarına karşı duydukları duyarlılığa göre değerlendirmektedir.[1014]

İslâm'ın köleliği meşrulaştırma konusuna girmeden önce âyetin işlemek istediği konulara değinelim. Âyet, Kur'an'ın inişi sırasında dünyada devam eden bir uygulamaya değinmiş-tir. O sırada insanlık ikiye ayrılmıştı, hakim olan ve hevâ ve arzularına göre insanları köleleştiren, kendilerinden hiçbir durumda hesabın sorulamayacağına inanan aristokrat kesim ile, hiçbir durumda hak talep edemeyen, hakim sınıfın baskısı altında inleyen köle sınıfı. Âyetin konumu göz önünde bulundu-rulursa, geçen misalin Allah ile putları bir tutan müşriklerin mantıklarının ne derece yanlış olduğunu ortaya koyduğu anlaşılacaktır. Âyet, şu temayı işlemek istemiştir: Cansız, hareketsiz putlar ile tüm evreni yaratıp idare eden Allah'ı bir tutanların misali; imkan ve mal sahibi bir efendi ile hiçbirşeye sahip bulunmayan bir köleyi bir tutanın misali gibidir. Kur'an'ın hitap yöntemlerinden birisi de işlemek istediği konuyu yaşanan, gözlenebilen fenomen ve misallerle canlandırmaktır. Bu nedenle âyet, Kur'an'ın indiği bir sırada herkesçe bilinen bir konuyu misal vererek tevhidi pekiştirmiş ve şirki yermiştir.

[1012] Bkz: Arsel, İlhan, *Toplumsal Geriliklerimizin Sorunları Din Adamları*, s.153.
[1013] Fatiha, 1/1.
[1014] Bkz: Hucurât, 49/13.

Yazarın iddiasının aksine İslâm, köleliği doğal bir kuruluş haline getirmemiş aksine her fırsatta ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Kur'an, köle azat etmeyi, *"sarp yokuşu geçme"* olarak nitelemiştir.[1015] Âyette geçen عقبة/*akabe* ifadesi, engin bir vadiden yüksek bir dağa doğru çıkan sarp yokuş demektir.[1016] Söz konusu engelleri yenmenin ilk adımı, kölelikle mücadele etmek ve onları hürriyetlerine kavuşturmaktır.

İslâm'ın köleliği yasaklayıp yasaklamadığı konusu için ise şunu diyebiliriz: Kölelik veya bugünkü anlamda savaş esirleri konusu, dünyada süregelen savaş politikasıyla ilgilidir. Bu konuda Merhum *Mevdûdî* şunları der: İslâm, köleliği sadece savaş sonrasında zorunlu olarak ortaya çıkan bir olgu olarak görmüş ve sürdürmeyi gerekli görmüştür. Günümüzde savaş esirlerini değişimine razı olmayan düşman bir ülkeyle savaşıyor olsak, bizim tek taraflı olarak esirleri serbest bırakmamız uygun olur mu? Bu konuda şunun üzerinde iyice düşünelim. Bir kişiyi hayatı boyunca hapishanede tutmak, zorla çalıştırmak veya günümüzde çalışma kamplarına kapatmak, kölelikten daha iyi mi (olur)?[1017]

Mevdûdî'nin de belirttiği gibi yeryüzünde savaşlar devam ettiği müddetçe, bir savaş sorunu olarak kölelik/esir tutma müessesi devam edecektir. İslâm'ın tek taraflı olarak esirliği kaldırması hiçbirşey ifade etmez. Zira tüm dünya kamuoyunu ilgilendirmektedir. Günümüzde köleliğin tek meşru yolu savaşla esir almaktır. Savaş esirleri (köleler) konusunda İslâm idaresi şu seçeneklerden birini uygular. **a-** Onları serbest bırakır. **b-** Onları esir alır.**c-** Öldürme veya müebbet hapis yerine hizmet gayesiyle vatandaşların emrine verir. **d-** Onlardan cizye olarak İslâm idaresine vatandaş eder. **e-** Fidye karşılığı serbest bırakır. **f-** Birtakım özel hizmetler yaptırdıktan sonra serbest bırakır.[1018] Yönetim bu seçeneklerden dilediğini uygulayabilir.

[1015] Beled, 90/11-13.
[1016] Yazır, *Hak Dini*, 8/8541.
[1017] Mevdudî, *Resâil Mesâil*, 2/225-226.
[1018] Mevdudî, *Tefhimu'l Kur'an*, 5/372-373

Savaş esirleri konusunda İslâm, en güzel ve insanî muameleyi ortaya koymuştur. Birkaç örnek vermekle yetineceğiz: Bedir esirlerinden *Ebu Aziz* esaret durumunu şöyle anlatır: "Beni teslim ettikleri Ensârî'nin ailesi sabah akşam sadece hurma ile yetinirken, bana yemek ikram ediyorlardı. [1019] Resûlullah can güvencesi ve yaşam konusunda köle-hür ayırımı yapmamıştır. "Kim esirini öldürürse ona kısas uygularız."[1020] "Allah ve Resûlü'ne itaat şartıyla, köle olan idareciye itaat etmeyi emretmiştir."[1021]

Bu uygulamalardan dolayı olacaktır ki peygamberimizin etrafında ilk etapta köle, mazlum ve fakir insanlar çoğunluktaydı. İnsanları hakir görüp onlar arasında ayırım yapanlara âyet şöyle seslenir. *"Sabah akşam Rablerinin rızasını isteyerek ona yalvaranları kovma..."*[1022]

Kısacası; âyetin sınıfsal bir toplum oluşturma veya köleliği doğal görme ile herhangi bir ilişkisi yoktur. Üstünlük, sorumluluk şuurunda olmak Allah'ın emir ve yasaklarına sarılmak ve insanlığa hayırlı hizmetlerde bulunmaya bağlıdır.

* * *

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

"Allah dileseydi mutlaka hepinizi bir tek ümmet yapardı. Fakat Allah, dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola eriştirir."[1023]

İşkâl: Âyette saptırmanın Allah'a nispet edilmesi.

Cevap: Kur'an'ı tefsir etmenin en güzel biçimi, Kur'an'ın Kur'an ile tefsir edilmesidir. *"Hidâyeti kabul edenlere gelince,*

[1019] Mevdudî, a.g.e., (İbn Hişam'dan) 1/373.
[1020] Ebu Davut, *Diyet*, 7; Nesai, *Kesame*, 2.
[1021] Buharî, Ahkâm, 4.
[1022] En'âm, 4/52.
[1023] Nahl, 16/93.

Allah onların hidâyetlerini artırmakta ve kendilerine korunma yollarını vermektedir."[1024] âyetinden hidâyeti kabul etmenin çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre sapıtmak, insanın iradesini dalalette kullanmasından kaynaklanmaktadır. *"Semûd'a gelince biz onlara yolu gösterdik de onlar hidâyete karşı körlüğü tercih ettiler."*[1025] âyetinde de *Semûd* kavminin Allah'ın davetine icabet etmeyip iradeleriyle dalaleti tercih ettiği belirtilmektedir. Onlar, iman etmeyi reddedip inkârı tercih etmişlerdir. Allah Teâla, kullarına sanki şöyle demektedir: Bana iman eder, gösterdiğim yol ve yönteme koyulursanız, ben de size yardım eder, hidâyet ve kurtuluşunuza yardımcı olurum. *"Allah inkârcılar topluluğunu hidâyete erdirmez."*[1026] *"Allah fasıklar gurubunu hidâyete erdirmez."*[1027] *"Allah, zalimler topluluğunu hidâyete erdirmez."*[1028] *"Allah, yalancı inkârcıyı muvaffak kılmaz."*[1029] âyetleri de kimlerin dalalete düştüğünü göstermektedir. Onların iradelerini kötü yönde kullanmaları söz konusudur.

O halde Allah'ın hidayeti kimler içindir? Allah'ın gösterdiği emir ve yasaklara kulak veren, onlara yönelen, akıl ve iradesini hayırda kullanana Allah'ın hidâyeti behemehal gelecektir. Bunun aksine de kim Allah'ın gösterdiği yola kulaklarını tıkar, irade ve aklını yanlışta kullanırsa onun için de sapma kaçınılmazdır. Herhangi bir konuda zorlanan veya ikrah edilen birine herhangi bir vebal sorumluluğu olmaması da iradeyi kullanmanın hidâyet ve dalalette ne derece önemli olduğunu gösterir: *"Allah dilediğini saptırır."* ifadesinden hemen sonra *"Allah dilediğini hidayete erdirir."* ilahi beyanının geldiğini unutmamak gerekirken, insanlar her nedense onu kaale almamaktadırlar.[1030]

[1024] Muhammed, 47/17.
[1025] Fussilet, 41/17.
[1026] Mâide, 5/108.
[1027] Mâide, 5/108.
[1028] Bakara, 2/258.
[1029] Zümer, 39/3.
[1030] Şa'râvî, *Fetâvâ*, 440-441.

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

"Kur'an okuduğun vakit, önce o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın."[1031]

Soru: Neden Kur'an okuduğumuzda şeytandan Allah'a sığınmamız emredilmiştir?

Cevap: *"Biz senden önce bir resûl ve bir nebi göndermedik ki, o birşey yapmak arzu ettiğinde, şeytan onun arzularına şüpheler karıştırmasın. Bunun üzerine Allah, şeytanın karıştırdığı şüpheyi derhal giderir. Sonra da Allah, âyetlerini güçlendirir. Allah, bilendir, hikmet sahibidir."*[1032] âyetinde de belirtildiği gibi, peygamberler bile vahyi okumaya başlayınca şeytan onları okuma ve anlamını düşünmekten alıkoymaya çalışır,vesveseler verir. Şeytanın bu tür şerrinden korunmak için, istiaze ile emrolunmuşuz.[1033]

* * *

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ
بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

"Bir âyeti bir âyetin yerine bedel yaptığımız zaman Allah indirdiğini ve indireceğini en iyi bilirken o şeytan dostları: "Sen yalnızca bir iftiracısın" dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler."[1034]

Soru: Âyetin neshle alakası var mıdır?

Cevap: Hayır. Zira neshe medar olan ahkâm âyetleridir. Bu noktadan hareketle âyetin neshle ilgili olmadığını söyleyebiliriz. Âyet *Mekkî*dir. *Mekke*'de ahkâmla ilgili âyetler henüz inmemişti. Dikkat çekmek istediğimiz diğer bir husus da, dil ile ilgi-

---

1031 Nahl, 16/98.
1032 Hac, 22/52.
1033 İbnu'l-Arabî, *Ahkâm*, 3/1175.
1034 Nahl, 16/101.

lidir. Söz konusu ettiğimiz âyette "*bir âyeti başka bir âyetin yerine getirdiğimizde*" buyrulmuştur. O halde söz konusu şey âyetlerin yer değiştirmesidir. Kur'an'ı Kerim diğer kitaplardan farklı olarak toplu inmemiş peyderpey nazil olmuştur. Hz. Resûlullah, vahiyle aldığı emirle, inen âyetlerin hangi sûrenin neresine yerleşeceğini vahiy katiplerine bildiriyordu. Sonra inen âyetler, sûre içinde daha önce inen âyetlerden öne alınabiliyordu. Yani âyetlerin yeri değişiyordu. Ehli kitap ve müşrikler de bu duruma itiraz ediyorlardı. Âyetin bu durumu dile getirmesi söz konusudur. Âyet zaman değişikliğini de kastetmiş olabilir ki bu daha kuvvetlidir. Âyette söz konusu olan "*âyet*" sözcüğünden maksat risâlettir. Buna göre Resûlullah'a gönderilen risâletle *Hz Mûsâ* ve *Hz. İsa*'nın risâlet dönemleri son buluyordu.[1035]

(17) İSRÂ SÛRESİ

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"Bir gece kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. Gerçek şu ki O'dur işiten, gören."[1036]

وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا

"Biz Mûsâ'ya kitabı verdik ve İsrailoğullarına 'benden başkasına dayanılıp güvenilen bir Rab edinmeyin diyerek bu kitabı bir hidâyet rehberi kıldık."[1037]

[1035] Bkz: Şimşek, Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.403-404
[1036] İsrâ,17/1.
[1037] İsrâ,17/2.

ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا

"(Ey) Nuh ile birlikte gemide taşıdığımız kimselerin nesli! Biliniz ki Nuh çok şükreden bir kul idi."[1038]

İşkâl 1: İlk âyet ile sonradan gelen iki âyet arasındaki münasebet.

Çözüm: Birinci âyet, İsrâ'nın gerçekleştiği yer ve *İsra* ile onurlandırılan *Zat*'tan bahsetmiş. İkinci âyette ise, *Hz. Mûsâ*'ya yapılan ikram ile İsrailoğullarından bahsedilmiştir. *Mescid-i Aksâ* ile İsrailoğulları arasında bir ilişki vardır. *Hz. Mûsâ,* o çevrede İsrailoğullarını toplamış ve davet etmişti. İlk âyette Hz. Resûlullah'a âyetlerin gösterildiği anlatılırken, ikinci âyette de *Hz. Mûsâ*'ya verilen âyetlerden bahsedilmiştir. Her ikisi de insanları karanlıklardan aydınlığa çıkartmak içindi. Hz. Muhammed, *İsrâ* ve sonra da *Miraç* ile birçok delil müşahede ederken, *Hz. Mûsâ* aynı bölgede Allah'ı görmeyi talep etmişti.[1039]

İşkâl 2: İkinci âyet ile üçüncü âyet arasıdaki münasebet.

Çözüm: İkinci âyette, İsrailoğullarının kurtuluşuna vesile olan *"Kitap"* tan bahsedilirken, üçüncü âyette de *Hz. Nuh* ve kavminin kurtuluşundan bahsedilmiştir. Kendilerine kitap verilen İsrailoğulları, *Hz. Nuh*'la beraber kurtulan neslin çocuklarıydı. Her iki toplum da peygamberleri sayesinde kurtulmuşlardı. Son iki âyetin toplu manası şöyledir: Nuh, şükreden bir kul olduğu için, onu ve ona inanan kavmini gemi vasıtasıyla kurtardık, neslini çoğalttık. Onun neslinden olan Mûsâ'ya Tevrât'ı verdik ve İsrailoğullarına hidâyet ve rehber kıldık."[1040] İlk üç âyet, sonraki âyetlerde detayına girilen İsrailoğulları konusu için bir mukaddime mesabesindedir.

İşkâl 3: *Mirac*'ın geceleyin olmasının hikmeti nedir?

Cevap: Sevenler genelde geceleri buluşurlar. Allah Teâla, en çok sevdiği kulu Hz. Peygamberi geceleyin *Mirac*'a götürdü.

[1038] İsrâ, 17/3.
[1039] Bkz: Râzî, *Tefsir*, 7/197; İbn Âşûr, *Tefsir*, 15/25; Yazır, *Tefsir*, 5/283.
[1040] Tabatabâî, *ell-Mizân*, 13/37.

Gece yolculuğunun gündüz yolculuğundan daha rahat olduğuna dikkat çekmiştir.

* * *

وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا

"Biz İsrailoğullarına Kitapta şu hükmü verdik; 'Muhakkak siz yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve muhakkak büyük bir yükselişle yükseleceksiniz'."[1041]

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا

"Birincisinin vakti gelince, üzerinize güçlü, savaşçı birtakım kullar göndereceğiz; onlar evlerin aralarına girip araştıracaklar. Ve bu gerçekleşmiş vaat oldu."[1042]

* * *

ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا

"Sonra sizi tekrar onların üzerine galip kıldık, size mallar ve oğullarla yardımda bulunduk ve toplum olarak daha çoğaltık."[1043]

إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا

"Eğer güzellik yaparsanız, kendinize güzellik etmiş olursunuz;

1041 İsrâ, 17/4.
1042 İsrâ, 17/5.
1043 İsrâ, 17/6.

eğer kötülük yaparsanız yine kendinizedir. Artık diğer cezalandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine Mescide (Süleyman Mabedi'ne) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi tahrip etsinler (diye, başınıza yine düşmanlarınızı mûsâllat kıldık)."[1044]

İşkâl: İlk âyette İsrailoğullarının iki defa bozgunculuk çıkaracaklarından bahsediliyor. Oysa, tarih defalarca bozgunculuk yaptıklarına şahittir.

Cevap: Âyette geçen *مرتين / iki defa* ifadesi, yapmış oldukları en önemli iki olayı canlandırabileceği gibi, iki önemli merhale ve dönemi de ifade edebilir. Âyetler, Yahudilerin gelecekle ilgili plân ve desiselerini canlandırmaktadır. Kibir ve böbürlenme ile meydana gelecek olan iki büyük fesat dönemi, ilk fitne dönemidir. Onu, yıkım, çöküntü, mağlubiyet ve hezimetle neticelenecek ikinci dönem izleyecek.

Yahûdi tarihi incelendiğinde elleriyle gerçekleşen ilk yıkım ve bozgunculuğun *Hz.Süleyman* döneminde geçekleştiği görülecektir. Diğeri ise, günümüzde tüm dünyaya yaydıkları dehşettir. İlk dönemleri *Buhtensar* eliyle sona erdirildi. *Buhtensar,* kendilerinden binlerce insan öldürdü. Onları ilkin *Babil*'e oradan da *Şam*'a sürdü. O günden sonra herhangi bir devletleri olmadı. Son asırda yeniden tarihe *İsrail Devleti* namıyla geçti. Şimdi de, Kur'an'ın ifadesiyle '*sonraki bozgun*'un vaktini beklemektedirler.

Üç âyete (4-6) şu şekilde toplu mana vermek mümkündür:" *Allah Teâla İsrailoğullarına indirdiği Kitapta şu haberi vermişti: Sizler iki büyük fitne çıkaracaksınız. İlkinde üzerinize güçlü ve savaşçı bazı kullarımızı gönderceğiz, Onlar sizleri mağlup edecek, evleriniz arasına girip dolaşacaklar,bu değişmez ve gerçekleşmiş bir vaattir. Ey İsrailoğulları! Tövbe edip dönüş yaptığınız için sizi düşmanlarınız üzerine galip kıldık, mal ve oğullarla sizi takviye ettik. Yaptığınız iyilik ve kötülük, gösterdiğiniz pişmanlık sizin içindir, iyiliğin karşılığını bulup,*

[1044] İsrâ, 17/7.

zafer elde ettiniz. İkinci kez tövbenizi bozup bozgunculuk çıkardığınız için, yüzünüzü kara edecek ve sizi mağlup edecek kullarımız gelecektir. Onlar sizin saltanatınıza son verecek, önceden Mescid-i Aksa'yı fethettikleri gibi, tekrar fethedecekler ve içine gireceklerdir.

* * *

وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ

"Öte yandan, Biz her insanın kaderini (kendi) boynuna dolamışızdır."[1045]

İşkâl: Ayette geçen "*tair*" sözcüğünün anlamı.

Cevap: *Tâir'in* sözcük karşılığı *"kuş"* ya da daha uygun bir ifadeyle *"uçan şey"dir.* İslâm'dan önceki dönemlerde Araplar çoğu zaman kuşların uçuş tarzlarına, uçuş yönlerine bakarak, olacak olan hakkında iyi ya da kötü anlamlar çıkarmaya, kısacası gelecek hakkında öngörüler, ön-yorumlar üretmeye çalıştıklarından *tair,* terimi zamanla deyimsel olarak *talih,* yahut iyi ya da kötü, ikisini de kapsamak üzere "*kader*" anlamında kullanılır olmuştur.[1046] Âyetin sonundaki *"Öyle ki, kıyamet günü onun önüne her şeyi açık açık kaydedilmiş bulacağı bir sicil çıkaracağız."* bölümü de, insanın dünyada işlemiş olduğu niyet ve amele göre muamele göreceğini, ecirde hiçbir azalmanın söz konusu olmayacağını belirtir.

* * *

وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا

"Bir ülkeyi helâk etmek istediğimiz zaman oranın ileri gelenlerine emrederiz, onlar itaat etmeyip orada kötülük işlerler. Böy-

---

[1045] İsrâ, 17/13.

[1046] Esed, *Kur'an Mesajı*, 2/562.

lece O ülke aleyhinde hüküm hak olur."[1047]

İşkâl: Allah Teâla'nın herhangi bir topluma itaatsizliği emredip etmemesi.

Çözüm: Bu bağlamda çağdaş müfessirlerden *Mutevellî eş-Şa'râvî* şunları der: Âyet konusunda alimler arasında şiddetli tartışmalar olmuştur. Tartışmanın merkezi de Allah Teâla'nın fıskı emredip etmemesi konusudur. Kimileri, Allah Teâla helâk etmek istediği toplumun ileri gelenlerini kötülük yapmaya zorlar, demişken, kimileri de Allah Teâla, hiç kimseye ne kötülüğü emreder ne de zorlar, demiştir. Âyette geçen *"emrederiz"* ifadesi, hem itaat için hem de isyan için geçerlidir. Emredilenler, irade sahibidirler. Emri yerine getirip getirmeme konusunda hürdürler. Âyette geçen *"ileri gelenler"*, Allah'ın emirlerine isyanla karşılık vermişler ve yerine getirmemişlerdi. *"Onlar ancak Allah'a ibadet etmekle emrolundular."*[1048] âyeti, Allah'ın neleri emrettiğini göstermektedir. Allah'ın emirlerine karşı koymak, tamamıyla insanın iradesiyle gerçekleşen bir konudur. Allah'ın evrendeki emirlerine karşı konulamaz. *"Onun emri birşeyi dileyince ona sadece "ol" demektir.*[1049] Teşriî emirler konusunda insanlar iradeleriyle hayır veya şerri tercih edebilirler. Âyette geçen *"ileri gelenlerine emrederiz."* ifadesi, onlara ilahi emirlerin geldiğini, ancak onların isyanla karşılık verdiklerini göstermektedir. Onlar, İlahî emirlere sırt çevirdikleri için helâk olmayı hak etmişlerdir. Âyette ileri gelenlerden bahsedilmesi, onların yetkili olmalarından dolayıdır. İyilik konusunda örnek olma yerine, kötülükte öncüler olmayı seçmişler ve bu yüzden de helâk olmuşlardır.[1050]

* * *

[1047] İsrâ, 17/16.
[1048] Beyyine, 98/5.
[1049] Yâsin, 36/82.
[1050] Şa'râvî, *Tefsir*, 7/3916-3917.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا(29)

"Hem elini bağlayıp boynuna asma (cimrilik etme), hem de büsbütün açıp saçma (israf etme) ki, pişman olur, açıkta kalırsın."[1051]

İşkâl: Eli bağlayıp boyna asmak ile cimrilik arasındaki bağlantı.

Çözüm: Cimrilik, insanın elini boynuna asıp bağlamasına benzetilmiştir. Zira malın infak edilmesinde en faal unsur eldir. El boyna bağlandığı zaman, infakta bulunma imkanı kalmadığından, cimri insan elini boynuna bağlayan birine benzetilmiştir. Böyle biri ellerini bağladığı gibi, cimri de malını bağlamış ve ondan yararlanmanın önüne geçmiştir. [1052]

* * *

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbirşey yoktur. Ancak siz onların tesbihlerini anlamıyorsunuz."[1053]

İşkâl: Âyette geçen *"her şeyin Allah'ı tesbih edişinin"* anlamı.

Cevap: Her şey O'nu tesbih eder. Bunda herhangi bir kuşku yoktur. Her varlığın tesbihi, kendi yaratılış biçimine göredir. İnsanlar O'nu ya lisanlarıyla ya da halleriyle anar. Dilleriyle Allah'ı anmayanlar, halleriyle yani yaratılışlarındaki eşsiz mucize ve nizam ile anarlar. Bazen *lisan-ı hâl, lisan-ı kâl*'den daha etkilidir. Bir resim, ressamının, bir yaratık da yaratıcısının azamet

---

[1051] İsrâ, 17/29.
[1052] İbn Âşûr, *Tefsir*, 15/85.
[1053] İsrâ, 17/44.

ve kudretini gösterir. Mesela bir elmanın her parçası yaratıcısının kudretini göstererek O'nu *lisan-ı hali* ile tesbih etmektedir.[1054]

* * *

وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا

"Gerçekten biz peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Davud'a da Zebur'u verdik."[1055]

İşkâl: Birçok peygambere *kitap* ve *suhuf* verilmişken, yalnız *Hz. Davud* ve *Zebur*'dan bahsedilmesi..

Cevap: Âyet, "Muhammed fakirdi, kendisine nasıl Kur'an verildi?" diyenlere bir reddiye mahiyetindedir. Âyet, şu temayı da işlemek istemiştir; Allah, risâletini kime vereceğini en iyi bilendir. Kitap verilen kişi ehil ise, Hz. Muhammed gibi fakir olması veya *Hz. Davud* gibi zengin olması neticeyi değiştirmez. Ehliyet ve liyakat önemlidir. [1056]

* * *

وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا

"Hiçbir memleket yoktur ki, biz onu kıyamet gününden önce helâk etmeyelim veya şiddetli bir azap ile cezalandırmayalım; Kitapta bu yazılı bulunuyor."[1057]

Soru: Âyette helâk edilecekleri haber verilen memleketler hangileridir? Geçmişte mi helâk olmuşlar, yoksa henüz helak

---

[1054] Bkz: Râzî, *Tefsir*, 7/347; Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/48.
[1055] İsrâ, 17/55.
[1056] Bkz: Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/55.
[1057] İsrâ, 17/58.

zamanları gelmemiş mi? Neden âyette herhangi bir istisna yapılmamıştır?

Cevap: Âyetin genel mana ifade ettiğini şu âyetlerden öğreniyoruz: *"Nice zalim beldeyi yıkıp harap etmişizdir."*[1058], *"De ki: Kendinizi gördünüz mü? Şayet Allah'ın azabı ansızın yahut açıktan başınıza geliverse, zalimler topluluğundan başkası mı helâk edilir?"*[1059], *"Bir de Rabbin memleketleri, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamberi ana merkezine göndermedikçe helâk edici değildir. Biz,o memleketler(i) (halkını) helâk edici değildik. Ancak o(beldeler)in ehli zalimler iken (helâk ettik.)"*[1060], *"İşte o memleketler ki, biz onları zulmettiklerinde helâk etmiş ve helâk etmek için de bir zaman belirlemiştik."*[1061] Âyetlerde gösterilen helâk edilme nedeni zulümdür. Zulüm, geçmişte helak nedeni olduğu gibi. günümüzde ve gelecekte de aynıdır. Âyet, kıyametten önce zulüm yapan her toplum ve memleketin yıkılacağını da işaret etmektedir.

* * *

وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ

"Hani sana Rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır, demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lanetlenen ağacı ancak insanları sınamak için meydana getirdik."[1062]

İşkâl: Ağacın lanetlenmesi ve fitne vesilesi kılınması.

Cevap: Söz konusu ağacın lanetlenmesi, çirkin, tuhaf, pis

1058 Enbiya, 21/11.
1059 En'âm, 6/47.
1060 Kasas, 28/59.
1061 Kehf, 18/59.
1062 İsrâ, 17/60.

kokulu, zararlı ve ceza vasıtası olarak kullanılmasından dolayıdır. Lanetlenmiş ağaç, cehennemin dibinde yetişir. *"Şeytanların başlarını andırır."*[1063] Ağacın fitne vesilesi olması ise, Kur'an cehennemdeki *zakkum* ağacından bahsedince, muarızların onunla alay etmeye başlamaları ve onu fitne malzemesi kılmalarından dolayı idi. Âyette geçen فتنة/*fitne* kelimesi, imtihan anlamında olup, müminler ile inkârcıları birbirinden ayırmaktadır. Cehennemde ağacın bulunması, Allah'ın kudretine muhalif düşmez. Zira ateşe yakma özelliğini veren Allah, istediği an aynı özelliği ondan alabilir. Yukarıda geçen âyet nazil olunca *Ebu Cehil* ve arkadaşları alay etmeye başlamışlar ve "nasıl olur da cehennemde ağaç yetişir?" demişler, dolayısıyla da imtihanı kaybetmişlerdi.[1064]

* * *

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

"Biz hakikaten Âdem oğullarını şan ve şeref sahibi kıldık. Onları (çeşitli nakil vasıtalarıyla) karada ve denizde taşıdık. Kendilerine güzel rızklar verdik. Yine onları yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık."[1065]

İşkâl: Âyette, insanın yaratıkların hepsinden değil, bazılarından üstün kılındığının ifade edilmesi.

Çözüm: Âyet, insanların tüm yarattıklardan üstün olmadığını belirtiyor. İnsanın üstün meziyetleri yanında eksik yönlerin de bulunması bir gerçektir. Zayıf yaratılması, kâinatın esrarından az şeyi bilmesi, onun eksik yönlerinden bazılarıdır. İnsanlara üstün kılınanlar, melekler olabildiği gibi, bilemediğimiz di-

---

[1063] Sâffât, 64-65.
[1064] Bkz: Nisâburi, *Tefsiru Garâibu'l-Kur'an*, 5/562.
[1065] İsrâ, 17/70.

ğer bazı yaratıklar da olabilir. Âyetin haber verdiği, insandan daha üstün varlıkların bulunmasıdır."[1066]

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا

"De ki: Hak geldi batıl yok oldu. Zira batıl yok olmaya mahkumdur."[1067]

İşkâl: *Hakkın* geldiği belirtildiği halde *batıl*ın varlığını sürdürmesi.

Cevap: Âyette geçen *hak* İslâm'ın Hz. Peygamber ile kemâl bulmasıdır. Onun gelmesiyle *bâtıl,* görev ve dönemini tamamladı. İslâm, kısa bir zamanda tüm varlığıyla dünyaya yayıldı. Asr-ı saadet'ten sonra hak ehlinin lakayt kalması, bâtılın sûni teneffüslerle yeryüzünde tekrar görülmesine neden oldu Batıl geçici bulut ve güneşe dayanamayan yarasa, vs. gibidir. Bu tür yaratıkları gitmesi, güneşin doğmasına bağlıdır. Hak güneşi, bazı yerlerde doğmuyorsa, geçici bulutların varlığından dolayıdır. Bâtıl, (dışarıdan) kendisine verilen destek, desise ve komplolarla varlığını sürdürebilmektedir.

Netice itibariyle, hak kalıcı, bâtıl ise geçicicidir. Hak varlığını kendi zâtından almaktadır. Bâtıl,varlığını kendisiyle değil dışardan aldığı desteklerle sürdürmektedir. Batıl, hakkın yokluğundan yararlanmaya çalışır.

وقالوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا (90) أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا (91) أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا (92) أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا (93)

"Dediler bize yerden pınar fışkırtmadıkça sana inanmayız. Ya da sana ait hurmalıklardan ve üzümlerden bir bahçe olup ara-

---

[1066] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 15/167; Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/67.
[1067] İsrâ, 17/81.

larında şarıl şarıl akan ırmaklar fışkırtasın veya öne sürdüğün gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşürmek ya da Allah'ı ve melekleri karşımıza (şahit olarak) getirmelisin. Yahut altından bir evin olmalı veya gökyüzüne yükselmelisin. Üzerimize bizim okuyabileceğimiz bir kitap indirinceye kadar senin yükselişine inanmayız. De ki: Rabbimi tenzih ederek yüceltirim. Ben elçi olan bir beşerden başkası (birşey) miyim?"[1068]

İşkâl: Hz. Peygambere birçok mucize verildiği hâlde, âyette söz konusu edilen muarızların isteklerinin yerine getirilmemesi, yani kendilerine mucize gösterilmemesi.

Cevap: Mucizeler yarar sağladıkları müddetçe Allah tarafından peygamberlere verilir. *"Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkanı yoktur. Her zamanın (ecel) yazıldığı bir kitap vardır."*[1069] âyetinde, mucizelerin Allah'ın emriyle gönderildiği belirtilmektedir. Âyet,mucizelerin ne zaman ve hangi şartlarda gerekli olduğu konusuna değinmiştir. Müşriklerin inat ve tekebbürden dolayı söz konusu mucizeleri istemiş oldukları, âyetin siyakından anlaşılmaktadır. *"Ben elçi olan bir beşerden başkası mıyım?"* Yani ben keyif ve arzunuza göre değil, Rabbimin izniyle ve uygun göreceği durumlarda mucize gösterebilirim. Ey anlayışsız insanlar! Ben ilâh olduğumu hiç iddia ettim mi ki benden böyle şeyler istiyorsunuz. Ben güçlü olduğumu, yerleri ve gökleri yönettiğimi söyledim mi? İlk günden beri ben Allah'tan vahiy alan bir insan olduğumu söylüyorum. Bu nedenle eğer iddiamın doğruluğunu denemek istiyorsanız, getirdiğim mesajdan bunu anlayabilirsiniz. Eğer onun hak olduğuna, tamamen mantıklı olduğuna kani oluyorsanız, ona iman etmelisiniz. onda bir hata bulursanız,onu reddedebilirsiniz. Eğer benim iddiamın doğru olup olmadığını denemek istiyorsanız, davranış, ahlak ve davetime bakarak karar verebilirsiniz. Buna rağmen benden yeri yarmamı ve göğü parça parça üzerinize düşürmemi istemeniz saçma değil midir?"[1070]

[1068] İsrâ, 17/93.
[1069] Ra'd, 13/38.
[1070] Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 3/137.

Kısacası; Allah, muarızların hevâ ve arzularına göre mucize gönderecek değildir. Muarızlar, gördükleri birçok mucizeye sihir demişlerdi. Mucize yarar getirecekse gösterilir,inat ehline mucizenin yararı olmaz. Bundan ötürü bazen mucize gösterilmiş, bazen de azap yararlı sonuç verdiği için gösterilmemiştir.

(18) KEHF SÛRESİ

فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا

"Bunun üzerine yıllarca mağarada kulakları üzerine vurduk (uyuttuk)."[1071]

Soru: Âyette neden özellikle "kulak" zikredilmiştir?

Cevap: Kulağın zikredilmesi, Kur'an'ın bir icazıdır. Şöyle ki: Allah duymayı görmeye üstün tutmuştur. Zira dünyada işlevini ilk yerine getiren kulaktır. Ahirette çağrıya ilk muhatap olan da o dur. Kulak asla uyumaz. Bebek doğar doğmaz duyar. Göz ise bir müddet işlevini yerine getirmez. Allah Teâla, görevini ilk yerine getirenin kulak olduğunu beyan etmek istemiştir. Birkaç saatlik bir bebeğin yanına gidip yüksek sesle bağıracak olursan çocuk irkilir ve ağlar. Ama ellerini gözlerinin önüne götürecek olursan hiçbir hareket yapmaz ve yaklaşan tehlikenin farkına varmaz. İnsan uyuduğunda bütün organları sakinleşir ancak kulağı hariç. İnsanın dünya ile olan iletişimi kulak ile başlar *"Nice yıllar mağarada onların kulaklarının üzerine (perde) vurduk."*[1072] Kulakları iş görmez hale gelince hiçbir huzursuzluk duymadan yüzlerce yıl uyuyabilmişlerdir. O halde görevini ilk yapan kulaktır ve uyumaz.[1073] *"Kulak, göz ve gönül*

[1071] Kehf, 18/11.
[1072] Kehf, 18/11.
[1073] Şa'ravî, *Kur'an Mucizesi*, s.147-148.

hepsi ondan sorumludur."[1074] âyetinde de kulak, göz ve kalpten önce zikredilmiştir. Zira, kulağın elde ettiği bilgi birikimi gözden daha fazla ve daha geniştir. Doğuştan âmâ olanlar bilgili olabildikleri hâlde, doğuştan sağır olanlar, onlara göre daha az bilgiye sahiptirler.

* * *

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا

"Sonra da onları ba'settik (uyandırdık) ki hep bilelim; iki hizbin hangisi bekledikleri gayeyi iyi hesaplamış."[1075]

Sual: İnsanlar, onların uykuda kalış süresini nasıl bildiler?

Cevap: Yanlarında taşımış oldukları akçelerden. Onlardan birisi birşeyler almak için şehre gidince, paranın üzerinde yazılı tarihe göre 300 küsur yıl uyudukları anlaşıldı.[1076] Nitekim aşağıdaki âyette, kaldıkları müddeti tartışırlarken, aynı maksat için birini şehre gönderdikleri anlaşılıyor. *"Şimdi siz içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın. Hangi yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin."*[1077]

* * *

وَ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَى أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا

"Onların işine galip gelenler ise 'biz muhakkak bunların üzerine bir mescit edineceğiz.' dediler."[1078]

Soru: Hadiste, "Yahûdî ve Hıristiyanlara lanet olsun. Çünkü onlar peygamberlerin mezarlarını namazgahlar edindiler."[1079]

[1074] İsrâ, 17/36.
[1075] Kehf, 18/12.
[1076] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/106.
[1077] Kehf,18/19.
[1078] Kehf, 18/21.
[1079] Buharî, *Cenâiz*, 61, *Enbiya*, 16; Müslim, *Mesâcid*, 19.

buyurulduğu hâlde, neden mezarları üzerinde mescit yapılması teklif edilmiştir?

Cevap: Âyette mescit yapma teklifini getirenlerin dinleri hakkında açık bir ifade yoktur. Müslüman olabildikleri gibi, gayrimüslim de olabilirler. Ancak hadisin işaret ettiği gibi, Müslüman olmadıkları söylenebilir. Çünkü âyetten öneriyi getirenlerin yetkililer olduğu anlaşılıyor. O dönemde Müslüman yetkililerin bulunma ihtimalinin düşük olduğunu düşünürsek, gayrimüslim olmaları ihtimali güçlenir.[1080] Mezarları mescit edinmek, kabir sahibine ibadet etmeye götürmesi ve Ehl-i Kitab'a benzeme söz konusu olduğundan yasaklanmıştır. Kabirdekiler hatırlandıkça meydana gelecek üzüntü, onlar hakkında ifrata varma, onlardan fayda ve zarar bekleme endişeleri de yasağın nedenleri arasındadır.[1081]

* * *

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا

"İnsanların (kimi) 'onlar üç kişidir, dördüncüleri de köpekleridir,' diyecekler. Kimileri de, 'beş kişidir altıncıları da köpekleridir' diyecekler. (Bunlarınki bilinmeyen hakkında tahmin yürütmedir. (Kimileri de) 'onlar yedi kişidir, sekizincisi köpekleridir.' derler. De ki: Rabbim daha iyi bilir. Onları insanlardan ancak pek azı bilir. Artık onlar hakkından sathi bir tartışma dışında bir tartışmaya girişme ve onlar hakkında hiç kimseye birşey sorma!"[1082]

Soru: Gençlerin sayısı neden kesin olarak verilmemiştir?

Cevap: Kur'an'ın yöntemlerinden birisi de, adet, renk, isim

1080 Bkz: İbn Kesir, *Tefsir*, 3/127.
1081 İbn Âşûr, *Tefsir*, 15/290.
1082 Kehf, 18/22.

üzerinde fazla durmaması ve detaya girmemesidir. Kehf Sûresi'nde olduğu gibi, *Mağara Yiğitleri*nden bahsedilmiş, ancak isim ve adetleri üzerinde detaya girilmemiştir. Kıssadan alınacak ibret ve dersler işlenmiştir. O da dirilmenin mümkün olacağını göstermektir. Allah Teâla, onları 300 küsur yıl uyuttuktan sonra tekrar uyandırarak dirilişin mümkün olacağını göstermiştir. Müşrik bir toplumda Allah'a nasıl davet edilir, inanç nasıl yaşanır, zalim idarecilere hakikat nasıl anlatılır? Kıssanın bizlere vermek istediği bu önemli konulardır. Köpeklerinin isim veya rengi, onların adet ve isimleri gibi gayb konusunda detaya girmemiz istenmemiştir. Bu konuda *Razî* şunları der: Adetleri konusunda söylenenler, tahmin yürütmekten başka birşey değildir. Gaybî konularda tahminlerde bulunmak caiz olmaz. Onların sayısını Rabbimiz daha iyi bilir. Bilmemizde yarar olsaydı, Allah bizlere bildirecekti."[1083]

* * *

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا

"Onlar mağaralarında üç yüz yıl ve buna ilaveten dokuz yıl kaldılar."[1084]

Sual: Âyette, neden doğrudan "*üç yüz dokuz yıl*" değil de "*üç yüz yıl buna ilaveten dokuz*" denilmiş?

Cevap: Şemsî takvimine göre üç yüz yıl, kamerî takvime göre de üç yüz dokuz yıl kaldıklarını ifade etmek içindir. Zira iki takvim arasındaki fark, her yüzyıl için üç yıldır."[1085] En doğrusunu Allah bilir.

* * *

[1083] Râzî, *Tefsir*, 7/449.
[1084] Kehf, 18/25.
[1085] Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/119.

أُوْلَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا

"İşte onlara Adn cennetleri vardır; altlarından ırmaklar akar; orada altından bileziklerle süslenecekler; ince ve kalın ipeklerden yeşil elbiseler giyecekler; tahtlar üzerine dayanıp kurulacaklar. O ne güzel mükafat, ne güzel kurultaydır!"[1086]

مُتَّكِئِينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ

"Astarları atlastan mefruşata yaslanırlar."[1087]

Soru: Âyette geçen بطاءن/*betâin* sözcüğü, *Kıbtî* lehçesinden gelmedir, استبرق/*istebrak* ise *Farsça* bir kelimedir.[1088] Oysa birçok âyette Kur'an, *Arapça* olarak indirildiğini belirtiyor.[1089] Bu bir çelişki değil midir?

Cevap: Hayır. Herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Yukarıda geçen kelimelerin yanında بارق/*vebârık* [1090], سرادق /*serâdık*[1091] فردوس/*firdevs*,[1092] سندس/*sündüs*[1093] ve benzer diğer bazı kelimelerin de *Farsça* veya diğer dillerden olması[1094], Kur'an'ın *Arapça* olma özelliğine halel getirmez. Zira yetmiş bin küsur[1095] kelimenin içinde beş-on kelimenin *Arapça* olmaması istisna hükmündedir ki her lisanda başka dillerden kelimelerin bulunması mümkündür. Kur'an'da *Arapça* dışında kelime bulunup bulunmadığı konusunda alimler üç ayrı görüş belirtmişlerdir.

1086 Kehf, 18/31.
1087 Rahmân, 55/54.
1088 Suyutî, *el-İtkân*, 1/370-371.
1089 Bkz: Yûsuf,12/2, Şuarâ, 26/95, Rad, 13/37.
1090 Vâkia, 56/8.
1091 Kehf, 18/29.
1092 Müminun,23/11
1093 Kehf, 18/31.
1094 Suyutî, *Mu'terek*, 3/ 370-375.
1095 Zerkeşî, *el-Burhân*, 2/249.

1. Kur'an'da *Arapça* dışında kelimelerin bulunmadığını söyleyenler: Bunlara göre Kur'an'da *Arapça* dışında herhangi bir dilden kelime yoktur. Kelime, harf, kaide ne varsa hepsi *Arapça*'dır.

2. Kur'an'da *Arapça* dışında kelimelerin olduğunu söyleyenler de, söz konusu kelimelerin çok az sayıda olduğunu söylemişlerdir. Başka dillere karışıp kullanıldıkları için yabancı oldukları iddia edilmiş ise de asıl itibariyle hepsi *Arapça*'dır.

3. Diğer bir kesim de, yabancı oldukları söylenen kelimelerin, asıl itibariyle Arapça olmadığını söylemiştir. Söz konusu kelimeler,dillerin karışmasından dolayı *Arapça*'ya girmişlerdir. Araplar onları kullanarak kendi dillerine uydurmuşlardır. Öyle ki *Arapça*'dan farkları kalmamıştır. Kur'an, onları değişen biçimleriyle almıştır. Asıl itibariyle yabancı iseler de, kullanılış itibariyle Arap diline mal olmuşlardır. Tercihe şayan görüş de budur.[1096]

* * *

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا

"Kendilerine doğru yol(u gösteren peygamber) geldiğinde insanları iman etmekten ve günahlarının bağışlanmasını istemekten alıkoyan şey, sadece kendilerine, öncekilerine gelen dünya azabının gelmesi veya(ahiret) azabını(n) gözleri önüne serilmesini beklemek olmuştur."[1097]

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا

"Kendilerine doğru yolu gösteren rehber geldiğinde insanların iman etmelerine ancak şöyle demeleri engel oldu. 'Allah bir insanı mı peygamber gönderdi?'"[1098]

[1096] Şeltut, *el-İslâm Akide ve Şeria*, s. 473-474, s. 11/14.
[1097] Kehf, 18/55.
[1098] İsrâ, 17/94.

İşkâl: İlk âyette insanları iman etmekten alıkoyan iki engel belirtilmişken, ikinci âyette üçüncü bir engel belirtilmiştir.[1099]

Çözüm: Âyetler arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. İlk âyet, inkâr nedenlerinden ikisi belirtilmişken diğer âyette de ayrı bir neden belirtilmiştir. İlk âyete belirtilen engeller; **1.** Geçmiş toplulukların başlarına gelen musibet ve belaların kendi başlarına hemen gelmemesi. Zira onlar her günah için acil bir musibet ve bela bekliyorlardı. Oysa âyetin siyakında, azaptan önce peygamberlerin gönderildiğini belirtilmiştir. Allah Teâla hiçbir kavmi gerekçe olmadan helâk etmez. Bu nedenle iman edenlere müjdeler verildiği gibi, inkâr edenler de dünya ve ahiret cezasıyla korkutulmaktadırlar. **2.** Kıyamet kopmadan azabın kendilerine gelmemesi.[1100] Allah Teâla, inkârcı ve günahkârların pişmanlık duyup tövbe etmeleri için her günah işleyene hemen ceza vermediği gibi, ahiret cezasına da mesafe koymuştur.

Kur'an'ın kastettiği kişilerin gayesi iman etmek değildi. Zira iman etmek isteselerdi birçok delil bulacaklardı. Ancak onların istediği, geçmiş kavimlerde olduğu gibi, inkâr edip hemen helâk olmalarıydı. Âyet, iradelerini kötüye kullandıkları için helâk olduklarını belirtmiştir.[1101] İkinci âyette ise, inkârcıların peygamberlerin *insan* olma vasıflarını anlamadıkları için iman etmedikleri belirtilmiştir. Onlara göre peygamber insan değil, melek cinsinden olmalıydı. Oysa peygamberlerin insanlardan olmalarının birçok hikmeti vardır. Onlar, insanları terbiye ederler, aralarına katılırlar, İnsanlar onların hayat ve hareketlerini kendilerine model seçerler. Melek olsalardı, bu hususların gerçekleşmesi mümkün olmayacaktı. Münkirleri, 'cinsimizden olmayan peygamberlere nasıl tabi olacağız' diyeceklerdi. Allah, risâletini nereye ve kime vereceğini en iyi bilendir.

Kısacası, her iki âyet, inkâr nedenlerini ayrı açılardan ele almıştır. Herhangi bir çelişki söz konusu değildir.

[1099] Zerkeşî, *el-Burhan*, 2/67.
[1100] Bkz: Bakara, 2/114, Mâide, 5/23.
[1101] Bkz: Tabatabâi, *el-Mizân;* Hicazî, *et-Tefsiru'l Vâdıh*, Cüz, 15/s.71.

حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا

"Nihâyet ikisi gemiye bindikleri zaman O, (Hızır) gemiyi deldi. (Mûsâ:) Halkını boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen (ziyanı) büyük bir iş yaptın! dedi."[1102]

فَانطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ

"Yine ikisi yürüdü. Nihâyet bir erkek çocuğa rastladılar. (Hızır) hemen onu öldürdü. (Mûsâ) dedi ki: "Tertemiz (günahsız) bir canı bir can karşılığı olmaksızın mıkatlettin?"[1103]

فَانطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا

"Yine ikisi yürüdü. Nihâyet bir köy halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındı. Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar. Hızır, hemen onu doğrulttu. (Mûsâ), 'dileseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın.' dedi."[1104]

İşkâl: İlk iki âyette, görünürde meşru olmayan iki eylemin işlenmesi.

Çözüm: "*Ben bunu kendiliğimden yapmadım.*" (18/82) âyeti, özet olarak *Hızır*'ın yaptıklarına bir cevap niteliğindedir. Zira yapılanlar görünürde anlamsız gibi görünseler de, hikmet ve merhameti sonsuz Allah'ın emriyle işlenmiştir. Ancak âyetleri yanlış değerlendiren bazı çevreler, onları meşru olmayan bazı yönlere çeviriyorlar. Yaptıklarını da *batınî anlam* ile geçiştirmeye çalışıyorlar.

İnsan, çocuklarına gözlerinin nuru ve soyunun devamı olarak bakar. Ancak oğul veya kız salih değillerse ana babalarını din hususunda fitneye sokar, kendileri için hırsızlık yapmalarına ya da Allah'ın razı olmadığı bir işi yapmalarına sebep olabilir-

---

[1102] Kehf, 18/71.
[1103] Kehf, 18/74.
[1104] Kehf, 18/77.

ler. Salih insan, sadece bu hayatı nazar-ı itibara almaz. Her iki hayatı birden düşünür O halde salih ana ve baba dinleri hususunda onlara zarar verecek, onları Allah'a itaatin dışına çıkaracak ve günaha sürükleyecek evlat sahibi olmakla evlat sahibi olmamak arasında muhayyer bırakılacak olsalar, evlat sahibi olmamayı tercih ederler. Yüce Allah, salih ebeveyne "şu oğlunuz sizi ateşe götürecek, sizleri azgın ve kâfir yapacak." diyecek olsa, ebeveyn: 'Ey Rabbimiz onu istemeyiz' diyecekler. İşte Yüce Allah, ana-babaya hayır dilemiştir. Hatta onlara bolca merhamet etmiştir.[1105]

Henüz çocukken ecelini doldurmuş olan bu çocuğun öldürülmesi, dünyada günah işlemesine engel olmuş ve cennette onlarla beraber olmasına sebep olmuştur. Yüce Allah, o çocuk yerine kendilerine salih bir evlat vermeyi dilemiştir. Allah, dünya ölçüleriyle şer gibi görünen bu iş sebebiyle ebeveynin imanlarını koruduğu gibi, çocukları yerine onlara salih bir evlat vermiştir.[1106] Bu hareket ile *Hızır,* hem çocuğun anne-babasını hem de toplumu bir azgından kurtarmış oldu.

Gemiyi delmesine gelince, *Hızır*, Allah'ın emriyle fukaranın maslahatını düşünerek bunu yaptı. Zira *Hızır*, kralın durumunu biliyordu. Zaten Allah ona bildirmişti. *Hızır*, malın gerçek sahibi gibi, malının bir kısmını kurtarma pahasına bir kısmını yok ediyordu. Görünürde bir bozma eylemi işlense de gerçekte iki zarardan daha hafif olanı tercih etmek söz konusuydu. Bunu ise *Hz. Mûsâ* değil, *Hızır* fark etmişti.[1107]

Duvarı düzeltme konusu da, her şeyi bilen ve haberdar olan Allah'ın iradesiyle olmuştur. Salih bir insanın yetim kalan iki çocuğuna *Hızır*'ın yardımından ibaretti. Babaları çocuklarının geçimini düşünerek o günkü uygulama ile duvarın altına bir miktar mal bırakmıştı. Baba, ihtiyaç halinde çocuklarının malın

---

[1105] Şa'râvî, *Kur'an Mucizesi*, s. 301-302.
[1106] Şa'râvî, , a.g.e., s.306.
[1107] İbn Âşûr, *Tefsir*, 16/14.

yerini bulmalarını Allah'tan istemiş olacak ki takdiri ilâhî bu vesileyle malları ellerine ulaştı. Rüşt çağına ulaşmadan duvar düşseydi, başkaları bu malı götürebilirdi. Mallarının bu şekilde korunması da Allah'ın lütfu keremiyle oldu.[1108] Duvar tekrar ikame edildi ve rüşt çağına geldiklerinde bizzat kendileri mallarını aldılar.

* * *

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ

"Gemi var ya, o denizde çalışan yoksul kimselerindi."[1109]

İşkâl: Âyette söz konusu edilen kimseler, gemi sahibi oldukları halde, kendilerine "*miskinler*" denilmesi.

Cevap: *Miskin,* her zaman *fakir* veya *muhtaç* anlamında kullanılmaz. Âyette, geçimleri için didinip çaba gösterdikleri, korunmaya muhtaç oldukları ve sayıları çok olduklarından, gelirleri giderlerini karşılamadığından dolayı kendilerine *miskinler* denilmiştir.

(19) MERYEM SÛRESİ

يَايَحْيَى خُذْ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا

"Ey Yahya Kitab'a (Tevrat'a) var gücünle sarıl ve henüz sabi iken ona ilim ve hikmet verdik."[1110]

Soru: *Hz. Yahya*'nın çocuk yaşta, âyette geçen sıfatlara nail olmasının hikmeti nedir?.

[1108] İbn Âşûr, a.y.
[1109] Kehf, 18/79.
[1110] Meryem, 19/12.

Cevap: Allah Teâla, nimetlerini büyüklere verdiği gibi, küçüklere de verir. Bazen hikmeti bilinir bazen de bilinmez. İsrailoğulları, *Hz. Yahya* ve *Hz. İsa* konusunda ihtilafa düşünce, Allah küçük yaşta onlara nübüvvet ve hikmet verip İsrailoğullarını ilzam etti.[1111]

* * *

قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ

"Meryem benim nasıl bir oğlum olabilir ki bana hiçbir insan dokunmadı, dedi."[1112]

Soru: *Hz. İsa*'nın babasız doğmasının hikmeti nedir?

Cevap: Allah'ın kudretinin tecellisinden başka birşey değildir. *Hz. İsa*'nın babasız doğması yer, gökler ve onların aralarında bulunanların yaratılmasından daha zor ve daha garip değildir. Hatta insanın bir dişi ile bir erkekten doğmasından ve diğer canlıların oluşum safhalarından da acayip değildir. Tüm bunlar, sonsuz kudret, ilim ve hikmet sahibi bir *Zat*'ın eseridir. Kur'an, *"Biz İsa'yı ve annesini bir âyet kıldık."* buyurmuştur."[1113] Bu konuya itiraz edenler, peygamberlere verilen mucizelere inanıyorlarsa problem yok. Mucizelere inanmayıp, Allah'a inanıyorlarsa, *Hz. Âdem*'in annesiz ve babasız yaratıldığını inkâr etmezler. *Hz. Âdem*'i anne babasız yaratan *Zat*, neden *Hz. İsa*'yı babasız yaratmasın? Birçok canlının kendi cinsi dışında canlılar doğurduğu, bazen günlük gazetelere konu olur. 15 Şubat 1933 tarihli *el-Ehram* gazetesi, bir koyunun bir maymun doğurduğunu yazmıştı. *Hz. İsa*'nın babasız doğması da böyle istisnai bir olaydı.[1114] *Hz. Âdem*'in yaratılması da bir mucize idi, ancak aradan çok zaman geçmişti. *Hz. İsa*'nın yaratılmasıyla mucize yenilenmiş oldu.

[1111] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/173.
[1112] Meryem, 19/20.
[1113] Müminun, 23/50.
[1114] Neccâr, *Kasas*, s.407-408.

وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا

"Hurmanın dalını kendine doğru silkele, üzerine olgunlaşmış taze hurmalar dökülsün."[1115]

Soru: *Hz. Meryem* neden hurma ağacını silkelemekle emir olundu?

Cevap: O esnada *Hz. Meryem*'e bakacak ve hizmet edecek kimse yoktu. Yeni doğum yapmış bir kadının hizmet etme imkanı yoktu. Hurma, herhangi bir çabayı gerektirmeyen, tatlı ve kuvvetli bir gıdadır. Doğum yapan kadınlar için çok yararlıdır.[1116] Allah Teâla, *Hz. Meryem*'e kütüğü sallamadan da rızk gönderebilirdi. Kütüğü sallaması, sebeplere sarılmayı öğretir.

* * *

يَاأُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا

"Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir kimse değildi. Annen de iffetsiz değildi."[1117]

İşkâl: *Hz. Meryem*, *Hz. Harun* döneminde olmadığı halde, ona *"Ey Harun'un kız kardeşi"* denilmesi.

Cevap: Aynı soru Hz.Peygamber'e sorulmuştur. *Muğire b. Şube* anlatıyor: Resûlullah, beni *Necran* kabilesine gönderdi. *Necran*'lılar, 'Sizler *Ey Harun'un kız kardeşi*' âyetini okursunuz, oysa, *Hz. Mûsâ, Hz. İsa*'dan çok zaman önceydi, dediler. Ben birşey demedim, gelip aynısını Resûlullah'a anlattım. Resûlullah şöyle dedi: Onlar, çocuklarına geçmiş salih kişi ve velilerin isimlerini koyarlardı."[1118]

* * *

[1115] Meryem, 19/25.
[1116] Neccâr, a.g.e,s. 409.
[1117] Meryem, 19028.
[1118] İbn Kesir, *Tefsir*, 3/196.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا

"Kitapta İbrahim'i an. Zira o, dosdoğru biri, bir peygamberdi."[1119]

Sual: Neden doğruluk sıfatı peygamberlik sıfatından önce gelmiştir?

Cevap: Peygamberlikte ilk ve en önemli özellik sadakattır. Sadık olmayan peygamberde olamaz.[1120]

* * *

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا

"Orada boş söz değil, hoş söz duyarlar ve orada sabah-akşam kendilerine ait rızkları vardır."[1121]

İşkâl: Cennette gece ve güneş olmadığı halde, *sabah ve akşam*dan bahsedilmesi.

Çözüm: Orada gece ve güneş yoktur. Nimetlerin devamlılığını belirtmek için kinaye olarak sabah-akşam ifadesi kullanılmıştır.[1122]

* * *

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا

"İçinizden oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu Rabbin için kesinleşmiş bir hükümdür."[1123]

İşkâl: Cehenneme herkesin uğraması.

Çözüm: a- Âyetin sibakı göz önünde bulundurulsa hitabın

1119 Meryem, 19/20.
1120 İbn Reyyân, *er-Ravd*, a.g.e., 1/238.
1121 Meryem, 19/62.
1122 İbn Âşûr, *Tefsir*, 16/138.
1123 Meryem, 19/71.

müşriklere olduğu anlaşılacaktır. Yani, Ey Müşrikler! Hiçbir kesim ve ekolünüz istisna olmaksızın hepiniz cehenneme uğrayacaksınız. Hiç kimseye güvenmenize gerek yok. Öncülerinizle beraber ateşe gireceksiniz. Bu Allah ilminde kesinleşmiş bir hükümdür.[1124] **b-** Müminlerin cehenneme uğramaları söz konusu olsa bile, azap görmeleri için değil, temâşâ ve ibret almaları içindir. Asiler, zillet ve horluk içersinde cehennemi boylayacaklar. Müminler ise, uğrayıp döndükten sonra kurtuldukları için hamd ve şükr edecekler. Şu hadis, âyetin tefsiri niteliğindedir. "Herkes cehenneme uğrayacak, ameli iyi olanlar geri döneceklerdir."[1125]

(20) TÂ-HÂ SÛRESİ

الرَّحْمَانُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

"O, Rahman, Arş'a hakim oldu."[1126]

Sual: Kur'an ve Sünnet'te *istivâ* fiilinin *Rahman* sıfatıyla gelmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Allah Teâla, mevcudatı yaratmakla bizlere merhamet etmiştir. Allah, herkese konumuna göre merhamet etmektedir. Kimilerine rahmeti bu dünyada kimisinin de cezasını ertelemek suretiyle ahirette gerçekleşmektedir.[1127]

* * *

وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى

"Ey Resûlüm, Mûsâ olayının haberi sana geldi mi?"[1128]

[1124] İbn Âşûr, *Tefsir* 16/149.
[1125] İbn Kesir, Tefsir, 3/218
[1126] Tâ-Hâ, 20/5.
[1127] Şa'rânî, Abdulvahhab, *el- Yevâki't ve'lCevâhir*, 1/100 .
[1128] Tâ-Hâ, 20/9.

Sual: *Hz. Mûsâ*'nın Kur'an'da çok fazla zikredilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: *Hz. Mûsâ* ve İsrailoğulları Kur'an'da en çok zikredilen iki konudur. İsrailoğulları her türlü kötülüğü işleyen bir kavimdi. *Hz. Mûsâ* onları menetmeye çalışıyordu. Bu nedenle İsrailoğulları anılınca *Hz. Mûsâ* da anılır. *Hz. Şuayb, Hz. Hızır* ve *Firavn*'un da İsrailoğullarıyla anılmaları, Kur'an'da *Hz. Mûsâ* ve İsrailoğullarının çok anılmalarının nedenleri arasındadır.

Hz. Mûsâ'nın ibret dolu hayatı, annesinin batınında iken başlamış ve ömrünün sonuna kadar ibret ve derslerle devam etmiştir. Keza, mücadelesi, nasihat, davet, cihat, uyarı ve müjdelerle doludur. Gösterdiği mucizeler Kur'an'da sık sık geçer. O, hamakatın zirvesinde olan kavminden çok işkence ve sıkıntı çekti. Doğduktan hemen sonra sandığa konulup denize atılması, *Firavn*'un sarayında bir yetim olarak yetişmesi, çöllerde sade hayat sürmesi, çobanlık etmesi, zorba ve diktatör bir idareyle uzun ve çetin mücadelesi Kur'an'da geçer. Bu nedenlerle Kur'an'da en çok anılan peygamber olmuştur.[1129]

إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِي الْمُقَدَّسِ طُوًى

"Muhakkak ki ben senin Rabbinim, hemen pabuçlarını çıkar. Çünkü sen kutsal Vadi, Tuva'dasın."[1130]

Soru: *Hz. Mûsâ*'ya neden pabuçlarını çıkarması emredildi?

Cevap: Mukaddes bir yerde olduğu hatırlatılıyor. İlahî tecellilerin zuhur ettiği bir yerde, pabuç veya ayakkabılarla gezilmez.[1131] Tuva vadisi, mescit ve mabede benzetilmiştir. Sevdiğimiz misafire "ceket ve ayakkabılarını çıkar ki rahat edesin, sonra da sohbet ederiz." deriz.

* * *

[1129] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/206-207.
[1130] Tâ-Hâ, 20/12.
[1131] Kutub, Seyyid, *Fi Zilâl*, 4/2330.

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَى

"Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Herkes peşine düştüğü şeyin karşılığı bulsun diye nerdeyse onu (kendimden) gizleyeceğim."[1132]

Soru: Kıyametin kopma zamanı neden gizlenmiştir?

Cevap: Peygamberler dahil, hiç kimseye söylenmeyen en önemli gaybî konu, kıyametin ne zaman kopacağıdır. İnsanlar kıyametin ne zaman kopacağını bilselerdi, günahlara dalıp ölüme yakın zamanda tövbe edeceklerdi. Kıyamet en büyük muhakeme yeridir. Allah Teâla, kullarından her zaman için muhakemeye hazırlıklı olmalarını istemiştir.

* * *

وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَامُوسَى

"O sağ elindeki ne ey Mûsâ?"[1133]

Soru: Allah Teâla her şeyi bildiği halde neden *Hz. Mûsâ*nın elindekini sordu?

Cevap: Allah Teâla'nın sorması, bilmek veya öğrenmek gayesiyle değildi. Ona teselli, güç ve güven vermek içindi. Allah onu teskin etmek istiyordu. Zira önünde büyük bir mücadele vardı, ona hazırlanıyordu. Allah, tekellüm ve soru sorma yöntemiyle onu terbiye ediyordu. Benzerini günlük hayatımızda da müşahede ederiz. Meselâ birine bir parça kumaş veririz, sonra da ona, 'bu nedir?' deriz. *"kumaşdır"* deyince, 'şimdi onu gözünün önünde nasıl yakıp küle çevireceğime dikkat et.' deriz[1134] Misalde olduğu gibi, Allah Teala'nın soru sorması, gösterilecek mucizenin büyüklüğünü göstermek ve elindekinin ne olduğunu ona tekrar hatırlatmak, mucize gerçekleştikten sonra, acaba elimdeki asa mı idi yoksa başka birşey mi idi kuşkusuna mahal

---

[1132] Tâ-Hâ, 20/15.
[1133] Tâ-Hâ, 20/17.
[1134] Halidi, *el-Kasas*, 2/360.

bırakmamak içindi. Soru sormanın eğitimle ilgilisi vardır. Öğretmen bildiği halde öğrencisine soru sorar.

* * *

قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَى

"O, benim asamdır dedi. Ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak silkelerim, benim ona başka ihtiyaçlarım da vardır."[1135]

Soru: Allah, ona "elindeki nedir?" dediği halde, neden *"asamdır."* demekle yetinmedi, cevabı uzattı.

Cevap: Sualin yöneldiği makam, en yüce makamdır. Onun ötesinde bir lezzet düşünülemez.

Hz. Musa daha çok *haz* almak istedi.[1136]

* * *

فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى

"Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan oldu"[1137]

İşkâi: Bu âyette yılanın, حية/*Hayye*, A'râf, (7/107) ve Şuarâ (26/32) sûrelerinde ثعبان/*Sü'bân*, Kasas (28/31) Sûresi'nde de جان /*Cânn* olarak değişik lafızlarda gelmesi.

Çözüm: Âyetlerde yılanın değişik lafızlarla anılması, mucize esnasında yılanın sergilediği değişik durumları belirtmek içindir. جان/*Cânn*, yılanın ince halidir. Biraz uzayıp büyüyünce büyük yılan anlamına gelen ثعبان/*sü'bân* olur. Yani yılan, ince-

---

[1135] Tâ-Hâ, 20/18.
[1136] İbn Reyyân, *er-Ravd*„ 1/245.
[1137] Tâ-Hâ, 20/20.

lik ve zarafette جان/*cânn* idi. Büyüklükte ise ثعبان/*sü'bân* idi. حية/*Hayye*, ise yılanların genel adıdır.[1138]

* * *

فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى

"Onu (asayı) hemen yere attı. Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan (oluverdi)."[1139]

Soru: *Firavn* ve kavmi hazır olmadığı halde yılanın asaya dönüşmesinin hikmeti neydi?

Cevap: *Hz. Mûsâ* tek başına iken, Allah onu eğitmek istemişti. Bugünkü ifade ile, o bir provadan ibaretti. *Hz. Mûsâ* ilkin durumu görüp müşahede edecek, daha sonra da herhangi bir heyecan veya korku duymadan mucizeyi ortaya koyacaktı.[1140]

* * *

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي

"Dilimden şu bağı (zorluğu) çöz."[1141]

Soru: Ulûlazm bir Peygamber olan *Hz. Mûsâ*'nın dilinde bağın olması risâlet makamıyla bağdaşır mı?

Cevap: *"Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür."*[1142] âyetiyle *Hz. Mûsâ*'nın dilinde herhangi bir pepeme veya düğümün olmadığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki: *Hz. Mûsâ, Medyen*'de on yıl kalınca lehçesi değişmiş ve *Mısır* lehçesini unutmuştu. *Hz. Harun*'un beraberinde olmasını bundan dolayı

1138 İbn Reyyân, *er-Ravd*„ 2/246.
1139 Tâ-Hâ, 20/20.
1140 İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/246.
1141 Tâ-Hâ, 20/27.
1142 Kasas, 28/34.

istiyordu ki ona tercüme ve ifade etmede yardımcı olsun. *Hz. Harun, Mısır* lehçesini iyi biliyordu. Her şeyin ötesinde Allah, *Hz. Mûsâ*'nın dilinde bir kekemelik, sürçme ve pepeleme yaratmasının hiçbir nedeni yoktur. Bu nedenle peygamberler görünüş, kişilik ve yetenek olarak insanların en üstünü olurlar. Çünkü onlar kekemelik, pepelik gibi aksaklıklar nedeniyle insanların alayına hedef olmamak için hem görünüş, hem de davranış bakımından etkili olmak zorundadırlar.[1143]

Kısacası, "*ukde*"den kasıt, şive farklılığından doğan zorluktur.

* * *

اذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى

"İkiniz Firavn'a gidin. Çünkü o iyiden iyiye azdı."[1144]

Soru: Allah Teâla, *Firavn*'un iman etmeyeceğini bildiği halde, neden iki elçisini kendisine gönderdi?

Cevap: Allah Teâla, bütün insanların davet karşısındaki durumlarını bildiği hâlde, Kur'an'ı tüm âleme uyarıcı olsun diye göndermiştir.[1145] *Firavn*'un iman etmemesine herhangi bir mazereti kalmasın ve Allah ilminin, insanın ihtiyarını elinden almadığı iyice bilinsin diye elçilerini gönderdi. Her iki elçi de ona mucizeler gösterdi. *"Eğer biz bundan önce onları bir azapla helâk etseydik, muhakkak ki şöyle diyeceklerdi. Ya Rabbi bize bir elçi gönderseydin de şu aşağılığa ve rüsvalığa düşmeden önce âyetlerine uysaydık."*[1146] Âyeti, kendilerine elçi gönderilmeyen insanların mazeret ileri sürebileceklerini belirtmektedir.

* * *

[1143] Bkz. Mevdûdî, *Tefhim*, 3/225.
[1144] Tâ-Hâ, 20/43.
[1145] Furkân, 25/1.
[1146] Tâ-Hâ, 20/134.

فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى

"Mûsâ içinde bir korku duydu."[1147]

Soru: *Hz. Mûsâ* peygamber olmasına rağmen neden korktu?

Cevap: İnsan yaratılışı gereği korkar. *Hz. Mûsâ,* (a.s.) önceden benzer bir durumla karşılaşmamıştı. Bulunduğu makam önemliydi. Alemlerin Rabbi Allah Teâla'nın kudretini görüp de etkilenmemek elde değildir. Sihirbazlar ise yaptıklarının uydurma olduğunu bildikleri için herhangi bir endişe duymadılar.[1148]

* * *

قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ
فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي

"(Harun) Ey annemin oğlu dedi, saçımdan sakalımdan tutma, ben senin 'İsrailoğullarının arasına ayrılık düşürdün, sözümü tutmadın' demenden korktum."[1149]

İşkâl: *Hz. Mûsâ*'nın *Hz. Harun*'un sakalından tutması.

Çözüm: *Hz. Mûsâ,* dini duyarlılığı yüksek bir zattı. Allah için hiddetlenirdi. Kavmine mucizeler gösterildiği hâlde, buzağıya taptıklarını görünce dehşete düştü, elindeki levhaları bıraktı ve *Hz. Harun*'un sakalından tuttu.[1150] Bu durum beşer olmasından kaynaklanıyordu. Sinirleri yatışınca hemen kendine geldi. *Hz. Mûsâ*'nın bu hareketi nefsiyle ilgili birşey değildi. Dinî hamasetinden kaynaklanıyordu. Hz. Peygamber'in de hayatında buna benzer olayları görmek mümkündür.[1151]

* * *

[1147] Tâ-Hâ, 20/67.
[1148] Râzî, *Tefsir*, 29/22.
[1149] Tâ-Hâ, 20/97.
[1150] Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/550.
[1151] Bkz: Buharî, *İlim*, 28; Müslim, *Salat*, 182.

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي

"(Sâmiri) dedi ki ben onların görmediklerini gördüm. Zira O elçinin öğretilerinden bir (avuç) miktar aldım. Ancak onu attım. Nefsim böyle (yapmayı) bana hoş gösterdi."[1152]

İşkâl: Âyette geçen "*elçinin eserinden bir avuç aldım*" ifadesi.

Çözüm: Mealde de geçtiği gibi, eserden maksat *Hz. Mûsâ*'ya vahiyle verilen *öğretiler*dir. Şeytanın vesvesesiyle onlardan vazgeçmişti.[1153] Tefsirlerin çoğunda, "*Cibril atının ayak izleri*" şeklindeki yorumun sağlam bir dayanağı yoktur.[1154]

* * *

وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى

"Âdem, Rabbine asi olup yolunu şaşırdı."[1155]

İşkâl: *Hz. Âdem*'e *isyan*ın nispet edilmesi.

Çözüm: *Hz. Âdem*'in isyan etmesi, hilaf-i evlâ türündendi. Bir aile bireyinin herhangi bir konuda aile reisini dinlememesine benzer. Yani olmaması daha uygun bir durumdu. Olayın gerçekleştiği yer de önemlidir. Âyet, olayın peygamberlikten önce mi sonra mı olduğu konusuna değinmemiştir. *İsyan*ın peygamberlik ve tekliften önce olma ihtimali daha güçlüdür.[1156]

* * *

[1152] Tâ-Hâ, 20/96.
[1153] Hicâzî, *et-Tefsiru'l- Vâdıh*, Cild.2, Cüz,15, s.144.
[1154] İbn Âşûr, *Tefsir*, 17/296.
[1155] Tâ-Hâ, 20/121.
[1156] Krş: İbn Âşûr, *Tefsir, 17/327*

وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا

"Kim zikrim (kitabım)dan yüz çevirirse ona sıkıntılı bir hayat olacak."[1157]

İşkâl: Kur'an'dan yüz çeviren birçok kişinin şaşaalı ve görkemli hayat sürmeleri.

Cevap: Sıkıntı ve ıstırapların yeri kalp ve ruhtur. Kur'an'dan yüz çevirenlerin sıkıntıları zaman zaman dışa da yansımaktadır. Verem hastası belki dışardan formunda ve sağlıklı görülür. Ancak içi ve bünyesi mikrop kapmış ve tahrip olmuştur. Dünyada bir saniyede meydana gelen cinayet ve suçları düşünürsek, Kur'an'dan yüz çevirmenin neticesini öğrenmiş oluruz. Ahiret azabı ise daha çetindir. Zikirden yüz çevirmenin cezası mutlaktır, yüz çeviren er geç farkına varacaktır.

(21) ENBİYÂ SÛRESİ

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ

"Her canlı şeyi sudan yarattık."[1158]

خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ

"İnsan aceleci tabiatta yaratıldı."[1159]

İşkâl: İnsanın neden yaratıldığının, iki âyette değişik belirtilmesi.

Çözüm: Günümüz bilim dünyasının evrensel olarak kabul ettiği bir gerçeği, Kur'an, son derece özlü olarak dile getirmiştir. İlk âyet, üç boyutlu bir anlam ortaya koymaktadır. **1.** Su ve

---

[1157] Tâ-Hâ, 20/124.
[1158] Enbiyâ, 21/30.
[1159] Enbiyâ, 21/37.

özellikle deniz tüm canlı türlerinin ilk örneği (prototype)nin ortaya çıktığı ortamdır. **2.** Var olan ya da tasarlanabilen tüm sıvılar içinde yalnızca su, hayatın ortaya çıkıp tekamül etmesi için uygun ve gerekli özelliklere sahiptir. **3.** Hayvansal ya da bitkisel canlı bir hücrenin fiziksel temelini oluşturan ve içinde hayat olgusunun belirebileceği yegane madde ortamı olan *protoplazma* büyük ölçüde sudan ibarettir ve bütünüyle suya dayanmaktadır.[1160] İlk âyet, canlı varlıkların aslına dikkat çekmektedir. İkinci âyette "*insan aceleden yaratıldı*" denmesi, aceleci özelliğinin onun her tarafını kuşatmış olduğunu belirtmek içindir. İnsan, aceleden yaratılmışçasına acele hareket etmektedir. "İnsanoğlu et ve kemikten yaratılmıştır." ifadesi de genel itibariyle insanı meydana getiren unsurları ifade içindir. Bundan dolayı âyete, "insan aceleci olarak yaratıldı" mealini verdik. Âyet, insanın önemli bir psikolojik özelliğini ortaya koymaktadır. İki âyet arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir.

* * *

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِيْنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ

"Biz senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen onlar ebedî mi kalacaklar?"[1161]

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

"Her canlı ölümü tadacaktır."[1162]

İşkâl: Âyetler hiç kimseye ebedilik verilmediğini ve her canlının öleceğini belirttiği hâlde, *Hz. Hızır, Hz. İsa ve Hz. İlyas* gibi bazı zatların hayatta oldukları iddiasının izahı.

Cevap: Her iki âyet de, gâyet açık bir biçimde, her canlının öleceğini belirtmektedir. *Hz. Hızır, Hz İsa ve Hz. İdris* gibi zatların hayatta olduğuna dair Kur'an ve sağlam sünnetten her-

---

[1160] Esed, *Ku'ran Mesajı*, 2/650-651.
[1161] Enbiya, 21/34.
[1162] Enbiya, 21/35.

hangi bir delile sahip değiliz. Hayatta olduklarını söyleyenler, iddialarını mükâşefeye dayandırmışlardır.[1163]

Hz. İsa, Hz. İdris ve Hz. Hızır'ın vefat ettiklerini söyleyenler ise şu delilleri ortaya koymuşlardır.

1. Yukarıda geçen âyetler mutlaktır." *Hiçbir insana...*" ve "*Herkes...*" ifadeleri kullanıldığına göre, buna *Hz. İsa, Hz. İdris ve Hz. Hızır* da dahildir.

2. Hayatta olsalardı, peygamberimizi ziyaret edip, Cuma, bayram ve cihatta kendisiyle beraber olacaklardı.

3. "Şu anda yaşayan herkes yüz yıl içinde vefat edecektir"[1164] hadisi de vefat ettiklerini göstermektedir. *Buharî, İbn Teymiyye, Âlûsî, Ebu Fudayl el-Mursî, Ebul Hüseyin b. el-Münâdî* gibi meşhur alimler de bu görüştedirler.[1165] Hz. Peygamber'in *Hz.Mûsâ* ve diğer bazı peygamberlerle karşılaşması ise, ruhlar alemiyle ilgili bir konudur. Miraç'ta *Hz. Mûsa* ile karşılaşıldığı halde kimse *Hz. Mûsâ*'nın hayatta olduğunu söylememiştir. Hz. İsa'nın vefat ettiğine dair bakınız.[1166]

* * *

أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا

"Görmüyorlar mı ki yeryüzünü etrafından eksiltip duruyoruz?"[1167]

İşkâl: Yeryüzü etrafından azalan şeyin ne olduğu.

Cevap: Âyette geçen اطرافها/*etraf*tan kasıt, yerleşim birimlerinden uzak olan dağlık kesim veya ovalardır. Buralar genel an-

---

1163 Mirâs, Kâmil, *Sahihi Buharî Tecridi Sarih Tercemesi ve Şerhi*, 1/145.

1164 Buharî, *İlim*, 41; Ebu Davut, *Menâkıb*, 40; İbn Hanbel, *Müsned*, 3/326; İbn Mace, *Fiten*, 22.

1165 Bkz: Alûsî, *Tefsir*, 15/320; el-Kârî, Ali, *el-Esrâru'l-Merfua fi'l-Ahbari'l-Mevdûa*, (Dipnot) s.423.

1166 Bkz: Şeltül, *Fetâvâ*, s.63; Alûsî, *Tefsir*, 3/179. Bu eser, (3/55) âyetinin tefsiri.

1167 Enbiyâ, 21/44.

lamda insanların yaşamlarını sürdürmeleri için rızk ve maden depolarıdır. Âyette geçen نقص/*naks* ifadesi de insanların tükettikleri erzakı kapsadığı gibi, sanayii ve teknolojide kullan-dığı maden kaynaklarını da içine almaktadır. Birçok yerde başta petrol ve kömür olmak üzere, maden rezervlerinin azaldığı hatta tükenmekle karşı karşıya kaldığı günlük haberlerden anlaşılmaktadır. Bunlara kurumaya yüz tutan deniz, göl ve nehirler de ilave edilirse âyeti anlamak daha da kolaylaşır.

Buzulların son yıllarda hissedilir biçimde erimeleri de âyetin anlamı kapsamındadır. Bu yaklaşımın, âyeti "her alimin ölümü, alemin ölümüdür." ifadesiyle izah eden yaklaşım ile, yerin azalmasını özellikle alimlerin ölümüyle izah eden görüşlerden daha isabetli olduğuna inanmaktayız. Çünkü âyet insanların değil, yeryüzünün azalmasından söz etmektedir.[1168]

* * *

قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنطِقُون

"Dedi ki, belki de bu işi büyükleri yapmıştır. Haydi onlara sorun eğer konuşuyorlarsa.."[1169]

Soru: *Hz. İbrahim*, yaptığını inkâr etti mi?

Cevap: *Hz. İbrahim*, yaptığını inkâr etmedi. Ancak *ta'riz* sanatını kullandı. Şöyle ki; iyi bir hattatı düşünelim, önünde de güzel bir hat levhası vardır, arkadaşı ona, "bu güzel levhayı sen mi yazdın?" deyince, onun hattan anlamayan ümmi biri olduğunu bildiği için, "hayır, herhalde sen yazdın," diyor. Bunu demekle, onun yazamayacağını ve hattın kendine ait olduğunu belirtmek istemiştir. Bunun gibi *Hz. İbrahim* de "yani ben yapmadımsa büyükleri mi yapar?" demek istemiştir.[1170]

[1168] Ferhan, ***Müşkil***, s.103-104.
[1169] Enbiyâ, 21/63.
[1170] İbn Reyyân, ***er-Ravd***, 1/262.

قُلْنَا يَانَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ

"Ey ateş İbrahim için serinlik ve esenlik ol, dedik."[1171]

Soru: Ateş *Hz. İbrahim*'i nasıl yakmadı?

Cevap: Ateşe yakma, suya boğma ve akma özelliğini veren Allah Teâla'dır. Allah, "yak," deyince yakar, "yakma," deyince de yakmaz. *Hz. İbrahim*'in yanmaması mucize idi. "Ol" emrini yalnız ateş için düşünmemeliyiz, "ol" emriyle tüm kâinat oluvermiştir.[1172]

* * *

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِي الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

"Eyyub'u da an. O, Rabbine 'bu dert bana dokundu. Sen merhametlilerin en merhametlisisin' diye dua etti."[1173]

İşkâl: Âyette geçen الضر/*ed-durr/rahatsızlık* kelimesinden neyin kastedildiği.

Cevap: İnsanlara ilahî mesajı tebliğ etmekle görevli bir peygamberin bazı tefsirlerde geçtiği şekliyle, yıllarca kurtçuk ve haşereye yem olması, çöplüklere atılması mümkün değildir. Söz konusu kitaplarda verilen mübalağalı malumat kesinlikle yanlıştır.[1174] *"Ayağınla yere vur."*[1175] âyeti, *ed-durr* kelimesinin, davet ve tebliğine mani olmayan bir rahatsızlık olduğunu göstermektedir. Çünkü âyet, rahatsızlığına rağmen formunda olduğunu işaret etmektedir.

* * *

[1171] Enbiyâ, 21/69.
[1172] Bkz: Kutub, Seyyid , *Fizilal*, 4/2388.
[1173] Enbiyâ, 21/83.
[1174] Bilmen, Ömer Nasuhi, *Bilmen Muvazzah İlm-i Kelâm*, s.186.
[1175] Sa'd, 38/42.

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ

"Siz ve Allah'ın dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtısınız. Siz oraya gireceksiniz."[1176]

İşkâl: Müşriklerin taptığı taşların kendileriyle beraber cehenneme atılması.

Cevap: Bu durum, onların hasret, sıkıntı ve azaplarını artırmak içindir. Bunun için Allah, cehennemin yakıtını insan ve taşlardan seçmiştir. İnsanlar ahirette sevdikleriyle beraber olacaklardır. Yahûdi ve Hıristiyanların ilah edindikleri *Hz. Uzeyr* ve *Hz. İsa* âyetlerin kapsamı dışındadır. Zira âyette cansızlar için kullanılan *mâ* edatı kullanılmıştır.[1177] Ayrıca, tapılan mabudun tapmayı istemesi lazımdır ki *Hz. Uzeyr* ve *Hz. İsa* bundan berîdirler.

* * *

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ

"Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."[1178]

Soru: Hz. Peygamber, inkârcılara nasıl rahmet olur?

Cevap: Allah Teâla'nın onun vasıtasıyla gönderdiği din, yalnız Müslümanlar için değil, herkes için rahmettir. Onun getirmiş olduğu nizam güneş gibidir. Herkese ışık ve rahmet gönderir. Önüne perde çekenler ise ondan yararlanamazlar. O, hayvana ve bitkiye bile rahmettir. Çünkü o, hayvanlara eziyet etmeyi yasaklamış, bitkileri gereksiz yere kesmeyi menetmiştir. O, ümmetine *bireysel* alanda değil, *genel* anlamda rahmet olmayı emretmiştir.

[1176] Enbiyâ, 21/98.
[1177] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/300.
[1178] Enbiyâ, 21/107.

(22) HAC SÛRESİ

يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا

"Onu göreceğiniz gün her emzikli kadın, emzirdiğinden geçer ve her hamile kadın çocuğunu düşürür."[1179]

İşkâl: Ahirette çocuk emzirme ve hamileliğin söz konusu edilmesi.

Cevap: Âyet, kıyamet kopunca meydana gelecek korkunç ve dehşet dolu manzarayı canlandırmak istemektedir.

* * *

مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ

"Her kim Allah'ın dünya ve ahirette ona (Resûlü'ne) asla yardım etmeyeceğini sanıyorsa hemen yukarıya bir ip uzatsın sonra da (kendini boğup) nefesini kessin, şimdi bu kimse baksın acaba hilesi öfke duyduğu şeyi (Allah'ın peygambere yardımını) gerçekten erteleyecek mi?"[1180]

Soru: Âyetin işlemek istediği tema nedir?

Cevap: Âyette tavana ip asmaktan maksat, Allah'ın hükmünü değiştirmeye kalkışmaktır. Buna göre âyetin toplu anlamı şöyle olur: *Kim Allah'ın kendisine dünya ve ahirette yardım etmeyeceğini düşünürse, dikeceği bir merdivenle göğe çıkmaya çalışsın ve gereken mesafeyi katetsin. Sonra da karşı çıktığı hükmün kalkıp kalkmadığına baksın.* Âyetin vermek istediği tema ise şudur: İnsana yaraşan, dünya ve ahirette yardımı Rabbinden talep etmesidir. Kim de, Allah'ı talep etmez ve Allah'ın kendisine yardım etmeyeceğini düşünüp, hiddetlenirse, istediği

---

[1179] Hac, 22/2.
[1180] Hac, 22/15.

kadar hile ve yönteme başvursun, bu durumu kendisine hiçbir yarar sağlamayacaktır.[1181]

İnkârcılar, Allah'ın Resûlü'ne yardım etmeyeceğini zannediyorlardı. Bu yüzden onlara hitaben herhangi bir vasıtasıyla göklere ulaşıp kendilerini öfkelendirmekte olan Allah'ın Resûlü'ne yardımın gelmesini engelleyip engellemeyeceklerine bakmaları bir misalle belirtilmiştir. Âyetin diğer bir tevili de şöyledir: Eğer vahyin gelmesine tahammül edemiyorsanız, elinizdeyse göklere kadar çıkın da Hz. Resûl'e vahiy gelmesini durdurmayı deneyin, sonra da düşünün; acaba bu girişiminizle tahammül edemediğiniz vahyi durdurabilecek misiniz?[1182]

* * *

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا

"Allah iman edenleri müdafaa eder."[1183]

Soru: Allah'ın yardım vaadi yanında birçok peygamberin öldürülmesini nasıl izah ederiz?

Cevap: *"Allah, yardımını dilediğine yapar."*[1184] âyetiyle, Allah'ın bu dünyada bazı kesimlere yardım ettiğini anlıyoruz. Yardım, dünyada uzun ömür geçirmekten ibaret değildir. Şehit olmak da Allah'ın sevdiği kullarına bir hediyesidir. Nice şehitler var ki müminlerin kalplerinde yaşamaktadırlar. İsimleri daima tazim ve rahmetle anılır. "*İman ettim.*" diyen herkese gökten yardım ve mal inseydi, iman bezirganları çoğalır, müminlerle münafıklar birbirinden ayırt edilemezlerdi. Bu nedenle bazı müminlere yapılacak yardım ahirete ertelenir. Yardımın sadece maddi refah ve galip gelmekten ibaret olmadığının da

---

[1181] Tabatabî, *el-Mizân*, 14/352.
[1182] Mevdudî, *Resâil Mesâil*, 2/95.
[1183] Hac, 22/38.
[1184] Âl-i İmrân, 3/13.

hatırlanması gerek. Allah'ın yardımı mutlaktır. Ya bu dünyada ya ahirette veya her iki dünyada görülecektir.[1185]

* * *

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ

"Senden önce hiçbir resûl ve nebi göndermemiştik ki (o birşeyi) arzu ettiği zaman şeytan onun arzusu içersine mutlaka Onu meşgul edecek bir düşünce atmış olmasın. Fakat Allah şeytanın attığını derhal iptal eder, sonra kendi âyetlerini sağlamlaştırır."[1186]

İşkâl: Âyette geçen *"temenni"* ve şeytanın vermeye çalıştığı vesveseler.

Cevap: Âyet, oryantalist ve Kur'an muarızlarının en çok kullandıkları âyetlerdendir. Orlar, âyeti, zındıkların *"garanik"* uydurmacasıyla beraber işlemeye çalışırlar. Güya, Hz. Peygamber Kur'an okurken haberi olmadan, şeytan okuduğu âyetler arasına bazı cümleler ilave etmiştir.[1187] Âyette kendilerine delil teşkil edecek hiçbir durum yoktur. Ayetin toplu manası şöyledir: Allah tarafından gönderilen her resûl ve nebi gönderildikleri topluma hayrı ve imanı temenni eder. Elçi, bunu çok işler ve şiddetle arzular. *"Onlar iman etmeyecekler diye neredeyse sen kendine kıyacaksın."*[1188] *"Ne kadar arzu etsen de onların çoğu iman edecek değil."*[1189] benzeri âyetler, Resûlullah'ın insanların iman etmeleri için ne kadar uğraşı verdiğini ve ne kadar arzuladığını göstermektedir. Şeytan ise, insanlar iman etmesinler diye durmadan uğraş verir. Vahiy konusunda onlara vesvese

---

[1185] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/332.
[1186] Hac, 22/52.
[1187] Candan, Abdülcelil, *Kur'an Tefsirinde Sapma ve Nedenleri*, s.195-198.
[1188] Şuarâ, 26/3.
[1189] Yûsuf, 12/103.

ve kuruntular verir. Allah Teâla şeytanın vesvese ve çabasını boşuna çıkarıp dinini ve âyetlerini muhafaza eder.[1190]

* * *

الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ

"Mülk ,o gün Allah'ındır. Onların (insanlar) arasında hüküm verir."[1191]

Sual: Her zaman mülk Allah'ın olduğu halde,neden ahiret günüyle sınırlandırılmıştır?

Cevap: Dünyada geçici de olsa mal, mülk sahibi ve idareciler bulunduğu hâlde, ahirette mülk ve hüküm mutlak anlamda Allah'ın olacaktır.[1192]

* * *

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ

"Allah, uğrunda hakkını vererek cihat edin. O sizi seçti. Din hususunda size hiçbir zorluk çıkarmadı. Babanız İbrahim'in dini de (böyleydi). Peygamberin size şahit olması sizin de insanlara şahit olmanız için O, gerek daha önce (gelmiş kitaplarda) gerekse bunda (Kur'an'da) size Müslüman adını verdi."[1193]

İşkâl 1: *Hz. İbrahim* için "*Babanız İbrahim*" denmesi.

Cevap: İfade, *Hz. İbrahim,* Hz. Resûlullah'ın ceddi olduğundan dolayıdır. Hz. Resûlullah, ümmetinin manevî babası

[1190] Keşmirî, *Müşkilât*, s.334-445.
[1191] Hac, 22/56.
[1192] Kâdî, Abdulcebbar, *Tenzihu'l Kur'an*, s.274.
[1193] Hac, 22/78.

olduğundan, *Hz İbrahim de,* müslümanların büyük babası konumundadır.[1194]

İşkâl 2: *"Müslüman"* ismini kimin koyduğu.

Cevap: Müslümanlara *"Müslüman"* ismini koyan Allah'tır. Zira, aynı âyette *"O sizi seçti"* buyurulmuştur. Hem geçmiş kitaplarda hem de Kur'an'da bize *"Müslüman"* ismini koyan Allah Teâla'dır. Görüldüğü gibi, verilen tüm nimetlerin sahibi O'dur. Bu nedenle *"Müslüman"* ismini koymayı diğer nimetlerden ayıramayız. İlk peygamber *"Müslüman"* olarak isimlendirildiği gibi, diğer tüm peygamberler ve onlara tabi olanlar da *"Müslüman"* idiler.

Hulâsa, Müslümanlara *"Müslüman"* ismini *Hz. İbrahim* değil, Allah Teâla koymuştur. Çünkü *İslâm* onunla değil, ilk insan ile başlamıştı.

(23) MÜMİNÛN SÛRESİ

الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ

"Onlar ki namazlarında huşû içindedirler."[1195]

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ

"Onlar ki zekat verirler."[1196]

Soru: Neden namaz müminlere nispet edildiği halde zekat nispet edilmemiştir?

Cevap: Namaz müminle Rabbi arasında bir bağdır, müminin azığıdır. Namazda Allah ile kul arasında herhangi bir vasıta

---

[1194] İbn Reyyân, *er-Ravd,* 1/271.
[1195] Müminun, 23/2.
[1196] Müminun, 23/4.

yoktur. Zekatta ise aracı vardır. Yani zekat kullara verilmektedir. Birinde hiçbir vasıta yok iken, diğerinde fakir veya zekatı alan kişi mevcuttur. Asıl olan, devletin zekatı toplamasıdır.

İşkâl 1: Zekat için "*verirler*" ifadesi kullanılmışken, namaz için "*huşu içersindedirler*" denilmesi.

Çözüm: Namazda asıl olan huşudur. İçinde huşu' olmayan bir namaz makbul değildir. Zekat ise, içten çok, dışa yöneliktir. Verilmesi ve yerine getirilmesi en önemli husustur.

* * *

فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

"Yapıp halk edenlerin en güzeli olan Allah pek yücedir."[1197]

İşkâl 2: Allah Teala tek yaratıcı olduğu halde, âyette "*yaratıcılar*" ifadesinin kullanılması.

Çözüm: "*Halk*" kelimesi yaratma anlamına geldiği gibi, şekil verme, planlama ve takdir etme anlamlarına da gelir. Nitekim *"Benim iznimle çamurdan kuş şeklinde birşey halk ediyordun."*[1198] âyetinde, *Hz. İsa* için, *"halk ediyordun"* ifadesi kullanılmıştır. Buna göre âyeti; "*Allah, şekil veren takdir eden ve biçim verenlerin en güzelidir.*"[1199] şeklinde tevil etmek mümkündür.

* * *

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ

"Rablerinin âyetlerine inanırlar."[1200]

[1197] Mu'minun, 23/14.
[1198] Mâide, 5/110.
[1199] Râzî, *Tefsir*, 8/226; İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/274.
[1200] Müminun, 23/58.

وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ

"Rablerine ortak koşmazlar."[1201]

İşkâl: İlk âyette, hak üzerinde olanlar iman etmekle nitelenmişlerken, ikinci âyette ortak koşmamakla nitelenmişlerdir. İman eden, aynı zamanda ortak koşmayı reddetmiyor mu?

Cevap: Şirkin birçok çeşidi vardır. En büyüğü, Allah'a ortak koşmaktır. Âyette belirtilen şirk, riya ve ihlas olmadan yapılan ameldir. İlk âyetteki iman, doğrulamak anlamında kullanılmıştır.[1202]

* * *

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ

"Sûra üfürüldüğü zaman artık aralarında akrabalık bağları yoktur. Birbirlerini arayıp da sormazlar."[1203]

أَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ

"İşte o zaman birbirlerine dönerek soracaklar."[1204]

İşkâl: İlk âyet, insanların birbirlerini sormayacakları belirtirken, ikinci âyet birbirlerine birşeyler soracaklarını belirtmektedirler.

Çözüm: İlk âyet, Sûr'a üfleneceği zaman insanların kendi dertlerine düşeceklerini, dolayısıyla kimsenin diğerine birşey sormayacağını belirtmiştir. İkinci âyet de cennetliklerden bahsetmektedir. Cennetlikler, cennete girdiklerinde, dünya ahvâlı ve diğer konularda sohbet edeceklerdir.[1205]

[1201] Müminun 23/59.
[1202] Râzî, *Tefsir*, 8/283.
[1203] Müminun, 23/101.
[1204] Sâffât, 37/50.
[1205] Râzî, *Tefsir*, 8/295.

(24) NÛR SÛRESİ

الزَّانِي لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

"Zina yapan erkek ancak zina yapan bir kadınla birleşir. Zina yapan kadın da ancak zina yapan veya müşrik bir erkekle birleşir. Böylesi birleşme müminlere haram kılınmıştır."[1206]

İşkâl: Âyetin belirlediği hüküm .

Cevap: Zina edenler birbirlerini arayıp bulmaya çalışırlar. Onlar ancak kendileri gibi arsız birileriyle evlenebilir. Benzer ifadeleri günlük konuşmalarımızda da kullanırız. "Bunu ancak senin gibi biri yapar," cümlesi bu anlamdadır. Âyet, şu uyarıda bulunur: "Ey Müslümanlar, zina işleyenler birbirlerini arayıp buldukları gibi, siz de kendiniz gibi salih olanları bulup onlarla evleniniz. Âyet, Müslümanları yaygın olan çirkin eylemden uzaklaştırmak istemiştir.

Âyet ahkâm belirtmekten ziyade, ahlakı terbiyeyi hedeflemekte, müşrik veya zina eden kadınla evlenmenin hükmünü belirtmemektedir. Müşriklerle evlenme yasağını *"Müşrik kadınlar iman etmedikçe onlarla evlenmeyin."*[1207] âyeti ortaya koymuştur. Diğer bir tevili de öyle ise, siz onlar gibi olmayın, demektir. Âyetin, "*böylesi birleşme müminlere haram kılınmıştır*" bölümü de, müminlerin evliliklerinin onlar gibi olmayacağını, onlar gibi evlenmenin haram olduğunu belirtmektedir.[1208]

Taberî, âyetteki "*nikah*" lafzının," *cinsel ilişki*" anlamında kullanılmış olduğunu söyler.[1209] Buna göre âyet, zina eden ve müşrik kadınlarla cinsel ilişkide bulunmanın şenaatını ortaya koymak istemiştir. Yani zina eden müşrik erkek, zina eylemini

---

[1206] Nur, 24/3.
[1207] Bakara, 2/121.
[1208] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 18/156-157; Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/397.
[1209] Taberî, *Tefsir*, 10/99.

ancak kendisi gibi zina eden müşrik kadınlarla yapar. Müminlere gelince onlar bu eylemin çok çirkin ve büyük bir günah olduğunu bilirler, dolayısıyla ona yaklaşmazlar.[1210]

* * *

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ

"Kendi karılarına zina suçu atıp da kendilerinden başka şahitleri de bulunmayan kimselerden her biri ise kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah'a yemin ederek şahitlik etmelidir."[1211]

Soru 1: Âyette *"şahitlik"* kelimesinin çok geçmesinin hikmeti nedir?

Cevap: İnsanların mal, can ve ırzlarının kutsiyet ve önemini belirtmek içindir. Ayrıca, âyet, yalan yere şahitlik etmenin vahametini de bildirmektedir.[1212]

Soru 2: Zina cezasında neden dört şahit istenmiştir?

Cevap: Allah Teâla, kullarının günahlarını örtmek ister. Bunu Resûlulah'ın uygulamalarından da öğreniyoruz..[1213] *Maiz,* zina ettiğini Hz. Peygamber'in huzurunda itiraf edince, Resulullah cezayı uygulamak istememiş. *Maiz,* itirafını 4 defa tekrarladıktan sonra ceza uygulanmıştır.[1214]

* * *

[1210] Ferhan, *Müşkül*, s.133.
[1211] Nur, 24/6.
[1212] İbnu'l- Arabî, *Ahkâm*, 3/1344.
[1213] Bkz: İbnu'l Arabi, a.g.e, 3/1334.
[1214] Bkz: Ebu Davud, *Hudud*, 22 .

لْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ

"Kötü davranışları, kötü insanlar işler. Kötü insanlar da kötü davranışlar içindir."[1215]

İşkâl: Âyette geçen الخبيثات/*el-habisât* kelimesinin ne anlama geldiği.

Cevap: Birçok meâl ve tefsirde geçen "*kötü kadınlar kötü erkekler içindir*" anlamı, birçok peygamberin, eşlerinin durumlarıyla çelişmektedir. Şöyle ki; "*Allah inkâr edenlere Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. Bu ikisi kullarımızdan iki salih kişinin nikahı altında iken onlara hıyanet ettiler.*"[1216] âyeti, *Hz. Nuh* ile *Hz. Lut*'un karılarının iman ehli olmadıklarını belirtmektedir. *"Allah, inananlara da Firavn'un karısını misal verdi."*[1217] âyeti de, temiz ve iffetli kadınlara kocalarının kötü oluşlarının kendilerine hiçbir zarar vermeyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla hem kötü kadınlar iyi erkeklerle evlenmişler, hem de iyi kadınlar kötü erkeklerle evlenmişlerdir. Evlilikleri onların değer ve makamlarından birşeyi düşürmemiştir.

Hulâsa, âyette, geçen الخبيثات/*el-habisât* ifadesi, kötü hareket, söz ve davranışlar anlamındadır. Yani, kötü hareketler, ancak kötü insanlardan sadır olur.[1218]

* * *

فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ

"Orada hiçbir kimse bulamadınızsa size izin verilinceye kadar oraya girmeyin."[1219]

İşkâl: İçerde kimsenin olmadığı belirtildiği halde, izin istenmesinin emredilmesi.

[1215] Nûr, 24/26.
[1216] Tahrim, 66/10.
[1217] Tahrim, 66/11.
[1218] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/411.
[1219] Nûr, 24/28.

Cevap: İçerdekinden kasıt, izin yetkisi olanlardır. Çocuk veya hizmetçiler gibi izin verme yetkisi olmayanlar değildir. Yani içerde izin yetkisine sahip kimse varsa, onlardan izin alarak girin.[1220]

* * *

وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ

"Başörtülerini yakalarının üzerine (yapışırcasına) tuttursunlar." [1221]

İşkâl: Âyetin başörtüsünü emredip etmemesi.

Cevap: Başörtüsü ilk insandan beri kullanılan bir giysidir. Öyle ki şeytanın insanla ilk mücadelesi de onu örtünmekten uzaklaştırmak çevresinde olmuştur. Şeytan *Hz. Âdem* ve *Hz. Havva*'ya yasaklanmış ağaç konusunda vesvese verdi. *"Bu ağaçtan yerseniz mutlu olursunuz, ebedi bir hayat sürersiniz."* dedi. Neticede ona kanıp yasak ağaçtan yiyince bulundukları yer ve libastan oldular.[1222] Örtünün gerekli olmadığını savunanlar, dine karşı değil, çağa ve modaya uymak gayesini güttüklerini iddia ederler. Oysa örtünme, *Hz. Âdem*'den beri emredilen bir vecibedir. Semavî kitapların tümü örtünmeyi emretmiştir. *Tevrat* ve *İncil'de* de bu konu ile ilgili emirler mevcuttur.[1223] Yukarıda geçen âyet, cahiliye döneminde tesettüre rıayet etmeyen kadınların yanlış uygulamalarını düzeltmelerini hatırlatmaktadır. Onlar başörtüsü kullanırlardı, ancak başörtülerini enselerine bağlar arkadan sarkıtırlardı. Yakaları önden açılır, gerdanlık ve ziynetleri görülürdü. *Merhum Hamdi Yazır*, cahiliye dönemi giysisiyle günümüz cahiliyesini şöyle karşılaştırmakta-

---

[1220] Merâğî, *Tefsir*, 18/94.
[1221] Nûr, 24/31.
[1222] Tâ-Hâ, 20/120; A'râf, 7/20-22.
[1223] Bkz: Tekvin, 14-15 Bab, 18 , Eshah, 38. (El-Mukaddem, Muhammed Ahmed İsmail, *el-Avde ile'l Hicab* isimli eserinden iktibas.3/77).

dır: "Son zamanlarda çağdaş sayılan kerdenküşalık (açıksaçıklık) eski cahiliye şiarı idi."[1224]

Âyette geçen خمور/*humur*, خمار/*himar*ın çoğuludur. Kadınların başların örttükleri örtüdür. Âyet, وليضربن/*yapışırcasına koysunlar* fiilini kullanarak, örtünün ense, baş, kulak, saç ve gerdanlıkları örtecek biçimde olmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Zira وليضربن emri, yalnız bırakma, sarkıtma ve koymayı değil, gereken yerleri örtecek ve kuvvetle beden veya dış elbiselere yapışacak biçimde bağlanmasını öngörmektedir.[1225] *Hz. Aişe*, sahabenin âyette geçen "*yapışırcasına koysunlar.*" ilahî hitabını nasıl uyguladıklarını şöyle anlatır: Nûr Sûresi inip sahabe muhtevâsını, Hz. Peygamber'den öğrenince, hemen evlerine koşup âyeti hanımları, kızları ve kız kardeşlerine okudular. Ensâr kadınları hemen kalkıp ellerine geçen bez parçalarından başörtüler yaptılar. Ertesi sabah namaz için *Mescid-i Nebeviye*'ye gelen tüm kadınlar başörtülüydü, Muhacir kadınları da peştemal ve futalarını yırtıp onlarla başlarını örttüler.[1226]

Gerek Asr-ı Saadette gerekse ondan sonra gelen dönemlerde, geçen âyetin başın örtülmesiyle ilgili olduğuna dair herhangi bir muhalefet bilmiyoruz. Kur'an'ın en büyük müfessiri Hz.Peygamber de, "Başörtüsüz namaz olmaz."[1227] "Baliğe kadına, yüz ve elleri dışında hiçbir yerinin görülmesi helal olmaz."[1228] buyurmuştur. Başörtüsünün her dönemde İslâm toplumlarında takılmış olması, "tevatür" ile sabit olmuş dinî bir vecibe olduğunu gösterir.

* * *

[1224] Yazır, *Hak Dini*, 5/3506.
[1225] Krş: İbn Âşûr, *Tefsir*, 18/208.
[1226] İbn Kesir, *Tefsir*, 3/469.
[1227] İbn Mace, Taharat, 133; Tirmizî, Salat, 160; İbn Hanbel, Müsned, 6/150.
[1228] Ebu Davut, 2/744.

وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا

"Ellerinizin altında bulunanlardan (savaş esirleri) mükâtebe yapmak isteyenlere eğer kendilerinden bir hayır (kabiliyet ve güvenirlilik) görüyorsanız hemen mükâtebe yapınız."[1229]

İşkâl: Mükâtebe antlaşmasının *hayır görme* şartına bağlanması.

Çözüm: Mükâtebe, esir konumunda olan kişilerin hürriyete kavuşmak için yetkililerle yaptıkları antlaşmadır.[1230] Âyette geçen خيرا/*hayır* lafzı çok geniş anlam ifade eder. Yani eğer yetkililer, mükâtebede yarar yerine zarar geleceğini fark ederlerse, bu durumda akit yarar yerine zarar getirir. Serbest bırakıldıkları taktirde, esirlerin fitne ve fesat yayacakları anlaşılırsa, o zaman şüpheleri izale oluncaya kadar antlaşmayı bekletilebilir. Mükâtebeden kasıt, insanların hür ve serbest olmalarıdır. Başka niyetler güdülüyorsa buna fırsat verilmez.

وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Dünya hayatının geçici varlığını kazanacaksınız diye sakın namuslu kalmayı dileyen genç kızları fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa bilinmelidir ki, zorlamalarından sonra Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir."[1231]

İşkâl: Savaş esiri kadınların fuhuş konusunda serbest bırakılmaları şüphesi.

Çözüm: *İbn Âşûr,* âyeti oldukça müşkül görür ve müfessirlerin âyete gereken anlamı veremediklerini belirtir.[1232] Âyette

---

[1229] Nur, 24/33.
[1230] Râğib, *el-Müfredât*, s.702.
[1231] Nûr, 24/33.
[1232] İbn Âşûr, *Tefsir*, 18/224.

geçen ولا تكرهوا/*ikrah etmeyin* ifadesinin, kullanılması, cahiliye döneminde olan bir olayı hatırlatmaktadır. Âyet, devam etmekte olan çirkin bir eylemi ortadan kaldırıp yasaklamayı hedeflemiştir. Yani, fuhşa zorladığınız genç kızlarınız bu çirkin eylemi istemedikleri halde siz onları zorluyorsunuz, bu eyleminizden vazgeçin. Kur'an, yasaklamayı bu biçimde başlattıktan sonra, kesin haram emrini de peygamberi vasıtasıyla bildirmiştir. "Rasûllullah, fuhuş yapan kadınların mihir almalarını yasakladı."[1233] Âyetin *"Kim onları zor altında bırakırsa bilinmelidir ki zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) bağışlayıcı ve merhametlidir."* bölümü, bu görüşü desteklemektedir.[1234] Âyet, şunu da hatırlatır: Esaretiniz altındaki genç kızlar, iffeti arzuladıkları halde onları çıkar sağlamak gayesiyle iffetsizliğe zorluyorsunuz. Bu konuda onlara baskı yapmayınız, onlar iffetlerini korumak istemektedirler.[1235] İstemedikleri halde onları zorlamak eylemin şenaatını daha da artırmaktadır. Ortada hem fuhşu teşvik hem de zorlama söz konusudur.

(25) FURKÂN SÛRESİ

وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا

"Zalimler, siz ancak büyüye tutulmuş bir adama uymaktasınız, dediler."[1236]

İşkâl: Âyetin Peygamberimizin sihirlendiğini belirten bazı rivayetlerle çelişmesi.

Cevap: Âyet, peygamberimizin sihirlendiğini iddia edenleri "*zalimler*" olarak nitelemiştir. Hz. Peygamber'in hayatı ince-

---

[1233] Buharî, Buyu', 113.
[1234] İbn Âşûr, *Tahrir Tenvir*, 18/227.
[1235] Ferhan, *Müşkil*, s.134.
[1236] Furkân, 25/8.

lendiğinde bu ithamı gerektirecek hiçbir durumun meydana gelmediği görülecektir. Ne aklı ne de bedeni üzerinde en ufak bir belirti görülmemişken, Konu ile ilgili rivâyetler sadece zan ifade ederler. Kur'an'ın kesin delili karşısında zanna başvurulmaz. (Felak Sûresi müşkilâtı bağlamında konu üzerinde detaylı durulacaktır.)

* * *

لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا

"(Suyu indirdik) ki onunla ölü toprağı yeşertip canlandıralım. Ve yine onunla hayvan olsun insan olsun yarattığımız nice canlıyı suya kavuşturalım."[1237]

İşkâl: Âyette, hayvanların insanlardan önce zikredilmesi.

Cevap: Âyette yerin yaratılışı, hayvanların yaratılışından, hayvanların bahsi de insanlardan önce geçmiştir. Bu tertip, kâinatta süre gelen bir gerçeğe dikkat çekmektedir. Şöyle ki: Bitkiler su ile yetişir. Hayvanlar bitkileri yer ve suyu içer. İnsanlar da bitki ve hayvanlardan yararlanırlar. Bu nedenle, tahdis-i nimet bağlamında önce bitkiyi yetiştiren sudan bahsedilmiştir. Bitkilerden gıda elde edilir. Bitkilerin oluşması veya yeşermesi hayvanlardan öncedir. Hayvanlar ve diğer canlıların yaratılması ve oluşması insanın yaratılışından öncedir.Âyette hayvanların insanlardan önce zikredilmesi bundandır.[1238]

Âyetin sibakına bakılınca, orada insanı oluşturan unsurları meydana getiren rüzgar, su, bitki ve topraktan bahsedildiği görülecektir. Burada da bir sıra takibi söz konusudur. Şöyle ki; rüzgar bulutların, bulutlar suyun, su bitkinin, bitki hayvanın ve hayvan da insanın gelişmesinde etkilidir. Bunun yanında âyet,

---

[1237] Furkan, 25/49.

[1238] Meydanî, Hasan Abdurrahman Habenneka, *Teddebburu Sûreti'l- Furkân*, Şam. 199, s.227.

toprakta yetişen bitkileri esas almıştır. Bu, insanlardan çok hayvanları ilgilendirmektedir. Hayvanlar zamanlarının çoğunu ot ve bitki yemekle geçirirler, öyle ki başlarını ot ve bitkilerin üzerinden kaldırmaları nadirdir. Bitki, daha çok hayvanların yemiyle ilgili olduğundan, önce zikredilmiştir.

* * *

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا

"Dileseydik elbette her kasabaya bir uyarıcı gönderirdik."[1239]

Soru: Allah, neden her kasabaya bir elçi göndermedi?

Cevap: Allah Teâla, en uygun olanı yapar. İnkârcıların belirgin özelliklerinden birisi, vahye uymamak için bahaneler öne sürmeleri ve karşı çıkmalarıdır. Nitekim inkârcılar, Kur'an'ın peyderpey inmesine de itiraz etmişler,[1240] Kur'an'ın *Arapça* inmesini hoş karşılamamışlar ve[1241] Hz.Peygamber yerine, büyük gördükleri kimselere inmesini istemişlerdi.[1242] Her kasaba ve kente birer elçi gönderilseydi, 'bir peygamber yetmiyor mu idi de bunca peygamber gönderildi, hepsine nasıl tabi olacağız?' diyeceklerdi.[1243]

(26) ŞUARÂ SÛRESİ

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِي

"Mûsâ şöyle dedi: Rabbim doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum."[1244]

1239 Furkân, 25/51.
1240 Furkân, 25/32.
1241 Fussilet, 41/44.
1242 Zuhruf, 43/31.
1243 İbn Âşûr, *Tefsir*, 18/19.
1244 Şuarâ, 26/12.

İşkâl: Hz. Mûsâ'nın *"korkuyorum"* demesi.

Cevap: Âyette söz konusu edilen *"korku"*, *Hz.Mûsâ*'nın şahsına gelecek bir zarardan dolayı değildi. Zira peygamberler kendileri için değil, risâlet ve davaları için endişe duyarlar. En zor şartlarda bile tebliğ yaparlar ve ona göre eğitilirlerdi. *Hz. Mûsâ,* gittiği toplumun ilahi mesajı kabul etmedikleri için, her iki dünyada azaba duçâr olacaklarından endişe duyuyordu. Allah'tan yardım talep etti. Allah duasını kabul etti. Allah Teâla, *Hz. Harun*'u ona yardımcı kıldı."[1245] Geçici korku ve endişe insan fıtratından kaynaklanmaktadır.

* * *

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِين

"Firavn, şöyle dedi: Alemlerin Rabb'i dediğin de nedir?"[1246]

İşkâl: Âyette, Allah hakkında canlılar için kullanılan *من/kim* edatı değil de, cansızlar için kullanılan *ما/mâ* edatının kullanılmış olması.

Cevap: Âyet, *Firavn*'un ifadesini aktarmaktadır. O, Allah'a karşı saygısız ve duyarsızdı, hükümranlığını reddediyordu. Bundan dolayı âyette Allah'ı tanımayanların dili esas alınmıştır.[1247]

أم كنتم شهداء إذ حضر يعقوب الموت إذ قال لبنيه ما تعبدون من بعدي قالوا نعبد إلهك وإله آبائك إبراهيم وإسماعيل وإسحاق إلها واحدا ونحن له مسلمون

"Yoksa ölüm Yakub'a geldiği vakit siz orada mıydınız? O oğullarına: 'Benden sonra neye ibadet edeceksiniz?' dediği vakit onlar: 'Senin Allah'ına, ataların İbrahim, İsmail ve

---

[1245] Kadi, Abdulcebbar b. Ahmet, *el-Metain*, s.295.
[1246] Şuarâ, 26/23.
[1247] Ensârî, *Feth*, s.278.

İshak'ın Allah'ına, tek olan Allah'a ibadet ederiz, biz ancak O'na boyun eğen Müslümanlarız.' dediler.[1248]

âyetinde من/*men* yerine ما/*mâ*nın tercih edilmesi ise farklıdır. Zira *Hz. Yakup*, çocuklarına genel bir soru yöneltmiştir. Sadece Allah'a ibadet etmeyi kastetmeyip, insanların ibadet ettikleri tüm nesneleri kastetmiştir. *Hz. Yakub* şunu hatırlatmak istemiştir: Çocuklarım! İbadet edilen çok mabud vardır, sizler benden sonra hangisine ibadet edeceksiniz? Sakın Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Bu ne nedenle genel mana için ما/*mâ*, edatı tercih edilmiştir.[1249] *Firavn*'un sorusu ise, genel olmayıp yalnız Allah Teâla ile ilgiliydi.

* * *

فَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ

"Bunun üzerine Mûsâ'ya 'âsân ile denize vur' diye vahyettik. Deniz derhal yarıldı. Her bölük koca bir dağ gibi oldu."[1250]

İşkâl: Asa (değnek) ile kocaman bir denizin yarılmasının izahı.

Cevap: Âyet, *Hz. Mûsâ*'nın bir mucizesinden bahsetmektedir. Çağdaş bazı yazarlar olayı *med-cezir* ile izah etmeye çalışmışlardır. Çağdaş teolog *Andore Bacon* şöyle bir zorlamaya girmiştir: *Hz. Mûsâ*'nın askerleri denizden geçerken, hava sıcaktı, akşam saatlerinde hava soğuyunca, doğudan esen bir rüzgar, beraberinde kumlu bir esinti meydana getirdi. *Hz. Mûsâ* ve arkadaşları kıyıdan suların çekilmesiyle meydan gelen karadan geçmişlerdi. *Andore* ve ekolü şunu savunmuştur: *Hz. Mûsâ* ve arkadaşları suların çekildiği bir anda geçmişler. *Firavn* ve as-

---

[1248] Bakara, 2/133.
[1249] Bkz: İbn Aşur, *Tefsir*, 1/732.
[1250] Şuarâ, 26/63.

kerlerinin boğulması da dalgaların kabarıp coştuğu ve yayılarak arttığı bir zamana denk gelmişti. Neticede *med-cezir* olayı ile boğulmuşlardı. *Muhammed Abduh*, bu iddiaya tamamıyla karşı çıkmakta ve olayın mucize olduğunu, garipsenecek bir yönünün bulunmadığını söylemiştir. Benzer birçok harikaya günlük yaşantımızda da şahit olmaktayız. Şöyle ki: Bir hasta günlerce yemek yemeden yaşamını sürdürebilmektedir. Bu durumu sağlam biri için düşünürsek durum tamamıyla değişir. Zira hastanın bu sürede katlandığına, sağlıklı birinin dayanması düşünülmez. Açlıktan ölmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle mucizelerde ilahî desteği aramamız gerek. *Hz. Mûsâ* ve arkadaşlarının da denizi geçip, *Firavn* ve askerlerinin boğulması da bu kabildendir. Nitekim âyette denizde meydana gelen yarılmanın Hz. Mûsâ'nın âsâsıyla gerçekleştiği açıkça belirtilmiştir.[1251]

* * *

الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ (78) وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ (79)
وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ

"Beni yaratan bana doğru yolu gösteren, beni yediren ve içiren O'dur. Hastalandığımda bana şifa veren O'dur."[1252]

İşkâl: *Hz.İbrahim'in,* duasında geçen tüm fiilleri Allah'a nispet edip, hastalığı kendi nefsine nispet etmesi.

Cevap: *Hz. İbrahim,* övgüye layık fiilleri Allah'a nispet etmiştir.Yaratmak, hidâyete erdirmek, yedirmek, içirmek şifa vermek hep güzel fiillerdir. Bu nedenle Allah'a nispet edilmiştir. Hastalık ise istenmeyen bir haldir. Bu nedenle *Hz. İbrahim,* Allah'a olan edebinden dolayı hastalığı kendi nefsine nispet etmiştir.[1253]

* * *

[1251] Şarbasî, *Yeseluneke*, 7/337-341.
[1252] Şuarâ, 26/78-80.
[1253] Ensârî, *Feth*, s.301.

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ

"Nuh kavmi, elçileri yalanladı."[1254]

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِي"

Nuh, 'Allahım kavmim beni yalanladı.' dedi."[1255]

İşkâl: İlk âyette birçok elçinin tekzib edilmesi söz konusu iken, ikinci âyette yalnız *Hz Nuh*'un tekzib edildiği belirtilmiştir.

Cevap: Tüm peygamberlerin davası birdir. Birini inkâr eden hepsini inkâr etmiş sayılır.[1256] *"Peygamberleri arasında hiçbir ayırım yapmayız."*[1257] âyeti bu gerçeğe işaret etmektedir.

* * *

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ (217) الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ وتقلبك في الساجدين

"Ve O güçlü ve merhametli olana güvenip dayan ki, O, namaza kalktığın zaman seni görüyor ve secde edenler arasında dolaşmanı da."[1258]

İşkâl: Son âyetteki "*secde edenler arasında dolaşmanı da.*" âyetinin ne anlama geldiği.

Çözüm: Âyet, Resûlullah'ın tüm babalarının muvahhit ve mümin olduğuna delil getirilmiştir.[1259] Oysa âyet, Resûlullah'ın ashabıyla beraber namaz kıldığından bahsetmektedir.[1260] Önceki âyet, Hz. Peygamberin münferit olarak namaz kıldığını belirtir-

---

1254 Şuarâ, 26/105.
1255 Şuarâ, 26/117-219.
1256 Şinkitî, *Adva'*, 10/153.
1257 Bakara, 2/285.
1258 Şuarâ, 26/217-218.
1259 Bkz, Ebu Hayyân, *el-Bahr*, 8/198.
1260 İbn Âşûr, *Tefsir*, 18/204.

ken, bu âyet de ashabıyla beraber namaz kıldığını haber vermektedir. Âyet, her hâl ve vaziyette Resûlullah'ın ashabıyla birlikte Allah'ın riâyet ve inâyeti altında olduğunu belirtmektedir.

Kur'an, dalalette olan *Âzer*'in Hz. İbrahim'in babası olduğunu sarahaten bildirmiştir.[1261] Bu durum, onun değerinden herhangi birşey düşürmemiştir. Resûlullah'ın temiz beden ve batınlarda anne babasına kadar intikal ettiğini belirten hadisi, *Ebu Nuaym el-İsfehanî* rivâyet etmiştir. Muhaddisler, hadisin zayıf olduğunu ve böyle önemli bir konuya delil olamayacağını belirtmişlerdir.[1262]

(27) NEML SÛRESİ

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ

"Şüphesiz ki biz ahirete inanmayanların işlerini kendilerine süslü gösterdik, o yüzden bocalayıp dururlar."[1263]

İşkâl: Ahirete inanmayanların yaptıkları işlerin Allah tarafından süslenmesi.

Cevap: Âyet, insanın hem hayrı hem de şerri işleyebilecek kabiliyette yaratıldığını göstermektedir. İnsan akıl ve iradesiyle, iyi ile kötüyü birbirinden ayıracak güçtedir *"Allah'a andolsun ki senden önce birçok ümmetlere peygamberler gönderdik. Ne var ki şeytan onlara yaptıklarını güzel gösterdi. Bugün de onların dostudur. Onlar için acı bir azap vardır."*[1264] âyeti, amellerinin şeytan tarafından vesvese vermek suretiyle tezyin edildiğini belirtmektedir. İnsan iradesiyle iyi ile kötüyü ayırt edebilir. Nitekim *"Ona şerrini de takvasını da ilham etti."*[1265] denilmiştir.

[1261] Bkz, Meryem 19/41-42, Tevbe, 9 /114.

[1262] Bkz: Halidî, *Tasvibât*, 241, (Reşit Rıza'nın, *Menâr*'ından naklen 7/553-554); Münâvi, *Faydu'l Kadir*, 3/437.

[1263] Neml, 27/4.

[1264] Bkz: Nahl,16,64.

[1265] Şems, 91/8.

Âyet, amelleri seçen ve işlemeye sevk eden iradenin Allah tarafından yaratıldığını belirtmiştir.

* * *

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ

"Süleyman, Davud'a varis oldu."[1266]

İşkâl: Bir hadiste "Peygamberler, para ve mal bırakmamıştır. Bıraktıkları şeyler, sadakadır."[1267] denildiği halde, âyette *Hz. Süleyman*'ın babası *Hz. Davud*'a vâris olduğunun belirtilmesi.

Çözüm: Peygamberler mal-mülk bırakmazlar. *Hz. Davud*'un bıraktığı da risâlet, ilim ve güzel ahlak idi.[1268]

* * *

حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِي النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَاأَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

"Nihâyet karınca vadisine vardıkları vakit bir karınca: "Ey karıncalar yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin."[1269]

Soru: *Hz. Süleyman* ile karınca arasında epey mesafe olduğu halde, sesini nasıl duyabildi?.

Cevap: Allah Teâla, *Hz. Süleyman*'a insanları, cinleri, kuş, rüzgar ve şeytanları musahhar kılmıştı. Karınca ve kuşların sesini duyması ve anlamasını bir mucize olarak değerlendirmek gerekir. İnsan dil vasıtasıyla konuşturan Allah, kuşu da konuşturabilir. Allah dilediği taktirde hem rüzgar vasıtasıyla hem de

---

[1266] Neml, 27/16.
[1267] Buharî, *Vesâyâ*, 32; Ebu Davut, *İlim*,1.
[1268] Bkz: Halidî, *el-Kasas*, 3/480.
[1269] Neml, 27/18.

vasıtasız olarak sesi ulaştırabilir. Bu çalışmamızın ilgili yerlerinde peygamberlerin mucizelerinin iman meselesi olduğunu, dolayısıyla yersiz tevile gidilmemesi ve garipsenmemsi gerektiğini belirttik.

Hz. Süleyman ile karınca hadisesinden kainâttaki nizam ve ahengin insanla sınırlı olmadığını öğreniyoruz. Sorumluluk duygusu ve vicdani duyarlılık bir ölçüde diğer canlılar için de geçerlidir. Allah dilediğini dilediğine verir. Kuş bilimi ayrı bir sahadır. Zooloji ile ilgili eserlerde bu konuda geniş bilgi edinmek mümkündür.

* * *

لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ

"(Süleyman:) Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek ya da onun canını iyice yakacağım yahut onu boğazlayacağım (dedi)."[1270]

İşkâl: *Hz. Süleyman*'ın bir hayvanı cezalandıracağını söylemesi.

Çözüm: *Hz. Süleyman* kuş dilini bildiği için "*Hüdhüd*"ü eğitmiş olabilir. Hayvanlar insanların yararı için yaratılmışlardır. Maslahat için tedip ve hatta kesilmeleri de caizdir. "*Hüdhüd*"un izinsiz kayıplara karıştığı anlaşılıyor ki, dolayısıyla suçlu durumuna düşmüştür.[1271]

* * *

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِاسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَانِ الرَّحِيمِ

"Mektup Süleyman'dandır ve Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlamaktadır."[1272]

[1270] Neml, 27/21.
[1271] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 1/294.
[1272] Neml, 27/30.

Soru: Mektupta *Hz. Süleyman*'ın ismi neden Allah'ın isminden önce zikredilmiştir?

Cevap: Âyet, *Kraliçe*'nin sözünü nakletmektedir. Henüz İslâm'ı bilmeyen kadın, mektubun kimden geldiğini danışma kurulundan öğrenmeye çalışmış. Böyle durumlarda ilkin mektubun nereden geldiği belirtilir.

* * *

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ

"Kitaptan (bir) ilmi olan ise gözünü açıp kapatmadan ben tahtı sana getiririm dedi."[1273]

Soru: Çok uzaklardan tahtı getirmek nasıl mümkün oldu? *Kendisine ilim verilen* şahıs kim idi?

Cevap: Âyette ilim sahibinin kim olduğu sarih olarak belirtilmemiştir. *Hz. Süleyman*'ın bir mucizesi olarak getirilmesi mümkün olduğu gibi, cisimleri uzak mesafeden nakletme ilmine sahip bir uzmanın getirmiş olma ihtimali de vardır. Zira âyette *"Kitap ilimi olan"* birinin getirdiğinden bahsedilmiştir. Âyette geçen "*Kitap*"tan kasıt, teknik ile ilgili bir kitap veya *"teknolojik"* bir bilim dalı olabilir. Kur'an ve sahih hadislerde konu ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Tahtı getiren Zat, Allah tarafından Peygamberi *Hz. Süleyman*'a yardıma gelen bir melek de olabilir. Âyette geçen "*Kitap*"tan kasıt, herhangi bayağı bir kitap değildir. Zira o kadar önemli bir olayı herkesin gerçekleştirmesi mümkün değildir. İnsanların elindeki herhangi basit bir kitap olsaydı, herkesin yapması veya en azından girişimde bulunması gerekecekti. O halde "*Kitap*"ın Levh-i Mahfuz, getirenin de bir melek olması mümkündür. Zira Allah Teâla'nın emriyle melekler birçok yeri helâk etmiş, oradakilere

[1273] Neml, 27/40.

azap taşımışlar ve peygamberlere vahiy getirmişlerdir. Keza, Allah'ın emriyle kraliçenin tahtını da taşımış olabilir. [1274]

* * *

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ

"Söylenen söz başkalarına geleceği zaman, onlar için yerden bir dabbe çıkarırız, insanların âyetlerimize kesin bir inançla inanmadıklarını kendilerine söyler."[1275]

İşkâl: Âyette geçen "*Dabbetu'l Ard*" ifadesi.

Çözüm: Hadisler, kıyamete yakın bir zamanda "*Dabbetu'l-Ard*" adında bir yaratığın ortaya çıkacağını belirtmiştir.[1276] *Razî*'nin de dediği gibi, her şeyi ile gaybî olan bir konuda sükût etmek ve vahiyle verilen bilgilerle yetinmek en iyisidir.[1277] Çağdaş müfessir, *Mahmud Hicazî* bu konuya değişik bir yorum getirmiştir. (Özet olarak) Şunları der: "Önceden iman etmeyenlerin artık iman etmelerinin kendilerine yarar sağlamayacağı gün gelince, "*Yer Dabbesi*" adında bir mahluk çıkacak ve insanların Allah'ın âyetlerine inanmadıklarını haber verecektir. Bunun, Kur'an ve sünneti iyi bilen bir âlim olma ihtimali vardır. Bu alim gerçek alimlerin azalıp bid'at ve hurafelerin çoğaldığı bir dönemde ortaya çıkıp İslâm'ı anlatacaktır."[1278] Söz konusu şahıs, gerçekleri söyleyeceği için, yerden yere sürünecektir, bu nedenle kendisine "*yer sürüngeni*" anlamına gelen "*Dabbetü'l Ard*" ismi verilmiştir. İnsanlara birtakım gerçekleri anlatacak şahsiyetin, hayvan olmaktan çok, insan olma ihtimali daha kuvvetlidir. Bu nedenle *Hicazî*'nin yorumu değerlendirilebilir.

[1274] Bkz: Ferhan, *Müşkil*, s.136.
[1275] Neml, 27/82.
[1276] İbn Hanbel,Müsned 5/268; Elbânî, Silsile, 1/31.
[1277] Râzî, *Tefsir*, 9/571.
[1278] Hicazî, *et-Tefsiru'l-Vâdıh*, Cild:3, cüz:20/12.

(28) KASAS SÛRESİ

وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ

"Mûsâ'nın annesine, 'Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde Onu denize (Nil'e) bırakıver, hiç korkup kaygılanma, çünkü biz Onu sana geri döndüreceğiz ve Onu peygamberlerden biri yapacağız' diye bildirdik."[1279]

Soru: Allah bildirmeseydi de *Hz. Mûsâ*'nın annesi kendisini emzirecekti. O halde bildirmenin ne anlamı vardı?

Cevap: Allah'ın emzirme ile ilgili emri, *Hz. Mûsâ*'nın annesinin kucağına alışması, süt ve göğsünü tanıması içindi. Allah bu şekilde takdir etti ki, başka kadınların sütünü emme-sin, annesini istesin, annesine dönmesine sebep olsun.[1280]

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ

"Mûsâ ahalisinin habersiz olduğu bir anda şehre girdi. Biri kendi taraftarı diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbiriyle dövüşür buldu. Kendi taraftarı olanı düşmanına karşı ondan yardım diledi. Mûsâ da ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. Bunun üzerine 'bu şeytanın işindendir. O gerçekten şaşırtıcı belli bir düşmandır' dedi."[1281]

İşkâl: *Hz. Mûsâ*'nın bir adamın ölümüne sebebiyet vermesi.

Cevap: Diğer birçok peygamber gibi, *Mûsâ* (a.s.) da küçüklüğünden beri zulme uğramıştı. Bu nedenle o, mağdurlarla

---

[1279] Kasas, 28/7.
[1280] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/298.
[1281] Kasas, 28/15.

beraber kalmayı, onlara yardım etmeyi üstlenmişti. *Firavn* ve hanedanının zulmüne karşı, mağdur İsrailoğullarıyla bir olmayı, *Firavn*'un sarayında kalmaya tercih etti. Hz. Musa, zaman zaman Firavn taraftarlarının zulmüne karşı koymak için mazlumların arasına katılıyor ve fiili olarak zulmü engellemeye çalışıyordu. Bir gün dövüşen iki kişi gördü. Birisi azınlıkta olan İsrailoğullarından bir mazlum, diğeri de *Firavn* taraftarı bir *Kıptî*ydi. Zaman zaman *Firavn* hanedanına karşı mukavemet oluyordu. Böyle bir mukavemede İsrailoğullarından biri, *Hz. Mûsâ*'dan *Firavn* taraftarı bir *kıptî*'ye karşı yardım istedi. *Hz. Mûsâ, Kıptî*'nın zalim, diğerinin de mazlum olduğunu fark etti. Mazluma yardım etmenin farz olduğunu çok iyi bilen *Hz. Mûsâ, Kıptî'nin* saldırısını engellemek istedi ve elini ona doğru kaldırdı. Elinin ona değmesiyle ölmesi bir oldu. Ortada öldürme kastı yoktu. Herhangi bir plân da söz konusu değildi. Saldırı da yoktu. İyi niyet, kavgaya son vermek ve mazlumu zalimin elinden kurtarmak vardı. Zaten hafif bir vuruşla öldürme vakalarına pek rastlanmaz. Bir kaza neticesi, bir mazlum zalimin elinden kurtarılmış oldu. Olayda mazluma yardım vardı. *Hz. Mûsâ*, olayın ölümle neticelenmesini istemiyordu. Bundan dolayı, bu neticeyi *"şeytanın işi"* olarak nitelendirdi.

Hulasa; **a.** *Firavn* taraftarı *Kıptî*, hem saldırgan hem zalim idi. Zulme engel olmak, her zaman için tavsiye edilir. **b.** Saldırılan mazlumdu. Mazluma yardım dini bir vecibedir. **c.** *İsrailli mazlum, Hz. Mûsâ*'dan yardım isteyince lakayt kalması düşünülemezdi. **d.** *Hz. Mûsâ*, kavgayı önlemek gayesiyle arala-rına girdi ve saldırgana engel olmak istedi.Yumruğu bu gaye ile atmıştı. **e.** Hz. Mûsâ'nın, *Kıptî*yi öldürmek gibi herhangi bir niyeti yoktu. Takdiri ilahi olarak, *Hz. Mûsâ*'nın yumruğuyla *Kıptî*nin eceli geldi. Kastı olmayan ve hata neticesi meydana gelen olaylardan dolayı, Allah herhangi bir ceza vermez. Zira ameller niyetlere göredir.[1282]

* * *

[1282] Halidî; *el-Kasas*, 2/316.

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

"Derken o iki kadından biri utana utana yürüyerek ona gelip; 'Babam, bize su çekivermenin ücretini ödemek için seni çağırıyor," dedi. Bunun üzerine varıp ona başından geçeni anlatınca O: 'Korkm., kurtuldun o zalim topluluktan!' dedi."[1283]

İşkâl: *Hz. Mûsâ* 'nın yabancı bir bayanla konuşması ve yürümesi.

Cevap: Benzer durumlarda başvurulacak başka çare olmadığından caiz görülmüştür. Böyle durumlarda ihtiyat ve takvaya dikkat etmek gerekir. Âyetten kadın sesinin haram olmadığı da anlaşılmaktadır.[1284] Âyete göre, *Hz. Mûsâ* tek kadının haber vermesiyle amel etmiştir

قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَةَ حِجَجٍ

"(Yaşlı Adam/Şuayb) dedi ki "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum."[1285]

Soru: *Yaşlı Adam, (Hz. Şuayb*'ın olduğu söyleniyor) kızını sekiz yıl işçilik karşılığı *Hz. Mûsâ*'ya nikahlamak istemesi. Yaşlı Zat, *Hz. Mûsâ*'dan başlık mı istedi?

Cevap: Âyette söz konusu edilen sekiz yıllık çalışmanın başlık mı, yoksa mihir mi olduğuna dair herhangi bir açıklık yoktur. Âyetten anlaşılan, *Yaşlı Zat*'ın *Hz. Mûsâ*'yı yanında çalıştırmak istemesidir. Onu güçlü, dürüst ve iffetli bulunca yanında tutmak istemişti. Yani, yanımda ücretle sekiz yıl çalışırsan kızımı sana nikahlarım, teklifinde bulunmuştu. *Hz. Mûsâ,* hem ücretini alacak hem de *Yaşlı Zat'ın* kızıyla evlenecekti. Dolayısıyla başlık parası söz konusu değildi.[1286]

* * *

[1283] Kasas, 28/25.
[1284] Bkz: Râzî, *Tefsir*,8/590; Kurtubi, *Tefsir*, 13/271.
[1285] Kasas, 28/27.
[1286] Mağniyye, *el-Kâşif*, 5/61.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

"(Ey Resûl'üm) sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Bilakis Allah dilediğine hidâyet verir."[1287]

وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

"Sen dosdoğru yolu göstermektesin."[1288]

وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ

"Her kavim için hidâyete götüren biri var."[1289]

İşkâl: Âyetler arasında zahirde görülen çelişki.

Cevap: Âyetler arasında herhangi bir çelişki yoktur. Şöyle ki; ilk âyette, hidâyetin Allah'ın elinde olduğu belirtiliyor. Davetçinin beceri ve ikna yönü ne kadar güçlü olsa da, Allah nasip etmeyince hidayet mümkün olmaz. Bunu Hz. Resûlullah'ın amcaları *Ebu Talib*'in davetinde görüyoruz. Zaten, âyet de o konuyu belirtmektedir. Bu durum, davette muvaffak olamayan davetçiler için bir tesellidir. Zira muvaffak olamayanlar, Hz. Peygamberi ve onun davetini kabul etmeyen amcaları *Ebu Talib*'in durumunu hatırlayacaklardır. Bu nedenle davetle ilgilenen kişilere, "*davet ve tebliği bırak, sen sevdiğini hidâyet edemezsin*" denilmez. Hz. Peygamber'in yaptığı gibi davet edilir. "*Sen dosdoğru yolu göstermektesin*" âyetindeki hidâyet, irşad ve davet anlamındadır. Kul, davet ve irşadını yapmak durumundadır. Başarı Allah'ın elindedir. Kul, Allah'ın gösterdiği yöntemle insanları davet edecek, bu konuda netice alamazsa üzülmeyecek, davetten geri kalmayacaktır. Zira hidâyet kulun değil Allah'ın elindedir, kul ecrini alacaktır.[1290]

* * *

[1287] Kasas, 28/56.
[1288] Şûrâ, 26/52.
[1289] Ra'd, 13/7.
[1290] Halidî, *Tasvibât*, s.122-124.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ

"Doğrusu Karun, Mûsâ'nın kavmindendi ve onlara karşı azıtmıştı. Ona öyle hazineler vermiştik ki, serveti gerçekten güçlü kuvvetli bir bölüğe ağır geliyordu. O zaman, kavmi Ona şöyle demişti: Böbürlenme, çünkü Allah, böbürlenenleri sevmez."[1291]

İşkâl: Âyette geçen مفاتح */mefâtih* kelimesinin ne anlama geldiği.

Çözüm: *Mefâtih,* مفتح*/mefteh*'in çoğuludur. *Hazine* anlamına gelen مفتاح*/miftah*ın çoğulu ise, مفاتيح */mefâtîh*"tir.[1292] Buna göre âyette geçen مفاتح */mefâtih* "*anahtarlar*" anlamında olmayıp, mal-mülk ve servet anlamın-dadır. وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ *"Gaybın ilim ve ihatesi O'nun elindedir. O'ndan başkası bilmez."*[1293] âyetinde geçtiği gibi, مفاتح*/mefâtih,* gayb âleminin hazineleri, ilim ve ihata anlamındadır. Buna göre, *Karun* hazinelerinin korunması, nakli ve hesabı bile, güçlü bir topluluğu zor durumda bırakıyordu.[1294]

* * *

وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ

"Günahkârlardan günahları sorulmaz."[1295]

İşkâl: Günahkârlardan yaptıklarının sorulmaması.

Cevap: Günahkarların, büyük günahlarından dolayı, sorguya çekilmelerine gerek duyulmaz. Öğrencisinin durumunu iyi

---

1291 Kasas, 28/76.
1292 Halidî, *Meal Kasası's-Sabikin fi'l Kur'an*, 1/155, (Abkeri,'nin *İmlâü ma Menne bihir'Rahmân adlı eserinden naklen* s. 243.)
1293 En'âm, 6/59.
1294 Krş ·Râzî, *Tefsir*, 9/14.
1295 Kasas, 28/78.

bilen hoca, bazen onu imtihan etmeye gerek görmeden notunu verir. İnsanlara büyük çapta zulüm ve haksızlık edenlerin durumu bilindiğinden, hesap sorulmadan kendilerine ceza verilir.[1296] Hesapsız cennete girecekler olduğu gibi, hesapsız cehenneme girecekler de vardır. المجرمون */el-mücrimün* ifadesi, günahlarının sorgulanmayı bile gerektirmeyecek derecede büyük olduğuna işaret etmektedir. *"Andolsun ki hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz."*[1297] âyeti, *mücrimler*in dışında kalanları kapsamaktadır.

(29) ANKEBÛT SÛRESİ

اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

"Sana vahyedilen Kitabı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkor."[1298]

İşkâl: Birçok namaz kılandan bazı kötülüklerin sadır olması.

Çözüm: Namaz, belirli hareketlerden ibaret değildir. Namazın huşû ve huzur içinde kılınması gerekir. Namazın hedefi, bireyi hayasızlıktan ve kötülükten alıkoymaktır. Namazı ilahi bir reçeteye benzetirsek etkisi ancak hekimin tavsiye ettiği biçimde kullanıldığı takdirde görülür.

Âyetin diğer bir anlamı da, namaz kılanların kötülük ve hayasızlıklardan uzak durmalarının gerekli olmasıdır. Hz. Peygamber, "Ömrünün son namazını kılar gibi namaz kıl."[1299] buyurmuştur. Namaz, dua ve zikriyle sahibini kötülük ve hayasız-

---

[1296] Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/87.
[1297] Hicr, 15/92.
[1298] Ankebût, 30/45.
[1299] İbn Hanbel, Müsned, 5/412; İbn Mace, Zühd,15.

lıktan alıkor. Namaz bir uyarıcı ve hatırlatıcı konumundadır. Kötülükten vazgeçmek namazın gereğini uygulamak ise, kılana kalmaktadır. Namaz, sahibini kötülükten vaz geçirmeyi hedeflemektedir. Ancak bazen oluyor ki namaz kılan kötülükten vazgeçmemektir. Mürşidin insanları kötülükten alıkoyması neyse, namazın sahibini vazgeçirmesi de aynıdır.

(30) RÛM SÛRESİ

وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ

"İlkin yaratmaya başlayan (ölümden) sonra bunu (yaratması) tekrarlayan odur ki bu onun için pek kolaydır."[1300]

İşkâl: Âyette geçen ve *pek kolay* anlamına gelen اهون *ehven* kelimesinin Allah Teala'ya nisbet edilmesi.

Cevap: "*Ef'al*" vezninde olan her kelime "*daha üstün*" anlamını vermez. Bazen de sıfat belirtilir. Buna göre âyette geçen اهون/*ehven* kelimesi, daha kolay anlamında olmayıp, "*pek kolay*" anlamındadır. Aksi taktirde bazı fiillerin Allah'a "*kolay*" bazılarının da *"zor"* olduğu anlaşılabilir. [1301]

İsm-i tafdil lef'al sığası'nın sıfat anlamında kullanıldığı örnekler için,[1302]

* * *

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى

"Ey Resûlüm elbette sen ölülere duyuramazsın."[1303]

[1300] Rûm, 30/27.
[1301] es-Sebt, *Kavâid*, 1/258.
[1302] Bkz: *Câmii*, Abdurrahman, *Şerhu'l Kâfiye*, 2/219.
[1303] Rûm, 30/52.

İşkâl: Âyette ölülerin duymadıkları belirtildiği halde, Hz. Peygamber'in birçok münasebetle ölülere selam vermesi ve onlara seslenmesi.

Cevap: Ölülerin duyup duymadıkları konusunda ihtilaf edilmiştir. Ölüler duyar diyenler şu delilleri öne sürerler: Resûlullah, *Bedir*'de öldürülen *Kureyş* elebaşılarından yirmi dört kişiyi bir çukura gömdükten sonra onlara şöyle seslendi: *"Ey Ebu Cehil, Ey Ümeyye, Ey Utbe*! Siz Rabbinizin sizler için vaadettiğini görmediniz mi? Ben Rabbimin vadinin gerçekleştiğini gördüm. Hz. *Ömer:* 'Ey Allah'ın Resûl'ü, sen ruhsuz bedenlere mi sesleniyorsun?'dedi. Resûlullah, Allah'a yemin olsun ki siz onlardan daha fazla duymazsınız. Ancak cevap verme güçleri yoktur, dedi."[1304] *Âlûsî, Beyhâkî* ve *İbn Hibbân*'dan, Resûlullah'ın zamam, zaman *Mescid-i Nebi*'yi temizleyen bir kadının mezarını ziyaret edip kendisine seslendiğini nakleder.[1305] "Kul kabre konulduktan sonra, yanından ayrılan arkadaşlarının ayak seslerini işitir."[1306] Resûlullah, kabir ziyaretinde kabir ehline selam vermeyi öğretmiştir.[1307] Ölülerin işitemediklerini söyleyenler ise, hadislerde geçenleri Peygamberimizin mucize ve özelliklerinden saymışlar ve âyette geçen *"ölüler"* kelimesini hakiki manada almışlardır.[1308] Âyet, inkârcılar iman etmedikleri için, onların manen ölüler konumunda hareketsiz ve duyarsız olduğunu ifade etmektedir. *"Kalpleri vardır; onlarla anlamazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla duymazlar."*[1309] âyeti de bu anlamdadır. Allah'ın kendilerine vermiş bulunduğu duyu organlarını kullanmadıkları için *"ölüler"* konumuna düşmüşlerdir.

* * *

[1304] Buharî, Cenâiz, 86; Nesâî, Cenâiz, 117.
[1305] Alûsî, *Tefsir*, 21/ 55.
[1306] Müslim, Cenâiz, 103; Tirmizi, Cenâiz,59.
[1307] Müslim, Cenâiz, 59; Ebu Davud, Cenâiz, 74.
[1308] Âlûsî, *Tefsir*, 21/56.
[1309] A'râf, 7/179.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً

"Sizi güçsüz yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardından güçsüzlük ve ihtiyarlık veren Allah'tır."[1310]

Soru: İnsan neden güçsüz yaratılmıştır?

Cevap: Âyet, insanın yaratılış ve teşekkül dönemini anlatmaktadır. Önce sperma, sonra et sonra et-kemik, sonra cenin, sonra da çocukluk dönemi hatırlatılmaktadır. İnsan, yaratılış devrelerini bilmekle Allah'ın sonsuz kudretini hatırlayacaktır. Âyette, çok zayıf bir merhaleden tekamüle giden insanın, kabirden mahşere, oradan da cennet veya cehenneme gitmesinin imkansız olmadığı işlenmiştir.[1311]

(31) LUKMAN SÛRESİ

وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

"Bununla beraber her ikisi de sana hakkında hiçbir bilgin olmayan birşeyi bana ortak koşman için uğraşırlarsa, o vakit onlara itaat etme; onlara dünyada maruf surette iyi ve nazik davran; bana yönelenin yolunu tut; sonra dönüşünüz banadır; ben de size yaptıklarınızı haber vereceğim."[1312]

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ

[1310] Rûm 30/54.
[1311] İbn Âşûr, *Tefsir*, 20/27-128.
[1312] Lukman, 31/15.

وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğu Allah'a ve peygamberine karşı kanunlar koymaya kalkışan kimseler sever (olarak) bulamazsın; babaları veya oğulları kardeşleri veya akrabaları olsalar kalplerine imanı yazmış ve kendilerini tarafından bir ruh ile desteklemiştir. Onları içlerinde sonsuza dek kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Allah onlardan hoşnut olmuş, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın taraftarıdırlar. Uyanık ol ki, Allah'ın taraftarları hep kurtuluşa erenlerdir."[1313]

İşkâl: Birinci âyette şirke davet eden anne babaya "*maruf*" yani iyilik ve yardım yapılması emredilmişken, ikinci âyette, Allah ve Resûlü'ne karşı düşman olanları dost edinmemelerinin emredilmesi.

Çözüm: İki âyet arasında herhangi bir çelişki yoktur. Şöyle ki: İlk âyette geçen معروف/*maruf*" kelimesi, anne babaya gösterilmesi gereken insanî muameleler ve muhtaç iseler ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgilidir. Allah'ın razı olmadığı konularda anne-babaya itaat etmek haram kapsamındadır. İkinci âyette geçen يوادون /*yuvaddüne*, kök itibariyle sevgiden gelir. Sevgi, kalbe ait bir durumdur. معروف/*ma'ruf*tan farklıdır. İnsan, tanımadığı ve sevmediği birine iyilik yapabilir. Birinci âyet, sıkıntıda olan ve muhtaç anne babaya yardımı emreder. Allah ve Resulü'ne muhalefet konusunda ise onlara itaat edilmez. İkinci âyet de, Allah ve Resulü ile savaş halinde olanları sevmemeyi, onlara kalben yakın olmamayı emretmektedir. İnsani yardım ile kalben sevmek ayrı konulardır. Her iki ayetin işlemiş olduğu konular farklıdır.[1314]

[1313] Mücâdele, 58/22.

[1314] Krş: Şa'râvî, et-*Tefsir*, 8/49890-4990.

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا

"Ey insanlar Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evladı ne evladın babası namına bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin."[1315]

İşkâl: Âyet, zahiriyle kıyamet gününde babanın çocuğuna fayda vermeyeceğini belirtmektedir. Oysa *"İman eden ve soylarından gelenler de imanda kendilerine tabi olanlar (var ya) işte Biz onların nesillerini de kendilerine kattık."*[1316] âyeti, çocukların babalarından yararlanabileceklerine işaret etmektedir.

Çözüm: Âyet'in "*imanda kendilerine tabi olanlar*" kaydı, yararlanmanın iman etmeye bağlı olduğunu belirtmektedir. Yani mümin olmaları kaydıyla Allah Teâla lütuf ve kereminden baba ve çocuklarını cennete kavuşturacaktır. İki tarafın da iman etmeleri şarttır. Kavuşmalarına iman vesile olmaktadır.[1317]

* * *

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ

"Kıyamet vakti hakkındaki bilgi ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Yine kimse nerede öleceğini bilmez."[1318]

İşkâl: Âyette "*yağmurun indirilişi ile rahimlerde olanların Allah tarafından bilindiği*" belirtiliyor. Oysa insanlar da, bazı

[1315] Lokman, 31/33.
[1316] Tûr, 52/21.
[1317] Şinkitî, *Adva'*, 10/159.
[1318] Lukman, 31/34.

cihazlar yardımıyla yağmurun ne zaman yağacağını ve anne rahmindekini tahmin edebilmektedirler.

Çözüm: Âyet, beş gaipten bahsetmiştir. Kıyametin vakti, yağmurun Allah tarafından indirilişi, rahimdekileri, hiç kimsenin yarın ne kazanacağını ve nerede öleceğini bilmemesi. Âyetin beş konuyu aynı şekilde belirtmemesi üzerinde önemle durulması gerekir. Zira kıyametin zamanı ile kimsenin yarın ne kazanacağı ve nerede öleceğini bilmemesi konuları, diğer iki durumdan ayrılmıştır. Şöyle ki; teknoloji ve imkanlar ne kadar ilerlese de, kıyametin ne zaman kopacağını kimse bilemez. Hatta kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi Peygamberimize bile verilmemiştir.[1319] İnsanın yarın ne yapacağını ve ne zaman öleceğini de Allah Teâla kendisine özgü kılmıştır. İnsanlara o konuda herhangi bir yetki ve malumat verilmemiştir. Teknoloji veya cihazlarla bilinecek konular değildir.

Âyet, yağmurun Allah tarafından indirildiğini belirtmiştir. Yağmurun gökten inişi, bir nizam içersinde ve belirli mevsimlerde gerçekleşmektedir. Suyun buharlaşarak göğe çıkması, tekrar inişi, Allah'ın kâinatta devam eden büyük delil ve mucizelerindendir. Allah dışında bu olayı gerçekleştirmek, kimsenin gücü dahilinde değildir. Meteorolojinin bazı cihazlar kullanarak yağmurun iniş zamanını tahmin etmesi ise ayrı bir konudur. Âyette bunu reddeden herhangi birşey yoktur. Âyetin değindiği konu, yağmurun Allah tarafından indirilmesidir. Çok yüksek lerden damlacıkların birbirine değmeden inişleri bir mucizedir. Cihazlarla yağmurun yağacağı zamanı tahmin etmek imkansız değildir. Şöyle ki, eline dürbünü alan biri, karşısındakine şöyle diyor: Yarım saat sonra şöyle bir araç gelecektir. Bu bilgi, gaipten haber vermek değildir. Ancak elindeki cihazıyla, yanındakinin görmediğini görüp, aracın geleceğini haber vermektedir. Yağmurun alâmetlerinin görülmesi, gaipten çıkıp şühûde geldiğini ifade eder. Yağmurun alametleri belirlenmeden ondan haber vermek, *gayb* kapsamına girmektedir. Ancak alametlerin

---

[1319] A'râf, 7/187.

belirlenmesinden sonraki durum hakkında tahmin ve takdirde bulunmak insanların elindeki imkanlara bağlıdır. Yağmur, kar ve benzer olayların iniş zamanı hakkında malumat verenler *gayp*ten değil, cihaz ve aletlerden yararlanarak bazı tahminlerde bulunmaktadırlar. Âyet bunu reddetmiyor.[1320]

"*Allah rahimlerdekini bilir.*" âyeti için de aynısını söyleyebiliriz. Rahimlere spermanın intikali, orada büyüyüp gelişmesi *DNA*'nın mahiyeti hakkında insanlar az şey bilmektedirler. Âyet, rahimdekinin cinsiyetine değinmemiştir. Ancak orada meydana gelen harika ve acayip durumlara dikkat çekmektedir. Teknolojinin cihazlar yardımıyla, belirli bir aşamadan sonra cinsiyet hakkında söylediği sözler tıpkı meterolojideki gibidir; olay gayb olmaktan çıktıktan sonra yapılan yorumlardır.

Âyette "*kim*" anlamına gelen *من/men* edatı yerine, "*şey*" anlamına gelen *ما/mâ* edatının gelmesi de çok önemlidir. Şöyle ki; "ما" edatı, ceninin nasıl geliştiği ne olacağı, nasıl büyüyeceği, ne kadar yaşayacağı, iyi mi kötü mü olacağı vs. konularla ilgilidir ki bunlar yalnız Allah tarafından bilinir. Cinsiyeti ise bu konular dışındadır. Cihazlar yardımıyla tahminde bulunmak âyetle çelişmez.

(32) SECDE SÛRESİ

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ

"Yoksa o uydurdu mu diyorlar? Hayır. O senden önce kendilerine bir uyarıcı peygamber gelmemiş olan bir kavmi uyarasın diye Rabbin tarafından gelen bir gerçektir."[1321]

[1320] Tantâvî, Ali, *Fetâvâ*, s.23.
[1321] Secde, 32/3.

وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خلَا فِيهَا نَذِير

"Her topluluk için bir uyarıcı gelmiştir."[1322]

İşkâl: Birinci âyet, elçi gelmeyen *'kavim'*den bahsederken, ikinci âyetin her *"kavm"*e bir elçinin geldiğini haber vermesi

Çözüm: İki âyet arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Zira, her ne kadar bazı kavimlere elçi gelmemiş ise de, onlardan önceki elçilerin tebliğ, öğreti ve uyarıları kesilmemişti.Risâletin tesiri yeryüzünden silinmeye yüz tutunca Hz. Peygamber gönderildi.[1323]

* * *

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ

"O, yarattığı her şeyi güzel yapmış."[1324]

İşkâl: Görünürde insanlar ve diğer varlıklar arasında bazı çirkin ve zararlı şeylerin bulunması.

Cevap: Allah, hücre ve atomdan, büyük galaksi ve yıldızlara kadar her şeyi bir nizam ve ahenk içinde yaratmıştır. Yıldızların birbirlerine ve dünyaya uzaklığı, insanın yaratılışı ve doğumu, gece ve gündüz ile mevsimlerin ard arda gelmeleri, yeryüzünün yaşama elverişli kılınması vs. hepsi en güzel biçimde yaratılmış ve tanzim edilmiştir. Kışın varlığı bir nimet olduğu hâlde, çocuklara ve buz satıcılarına abes gelebilir. Adam öldürme, zulüm ve içki içme gibi zararlı hadiseler, ilahi yasalara olan muhalefetten kaynaklanmaktadır. Diken, güle kıyas edildiğinde gereksiz gelebilir. Ancak gülün diken sayesinde korunduğu düşünülürse, tel örgüsü görevi yaptığını, gülün değerinin dikenin varlığıyla bilindiğini fark ederiz.

Şeytanın varlığı da mutlak anlamda şer değildir. Ona karşı yapılacak muhalefetin bize sevap getireceği muhakkaktır. Bazı insanların organlarının eksik olması, tenlerinin değişik yaratıl-

---

[1322] Fâtır, 35/24.
[1323] Âlûsî, *Tefsir*, 21/118.
[1324] Secde, 32/7.

ması, âyetin mefhumuna aykırı değildir. Zira insan, organlarının biçimi veya teninin rengiyle değil, ruh, ilim ve ahlakıyla insandır. Maymunun çirkin görülen biçiminin yaratılışında çok büyük mucize ve harikalar mevcuttur. İnsana kıyas edildiğinde ise çirkin görülür. İnsanın konumu maymuna kıyas edildiğinde daha iyi anlaşılır. Allah en güzelini buyurmuştur. *"Sizin için daha hayırlı olduğu halde birşey sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde birşeyi sevmeniz de mümkündür."*[1325]

* * *

قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ

"De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak."[1326]

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ

"O, kulları üzerinde hükümranlığını sürdürür ve üzerinize hareketlerinizi kaydeden koruyucular gönderir. Sonunda birinize ölüm geldiği vakit, gönderdiğimiz ve görevlerinde kusur yapmayan melekler canını alırlar.[1327]

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

"Allah alır o canları öldükleri zaman; ölmeyenleri de uyuduklarında. Sonra haklarında ölüm kararı verdiklerini alıkoyar, diğerlerini belirlenmiş bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir kavim için deliller vardır."[1328]

[1325] Bakara, 2/216.
[1326] Secde, 32/11.
[1327] En'âm, 6/61.
[1328] Zümer, 39/42.

İşkâl: İlk âyette ruhların tek melek tarafından, ikinci âyette birçok melek tarafından, üçüncü âyette de Allah tarafından alındığının belirtilmesi.

Çözüm: Ölümün gerçek anlamda yaratıcısı Allah'tır. O izin vermeden ve sebepleri yaratmadan hiç kimse ölmez. Canların alınması için bazı yaratıklarına izin ve yetki verilmiştir; ecelleri gelince, canları almalarını onlara emreder. Ölüm meleği ve yardımcıları konumundaki diğer melekler de ecelleri gelen canlıların ruhlarını alırlar.[1329]

Meleku'l-Mevt, melekler arasında seçilmiş bir *rehber* ve *emir* konumundadır. Halk arasında "*Azrâil*" diye anılan bir melek yoktur, bu isim İsrailiyattan geçmiştir. Kitap ve sahih sünnetlerde bu isim geçmemektedir. Kur'an'da geçen, *Melekü'l Mevt* yani *Ölüm Meleği*dir.

(33) AHZÂB SÛRESİ

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعْ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ

"Ey peygamber Allah'tan kork. Kâfirlere ve münafıklara boyun eğme."[1330]

İşkâl: a- Hz. Peygamber'in kâfirlere ve münafıklara boyun eğmemekle emrolunması.

b- Bazı peygambere yapılan hitabın aksine, Hz.Peygamber'e ismiyle değil, peygamberlik sıfatıyla hitap edilmesi.

Çözüm: a- Hz. Peygamber'e inen emir, hem kendisine hem de kendilerinden sonra geleceklere bir hitap, inkârcılar ve münafıklar için de bir yol ayırımıdır. Yani ey inkârcılar, ey münafıklar Peygamberin size uymasını asla beklemeyin. O, Allah'tan

---

[1329] Ensârî, *el-Feth*, s.335.
[1330] Ahzâb, 33/1.

kesin emir almıştır. Sizin tekliflerinizi asla kabul etmez. İtaat edilecek, boyun eğilecek tek zat, Allah Teâla'dır.

b- İsmiyle hitap almamasına gelince, diğer peygamberlerle arasındaki farklı konumu belirtmek içindir. Allah, diğer bazı peygamberlere *Ey İsa!*,[1331] *Ey Davud!*[1332] *Ey Yûsuf!*[1333] hitaplarında olduğu gibi, isimleriyle hitap etmiştir. Peygamberimize yüce değer ve âlicenâp makamından dolayı, ismiyle değil, peygamberlik vasfıyla hitap edilmiştir. Bu hitapta, peygamber varisi ve önemli mevkilerde bulunan insanlara da isimleriyle hitap edilmemesine işaret vardır.[1334]

* * *

اَلنَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ

"Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri onların analarıdır."[1335]

İşkâl: Âyette, *"Peygamberin eşleri mümirlerin anneleridir,"* denildiği halde kendileri için, *"müminlerin babasıdır,"* denilmemesi.

Cevap: Hz. Peygamber şefkat, merhamet, müminlere düşkün olma ve sıkıntılarına üzülüp huzura kavuşmalarına sevinme konularında müminler için babadan daha yakın ve öndeydi. Bu nedenle *"babalarıdır"* yerine, *"onlara daha yakındır,"* ifadesi seçilmiştir. Zira her baba çocuğuna yakın olmayabilir. Nitekim çocuklarına zarar veren, hatta onların canlarına bile kıyanlar yok değildir. Yakın olmak sevgi, merhamet ve yarar dilemeyi gerektirir. *"Onlara nefislerinden daha yakındır,"* ifadesinin *"babalarıdır"* yerine kullanılmasının diğer bir nedeni de, evli-

---

[1331] Bkz: Al-i İmrân, 3/55.
[1332] Bkz: Sâd, 38/26.
[1333] Bkz: Yûsuf, 12/46.
[1334] Ensârî, *el-Feth*, s. 338.
[1335] Ahzâb, 33/6.

likle ilgilidir. Zira, "*Peygamber müminlerin babasıdır.*" denilseydi, onların kızlarıyla evlenmesi haram olacaktı; çünkü kızlarına *baba* konumunda olurdu.[1336] Eşlerinin ümmetin erkeklerine haram kılınması, makam ve zatına olan saygıdan dolayıdır.

* * *

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

"(Yemin ederim ki,) muhakkak ki size, Allah'a ve son güne ümit besleyip de Allah'ı çokça ananlar için Allah'ın Resûlünde pek güzel bir örnek vardır."[1337]

Soru: Kur'an, neden Allah'ı ya da kendisini değil de Hz. Peygamberi örnek göstermiştir?

Cevap: İnsanlar, ancak aynı kategoride oldukları varlıkları örnek alabilirler. Sınırlı ve mukayyet bir varlık olan insan, sınırsız ve mutlak bir varlık olan Allah'ı ya da soyut bir eylem olan hitabı veya farklı varlık kategorisine dahil olan meleği örnek alamaz. Örnek göstermek şu ön şartlara dayalı olarak gerçekleşir. **a-** Örnek olacak obje ile örnek alacak süje arasında mahiyet birliği, **b-** Örneğin örneklik üretme yeteneğine sahip olduğu, **c-** Örnek olacak olanın örneklik objesini üretebilme imkanına sahip olması, **d-** Örnek olacak olanın örneği ya da örnekliğe ulaşmasının, onu algılamasının ve nihayet onu yeniden üretmesinin imkan dahilinde olması.[1338] Hz. Peygamber'in hayatı incelendiğinde tüm bu özelliklerin onda toplandığı görülecektir.

* * *

[1336] Ensârî, *el-Feth*, s.338.
[1337] Ahzâb, 33/21.
[1338] İslamoğlu, Mustafa, *Üç Muhammed*, s.234-235.

لِيَجْزِيَ اللّٰهُ الصّٰدِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ

"Çünkü Allah doğrulara doğrulukları ile mükâfat verecek. Münafıklara da dilerse azap edecek."[1339]

İşkâl: Âyette münafıkların ceza görmeleri Allah'ın isteğine bırakılmış, oysa, *"Münafıklar ateşin en alt tabakasındadırlar."*[1340] âyeti cezalarının kesin olduğunu belirtmektedir.

Çözüm: Âyette ceza görmelerinin Allah'ın isteğine bağlanması, O'nun iradesi üzerinde hiçbir otoritenin bulunmadığını göstermek içindir. Allah dilerse münafığı affeder. Çünkü iradesine "*dur*" diyebilecek bir güç yoktur. Ancak Allah Teâla ikinci âyette ceza görmelerini dilediğini belirtmiştir. Dolayısıyla ceza göreceklerdir.[1341]

يَانِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ

"Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayasızlık yaparsa onun azabı iki katına çıkarılır."[1342]

Soru: Hz. Peygamber'in hanımlarına neden *"iki kat"* azap vaad edilmiştir?

Cevap: Hz. Peygamber'in hanımları, vahiy (helal, haram, terhib, terğib) konularına herkesten daha yakın kimselerdi. Hiç kimsenin göremediği konuları ilkin onlar görüyorlardı. Bu nedenle öncelikle onların emir ve yasaklara uymaları gerekiyordu. Onların kötü örnek olmaları, diğer insanları menfi yönden etkiliyordu. Eğer bir dava, çıkıp başladığı yerde sekteye uğrarsa, başarıya ulaştığı söylenemez. *"Ey peygamber hatunları, siz diğer kadınlar gibi değilsiniz"*[1343] âyeti, onların farklı bir konumda olduklarını belirtmektedir.

Cezayı vadeden âyetten hemen sonra gelen *"Sizden kim Allah'a ve Resûlüne itaat eder ve yararlı iş yaparsa ona müka-*

1339 Ahzâb, 33/24.
1340 Nisâ, 4/145.
1341 Âûlsî, *Tefsir*, 21/172.
1342 Ahzâb, 33/30.
1343 Ahzâb, 33/32.

fatını iki kat veririz."[1344] âyeti de, onlara ceza vaadına karşı verilmiş bir müjdedir. Zira mükafatta da iki kat vaad edilmiştir. Keza, âyet, İslâm'da hem iyilik hem de kötülükte örnek olmanın ve çığır açmanın önemini dile de getirmektedir. *"Kim, İslâm'da iyi bir çığır açarsa, ona kendi ecrinden hiçbirşey eksilmeden, kendi ecri yanında açtığı çığırla amel edenin ecri kadar sevap verilir. Kötülükte çığır açana da işleyenlerin günahlarından hiçbirşey eksilmeden, onunla amel edenlerin günahları kadar günah yazılır."*[1345] *Â*yette geçen *"iki kat"* ifadesi, sayı ve adeti belirtmek için değil, çokluğu ifade etmek içindir. Nitekim *"Sonra gözünü tekrar tekrar çevir bak, göz aciz ve bitkin halde sana dönecektir,"*[1346] âyetinde geçen مرتين/*iki defa* lafzı, adedi değil çokluğu ifade etmektedir.[1347]

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى

"Evlerinizde vakarla oturun, cahiliye adetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın."[1348]

İşkâl: Âyet, Müslüman kadınlara evlerinde oturmayı emrettiği hâlde, kadınlar her dönemde dışarı çıkmışlardır.

Çözüm: قرن/*Karne* emrinin aslı قر/*karre*'den gelmektedir. قر /*Karre*, bir yere istikrar ve sebat göstermek anlamındadır.[1349] Âyet, Gereksiz ve ihtiyaç olmadan çıkmamayı öngörmektedir. Kur'an, yeryüzü[1350], kadın rahmi[1351] ve cehennem[1352] için *"karar* ve *istikrar edilen yer"* ifadesini kullanmıştır. Kur'an'ın, dünyada *karar kılma* yeri olarak nitelediği yerler ebedi kalınacak yerler değildir. İnsan, çocuğuna veya öğrencisine, *"evladım evinde otur; hedefsiz ve başıboş insanlar gibi dolaşıp durma"*

[1344] Ahzâb, 33/31.
[1345] Müslim, İlim, 15, Zekat, 69; Nesâi, Zekat, 69.
[1346] Mülk, 67/4.
[1347] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 21/319.
[1348] Ahzâb, 33/33.
[1349] Râğib, *el-Müfredât*, s.662.
[1350] Neml, 27/64.
[1351] Hac, 22/5.
[1352] Sâd, 38/60.

derse, bu okul, hastane, iş ve ihtiyaçlar için de "*dışarı çıkma*" anlamına gelmez. Emir, gereksiz dolaşmamayı ifade eder. Keza âyet, evin huzur ve karar yurdu olduğunu belirtir. Hz. Peygambe, hanımlarına ve dolayısıyla ümmet hanımlarına, "Allah, ihtiyaçlarınız için dışarı çıkmanıza müsaade etmiştir."[1353] diyerek, âyetin nasıl uygulanacağına açıklık getirmiştir.

Kadınların, saadet asrında hac, umre, bayram, cuma, eğitim, çalışma, hasta ziyareti için çıktıkları bilenen bir hususdur. Âyet, kadınların hangi maksatlarla evlerini tercih edeceklerini de belirtmiştir. Âyetin, *"eski cahiliye döneminde olduğu gibi."* bölümü, dışarıya çıkmayı sınırlandırmıştır. Yani, ey Müslüman hatunlar! Siz iman ve iffet sahibi insanlarsınız. Konum ve vasıflarınız cahiliye toplumu kadınlarından ayrıdır. Siz, Kur'an'a iman etmişsiniz. Kur'an'la tanışmayan cahiliyet kadınları ile bir olamazsınız. Sizin oturmanız, yürümeniz, hareketleriniz, konuşmalarınız hep farklı olmalıdır.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ

"Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur."[1354]

Âyetteki Müşkilât:

a- Hz. Peygamber'in erkek çocukları olduğu hâlde, *"Sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir."* denmesi,

b- Hz. Peygamber için *"peygamberlerin sonuncusu"* denildiği hâlde, *Hz. İsa*'nın kıyamete yakın zamanda geleceğinin haber verilmesi,

c- Nübüvvetin sona erme hikmeti,

d- Âyette, *"resûllerin sonuncusu"* denilmeyip, *"nebilerin sonuncusu"* denilmesi.

[1353] Buharî, Nikah, 136.
[1354] Ahzâb, 33/40.

Cevap:

a) Âyet, رجال *yrical* yani "*adamlar*" ifadesini kullanmıştır ki çocukları kapsamasın. Hz. Peygamberin çocukları buluğ çağına varmadan ölmüşlerdi.

b) Ahir zamanda *Hz. İsa*'nın nazil olması, peygamberliğin bitimini etkilemez. Zira Hz. *İsa* peygamber olarak değil, bir davetçi ve ıslahatçı olarak gelecek ve Hz. Peygamber'in varisi olarak hareket ederek Kur'an ve Sünnetle amel edecektir.

c- Nübüvvetin sona erme hikmeti: Peygamberlerin gönderiliş nedeni, Allah'ın buyruklarını insanlara ulaştırmaktır. Allah'ın insanlara bildirmek istediği konuların tamamı Kur'an ve Sünnette mevcuttur.*"Her şeyi açıklayıcı olarak sana Kitabı indirdik."*[1355] İnsanlar hukuk, idare, ahlak ve inanç konularında ihtiyaç duydukları konuların en güzelini Kur'an'da bulabilirler. Peygamberler, insanlara her konuda rehberlik ederler. Hz. Peygamber'in, her yönüyle yaşantı ve ahlakı elimizde olup insanlar için her konuda örnek teşkil eder konumdadır. Yeni bir peygamberin söyleyebileceği ve uygulamak istediği her şey onun örnek ve mükemmel hayatında mevcuttur. Bu nedenlerle başkasının gelmesi gerekmez. Onun risaleti güneş gibidir. Güzel ahlakı, fazileti ve nuru yaymada zirvededir. Mum ve kandilin yanmasına gerek kalmamıştır.[1356]

d- Âyette "*resûller*" yerine "*nebiler*" ifadesinin tercih edilmesi şundandır: Resûl, Allah'tan risâlet alıp insanlara tebliğ eden elçi demektir. Nebi ise, Allah'tan aldığı gaybî haberleri tebliğ edendir. Nübüvvetin sona ermesinin anlamı, *risâlet* ve *resûl*un gelmemesi ve sona ermesi demektir. Gaipten, haber kalmayınca risâlet de sona ermiş demektir.[1357] Diğer bir yoruma göre de, her resûl nebidir, ancak her nebi resûl değildir. Buna göre, nebi gelmezse, resûl de gelmez.

* * *

[1355] En'âm, 6/89.
[1356] Bkz: Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/225.
[1357] Bkz: Tabatabâî, *el-El-Mizân*, 10/325.

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ

"Ey peygamber mihirlerini verdiğin hanımlarına Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariye/savaş esirleri, amcanın, halanın, dayının ve teyzenin seninle beraber hicret eden kızlarını sana helal kıldık."[1358]

Âyetteki Müşkilât:

a- Amca, hala, dayı ve kendisiyle hicret eden teyze kızlarının, âyetin başından anlaşıldıkları halde ayrı olarak da zikredilmeleri,

b- Resûlullah'ın dayı ve teyzeleri olmadığı halde, *'dayının ve teyzenin kızları'* denilmesi,

c- Görünürde âyetin *"bundan böyle artık başka kadınlar sana helal olmaz."*[1359] âyetiyle çelişmesi.

Cevap:

a- Âyet, Resûlulah'a yakın Kureyşli kadınlar ile kendisiyle beraber küfür diyarını terk edip İslâm yurduna hicret eden hatunları tercih etmesinin önemini hatırlatmak istemiştir.

b- Hz.Peygamberin anneleri *Hz. Âmine*'nin kabilesi, *"Benu Zühre"* kendisini *"Resûlullah'ın dayıları"* olarak tanıtırdı. Bundan dolayı Kur'an, onları Resûlullah'ın dayıları olarak kabul etmişti. Bazı siyer kitapları, *Hz. Âmine*'nin babası *Vehb*'in, "*Feriâ"* ve "*Hâle ez-Zühriyye*" adında iki kızından, (yani Hz. Peygamber'in iki teyzesinden) bahsederler. [1360]

c- İki âyet arasında, ne nesh ne de çelişki söz konusudur.Birinci âyet, Hz. Peygambere helal olanları, ikinci âyet de

---

[1358] Ahzâb, 33/50.
[1359] Ahzâb, 33/52.
[1360] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 22/66 (*el-İsabe*'den naklen.)

haram olanları belirtmiştir. İkinci âyette sayılanların dışında kalanların haram olduğu belirtilmektedir.[1361]

* * *

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ

"Peygamber'in hanımlarından birşey istediğiniz zaman perde arkasında isteyin."[1362]

İşkâl: Âyetin genel mi yoksa Hz. Peygamberin hanımlarına mı has olduğu.

Cevap: Âyetin baş tarafı, müminleri Peygamberin evlerine nasıl girecekleri konusunda eğitmekte ve gereken adabı vermektedir. Keza, âyet, peygamber eşlerinin diğer kadınlardan ayrı bir konumda olduğunu belirtmektedir.[1363] Âyetin nüzul sebebi de, âyetin peygamber eşlerine has olduğunu göstermektedir. *Hz. Ömer*, iyi-kötü herkesin Peygamberin evine girmeme doğrultusunda bir teklifte bulundu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet nazil oldu.[1364]

Hz. Peygamber döneminde kadınların perde olmadan tesettüre riâyet ederek erkeklerle konuştukları ve bir araya geldikleri bilinen bir husustur. *Sehl b.Sa'd el-Ensârî* anlatıyor: "*Ebu Useyd es-Sa'dî* düğün yaptığı zaman Peygamber ve bazı sahabileri davet etmişti. Onlara ne bir yemek hazırlamış ne de birşey takdim etmişti. Karısı *Ümmü Üseyd* bir çanak içinde süzülmüş hurma getirmişti. Peygamber yemeğini bitirince *Ümmü Üseyd*, hurmaları elleriyle sıkarak suyu Peygamberimize içirdi."[1365] *Ümmü Üseyd*, perde olmaksızın Hz. Peygamber ve arkadaşlarına ikramda bulundu. *İbn Hacer Askalânî*, hadisi delil

---

[1361] Şinkitî, *Adva'*, 10/162.
[1362] Ahzâb, 33/53.
[1363] Ahzâb, 33/32.
[1364] İbn Kesir, *Tefsir*, 3/381.
[1365] Buharî, Nikah, 78.

göstererek (halvet ve fitne olmaması şartıyla) kadının kocasının misafirlerine hizmet edebileceğini belirtmiştir.[1366] Keza, Kur'an, *Hz. Şuayb*'ın iki kızından birisinin *Hz. Mûsâ* ile[1367], *Hz. Süleyman'ın* da *Belkıs* (kraliçe) ile perdesiz konuştuklarını nakleder.[1368]

* * *

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

"Allah ve melekleri Peygambere çok salâvât ederler. Ey müminler siz de ona salâvât edin."[1369]

İşkâl: Allah Tealâ'nın Hz. Peygamber'e salâvât getirmesinin anlamı.

Cevap: Âyette geçen *"salat"*ın anlamı, birine hayır dilemek, onu hayırla anmak ve davet etmektir. Buna göre Allah, Peygamberini hayırla anmakta ve insanları ona tabi olmaya davet etmektedir. Melekler ve müminlerin salavatı ise, ona istiğfar etmek ve rahmet dualarını göndermektir.[1370]

* * *

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklemekten çekindiler, korktular; onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir."[1371]

1366 Askalânî, *Fethu'l-Bâri*, 9/312.
1367 Neml 27/42.
1368 Kasas, 28/28.
1369 Ahzâb, 22/56.
1370 İbn Âşûr, *Tefsir*, 22/97.
1371 Ahzâb, 33/72.

İşkâl: İradesi olmayan şeylere teklif yapılması.

Çözüm: Önceden de belirttiğimiz gibi âyet, birçok alimi meşgul etmiş ve onları uzun süre üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Onlardan birisi de çağdaş alim, düşünür Merhum *Ali Tantâvî*'dir. Şöyle der: İnsanın gök ve yerden farklı yönünü bulmaya çalıştım. İnsan dışında tüm varlıklar, Allah'ın yarattığı yasa ile hareket eder. Melekler, Allah'a isyan etmeden emrolundukları gibi hareket ederler. Güneş, kendisine gösterilen yörüngede döner, gider. Kendisine tayin edilen yörüngeyi milim geçmez, geçse kâinat yanar gider. Suyu oluşturan oksijen ve hidrojen oranı bellidir. İnsan ise diğer tüm varlıklardan farklıdır. Allah ona akıl ve irade vermiş, ona iki yol göstermiş, ihtiyacını yerine getirecek organlar bahşetmiştir. Allah'ın dilemesiyle istediğini yapar. Allah'ın dilemesi, ona yol göstermesi ve güç vermesi demektir. İnsan iradesiyle hava alanına gider. Uçak onu istediği kente götürür. Ancak nereye gideceğine kendisi karar verir ve istikametini belirler. Uçaksız gidememesi, Allah'ın iradesi olmadan birşey yapamaması gibidir. Allah dilemezse o gidemez. Gideceği yöne ise kendisi karar vermiştir, tehlikeli ve uygun olmayan bir yere gitmişse başkasını sorumlu tutamaz. Zira aynı noktayı kendisi seçmiştir, 'niçin daha uygun, daha güzel yere gitmedim?' diye başkasını sorumlu tutamaz.

Âyette geçen *"emanet"* in tefsirine gelince, âyeti yıllarca düşündüm, hocalarıma arz ettim, ilgili kaynaklara başvurdum. Sonunda şöyle düşündüm: Annem beni batınında taşıdı. Beni dünyaya ne zaman ve nasıl getirdi? Kendimi fark etmeden önce de vardım. Bana söylenenleri tasdik ettim. Zira söyleyen sadık ve güvenilir insanlardı. Onları doğruladığım halde, neden yaratanımı, *Cibril*'i ve peygamberleri doğrulamayayım? *Dekart*'ın *"düşünüyorum öyle ise varım."* sözü belki gaye ve söyleniş biçimi olarak doğrudur. Ancak anlam ve doğruluğu tartışılabilir, çünkü *"Olmadığım zaman düşünemem."* tezi yanlıştır. Annemin batınında var olduğum halde düşünemiyordum. Bebekler de öyledir, vardırlar, ancak düşünemiyorlar. Öyleyse Allah'ın *"Kı-*

yamet gününde biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim? onlar da evet (buna) şahit olduk' dediler."[1372] âyetiyle haber verdiği gerçeği kabul etmemiz gerek

Hulâsa, âyette söz konusu edilen ve insan dışındaki mahlukatın taşımaktan kaçındığı "*emanet*", insanı cennet veya cehenneme götürecek olan "*seçme hürriyeti*"dir.[1373]

(34) SEBE' SÛRESİ

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ

"Onlar, ona kaleler (mimari) eserler, havuz büyüklüğünde çanaklar, yerinden sökülemeyen kazanlar yaparlardı."[1374]

İşkâl: *Hz. Süleyman* için yapıldığı haber verilen تماثيل */temâsil*in ne anlama geldiği ve heykelcilikle bir ilgisinin olup olmadığı.

Cevap: تماثيل*/Temâsil,* تمثال *timsâl'in çoğuludur.* Canlı olsun, cansız olsun bir varlığa benzetmek için yapılan bütün resimlerdir[1375] Haram heykel veya resim kapsamında olup olmadığını *Mevdûdî'*den okuyalım. Şöyle der: Kur'an'daki bu ifadenin, *Hz. Süleyman* (a.s.) için yapılan "*heykeller*"in insan ve hayvan heykelleri veya resimleri anlamına gelmediğini söyleyebiliriz. Bunlar *Hz. Süleyman* (a.s.)'ın binalarının ve eserlerinin süslendiği manzara resimleri, çiçekli düzlemeler veya başka tür dekorasyonlar da olabilir. Bu yanlış anlamaya *Hz. Süleyman* (a.s.)'ın kendisi için peygamberin ve meleklerin resmini yaptırdığını

[1372] A'râf, 7/1.
[1373] Tantâvî, *Fetâvâ*, 58-59.
[1374] Sebe', 34/13.
[1375] Kurtubî, Tefsir, 14/272.

söyleyen bazı müfessirler sebep olmuştur. Bu müfessirler, İsrailî haberlerden yararlanmışlar ve daha önceki şeriatlara göre resim yapmanın haram olmadığı sonucuna varmışlardır. Fakat bu İsrailî haberleri zikredip rivayet ettikleri halde, *Hz. Süleyman* (a.s)'ın *Mûsâ* (a.s.)'nın şeriatına tabi olduğu ve Onun şeriatında da aynen Muhammed (s.a.)'in şeriatında olduğu gibi insan ve hayvan resim ve heykelleri yapmanın haram olduğu gerçeğini göz ardı ediyorlar.[1376]

* * *

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

"Yine andolsun ki İblis onlar aleyhindeki tahminini gerçekten doğrulattı da içlerinde müminlerden ibaret bir gruptan başkası ona uydular."[1377]

Soru: *İblis*'in tahmini ne idi?

Cevap: *İblis*'in tahmini "*Ve onları saptıracağım ve her durumda onları kuruntulara düşürüp olmayacak konularla aldatacağım. Mutlaka onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar ve yine mutlaka emredeceğim, Allah'ın yarattığını değiştirecekler.*"[1378] âyetiyle yapacağını taahhüt ettiği hareketlerdi. Bu arzusunu gerçekleştirmek için, Allah'tan mühlet istedi. Başarmak için azimliydi. Ancak başarılı olamayacağını tahmin ediyordu. İnsanlar ona tabi olunca tahmini gerçekleşmiş oldu.[1379]

* * *

[1376] Mevdudî, *Tefhim*, 4/505.
[1377] Sebe', 34/20.
[1378] Nisâ, 4/120.
[1379] Ferhan, *Müşkil*, s.143.

وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَى هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

"(De ki): O halde biz veya siz ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir."[1380]

İşkâl: Hz.Peygamber'in haklılığının şüphe ile vurgulanması.

Cevap: Muhatabımıza,"*biz hak yoldayız, sen bâtıldasın,*" dediğimizde sözümüz doğru da olsa tebliğ yönünden uygun ve mantıklı olmaz. Çünkü bir kimseye hitap edildiğinde açıkça kendisinin sapıklık içinde olduğu söylenirse, muhatabınız inatlaşır ve gerçeği kabule yanaşmaz. Ancak şöyle bir yöntem hikmete daha uygun olur: Onlara de ki: Bizim, rızk veren ve bir olan Allah'ı mabud kabul ettiğimiz, sizin ise rızk vermeyen başka ilahlar edindiğiniz meydana çıktı. Şimdi bu durumda her ikimizin doğru olması mümkün değildir. Sadece birimiz doğru yolda olabilir. Diğerimiz ise sapıklık içindedir. O halde mantık açısından hangimizin doğru, hangimizin de yanlış yolda olduğuna siz karar verin."[1381]

(35) FÂTIR SÛRESİ

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ (19) وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ (20)
وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ (22)

"Ne kör ile gören eşit olur."[1382] *"Ne karanlık ile aydınlık."*[1383] *Ne de gölge ile sıcaklık."*[1384]

[1380] Sebe', 34/24.
[1381] Mevdûdî, *Tefhim,* 4/527.
[1382] Fâtır, 35/19.
[1383] Fâtır, 35/20.
[1384] Fâtır, 35/21.

İşkâl: Âyette, "*kör*"ün "*gören*", "*karanlık*"ın "*aydınlık*"tan "*gölge*"nin de sıcaklıktan önce gelmesi.s

Cevap: Kur'an'ın fesahat ve belagattaki icaz yönlerinden birisi, âyetlerin sonundaki ahenk ve uyumdur. Bu özelliğe riayet için, âyetlerde *kör, gören*den *karanlık, aydınlık*tan *gölge* de *sıcaklık*tan önce gelmiştir. Yani üç âyet de "ر /re" harfiyle bitmiştir.[1385]

* * *

اسْتِكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّةَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَحْوِيلًا

"Bu yeryüzünde bir büyüklük taslamak ve suikast düzenlemek istediklerindendir. Oysa kötü tuzak, yalnızca sahibinin başına gelir. O halde öncekilerinin kanunundan başka ne gözetirler? Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın, Allah'ın kanununda asla bir sapma da bulamazsın."[1386]

Soru: Âyette tuzak kuranların kendi tuzaklarına düşecekleri anlatılıyor. Ancak birçok kişinin tuzağa düşmediklerini görüyoruz.

Cevap: Akıbet ve netice önemlidir. Başkasını aldatan, ona tuzak kuran biri, görünürde galip ve kazançlı görülebilir. Ancak neticeye bakılırsa zararda olduğu muhakkaktır. Buna, inkârcıların dünyadaki geçici rahatı ile müminin geçici zahmet ve sıkıntısı misal verilebilir. Allah Teâla'nın hayatta değişmez yasaları vardır. Onlardan bir tanesi de, müminin bu dünyada geçici zorluklar görmesidir. Bu, dünyanın yaratılış hikmetinden kaynaklanıyor. Bizce bilinmese de Allah, zalim ve hilecilerin helâki için bir müddet belirlemiştir. Şartlar yerine geldiğinde vaadi

---

[1385] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 22/239.
[1386] Fâtır, 35/43.

gerçekleşecek ve hileciler yaptıklarının cezasını çekeceklerdir.[1387]

* * *

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ

"Eğer Allah yaptıkları yüzünden insanları (hemen) cezalandırsaydı yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı."[1388]

Âyeti, insanların yaptıklarından dolayı cezalandırılmayacaklarını belirtirken,

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ (165) فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ

"Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca biz de kötülükten men edenleri kurtardık. Zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülüklerden ötürü şiddetli bir azapla yakaladık. Kibirlenip de yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince onlara aşağılık maymunlar olun dedik."[1389]

âyeti de insanlardan bazılarının yaptıklarından dolayı cezalandırıldıklarını belirtmektedir.

İşkâl: Görünürde iki âyet arasındaki çelişki.

Cevap: Allah bu dünyada günah işleyen herkesi cezalandırmış olsaydı, iyi ile kötü birbirinden ayrılamaz ve imtihanın bir anlamı kalmazdı. Zira iyilik yapanlar Allah rızası için değil, korkudan yapacaklardı. Nifak da başını alıp giderdi. Helâk edilenlerin cezası, günah işleyenlerin ibret alıp tövbe etmeleri içindir. Başta peygamberler olmak üzere salih zatların dualarından dolayı bir kısım insanların cezaları ertelenmektedir.[1390]

[1387] Zeydan, Abdulkerim Kerim, *es-Sünenu'l-İlahiyye*, 1992, s. 246.
[1388] Fatır, 35/45.
[1389] A'râf, 7/165-166.
[1390] Mağniyye, *el-Kâşif*, 3/411-412.

(36) YÂSİN SÛRESİ

لِتُنذِرَ قَوْمًا مَا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ

"(Bu Kur'an) Ataları uyarılmamış bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için indirilmiştir."[1391]

İşkâl: Âyetin, görünürde *"Her ümmetten bir şahit getireceğimiz gün (halleri nice olacak)"*[1392] *"Her ümmete bir elçi gönderdik."*[1393] âyetleriyle çelişmesi.

Çözüm: Âyette geçen ءاباؤهم/*atalarından* gaye, yakın olan atalarıdır. Çünkü Kur'an'ın söz konusu ettiği, *Kureyş* ve diğer kabilelerin atalarına, *Hz. İsmail* ve ondan önce de *Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. Şuayb* ve *Hz. İsa* gönderilmişti.[1394] Sûre, *Mekke*'de nazil olmuş, *Mekke* ve civarında olan insanlar kastedilmiştir. Onlara herhangi bir elçi gelmedi. Resûlullah, davette onlara öncelik verdi.[1395] Bu konuda Merhum *Mevdûdî*'nin mütalaası kayda değerdir: Allah'ın bir topluma gönderdiği peygamberlerin talimatı uzak bölgelere kadar yayılır ve onun getirdiği ışık yanmaya devam ederse, yeni bir peygamberin gönderilmesine gerek yoktur. Fakat onun getirdiği ışık ne zaman söner ve izleri yok olursa işte o zaman Allah yeni bir peygamber gönderir. Bir peygamberin talimatı diri ve net olarak kaldığı sürece 'o dönem bir peygamber olmaksızın geçti denmez.' Araplara *Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Şuayb, Hz. Mûsâ, Hz. İsa* gibi peygamberler gelmiş, ayrıca onların talimatını yinelemek için *Arabistan*'a içerden ve dışarıdan gelenler olmuştur. Bunlar arasında bu mesajın bilindiği anlaşılıyor. Ancak mesajın izleri kaybolmaya yüz tutup hurafeler karıştığında Hz. Muhammed seçilmiştir.[1396]

1391 Yasin, 36/6.
1392 Nisâ, 4/41.
1393 Nahl, 36.
1394 Tabatabî, *el-El-Mizân*, 17/63.
1395 İbn Âşûr, *Tefsir*, 22/348.
1396 Mevdudî, *Tefhim*, 4/571.

Hulâsa; âyette kast edilen "*kavim/toplum*"dan kasıt, kendilerine peygamber geldiği hâlde, o peygamberin vefatından sonra risâletinin ulaşmadığı bazı kesimlerdir.

Âyetin söz konusu ettiği bu küçük topluluk, *Mekke* ve civarında yaşıyordu.

* * *

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

"Güneş kendisi için belirlenen yere akar."[1397]

İşkâl: Güneşin dönüp dönmemesi

Cevap: Âyetin güneşin yörüngesinden bahsetmesi, Kur'an'ın mucizelerinden birisidir. Zira yakın zamana kadar güneşin dönmediğine inanılırdı. Son astronomik çalışmalar, güneşin saniyede 12 mil döndüğünü ortaya koymuştur.[1398]

* * *

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَابَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

"Ey Âdem oğulları! Size şeytana tapmayın çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır demedim mi?"[1399]

وَ أَنْ اعْبُدُونِي

"Ve bana ibadet edin."[1400]

İşkâl: İlk âyet, şeytana tapmayı yasaklarken, ikinci âyet, Allah'a ibadet etmeyi emretmektedir. Allah'a ibadetin davetten önce gelmesi gerekmez miydi?

[1397] Yâsin, 36/38.
[1398] Bz: *Meydan Lorousse Ansk*, Güneş Md; Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/315.
[1399] Yâsin, 36/60.
[1400] Yâsin, 36/61.

Cevap: İnsan, kendinden zararı defettikten sonra maslahat ve yararı arar. Âyet buna dikkat çekmiştir.[1401] Tevhid kelimesinde olduğu gibi, önce *tahliye* gelir. Yani öncelikle tevhit dışındaki tüm emareler temizlenir, sonra yeri doldurulur. *"Kim tağutu reddedip Allah'a iman ederse kopmayan kulpa sarılmıştır."*[1402] âyetinde de aynı konu işlenmiştir. Önce tağutu ret sonra da iman işlenmiştir.

* * *

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ

"O gün onların ağızlarını mühürleriz."[1403]

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

"O gün onlara kendi dilleri kendi elleri ayakları yapıp ettikleri işler hakkında kendi aleyhlerinde tanıklık edecek." [1404]

İşkâl: Görünürde iki âyet arasındaki çelişki.

Çözüm: Ahirette hesap için muhtelif yerler bulunmaktadır. Hûd Sûresi âyet (22/105) de beyan edildiği gibi, Allah bazı yerlerde konuşma iznini verecek, bazı yerlerde de organlarına mühür vuracak ve konuşmalarına müsaade edilmeyecektir.[1405] Kıyamette muhtelif evsafta insanlar hesaba çekilecek. Kimisinin konuşmasına bile ihtiyaç duyulmayacak, sadece kendileriyle günah işlemiş oldukları organları konuşacaktır.

* * *

1401 İbn Reyyân, er-*Ravd*, 2/353
1402 Bakara, 2/256.
1403 Yâsin, 36/65.
1404 Nûr, 24/24.
1405 Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/321.

لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ

"Diri olanı uyandırmak nankörlere de o azap sözünün gerçekleşmesi için (Sana Kur'an'ı indirdik)."[1406]

Soru: Âyette geçen حيا/*diri* den kasıt kimlerdir? Kur'an'ın ölülerle ilişkisi var mıdır?

Cevap: Kur'an, insan ve cinleri uyarmak ve uyandırmak için gönderilmiştir. Bu nedenle ulema, Yâsin Suresi'nin ölülere okunmasını tavsiye eden hadise *"zayıf"* demişlerdir.[1407] Sahih olduğu kabul edilse bile onun tevhid mesajından yararlanmaları için henüz ölmemiş ancak ölümü yaklaşan kişilere okunması söz konusu edilebilir. Resûlullah ve Ashabından herhangi birinin ölüye *Yâsin* Sûresini okudukları veya tavsiye ettiklerine dair sahih/sağlam bir haber gelmemiştir. Bu nedenle Kur'an'ın sağları uyarmak için nazil olduğunu belirten bu âyetin *Yâsin* Sûresinde geçmesi, sûrenin ölülerden çok dirileri ilgilendirdiğini ortaya koymaktadır.

(37) SÂFFÂT SÛRESİ

وَالصَّافَّاتِ صَفًّا

"Saf saf dizilmiş meleklere yemin olsun."[1408]

Soru: Allah Teâla, meleklere neden yemin etmiştir?

Cevap: Melekler, Allah'ın nurdan yarattığı varlıklardır. Nefis ve hevâları olmadığı için günah işlemezler. Allah'ın kendilerine verdiği emrin dışına asla çıkmazlar. Bu özelliklerinden dolayı cahilliye dönemi insanları onlara kutsiyet verirlerdi. Allah

---

[1406] Yâsin, 36/70.
[1407] Bkz: Nevevî, *el-Ezkâr*, s.221.
[1408] Sâffât, 37/1.

söz konusu iddialarını ret bağlamında onlara yemin edip, Meleklerin sadece Allah'ın yaratıkları olduğunu belirtmiş oldu.[1409]

* * *

لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ (8) دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ (9) إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ

"Onlar yüce topluluğa kulak veremezler." Her taraftan taşlanırlar. Kovulurlar onlar için sürekli bir azap ardır. Ancak (meleklerin konuşmalarından) bir söz kapan olursa onu da delip geçen bir parlak ışık takip eder."[1410]

İşkâl: Âyetlerin işlemek istedikleri tema.

Cevap: Birçok müfessir, âyetleri tefsir bağlamında, melekler tarafından parlak ateş kıvılcımlarıyla korunan bazı yıldız veya yörüngelerin olduğunu, oraya yaklaşmak isteyen şeytanlarla aralarında çatışma ve savaşların olduğunu belirtmişlerdir.[1411] Ancak gaybî konularda hüküm vermekten öteye geçmeyen bu görüşü ispat etme imkanına sahip değiliz. Âyetlerde işlenen konular, insanın akıl ve duyularının zor anlayacağı konulardır. Evrenin genişliği canlandırılmak istenmiştir. Kur'an'da bu anlamda birçok misal verilmiştir. Evrenin çok cüz'î bir bölümünü tanıma imkanına sahibiz. Yirmi milyar ışık yılında ışınları bize ulaşan yıldızları düşünürsek, evrenin genişliği hakkında ön bilgiye sahip olabiliriz. Bazı âyetlerde geçen "*Arş*" "*Kürsi*" ve "*levh-i Mahfuz*" konularında çok az bilgiye sahip bulunmaktayız.

Çıkaracağımız netice şudur: Evren bizim açımızdan sınırsızdır. Allah tarafından idare edilmektedir. Melekler de onun izniyle bazı görevleri üstlenmişlerdir. Evren, her çeşit noksan-

---

[1409] Kutub, Seyyid, *Fizilal*, 5/2981.

[1410] Sâffât, 37/8-10.

[1411] Bkz: *Taberî, İbn Aytiyye, Kurtubi, İbn Kesir* Tefsirleri ilgili ayetlerin tefsiri.

lıktan uzak olup dışarıdan yapılacak müdahalelere karşı korunmuştur.[1412]

* * *

فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ (88) فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ

"Bunun üzerine İbrahim yıldızlara baktı.
Ben hastayım dedi."[1413]

İşkâl: Yıldızlara bakmakla *"hastayım"* demek arasında ne gibi bir bağlantı vardır? *Hz İbrahim* gerçek dışı birşey söylemiş midir?

Cevap: *Razî*'nin de dediği gibi, peygamberler atası olarak bilinen tevhit kahramanı *Hz. İbrahim*'in yalan söylemesi asla düşünülemez.[1414] Yıldızlara tapan bir toplumda yaşayan *Hz. İbrahim,* sözde tanrılarına baktı. Hamakatlarına ve yıldızları Allah'a tercih etme anlayışlarından dolayı sıkıldı ve ıstırap duydu. Her peygamber insanların şirk ve inkâra gitmelerinden üzülür ve sıkıntı duyardı. Buna Peygamberimizin bulunduğu toplumun iman etmemesine ne kadar üzüldüğünü misal verilebiliriz. *"(Ey Resûlüm) onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın."*[1415] *Hz İbrahim*'ın durumu da aynıydı. Yıldızlara tapan kavmini görünce rahatsızlığını gizleyemedi.

* * *

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَابُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى

"(Oğlu) yanında koşma çağına gelince 'yavrum seni rüyamda boğazladığımı görüyorum. Artık bak ne düşünürsün?' dedi."[1416]

[1412] Bkz: Tabatabâî, el-*Mizân*, 17/124.
[1413] Sâffât, 37/88-89.
[1414] Bkz: Râzî, *Tefsir*, 9/342.
[1415] Şuarâ, 26/3.
[1416] Sâffât, 37/102.

Soru 1: Boğazlama emri *Hz. İbrahim*'e neden rüyada geldi de uyanıkken gelmedi?

Cevap: Emrin rüyada gelmesi, vahyin rüya ile de gelebileceğini göstermek içindi. Nitekim *Hz. Yûsuf* rüyada, 11 yıldız ile güneşin kendisine secde ettiğini gördü.[1417] Hz. Peygamber de rüyada *Mescid-i Haram*'a gireceğini gördü.[1418]

Soru 2: Boğazlama emri Allah'tan geldiği hâlde, neden *Hz. İbrahim, Hz. İsmail*'e istişare etme ihtiyacını buldu?

Cevap: Boğazlamaktan geri dönmek için değil, oğlunun hilm ve sebatını müşâhede etmek ve ona sabır ve tahammülü telkin etmek içindi.[1419]

Soru 3: Allah Teâla'nın *Hz. İbrahim*'e oğlunu boğazlamasını emretmesinin hikmeti neydi?

Cevap: İmtihandı. Allah Teâla sevgili kulu *Hz. İbrahim*'in ihlas ve fedakârlığını insanlara göstermek istemişti. Bu imtihanı kazanmasıyla Allah katındaki mertebesi daha da yükselmiş oldu.

* * *

وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ

"Biz oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik ki geriden gelecekleri arasında ona iyi bir nam bıraktık."[1420]

Soru 1: *Hz. İsmail*'in boğazlanmaması takdir edildiği halde bu hususta emrolunmasının ne anlamı vardı?

Cevap: Söz konusu imtihan olmasaydı, hem *Hz. İbrahim*'in hem de *Hz. İsmail*'in ortaya koydukları kahramanlık ve ihlas gün yüzüne çıkmazdı. *Hz. İbrahim* en sevdiği varlığını Allah yoluna kurban etme imtihanını verdi. Allah emredince veril-

---

1417 Yûsuf, 12/4.
1418 Feth, 48/27.
1419 Suyutî, *Mu'terek*, 3/108-109.
1420 Sâffât, 37/106-107.

meyecek hiçbir şey olmaz. *Hz.İsmail* de vermiş olduğu imtihanla kıyamete kadar müminlere örnek oldu. Nitekim âyette de olayın büyük imtihan olduğu belirtilmiştir.

Sual 2: Âyette kurban edilmek istenen, *Hz. İsmail* mi yoksa *Hz. İshak mı* idi?

Cevap: Âyet ve sahih hadislerde konu ile ilgili sarih bir nass olmadığından, konu eskiden beri tartışıla gelmiştir. *Hz. İshak* olduğuna dair rivayet *Ka'b b. Ahbar*'dan gelmektedir. Bunun dışında semâvî din mensupları çoğunluk olarak kurban edilmek istenenin *Hz. İsmail* olduğunu söylemişlerdir. Kurbanlığın *Hz. İsmail* olduğuna dair delillerden bazıları şunlardır:

1. *"İşte o zaman biz onu uslu bir oğul ile müjdeledik. Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa gelince 'yavrucuğum rüyada seni boğazladığımı gördüm."*[1421] Âyet, kurbanlığın müjdelenen, yürüyen ve adanan biri olduğunu göstermektedir. Tarihçi *Mevlânâ Şiblî* şöyle der: *"Hz. İsmail, Hz. İbrahim*'in en büyük ve en sevgili evladı idi. *Hz. İsmail* erginlik çağına ermiş veya ermek üzere bulunuyordu. *Tevrat*'ta da *Hz. İbrahim*'in yegane oğlunu kurban etmek istediği zaman oğluna zürriyet vaat olduğunu görüyoruz. Demek ki mukabilinde bu bereket vaadi vuku bulmuştur. O, halde adanan şahıs ancak *Hz. İsmail* olabilir. *Hz. İshak* doğduğu vakitten itibaren neslinin bereketli kılınacağı husus ile vaad bulunduğu için, onun adanan şahıs olmasına imkan yoktur.[1422] Yahûdi, Hıristiyan ve Müslümanların ittifakıyla Hz. İbrahim'in en büyük oğlu *Hz. İsmail* idi.[1423]

2. *"Salihlerden bir peygamber olarak ona İshak'ı müjdeledik."* [1424] *Hz. İshak, Hz. İbrahim*'e çocuğunu kurban etme fedakarlığına karşılık olarak verilmiş ve Allah tarafından geleceği müjdelenmiştir. Bu nedenle *Hz. İshak*'ın *Hz. İsmail*'den sonra gelmesi gerekir. *"Ona da (İbrahim'in eşine) İshak'ı İshak'ın*

[1421] Sâffât, 37/101-102.
[1422] Şiblî, a.g.y.
[1423] Şiblî, Mevlânâ, *Asr-ı Saadet*, 1-107.
[1424] Sâffât, 37/112.

ardından da Yakub'u müjdeledik."[1425] âyeti, *Hz. İshak*'ı ondan sonra da *Hz. Yakub*'u müjdeliyor. Allah Teâla, *Sara*'ye aynı anda hem bir müjdeyi hem de çocuğunun kurban edileceğini haber vermez. *Sara*, bir yandan çocuğunun kurban edileceğini haber alacak, diğer taraftan da bir çocuğu dünyaya getirmekle müjdelenecek! İki haber birbirine pek uygun düşmez.[1426] Deliller, net olmasa da kurbanlığın *Hz. İsmail* olduğunu desteklemektedir.

(38) SÂD SÛRESİ

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ

"Davud andolsun ki, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur."[1427]

İşkâl: *Hz. Davud*'un iki tarafı dinlemeden hüküm vermesi.

Çözüm: Peygamberler de beşerdirler. Her yönleriyle diğer insanlardan farklı olmaları gerekmez. Diğer insanlardan ayrı olarak, Allah Teâla hatalarını kendilerine bildirir. Onlar da hemen rücu ederler. Bir hakim, insanların dış görünüşlerine göre hüküm verebilir. Nitekim âyette *Hz. Davud* sözü edilen davada davacılardan birisinin ifadesini yeterli görmüş, davalı da itiraz etmeyince hüküm vermiştir. Hüküm verdikten sonra isabet etmediğini anlayınca istiğfar etmiş ve hatasını düzeltmiştir.[1428]

* * *

[1425] Hûd, 11/71.
[1426] Mağniyye, *el-Kâşif*, 3/352.
[1427] Sâd, 38/24.
[1428] Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/374.

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ

"Andolsun ki Süleyman'ı fitneye düşürdük ve tahtının üzerine bir ceset bıraktık. Sonra tövbe ile önceki hâline döndü."[1429]

İşkâl: *Mevdudî*, bu âyeti Kur'an'ın en müşkül âyeti olarak nitelemiştir.[1430] Âyette iki problem bulunmaktadır.

a) *Hz. Süleyman*'ın imtihan edilme biçimi.

b) Âyette geçen '*ceset*'ten neyin kastedildiği.

Cevap: a) *Râzî*, bu konuda şunları der: Âyet, *Hz. Süleyman*'ın bir imtihandan geçirildiğini ifade etmektedir. Bu imtihanın hastalık olma ihtimali vardır. Hastalığında öyle bir hâle gelmişti ki, '*cansız ceset*' denilecek kadar zayıflamıştı. Hastalığında bile Allah'a yöneldi, şükür ve dua etti, imtihanı başarıyla verdi.[1431] Ağır hastalar için '*ceset veya iskelet hâline geldi*" ifadesi kullanıldığı gibi, kendisi hakkında da '*ceset*' ifadesi kullanılmıştır.

b) *Mevdudi* de âyette geçen *'ceset'* hakkında şu yorumu yapar: *"Hz. Süleyman*'ın veliahdı *Rehoboan* büyüyüp, yetişkin bir adam olduğunda hâlinden *Hz. Davud* ve *Hz. Süleyman* peygamberlerin hükümdarlığını birkaç günlüğüne bile devam ettiremeyeceği anlaşıldı. *'Tahtında bir ceset bıraktık*'tan kasıt, muhtemelen kendisinden sonra geçmesini istediği oğlunun ne kadar değersiz olduğunu anlatmaktır."[1432] "*Hz. Süleyman*'ın kalbinde oğlunun tahta geçmesi arzusunu taşıdığını ve muhteşem saltanatın zürriyeti boyunca devam etmesini istediğini anlarız. Bu arzu ve istek kendisi için bir fitne (imtihan) olduğu için Allah onu uyarmıştır. Nitekim *Hz. Süleyman*'ın veliahdının, büyüdüğünde kıymetsiz biri olduğu ortaya çıktı ve babasının saltanatını devam ettiremedi. *Hz. Süleyman*'ın tahtı üzerine bir cesedin bırakılması muhtemelen şu şekildedir: *Hz. Süleyman* önce

---

[1429] Sâd, 38/34.
[1430] Bkz: Mevdudi, *Tefhim*, 5/76.
[1431] Krş: Razî, *Tefsir*, 9/394.
[1432] Mevdudî, *Yüce Kur'an'ı Kerim Meâli ve Tefsir Notları*, 3/455.

mirasını (saltanatını) bu ehliyetsiz, kabiliyetsiz ve hiçbir özelliğe sahip olmayan oğluna bırakmak istiyordu. Dolayısıyla *Hz. Süleyman* bu isteğinden vazgeçti ve bu saltanatın kendisi ile birlikte son bulmasını, nesiller boyunca devam etmemesini Allah'a dua ederek talep etti."[1433]

* * *

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي

"(Süleyman), Rabbim Beni bağışla bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver, dedi." [1434]

İşkâl: *Hz. Süleyman*'ın kimseye verilmeyen malı istemesi.

Cevap: *Hz. Süleyman*'ın duası, meşru mal talebinde bulunmanın caiz olduğunu göstermek içindi. *Hz. Süleyman* bir peygamberdi, insanların idaresiyle meşguldü. Otoriteyi sağlamak için kimsenin kendisiyle boy ölçüşememesi gerekirdi. Ondan daha güçlü otorite olsaydı ona karşı koyabilir ve dünyayı huzursuz edebilirdi. *Belkıs* örneğinde olduğu gibi, kendisiyle mücadele eden güçlerin olduğu muhakkaktı. Bu nedenle Allah ona cin, insan, rüzgar ve kuşları musahhar kılmıştı. Bundan anlıyoruz ki duasını kabul eden Allah'tır. Allah, yersiz duayı kabul etmez.[1435]

وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ

"Kulumuz, Eyyub'u de an. O, Rabbine şeytan bana bir yorgunluk ve eziyet verdi. diye seslenmişti."[1436]

İşkâl: Şeytanın gücü ve sultası müminler üzerinde olmadığı halde[1437] *Hz. Eyyub*'e yorgunluk vermesi.

[1433] Mevdudî, *Tefhim*, 5/76.
[1434] Sâd, 38/35.
[1435] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 23/262.
[1436] Sâd, 38/41.
[1437] Bkz: Nahl, 16/94; Sebe', 34/21; Hicr, 15/42.

Cevap: Şeytan, *Hz. Eyyub*'e hastalığı konusunda vesvese vermeye çalışıyordu. Öyle ki bu vesveseler kendisini rahatsız ediyordu. Onu "Sen hak etmemiştin, nasıl olur da hastalanırsın," benzeri vesveselerle meşgul ediyordu. Ancak *"Biz onu sabreden bir kul gördük."*[1438] âyeti vesveselerden etkilenmediğini göstermektedir.

* * *

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ

"Eline bir demet sopa al, onunla vur. Yeminini böyle yerine getir."[1439]

Soru: Bir peygamberin hileye başvurması uygun düşer mi?

Cevap: Hileleri iki katagoride inceleyebiliriz. **a)** Başkalarının hakkını zayi eden hile: Kişinin zekat vermemek için malın üzerinden bir sene geçmesin diye onu bir yakınına hibe edip tekrar ondan geri alması gibi. **b)** Başvurmakla hiçbir hakkın zayi olmadığı, üstelik merhamet ve kolaylığı hedef alan ve çare sayılabilen uygulamalar. *Hz. Eyyub*'un başvurduğu yöntemde başkasının hakkını zayi etme yoktu. Cezayı hafifletme söz konusuydu. *Hz. Eyyub*'un hanımını döveceğine dair yemin etmesi haberi *Tevrat* referanslıdır. Onun dışında herhangi sağlam bir delili bulunmamaktadır.[1440] Hanımıyla ilgili bir durum olabildiği gibi, had gerektirmeyen ve başkalarının hakkını zayi etmeyen ayrı bir olay da olabilir. Uygulama, Allah tarafından kendisine öğretilen bir çıkış yoluydu.

* * *

[1438] Sâd, 38/44.
[1439] Sâd, 38/44.
[1440] Kasimî, *Mehâsin*, 6/102.

إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ

"Biz onu sabırlı bulduk. O ne güzel kul idi. Daima Allah'a yönelmektedir."[1441]

Soru: Neden yalnız *Hz. Eyyub* için *O, ne güzel kul idi*, ifadesi kullanılmıştır?

Cevap: *Hz. Eyyub* kendisine gelen bela ve musibetlere en güzel biçimde sabır göstererek, güzel ve iyi bir kul olduğunu ortaya koymuştur. Musibet ve bela artıkça onun sabır ve şükrü artıyordu. Allah Teâla'nın birini "*kulluk*" vasfıyla nitelemesi, onun kullukta zirvede olduğunu gösterir. Musibet ve belalara müptela olan biri sabır göstermekle, kulluğunu ve Allah'a teslimiyetini göstermiş olur. [1442] *Hz. Eyyub*'ta en belirgin özellik, onun bela ve musibetlere karşı gösterdiği sabır ve metanetti

(39) ZÜMER SÛRESİ

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ

"Allah yalancı ve inkârcı kimseyi doğru yola iletmez."[1443]

İşkâl: Birçok yalancı ve inkârcının tövbe ederek veya pişmanlık duyarak doğru yola eriştiği görülmektedir.

Çözüm: İnkâr ve yalanına devam ettiği sürece Allah onları doğru yola iletmez. Aksi halde imtihan ortadan kalkar, irade işlevsiz kalır. Herkes için söz konusu olduğu gibi, yalancı ve inkârcılar iradelerini kullanmasalar, Allah onları doğru yola iletmez.[1444]

* * *

[1441] Sa'd, 39/44.
[1442] Halidî, *el-Kasas*, 4/17-18.
[1443] Zümer, 39/3.
[1444] Bkz: İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/372.

وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ

"Allah, sizin için hayvanlardan sekiz eş meydana getirdi."[1445]

İşkâl: Hayvanların indiriliş (meydana geliş) biçimi.

Cevap: Âyette geçen انزل */enzele* ifadesi, *'yukarıdan birşeyi indirmek'* anlamına geldiği gibi, *'birşeyi kullanmak', 'boyun eğdirmek, hizmete vermek'* anlamlarına da gelir.[1446] Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: *"Hayvanlardan 'sekiz eşi' hizmetinize sundu, boyun eğdirdi.*

* * *

قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا

"De ki bütün şefaat Allah'ındır."[1447]

İşkâl: Peygamberler ve Allah'ın izin vereceği diğer bazı zevatın şefaat edecekleri bildirilmişken, tüm şefaatin Allah'a nispet edilmesi.

Çözüm: Âyetin sibakında da anlaşılacağı gibi, âyet, müşriklerin putlarından şefaat beklentilerine bir reddiyedir. Allah dilemedikçe hiç kimse şefaat edemez. Müşriklere şu ikazı yapmaktadır: Şefaat Allah'ın elinde olduğuna göre, nasıl olur da putlarınız şefaat edebilecektir? *"O'nun izni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?"*[1448] *"O'nun razı olacaklarının dışında hiç kimseye şefaat edemezler."*[1449]

"İzzetin tamamı Allah'ındır."[1450] ,*"İzzet, Allah'ın onun Resûlünün ve müminlerindir."*[1451] âyetleri de aynı anlamdadırlar. Resûlullah ve müminlerin izzeti, Allah'ın katından ve O'nun

---

1445 Zümer, 39/6.
1446 İbn Manzûr, *Lisân*, 14/111, İbn Âşûr, *Tefsir*, 23/332.
1447 Zümer, 39/44.
1448 Bakara, 2/255.
1449 Enbiya, 38.
1450 Fâtır, 10/35.
1451 Münafikun, 63/8.

vermesiyledir. Şefaat da öyledir. O'nun izni ve yardımıyladır. Razı olacağı kişiler dışında kimse şefaat edemez.[1452]

* * *

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ

"Siz farkında olmadan ansızın başınıza azap gelmezden önce, Rabbinizden size indirilenin en güzeline tabi olun."[1453]

İşkâl: Kur'an'ın her âyeti *'en güzel'* olduğu halde, *"en güzeline"* tabi olun denilmesi.

Çözüm: Kur'an'ın her emir ve yasağı, kıssa ve hükmü *en güzel* olma vasfını haizdir. Ancak herkesin âyetleri uygulama konumu farklıdır. Yani kimin neyi uygulayacağı değişebilir. Sözgelimi zengin için Allah yolunda infak etmek, hayırda bulunmak *en güzel* ameldir. Hasta için ruhsatlardan yararlanmak *en güzeli*, günahkârlar için de tövbe âyetlerine sarılmak *en güzel* olanıdır.

* * *

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا

"İnkâr edenler bölükler halinde cehenneme sürülür."[1454]

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا

"Rab'lerine karşı gelmekten sakınanlar ise bölük bölük cennete sevk edileceklerdir."[1455]

İşkâl: İnkâr edenlerin, muttakilerden önce zikredilmesi.

[1452] Ensârî, *Feth*, s.267.
[1453] Zümer, 39/ 55.
[1454] Zümer, 39/71.
[1455] Zümer, 39/73.

Çözüm: İnkârcıların bir an önce azaba sevk edilmeleri içindir. Müminler ise, onların cehenneme sevkıyatını seyredeceklerdir.[1456] Bu konuda *İbn Âşûr* şunları der: Kur'an'da mahşerin zikredilmesinin maksadı, insanları günahlardan alıkoymaktır. Takva ehlinden istenenler zaten hasıl olmuştur. Onlardan bahsedilmesi onlara müjde vermekten öteye geçmez. Günahkarlar, yaptıklarından vazgeçip ibret almaları için takva ehlinden önce zikredilmişlerdir.[1457]

(40) ĞAFİR (MÜMİN) SÛRESİ

قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ

"Diyecekler ki: Ey Rabbimiz bizi iki kez öldürdün ve iki kez diriltin."[1458]

İşkâl: Âyetin reenkarnasyona delil gösterilmesi.

Cevap: Âyetin reenkarnasyonla ilgisi yoktur. Âyette geçen iki ölümden biri, insanın ana karnında sperma ve embriyon halinde bulunduğu dönemidir. Zira ruh gelmeden önce cenin *ölü* konumundadır. Diğer ölüm ise, ruhun bedenden ayrılma halidir. İki dirilmeden birisi, dünyaya gelme hali, diğeri de kabir hayatından sonraki diriliştir. Bu iki ölüm ve dirilişten sonra ölüm *yok* olur. Dirilme ise ebedidir.[1459]

* * *

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

"Rabbiniz şöyle buyurdu: 'Bana dua edin kabul edeyim'."[1460]

[1456] Ensârî, *Feth*, s.379.
[1457] İbn Âşûr, *Tefsir*, 24/69.
[1458] Mümin, 40/11.
[1459] Şinkitî, *Adva'*, 7/46.
[1460] Ğafir, 40/60.

İşkâl: Allah Teâla *"dualarınızı kabul edeceğim"* buyurduğu hâlde, birçok kişinin dualarının kabul olmaması.

Cevap: Dua bir ibadettir. Her ibadetin kabul olma şartı bulunduğu gibi, duanın da kabul şartları vardır. Duanın yapılacağı makam çok önemlidir. *Rububiyet* sıfatına haiz, işiten, gören ve her şeye gücü yeten bir Zat'a dua edilir. Başkasına secde ve rükû' etmek caiz olmadığı gibi, Allah'tan başkasına dua etmek de caiz değildir. Adalet talep eden biri, hakim yerine odacıya veya adliyede bulunan başka birine veya hizmetçisine başvursa talebi yerine getirilemez. Böyle bir memura gitmek nasıl abes ise, birinin Allah'tan başkasından birşey talep etmesi çok daha abestir. Bu nedenle dua yapılacak merci ve makam çok önemlidir. Yalnız Allah'a dua edilir. Yatıra, insana yapılan dualar kabul görmez. Şeytan, Allah'a dua edip kıyamete kadar kendisine mühlet verilmesini isteyince, isteği yerine getirildi.[1461] Durum bu iken, şart ve âdaba riâyet eden ihlas sahibi bir müminin duasının kabul olacağı muhakkaktır. Duanın kabulü için şu şartlar göz önünde bulundurmalıdır.

1. Duada ihlas esastır. Allah'tan başkasına yapılan dualar geçersizdir. Allah'tan başkasına dua etmek, O'nu yetersiz görmek ve başkalarını O'na ortak kılma anlamına gelir.

2. Duada sünnetullaha riâyet edilmelidir. Sözgelimi evlenmeden çocuk istenmez, sebeplere sarılıp çalışmadan zengin olunmaz. Tahsilsiz ilim olmaz. Evlere kapılardan girilir.

3. Duada Allah'ın yardım ve inâyeti istenir. *"Âllah'ım bizi doğru yola ilet."*[1462] *"De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden Allah'a sığınırım."*[1463] *"Allah'ım göğsüme genişlik ver işimi kolaylaştır."*[1464] duaları buna güzel örneklerdir.

4. *"Allah'a dua etmeye gerek yok,"* iddiası yanlıştır. Zira Allah'ın rahmeti her şeyi kuşatmıştır. *Rahman* sıfatı, müminmünkir herkese merhamet etmeyi öngörür. Dua eden ibadet et-

---

[1461] A'râf, 7/15.
[1462] Fatiha, 1/5.
[1463] Felak, 113/2.
[1464] Tâ-Hâ, 20/25.

mekle kulluk görevini yerine getirmektedir. Dilleriyle dua etmeyen bazı kesimler, sebeplere sarılarak duayı gerçekleştirmektedirler.

5. Haram yemekten sakınmak. Haram yiyenlerin dualarının kabul edilmeyeceğini şu hadis ifade eder. "Kimileri uzun seferden sonra, toz duman içersinde haramla beslenip, yiyeceği haram, içeceği haram olduğu halde Allah'a yalvarırlar. Allah öylelerin dualarını nasıl kabul etsin?" [1465]

(41) FUSSİLET SÛRESİ

قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَندَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ (9) وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ (10) ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ (11) فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَى فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا

"De ki; siz yeri iki günde yaratanı mi inkâr ediyor ve O'na eşler koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabbidir. Yeryüzünde sabit dağlar yerleştirdi. Onu bereketli kıldı. Arayanlar için yeryüzünde gıdalarını dört günde takdir etti. Sonra duman halinde olan göğe yöneldi. Ona ve yeryüzüne 'isteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin' dedi. İkisi de 'isteyerek geldik' dediler. Allah bunun üzerine iki gün içinde yedi gök var etti. Ve her göğün işini kendisine bildirdi."[1466]

Soru: 1 Allah Teala, yeri daha kısa zamanda yaratabildiği halde neden iki günde yaratt?

[1465] Muslim, Zekat, 65
[1466] Fussilet, 41/9-12.

Cevap: Yer ve göklerin yaratıldıkları" *gün"*lerin hangi anlama geldiği belirsizdir. Yaşadığımız dünya günleri olabildiği gibi, belirli devir, dönem veya süreler de olabilir. İki günde yaratılması, insanlara her konuda sabırlı ve temkinli olmayı öğretmek içindir.[1467]

İşkâl: Yukarıda geçen âyetler, yer, gök ve içindekilerin sekiz günde yaratılmış olduklarını belirtirken, bazı âyetlerde de[1468] altı günde yaratılmış oldukları haber verilmiştir.

Çözüm: Âyetlerde geçen günleri sayarsak toplam sekiz gün olduklarını görürüz.

1. Yeryüzünün yaratılışı = 2 gün
2. Yeryüzündeki rızkların yaratılışı = 4 gün
3. Göklerin yaratılışı ve ikmâli = 2 gün
Toplam = 8 gün.

Görüldüğü gibi, âyetler yeryüzü ve göklerin yaratılışının tamamlanmasından bahsetmektedir. Yaratmanın ayrıntıları verilmekte dağların sabit kılındığı söylenmekte ve gıdaların da dört günde takdir edildiği belirtilmektedir.

Hulâsa, âyette yerin iki günde yaratılıp dört günde tamamlandığı belirtiliyor. Böylece yaratılışı altı günde tamamlanmış olur. Göklerin de iki günde yaratılıp tamamlandığı ilave edilirse, sekiz gün ettiği ortaya çıkacaktır. Altı günde yaratıldıklarını belirten âyetler, sadece gökler ve yerin içindekilerin yaratılmasını belirtiyorlar. Tamamlamadan bahsedilmemiştir. Bu nedenle herhangi bir çelişki söz konusu değildir. [1469]

* * *

[1467] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/390.
[1468] Bkz: Hûd, 11/7; Furkân, 25/59; Secde, 32/4.
[1469] Bkz: Şa'râvî, *Kur'an Mucizesi*, s.100-103.

ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

"Sonra göğe doğruldu da o bir duman iken ona ve yere 'ikiniz de ister istemez gelin' dedi. İkisi de 'isteye isteye geldik' dediler."[1470]

Soru: 2 Âyette geçen *emir* ve *itaat* tan hareketle Kur'an'da geçen kıssaların sembolik olduğunu söyleyebilir miyiz?

Cevap: Başta Ezher ulemasından bir kesim ile çağdaş alimlerden *Reşid el-Hatip*, Mutezileden bazı alimleri taklit ederek Kur'an kıssalarının tarihi gerçeklerden ziyade, birtakım *edebî semboller* olduğunu iddia etmişlerdir.[1471]

Yukarıdaki âyette geçen *emir* ve *itaat* ın *temsilî* olma ihtimali olsa da, onu Kur'an kıssalarıyla genelleştirmek mümkün değildir. Bu hem gaybî bir konuda hüküm vermek hem de Allah'ın kudretinden şüphe etmeye götürür. Allah'ın fiilleri de isimleri gibidir. O'nun misli ve benzeri olmadığı gibi, fillerinin de benzeri yoktur.Yer ve göğe emir vermesi, onların emre sarılmaları, *Hz. Âdem*'in zürriyetinden söz alması, onları şahit kılması, Allah'ın fiilleri kapsamında olup, Allah'ın kudreti dahilinde ve mümkün olan konulardandır.

Selefte olduğu gibi, bu konuda inanıp detaya girmemek en sağlıklı yöntemdir. Bununla beraber Allah Teâla'ın Hz. *Âdem'e* hitap etmesi, melekleri ona secde ettirmesi, İblis'in secdeden yüz çevirmesi, kıyamete kadar ona mühlet verilmesi gerçek olup, *temsilî* veya *sembolik* değildir. Zira;

1- Belagat, kendi başına müstakil bir ilimdir. Kendisine has kaide ve kuralları vardır. *Temsil* de belagatın yöntemlerindendir. Dolayısıyla temsilin de kaide ve yöntemlerinin bulunması muhakkaktır. Her *kıssa, temsil* olmadığı gibi, her *temsil*in de *kıssa* olması gerekmez. Kur'an ve Sünnet'te geçen kıssaları *semboller* ile yorumlamak, İslâm'ı gerçek din olmaktan çıkarıp

---

[1470] Fussilet, 41/11.

[1471] Cemal Ahmed, Muhammed, *Kitabûn Uhkimet*, 2/70.

hayal ve ütopya dini kılar. Kur'an kıssalarını *vakıa* yerine *semboller* ile anlatmanın Arap dili açısından da imkanı yoktur. Zira asıl olan hakikî manadır.

2- Yukarıda geçen âyetlerde söz konusu olan *emir* ve *itaat*ın konumu, Allah'ın *Hz. Âdem*'e hitap etmesi, meleklerin ona secde etmeleri konumuna benzemez. Yer ve göklere secde için verilen emir ile onların emre itaat etmeleri için *sembol* söz konusu olabileceği halde, *Hz. Âdem* kıssasında geçen m*elekleri* ve *Şeytan'ı semboller* ile ifade etmek doğru olmaz. Zira *Hz. Âdem*'in hilafeti, insanların yeryüzünde fesat çıkaracaklarını haber vermeleri, *Hz. Âdem*'e eşyanın isimlerinin öğretilmesi gibi konuların *temsil* ile bildirilmesi, *Arapça* açısından mümkün değildir. Keza, *İblis*'in ilahî rahmetten kovulması, kıyamete kadar kendisine mühlet verilmesi, onun da durmadan insanları saptırmaya uğraşmasını birtakım *semboller* ile geçiştirmek İslâm inancı açısından da mümkün değildir.

3. *Âdem-İblis* mücadelesinin *gerçek* değil, *temsilî* olduğunu söyleyen veya bu tezi doğrulayan ne sahih ne de zayıf bir hadis vardır.

4. Konu İslâm akidesi ile de ilgili olduğundan, sağlam delil ve temellere dayanması gerekmektedir. Yukarıda da geçtiği gibi, tez doğrulandığı takdirde, İslâm akidesi sağlam deliller yerine, hayal ve semboller üzerine bina edilmiş olur.[1472]

وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

"Siz kulağınız, gözleriniz ve derileriniz aleyhinize şahitlik edeceğinden korkarak kötü iş işlemekten korkmuyor musunuz?"[1473]

Soru: Neden *"kulak"* tekil *"göz"* ise çoğul gelmiştir?

Cevap: Göz, insanın iradesiyle hükmedebildiği bir duyu organıdır. Görebildiğim gibi görmeye de bilirim. Görmek istemediğim şeyi görmemek için gözlerimi kapatırım. Yahut yönümü çevirir veya görmek istemediğim uzak bir yere gözlerimi dikerim. Ancak kulağın duymak ve duymamak konusunda bir

---

[1472] Bkz: Cemal, Ahmed, *Kitabün Uhkimet*, 2/69-73.
[1473] Fussilet 41/22.

seçeneği yoktur. Bir odadasın ve on kişi birden konuşuyor, istesen de istemesen de on kişinin sesini duyarsın. Ama görmek istediğini görmek için yönünü ona çevirir ve görmek istemediğini görmeyebilirsin. Fakat duymak istemediğini duymama imkanına sahip değilsin. O halde gözler taaddüt edebilir. Ben şunu görürüm. Sen diğerini görürsün. İnsan gözünü kapatır hiçbirşey görmez. Ama kulak açısından mesele öyle değildir. Hepimiz bir yerde oturduğumuz müddetçe hepimiz aynı şeyi duyarız. Kulak gözden üstündür. Çünkü o uyumaz; uyumayan ise uyuyandan üstündür. Kulak, insan doğar doğmaz faaliyete başlar ve ölüme kadar devam eder. Göz, görmek için ışığa ihtiyaç duyar, karanlıkta göremez; kulak ise öyle değildir. Karanlıkta da aydınlıkta da işitir.[1474]

(42) ŞURÂ SÛRESİ

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ وَهُوَ عَلَى جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ

"Gökleri ve yeri ve bunların içine yayıp ürettiği canlıları yaratması da O'nun delillerindendir. O dilediği zaman bunları bir araya toplamaya kadirdir."[1475]

İşkâl: Gökyüzünde canlıların bulunup bulunmaması ile, âyette geçen *"dâbbe"* kelimesinin ne anlama geldiği.

Çözüm: Âyette geçen دابة/*dâbbe* kelimesinden hareketle, göklerde canlı yaratıkların bulunup bulunmadığı tartışılmıştır. Zira, دابة/*dâbbe* kelimesi, ayakları üzerinde yürüyen canlı anlamındadır.[1476] Âyet, sarih bir biçimde göklerde canlı yarattıklar anlamına gelen *dâbbe*'nin bulanabileceğini ifade etmektedir. Yaklaşık 150 yıl önce yaşamış bulunan meşhur müfessir *Mahmud Âlûsî* bu gerçeğe dikkat çekerek şöyle demiştir: Gök

---

[1474] Bkz: Şa'râvî, *Kur'an Mucize*, s.148-149.
[1475] Şûrâ, 42/28.
[1476] İbn Manzûr, *Lisân*,4/275.

bilimciler Ay ve diğer gezegenlerde birtakım yaratıkların bulunabileceğini söylemişlerdir. İslâm akidesi bu varsayımı reddetmemektedir."[1477] Başka âyetler de gökyüzünde canlıların bulunabileceğine işaret etmektedir. *"Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri de sabah akşam ister istemez Allah'a secde ederler."*[1478] âyetinde canlıların *gölgelerinden* bahsedilmesi *Âlûsî*'nin görüşünü desteklemektedir. *"Gökler ve yerde kimin olduğunu en iyi bilen Allah'tır."*[1479] *"Gökler ve yerde olan herkes Rahman (olan Allah)'a kul olarak gelecektir."*[1480] *"Gökler ve yerde olan herkes ondan (ihtiyaçlarını) talep etmektedirler.*[1481] Geçmiş müfessirlerin çoğu, göklerde olanları *melek* ve *cin* ile tefsir etmişlerdir. Oysa *gölgelerinden* bahsedilmesi melek ve cinlerin dışında birtakım yaratıkların olabileceği kanaatini takviye etmektedir. Âyette geçen *من/kim* edatı cinleri kapsayabileceği gibi diğer canlıları da kapsayabilir.

* * *

يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ

"Allah dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocuklar bahşeder."[1482]

Soru: Neden âyette, *"kızlar" "erkekler"*den önce zikredilmiştir?

Cevap: Âyet, kadını uğursuz ve günahkâr algılayan cahiliye anlayışına bir cevap niteliğinde olup, Allah katında kadın-erkek farkının bulunmadığını ortaya koymaktadır. İkisi de in-

---

1477 Âlûsî, *Tefsir*,2/40.
1478 Ra'd, 13/15.
1479 İsrâ, 17/55.
1480 Meryem, 19/93.
1481 Rahmân, 55/29.
1482 Şûrâ, 42/51.

sandır. Her biri diğeri için Allah'ın bir nimetidir. Âyet, kızların noksan mahluk olmadıklarını gösterir.[1483]

(43) ZUHRUF SÛRESİ

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا

"Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Onların dünya hayatındaki geçimlerini aralarında biz taksim ettik. Bir kısmını diğerinin üstüne çıkardık ki derecelerle bazısı bazısını tutsun, çalıştırsın."[1484]

Soru: İnsanlar arasında görülen yaşam farklılıkları ilahî adalete aykırı değil midir, bazı insanların diğerlerine üstün kılınmasının hikmeti nedir?

Cevap: Yaşadığımız toplumlarda insanların seviye ve konumları ne olursa olsun birbirlerine muhtaç olduklarını görmekteyiz. Bir insan bazı konularda başka insanlara muhtaç ise, diğer insanların bazı konularda kendisine muhtaç olduklarını unutmamak gerekir. Bu nedenle İslâm bireye kendisini toplumdan soyutlamamasını tavsiye etmiştir."Müslümanlar, sevgi merhamet ve yardımlaşmada tek ceset gibidirler. Bir tarafın acısı tüm bedeni rahatsız eder."[1485] hadisi, bireyin toplumu tamamlayan bir unsur olduğunu göstermektedir. Bedendeki organlar birbirlerine muhtaç olduğu gibi, bireyler de birbirlerine muhtaçtırlar. Başka bir anlatım ile, göz ayaklara yolu göstermezse yürümek zorlaşır. Gözler de ayaklar üstünde taşınıp dolaştırıldığını idrak etmelidir. Hz. Peygamber hadiste geçen ifadeleriyle, bireylerin kendilerini toplumun ayrılmaz birer öğesi

---

[1483] İbn Âşûr, *Tefsir*, 25/138.
[1484] Zuhruf, 43/32.
[1485] Buharî, Edeb, 37.

olduklarını unutmamalarını hatırlatmıştır. Yaşam, toplumda her kesimin çalışma, beceri ve emeğini ortaya koymasını gerekli kılar. Örneğin toplumda herkesin ekonomist, hukukçu veya mühendis olması uygun değildir. Hz. Peygamber, hadislerinde cesette bir organın rahatsız olmasıyla tüm cesette rahatsızlık ve ağrıların olacağını beyan etmekle bu gerçeğe dikkat çekmek istemiştir. Yani, bir kesimin ihtiyaçlarına diğer kesim koşar. Hekim, mühendisin sağlık problemine koşacağı gibi, mühendis de hastanenin yapımında görev alacaktır.

Meslek ve branş temayülleri de Allah'ın bir inâyetidir. Örneğin herhangi bir ülkenin vatandaşlarını belli branşlarda kanalize ettiği görülmemiştir. Allah'ın insanlarda yaratmış olduğu değişik kabiliyet ve beceriler sayesinde insanlar yeteneklere göre meslek tercihlerini yapmakta ve topluma katılmaktadırlar. Her mesleğin toplumdaki önemi muhakkaktır. Hz. Ali'in de dediği gibi, insanın değeri topluma yaptığı katkıyla orantılıdır.

İslâm, sınıfsal bir toplumu öngörmez. Bireyleri beceri ve yeteneklere göre değerlendirir. Her bireyin yeteneğini ortaya koymasını ister. *"Ey imana ermiş olanlar, sizden bir topluluk diğerini alaya almasın."*[1486] âyeti, hiçbir kesimin diğerlerini hor görmemesini ve saygı göstermesini emretmektedir. Örneğin sanayici kesim, ziraatçıları, bürokratlar da geri hizmette çalışanları aşağılamayacak. Bir şehrin imarı önemli olduğu gibi, onun temiz tutulması da önemlidir. Bu açıdan hem mühendislere hem de temizlik işçilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Duruma göre üstünlük kriterleri değişebilir. Bu gün için takdir gören bir meslek sahibi, yarın yerini başkasına bırakabilir. İnsanlar beceri ve iradelerini kullanmak suretiyle takdir edilen mevkie gelebilmektedir. Kimisi elleriyle kürek sallar, kimisi de beyin hücrelerini harekete geçirerek geçimini sağlar. Her ikisinde de cehd ve yorulma söz konusudur. En basit anlamda iğne imalatçılarının zanaatı Allah tarafından kendilerine aşılanmasaydı, iğne yoklu-

---

[1486] Hucurât, 49/11

ğundan dolayı dünyada sıkıntıların ortaya çıkacağı muhakkaktı. Bu nedenle, iğne imal etme arzusu bile Allah'ın büyük nimetlerindendir. O halde değişik kesimler asla birbirlerini hor ve hakir görmemeli, birbirlerine tepeden bakmamalıdır. Allah katındaki üstünlük, kulluk görevinin şuuruna bağlılık derecesiyle orantılıdır.[1487]

* * *

وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا

"Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor."[1488]

İşkâl: Peygamberimiz herhangi bir peygamberle aynı dönemde yaşamadığı halde, kendisine "*elçilerimize sor*" denilmesi.

Çözüm: Peygamberlerden kasıt, onların kitap ve eserleridir. Zira ihtilaf karşısında Allah ve Resûlü'ne gidilmesi emredilmiştir.[1489] *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin, sizden olan yetkililere de. Sonra birşeyde anlaşmazlığa düştünüz mü, hemen Allah'a ve peygamberine arz edin onu. Eğer Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanan müminler iseniz."*[1490] âyetinde geçen *Peygamber*den kastın, onun *sünneti* olduğu muhakkaktır.

* * *

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ

"Yoksa ben, kendisi zayıf ve neredeyse söz anlatamayacak durumda bulunan şu adamdan daha hayırlı değil miyim?"[1491]

[1487] Bkz: Şa'râvî, *Fetâvâ*,s. 751-754
[1488] Zuhruf, 43/45
[1489] İbn Âşûr, *Tefsir*, 25/222; Mevdudî, *Tefhim*, 5/277
[1490] Nisâ, 4/59.
[1491] Zuhruf, 42/52

İşkâl: Bir peygamberin söz anlatamayacak durumda olmasının izahı.

Çözüm: İşkâlin izahı için bkz: (Tâ-Hâ Sûresi 20/27.âyet işkâline)

* * *

وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ

"İsa, açık delillerle geldiği zaman demişti ki ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak üzere geldim."[1492]

İşkâl: İsa (a.s.)'ın insanların ihtilafa düştükleri şeylerden bir kısmını açıklamak üzere geldiğini ifade etmesi. Oysa peygamberler tüm ihtilafları çözmek üzere gönderilmişlerdir.

Cevap: Bütün ihtilafların kalkması sünnetullaha aykırıdır. Bundan dolayı bir kısım ihtilafların devam etmesi, sünnetullaha ve insanın yaratılışına aykırı değildir. *"Rabbin dileseydi insanları tek ümmet kılardı. Fakat onlar ihtilafa düşmeye devam edecekler."*[1493] âyeti de bu gerçeği ifade eder.

(44) DUHÂN SÛRESİ

إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ

"Biz onu (Kur'an'ı) mübarek bir gecede indirdik."[1494]

İşkâl: Âyette Kur'an nüzulünün mübarek bir gecede olduğu belirtilmişken, *"Muhakkak ki biz onu kadir gecesinde in-*

[1492] Zuhruf, 42/63.
[1493] Hûd, 11/118.
[1494] Duhân, 44/1.

dirdik."[1495] âyeti, Kur'an'ın Kadir gecesinde indirildiğini belirtmektedir.

Çözüm: İlk âyette belirtilen *mübarek gece*'den kasıt, *Kadir Gecesi*'dır. *"Ramazan ayı insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır."*[1496] ayeti, sarih olarak Kur'an'ın Ramazan ayında indirilmeye başladığını belirtir. "Kadir gecesini Ramazan ayının son on gününde arayınız."[1497] hadisi de "*Kadir gece*"sinin Ramazan ayında olduğunu belirtmektedir. Âyette geçen *mübarek gece*nin *Şa'ban* ayının 15. gecesi olduğunu söyleyen görüş *zayıf*tır. Aynı gecede bir yıllık ecel ve mukadderâtın yazıldığını belirten hadis de *mürsel* olup, böyle önemli bir konuda hüccet olamaz.[1498]

* * *

وَلَقَدْ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ

"Andolsun biz İsrailoğullarına bilerek Alemlerin üstünde bir imtiyaz verdik."[1499]

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ

"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz."[1500]

İşkâl: İki âyet arasında görünürde olan çelişki.İlk âyet, İsrailoğulları'nın en üstün ümmet olduğunu belirtirken, ikinci âyet Hz. Muhammed Ümmeti'nin, 'en üstün ümmet' olduğunu belirtmektedir.

1495 Kadir, 97/1.
1496 Bakara, 2/185.
1497 Buharî, *Tefsiru Sûreti Leyleti'l-Kadr*, 2; İtikaf, 9.
1498 İbn Kesir, *Tefsir*, 4/221.
1499 Duhân, 44/32.
1500 Âl-i İmrân,3/110.

Çözüm: Allah, Hz.Muhammed'e inananları kendi zamanlarında yaşayan herkese üstün kıldığı gibi, *Hz. Mûsâ*'ya iman edip tabi olanları da kendi zamanlarındaki insanlara üstün kılmıştır. Üstünlüğün ölçüsü, peygamberlere ittiba etmektir. Soy-sop, zaman ve mekân üstünlük vesilesi değildir.

* * *

أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

"Bunlar mı hayırlı yoksa Tubba' kavmi ile onlardan öncekiler mi?"[1501]

Soru: Hepsinde hayır olmadığı halde neden "hangisi daha hayırlı" denilmiş?

Cevap: Âyette, geçen خير/*hayr* ifadesi, inanç ve ameller için kullanılmamıştır. *Tubba'* ve kendilerinden öncekiler, güç ve şiddet yönüyle kendilerinden daha üstündüler.[1502]

(45) CÂSİYE SÛRESİ

وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً

"(O gün) her ümmeti diz çökmüş bulursun."[1503]

İşkâl: Görünürde, âyetten müminlerin de diz çökmüş halde haşrolacakları anlaşılmaktadır. Oysa onların endişesiz ve korkusuz olmaları gerekir.

Cevap: Bu durum, iyilerle kötülerin birbirlerinden ayrılacakları geçici bir süre içindir. Müminler teeddüben, inkârcılar da korkudan diz çökeceklerdir.[1504]

1501 Duhân, 44/37.
1502 Duhan, 44/37.
1503 Câsiye, 45/28.
1504 İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/410.

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا

"Denilir ki, bu güne kavuşacağınızı unuttuğunuz gibi biz de bugün sizi unuturuz."[1505]

İşkâl: Unutmanın Allah'a nispet edilmesi.

Cevap: Âyette geçen *unutma,* mecazî anlamda olup, *sürekli terk* anlamında kullanılmıştır.[1506] Yani unutulan ve terk edilen bir meta durumuna düşecekler.

(46) AHKÂF SÛRESİ

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ

"De ki ben peygamberlerden bir türedi değilim. Bana ve size ne yapılacağını bilmem."[1507]

İşkâl: Hz. Peygamber'e vahiy geldiği hâlde, ahirette kendisine ne yapılacağını bilmemesi.

Cevap: Âyet, Hz. Peygamber'in gaybı bilmediğini belirtmektedir. İnkârcılar, Hz. Peygamber'in her şeyi ve geleceği mutlak anlamda bilmesi gerektiğini söylüyorlardı. O da, ancak kendisine vahiyle bildirilenleri bildiğini ifade etmiştir.[1508]

* * *

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا

"Biz, insana anne babasına karşı iyi davranmasını tavsiye ettik.

1505 Câsiye, 45/34.
1506 İbn Âşûr, *Tefsir*, 25/375.
1507 Ahkâf, 46/9.
1508 Tabatabâî, *el-Mizân*, 18/190.

Zira annesi onu karnında zorlukla, taşımış onu güçlükle doğurmuştur."[1509]

İşkâl: Âyetin başında anne-babadan bahsedilmişken, daha sonra yalnız anneden bahsedilmesi.

Çözüm: Yüce Allah özellikle anneyi zikrediyor. Çünkü çocuğun zafiyet döneminde annenin ona büyük emeği geçer. Çocuk, hem hamilelik hem de emzirme dönemlerinden, akletme ve erginlik çağına gelinceye kadar annesine yüktür. Gece uykusundan fedakarlık edip onu emziren, karnında taşıyan, doğuran annedir. Çocuk büyüyüp aklı ermeye başlayınca babasını karşısında görür. Bir isteği oldu mu babası onu karşılar. Babasının yaptığı iyiliklere tanıktır. Annesinin iyilikleri ise kendisince müşâhede edilmemiştir. Zaman onları örtmüştür.[1510] Şu hadis de âyetin bir tefsiri konumundadır. Bir sahabi, Hz. Peygamber'e kendilerine iyilik yapılması gerekenlerin kimler olduğunu sorunca, *"annen, annen, annen"* dedi. Ondan sonra *kimdir?* Deyince, *baban'dır* dedi.[1511]

* * *

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا

"O rüzgar Rabbinin emriyle her şeyi yıkar."[1512]

İşkâl: Âyette rüzgarın her şeyi helâk ettiği belirtilmişken, helâk edilmeyen bazı şeylerin olduğu muhakkaktır.

Çözüm: *Arapça*'da, كل شئ/*küllü şey/her şey,* bazen çokluğu ifade etmek için kullanılır.[1513] Diğer bir te'vile göre de âyet, *"Ad"* kavminin rüzgarla nasıl helâk edildiğini canlandırmaktadır. Rüzgar, Allah tarafından gönderilmiş ve helâk etmesiyle emrolunduğu her şeyi helâk etmiştir. Şiddetli kasırga ve dep-

---

1509 Ahkâf, 46/15.
1510 Şa'râvî, *Kur'an Mucizesi*, s. 109-110.
1511 Buharî, *Edebu'l- Müfred*, s.25.
1512 Ahkaf, 46/25.
1513 İbn Âşûr, *Tefsir*, 26/50.

remler için de aynı ifade kullanılır. Olayın şiddetini göstermek için *"kasırga veya deprem her şeyi götürdü, geride birşey kalmadı."* denilir. Oysa geride enkaz ve yaralılar kalmıştır.

* * *

قَالُوا يَاقَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ

"Ey kavmimiz dediler. Doğrusu biz Mûsâ'dan sonra indirilen, kendisinden öncekini doğrulayan hakka ve doğru yola ileten bir kitap dinledik."[1514]

İşkâl: Peygamberimizden önce *Hz. İsa* geldiği halde, *Hz. Mûsâ*'nın zikredilmesi.

Çözüm: Âyet, cinlerden bir grubun peygamberimize gelip onu dinledikten sonra kavimlerini uyardıklarını ifade etmektedir. Âyette, *İncil* yerine *Tevrat*'ın anılması, *İncil*'in *Tevrat*'ın bir tamamlayıcısı olmasından dolayıdır. *İncil*, *Tevrat'ın* muhtevası dışında birşey getirmemiştir. *İncil* ve *Zebur*'un tamamı *Tevrat'ta* mevcuttu. Bundan dolayı Kur'an onu zikretmiştir.[1515]

(47) MUHAMMED SÛRESİ

فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ

"İnkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun."[1516]

İşkâl: Âyeti uygulama problemi.

[1514] Ahkaf, 46/30.
[1515] İbn Âşûr, *Tefsir*, 26/60.
[1516] Muhammed, 47/4.

Çözüm: Âyetin savaş veya seferberlik durumuyla olduğu açıktır. İslâm'ın savaşta öngördüğü özel bir strateji vardır. Barış ümitleri tükenince gerekli önlemi almak, karşı gücü etkisiz kılmak savaş gereğidir. Her din ve millet gibi İslâm'da akide ve varlığını sürdürmek ister. Bunun savaş dışında gerçekleşme imkânı yoksa savaş kaçınılmaz olur. Savaş stratejisi uygulanmadan düşmanın saldırı ve katliamı durdurulamaz. *"Müşrikleri nerede bulursanız öldürünüz."*[1517] benzeri âyetler, savaş halinde yapılması gereken özel durumu belirtmektedir.[1518]

* * *

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُم

"Bu, Allah'ın inananların yardımcısı olmasından dolayıdır. Kâfirlere gelince onların yardımcıları yoktur."[1519]

İşkâl: Âyet, inkârcıların yardımcılarının olmadığını belirtmişken," *İnkâr edenlere gelince onları birbirlerinin yardımcılarıdır"*[1520] âyeti, onların birbirlerinin yardımcıları olduklarını belirtmiştir.

Cevap: İnkârcıların birbirlerine yardım ettikleri inkâr edilmez. Zaman zaman hırsızlar da birbirlerine yardımcı olmaktadırlar. Allah, müminlere hem bu dünyada hem de ahirette yardım etmektedir. İnkâr edenlerin dostluğu sınırlı ve geçicidir. Bu dünyada Allah'ın yardımından mahrum bulundukları gibi, ahirette de mahrum kalacaklar ve birbirlerini Allah'ın azabından ve helâk olmaktan kurtaramazlar. Geçici ve sınırlı dostluk *yok* mesabesinde olduğundan Allah, "*onların yardımcısı yok*" buyurmuştur.

1517 Bakara, 2/121.
1518 Bkz: Tevbe, 9/5; Nisâ, 4/89.
1519 Muhammed, 47/11.
1520 Enfâl, 8/73.

(48) FETH SÛRESİ

لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

"Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar."[1521]

İşkâl: Âyette Hz. Peygamber'e günah izafe edilmesi.

Cevap: Âyet, *Hudeybiye* zaferinin bir nedenini, Hz. Peygamber'in olmuş veya olabilecek hatalarının affedilmesi olarak belirtilmiştir. Âyette söz konusu edilen ذنب/*günah* konusunda çeşitli görüşler ortaya konulmuştur.

a- Resûlullah'ın bazı münasebetlerden dolayı almış olduğu uyarılar kastedilmiştir. *"Allah seni affetsin. Doğru söyleyenler sana iyice belli olup sen yalancıları bilinceye kadar niçin onlara izin verdin?"*[1522] *"Yeryüzünde ağır basıncaya (küfrün beli kırılıncaya) kadar hiçbir peygambere esirler edinmesi yaraşmaz."*[1523] âyetlerinde olduğu gibi, Hz. Peygamber insan olması cihetiyle uyarı almıştır.

b- Âyette Hz. Peygambere günah izafe edilmesi günahkâr insanlara bir teselli ve tövbe için bir davetiyedir. Hz. Peygamber bile kınanmışsa, günahkârların ye'se düşmemeleri gerekir. Ona yapılan uyarı cihadla affedildiği gibi, hatası olan herkes tövbe cihad vs. amellerle günahlarını affettirme cihetine gitmelidir.

c- Âyette geçen *günah,* onun olmayıp arkadaşlarınındı. Zira bir topluluk herhangi bir gaye uğruna çaba gösteriyorsa bu çabanın eksiklikleri, kusurları, hataları o topluluğun liderine yönelir. Bu kusurlar ve hatalar liderin şahsi hatalarıdır anlamına gelmez. Aslında bu hatalar bütün topluluk tarafından işlenir.

[1521] Feth, 48/2.
[1522] Tevbe, 9/43.
[1523] Enfâl, 8/67.

Bizatihi o topluluğun hareketlerinin sonucudur. Ama sorumluluk liderde olduğu için suçlamalar lidere yöneltilir.[1524]

* * *

لَقَدْ صَدَقَ اللّٰهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ
إِنْ شَاءَ اللّٰهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ

"Andolsun ki Allah peygamberine o rüyayı doğru ve hak olarak gösterdi. İnşaallah Kâ'be'ye emniyet ve güven içinde başlarınızı kazıtarak kırkarak, korkmadan girecekiniz."[1525]

İşkâl: Kâ'be'ye giriş vaadini bizzat Allah Teâla verdiği halde, bunu kendi isteğine bağlaması.

Çözüm: Âyet, "*Allah istemezse vaadini yerine getirmeyecektir.*" anlamında kullanılmamıştır. Mekkeli muarızların Müslümanları umre yapmaktan engellemek için oynadıkları tüm oyunlar şunun içindi: Biz kimin ne zaman umre yapmasına izin verirsek, ancak o zaman umre yapabilecek. Bunun üzerine Allah, bunun onların arzu ve isteğine göre değil, kendi irade ve isteğine göre olacağını buyurdu. Yani bu sene umre yapılmaması Mekkeli muarızların yapılmamasını istediklerinden değil, bilakis Allah'ın istemediğinden dolayıdır. Allah, dilediği an gerçekleşecektir.[1526] Âyette, Müslümanlara hiçbir konuda Allah'ı unutmamaları ve Allah'ın rızasını aramaları hatırlatılmıştır. *Mescid-i Haram*'a girmeleri kesin olduğu halde teberrük bağlamında Allah'ın izni hatırlatılmıştır. Günlük konuşmalarımızda da kesinlikle yapacağımıza inandığımız bir konu için de "*Allah izin verirse olur.*" deriz.

* * *

[1524] Mevdûdî, *Tefhim*, 5/405.
[1525] Feth, 48/27.
[1526] Mevdûdî, *Tefhim*, 5/426.

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

"Muhammed, Allah'ın peygamberidir. Onun beraberindekiler ise, kâfirlere karşı çok çetin, kendi aralarında son derece merhametlidir. (...")[1527]

Soru: Âyette geçen *"kâfirlere karşı çetindirler."* ifadesi, onlara karşı merhametsiz olmayı gerektirir mi?

Cevap: Kesinlikle hayır. "Kâfirlere karşı sert ve şiddetlidir." demek, şu demek değildir ki kâfirlere karşı Müslümanların kalplerinde merhamet ve acıma yoktur. Bulduklarını öldürür, ahlak kaidesine sığmayan hareketlerde bulunurlar. Belki asıl maksat şudur ki, Müslümanlar, kendi himmet istiklal, sebât, ittihat ve birbirlerine yardım hususlarında imanla birbirine bağlıdırlar. Kâfirler bu durumlarından dolayı korkarlar ve Müslümanlara karşı hücum etmeye cesaretleri olmaz. Bunun için *"kâfirlere karşı çetindirler."* demek, kâfirlere sert davranırlar, onlara merhametleri yoktur demek değildir. Yani Müslümanların cesaret ve kahramanlıkları kâfirlere karşı şedittir. Çok kuvvetli çok sarptır. Kur'an'da geçen "eşedd"in müşterek manası, karşısındaki kuvveti ezip yok etmek değildir. Belki muhalif kuvvete karşı azimli, şehâmetli durumda olmaktır. İşte Sahabe-i Kiram'ın vasıfları böyledir. Onlar kâfirlerin kudret ve kuvvetleri karşısında asla sarsılmaz, dimdik dururlar.[1528]

(49) HUCÛRÂT SÛRESİ

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ

"Müminler ancak kardeştirler."[1529]

[1527] Fetih, 48/29.
[1528] en-Nedvî, Seyyid Süleyman, *Asr-ı Saadet*, Çev: A. Genceli, 6/235-236.
[1529] Hucurât, 49/10.

Soru: İnsanlar aynı anne ve babadan geldikleri halde,neden *"insanların kardeşliği"* yerine *"müminlerin kardeşliği"* tercih edilmiştir?

Cevap: Âyet, انما */hasr/sınırlandırma* edatını kullanarak kardeşliğin gerçek anlamıyla ancak müminler arasında gerçekleşebileceğini vurgulamıştır. Âyet, insan kardeşliğinin iman kardeşliği kadar önemli olmadığını, insanların kan, toprak ve ırk vasıtasıyla değil, ancak iman ve akide sayesinde gerçek anlamda kardeş olabileceklerine dikkat çekmiştir. Üç âyet sonra, *"Ey insanlar sizi bir erkekle bir dişiden yarattık."* denilerek de insanların asıl itibariyle bir olduğu, düşmanlık yapmalarına herhangi bir neden bulunmadığı belirtilmiştir. İman kardeşliği," *insanlık kardeşliği'*nden önce gelmektedir. Bunun insanlar arasında gerçekleştirilmesi istenmiştir.

(50) KÂF SÛRESİ

وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ

"Herkes yanında bir sürücü ve bir de şahitle beraber gelir."[1530]

Soru: Allah'ın ilminde her şey muhafaza edildiği halde, *melek, şahit, muhafız* ve *sürücü*lere ne gerek vardır?

Cevap: Kıyamet gününde, muarızlara yaptıklarını inkâr etme fırsatını bırakmamak içindir. Hakim olayı her ne kadar bilse de şahit ister. İnsan, meleklerin devamlı olarak yanında bulunduğunun şuurunda olsa onlardan haya eder ve günahlara bulaşmaz.[1531] Mutlak adaletin sağlanması için, şahitlerin şahitliği karşısında suçlunun suçunu itiraf edip, verilen cezanın ada-

---

[1530] Kaf, 50/30.

[1531] Bkz: Tatan, A. Kerim; Keylânî, M. Edip, *Şerhu Cevheretu't-Tevhid*, 2/975.

letli olduğunu ortaya koyması gerek Âyet, bu duruma dikkat çekmiştir.

* * *

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيد

"O gün cehenneme 'doldun mu?' deriz. O da 'daha var mı?' der."[1532]

İşkâl: Âyet'in görünürde *"Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım."*[1533] âyetiyle çelişmesi.

Cevap: Âyette geçen *"doldun mu"*dan gaye, her tabakasında insanların bulunacağını haber vermektir. İçinde bir-iki insan bulunan ev için, " *ev doludur*" ifadesi kullanılır. Oysa boş yerin bulunduğu muhakkaktır. Diğer bir tevile göre de, cehennemin sorusu, dolmadan önceki durum içindir. Henüz dolmadığı için istekte bulunacaktır. Âyetteki هل/*hel* edatı, *istifham/soru* anlamında olmayıp *"inkârî"* dir. Buna göre âyetin anlamı; "*Artık doldum, bende yer kalmadı.*" şeklindedir. [1534]

* * *

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ

"Şüphesiz ki bunda kalbi olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için öğüt vardır."[1535]

Soru: Her insanda kalp olduğu halde, neden "*kalbi olan*" ifadesi kullanılmıştır?

Cevap: Kalpten kasıt, hak ile batıl, hayır ile şer, yarar ile zararı birbirinden ayırabilen kuvvettir. Kalp bu işlevi yapmadığı

[1532] Kaf, 50/30.
[1533] Hûd, 11/119.
[1534] Tabatabâî, el-*Mizân*, 18/354.
[1535] Kaf, 50/37

zaman *yok* mesabesindedir. Çünkü bu durumda varlığı ile yokluğu arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır.[1536]

(51) ZÂRİYÂT SÛRESİ

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ

"Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki bu vaat sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir."[1537]

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ

"İbrahim'in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi?"[1538]

İşkâl: İki âyet arasındaki münasebet problemi. Birinde Allah'a yemin edilmişken, diğerinde *Hz. İbrahim*'in misafirlerinden bahsedilmiştir.

Çözüm: *İmam Suyutî*, âyeti münasebet yönünde Kur'an'ın en çetin ve müşkül âyetleri arasında zikreder.[1539] Sûre *Mekke*'de inmiştir. Orada inen sûrelerin teması, şirk ve inkârı ret, iman ve tevhidi pekiştirmektir. İlk âyetler, yer, gök ve insanın içindeki delil ve harikalara dikkat çekerek, Allah'a imana davet etmiştir. Söylenenlerin hak ve doğru olduğu yeminle vurgulanmıştır. Daha sonra da *Hz. İbrahim*'e gösterilen bir mucizenin anlatımına geçilmiştir. Mucize, *Hz. Lut* kavmine gönderilen meleklerin gelişini ve onlarla *Hz. İbrahim* arasında geçen konuşmayı canlandırmaktadır. Melekler, *Hz. Lut* kavminin helâk etme biçimini canlandırıp, Mekkeli müşriklere de, küfür ve isyana devam ettikleri takdirde, *Hz. Lut* kavminin akıbetine uğrayacaklarını haber vermek istemiştir. Bu nedenle iki âyet arasındaki ortak

---

1536 Tahatabâî, *el- Mizân*, 18/356.
1537 Zâriyât, 51/23.
1538 Zâriyât, 51/24.
1539 Suyutî, *Mu'terek*, 1/63

payda, tevhidi pekiştirme ve şirke düşmüş olanların başına gelebilecek akıbeti hatırlatmaktır. Âyet, Hz. Peygamber ve arkadaşlarına teselli ve moral vermek bağlamında inmişti.

* * *

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ

"Onlar İbrahim'in yanına girmişler ve 'selâm' demişlerdi. İbrahim de 'selâm' dedi."[1540]

İşkâl: Âyetteki işkâl, selâm verme biçimiyle ilgilidir. Yani السلام عليكم/*es-selâmu aleyküm yerine,* سلاما/*selâmen* denilmiştir.

Çözüm: Melekler, selâm verme biçimlerinden kısa olanı tercih etmişlerdir. Yani ال takısını kullanmadan *selam* vermişlerdir. *Hz. İbrahim,* سلام/*selâmün* diyerek daha güzel biçimde cevap vermiştir. *Hz. İbrahim*'in عليكم/*aleyküm* demeyişi, onları tanımadığından dolayı idi. Zira السلام عليكم/*es-selâmu aleyküm,* eman verme anlamındadır. Eman yabancıya değil, tanınan şahıslara verilir.[1541] Hem melekler hem de *Hz. İbrahim*'in verdikleri selâm biçimi o dönemdeki selâm biçimidir. *Selâm* vermekten kasıt, muhataba barış, esenlik ve güven verme olduğuna göre, *selâm* lafzıyla aynı maksadın hasıl olabileceğine dikkat çekilmiştir. Âyetten anlaşıldığı gibi, selam verirken السلام/*es-selâmu* denilebileceği gibi, سلام/*selâm* lafzı da yeterli olmaktadır.[1542]

* * *

[1540] Zâriyât, 51/25.
[1541] Bkz: İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/139.
[1542] Bkz: Nevevi, *el-Ezkâr*, s.357.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِي

"Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."[1543]

Soru: Allah, insanları niçin yaratmıştır?

Cevap: Bu sual dünya yaratılalı beri insanı, özellikle de düşünür ve filozofları meşgul etmiştir. Âyet öz bir ifadeyle cin ve insanların yaratılış gayesini belirtmiştir. Âyette geçen *ibadet* ifadesi çok kapsamlı bir kavramdır. Hizmet, sevgi, ilim, dünyanın imarı, kısacası insanlığa yararlı olan her şeyi kapsar. Çok harika tablo çizen bir ressam veya şaheser yapan bir mimar, sanatını göstermek isterler. Onları kimseye göstermeden terk etmesi, hikmete muvafık değildir. Bir ressam düşünelim, hayalinde var olan birşeyi sevdiği için kağıda döker. Allah Teâla da sonsuz ilminde var olan varlık birimlerini sevdiğinden yaratmıştır. Yani varlık sevginin meyvesidir.[1544] İbadet, Allah'ın sıfat ve fiillerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. *Sûfiye*'nin dilinde tekrarlanan *"Ben gizli bir hazine idim bilinmek istedim."* ifadesi de aynı anlamdadır. Allah'ın sonsuz ve sayısız fiil ve evsafını açılmamış hazineye benzetirsek, insanın yaratılması, o hazinenin ortaya çıkması ve bilinmesi anlamına gelir. Yeyüzünün imarı, insanın düşünmesi, ibadet kapsamındadır. İbadetin yerine getirilmesiyle bu dünyada elde edilemeyen bazı nimet ve güzellikler öbür dünyada elde edilecektir. Yani her iki dünya, ilahi sıfat, fiil ve nimetlerin teşhir edildiği sergilerdir. İnsan yaratılmasaydı, sergi ıssız ve hareketsiz kalırdı. Âyette meleklerin zikredilmemesi ise, onların yaratılmasına herhangi bir itiraz ve şüphenin bulunmamasından dolayıdır. [1545]

Âyette *"cin"* kelimesinin insanlardan önce zikredilmesinin iki nedeni vardır. **a-** Cinlerin yaratılışının insanlardan önce olması,[1546] **b-** Müşriklerin cinlere ulûhiyet vasfını verip onlara

---

[1543] Zâriyât, 51/56.
[1544] İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/25; Acarkan, İsmail, *Sorularla Aranan Gerçek*, s. 8.
[1545] Bkz: Er-Râzî, *Tefsir*, 10/92.
[1546] Tabatabâî, *el-Mizân*, 28/388.

ibadet etmeleridir. Allah, öncelikle onları zikretmek suretiyle iddialarını çürütmüş ve ibadetle yükümlü bulunduklarına dikkat çekmiştir.[1547]

(52) TÛR SÛRESİ

وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ

"Biz onları ceylan gözlü hurilerle evlendirmişizdir."[1548]

Soru:1 Cennete giriş henüz gerçekleşmediği halde, neden geçmiş zaman ifadesi kullanılmıştır?

Cevap: Allah Teâlâ kimin cennete gireceğini ezelden biliyordur. Cennete kimlerin girecekleri Allah ilminde gerçekleşmiştir. Vuku bulması kesin olan bir konu için geçmiş zaman kullanılır. Yani şüphe etmenize gerek yoktur, mesele Allah katında olmuş ve bitmiştir.

Sual: 2 Cennette erkeklere huriler verilecek de kadınlara ne verilecektir?

Cevap: Cennette kadınlara hurilerin verilmemesi kadının konumuyla ilgili bir mesele değildir. Cennette, erkek-kadın ayırımı olmadan, herkese arzu edeceği her şey verilecektir.[1549] Buna ilaveten Hz. Peygamber cennette kocaları olmayan veya isteyen kadınlara da erkek hurilerin (eşlerin) verileceğini belirtmiştir. "Allah, cennette en hayırlı kadınlar için en hayırlı erkekler hazırlamıştır."[1550] "Allah'a yemin olsun ki herhangi bir kadın evlenmeden ölürse, Allah Teâla onu cennetin salih erkekleriyle evlendirecektir."[1551] İki hadiste de kadınların evlene-

---

[1547] İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/28.
[1548] Tûr, 52/20.
[1549] Fussilet, 41/31.
[1550] Cemal, Ahmed, *Yeselüneke*, s.354. *(Ahmed b. Hanbel'in Musned*'inden naklen).
[1551] A.g.y. *(Ahmed b. Hanbel*'in *Musned*'inden naklen).

cekleri erkeklerin dünya erkeleri mi yoksa cennette yaratılacak başka erkekler mi olduğuna dair herhangi bir sarahat yoktur. Kesin ve bilinen gerçek şudur ki; Allah iman edip iyi amel işleyen hiçbir erkek veya kadının hakkını zayi etmez.

(53) NECM SÛRESİ

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى (3) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى

"O, hevâ (arzusuna göre) söylemiyor. O, (Kur'an) sadece vahyolunan bir vahiydir."[1552]

İşkâl: Âyet, zahiriyle, Hz. Peygamber'in içitihadında yanılmadığını belirtmektedir. Oysa,*"Hiçbir peygambere yeryüzünde ağır basmadıkça (kâfirlere karşı ezici bir üstünlük sağlamadıkça) esirlerinin olması doğru değildir."*[1553] *"Allah seni af etsin. Neden doğru söyleyenler sence belli oluncaya ve yalancıları öğreninceye kadar beklemedin de onlara izin verdin."*[1554] âyetlerinden bazen içtihadında isabet etmediği anlaşılmaktadır.

Cevap: Âyet, Hz. Peygamber'in Allah'tan aldığı ve tebliğ etmekle görevli bulunduğu hususlar hakkındadır. Söz konusu konuların hepsi vahiydir. Keza, âyet, 'Kur'an'ı Hz. Muhammed uydurmuştur,' diyenlere de bir reddiyedir. O kendiliğinden birşey söylemez. Allah'tan aldıklarını söyler.[1555] Hz. peygamber'in *Tebuk* savaşına katılmayanların durumunu araştırmadan kendilerine izin vermesi, *Bedir* esirlerini tutması ve ashabına hurmaları aşılamamalarını emretmesi hadiseleri vahiy olmayıp kendi içtihatlarıydı. Bu nedenle isabet edemedi.[1556]

1552 Necm, 53/3-4.
1553 Enfâl, 8/67.
1554 Tevbe, 9/43.
1555 Şinkitî, *Adva'*, 10/187-187.
1556 a.g.y.

أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى

"Kimse başkasının günahını yüklemez."[1557]

وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ

"Onlar kendi günahları yanında daha nice günahları yüklenecektir."[1558]

İşkâl: Görünürde iki âyet arasında görülen çelişki.

Çözüm: İlk âyet, *cezanın şahsiliği* prensibini ortaya koymaktadır. İkinci âyet ise, kıyamet gününde bazı insanların kendi suçları yanında diğer bazı suçlardan da sorulacaklarını beyan etmektedir. *"Şunun içindir ki kıyamet günü kendi günahlarını tam olarak yüklenecekleri gibi bir de bilmeden saptırdıkları kimselerin günahlarını kısmen yükleneceklerdir."*[1559] âyeti, her iki âyeti açıklamaktadır. Zira âyetin *"saptırdıkları kimselerin günahları"* bölümü, başkalarını saptıranın saptırdığı kimsenin günahını kısmen yükleneceğini belirtmektedir. İçki içen günahını yüklenir. Ancak başkalarına içki içmeyi empoze eden, içmesine sebep olduğu kişinin günahını da kısmen yüklenir. "Kim iyi bir çığır açarsa, onunla amel edenlerin ecrinden herhangi bir azalma olmaksızın amel edenlerin ecri kadar sevap alır. Kim de kötü bir çığır açarsa onu işleyenlerin günahlarından birşey azalmaksızın o kötülüğü işleyenlerin günahı kadar kazanır."[1560]

* * *

وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى (13) عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى

"Andolsun ki onu bir kez daha gördü. Sidretü'l Müntehâ'nın yanında."[1561]

1557 Necm, 53/38.
1558 Ankebut, 29/13.
1559 Nah, 16/25.
1560 Müslim, İlim, 15, Ahmed b. Hanbel, 4/357.
1561 Necm, 53/13-14.

İşkâl: Gören ve görülenin kimler olduğu.

Cevap: Konu, içtihad ve tahminle bilinemeyen konulardandır. Ancak *Ahmed b. Hanbel*'in "ceyyid/güzel" dediği bir senetle rivayet ettiği bir hadisten, görenin Hz. Peygamber, görülenin de Cebrâil olduğu anlaşılmaktadır.[1562] Buna göre, Hz. Peygamber *Cibril*'i asıl suretiyle iki defa görmüş oluyordu. **1.** Dünya semasının altında, en yüksek ufukta, **2.** Miraç gecesinde, yedinci semada.[1563]

* * *

وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

"İnsan için çalışmasından başka birşey yoktur."[1564]

İşkâl: Âyetin, görünürde başkası tarafından yapılan dua, sadaka ve hayrâtın yarar vermeyeceği.

Çözüm: Çağdaş saygın müfessir *İbn Aşur*, *Abdullah b. Tahir*'den âyetin üç müşkül âyetten biri olduğunu nakleder.[1565] Âyet hakkında birçok görüş belirtilmiştir: **a-** *İkrime*, âyetin geçmiş ümmetleri konu ettiğini söyler. **b-** *Enes b. Rabi,* âyette geçen *insan*dan kastın *kâfir* olduğunu söyler. **c-** *İbn Abbas*, âyetin mensuh olduğunu söyler.[1566] **d-** Bazı âlimler de âyetin zahirine hükmederek, kimsenin amelinin kimseye geçmeyeceğini savunmuşlardır.[1567]

Dört görüşün de tahlil ve tenkide açık bulunduğu kanaatindeyiz. Şöyle ki:

a- Kur'an'da geçen kıssaların, ibret ve dersler ihtiva ettiği tartışılmaz. Ancak âyeti geçmiş toplumlara has kılmanın makul

---

1562 Bkz: İbn Kesir, Tefsir, 4/403.
1563 Sa'di, *Tefsir*, s. 760.
1564 Necm, 53/39.
1565 İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/138.
1566 İbn Atiyye, *Tefsir*, 5/202.
1567 İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/133.

bir izahı yoktur. Zira âyetin sibakında kimsenin başka bir kimsenin günahını taşımayacağı belirtilmektedir ki İslam inancında bunu reddedecek herhangi bir nass yoktur.

b- Âyette geçen "*insan*"ı "*kâfir*" ile sınırlandırmanın da bir delili yoktur. "*İnsan*" kelimesi Kur'an'da hem "*Müslüman*" hem de "*gayrimüslim*" için kullanılmıştır. "*Muhakkak ki insan zarardadır.*"[1568] "*İnsanı en güzel biçimde yarattık.*"[1569] âyetlerinde geçen" *insan*" lafzı geneldir. Hem Müslümanları hem de Müslüman olmayanları kapsamaktadır.

c- Âyet emir değil, ihbar olduğundan neshedilmesi söz konusu olmaz.

d- Kur'an ve sünnette müminlerin başkalarının amelinden istifade ettiğini gösteren birçok delil bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır. "*Ey Rabbimiz kıyamet gününde beni, anne babamı ve müminleri bağışla.*"[1570] "*Ey Rabbimiz, bizleri ve önceden iman ederek bizleri, geçmiş kardeşlerimizi bağışla.*"[1571] "İnsan ölünce üç şey hariç amel defteri kapanır. **a)** Sadaka-i cariye, **b)** yararlı ilim, **c)** kendisine dua edecek salih evlat."[1572] "*Hişam* kabilesinden bir kadın, yaşlı babasına hac farz olduğunu, hacca gitmek için hayvana binemediğini bu nedenle onun yerine hacca gidip gidemeyeceğini sordu. Peygamberimiz babasının yerine hacca gidebileceğini söyledi."[1573] "Bir adam Hz.Peygamber'e ölen annesi için sadaka verip verememeyeceğini sordu. Hz. Peygamber, annesi için sadaka verebileceğini söyledi."[1574] "Bir kadın, Hz. Peygamber'e annesi üzerinde oruç borcu olduğu halde vefat ettiğini yerine oruç tutup tutamayacağını sordu. Hz. Peygamber, annesinin yerine oruç tutabileceğini söyledi"[1575] "*Hz. Aişe,* kardeşi *Abdurrahman*'ın vefatından sonra

---

[1568] İbn Âşûr, *Tefsir*, 103/2.
[1569] Tin, 95/4.
[1570] İbrahim, 14/41.
[1571] Haşr, 59/10.
[1572] Müslim, Vasiyyet, 14.
[1573] Nesâi, Menâsik, 8.
[1574] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/288; Nesai, Vesâyâ, 9.
[1575] Buharî, Sayd, 22.

onun için birkaç köle azat etti. Onun için itikafa girdi."[1576] Bu ve benzeri naslar, iman üzere ölen birinin başkalarının dua, istiğfar, itikaf, hac, oruç ve yerine getirilmeyen adakların yerine getirilebileceğini göstermektedir.

Ulema, hakkında nass bulunmayan ibadetlerde ihtilaf etmiştir. Örneğin, Hz. Peygamber döneminde ölülere Kur'an okunmadığı için, ölülere Kur'an okumanın sevabının gidip gitmeyeceği konusunda ihtilaf edilmiştir. *İmam Malik* ve *İmam Şafii* okunan Kur'an sevabının ölüye ulaşmayacağını söylemişlerdir.[1577] Kimi ulema da, oruç, hac, itikaf sevabının ölü veya başkasına ulaşmasını hayatta iken nezir edilmiş olmasına bağlamışlardır. Yani ölü hayatta iken söz konusu ibadetleri adamışsa öldükten sonra yerine getirilebilir. Dua, sadaka ve istiğfarın ulaşacağı konusunda herhangi bir ihtilaf bilmiyoruz. Mümin olarak ölen herkese bunların sevabı ulaşır. Kimse kimsenin yerine iman edemez. Nezir, sadaka, hac ve hayrattan kasıt, toplumda hayır ve hizmetleri yaygınlaştırmaktır. Bu maksat ölümden sonra da yerine getirilirse maksat hasıl olur.[1578] Ölenin yerine amel etmek için iman şartı olduğuna göre, ölen yine de çalışmasının karşılığını almış oluyor. Zira ölü iman etmeseydi hiçbir biçimde başkalarından faydalanamayacaktı. Dolayısıyla âyet muhkemdir. Âyet'in bir tevili de; 'insan emeğinin karşılığını almaktadır.' şeklindedir. İnsan, çalışmadan birşey beklemesin. İyilik ve kötülüğün meydana gelmesinde insanların payı büyüktür. Mal, mülk, tahsil ve ilerleme hep çalışma ve gayretle elde edilir. *"Başınıza gelen her musibet ellerinizin yaptığından dolayıdır."*[1579] *"Kara ve denizlerde fitne, insanların yaptıklarından dolayı meydana geldi."*[1580] Fabrikalar, mabetler, saraylar, köprüler, kurulan medeniyetler, teknolojik buluşlar, hep insanların çalışmaları ve gayretleri neticesidir. Keza, içine düşülen krizler, bunalımlar, fitne, fesat, huzursuzluk, katliam, geri

---

[1576] İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/134.
[1577] Alûsî, Tefsir, 27/67.
[1578] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/135-136.
[1579] Şûrâ, 42/30.
[1580] Rûm, 30/41.

kalma, zillet, ahlaksızlık vs. kötülükler de insanların yaptıklarının bir neticesidir.

(54) KAMER SÛRESİ

اقْتَرَبَتْ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

"Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı."[1581]

İşkâl: Ayın yarılıp yarılmadığı.

Çözüm: Ay'ın yarılma hadisesi, eskiden beri müfessir, muhaddis, kelamcı ve tarihçileri meşgul etmiştir. Büyük çoğunluk ayın Hz. Peygamber döneminde iki parçaya bölündüğünü söylemiştir.[1582] Sûrenin girişi, *Hz. Nuh, Hz. Lut, Ad* ve *Firavn* kavimlerinin peygamberlere baş kaldırdıkları ve kendilerine iman etmedikleri için helâk olduklarını işlemektedir. Sûrenin ana tema olarak işlemek istediği konu ise, kıyamet ve Allah'a imandır. İnkârcılar, Ay yarılması gibi birçok mucizeyi Hz. Peygamberden istemişlerdi. Ancak Allah isteklerini reddetti. Kur'an, kalıcı, düşünce ve akla hitap eden mucizeleri, geçici ve hissi olanlara tercih etmektedir. *"Ve dediler: Biz sana asla iman etmeyiz. Ta ki bizim için şu yerden bir pınar akıtasın."*[1583] *"Veya iddia ettiğin gibi göğü üzerimize parça parça düşüresin veya Allah'ı ve melekleri kefil gösteresin,"*[1584] *"Yahut altından bir evin olsun ya da gökyüzüne çıkasın. De ki: Rabbimin şanı yücedir. Ben sadece beşer olan bir peygamberim."*[1585] Görüldüğü

1581 Kamer, 54/1.

1582 Bkz: Çelebî İlyas, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, s.155- 157; Candan Abdulcelil, *Kur'an Tefsirinde Sapma ve Nedenleri*, s. 146-147; Âlûsî, *Tefsir*, 27/74, Râzî, *Tefsir*, 10/289; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Tefsiri*, 9/153; Ebu Hayyân, *el-Bahru'l Muhit*, 10/33; Şibli Numani, *Asr-ı Saadet*, 3/40-41.

1583 İsrâ, 17/90.

1584 İsrâ, 17/92.

1585 İsrâ, 17/93.

gibi Kur'an, muarızlarının hissi ve geçici isteklerini reddetmiştir. *"Yeryüzünde haksızlıkla büyüklenenleri âyetlerimden uzaklaştıracağım. Bütün mucizeleri görseler de ona iman etmezler."*[1586] Ayın yarılması mucizesi de muarızların istedikleri hissi mucizeler türündendi. Bu nedenle isteklerinin kabulü âyetlerde işlenen temayla bağdaşmaz. Ayın yarılması kozmolojik bir hadisedir. Meydana gelseydi birçok yerde müşâhede edilmesi gerekirdi. Tarihçi ve kozmologların işlemesi gerekirdi. Ayın yarıldığını haber veren rivâyetler, ahâd derecesinde olup, tevâtür seviyesine ulaşmamaktadırlar. Akide de ahâd haberler delil olmaz. İnkârı küfrü gerektirmez.[1587] Âyette geçen "*ay yarıldı*" ifadesi, gelecekte kesin olarak vuku bulacak bir hadiseyi olmuş gibi teyit etmiş ve geçmiş zaman fiiliyle aktarmıştır. Buna benzer birçok âyet mevcuttur. *"Allah'ın emri geldi artık onu acele etmeyin."*[1588] *"Cennetlikler cehennemliklere şöyle seslendiler."*[1589] *"Cehennem getirilmiştir."*[1590] âyetleri, kıyamet bağlamında aktarıldığı için kıyametin vuku bulacağı zamanı gözler önüne sergilemektedir. Âyetin tefsiri konusunda Süleyman Ateş şöyle der: "Kıyamet kopup ay da yarılmak üzere olmasına rağmen şu müşrikler inkârda o kadar kararlıdırlar ki kıyamet arifesinde ayın yarıldığını görseler dahi, yine kıyametin kopacağına ihtimal vermezler."[1591]

Netice olarak şunu diyebiliriz; âyet yoruma açık olduğu için birçok ihtilafı da beraberinde getirmiştir. Kur'an'ın evrensel bir mesajla geldiğini göz önünde bulundurursak, onun kalıcı akıl ve düşünceye hitap eden delilleri hissi ve geçici delillere tercih ettiğini söyleyebiliriz. Âyet, kıyamet ve imanın işlendiği bir sûrede geçtiği için kıyamete yakın bir zamanda gerçekleşecek olan bir hadiseden haber vermiştir. Vuku bulduğuna dair haberler de tevatür derecesinde değildir.

1586 A'râf, 7/146.
1587 Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/189-190; Kasimi, *Mehâsin*, 6/384.
1588 Nahl, 16/1.
1589 A'râf, 7/44.
1590 Fecr, 89/23.
1591 Ateş , Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9/153.

(55) RAHMÂN SÛRESİ

عَلَّمَ الْقُرْآنَ (2) خَلَقَ الْإِنسَانَ

"Kur'an'ı öğretti."[1592] *"İnsanı yarattı."*[1593]

İşkâl: Kur'an'ı öğretmenin, yaratmadan önce gelmesi.

Çözüm: Sûre genel manada Allah Teâla'nın insan ve cinlere ihsan ettiği nimetleri işlemektedir. İnsanın yaratılması bu nimetler cümlesindendir. Zira insan yokluktan vücuda getirilmiştir. Bu, insana büyük bir değer ve saygınlıktır. Bununla beraber Allah'ın nimetleri içerisinde en büyük ve en yücesi Kur'an'dır. İnsan onun sayesinde değerini öğrenip, diğer tüm varlıklardan üstün olduğunu farketti. Saadet ve hedefini saptadı. Bu nedenle en büyük nimet olan Kur'an'ın öğretilmesi yaratılma nimetinden önce geldi.[1594]

* * *

وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ

"Bitkiler (veya yıldız) ve ağaçlar secde ederler."[1595]

Soru: Bitki ve ağaçlar nasıl secde ederler?

Cevap: Âyette geçen النجم/*en-necm* lafzı, *yıldız* anlamına geldiği gibi, gövdesi olmayan bitki anlamına da gelmektedir.[1596] Secde etmeleri, yaratılış gayelerine uygun olarak Allah'a boyun eğmeleridir. Âyet, onların bu durumlarını secde hâli olarak nitelemiş ve teslimiyetlerinden dolayı secde edenlere benzetmiştir.

* * *

[1592] Rahmân, 55/2.
[1593] Rahmân, 55/3.
[1594] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/232; Tabatabâî, *el-Mizân*, 19/94.
[1595] Rahmân, 55/6.
[1596] İbn Mazâr, *Lisân*, 14/59.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

(Şimdi) Rabbinizin hangi nimetlerine yalan dersiniz?"[1597]

Soru: Aynı âyetin 31 defa tekrarlanışının hikmeti nedir?

Cevap: Sûrede tekrarlanan her âyet, kendinden önce geçen nimeti hatırladıktan sonra gelmiştir. Sûrede maddî-manevî, enfusî-âfakî birçok nimetten bahsedilmiştir. Keza, insan ve cinlerin ilahî nimetlere karşı nankörlükleri kınanmıştır. Her nimet zikredildikten sonra, aynı âyetin zikredilmesi, nankörlüklerini ve onlara şükretmeyi hatırlatmak içindir. Nitekim iyilik yaptığımız kimselere, "sana mal konusunda yardımcı olmadım mı? İş konusunda yardımcı olmadım mı? Tahsil konusunda yardımcı olmadım mı? diyerek yaptıklarımızı tekrarla tekit ederiz.

Tekrar, önemli konuları pekiştirmek için Arap dilinin özelliklerindendir. Allah Teâla, insan ve cinlere verdiği nimetleri sıralamaktadır. Her birini hatırlattıktan sonra geçen nimetin ikrar ve şükrünü istemiştir.[1598] Yani, ey insanlar ve cinler! Allah size bunca nimet vermiştir. Onlardan herhangi birini inkâr edebilir misiniz? Nimetlerin tekrarıyla hitap da yenilenmiştir. Sekiz âyet, mahlûkâtın yaratılış ve azametini hatırladıktan sonra, yedi âyet, cehennem azabını ve ondan kurtuluştan sonra gelmiştir. Çünkü azaptan kurtuluş büyük nimettir. Sekiz âyet, cennet nimetlerinden sonra, sekiz âyet de cennetten ayrı olarak verilecek iki ayrı cennetin akabinde gelmiştir.[1599]

Bu bağlamda, kısaca Kur'an tekrarları üzerinde durmayı yararlı görüyoruz. Bu konuda, *Et-Takrir fi't Tekrir* adıyla bir risâle yazan *İbn Abidin,* tekrarların hikmetini (özet olarak) şöyle sıralamaktadır.

1. Verilmek istenen tema ve konuyu pekiştirmek. *"İşte böylece biz onu Arapça bir Kur'an olara indirdik ve onda tehditleri türlü şekillerde tekrarladık ki belki korunur ve takva yolunu tu-*

[1597] Rahmân, 55/13.
[1598] es-Sebt, *Kavâid*, 2/702.
[1599] Ensârî, *Feth*, s. 406.

tarlar ya da onlarda bir düşünme ibret alma meydana getirir."[1600] Kur'an'da en çok işlenerek verilmek istenen tema, 'tevhit' olduğundan her sûre, hatta her sayfada onu görmek mümkündür.

2. İşlenen konunun unutulmaması ile akıl ve zihinde muhafaza edilmesi istenmiştir. Korkutma, müjdeleme vs. konular tekrarlanınca çabuk unutulmazlar.

3. Tekrarlanan her konu mutlaka beraberinde yeni mesaj ve konular getirmiştir. Yani tekrarlanan konu aynı lafız ve tema ile gelmemiştir.

4. Kur'an'da en çok tekrarlanan *Hz. Mûsâ* kıssası tek bir yerde anlatılsaydı, Kur'an'dan birkaç sayfa okuyan biri, bir daha kıssayla karşılaşmayabilirdi. Kıssanın birçok yerde geçmesi, okuyucuya kıssayı özet biçiminde de olsa okuma fırsatını vermektedir.

5. Tekrarlanan âyetler, değişik elbiseler içinde ortaya çıkan bir dilber gibi, her defasında görüntülerini değiştirmekte ve dikkatleri üzerlerine çekmektedir.

6. Bir kıssayı değişik ifadelerle belirtmek Kur'an'ın anlam zenginliğini gösterir.

7. Kıssaların çoğu, Hz. Peygamber ve arkadaşlarına teselli içindi. Her defasında değişik yer ve lafızlarla inmeleri, teselliyi yenilemek içindi. Kur'an, her münasebetle müminleri iman cihad ve tebliğde sebat göstermeye davet etmiş ve onlara geçmiş peygamber ve kavimlerden örnekler vermiştir.

8. Kıssaların bazen uzun bazen kısa gelmesi, her seviyedeki insanların onları ezberlemelerini kolaylaştırmaktadır.

9. Tekrar, Kur'an muarızlarına meydan okuyuş stratejisini belirtir. Eğer tekrarlar olmasaydı, muarızlar, "şu kıssa veya konu başka biçimde gelseydi onların benzerini getirebilecektik" diyebileceklerdi

---

[1600] Tâ-Hâ, 20/113.

Kur'an, kıssa ve pekiştirmek istediği kıssa ve konuları değişik lafız ve ibarelerle getirerek onlara meydan okuma alanını genişletmiş ve her durumda Kur'an'a nazire getiremeyeceklerini ispatlamıştır.[1601]

10. Günümüzde siyasi ve ticari şirketler, tekrarı propaganda ve reklamlarda çok kullanırlar. *Gastow Lubin, Görüşler ve İnançlar* isimli kitabında şöyle der: Kim bir lafız veya metni durmadan tekrarlarsa, onu bir inanç haline getirir. *Dr.Cebson* da, *Nasıl Düşünürsün?* adlı eserinde şöyle der: Göz ve kulağımıza devamlı tekrarlanan ifadeler, hipnotizma gibi akılları uyutur."[1602]

Kur'an, lazım olduğu zaman başvurulan fen ve mevzuat kitabı değildir. Anlam ve muhtevasını ruhlara işlemekle hidâyet elde edilir. Bu ancak tekrarla mümkün olur. Nitekim, sosyoloji ve psikolojiyi bilen siyaset öncüleri, söylev ve demeçlerinde hedeflerini sık sık tekrar ederler.[1603]

Said Nursî, tekrarlar konusunda şunları der: Ey arkadaş, her parlayan şey yakıcı ateş değildir. Evet tekrar ve tekerrür bazen usanç veriyor. Fakat umumi değildir. Her yere her kelâma ve her kitaba şamil değildir. Usanç verici addedilen pek çok zahiri tekrarlar, belagatça, istihsan ve takdir edilmektedir. Evet insanın yediği yemekler, biri gıda diğeri tefekkuh (meyve) olmak üzere iki kısımdır. Birinci kısım tekerrür ettikçe memnuniyet verir, kuvvet verir, kat kat teşekkürlere sebep olur. İkinci kısmın tekerrüründe usanç teceddüdünde lezzet vardır. Kezalik, kelâmlar da iki kısımdır; bir kısmı ruhlara kut, fikirlere kuvvet verici hakikatlerdir ki tekerrür ettikçe güneşin ziyası gibi ruhlara fikirlere hayat verir. Meyve kabilinden iştah açıcı kısımda tekerrür makbul değildir. İstihsan edilmez. Buna binaen Kur'an heyet-i mecmuasıyla kalplere kut ve kuvvet olup, tekrarı usanç değil halâvet ve lezzet verdiği gibi Kur'an'ın âyetlerinde de öyle bir

---

[1601] İbn Abidin, Mahmut Ebu Hayır Efendi, *Et-Takrir fi't Tekrir Şam*, 1992, s.100-109.

[1602] Mağniyye, *el-Kâşif*, 1/96.

[1603] Mağniyye, a.g.e, 2/440.

kısım vardır ki, o kuvvetin ruhu hükmünde olup tekerrür ettikçe daha ziyade parlar hak ve hakikat nurlarını saçar.[1604]

* * *

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ

"İki doğunun ve iki batının Rabbi."[1605]

وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ

"Doğu da batı da Allah'ındır."[1606]

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ

"Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim."[1607]

İşkâl: Üç âyette doğunun değişik anlatılması.

Çözüm: a- *Doğu* sözcüğünden anlaşılan güneşin doğduğu yöndür. *Batı* sözcüğünden de anlaşılan güneşin battığı yöndür. **b-** *İki doğunun* ve *iki batının Rabbi*: Doğu, güneşin doğduğu yön olduğuna göre, iki doğunun Rabbi denildiğinde, güneşin tam olarak doğduğu yer bir doğu, diğer yerler de bir doğu olmak üzere iki doğu olur. Acaba niçin iki doğu ve iki batı buyurmuştur? Yer küresine baktığımızda onun iki kısma ayrıldığını görürüz. Yarısı aydınlık yarısı karanlık. Aydınlık kısmın bir doğusu ve bir batısı vardır. Yerküresinin karanlık olan kısmının şimdi bir doğusu var, bir batısı var. O halde yer küresi bir bütün olarak ele alındığında iki doğusu var. Yer kürenin yarısı için güneşin kendisinden parladığı doğusu ve batısı vardır. Sonra yer küresi tamamen dönüyor ve diğer yarısı geliyor. Bunun da bir doğusu var bir batısı var. **c-** Üçüncü âyet de her bölgenin bir *doğu*'sunun olduğunu gösterir. Bu yorumlar, Kur'an'ın indi-

---

[1604] Nursî, *İşârâtu'l-İ'caz*, s.31.
[1605] Rahmân, 55/17.
[1606] Bakara, 2/115.
[1607] Meâric, 70/40

ği zaman itibarıylaydı. Yani o günün kültür ve ilim seviyesi ile bu biçimde izah ediliyordu. Âyetlerin bu günkü yorumu ise, Allah ilk âyetle doğu ile batının bitişik olduğunu zikrediyor. Çünkü batısız doğu söz konusu değildir. Yerin yuvarlak oluşu bunu gerektirir. Bir yerde güneş batarken aynı anda başka bir yer için doğuyor. Bundan dolayı, "*Doğunun ve batının Rabbi*" ve "*Doğu da batı da Allah'ındır.*" denilmiştir. Kur'an'ın indiği dönemde salt göze nispetle ikisinin birbirinin tamamen aksine iki yön olduğuna inanılıyordu. Oysa "*doğunun ve batının Rabbi*" sözünün anlamı güneşin doğuşuyla batısının aynı anda gerçekleştiği şeklindedir. Yani güneş bir ülkenin üzerinde batarken, başka bir ülkenin üzerinde doğmaktadır. Yeryüzünün her bölgesinin milyonlarca doğusu ve batısı var. Bir beldenin doğusu ve batısı yılın günleri boyunca aynı yerden tekerrür etmez. Bir beldeye doğan güneşin doğduğu yer bir önceki gün doğduğu yerin aynısı değildir. Güneşin battığı yer de bir önceki günün battığı yerin aynısı değildir. Güneşin doğduğu yerlerle battığı yerlerin her gün değişmesi yer kürenin güneşin etrafında dönmesinin aksine yerin yuvarlak olduğunu göstermektedir.

Netice Kur'an, ilk âyetle iniş dönemindeki nesle hitap etmiş, ikinci ve üçüncü âyetlerle de sonraki nesillere hitap etmiştir.[1608]

* * *

كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

"O her gün yeni bir tecellidedir."[1609]

İşkâl: Allah, işleri önceden takdir ettiği halde her gün yeni bir durumda olması.

Çözüm: *Abdullah b. Tahir,* (v.282/895) âyetteki işkâli *Hüseyin b. Fudayl*'dan sorunca şöyle cevap almış: "Allah, hâl ve durumları önceden takdir ettiği gibi izhar eder." Görüldüğü gibi âyet, eskiden beri birçok âlimi meşgul etmiştir. Âyette geçen

---

[1608] Şa'râvî, *Kur'an Mucizesi*, s.38-39
[1609] Rahmân, 55/29.

gün lafzı geçmiş, hazır ve gelecek zamana şamildir. Allah'ın ezelden takdir ettiği durumlar, takdir ettiği zamanda zuhur eder. Kimisinin eceli gelir. Kimisini af eder. Kimisini aziz, kimisini de zelil kılar. O'nun ihsan ve rahmeti, her zaman kâinat ve içindekileri kuşatmaktadır. Bir an olsun onlardan uzak kalmamakta ve önceden nasıl takdir edilmişse o istikamette tecelli etmektedir.[1610]

* * *

يَامَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانفُذُوا لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ

"Ey cin ve insan topluluğu, göklerin ve yerin çevresini aşıp geçmeye gücünüz yeterse geçin gidin."[1611]

قُلْ لَئِنْ اجْتَمَعَتْ الْإِنسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

"De ki yemin ederim eğer insanlar ve cinler Kur'an'ın benzerini getirmek üzere toplansalar, birbirlerine yardımcı bile olsalar onun benzerini getiremezler."[1612]

İşkâl: İlk âyette *cin* lafzı, *insan* lafzından önce gelmişken, ikinci âyette ondan sonra gelmiştir.

Çözüm: Cinler, göklerin ve yerin çevresini aşma konusunda insanlardan daha süratli ve daha güçlü olduklarından önce zikredilmişlerdir. Kur'an'a nazire getirme konusunda ise, insanlar cinlerden daha uygun yaratılıştadırlar. Bu nedenle insanlar önce zikredilmiştir.[1613]

* * *

[1610] Sa'di, *Tefsir*, s.770.
[1611] Rahmân, 55/33.
[1612] İsrâ, 17/88.
[1613] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/463.

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ

"Rabbinin makamından korkan kimseye iki cennet vardır."[1614]

İşkâl: Diğer âyetlerde tek cennetten bahsedildiği hâlde, burada iki cennetin vaat edilmesi.

Cevap: Allah Teâla, emir ve yasaklarına riayet edenlerin her iki dünyada da mutlu olacaklarını belirtmiştir. *"Erkekten, dişiden her kim mümin olarak iyi bir iş yaparsa muhakkak ona hoş bir hayat yaşatacağız ve yapmakta oldukları işlerin daha güzeli ile mükafatlarını vereceğiz."*[1615] *"Takva sahiplerine va'd olunan cennetin misali şöyledir: Altından ırmaklar akar, yemişleri devamlıdır. Gölgesi de. İşte bu, takva yolunu tutanların akıbetidir."*[1616] İlk âyette, huzur ve saadet cennetinden bahsedilmişken, ikinci âyette de takva ehline verilecek ebedi saadetten bahsedilmiştir. Buna göre âyette geçen *iki Cennet*'ten kasıt, her iki dünyada vaat olunan cennetlerdir. Mümin, ibadetin zevkini tatmak suretiyle birini bu dünyada peşin olarak alır. İkincisini de ahirette alır.[1617]

Âyette geçen *"iki cennet"*ten kasıt, sayı değil çokluktur. Yani, Allah'ın emir ve yasaklarını gereği gibi yerine getirenler için, gözlerin görmediği ve kulakların işitmediği kimsenin hatırına bile gelmeyen nimetler vardır. *Arapça*'da *iki* sayısının çokluğu ifade ettiğini gösteren başka âyetler de vardır. *"Sonra gözünü iki kere daha (tekrar-tekrar) çevir. O göz güçsüz ve yorgun olarak bir halde sana döner."*[1618] Âyette geçen مرتين (iki defa), sayıyı değil, çokluğu ifade eder. *"Görmüyorlar mı her yıl bir veya iki kez fitneye tutulduklarını."*[1619] âyetinde geçen مرتين de aynı anlamdadır. Sayıyı ifade etmez, çokluktan kinâyedir.[1620]

1614 Rahmân, 55/46.
1615 Nahl, 16/97.
1616 Ra'd, 3/36.
1617 Bkz: Kuşeyri, *Letâif*, 3/511.
1618 Mülk, 67/6.
1619 Tevbe, 9/126.
1620 Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/264.

Buna göre âyette zikredilen *İki Cennet,* çokluğu ifade eder. Ahirette verilecek iki cennettin dışında başka cennetler de verilecektir. *"Şimdi kimse, yaptıklarına karşılık onlar için gizlenmiş olan gözler sürurunu (ne gibi sevindirici bir nimet saklandığını) bilmez"*[1621].

(56) VÂKIA SÛRESİ

وَكُنتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً (7) فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ (8)
وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ

"Ve sizler üç sınıf oluvermişsiniz. Uğur ve saadet ehli. Ne mutludur onlara. Uğursuzluk ve ıstırap ehli ne de huzursuzdurlar."[1622]

Soru: Âyette geçen اليمنة/*el-meymene* ile المشامة/*el-meşeme*nin *sağcılık* ve *solculukla* ilgisi var mıdır?

Cevap: اليمنة Hayır, çünkü/el-*Meymene*, bereket, saadet ve güzellik anlamındadır. شؤم/*şu'm*'un yani uğursuzluğun zıttıdır. Dolayısıyla *sağcılık* veya *solculuk* ile ilgisi yoktur.[1623] Ahirette saadet, huzur ve güven içinde olacak kesimi ifade eder. المشءمة/*el-Meş'eme* ise, شؤم/*şü'm*den gelir يؤمن *yü'mün'* zıttıdır. Uğursuz, bereketsiz ve hayırsız anlamlarına gelir. [1624]

* * *

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ

"Hayır, yıldızların yerlerine yemin ederim."[1625]

1621 Secde, 32/17.
1622 Vâkia, 556/7-9.
1623 Râğib, *el-Müfredât*, 893.
1624 İbn Manzûr, *Lisân*, 7/7.
1625 Vâkia, 56/75.

Soru: Âyetteki "لا" edatı zait midir? Kur'an'da ziyadelik var mı?

Cevap: "لا" edatı zait değildir. Allah Teâla'dan inkârcılara bir reddiyedir. Yani, hayır sizin düşündüğünüz gibi değildir. Kur'an kâhin ve sihirbazların sözü değildir. Bunu tekit için çok büyük bir yemin olan yıldızların yerlerine yemin ediyorum.

Kur'an'da zait bir harf, edat veya kelimenin bulunması mümkün değildir. Zira böyle bir tez, Kur'an'ın icaz ve belagatına uygun düşmediği gibi, Kur'an'da anlamsız ifade ve ibarelerin bulunduğu neticesine götürür. Bu bağlamda *İbn Teymiye* şunları der: "Kur'an'da görünürde zait görülen her lafız, anlamı pekiştirmek ve tezyin etmek içindir. *"Sen yalnızca Allah'ın rahmeti sayesinde onlara yumuşak davrandın."*[1626] *"Allah buyurdu ki pek yakında pişman olacaklar."*[1627] *"Rabbinizden size indirilene uyun. Onsuz başka velilere uymayın. Sizler pek az düşünüyorsunuz."*[1628] âyetlerinde geçen "ما" edatları zait olmayıp, anlamı pekiştirip güçleştirmektedir. Lafzın zenginliği, anlamın zenginliğini ifade eder.[1629]

* * *

لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ

"Ona tam olarak temizlenmiş olanlardan başkası el süremez."[1630]

İşkâl: Âyette geçen "*temizlenmiş olanlardan*" kimin kastedildiği.

Çözüm: Âyet, Kur'an'a abdestsiz dokunulup dokunulmayacağı konusunda birçok ihtilafa neden olmuştur. Kimileri

---

1626 Âl-i İmrân, 3/159.
1627 Müminun, 23/40.
1628 A'râf, 7/4.
1629 İbn Teymiyye, *Mecmuu'l-Fetâvâ*, 16/537.
1630 Vâkia, 56/79.

âyetin zahirine bakıp Kur'an'a abdestsiz dokunulmayacağına hükmetmişlerdir.[1631] Ancak âyetin sibakına bakıldığında, abdest bağlamında zikredilmediği görülecektir. *Süleyman Ateş*, bu konuda şunları der: Gerek burada gerekse Burûc Süresinin 21-22'nci âyetlerinde Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahyedilen Kur'an'ın daha önce *Hz. Mûsâ*'ya verilen levhalarda mevcut olduğu vurgulanmaktadır.[1632] *İbn Cerir et-Taberî, İbn Abbas*'tan şunları nakleder: "*Temiz olanlar*"dan maksat, meleklerdir. Onlardan başkası *Levh-i Mahfuz*'daki. Kur'an'a dokunamaz.[1633] *İbn Aşur* da, "*temiz olanlar*"ın melekler olduğunu ve aynı görüşün cumhura ait olduğunu ifade ettikten sonra, *İmam Malik*'ten şunu aktarır: "Âyetteki المطهرون/*temiz olanlar*, *"Hayır o Kur'an bir hatırlatmadır. Dileyen onu düşünüp öğüt alır. Sahifeler içindedir. Değerli şanı yükseltilen ve temiz tutulan taşıyıcıların elindedir."*[1634] âyetinde kastedilenlerin aynısıdır. Bu nedenle المطهرون/*temiz olanlar*, insanlar olmayıp meleklerdir. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: Müşriklerin iddialarının aksine, Kur'an kâhinlerin sözü değildir. O, cin ve şeytanlardan alınmış şairlerin sözü olmadığı gibi, geçmişlerin masalları da değildir. O, ancak meleklerin ulaşabildikleri "*Levh-i Mahfuz*"dakinin aynısıdır.[1635]

Kur'an'a abdestsiz dokunulmaz diyenler, mezkur âyetle beraber "Kur'an'a ancak pâk olan dokunur."[1636] hadisini göstermişlerdir. *Heytemî, Askalânî,* ve *Münâvî* hadis için "hasen" derken[1637] *Buharî, Şevkanî, İbn Hazm* da "zayıf" demişlerdir. *İbn Abbas, Şa'bî, Dahhak, Zeyd b el-Müeyyedbillah* ve *Davud ez-Zâhirî* Kur'an'a abdestsiz dokunulabileceğini söylemişlerdir.[1638]

1631 İhtilaflar için bkz: Kurtubi, *Tefsir*, 17/226.
1632 Ateş, *Tefsir*, 9/232.
1633 Bkz: Taberî, *Tefsir*, 12/267.
1634 Abese, 80/11-16.
1635 İbn Âşûr, *Tefsir*, 18/335.
1636 Dârimi, Talak, 3.
1637 Bkz. Münâvî, *Feydu'l-Kadir*, 4/455.
1638 Bkz. Şevkâni, *Neylu'l-Evtâr*, 1/245.

Netice itibariyle âyet, Kur'an'ın muhkem bir yerde olduğu için ona ancak pâk meleklerin dokunabileceğini belirtmektedir. Kur'an'a abdestsiz dokunma konusu ise ihtilaflıdır.

(57) HADİD SÛRESİ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ı tesbih etmektedir."[1639]

İşkâl: Bu Sûre, سبح/*tesbih etti*, geçmiş zaman kipiyle başlamışken. *Cuma* ve *Teğâbun* sûrelerinde يسبح/*tesbih eder* şeklinde yani müzari kipiyle, A'la Sûresinde ise, سبح/*tesbih et*, emir kipiyle başlamasının izahı.

Çözüm: Kur'an'ın birçok yerinde yer, gökler ve onların içindeki her şeyin Allah'ı tesbih ettiği belirtilmiştir.[1640] Âyetlerden, bütün evrenin tesbih halinde olduğu anlaşılır. Hücre, atom ve galaksilerin hepsi Allah'ın yarattığı minvâl üzere hareket etmektedirler. Tesbih herhangi bir zaman ve mekanla sınırlı değildir. Tüm âlem tesbihle varlığını devam ettirmektedirler. Allah tarafından yaratılıp idare edildiklerini lisan-ı halleriyle ilan etmektedirler. Bu nedenle tüm zaman kipleri kullanılmıştır.

ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ ... وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ

"Allah Arşa istiva etti... Nerede olursanız, O sizinledir."[1641]

İşkâl: Âyetin, Allah'ın hem *Arş*'a istiva ettiğini, hem de her yerde bizimle beraber olduğunu ifade etmesi.

Çözüm: العَرْش/*el-Arş*, الاستواء/*el-istivâ* ve Allah'ın her yerde olmasının izahı konusunda eskiden beri ulema arasında ihtilaf-

---

[1639] Hadid, 57/1.
[1640] İsrâ, 17/44; Nur, 24/41.
[1641] Hadid, 57/4.

lar olmuştur. *Selef,* teşbih ve keyfiyet olmaksızın Allah Teâla, Zat'ına layık bir biçimde istiva etmiştir, demişlerdir. Yani, keyfiyetini anlamak idrakimizin üstündedir. Uzay alemini bildiğimiz halde künhünü ve genişliğini tahmin etmemiz mümkün değildir. *Arş'ı* üzerinde istiva etmesi, her yer ve hadiseyi bilmesi, görmesi ve işitmesine, mani değildir.*"Ben sizinle beraberim (sizi) işitiyor ve görüyorum."*[1642] âyeti, Allah'ın ilim ve işitme sıfatlarıyla bizimle beraber olduğunu ortaya koymaktadır.

Kur'an'da geçen, *يد/yed/el*, *وجه/vech/yüz*, *مجيء/meci'/gelme*, *اعين/a'yün/gözler* benzeri lafızları, te'vil etmeden, olduğu gibi onlara iman etmenin en iyi yöntem olduğuna inanmaktayız. *"Allah: Ey İblis, o benim iki elimle yarattığıma secde etmemene ne engel oldu? Kibirlenmek mi istedin? Yoksa yücelerden mi bulunuyorsun? dedi.*[1643], *"Allah'ın iki eli de açıktır."*[1644] âyetleri için de aynısını söyleyebiliriz. Bunların te'vil edilmesi şüphesiz birçok problemi beraberinde getirmektedir. Ehl-i Sünnet kelâm ekolünün önemli şahsiyetlerinden *Ebu'l Hasan el-Eş'arî* şunları der: "Ne *Arapça* ne de başka bir dilde *"iki elimle yarattım"* ifadesiyle, "*nimet ile yarattım.*" anlamı anlaşılmaz. Allah Araplara kendi dilleriyle hitap etmiştir. Hitabında da *Arapça*'nın kural ve özelliklerini uygulamıştır. Hitap dilinden birinin "*iki elimle yarattım.*" ifadesinden "*iki nimetimle yarattım*" anlamı çıkmaz. Bundan dolayı âyette geçen *يد/yed*, *nimet* anlamında değildir. Sıfatları te'vil etmeden almak gerek. Te'vile gitmek, sonradan çıkmış bir bidattır." [1645] *Gazalî*, özellikle avâm için tevile gitmeyen selefî görüşü tercih etmiştir.[1646] *Çağdaş selefî müfessir Şinkitî* şöyle der: Sıfatlar mevsufa, yani vasıflandırılan zata göre değişir. Allah'a has ait sıfatlar vardır. Başta *İmam Malik* olmak üzere birçok âlim, Allah'ın sıfatlarını ondan başka kimse bil-

---

[1642] Tâ-hâ, 20/46.
[1643] Sâd, 38/75.
[1644] Mâide, 5/64.
[1645] Eş'ari, *el-İbâne*, s.132-133.
[1646] Bkz: Zebidî, *İthâf*, I/71.

mez, demişlerdir. Nitekim Kur'an, *"onlar bilgice onu kavrayamazlar."*[1647] demektedir.

Allah'ın sıfatları konusunda şu iki nokta önemlidir. **a-** Kur'an ve Sünnet'te zikredilen sıfatlara olduğu gibi inanmak ve onları te'vil etmemek, **b-** *Teşbih, ta'til, tecsim* vs. saplantılara girmeden Kur'an ve sahih sünnetle gelen sıfatlara olduğu gibi inanmak. Allah'ın sıfatlarını inkâr etmek *Muattıla* ekolünün yöntemidir. Allah'ı yarattıklara benzeten *Mülhide* ve *Müşebbihe* ekollerine uymuş olur. Allah'ı kendisi kadar tanıyan var mı? Allah'ın Zat'ı tüm mahlukattan ayrı olduğu, gibi sıfatları da yarattıkların sıfatlarına benzemez. Sözgelimi, Allah'ın ilmi vardır. İnsanların da ilmi var. Ancak iki ilim birbirine benzemez. Diğer sıfatlar için de aynısını söylemek mümkündür.[1648]

Özetle şunları deriz: Selefi yöntemde olduğu gibi, Allah ilim, işitme, görme sıfatlarıyla bizimle beraberdir. Şan ve azâmetine layık bir biçimde *Arş*'ı üzerine istiva etmiştir.

* * *

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (12)

"O gün mümin erkeklerle, mümin kadıları önlerinden ve sağ taraflarından nurları koşarken göreceksiniz. 'Bu gün müjdeniz, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. İçlerinde ebedi olarak kalacaksınız' (denir). İşte büyük kurtuluş budur."[1649]

Soru: Işıkları önde giden müminleri anlayabiliriz. Peki ya ışıkları sadece sağda olanlar ne demek? Sol tarafları karanlık mı olacak?

[1647] Şûrâ, 42/11.
[1648] Şinkitî, *Adva'*, 10/234.
[1649] Hadid, 57/12.

Cevap: Asıl olan ışığın sağ elde bulunmasıdır. Sağ elinde ışık tutan bir kimsenin sol tarafı da aydınlanacaktır.[1650]

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا

"Yeryüzünde ve kendinizde meydana gelen bir musibet yoktur ki biz onu uygulamaya koymadan önce bir kitapta yazılı olmasın."[1651]

İşkâl: Bazı âyetlerde, insanların başına gelen tüm musibetlerin *Levh-i Mahfuz*'da yazılı olduğu, (Yukarıdaki âyette olduğu gibi.) her musibetin Allah'ın izniyle meydana geldiği,[1652] başımıza gelen her musibetin Allah tarafından yazıldığı,[1653] belirtilmişken,[1654] *Allah hiç kimseye zulmetmez. İnsanlar kendi nefislerine zulmeder.*[1655] *İnsanlarının yaptıkları günahlardan dolayı yeryüzü ve denizde fesat meydana geldi.*[1656] benzeri âyetlerde başımıza gelen musibetlerin bizden kaynaklandığı belirtilmektedir. Görünürde âyetler arasındaki çelişki.

Çözüm: Âyetler arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Zira, tüm âyetler, ilmi her şeyi kuşatmış, hikmet sahibi bir zat tarafından indirilmiştir.Allah, insanları yaptıklarıyla cezalandırsa hiçbir canlının yaşaması mümkün olmaz.[1657] Ancak ibret almaları ve tövbe etmeleri için Allah Teâla tüm günahlarına değil, bazı günahlarına bu dünyada ceza vermekte ve onları musibetlerie sınamaktadır.[1658] Meydana gelen musibetler, insanların iradelerini hatalı ve günah yerlerde kullanmalarından dolayıdır.

1650 Mevdûdî, *Kur'an'ı Kerim Meâli ve Tefsir Notları*, 3/539.
1651 Hadid, 57/22.
1652 Teğâbun, 64/11.
1653 Tevbe, 9/51.
1654 Bkz:İbrahim,14/51; Rûm, 20/41; Şûrâ,42/30.
1655 Âl-i İmrân, 3/117.
1656 Rûm, 30/41.
1657 Fâtır, 35/45.
1658 Mâide, 5/49.

Kur'an'ın üzerinde özenle durduğu konu şudur; geçmiş kavimlerin başına gelen musibetler, onların işledikleri günah ve isyanlarından dolayıdır. Allah, kimin ne yapacağını ezeli ve sonsuz ilmiyle bildiği için, "*yanımızdaki kitapta yazılıdır*" buyurmuştur. Allah'ın onları bilmesi onların günah işlemesini gerektirmez. Ayın tutulacağını veya tembel birinin sınıfta kalacağını bilmemiz ay tutulmasını ve sınıfta kalmayı gerektirmez. Ancak Allah'ın izni olmadan hiçbir hadise meydana gelmez. Bu da Allah'ın evrendeki hükümranlığını ifade eder.

İnsanlar iradelerini günah işleme yönünde kullanırlarsa Allah onlara izin verir. Neticede başlarına musibetler gelir. Allah, günah işleyenleri cebr ile engellerse imtihanın anlamı kalmaz. İyi ile kötü birbirinden ayrılmaz. İmtihan ortadan kalkar. Zelzele, yağmur güneş ve ay tutulması gibi hadiseler, yaşlılık, ölüm, mevsimler gibi değişmez hadiseler de Allah'ın emir ve yaratmasıyla meydana gelmektedir. Bunlar değişmez ilahi yasalardır. İnsanların herhangi bir müdahalesi olamaz. Cehalet, ilhâd ve zulüm neticesi dünyada meydana gelen hadiseler Allah'a nispet edilmez.

* * *

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

"Bir de demiri inzâl ettik ki onda hem çetin bir sertlik hem de insanlar için birçok faydalar vardır."[1659]

İşkâl: Âyette, "*demiri inzâl ettik /indirdik,*" denilmesi.

Cevap: Tarihin başından beri insanlar demirden yararlanmaktadırlar. Savaş, sanayi ve el işlerinde kullanılmaktadır. İlk Peygamberlerden *Hz. Nuh*'un gemi yaptığı[1660] düşünülürse, demiri kullanma tarihinin nerelere ulaştığını tahmin edebiliriz.

[1659] Hadid, 57/25.
[1660] Bkz: Yazır, *Tefsir*.

Demir, altın ve gümüşten daha etkili ve kullanışlıdır.[1661] Âyette geçen *inzâl* kelimesinde boyun eğdirme, kullanmaya elverişli hale getirme, zelil kılma anlamları bulunmaktadır.[1662] Buna göre âyetin anlamı şöyledir: *Demiri insanların kullanabilecekleri, ger*ektiği ve *istedikleri şekillere sokabilecekleri, hatta eritebilecekleri bir halde yarattık ve insanların istifadesine sunduk. Onda hem çetin bir sertlik hem de insanlar için birçok faydalar vardır*

(58) MÜCÂDELE SÛRESİ

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Ey iman edenler, peygambere gizli birşey danışacağınız zaman, konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu sizin için hem bir hayır hem de daha ziyade bir temizliktir. Fakat gücünüz yetmezse şüphe yok ki Allah bağışlayıcıdır. Esirgeyicidir."[1663]

İşkâl: Âyetin neshedilme iddiası.

Cevap: Müfessirlerin büyük ekseriyeti, âyetin mensuh olduğunu söylemiştir. Ancak âyet incelendiğinde muhkem olduğu ve onu her zaman tatbik etmenin mümkün olduğu görülecektir. Münafıklar sadaka vermemede ısrar ediyorlardı. Bazı münafıklar, tövbe edip sadaka vermeye başladılar. Allah Teâla, durumlarını ortaya çıkarmak için Hz.Peygamberle her konuştuklarında, sadaka çıkarmalarını emretti. Bu sayede müminlerle münafıklar birbirinden ayrılmış oldu.[1664] Âyetin her zaman için uygulanabileceği muhakkaktır. Zira her zaman münafıkların

---

[1661] Bkz: Hûd,11/37-38; Müminun, 23/27.
[1662] İbn Manzûr, *Lisân* , نزل mad.
[1663] Mücâdele, 58/12.
[1664] Bkz: Kasimi, *Mehâsin,* 7/51.

varlığı söz konusudur. Gerekli yerlere yardım edilmezse aynı hüküm icra edilir. Hz. Peygambere yapılması istenen sadaka, kendisine değil devlete yapılan bir yardımdı. Hz. Peygamber'in kendisi için sadaka topladığı görülmemiştir. Kendisi almadığı gibi ailesine de sadaka ve zekat almayı uygun görmezdi.[1665] Bundan hareketle devlet erkânıyla yapılacak bazı özel görüşmeler, varidâtı devlete vermek kaydıyla, belirli şart ve oranlarda makbuza bağlanabilir. Bunun hem bireye hem de topluma yararları muhakkaktır. Fakirlik veya başka herhangi bir nedenle sadaka verme imkanı yoksa, namaz, zekat Allah ve Resûl'üne itaat etmekle de telâfi edilebileceği belirtilmiştir. Zira, Allah kimseye gücü dışında birşeyi yüklemez.

* * *

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ

"Allah'a ve peygamberine düşman olanlar, en zelillerin (aşağıların) arasındadırlar."[1666]

İşkâl: Allah ve Peygamber düşmanı birçok kesimin görünürde refah içinde hayat sürmeleri.

Çözüm: Kur'an'ın haber verdiği hüsran iki çeşittir. Biri bu dünyada, diğeri de ahirette. Sonu elemli bir azapla neticelenecek geçici bir zevk, hüsrandır. *"Sakın Allah'ı tanımayanların refah içinde diyar diyar dolaşmaları seni aldatmasın. Bu kısa bir zevkten ibarettir. Sonra varacakları yer cehennemdir."*[1667] *"Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın. Rezil etsin, yardımıyla sizi onlara karşı zafere erdirsin."*[1668] *"Vakta ki yapılan uyarıları unuttular, üzerlerine her şeyin kapılarını açıverdik. Nihâyet kendilerine verilen bu bolluk ve ser-*

[1665] Bkz: Müslim, Zekat, 161-168; Nesâî, Zekat, 95; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, 1/200.

[1666] Mücâdele, 58/20.

[1667] Âl-i İmrân, 3/196-197.

[1668] Tevbe, 9/14.

bestlik ile tam ferahladıkları sırada ansızın kendilerini yakaladık."[1669] âyetleri, musibet ve sıkıntılar gibi, bolluk ve refah içinde yaşamanın da imtihan olduğunu belirtmektedir. Allah, sıkıntılar vermek suretiyle birçok toplumu sınadığı gibi bolluk ve bereketle de bazı toplumları sınamaktadır. Allah Teâla sıkıntıyla sınadığı kimselerin tövbe ve rücu etmelerini ister. İlahi emre uymayınca bolluk ve bereketle sınar. Şükür ve zikir yerine gaflet ve nankörlükle karşılık verince helâk olmaları kaçınılmaz olur.[1670]

Hulâsa, Allah ve Peygamberi inkâr edenlerin gerçek anlamda mutlu olmaları ve refah içinde yaşam sürdürmeleri imkansızdır. Bulundukları zevk ve haşmet geçicidir.

(59) HAŞR SÛRESİ

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ
وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا

"Daha önceden yöreyi (Medine'yi) yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler."[1671]

Soru: Âyette geçen تبوءوا/*yurt edinme* fiili, hem *Medine* hem de iman için kullanılmıştır. İman nasıl yurt edinilir?

Cevap: *Medine*'yi imar edip yerleştikleri gibi, imanlarını da her türlü şüphe ve kuruntulardan temizleyip iyi amellerle imar ettiler."[1672] İmanı o kadar içselleştirdiler ki, *Medine*'ye yer-

---

[1669] En'âm, 6/44.
[1670] Bkz: Kutub Seyyid, *Fizilâl,* 2/1090.
[1671] Haşr, 59/9.
[1672] Tabatabâî, *el-Mizân,* 19/205.

leşmeleri gibi, iman kalplerine yerleşti. İnsanlar evlerinde huzur ve sükûnet buldukları gibi, onlar da imanlarıyla huzur ve sükûnet buldular. En ufak bir sıkıntıda ona müracaat edip sığınıyorlardı.[1673]

* * *

لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

"Biz bu Kur'an'ı bir dağın üzerine indirseydik kesinlikle sen onu Allah korkusundan başını öne eğmiş çatlamış *görürdün."*[1674]

Soru: Dağ, cansız ve iradesiz bir varlık olduğu halde Kur'an'dan nasıl etkilenir?

Cevap: Âyetin sonundaki *"Biz o misalleri düşünsünler diye insanlara veriyoruz."* bölümü, âyetin Kur'an üzerinde düşünmeyenlerin durumlarını ortaya koyan bir misal verdiğini belirtmektedir.[1675] Bir önceki âyet, Allah'ı unuttukları için kalpleri katılaşan inkârcıları ele almıştır. *Arapça*'da, misal ve olaylardan çok az etkilenenlere "dağ kadar anlayışsız" örneği verilir. Eğer Kur'an'a muhatap olan, insan değil de bir dağ olsaydı ondan etkilenir ve onun emirlerine boyun eğerdi. Diğer bir anlatım ile, eğer Allah'ı unutan, Kur'an'ı anlamaktan yüz çevirenlerin yerinde bir dağ olsaydı, Kur'an'ın etkisi ve Allah korkusundan parçalanıp dağılacaktı.[1676]

[1673] Kutub Seyyid, *Fizilâl*, 6/3526; Ebu Hayyan, *el-Bahr*, 10/143.
[1674] Haşr, 59/21.
[1675] Kâdî Abdulcebbâr,*Tenzihu'l-Kur'an* , s.421.
[1676] Bkz.İbn Âşûr, *Tefsir*, 28/116

(60) MUMTEHİNE SÛRESİ

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا

"Ey Rabbimiz bizi, o inkârcıların fitnesi kılma."[1677]

Soru: Müminler, inkârcılara nasıl fitne olurlar?

Cevap: a- Müminler, inkârcılara karşı mağlup olmakla fitne vesilesi olabilirler. Zira inkârcılar galip gelse, kendilerinin hak, müminlerin de batıl üzerinde bulunduğu vehmine kapılırlar. Bu nedenle hem küfürlerinde ısrar ederler, hem de başkalarını etkilerler."[1678] **b-** Kötü insanların müminlere musallat kılınmasıyla. Müminler baskılarına tahammül edemeyip, imanlarına halel gelebilir. **c-** Müminlerin dinlerini yaşamamalarıyla. İslâm'ı gerçek anlamda yaşamazsak inkârcılara kötü örnek olmak suretiyle onların inkârda devam etmelerine sebebiyet veririz. Dolayısıyla âyetteki fitne "kötü örnek olma" fitnesidir. Âyet, *"Allah'ım bizi kötü örnek kılmakla fitneye vesile kılma."* şeklinde de tevil edilebilir.

* * *

لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُن

"İnanan kadınlar onlara (kâfirlere) helal değildir. Kâfirler de mümin kadınlara helal olamazlar.[1679]

Soru: Aynı hüküm neden tekrarlanmıştır?

Cevap: Aradaki hürmeti ifade etmek için bu cümlelerden birisi de kâfi olabilirdi. Ancak hürmetin yalnız bir taraftan değil, iki taraftan da sübutunu tasrih için tekrar olunmuştur. Yani birincisi firkatin husulüne, ikincisi de yeniden nikahın menine tembih içindir.[1680]

[1677] Mumtehine, 60/5.
[1678] İbn Âşûr, *Tefsir,* 28/148.
[1679] Mumtehine, 60/10.
[1680] Yazır, Tefsir, 7/4911

(61) SÂFF SÛRESİ

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَاقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ

"Hani bir zaman Mûsâ kavmine 'ey kavmim benim size (gönderilmiş) Allah'ın peygamberi olduğumu bildiğiniz halde niçin bana eziyet ediyorsunuz' demişti."[1681]

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَابَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ

"Bir vakitte de Meryem oğlu İsa, ey İsrailoğulları ben size Allah'ın elçisiyim demişti."[1682]

Soru 1: Neden *Hz. Mûsâ, Ey kavmim Hz. İsa* ise *Ey İsrailoğulları* demiştir?

Cevap: *Hz. İsa*'nın anne cihetiyle akrabaları dışında fazla akrabası yoktu. Babasız dünyaya geldiği bilinen bir durumdu. *Hz Mûsâ*'nın ise, anne-babası ve akrabaları vardı. Dolayısıyla kavmine hitap ediyordu.[1683]

* * *

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَابَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ

"Bir vakit Meryem oğlu İsa 'Ey İsrailoğulları ben size Allah'ın elçisiyim. Önümdeki Tevrat'ın doğrulayıcısı ve benden sonra gelecek adı Ahmed olan bir peygamberin müjdeleyicisi olarak geldim' dedi. Sonra, O, onlara apaçık delillerle gelince 'bu apaçık bir büyüdür' dediler."[1684]

[1681] Sâff, 61/5.
[1682] Sâff, 61/5.
[1683] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/286.
[1684] Sâff, 61/6.

Soru 2: Hz. Peygamber'in *Muhammed* ismi daha meşhur olduğu halde, neden *Ahmed* ismi tercih edilmiştir?

Cevap: Hz. Peygamber, *İncil*'de *Ahmed* anlamına gelen فارقليط/*Farklit* olarak geçer. Kendilerine yabancı gelmesin diye aynı isim tercih edilmiştir.[1685] *Muhammed* ismi, övülmüş ve seçilmiş anlamındadır. "*Ahmed*" ise *en çok övülen* ve *en faziletli* manalarına gelir. Âyet, onun Peygamberlerin efendisi ve en büyüğü olduğuna işaret etmiştir.[1686]

Soru 3: Âyette geçen müjde bugünkü *İncil* ve *Tevrat*'ta neden yer almamaktadır?

Cevap: Hıristiyan ve Yahudî alimler bile ellerinde mevcut nüshaların *Hz. İsa* ve *Hz. Mûsâ*'ya inen kitaplar olmadığını itiraf etmektedirler. M. 325 yılında toplanan bir komisyon, ilkin binlerce *İncil* arasından 50 tanesini seçmiş, sonra da onları dörde indirgemiştir. Onların kilise tarafından düzenlenmiş oldukları gâyet açıktır. Nitekim *Kitab-ı Mukaddes Ansiklopedisi*'nin *Yuşa'* maddesi aynı durumu yazmış ve itiraf etmiştir.[1687]

Soru 4: Kur'an'da *Meryem oğlu İsa* anılınca, ابن/*İbn* kelimesi hep (ا) *lhemze* ile gelmiştir. Oysa *Arapça'da,* aynı kelime cümlenin içinde yani sıfat olarak gelirse "*Vhemze*" hem yazılmaz hem de okunmaz. *Hz. İsa* ismiyle yazılmasının hikmeti var mı?

Cevap: Bunun hikmeti, *Hz. İsa*'nın babasız dünyaya geldiğini hatırlatmak ve erkeğe değil annesi Meryem'e nispet edilmesinden dolayıdır.[1688]

[1685] Ensârî, *Feth,* s.420; İbn Âşûr, *Tefsir*, 280/124.
[1686] İbn Âşûr, *Tefsir*, 28/184.
[1687] Mağniyye, *el-Kâşif*, 7/315.
[1688] Halidî, el-Kasas, 4/288

(62) CUMA SÛRESİ

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ

"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında hemen Allah'ın zikrine gidin."[1689]

İşkâl: Âyette namaz için فاسعوا/*koşun* emri verilmiştir. Oysa Peygamberimiz, koşarak namaza gitmeyi yasaklamıştır.[1690]

Cevap: Âyette geçen فاسعوا/*fe'sev'* fiili, koşmak anlamında olmayıp *"İnsana ancak çalışma ve gayretinin karşılığı vardır."*[1691] âyetinde olduğu gibi, *gayret göstermek, hazırlık yapmak* anlamındadır. Cumaya gitmek için abdest almak, yürümek, beklemek ve kılık-kıyafet değiştirmek âyette geçen *fe'sev'* kapsamındadır.

* * *

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا

"Böyle iken bir ticaret veya eğlenti gördüklerinde ona fırladılar ve seni ayakta bıraktılar."[1692]

Soru: Birçok âyet ve hadisle övülen Sahabe, neden Hz. Peygamber hutbe okurken O'nu terk ederek gelen ticarî kafileye koşmuşlardır?

Cevap: Hutbede hazır bulunanlar, İslâm'a yeni girmiş olduklarından, gerçek anlamda henüz İslâm ahlakını öğrenmemişlerdi. Bununla beraber *Medine*'de çok şiddetli bir kıtlık da hüküm sürüyordu. Dışarı çıkanlar erzakın biteceğinden kork-

---

1689 Cuma, 62/9.
1690 Buharî, Ezan, 21.
1691 Necm, 53/39.
1692 Cuma, 62/11.

muşlardı. Nitekim Kur'an da, onları ateşle korkutmamış sadece kınamış ve nasihatte bulunmuştur.[1693]

(63) MÜNAFİKÛN SÛRESİ

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ

"Münafıklar sana geldiklerinde 'şahadet ederiz gerçekten sen Allah'ın Resûlüsün' dediler. Allah da biliyor ki sen şüphesiz Allah'ın Resûlüsün. Bununla beraber Allah şahitlik ediyor ki; doğrusu münafıklar katiyen yalancıdırlar."[1694]

Soru: Münafıkların şahadeti görünürde yerinde olduğu halde neden geçerli sayılmamıştır?

Cevap: Zahire göre hükmetmekle emrolunmuşuz. Ancak âyette söz konusu edilen şahitlerin yalancı olduklarını haber veren, yer ve göklerdeki gaybı bilen Allah Teâladır. Allah'ın hıyanet konusunda haber verdiği kimseler hakkında şüphe edilmez.[1695]

* * *

وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ

"Sen onları gördüğün zaman cisimleri hoşuna gider. Konuşurlarsa dediklerine kulak verirsin. Sanki onlar dayanmış kütükler gibidirler."[1696]

1693 Âlûsî, *Tefsir*, 28/107
1694 Münûfikûn, 63/1.
1695 Bkz: İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/490.
1696 Münâfikûn, 63/4.

Soru: Münafıkların kütüklere benzetilmelerinin manası nedir?

Cevap: Kütükler, görünürde insanlara hoş gelir. İçleri ise, boş ve bozuk ceviz gibidir. Çocuklar dış görünüme aldanıp onlarla oynarlar.[1697] Münafıkların da içi boştur. Onlara güven olmaz. Kütükler önemli işlerde kullanılmazlar. Zira içleri bozulmuş ve çürümüştür. Münafıklar, İslâm toplumunda önemli mevkilere getirilmezler. Kütükler tek başlarına duramamaktadır. Münafıklar da öyledir. Akıllarını kullanmazlar. Başkalarının emir ve komutasıyla hareket ederler. Destekleri taklit ve gösteriştir.

(64) TEĞÂBUN SÛRESİ

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ

"Gökleri ve yeri hak ile yarattı. Sizi şekillendirdi ve şeklinizi de güzel yaptı."[1698]

İşkâl: Görünürde bazı kişilerin şeklen güzel olmaması.

Cevap: Güzellik için herhangi bir ölçü ve sınır yoktur. Birine göre esmer tenli güzel iken, diğerine göre beyaz daha güzeldir. Allah Teâla, biçim ve endam olarak insanı en güzel biçimde yaratmıştır.[1699] Göz, kulak ve burnun, insanı rahatsız edecek biçimde uzun olmamaları, birbirlerine uygun ve uyumlu olmaları, insanın güzelliğini ortaya koymaktadır. Keza, insanın ne aşırı derecede kısa, ne de uzun olması güzellik cümlesindendir. Bazı insanlarda görülen sakatlık ve özürler ise, ya anne karnında veya dışardan bir müdahale ile meydana gelmektedir.

* * *

[1697] Kuşeyrî, *Letâif*, 3/588.
[1698] Teğâbun, 64/3.
[1699] Bkz: Râzî, *Tefsir*, 10/652.

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ

"Küfre saplanmış olanlar kendilerinin kesin olarak diriltilmeyeceklerini öne sürdüler. De ki: Hayır Rabb'im adına andolsun siz muhakkak diriltileceksiniz. Sonra mutlaka yaptıklarınız size haber verilecektir."[1700]

Soru: Ahireti inkâr edenlerin iman etmesi için Allah adına yeminin bir anlamı var mı?

Cevap: Hz. Peygamber (s.a.s.)'in muhatapları, kendi tecrübe ve bilgileriyle kendilerini çok iyi tanıyorlardı. Zira o hayatı boyunca yalan söylememişti. Açıkça itiraf etmeseler de onun Allah adına yalan söylemeyeceğini vicdanlarıyla biliyorlardı. Ayrıca o, sadece ahiret akidesini tebliğ etmekle kalmıyor, aynı zamanda bu inancı destekleyen makul delilleri de öne sürüyordu. İşte bu noktada bir peygamber ile filozof arasındaki fark ortaya çıkar. Filozof, ahiret ile ilgili çok sağlam deliller öne sürebilir. Onun yaptığı ahiretin vuku bulacağını daha makul delillerle ispat etmekten öteye geçmez. Filozof, peygamberden üstün değildir. Zira peygamber akli delillerle ahireti ispatlamak konumunda değildir. Bilakis o, bu konuda ilim sahibidir. Elde ettiği yakîn ile ahiretin mutlaka vuku bulacağını haber vermektedir. Filozof yemin etmez. Zira onun ahiret hakkındaki bilgisi yine bir peygamberin verdiği habere dayanmaktadır. Birçok filozofun imanı kendilerini bile ikna edecek derecede kuvvetli değildir.[1701]

[1700] Teğâbun, 64/7.

[1701] Krş: Râzî, *Tefsir*, 10/554; Mevdûdî, *Tefhim*, 6/344-345.

(65) TALAK SÛRESİ

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا

"Ey peygamber, kadınları boşayacağınız zaman, onları iddetlerine doğru boşayın ve iddeti de sayın; Rabbiniz Allah'tan korkun; açık bir terbiyesizlik yapmaları durumu dışında onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar! Bunlar Allah'ın belirlediği sınırlardır. Her kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, kendisine zulmetmiş olur. Bilmezsin, belki Allah, onun arkasından bir iş çıkarır."[1702]

Soru: Talak hakkı neden erkeğe verilmiştir?

Cevap: İslâm hukuk ve ahlakında erkek aileden sorumludur. Ailenin, masrafı, geçimi ona yüklenmiştir. Aileyi kurma masrafı da ona aittir. Tüm zahmet ve sıkıntılara o katlanır. Bu nedenlerden dolayı aileyi bozmak ona hayli zor gelir. Sıkıntı ve külfetle kurduğu aileyi kolay kolay bozmaz. O, tekrar evlenmenin ve aileyi kurmanın ne kadar zor olduğunu bilmektedir. Erkekler, kadınlara nispeten daha soğukkanlıdırlar. Daha geç sinirlenirler. Kadınlar ise daha çok duygusaldırlar. Bu nedenle boşanma hakkının kadınlarda olduğu yerlerde boşanma olayları daha çok görülür. Bununla beraber, evlilik akdi esnasında kadın boşanma hakkını ilgili mahkemeye verebilir. Bu durumda istediği an boşanma davası açabilir.[1703]

* * *

[1702] Talak, 65/1.

[1703] Bkz: Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, 7/54-55; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslamiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, 2/35.

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا (2) وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

"Her kim Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu sağlar. Onu, hatır ve hayaline gelmez bir taraftan rızıklandırır."[1704]

İşkâl: Âyette verilen va'de rağmen takva sahibi birçok kimsenin sıkıntı ve darlık içersinde yaşamaları.

Çözüm: Sıkıntıların birçoğu dünyaya gereğinden fazla önem vermekten kaynaklanmaktadır. Takva sahibi olmayan bir kimse daha fazla kazanmak için hırsla, yarış içine girer, en ufak bir kayıptan dolayı üzülür, musibet ve belalara tahammül etmez. Takva sahibi insan, bu sorunlardan hiç biriyle karşılaşmaz. Zira o, rızk ve ecelin Allah'ın elinde olduğuna inanmıştır, başkasını kıskanmaz, haset etmez, şükrü yapılmayan bir malın hesabının olacağını düşünür, rızkından emindir, esbaba sarılır, çalışmayı bir ibadet olarak görür, neticeyi Allah'a bırakır, fakirliği bir musibet olarak görmez, birçok peygamberin zühd ve sadeliği, zenginlik ve debdebeye tercih ettiklerini bilir. Buna rağmen sıkıntı ve darlık içinde yaşayan bir mümin, takva konusunda eksik olup olmadığını araştırır ve eksikleri tamamlamaya çalışır. Rızkını temin etmek içinsebeplere sarılmanın da takva kapsamı içinde olduğunu unutmamak gerek.[1705]

* * *

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ

"O Allah ki yedi göğü ve yerden de onların benzerini yarattı."[1706]

İşkâl: Âyette geçen مثلهن/*mislehünne* kelimesinin ne anlama geldiği, gökler gibi yerin de yedi tabakadan oluşup oluşmadığı.

[1704] Talak, 65/2-3.
[1705] Bkz: İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/496.
[1706] Talak, 65/12.

Çözüm: Günümüzdeki jeolojik çalışmalar, yer küresi hakkında çok geniş bilgiye ulaşmıştır. Âyette geçen "مثلهن/*mislehünne/onlar gibi* lafzı, iki anlama gelir: **a-** Yeri de gökler gibi, *yedi tabaka* olarak yarattı. **b-** Yeri de *yedi gök* gibi sağlam ve noksansız yarattı. İnsanlar için döşek mesabesinde yaratılan yer, gökyüzünün bir benzeridir.[1707] Gökyüzü insanlar için bir tavan, yeryüzü de bir döşek ve taban hükmündedir. Gökyüzündeki yıldız ve galaksiler belli maddelerden yaratıldığı gibi, yeryüzü de belli elementlerden oluşmuştur. Feza alemindeki cisimler belirli hız ve intizam içinde dönerken, dünya da güneş etrafında dönmekte ve ondan ısı ve ışık almaktadır. "*Kendime yedi dürüst dost edindim.*" denilince, başkasının "*benim de onlar gibi dostlarım var.*" ifadesi, sadakatte onlar gibi dostlarının bulunduğunu ifade eder. Âyette geçen *semâvât, atmosfer* anlamına da gelebilir. Atmosfer çeşitli katmanlardan oluştuğu gibi, yerküre de farklı katmanlardan oluşmaktadır.

Netice olarak şunu diyebiliriz: Dünya, yapı ve yaratılış bakımından gök tabakaları gibidir. Kur'an'da yerin yedi tabakadan oluştuğuna dair herhangi bir delil yoktur.[1708] Yedi kıtadan oluştuğu anlamına gelebilir.[1709] Yerin yedi tabakadan oluştuğuna dair haberler sağlam değildir. [1710]

(66) TAHRİM SÛRESİ

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّه

"Ey peygamber! Allah'ın sana helal ettiğini niçin haram ediyorsun?"[1711]

[1707] Mevdûdî, *Tefhim*, 6/385.
[1708] Kasimî, *Mehâsin*, 6/5848.
[1709] İbn Âşûr, *Tefsir*, 27/341.
[1710] Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, *1/100*.
[1711] Tahrim, 66/1.

Soru: Helalı haram kılmak büyük bir vebal olduğu halde, Hz. Peygamber böyle bir duruma neden muhatap olmuştur?

Cevap: Hz. Peygamber, Kur'an'ın emir ve yasaklarını herkesten önce uygulıyarak insanlara gösterirdi. *"Ey iman edenler, Allah'ın sizlere helal kıldıklarını haram kılmayın."*[1712] *"De ki: Baksanıza Allah sizin için rızk olarak neler indirdi de siz ondan bir kısmını haram bir kısmını da helal yaptınız. De ki size Allah mı izin verdi? Yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"*[1713] Hz. Peygamber'in benzer âyetlere rağmen Allah'ın helal kıldıklarını haram kılması düşünülemez. Âyette geçen *haram kılmaktan* gaye, nimetlerden yararlanmama ve onlardan vazgeçmedir. Hz. Peygamber, herhangi bir yiyecek için *"şu nimeti yememeye yemin ediyorum."* demiş olabileceği gibi, diğer bazı yöntemleri de kullanmış olabilir. Âyetin iniş sebebi bunu mümkün kılmaktadır. Âyet, Resûlullah'ın, hanımlarından birine yaklaşmaması ve bir eşinin gönlünü almak için helal olan bir meşrubatı içmemesi üzerine nazil olmuştur.[1714] Eşini razı etmenin o nimetlerden faydalanmaktan daha uygun olacağını düşünmüştü. Âyet, mezkur nimetlerden yüz çevirmenin nübüvvet makamıyla bağdaşmayacağını ve uygun düşmeyeceğini belirtti. Ortada bir helalın haram kılınması söz konusu değildir. Resûlullah'ın vahiy bulunmayan bir konuda içtihad etmesi söz konusudur. Kur'an doğrusunu hatırlatmış ve kendisini uyarmıştı. Âyetin, *"Allah ise çok bağışlayıcıdır ve çok merhametlidir."* şeklinde bitmesi, Peygambere teselli vermekte ve yapılan sürçmenin affolunduğunu göstermektedir. [1715]

* * *

[1712] Mâide, 6/90.
[1713] Yûnus, 10/59.
[1714] Taberî, *Tefsir*, 14/202.
[1715] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 28/347; İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/498, Mevdûdî, *Tefhim*, 6/392.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَةَ نُوحٍ وَامْرَأَةَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا

"Allah inkâr edenlere Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. O iki kadın kullarımızdan birer salih kulun nikahı altındaydılar. O ikisine hıyanet ettiler."[1716]

Soru: *Hz. İbrahim*'in babası ile *Hz. Nuh*'un oğlu konuya misal olabileceği halde, neden *Hz. Nuh* ve *Hz. Lut*'un karıları misal verilmiştir?

Cevap: *Hz. İbrahim*'in babasıyla, *Hz. Nuh*'un da oğluyla olan mücadeleleri Kur'an'ın birçok yerinde geçtiği hâlde, *Hz. Nuh* ve *Hz. Lut*'un inkârcı karılarıyla mücadeleleri sadece bu sûrede geçmektedir. Kur'an başka âyetlerde geçmeyenleri, geçenlere tercih etmiştir. Süre, Hz.Peygamber ile eşleri arasında geçen bir münakaşayla başlamıştır. Aynı sûrede iki peygamberin hain eşlerinden bahsedilmesi, Hz. Peygamberle tartışmaya giren eşlerine bir uyarı niteliğindedir. Âyet onlara şunları hatırlatır: "Ey Peygamber eşleri, sizler *Hz. Nuh* ve *Hz. Lut*'un karıları gibi değil, *Firavn*'un karısı *Hz. Asya* ve *Hz. İsa*'nın annesi *Hz. Meryem* gibi olun."[1717]

(67) MÜLK SÛRESİ

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ

"O, ki ölümü ve dirimi yarattı."[1718]

Soru: Ölüm neden dirilmeden önce zikredilmiştir?

Cevap: Kur'an, insanın yokluk anına dikkate almıştır. Ya-

[1716] Tahrim, 66/10.
[1717] İbn Âşûr, *Tefsir*, 28/374.
[1718] Mülk, 67/2.

ni, insan önce yoktu, veya cansız bir nutfe halinde idi. Nutfeden önceki hâl de kastedilmiş olabilir. Yani önce bitkilerde ve canlı varlıklarda hayatın belirmesinden önceki cansız varoluş durumunu belirtmektedir."[1719] "Üreme ile çoğalan canlıların hayata başlama safhaları olan ölüm, hayattan öncedir."[1720]

Soru: Ölüm yokluk olduğu halde, nasıl yaratılabilir?

Cevap: Allah Teâlâ, hayatı yarattığı gibi, hayatın bekası için ölümü de yaratmıştır. Canlıları kalıcı ve ebedi olarak değil de ölümlü yaratmıştır. Ölümü de takdir etmiştir. Canlıların ölümlü yaratılmaları, Allah'ın sonsuz kudretini göstermektedir. Zira ölüm istenmeyen bir durumdur. Buna rağmen canlılar önüne geçemiyor, Allah tarafından takdir edilen bu yasa önlenemiyor.[1721] Allah, esbabiyle beraber hayatı yarattığı gibi, ölümü sağlayan şart ve sebepleri de yaratmıştır.

Gereksiz ve anlamsız görülen ölüm, canlılar için büyük nimettir. Şöyle ki;

1. Allah, hayatın temel taşı olan sperm ve yumurtalıkları pek çok yaratmıştır. Bu çokluk olmazsa canlı türlerinin herhangi birinin nesli devam etmez. Ama atılan tohum ve yumurtaların hepsi üremiş olsa o zaman da dünya yaşanacak ortam olmaktan çıkar. İlahî kudret her canlı türünde atılan bu tohumların bir çoğunu öldürür. Sadece bir yumurtacığa yaşama imkanı verir.

2. Savrulan her bitki tohumu bir çiçeği aşılayıp bir bitki tohumu olsa, yeryüzü bu kadar bitkiyi alamaz.

3. Balıkların bıraktığı her yumurtadan balık çıksa, güzelim deniz balıklardan ibaret bir katı cisim oluverir.

4. Sinek, sivrisinek ve öteki haşereler birçok nedenlerle ölmeyip de hayatlarını sürdürseler bütün yeryüzü haşerelerle dolar.

[1719] Esed, *Kur'an Mesajı*, 3/1168.
[1720] Ateş, *Tefsir*, 9/327.
[1721] İbn Âşûr, *Tefsir*, 29/13.

5. Mikrop dediğimiz tek hücreliler eğer sadece beş gün ölmeden üremelerini devam ettirseler, bütün dünya mikroplarla dolar.[1722]

6. İnsanlar ölmeden çoğalmaya devam etse, dünya yaşanmaz olur. Anne baba, nine, dede ve onların büyükleri hep beraber yaşasa büyüklere saygı anlamsız kalır. *Hz Âdem*'den günümüze tüm babaların yaşadığını düşünürsek, nasıl bir "dedeler silsilesi"nin ortaya çıkacağını tahayyül etmek bile zordur. Yaşadığımız bu düzen Allah'ın takdir ve yaratmasıyla gerçekleşmektedir.

(68) KALEM SÛRESİ

سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ

"Yakında biz onu burnunun üzerinden damgalayacağız."[1723]

Soru: Tüm vücuttan "burun"un seçilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Arapça'da, الخرطوم/*el-hurtum* filin (uzun) burnu için kullanılır. Onun için *insan burnu* anlamına gelen الانف /*el-enf* değil de, الخرطوم/*el-hurtum* kelimesinin tercih edilmesi, muhatabın bu dünyada içinde bulunduğu tekebbür ve gururu, ahirette içine düşeceği dehşet ve rüsvâlığı belirtmek içindir.[1724] Burna yapılan dağlama hemen göze çarpmakta ve karşıdaki insan tarafından hemen fark edilmektedir. Yapılan suçun vahâmetini ortaya koymaktadır. Âyette söz konusu edilen münkirler, burunlarını büktükleri için aynı yöntemle kendilerine ceza öngörülmüştür. Burnu dağlanan birinin büyük kabahat yaptığı anlaşılır.[1725]

* * *

[1722] Ateş, *Tefsir*, 9/527.
[1723] Kalem, 68/16.
[1724] Râğib, *el-Müfredât*, 279.
[1725] Bkz: İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/512.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ

"O gün sâktan açılacağı bir keşif olunur (iş şiddetlenir/hakkın hükmü tecelli etmeye başlar) ve onları secdeye çağrılacakları gün artık güç getiremezler." [1726]

İşkâl: Ayağın üstündeki örtünün açılmasıyla neyin kastedildiği.

Çözüm: Âyette bahsi geçen الكشف عن الساق/*el-keşf ani's-sak* ifadesi, Arapça'da bir deyim olup, vaziyetin çok vahim ve zor olduğunu beyan eder. Cimri olan biri için "elleri bağlı" ifadesi kullanıldığı gibi, içinde bulunulan vaziyetin dehşeti için de, الكشف عن الساق/*el-keşf ani's-sak* ifadesi kullanılır. Selef arasında âyet ile ilgili olarak birçok ayrı görüş belirtilmiştir. Bu konuda iki hadis de rivâyet edilmiştir. Buna rağmen âyetin *müteşâbih* oluşu ortadan kalkmamıştır. Hz. Peygamber, Allah Telâlâ'nın kıyamette *el-keşf ani's-sak* edeceğini, yani çok dehşetli hadiselerin meydana geleceğini haber vermektedir. Dünyadayken riya edenlerin dışında, mümin her erkek ve kadının kendisine secdeye kapanacağını buyurmuştur.[1727] Şu hadiste de الكشف عن الساق/*el-keşf-ani's-sak*'ın ne olduğu beyan edilmiştir: "O, Allah'ın büyük bir *nur* ile tecelli etmesidir. O esnada müminler secdeye kapanacaklar.[1728] *Ebu Müslim el-İsfehânî,* farklı bir yaklaşımla söz konusu durumun dünya ile ilgili olduğunu, ahiretin teklif yeri olmadığını belirtmiştir. Kur'an o gün secde etmenin mümkün olmayacağını belirtmiştir.[1729]

Netice, Âyet, kıyamet gününün zorluk ve şiddetini belirtmektedir. Nitekim önemli ve zor durumlar karşısında *kolları sıvadı* ifadesini kullanırız.

* * *

[1726] Kalem, 68/42.
[1727] Buharî, *Tefsiru Süreti Nûn,* 2.
[1728] İbn Kesir, *Tefsir,* 4/671.
[1729] Kasimî, *Mehâsin,* 7/165.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ

"Gözleri düşmüş, kendilerini bir zillet sarmış bulunur. Oysa onlar o secdeye sağ salim iken davet ediliyorlardı."[1730]

Soru: Ahiret teklif yeri olmadığı halde neden secdeye davet edileceklerdir?

Cevap: Âyette geçen davet, teklif için değildir. Dünyada yaptıklarının kötülüğünü göstermek ve daha fazla onları azarlamak ve rencide etmek içindir.[1731]

لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ

"Şâyet Rabbinden ona bir nimet yetişmeseydi O, mutlaka kınanacak bir halde ıssız bir diyara atılacaktı." [1732]

فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ

"Halsiz bir vaziyette iken kendisini dışarı çıkardık."[1733]

İşkâl: Birinci ayette, *atılacaktı* denildiğinden atıldığı kesinlikle belirtilmemişken, ikinci âyette kesin olarak atılmış olduğu haber verilmektedir.

Çözüm: İlk âyet, *Hz. Yûnus*'un dışarıya atılma biçimiyle ilgilidir. Yani, eğer, Rabbinden ona bir yardım gelmeseydi yerilmiş ve perişan bir vaziyette atılacaktı. Ancak Allah'ın yardımı yetiştiği için yerilmeden ve zahmet çekmeden atıldı.[1734]

[1730] Kalem, 68/43.
[1731] İbn Reyyân, *er-Ravd,* 2/513 .
[1732] Kalem, 68/49.
[1733] Saffât, 37/145.
[1734] Şinkitî, Adva', 10/172.

(69) HÂKKA SÛRESİ

وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ

"Melek de kenarları üzerindedir. O gün Rabbinin Arşını, sekiz melek taşır."[1735]

Soru: Allah Teâla mekândan münezzeh olduğu halde *Arş'ının* melekler tarafından taşınmasının hikmeti nedir?

Cevap: Allah Teâla, insanların akıl ve anlayışlarına göre hitap etmiştir. Büyük zatlar, elemanlarını hesaba çekmek isteyince, makamlarına oturur, yardımcılarını yanlarına alırlar. İnsanların kıyamet gününde Allah tarafında sorgulanmaları böyle bir duruma benzetilmiştir. O makam için *Arş* ifadesi kullanılmıştır. Allah, yer ve mekândan münezzeh ve müstağnidir. Hiçbir şeye muhtaç değildir. Ka'be için *kullanılan Allah'ın evi* tabiri de bu anlamdadır. Bu Allah'ın *mekan* içinde bulunduğunu veya ona muhtaç olduğunu göstermez. *Hacer-i Esved* için *Yeminullah* ifadesinin[1736] kullanılması aynı anlamdadır.[1737]

İbn Teymiyye, konuya *selefi* bir yorumla yaklaşıp. şöyle der: Allah, *Arş* ve benzer her şeyden münezzehtir. O, tüm yarattıklarından farklıdır. Kim Allah'ın *Arş* ve *Melek* veya benzer herhangi birşeye muhtaç olduğunu söylerse o küfre düşmüştür. Allah kendisini nasıl vasıflandırmışsa öyledir.[1738]

* * *

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ

"O, (Kur'an) hiç şüphesiz şanlı bir elçinin getirdiği sözdür."[1739]

[1735] Hâkka, 69/17.
[1736] Buharî, Hac, 50.
[1737] Râzî, *Tefsir*, 10/626.
[1738] İbn Teymiyye, *Fetâvâ*, 6/550.
[1739] Hakka, 69/40.

İşkâl: Kur'an'ın elçiye nispet edilmesi.

Cevap: Âyet, müşteşrikler tarafından istismar edilmiş ve Kur'an'ın Allah sözü olmayıp, *Cibril*'in sözü olduğundan hareketle Kur'an'ın vahiy oluşuna şüphe düşürülmek istenmiştir.Kur'an ilimlerine ait birçok eser sahibi İmam *Suyutî,* Kur'an lafızlarının kaynağı konusunda kuşku verici bir tasnife girmiştir. Ona göre Kur'an'ın lafızları konusunda üç görüş vardır. **a-** Resûlullah'ın sözleridir. **b-** Cibril'in sözleridir. **c-** Allah'ın sözleridir.[1740] Küçük büyük 700'e yakın eser veren *Suyutî*'nin. birçok konuyu tahkik etmeden nakletmekle yetindiği bilinen bir özelliğidir. Kanaatimize göre onu adı geçen tasnife götüren etken, yukarıdaki âyetin yorumudur. Kur'an'ın hem lafız hem de mana itibariyle Allah'a ait olduğunu gösteren birçok âyet mevcuttur: *"Muhakkak ki o Kur'an, âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Onu Ruhu'l Emin Cibril indirdi."*[1741] *"(Sen) bir dosdoğru yol üzerindesin, güçlü ve çok merhametli olan Allah'ın peyderpey indirdiği vahiy ile."*[1742] *"Allah hak ile sana kitabı indirmiştir."*[1743] Bu ve aşağıda vereceğimiz âyetler, Kur'an'ın indirilişi konusunda üç önemli noktaya dikkat çekmektedirler. **1.** Kur'an'ın Allah tarafından indirilmiş olduğu ve kaynağının vahiy olduğu, **2.** Allah tarafından *Cibril'e* tevdi olunduğu, **3.** *Cibril* tarafından olduğu gibi Resûlullah'ın kalbine tevdi edildiği anlatılmaktadır.

"Biz bu Kur'an'ı vahiy etmekle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz."[1744] âyeti, Kur'an'ın her şeyi ile vahiy olduğunu beyan etmektedir. *"Biz düşünüp anlamanız için onu Arapça bir Kur'an yaptık."*[1745] âyeti de Kur'an'ın *Arapça* nazmının Allah tarafından olduğunu belirtmektedir. Kur'an lafızlarının *Cibril*

1740 Suyutî, *et-İtkan,* II, 125.
1741 Şuarâ, 26/192-193.
1742 Yâsin, 36/3-4.
1743 Bakara, 2/176.
1744 Yûsuf, 12/2.
1745 Zuhruf, 43/3.

veya *Resûl*'den olup anlamının Allah'tan olma iddiası, *Kudsî Hadis* tanımına daha yakındır. *"Şüphesiz ki o (Kur'an) çok şerefli bir elçinin sözüdür."* âyetinde Kur'an'ın elçiye izafe edilmesi, Kur'an'ı kâhin ve sihirbazların sözü diye tanıtmaya çalışanlara bir reddiyedir. Ona *elçisinin sözü* denilmesi, onun Resûlullah'ın ağzından çıkıp insanlığa aktarılmış olmasındandır. Âyette geçen رسول/*resûl* lafzı, Kur'an'ın elçi sözü olmadığını, onun sadece Allah tarafından görevlendirilen bir haberci, emanetçi ve vasıta olduğunu gösterir.

"O, bizim adımıza bazı laflar uydurmaya kalkışsaydı elbette, biz onu o yüzden yeminiyle yakalardık. (kuvvetle hıncını alırdık)."[1746] âyeti de Kur'an lafızlarının Allah'a ait olduğunu göstermektedir. Zira, Kur'an lafızlarının da Allah tarafından öğretildiği belirtilmiş ve Allah'a ait olmayan bir lafzı Allah'a nispet etmenin vahâmeti anlatılmıştır. Bu tehdit, Hz. Peygam-ber'i tekzip edenlere bile yapılmamışken, Allah'a ait olmayan bir sözü O'na nispet etmek veya O'na ait bir sözü başkalarına nispet edenlere yapılmış olması, konunun önemini sergile-mektedir.

Kur'an'ın meleğin değil, Allah'ın sözü olduğunu gösteren diğer bir delil de Kun'an'da geçen قل/*de ki,* emirleridir. İnsan mevki itibariyle kendinden *üst* makamda bulunan birine *de ki* emrini kullanmaz. Söylemek istediği *ana fikri* bildirir. Kur'an'ın 300 küsur yerinde bu emri kullanılması, Kur'an'ın hem mana hem de lafız itibariyle Allah'tan olduğunu gösterir.[1747] Mana ile yetinilseydi *"de ki"* emirlerine gerek kalmazdı. Zira onlar olmadan da maksat hasıl olurdu.

[1746] Hakka, 69/44-45.
[1747] Bkz. Şa'râvî, *Fetâvâ,* s.232.

(70) MEÂRİC SÛRESİ

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ (1)لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ (2) مِنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ (3) تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ

"Sorup araştırmak isteyen biri (öteki dünyada) olacak azabı sordu. İnkârcılar için onu engelleyecek (biri) yok. (Çünkü O'nun) katına yükselmenin birçok yolu olan Allah'tan(dır). Bütün melekler ve Ruh (Cibril) O'na (bir günde) yükselir. Uzunluğu elli bin yıl (gibi) süren bir günde."[1748]

Soru: İlk âyette geçen *biri*nin, olacak azabı istemesi veya sorması ile meleklerin elli bin yıllık günde gidip gelmeleri arasındaki münasebet nedir?

Cevap: Âyetler, inkârcıların azaptan kurtulamayacaklarını belirttikten sonra, uzak gördükleri azabın Allah katında uzak olmadığına dikkat çekmiştir. Kendi hesap ve tahminlerinizle *elli bin yıl* uzak gördüğünüz azap, Allah'ın katında sadece bir günden ibarettir. O halde neden o konuda acele ediyorsunuz? Onlar dünya ömrünü çok uzun gördükleri için azabın gerçekleşme zamanını da çok uzak görüyorlar. Oysa dünyanın ömrü Allah'ın katında bir günden ibarettir. Allah vadinden dönmez. Acele etmenize gerek yoktur.[1749]

* * *

تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ

"Melekler ve Ruh (Cebrail) süresi elli bin yıl tutan bir günde ona yükselip çıkarlar."[1750]

[1748] Meâric, 70/1-4.
[1749] Hicâzî, Mahmud, *et-Tefsiru'l- Vâdıh,* Cilt.3, Cüz 29, s, 35.
[1750] Meâric, 70/4.

وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ

"Rabbinin katında bir gün, sizin saydıklarınızdan bin sene gibidir."[1751]

İşkâl: Birinci âyette bir günün miktarı *elli bin yıl* olarak verilmişken, ikinci âyette *bin yıl* olarak verilmesi.

Çözüm: Birinci âyet, ahiret bağlamında zikredilmiştir. Oranın gün ve zaman birimleri her şeyleriyle dünya ve dünya günlerinden ayrıdır. İkinci âyet de dünya günleriyle ilgilidir. Allah'ın kıyametin kopması için takdir ettiği günler bizim günleri gibi kısa değildir. Allah Teâla kıyametin kopmasını öyle günlerle takdir etmiştir ki onlar bizim günler gibi kısa değillerdir. Bin sene kadardır. Diğer bir tevile göre, her ikisi de ahiret içindir. Günlerin kısa veya uzun sürmeleri, insanların amelleriyle ilgilidir. İnkârcılar için *elli bin sene* sürerken, müminler için *bin yıl* kadardır. *"İşte o gün çok çetin bir gündür. İnkârcılar için hiç de kolay değildir."*[1752] Diğer bir yoruma göre de, İki âyette geçen rakamlar kesin olmayıp çokluğu ifade etmektedir. Birisinin *senin için yüzyıl beklerim* ifadesinde olduğu gibi, çok zamanı ifade eder.

* * *

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا

"Gerçekten insan hırslı ve huysuz yaratılmıştır."[1753]

Soru: Âyet, insanın kötü ahlak ile bezendiğine delil olabilir mi?

Cevap: Bu ve benzeri diğer bazı âyetler, insan fıtratına iyiliklerle beraber bazı kötü huyların da yerleştirildiğini gösterir. *"İnsan zayıf yaratılmıştır."*[1754] *"İnsan aceleci yaratılmıştır."*[1755]

[1751] Hac, 22/47.
[1752] Müddesir, 74/9-10.
[1753] Meâric, 70/19.
[1754] Nisâ, 4/28.
[1755] Enbiyâ, 21/37.

"Nefse ve onu düzenleyene sonra da ona bozukluğunu ve korunmasını ilham edene ki gerçek kurtuluşu bulmuştur onu temizlikle parlatan. Onu kirletip gömen de ziyan etmiştir."[1756] âyetleri, insanın iki değişik özellikte yaratıldığını göstermektedir. Allah'a karşı sorumluluk bilinci ve bazı konularda zafiyet gösterme özellikleri. Bu durum, insanı meleklerden ayıran önemli bir özelliktir.

İnsan irade sahibidir. İradesini hayırda kullanabileceği gibi, kötülükte de kullanabilir. Çocukça davranma, tahammülsüzlük, mızıkçılık, şiddet ve hırs sahibi[1757] anlamlarına gelen هلوع/*helu'*, mutlak anlamda şer değildir. Bu vasıflar kötülükte kullanılabildikleri gibi, hayırda da kullanılabilirler. İlim, erdemlik gerçeği arama ve takvayı aramada insan هلوع/*helu'* olmalı, cehalet, şeytan ve kötülüğü yenmede hırs gösterebilmeli, cehalette ise tahammül ve sabır göstermemelidir. Âyetin siyakında gelen *"Namaz kılanlar bunun dışındadırlar"*[1758] ifadesi de, هلوع/*helu* vasfının değişmeyen bir durum olmadığını belirtmiştir. Namaz, insanın kulluk görevinin şuurunda olup olmadığını gösterir. Kulluk şuurunda olan, iman ve Allah'a güvenme vasıflarına haiz olan bir mümin, hırs ve aceleciliği yenebilir. Görüldüğü gibi, Kur'an, insanda menfi vasıfların olduğunu haber verdiği gibi, onlardan nasıl kurtulabileceğini de göstermiştir.

(71) NÛH SÛRESİ

يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"Günahlarınızı bağışlasın ve sizi belirlemiş bir vakte ertelesin. Kuşkusuz Allah'ın takdir ettiği vakit gelince ertelenmez."[1759]

[1756] Şems, 91/7-10.
[1757] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5357
[1758] Meâric, 20/22.
[1759] Nûh, 71/4.

İşkâl: Âyetin baş kısmı "*sizi belirli bir zamana ertelesin*" derken, sonu "*Allah'ın takdir ettiği zamanın ertelenmeyeceğini*" belirtmiştir.

Çözüm: Allah, âyette kastedilenleri yaratırken, iman edecekleri takdirde ne kadar yaşayacaklarını, iman etmedikleri takdirde de ne kadar yaşayacaklarını tayin etmiştir. Allah Teâla, iman ederlerse kendilerine tayin edilen müddete kadar yaşamalarının mümkün olacağını belirtmiştir. Diğer bir tevile göre de âyetin anlamı şöyledir: Eğer Allah'a itaat ederseniz ömrünüzü uzatır ve sizleri ilminde belli ve takdir edilen müddete kadar mutluluk ve saadet içinde yaşatır.[1760]

* * *

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا

"(Gelin) Rabbinize istiğfar edin dedim."[1761]

Soru: *Hz. Nuh*'un kavmi inkârcı bir kavimdi. İnkârcıların istiğfarı makbule geçer mi?

Cevap: *Hz. Nuh* kendilerinden, içinde bulundukları küfür, inkâr ve şirkten pişmanlık duyup, tevhide sarılmalarını istemişti.[1762]

* * *

وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا

"Allah'ım! Sen zalimlerin şaşkınlıklarını artır."[1763]

Soru: *Hz. Nuh,* insanların dalâlette kalmalarını istedi mi?

[1760] Ensârî, *Feth,* s.436.
[1761] Nûh, 70/10.
[1762] İbn Reyyân, *er-Ravd,* 2/523.
[1763] Nuh, 71/24.

Cevap: Allah Teâla, Hz. Nuh'a kendilerinin hem de gelecek nesillerinin iman etmeyeceklerini bildirince, kendilerine inkâr ve tuğyan için daha fazla mühlet ve imkan verilmemesini istedi.[1764]

* * *

وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا (26)
إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا

"Nuh demişti: Ey Rabbim! Yeryüzünde (inkârcılardan) hiç kimseyi bırakma. Çünkü sen onları bırakırsan kullarını yoldan çıkarırlar. Ve nankör fâcirden başkasını doğurmazlar."[1765]

Soru: *Hz. Nuh* neden kavmine beddua etti? İman etmeyeceklerini nereden biliyordu?

Cevap: Peygamberler Allah'ın emriyle hareket ederler. *Hz. Nuh* onları sabırla bin yıldan fazla davet etti. Allah, iman etmeyeceklerini kendisine haber verince, bedduadan başka başvuracağı bir çare kalmamıştı. *Hz. Mûsâ* da benzer bir bedduada bulunmuştur. *"Ey Rabb'imiz mallarını sil süpür ve kalplerini sıktıkça sık, o acı azabı görmedikçe iman etmeyecekler."*[1766] Hz. Muhammed de münkirlerin azgınlık, zulüm ve taşkınlıklarını görünce bir ay müddetle namazlarda onlara beddua etti.[1767]

[1764] Kadi, Abdulcebbar, *Tenzihu'l-Kur'an*, 437; İbn Âşur, *Tefsir* 28/211
[1765] Nuh, 70/26-27
[1766] Yûnus, 10/88
[1767] Buharî, Tefsiru Sûreti'd-Duhan.

(72) CİN SÛRESİ

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا (26) إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا (27)

"O bütün gaybı bilir, fakat gaybına kimseyi apaçık vakıf kılmaz. Seçtiği bir elçiden başka; çünkü onun önünden ve arkasından gözetleyiciler dizer."[1768]

İşkâl: Âyette geçen e*lçi*den kimin kastedildiği ile Allah dışında gaybı bilenin olup olmadığı.

Cevap: Gayb, duyu organlarıyla varlığı bilinmeyen şeylerdir, sadece Allah'ın peygamberlerine haber vermesiyle bilinir. Allah'ın Zat'ı, melekler, cennet cehennem, *Arş, Kürsü, Levh-i Mahfuz* gayb kapsamına girer.[1769] Varlıkları iki kategoride incelemek mümkündür. **1.** Gözle görebildiğimiz, elle tutabildiğimiz, kulakla işitebildiğimiz ve de koklayarak varlıklarını hissedebildiğimiz varlıklar. **2.** Duyu organlarımızla bilinmeyen ve anlaşılmayan, ancak peygamberler vasıtasıyla öğrendiğimiz varlıklar.

Kur'an, müminlerin vasıflarını sıralarken *gaybe inanmayı* birinci vasıf olarak zikretmiştir.[1770] Kur'an sarih olarak gaybın yalnız Allah tarafından bilindiğini ifade etmektedir. *"De ki: Gayb yalnız Allah'ındır."*[1771] *"Gaybın anahtarları onun yanındadır. Onları Ondan başkası bilmez."*[1772] *"De ki: Yer ve göklerde Allah'tan başka kimse gaybı bilmez."*[1773] *"Bana ve size ne yapılacağını da bilmem."*[1774] *"De ki: Kendime Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda ne de bir zarar verme gücüne sahip değilim. Eğer gaybı bilseydim. Elbette hayrı çok artırırdım."*[1775]

[1768] Cin, 72/26-27.
[1769] Râğib, *el-Müfredât,* s.36; Kasimi, *Mehâsin,* 2/35..
[1770] Bakara, 2/3.
[1771] Yûnus, 10/20.
[1772] En'âm, 6/59.
[1773] Neml, 27/65.
[1774] Ahkâf, 46/9.
[1775] A'râf, 7/188.

Beş âyette de, gaybı Allah'tan başka kimsenin bilmediği kesinlikle bildirilmişken, yukarıda geçen âyette (72/27) *razı olduğu elçi* istisna edilmiştir. Peygamberler ve melekler bile Allah'ın öğrettikleri dışında gaybı bilmiyorlar. Şöyle ki:

a) *Hz. Peygamber*: (s.a.s.) Mutlak anlamda gaybı bilmiyordu. Ancak Allah'ın kendisine bildirmesiyle, bazı olayları bilmiştir. *Hz. Aişe*'ye yapılan iftiranın mahiyetini ve onun beri olduğunu ancak, *"Bunlar, (namuslular) onların dediklerinden çok uzaktırlar. Kendilerine bir bağışlanma ve değerli bir rızk vardır."*[1776] âyetiyle öğrendi. Eğer mutlak anlamda gaybı bilseydi, *Necd* Kabilesi Reisi *Amir b. Malik*'in isteği üzerine İslam'ı öğretmek gayesiyle gönderilen ve yolda feci bir biçimde şehid edilen on arkadaşının durumunu farkedip, ona göre tedbir alacaktı.[1777] Resûlullah'ın durumunu en iyi bilenlerden Aişe, (r.a.) bu konuda şunları demiştir: "Kim Muhammed (s.a.v.)'in yarın ne olacağını bildiğini iddia ederse Allah'a büyük bir iftirada bulunmuştur.[1778] "Kim bir kâhine gider ondan birşey sorarsa 40 gün namazı kabul olunmaz."[1779] buyurarak gaybı bilme iddiasında bulunmanın ne kadar büyük bir günah olduğuna dikkat çekmiştir.

Allah'ın Resülü'ne bildirdiği gaybî konulara, *Hz. Fatma*'nın vefatı, *Hayber*'in düşeceği, *İstanbul* ve *Kudüs*'ün fetihlerine dair bazı haberler misal gösterilebilir.[1780] Bunlar istisnai durumlardır, genel hüküm ifade etmezler.

b) *Hz. Nuh:"Nuh Rabbine seslenip: 'Ey Rabbim, elbette oğlum benim ailemdendir, senin vaadin de kesinlikle haktır ve Sen hakimlerin en iyi hükmedenisin!' dedi.*[1781] *"Allah: "Ey Nuh, o, asla senin ailenden değildir. O, doğru olmayan bir iştir. O halde bilmediğin birşeyi benden isteme! Ben, seni cahillerden*

[1776] Nûr, 24/26.
[1777] Cemal, Ahmed, *Kitabün Uhkimet*, II, 288.
[1778] Müslim, İman, 287.
[1779] Müslim, İman, 128.
[1780] Şiblî, *Asr-İ Saadet*, II, 126-140.
[1781] Hud, 11/45.

olmaktan men ederim." buyurdu.[1782] âyetlerinde de işaret edildiği gibi, *Hz. Nuh*, boğulan çocuğun kendi ehlinden olmadığını bilmiyordu. Ancak Allah Teâla'nın bildirmesiyle öğrendi.

c) *Hz. İbrahim* (a.s.): *"Andolsun şanıma ki, İbrahim'e de elçilerimiz müjde ile geldi ve 'selam!' dediler. O da 'Selam!' dedi ve durmadan gidip kızartılmış bir buzağı getirdi."*[1783] *"Ona ellerini uzatmadıklarını görünce kendilerini yadırgadı ve içinde onlara karşı bir korku duydu. Onlar: 'Korkma, zira biz Lut kavmine gönderildik.' dediler."*[1784] âyetleri, *Hz. İbrahim*'in meleklere buzağı kestiğini ve onları tanımadığını ifade etmektedir. Onları tanısaydı, yemek teklif etmezdi.

d) *Hz. Lût:"Elçilerimiz Lut'a geldiğinde onların yüzünden fenalaştı, eli ayağı dolaştı ve bu çok çetin bir gündür! dedi."*[1785] âyeti, kendisine gelenlerin melekler olduğunu bilmediğini ancak, *"Elçiler: 'Ey Lût emin ol, biz Rabbinin elçileriyiz; onlar sana ihtimali yok el uzatamazlar, sen hem ailenle gecenin bir bölümünde yola çık."*[1786] âyetiyle gelenlerin melekler olduğunu fark ettiğini öğreniyoruz.

e) *Hz Süleyman: "Derken bekledi, çok geçmeden (Hüdhüd) geldi ve 'ben senin etraflıca bilmediğin birşeyi öğrendim ve sana Sebe'den sağlam bir haber getirdim.' dedi."*[1787] âyetinden, *Hz. Süleyman*'ın *Kraliçe*'nin ülkesi hakkında birşey bilmediği için *Hüdhüd*'ten bilgi aldığını öğreniyoruz.

f) *Melekler: "Melekler: 'Seni bütün eksikliklerden tenzih ederiz Ya Rab! Bizim için, senin bize bildirdiğinden başka bilgi mümkün değildir. O her şeyi bilen hüküm sahibi sadece Sensin*

[1782] Hûd, 11/46.
[1783] Hûd, 11/69.
[1784] Hûd, 11/70.
[1785] Hûd, 11/77.
[1786] Hûd, 11/81.
[1787] Neml, 27/22.

Sen!' dediler."[1788] âyeti, meleklerin bile Allah'ın öğrettikleri dışında birşey bilmediklerini beyan etmektedir.[1789]

g) *Cinler: "Sonra vakta ki ona ölümü hükmettik, onlara onun ölümünü sezdiren olmadı, yalnız bir güve böceği (arz'a) dayandığı asasını yiyordu, Bu sebeple yıkıldığı zaman ortaya çıktı ki cinler eğer gaybi bilir olsalardı o zilletli azap içinde bekleyip durmazlardı."*[1790]

Gaybı bilme iddiasında bulunanlar hakkında *Hz. Ömer* bazı müeyyideler uygulamıştır. Bu cümleden olmak üzere, gaybî konularla müteşâbih âyetler konusunda fikir yürütmede ısrar edenleri sürgün etmiştir.[1791] *Hz. Ömer*'in bu uygulaması fitne uyandırmak isteyenlerin hakkında olsa gerek. Zira *müteşâbih* ayetler hakkında birçok sahabenin görüş bildirdiğini biliyordu.[1792] Bu izahtan sonra, âyette söz konusu edilen *elçi*den kastın *peygamber* olduğunu söyleyebiliriz.[1793] Allah, sevdiği kullarına bazı münasebetlerle gaybî konulardan bir kısmını bildirir. Bu bağlamda rüya zikredilebilir. "Salih insanın sadık rüyası, nübüvvetin kırk altıda biridir."[1794]

Salih kişilerin, ferâsetle geleceğe yönelik kanaatlerini belirtmeleri âyetin hükmüne aykırı değildir. Zira âyet mutlak anlamda Allah'tan başka kimsenin gaybı bilmediğini belirtmektedir. Kıyametin ne zaman kopacağı, insanın ne zaman öleceği gibi konuları Allah'tan başkası bilmez.[1795] Tahmin ve ferâsetle bazı bilgilere sahip olmak ise gaybı bilme anlamına gelmez. Uzman bir doktor, deneyimlerinden istifadeyle hastasının yaşamına ilişkin bilgiler verebilmektedir.[1796]

1788 Bakara, 2/32.
1789 Şinkitî, *Adva'*, 2/149-150.
1790 Sebe, 34/14
1791 Şâtibî, *el-İ'tisâm*, II, 309.
1792 Taberî, *Tefsir*, I, 164.
1793 Râzî, *Tefsir*, 10/678.
1794 Müslim.,
1795 Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 29/249; Kasimî, *Mehâsin*, 7/195, Râzî, *Tefsir*, 10/678
1796 Bkz: er-Râzî, *Tefsir*, 10/679; Alûsî, *Tefsir*, 29/97; Kasimî, *Mehâsin*, 7/195.

Hulâsa, Allah'ın bildirmesi dışında kimse gaybı bilemez. Allah Teâla bazı gaybî konularda elçilerini bilgilendirmiştir. Risâletin son bulmasıyla bu imkân da kalkmış oldu.

(73) MÜZZEMMİL SÛRESİ

قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا (2) نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا (3) أَوْ زِدْ عَلَيْهِ

"Gece kalk, pek azı hariç, yarısı, yahut ondan biraz eksilt veya artır."[1797]

İşkâl: Bu âyetlerin aynı sûrenin *"Gerçekten Rabbin biliyor ki sen muhakkak gecenin üçte ikisine yakınını, yarısını ve üçte birini ibadetle geçiriyorsun. Beraberinde bulunan bir grup da (böyle yapar.) Oysa geceyi gündüzü Allah takdir eder. Sizin bundan ötesini başaramayacağınızı bildiği için size lütuf ile muamelede bulundu. Bundan böyle Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun."*[1798] âyetiyle neshedildiği iddiası.

Cevap: Âyet için nesh söz konusu değildir. İlk âyetler, Hz. Peygamber'i gece namazları konusunda üç seçenek arasında muhayyer kılmıştır. **a-** Gecenin yarısını, **b-** Gecenin yarısından birazını azaltarak, **c-** Veya gecenin yarısına biraz ekleyerek gece namazını kılmak. Son âyette de gece namazlarıyla kendilerine sıkıntı verenlere bir hatırlatma yapılmakta, sıkıntı ve eziyete düşmemeleri belirtilmektedir. Zira gece namazlarında uyumamak için ipe asılanlar vardı. Âyet, tüm geceyi ibadetle geçiremeyeceklerini ve nefislerine eziyet etmemelerini hatırlattı. Aralarında hastalar ve ticaret için yola çıkanlar vardı. Âyet, onlara gecenin tamamını ibadetle geçirmenin zor olacağını, ancak isterlerse, Kur'an'dan kolaylarına gideni okuyabileceklerini, namaz, zekat ve borç verme gibi ibadetlerin de gece namazları gi-

---

[1797] Müzzemmil, 2/4.
[1798] Müzzemmil, 73/20.

bi önemli ibadetler olduğunu hatırlattı. Âyetten gece namazlarının sahabe için farz değil, müstehab olduğu anlaşılmaktadır.

Soru: Gece namazı, çalışma mesaileri ve üretimi menfi yönden etkiliyor mu?

Cevap: İslâm, topluma yarar sağlayacak her faaliyeti ibadet kapsamında değerlendirir. Sûrenin son âyeti bu faaliyetlerden birkaçını örnek vermiştir. Cihad, ticaret, borç vermek vs. Teheccüd namazı vacip olmadığından, ferdin ihtiyarına bırakılmıştır. Gece namazını kılmak ile meşru şartlarda nöbet tutmak, üretime katkıda bulunmak, sosyal faaliyetlerde bulunmak, laboratuarda çalışmak arasında bir fark yoktur. Hepsi ibadet kapsamındadır. Hatta bir Müslüman'ın meşru bir ihtiyacını gidermek, bir ay nafile ibadete tercih edilmiştir.[1799] Gece namazı, ruhi bir terbiye konumundadır. Mümin teheccüd namazı esnasında gündüz yaptıklarını ile yarın yapacaklarını göz önüne getirip öz eleştiride bulunur, Allah'tan yardım ve hizmette kendisini başarılı kılmasını talep eder.

* * *

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا

"Biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz."[1800]

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ

"Andosun ki Kur'an'ı düşünmek için kolaylaştırdık. Fakat düşünen var mı?"[1801]

İşkâl: İlk âyet, Kur'an'ın ağır bir söz olduğunu, diğer âyet ise, Kur'an'ın düşünmek için kolaylaştırıldığını belirtmektedir.

Çözüm: İlk âyet, Kur'an'ın tüm dünyaya meydan okuduğu için getirdiği davanın ağır olduğunu, tüm diktatör ve zorbaların

---

[1799] Elbânî, *Sahihu Camii's-Sağir*, 1/97.
[1800] Müzzemmil, 73/4.
[1801] Kamer, 54/17.

ona karşı çıkacaklarını, tevhidi, eşitliği, adaleti, öngördüğü için, bu hususları istemeyenlerin engeliyle karşılaşılacağını hatırlatmaktadır.

Şirke saplananlar için tevhit, zulüm ve haksızlığın içine düşenler için adalet ve hukuk ağırdır. Kur'an taklidi reddetmektedir. İnsanları alıştıkları âdet ve geleneklerden vazgeçirmek kadar ağır birşey olamaz. Kur'an'ın öngördüğü bu prensiplerin tebliğ ve uygulamaları ağır bir sorumluluktur. Diğer âyette belirtilen Kur'an'ın kolay oluşu ise; okunması anlaşılması ve ezberlenmesidir. Kur'an'ı okumak, ezberlemek, anlamak kolay; ancak bu kolaylığı insanlara anlatmak ağır ve zordur. Yani Kur'an'ı teoriden pratiğe geçirmek, ağırdır, çaba ve gayret ister.

(74) MÜDDESİR SÛRESİ

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ

"Öz benliğini temiz tut."[1802]

Soru: Hz. Peygamber'in elbisesi kirli mi idi ki Allah, ona "elbiseni temizle" buyurdu?

Cevap: Klasik tefsirlerin birçoğu âyette geçen *siyâb* kelimesini *elbise* anlamında kullanmışlardır. Oysa âyette geçen *siyâb* kelimesi, *elbise* anlamına geldiği gibi, *nefis* ve *benlik* anlamlarına da gelir. Kur'an'da benzer ifadeleri bulmamız mümkündür. *"Kadınlar sizler için libâs, siz de onlar için libâssınız."*[1803] âyetinde *libas*, koruma, kalkan, muhafaza, perde, zarar ve haramdan koruyan her çeşit siper anlamında kullanılmıştır.

Âyetin işlemek istediği tema şudur. Ey Peygamber! Sen çok büyük ve çetin bir mücadeleye gireceksin! O halde muvaf-

---

[1802] Müddesir, 74/4.
[1803] Bakara, 2/180.

fak olmak için kalbini, nefsini bedenini, üstünü temizle, yakınlarını, çevreni ve akrabalarını uyar![1804]

* * *

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ (26) وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ (27) لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ (28) لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ (29) عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ

"Onu sakara sokacağım, sakarın ne olduğunu nereden biliyorsun? Durmadan deriler kavurur. Üzerinde on dokuz vardır."[1805]

İşkâl: Âyette geçen 19 sayısının neyi ifade ettiği.

Cevap: Âyette geçen 19 rakamının niçin zikredildiği, sonraki âyetten anlaşılmaktadır. Tek kelimeyle *imtihandır*. Allah Teâla inkârcıların *Sakar* üzerindeki meleklerin sayısını duyacakları an alay edeceklerini bildiği halde indirmişti. Âyetle, küfür ehlinin azgınlığı artarken, müminlerin imanları artmıştır. Âyetin nüzûl sebebi buna açıklık getirmiştir. Âyet nazil olunca, muhataplar *Arapça*'yı bildikleri için ahiretle ilgili bir durum olduğunu fark etmişler ve *19.* sayısını alaya almışlardı. *Ebu Cehil*, arkadaşlarına; "Allah canınızı alsın, sizin on kişiniz onlardan birine yetmez mi? deyince *Kilde b. Useyd,* "onların on yedisi bana, kalan ikisi de size," demişti.[1806]

Âyet, cehennem üzerindeki rakamları belirtmişken meseleyi çok değişik platformlara kaydıranlar da olmuştur. Bu konuda yapılan bazı yorumlar çok ilginçtir. İşte onlardan biri: *Sakar* bilgisayardır. Elektrik enerjisiyle çalışır. Ortada hiçbirşey görünür halde bırakmaz fakat hiçbirşeyi de kapsamazlık etmez. İnsanlığın önüne levhalar, ekranlar çıkarır. Bu levhalar sayısızdır. süratle değişir.Yeni tablolar ortaya koyar, levhalarda hare-

---

[1804] Krş: Kuşeyrî, *Letâif,* 3/648.
[1805] Müddesir, 74/26-30.
[1806] İbn Kesir, *Tefsir*, 4/732.

ket noktası ve hakim rakam 19'dur. Yani Sa*kar*, Kur'an mucizesinin tutarlılık sırrı 19 rakamına bağlı bir sisteme oturtulmuştur."[1807]

Kur'an'da rakamlarla ifade edilen diğer bazı konular var. Bu bağlamda, cehennemin 7 kapısının olması,[1808] Allah'ın Arşının 8 melek tarafından taşınması, cehennemliklerin 70 arşın zincirle cehenneme sevk edilmesi vs.[1809] Bunları bilgisayarla izah etmek mümkün değildir. Zira cehennemde 19 değil de 3 veya 20 adet melek bulunsaydı yine aynı durum söz konusu olurdu. Neden 4 veya 25 değil? Sonraki âyet gâyet sarih bir biçimde *"Biz o ateşin muhafızlarını hep melekler kıldık sayılarını da inkârcılar için imtihan vesilesi kıldık."*[1810] Sayının bir *imtihandan* ibaret olduğu belirtilmektedir. Mümin, Allah'ın her şeye kadir olduğuna, hiçbirşeyi boşuna yaratmayacağına inandığından, Kur'an'ın haber verdiği hususlara geldiği gibi iman eder, sevap alır. Münkir ise olayı alay konusu eder ve imtihanı kaybeder.

* * *

كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ (54) فَمَنْ شَاءَ ذَكَرَهُ (55) وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ

"Hayır, hayır o, muhakkak bir uyarıdır. Dileyen onu düşünür. Bununla beraber Allah dilemeyince düşünemezler."[1811]

İşkâl: İkinci âyet, insan iradesine muhayyerlik verirken, üçüncü âyet insan iradesini Allah'ın iradesine bağlamaktadır.

Çözüm: İlk âyet, insana iman ve küfrü seçme konusunda irade hürriyetinin verildiğini belirtir. Son âyet de Allah'ın mutlak iradesini vurgulamış ve Allah'ın sonsuz kudretini göster-

---

1807 Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslâm*, s.21.
1808 Hicr, 15/44.
1809 Hâkka, 69/17.
1810 Hâkka, 69/72.
1811 Müddessir, 74/54-56.

miştir. Bir diğer anlatımla, insanın iradesi, hareketleri ve tüm yaşamı Allah'ın iradesine bağlıdır. İradesini hayır yönünde kullanana Allah dilerse engel olabileceği gibi, şerde kullanana da engel olabilir. Ancak insana tercih hakkını verdiğini belirtmiştir. Allah, insanın tercih ve iradesine göre fiillerini yaratmaktadır. *"Dileyen iman etsin, dileyen de inkâr etsin."*[1812] *"İmanı sizlere sevdirdi. Onu kalplerinizde süsledi, küfrü yoldan çıkmayı ve isyanı da size çirkin gösterdi."*[1813]

Allah Teâlâ'nın insanı inkâra zorlaması adaletiyle bağdaşmaz. Allah Teâlâ, İnsanlar küfre düşmesinler diye binlerce peygamber göndermiş ve kitap indirmiştir. Allah Teâlâ, insana hayır yolunu göstermekte ve şerrin çirkinliğini ortaya koymaktadır. İyiliğe davet ederek şerden sakındırmış, akıl ve irade ile insanı diğer canlılardan ayırmıştır.

(75) KIYAMET SÛRESİ

بَلْ الْإِنسَانُ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ (14) وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرَهُ (15) لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ (16) إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ

"Doğrusu insan kendine karşı keskin görüşlüdür. (kendisinin ne yaptığını iyi bilir.) Mazeretlerini ortaya sayıp dökse de. Resûl'üm onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu toplamak ve onu okutmak bize aittir."[1814]

İşkâl: Âyetler arasındaki münasebet.

Çözüm: İmam *Suyutî*, âyetleri münasebet yönünde Kur'an'ın en müşkül âyetleri arasında zikretmiştir. Söz konusu âyetler arasındaki münasebet kimilerini öyle meşgul etmiştir ki, Sû-

---

[1812] Kehf, 18/29.
[1813] Hucurât, 49/7.
[1814] Kıyamet, 75/14-17.

re'den bazı âyetlerin düşmüş olabileceğini iddia etmişlerdir.[1815] Allah Teâlâ kıyameti anlatırken, onun hakkında ihmal ve taksiratın acele etmekten kaynaklandığına işaret etmiştir. Yani insanlar hazır ve acil olanı, sonradan gelecek ve ebedî olan ahirete tercih etmektedirler. Âyetler, inen vahye çok özenle kulak vermeyi emrederek, öncelikle neye önem verilmesinin gerektiğini belirtmiştir. Dünya sorunları aceleye gelmez. Sabır ve tahammül ister. Sabır gösterilmesi gereken konulardan biri de dikkat ve tedebbürle Kur'an'a eğilmektir. Acele ve sabırsızlık insanı Kur'an'ı anlamaktan alıkoyabilir. Allah Teâla, Kur'an hıfzını üzerine aldığı için, Hz. Peygambere ezberleme konusunda acele etmemesini, *Cibril*'i dikkatle dinlemesini emretmiştir.[1816] *Razî*, âyetler arasındaki münasebeti şöyle izah eder: Bazen üstat, öğrencisine ders verirken, öğrenci başka şeyle meşgul olur veya sağa sola bakar. Üstat, öğrencisinin dikkatini derse çekmek için araya *'beni dikkatle dinle, başka birşeyle meşgul olma'* türünden cümleler kor.[1817] Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e Kur'an'ın muhafaza ve ezberlemesiyle değil, kendisine vahiy olunanla meşgul olmasını istemiştir.

* * *

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ (22) إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ

"Yüzler vardır. O gün ışıl ışıl parıldayacaklar. Rabbine bakmaktadır."[1818]

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ

"Gözler O'nu idrak edemez, halbuki O gözleri idrak eder."[1819]

[1815] Suyutî, *Mu'terek*, 1/63.
[1816] Suyutî, *Mu'terek*, a.g.y.
[1817] Râzî, Tefsir, 10/726.
[1818] Kıyamet 75/22-23.
[1819] En'âm, 6/103.

İşkâl: İlk iki âyet, Allah Teâla'nın ahirette görüleceğini belirtmişken, son âyet gözlerin onu idrak edemeyeceğini belirtmektedir.

Çözüm:

a- Görme veya idraki nefyeden âyet, dünya ile ilgili durumu belirtmektedir. İspat eden âyetler ise, ahiret bağlamında zikredilmiştir. Ahirette insanın görmesi ve idrak etmesi bu dünyadakinden ayrıdır. Allah Teâlâ, ahirette gözleri görebilecek özelliklerde yaratacaktır.

b- Nefyeden âyet, *ru'yet*'i değil *idrâk*'i nefyetmektedir. Yani, gözler Allah'ın zatını idrakten acizdir. İdrâk, birşeyi künhüyle bilmek ve tam anlamıyla kavramaktır. İnsanın duyu organları Allah'ı anlamaktan acizdir. *Arapça* da şöyle bir ifade kullanılır. رايت الشيء وما ادركه *'Şey'i gördüm, ancak anlayıp idrâk edemedim.* Allah'ın varlığını bildiğimiz halde O'nu idrâk etmekten aciziz. *Rü'yetullah*'ın dünyada gerçekleşmeyeceğine şu hadis delildir. "Allah ile aramızdaki engel nurdur. O kalkarsa her şey yanar."[1820] *Rü'yetullah*'ın ahirette gerçekleşeceğinin diğer bir delili de, *"Ey Rabbim (bana) kendini göster, seni göreyim"*[1821] âyetidir. Zira *Rü'yetullah* mümkün olmasaydı, *Mûsâ* (a.s.) talepte bulunmazdı. *Hz. Mûsâ* Allah Teâla hakkında neyin caiz neyin de imkansız olduğunu biliyordu.[1822]

(76) İNSAN SÛRESİ

نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ

"Onları biz yarattık. Onların yaratılışını biz sağlam yaptık."[1823]

[1820] Müslim, İman, 2/293; İbn Mace, Mukaddime, 13 .
[1821] A'râf, 7/143.
[1822] Şinkitî, *Adva'*, 10/85.
[1823] İnsan, 76/28.

وَخُلِقَ الْإِنسَانُ ضَعِيفًا

"İnsan zayıf yaratılmıştır"[1824]

İşkâl: İlk âyette insanın *sağlam,* ikinci âyette ise *zayıf* yaratıldığının belirtilmesi.

Çözüm: Âyetler arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. İnsan fiziki yapısıyla sağlamdır. Bedensel yapısı, organları, eklem ve kasları sağlam yaratılmıştır. Çalışmaya, gezmeye, tahsil ve hizmet etmeye elverişlidir. Sıcak ve soğuğa karşı direnç gösterebilmektedir. Yaşadığı gezegenin dışına bile çıkma yeteneğine sahiptir. Bunun yanında insanın zayıf bazı karakterleri de mevcuttur. En basit bir olay karşısında etkilenmekte ve sabır gösterememekte, bedenine saplanan dikenden dolayı sızlanmakta ve çıkış yollarını aramakta ve işlemiş olduğu günahtan yüz çevirememektedir.

Erkeğin kadına, kadının da erkeğe karşı zafiyeti insanın bilinen özelliklerindendir. Küçük ve geçici bir meta' için hırsızlık yapma arzusunu yenememekte ve cezayı kabullenmektedir. Allah Teâlâ, insanın zayıf yönlerini terbiye için emir ve yöntemler göndermiştir. Aklını kullanmasını ve iradesine sahip çıkmasını emretmiştir.

Dünyada olan cinâyet ve suçların çoğu irade zafiyetinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. *Haccac-Zalim* döneminde yaşanmış şu olay, insan zafiyetinin canlı bir örneğidir. Bir bedevî *Haccac*'ın yanında iken kendisine gâyet nefis bir kızartma getirilir. Bedevî tadına bakar. *Haccac:* Kim ondan yerse, başını vururum, deyince yanındakiler geri çekilirler. Bedevî ise bir kere kızartmaya, bir kere de *Haccac*'a bakıp devam edip etmemeye karar vermeye çalışmış ve sonunda: 'Efendim! Aile ve çocuklarımı sana emanet ediyorum' deyip yemeden geri duramayacağını belirtmiş ve yemeğe devam etmiştir. Cevabını beğenen *Haccac*, ona bir hediye emretmiştir.[1825]

[1824] Nisâ, 4/28.

[1825] Marûf, Nâif, *Terâif ve Nevâdir,* 2/255.

(77) MÜRSELÂT SÛRESİ

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ

"O gün (hakikatı) yalanlayanların vay haline"[1826]

Soru: Aynı âyetin on defa tekrarlanmasının hikmeti nedir?

Cevap: Kur'an'ın önemli eğitim yöntemlerinden birisi, *korkutma* yoluyla kötülüklerden vazgeçirmektir. Müjde verme, teşvik etme yöntemlerini işlediği gibi "korkutma" yöntemini de uygulamaktadır. Surede on âyetle bu yöntemi uygulamıştır. Kur'an, ahireti inkâr edenleri inkârlarından vazgeçirmek için, bu yola başvurmuştur. Zira eğitim yöntemlerinden birisi de konuyu tekrarlamaktır. Gerçeği yalanlayıp yaptıklarının karşılıksız kalacağını düşünenleri vazgeçirmek için teşvik ve müjde verme fayda vermezse, korkutma yöntemi kaçınılmaz olur. Günah ve suçların temelinde yalan ve yalanlama yattığını hatırlarsak, âyetlerin tekrar hikmetini anlamak kolaylaşır. Bu nedenle olacaktır ki Hz.Peygamber, "Yalandan daha çirkin bir günah yoktur,"[1827] buyurmuştur. Her tehdidin, bir gerçeği tekzibten sonra geldiği de dikkate alınırsa, tekrarın gereği ve önemi daha iyi anlaşılmış olur.

* * *

هَذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ (35) وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ

"Bu onların konuş(a)mayacakları (bir) gündür. Ve onlara özür beyan etmeleri için de izin verilmez."[1828]

İşkâl 1: Âyette inkârcıların o günde konuşamayacakları belirtilmiştir. Oysa *"Rabbimiz olan Allah'a yemin olsun ki biz or-*

[1826] Mürselât, 77/19.
[1827] İbn Hanbel, Müsned, 6/152.
[1828] Mürselât, 77/35-36.

tak koşanlardan değildik."[1829] *"Allah'ım bunlar bizi sapıttı."*[1830] benzeri âyetlerde ise konuşacaklarının ifade edilmesi.

Cevap: a- Kıyamette çok değişik sorgulama yer ve biçimi vardır. Kimi yerlerde konuşma imkanı olduğu hâlde, kimi yerde de konuşma imkanı bulunmayacaktır. **b-** Herkesin ceza veya mükâfat yeri belli olduktan sonra, kendilerine *"Orada alçaldıkça alçalın."*[1831] denilecektir. Bundan sonra konuşmanın hiç bir yararı olmayacaktır.[1832]

İşkâl 2: Birinci âyette kendilerine özür beyan için izin verilmeyeceği belirtilmişken, *"Diyecekler ki; Ey Rabbimiz bizi iki kere öldürdün. İki kere de dirilttin. Şimdi günahlarımızı anladık acaba çıkmanın bir yolu var mı?"*[1833] âyetinde de mazeret beyan edecekleri belirtilmiştir.

Cevap: Mazeret ve yalvarmanın fayda vermeyeceği gün, âyette de belirtildiği gibi يوم الفصل *ayrılma* günüdür. Günahlarını itiraf edip çıkış yolu bulmak için mazeretler öne sürmeleri ise cehennem içinde gerçekleşecektir. Dolayısıyla konuşma ve mazeret yerleri ayrıdır. Konuşarak mazeret beyan etmelerine *ayrılma günü*nde imkan verilmezken, cehenneme girdikten sonra mazeret gösterip konuşabileceklerdir.[1834]

(78) NEBE' SÛRESİ

لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا

"İçinde devirlerce kalacaklar."[1835]

İşkâl: Cehennem azabının *devirler*le sınırlandırılması.

[1829] En'âm, 6/23.
[1830] A'râf, 7/38.
[1831] Müminun, 27/108.
[1832] Şinkitî, *Adva'*, 10/205.
[1833] Mümin, 40/11.
[1834] İbn Âşûr, *Tefsir*, 29/440.
[1835] Nebe', 78/23.

Cevap: Âyette geçen احقاب/*ahkab*, حقب/*hukb*'un çoğuludur. Seksen yıllık zamana delalet ettiği gibi, daha uzun zamanı da ifade eder. Sınırsız zaman için de kullanılır.[1836] Âyet, anlam bakımından kendinden sonra gelen âyetlere bağlıdır. Buna göre âyetin diğer âyetlerle toplu anlamı şöyledir: "Yaptıklarına tamamen uygun bir ceza olarak, orada kaynar su ve irinden başka, ne bir serinlik tadacaklar ne de içecek bulacaklardır. (Bu ceza) içinde devirlerce kalacaklardır"[1837] *İbn Âşûr*, âyetin, inkârcıların cezalarını belirten diğer âyetlerle beraber değerlendirilmesi gerektiğini söyler.[1838] Konu, Hud Süresi, (11/108) müşkilâti bağlamında incelenmiştir.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَانُ وَقَالَ صَوَابًا

"Ruh'un (Cebrail'in) ve meleklerin saf saf kıyama duracakları gün Rahman'ın izin verdiğinden başka hiç kimse konuşamaz. (izin verilen de) doğru konuşur."[1839]

İşkâl: Allah Teâla, doğruyu konuşmayana izin vermeyeceği bilindiği halde, aynı âyette *Allah'ın izin verecekleri* ile *ve doğruyu söyler* ifadelerinin beraber gelmesi.

Cevap: Âyetin baş tarafı, Allah Teâlâ'nın izni olmadan, korkudan dolayı hiç kimsenin konuşamayacağını belirtmektedir. Âyetin son bölümü ise, 'izin alma bahtiyarlığına kimler nail olur?' sorusuna bir cevap niteliğindedir. Yani, o bahtiyarlığa ancak dünyada doğruya sarılan ve doğruyu söyleyenler erişebilir.

1836 Râğib, *el-Müfredât*, s.248.
1837 Taberî, *Tefsir*, 14/16.
1838 İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/37.
1839 Nebe', 78/38.

(79) NÂZİÂT SÛRESİ

فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَى

"Allah da onu ahiret ve dünyada ibret olmak üzere bir cezaya çarptırdı."[1840]

Soru: Ahiret cezası neden dünya cezasından önce zikredilmiştir?

Cevap: Dünya cezası, ahiret cezasına nisbeten çok hafiftir. Asıl ve büyük ceza ahirette olacağından, önce zikredilmiştir.[1841] Âyet, *Firavn*'un cezası bağlamında zikredilmiştir. Onun denizde boğulması ahiret cezasına nisbetle çok hafiftir.

* * *

إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرُ مَنْ يَخْشَاهَا

"Sen ancak Ondan korkanlara bir uyarıcısın."[1842]

İşkâl: Âyetin görünürde Hz. Peygamber'in tebliğ alanını sınırlandırması.

Çözüm: Âyetin sibakında, *Hz. Mûsâ*'nın tebliğ gayesiyle *Firavn*'a gönderildiği ancak *Firavn*'un tuğyan ve isyanına devam ettiği belirtilmektedir. Bu âyette de, davetten kimlerin yararlanacağı belirtilmiştir. Bunun anlamı, inkârcılara veya korkmayanlara davetin yapılmayacağı demek değildir. Âyet, davetin öncelikli olarak kimlere yapılması gerektiğini, kimlerin ondan yararlanacağını belirtmiştir. *"Furkan'ı âlemlere bir uyarıcı olsun diye kuluna indiren O'dur."*[1843] *"Bu Kur'an bana vahyolundu ki sizi ve onun ulaştığı herkesi uyarayım."*[1844] âyetleri, da-

---

[1840] Nâziât, 79/25.
[1841] İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/552.
[1842] Nâziât, 79/45.
[1843] Furkân, 25/1.
[1844] En'âm, 6/19.

vet ve tebliğ alanının tüm dünya ve insanlar olduğunu belirtmektedir. Peygamberler, muhataplarının iman ehli olup olmadıklarına bakmaksızın onları davet etmişler. Yukarıda geçtiği gibi, Allah Teâlâ *Firavn*'un iman etmeyeceğini bildiği halde ona elçilerini göndermiştir. *Resûlullah, Ebu Cehil, Ebu Leheb, Velid b. Muğire* benzeri Kureyş'ın azılı elebaşlarını davet etmiş ve onlarla mücadele etmişti. Hz. Resûlullah, "Ben tüm insanlığa gönderildim"[1845] buyurmuştur. O halde, söz konusu ettiğimiz âyette icaz vardır.

Âyet şu anlamdadır: *Ey Resûlüm sen herkesi inzâr edeceksin. Ancak şunu da hatırından çıkarma ki, ahiret korkusu taşıyanlar büyük ölçüde senden yararlanacaklardır."*[1846]

(80) ABESE SÛRESİ

عَبَسَ وَتَوَلَّى (1) أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى

"Âmâ'nın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve geri döndü."[1847]

Soru: Kur'an, hoş olmayan lakaplarla insanları çağırmayı yasaklamışken,[1848] neden muhterem bir sahabiyi *âmâ/görme özürlü* sıfatıyla anmıştır?

Cevap: Kur'an, görme özürlü olmayı insan için küçük düşürücü bir vasıf olarak değerlendirmemiştir. Asıl nakısa ve kabahatin, kalp körlüğü olduğuna dikkat çekmiştir. *"Gerçek şudur ki gözler körelmez. Ancak sinelerdeki kalpler körelir."*[1849] Âyette Hz. Peygamber'in ikaz edilmesi de bu durumu destek-

---

1845 Buharî, Müslim,..
1846 İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/97.
1847 Abese, 80/1.
1848 Hucurât, 49/11.
1849 Hac, 22/46.

lemektedir. Âyette söz konusu edilen şahsın *âmâ/görme özürlü* lakabıyla anılması, ona daha fazla önem ve itina verilmesinden dolayıdır.Yani, 'Ey Resûlüm sana gelen zat, görmeyen bir zattır, nasıl olur da ondan yüz çevirirsin? (Gelenin özrü beyan edildi ki, hemen onunla ilgilensin ve ona gereken değeri versin, dolayısıyla da onun Resûlullah'ın sözünü kesmesine de bir gerekçe gösterilmiş oldu.) Onun sözünü kesmesine de aldırma. Zira özürlüdür, görmemektedir: Ona daha fazla değer ver, öncelik tanı.'[1850] *Türkçe*'de olduğu gibi, *amâ* vasfının başta dillerde de, aşağılayıcı bir vasıf olmadığını belirtmek gerekir. Türkçe'de *köroğlu* soyadı ve lakapları çok kullanılır

* * *

وَفَاكِهَةً وَأَبًّا

"Meyveler ve çayırlar (yetiştirmekteyiz)."[1851]

İşkâl: Âyette geçen *Ebb* sözcüğü.

Çözüm: Aynı sözcük, *Hz. Ebubekir* ve *Hz. Ömer*'e müşkül gelen sözcüklerdendi.[1852] Meâlde de geçtiği gibi, *ebb, çayır* anlamındadır.

* * *

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ (34) وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ (35) وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ

"Kişinin kaçacağı gün| kardeşinden, anasından babasından karısından ve oğullarından."[1853]

Soru: Âyette *kardeş* lafzı neden yakın akrabalardan önce zikredilmiştir?

[1850] Râzî, *Tefsir*, 11/53.
[1851] Abese, 80/31.
[1852] İbn Reyyân, er-*Ravd*, 2/559.
[1853] Abese, 80/34-36.

Cevap: Âyette geçen *kardeş* sözcüğü hem kan kardeşi, hem de fikir, dava ve meslek arkadaşı anlamlarına gelir. Kur'an tüm müminleri *kardeş* olarak değerlendirir.[1854] Bu nedenledir ki insan, diğer yakın ve akrabalara oranla dava ve fikir arkadaşlarıyla daha fazla kalmakta ve onlarla daha çok muamele yapmaktadır. Bu tür yakınlar için yapılan fedakârlık, öne atılma diğerlerinden daha fazladır. İnsanlar, kardeşlerine oranla anne, baba ve çocuklarına daha çok iyiliği emredip kötülükten alıkoymaya çalışırlar.[1855] Bu nedenle ahirette onlardan daha çok kaçmaya çalışacaklardır.

(81) TEKVİR SÛRESİ

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ

"Vahşi hayvanlar bir araya toplandığında..."[1856]

Soru: Hayvanlarda irade ve akıl olmadığı halde, haşrolmalarının hikmeti nedir?

Cevap: Hayvanlar mükellef değildir. Haşr olmaları söz konusu olsa da ceza görmek için değil, şahit olma ve kendilerine zulüm edenleri şikayet etmek içindir. Zira onlara ne kitap ne de peygamber gönderilmiştir. Eğer hayvanlar ceza görmek için haşr olsalardı, çocukların ceza ve mükâfat görmeleri öncelikle gerekecekti. Bu nedenle insanlar ve cinler dışında hesap gayesiyle hiçbir varlık haşrolmayacaktır. Bazı hadislerde boynuzlu hayvandan boynuzsuz hayvanın hakkının alınacağı[1857] haber verilmişse de bu, ilahî adaleti beyandan kinâyedir.[1858] "Bir dağın

---

[1854] Hucurât, 49/10.
[1855] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/135; İbn Reyyân, er-*Ravd*, 2/560.
[1856] Tekvir, 81/5.
[1857] İbn Hanbel, Müsned, 2/255.
[1858] Bkz: Âlûsî, *Tefsir*, 30/52

diğer dağa yaptığı haksızlık yanına kalmaz" ifadesi de aynı manayı ifade eder.

(82) İNFİTÂR SÛRESİ

يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ

"O gün ki kimse kimse için hiç bir yardım yapma gücüne sahip olamaz. O gün buyruk Allah'ındır."[1859]

Soru: Âyetin, görünürde bazı âyet ve sahih hadislerle yapılacağı haber verilen *şefaatle* çelişmesi.

Cevap: Âyetin sonunda geçen *O gün* ifadesi, ahirette tüm hüküm ve emirlerin Allah'a ait olacağını belirtmektedir. *"Allah'ın razı olacağı kişiler dışında kimseye şefaat edemezler."*[1860] *"Allah'ın izin verdikleri dışında şefaat kimseye yarar sağlamaz."*[1861] âyetleri, Allah'ın izin ve rızasıyla bazı kişilerin şefaatten yararlanabileceklerini ifade etmektedir. Kur'an'ı bir bütünlük içersinde ele alma zorunluluğunu da göz önünde bulundurursak, âyette nefyedilen yardım ve şefaatin, Allah'ın izin ve rızası dışında kalan şefaati kapsadığını göreceğiz. Mutlak anlamda hükmetme ve izin verme Allah'ın elinde olduğu için, O'nun izni olmadan kimse kimseye yardım edemez. Allah izni ve rızasından sonra, müminlere has olmak üzere şefaat hakkı çıkar. Allah kullarını birçok vesile ile kurtarmak ve onlara merhamet etmek istemektedir. Âyetin *mülkiyet* ifade eden bir fiil ile gelmesi de buna işaret eder. Yani orada O'ndan başka herhangi bir otorite ve malik olma hakkı yoktur. Şefaat, müminin mülk ve otoritesi değil, Allah'ın kendisine tanıyacağı izinle gerçekleşecek bir yardımdır.[1862] Cezaları kesinleşen mahkûmlar

---

[1859] İnfitâr, 82/16
[1860] Enbiyâ, 21/28
[1861] Tâ-hâ, 20/109
[1862] Bkz: İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/566

için hakim ve savcılar birşey yapamaz, ancak devlet izin verdikten sonra onlara yardımcı olabilirler.

Dünyada insanlar haklı-haksız birbirlerine yardımcı olabilmekte ve birbirlerinin mal ve yetkilerini gasp edebilmektedirler. Ahirette ise durum farklıdır, Allah'ın izni olmadan kimse kimseye yardımcı olamaz.[1863]

(83) MUTAFFİFİN SÛRESİ

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ

"Veyl ölçü ve tartıda hile yapanlara"[1864]

Soru: تطفيف/*Tatfif* yani *eksik ölçme ve tartma* kıymetsiz, değersiz ve hafif şeylerde yapıldığı hâlde, ölçü ve tartıda hile yapanların büyük günahlar için kullanılan ويل/*veyl* kelimesiyle korkutulması.

Çözüm: Ölçü ve tartıda hile yapmak, kul haklarını ihlal kapsamındadır. Kul haklarını ihlal ise büyük günahlardandır. Helallik olmadan ve tövbe etmeden basit bir kul hakkı bile kebâir (büyük günah) kapsamına girer. Âyet, zulmün en basiti olanını bile önlemek ve zulüm yapmaya teşebbüste bulunanları vazgeçirmek için, büyük günah işleyenlere kullanılan ويل/*veyl* kelimesini tercih etmiştir.[1865]

Büyük göl ve havuzların damlalardan oluştuğunu unutmamak gerekir. Her tartıda birkaç gramın eksik verildiğini düşünürsek, bir günde haksız olarak zimmete geçecek miktarı tahmin etmek zor olmayacaktır.

* * *

[1863] Bkz: Râzî, *Tefsir*, 11/81

[1864] Mutaffifin, 83/1.

[1865] Kâdî, A. Cabbâr, *Tenzihu'l- Kur'an*, s. 154.

فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ

"İşte bugün de inananlar kâfirlere güleceklerdir."[1866]

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

"Artık kazandıkları günahın cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar."[1867]

وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ

"Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz."[1868]

İşkâl: İlk âyette, müminlerin cennette gülecekleri haber verilirken, diğer âyette ise gülmenin yerilmesi.

Cevap: *Gülmek*, insanı hayvanlardan ayıran önemli bir özelliktir. Sevinç, huzur ve mutluluğun meydana gelmesiyle insan yüzünde hasıl olan bir ferahlıktır. Başkalarıyla alay etmek için de kullanılır. Âyette yerilen gülme biçimi, inkârcıların müminlerin inanç ve dinleriyle alay etmelerinden kaynaklanan gülme çeşididir. İlk âyette geçen gülme, elde edilen nimetin sonunda hasıl olan mutluluk belirtisidir. Allah Teâlâ, yapılan günahın cinsinden ceza vermektedir. Mücrimler, dünyada müminlerle alay etmeyi âdet edinmişler. Her gördüklerinde el ve göz işaretleriyle onlarla istihza edip rahatsız ederler. Ahirette de aynı ceza ile cezalandırılacaklardır. Onların cehenneme dalacakları günde, müminler Allah'ın kendilerine vermiş olduğu vaadin gerçekleşmesinden dolayı bahtiyar ve mutlu olacaklar. Onların gülmesi, cahil ve gurur sahibi kişilerin eğlenmesi biçiminde değil, bilakis davasında muvaffak olmuş onurlu ve vakarlı şahısların sevinç ve mutluluklarını izhar etmektir.[1869] Dolayısıyla âyetler arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir.

[1866] Mutaffifin, 83/4.
[1867] Tevbe, 9/82.
[1868] Necm, 53/60.
[1869] Hicâzî, *et-Tefsiru'l-Vâdıh*. c.3, Cüz: 30, s.33

Kısacası, yerilen gülme, gafletten kaynaklanan ve müminlerle alay etme biçiminde olanıdır. Cennetteki gülme ise, şükrün ifadesi ve mutluluğun belirtisidir.

(84) İNŞİKÂK SÛRESİ

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ (10) فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا

"Ama kitabı arkasından verilen ise, 'helâk' diye çağırır."[1870]
"Kitabı solundan verilen der ki 'keşke kitabım verilmeseydi bana.'"[1871]

İşkâl: İlk âyette kitapların arkadan verileceği belirtilmişken, diğer âyette ise kitapların soldan verileceğinin haber verilmesi.

Cevap: Bazı müfessirler, kıyamette günahkârların sol taraflarının arkalarına kaydırılacağını belirtmişlerdir.[1872] *Muhammed Abduh* farklı bir yorumda bulunarak, kitapların sağ, sol veya arkadan verilmesi, insanların amel durumlarını ortaya koyan bir benzetmeden ibarettir, demiştir. Kimileri, amelleri ortaya çıkınca sevinir ve mutlu olur. Bunlar için *kitapları sağdan verilenler* ifadesi kullanılmıştır. Kimilerinin de işlemiş oldukları kötü ameller belirlenince üzülüp yüzleri solar. Durumlarının ortaya çıkmasından rahatsız olup sıkılırlar. *Keşke böyle bir durumla karşılaşmasaydık* derler. Bunlar için de *kitapları sol veya arkadan verilenler* ifadesi kullanılmıştır.[1873] Olay kitapların sağ veya soldan verilmesinden ziyade, amellerinin durumuyla ilgilidir.

[1870] İnşikâk, 84/10-11.
[1871] Hâkka, 69/25.
[1872] Bkz: Kurtubî,*Tefsir,* 19/272.
[1873] Abduh, Muhammed, *Tefsir-u Cuzî, Amme*,s.62

(85) BÜRÛC SÛRESİ

ان الّذينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ

"İnanan erkeklere ve inanan kadınlara eziyet edip de sonra tövbe etmeyenlere cehennem azabı vardır. Ve de yanma azabı."[1874]

İşkâl: Cehennem azabı, bir bakıma *yanma çeşidi* olduğu halde, ayrı azap olarak zikredilmesi

Cevap: Cehennemdeki cezalar çeşitlidir. Zakkum yiyeceği, kaynamış su, irin, ateşle yakma, kamçılarla dövme vs. Cehenneme girmeden önce kabirde ve haşır alanında da *yanma* cezası söz konusu olacaktır.[1875]

* * *

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ (17) فِرْعَوْنَ وَثَمُود

"O, orduların kıssası sana geldi mi? (yani) Firavn ve Semûd'un kıssaları.."[1876]

Soru: Âyette *Firavn* ve *Semûd*'un beraber zikredilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Âyet, her çağda müminler ile inkârcılar arasındaki mücadelenin değişmediğini belirtmiştir. *Semûd*, tarihin ilk döneminde müminlerle mücadele eden kesimi temsil ederken, *Firavn* daha sonra yaşayan bir zorbayı temsil etmektedir. Müminlerle mücadele etmeleri ortak yönleridir. *Semûd*, Araplar tarafından tanınırken, *Firavn* Kitap Ehli tarafından tanınıyordu. Her biri ayrı bir dönem ve ayrı bir yeri temsil etmektedir.[1877]

[1874] Bürûc, 85/10.
[1875] Bkz: Tabatabâî, *el-Mizân*, 20/252; İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/497.
[1876] Burûc, 85/17-18.
[1877] İbn Hayyan, *el-Bahr*, 10/446; İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/575.

(86) TÂRIK SÛRESİ

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ

"And olsun o dönüşümlü göğe."[1878]

İşkâl: *'Dönüşümlü gök'*ten neyin kastedildiği.

Cevap: Yüce Allah, bu âyette Kur'an'ın inişinden yüzlerce sene sonra kullarına açtığı ilmî bir gerçeği bildirmektedir. Yüce Allah, bizlere verdiği beşerî bilgiden biliyoruz ki, denizlerin suları buharlaşarak bulut şeklinde yukarılara çıkmakta sonra da yağmur şeklinde yeryüzüne geri dönmektedir. Yani gök, suyunu geri döndürmektedir. Tekrar aynı oluşum tekrarlanmakta ve denizin suları buharlaşmakta bulut olmakta sonra da yine yağmur şeklinde geri dönmektedir.[1879] "Âyette geçen الرجع/*er-rec'* hem *yağmur* hem de *geri dönme* anlamındadır. İsim olarak alındığında da yağmur, ama mastar olarak alındığında geri dönme anlamındadır. Modern ilim yağmurun nasıl oluştuğunu keşfetmeden önce âyeti okuyan onu *gök yağmuru* şeklinde anlıyordu.[1880]

وَأَكِيدُ كَيْدًا

"Ben de hilelerine karşı hile kurarım."[1881]

İşkâl: Hilenin Allah Teâla'ya nispet edilmesi.

Çözüm: Allah Teâla, İslâm'a karşı birtakım hile ve entri-ka kuranlara karşılık vermekte, hile ve desiselerini iptal etmekte ve haberleri olmadan onları azaba yaklaştırmaktadırlar.[1882] *"Biz onları bilmedikleri yönden derece derece azaba yaklaştırmak-*

1878 Târık, 86/11.
1879 Şa'râvî, *Kur'an Mucizesi*, s.399.
1880 a.g.y (Mütercimin dipnotu).
1881 Târık, 85/16.
1882 Bkz: Yazır, *Hak Dini*, 8/5732.

tayız."[1883] Haberleri olmadan gizli bir şekilde helâk ve azaba yaklaştırıldıkları için, "كيد/*hile*" ifadesi kullanılmıştır.[1884]

(87) A'LÂ SÛRESİ

سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰ (6) إِلَّا مَا شَاءَ اللَّه

"Bundan sonra sana Kur'an'ı okutacağız, unutmayacaksın. Yalnız Allah'ın dilediği başka."[1885]

İşkâl: Âyette, Kur'an'dan bazı yerlerin unutulmuş olabileceğinin imâ edilmesi.

Cevap: Müfessirlerin çoğu, الا ما شاء الله/*Allah'ın dilediği başka* ibaresinden kastın, Kur'an'dan *nesh* oldukları iddia edilen âyetlerdir demişlerdir.[1886] Ancak âyetin neshle ilgilisinin bulunmadığı kanaatındayız. Söz konusu istisna, Alah'ın Peygamberimize olan kerem ve yardımını hatırlatmaktadır. Hz. Peygamber'in âyetleri hıfz etmesi ve unutmaması Allah'ın bir keremidir. Allah unutturmak istediği şeyi unutturur. Onun iradesine kimse karşı koyamaz. Yani: 'Ey Resûlüm! Benim yardım ve korumam olmasaydı âyetleri unuturdun.'denilmektedir.

* * *

فَذَكِّرْ إِنْ نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ

"(Onun için) Öğüt ver, eğer öğüt fayda verirse."[1887]

Soru: Öğüdün yararlı olup olmadığı nasıl bilinir?

[1883] Kalem, 68/44.
[1884] İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/268
[1885] A'lâ, 87/6-7.
[1886] Bkz: Kâdî Abdulcabbâr, *Tenzihu'l-Kur'an*, s.459; Kurtubî, *Tefsir* 20/19; İbn Atiyye, *Tefsir*, 5/469.
[1887] A'lâ, 87/9.

Cevap: Âyet, davette takip edilecek yönteme dikkat çekmektedir. Âyet, davet ve tebliğin en uygun ve yararın en çok umulacağı yerden başlatılmasını öngörmektedir. Herkes için yararlı olandan başlanır. Yarar sağlanmayacak çabalara girmemek gerekir. Davet edeceğimiz şahısları tarlaya benzetsek, kumlu, çakıllı, kayalık yerlerde bitkinin yetişmeyeceğini iyi bilmemiz gerek. Bu nedenle âyette herhangi birşey takdir etmeye gerek yok. Yarar getirmeyecek herhangi bir tebliğ tavsiye edilmez. Her halde hüsnü zannı esas almak, tebliğ ve davette bulunmak en yararlı yöntemdir. Zira Allah Teâla, *Firavn*'un iman etmeyeceğini bildiği halde ona tebliğ için elçilerini göndermiştir.[1888]

Yapılacak tebliğ ile; **a-** Tebliğ vecibesi ifa edilmiş olur. **b-** *"Sen hatırlat, kuşkusuz senin hatırlatman müminlere yarar getirir."*[1889] *"Sana ancak tebliğ etmek vardır."*[1890] *"Rabbimize mazeret (beyan edelim diye) bir de sakınırlar ümidiyle."*[1891] âyetlerinin de işaret ettiği gibi, tebliğ edilen kişilere tebliğden yararlanma fırsatı verilir. **c-** Kıyamet gününde, *insanlar bize davet gelmedi* tarzında yapabilecekleri itirazları önlenmiş olur. *"Eğer biz bundan önce onları bir azapla helâk etseydik muhakkak şöyle diyeceklerdi: Ya Rabb, bize bir elçi gönderseydin de şu aşağılığa ve rüsvalığa düşmeden önce âyetlerine uysaydık."*[1892] Tebliğin götürülmesiyle birinci ve üçüncü şıktaki hedefler gerçekleşir. İkincinin yerine gelmesinde ümit varsa devam edilir. Aksi halde başkalarına tebliğ götürülür. *Hz. Ali*'nin şu tavsiyelerini göz önünde bulundurmak gerekir: "İnsanlara, kabiliyetleri dışında davet götürürsen yarar yerine zarar verirsin."[1893]

* * *

1888 Bkz: Tâ-Hâ, 20/43.
1889 Zâriyât, 51/55.
1890 Şûrâ, 42/48.
1891 A'râf, /64.
1892 Tâ-Hâ, 20/134.
1893 Şinkitî, *Adva'*, 10/212-213.

الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَى (12) ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَا

"O, ki en büyük ateşe yaslanacak, sonra orada ne ölecek ne de hayat bulacaktır."[1894]

İşkâl: İnsan ya hayat sürer ya ölür. Son âyette ikisinin nefyedilmesi.

Çözüm: İki âyet de cehennemliklerin azabıyla ilgilidir: Ölmemelerinden kasıt, azaptan kurtulamamaları ve içinde bulundukları kötü halin devam etmesidir. Hayat bulmamaları, yaşadıkları hayatın anlamsız ve rahattan uzak olduğunu belirtir. *Onlar ölmeyince, öyleyse yaşıyorlar*, şüphesine bir reddiyedir. Yani onların cehennemdeki yaşamları sıkıntı ve elemlerle doludur. Böyle bir hayata hayat denilmez.[1895] Türkçe'de kullanılan *bu dünyada bir hayat süremedik* ifadesi de aynı manayı ifade eder.

(88) ĞÂŞİYE SÛRESİ

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ (6) لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ

"Onlar için kuru dikenden başka yemek yoktur. O ise ne besler ne de açlığı giderir."[1896]

وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ

"Günahkârlara kanlı irinden başka yiyecek yoktur."[1897]

İşkâl: Birinci âyette günahkârlar için kuru dikenden başka yemek olmadığı belirtilirken, ikinci âyette onlara kanlı irinin vaat edilmesi.

[1894] A'lâ, 87/12-13.
[1895] İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/286.
[1896] Ğaşiye, 88/6.
[1897] Hâkka, 69/36.

Çözüm: Cehennem azabı muhtelif ve derece derecedir. Kimisi için yalnız kuru diken varken, başkaları için yalnız kanlı irin vardır. Bir kısım günahkârlar için de zakkum yiyeceği vardır. Diğer bir tevile göre de; *onlara hiç yiyecek yok* anlamındadır. Zira hem irin hem de kuru diken yiyecek değildir. Barınacak yeri olmayan için kullanılan "güneşten başka gölgesi yoktur, sokaktan başka evi yoktur" ifadesi aynı anlamdadır. Bu ifade, evin olduğunu değil, olmadığını gösterir.[1898]

* * *

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ (17) وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ (18) وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ (19) وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ

"Hâlâ bakmazlar mı o buluta (veya deveye) ki nasıl yaratılmıştır? Göğe ki nasıl kaldırılmıştır. Dağlara ki nasıl dikilmiştir. Yere ki nasıl yayılmıştır?"[1899]

İşkâl: Âyette geçen الابل/*el-ibil* kelimesinin anlamı.

Çözüm: الابل/*el-ibil*, kelimesi öncellikle *develer* anlamına gelir ki tekili olmayan ve sadece çoğul olarak kullanılan bir cins isimdir. Ancak *yağmur taşıyan bulutlar* anlamına da gelmektedir.[1900] Bu karşılık yukarıdaki anlam örgüsü içinde daha tercihe şayan bir karşılıktır. Eğer, bu terim *develer* anlamında kullanılmış olsaydı, yukarıdaki âyette ona yapılan atıf, sadece Hz. Peygamberin çağdaşı Araplara hitap etmiş olurdu. Çünkü dikkat çekici dayanıklılığı, binme, yük taşıma, süt ve et verme, yün kaynağı olma gibi çok çeşitli işlerde kullanılabilmesi ve çöl ortasında yaşayan insanlar için adeta vazgeçilmez bir değer taşıması gibi sebeplerden dolayı deve; Araplarca daima hayranlık ve bağlılık duyulan bir hayvan olmuştu. Ayrıca, *develer*in kastedilmiş olması, anlamını belirli bir zamanın insanları ile (geçmiş olaylara tarihî atıfların faydalarından bile yoksun şekilde)

[1898] Şinkitî, *Adva'*, 10/2101.
[1899] Ğaşiye, 88/17-20
[1900] Bkz: İbn Manzur, *Lisan*, 1/49.

sınırlamış olacağından burada hiç dikkate alınmamalıdır. Çünkü, Kur'an'da, Allah'ın yarattığı evrenin olağanüstülüklerini gözlemlemek için yapılan çağrı, bütün zamanların ve bütün toplumların insanlarına yöneliktir. Bu nedenle, *ibil* teriminin burada *develer* için değil, ama *yağmur yüklü bulutlar* için kullanıldığını varsaymak için birçok neden vardır. Ayrıca, buradan suyun buharlaşması, buharın göğe yükselmesi, yoğunlaşması ve sonunda yere düşmesi şeklindeki olağanüstü dönüşüm sürecine yapılan işaret, ne kadar hayranlık verici ve faydalı olsalar da *develere* yapılan atıftan çok, sonraki âyetlerde (88/18-20. âyetler) gökyüzünden, dağlara ve yeryüzüne yapılan atıf ile daha uyumlu görünmektedir.[1901]

(89) FECR SÛRESİ

وَالْفَجْرِ

"Şafak vaktine and olsun."[1902]

Soru: *Şafak* vaktine yemin edilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: *Şafak vakti,* karanlığın dağılıp nurun yayılmaya başladığı, ibadet ve duanın yapıldığı bir noktadır. Âyet, küçük ölümü andıran uykuya dalan insanlara, haşre kalkacakları günün başlangıcını hatırlatır. Gece uykusunu, kabir dönemine benzetirsek, şafak vakti de haşrin başlangıcını andırır. Allah'ın sonsuz kudreti, karanlıklardan sonra nuru, geceden sonra gündüzü yarattığı gibi, haşri de yaratacaktır.

* * *

[1901] Esed, Muhammed, *Mesaj,* 3/1265.
[1902] Fecr, 89/1.

أَلَمْ تَرَى كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ

"Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine?"[1903]

İşkâl: *Âd* kavmi Peygamberimizden çok uzun süre önce yaşadığı halde Peygamberimize *görmedin mi* denilmesi.

Çözüm: Kur'an'ın yöntemlerinden birisi, uzağı göz önüne getirmek ve olayları müşahede edercesine canlandırmaktır. Âyet, şu mesajı verir: Sen *Âd* kavmini, *Semûd* kavmini, *Firavn* hanedânını görmedinse, onları gören, davet eden ve yüz çevirdikleri için de onları helâk eden bir Zat'ın haberini alıyor ve okuyorsun. İnkâr ve azgınlıklarından dolayı yıkılmış yurt ve beldelerini görüyorsun. Helâk olma emârelerini de müşâhede ediyorsun. Zira Sana vahiyle gelen yakîn ilmi, bizzat müşâhede gibidir.[1904]

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ

"Ama insan Rabbi onu her ne zaman imtihan edip de kendisine ikramda bulunur nimetler verirse 'Rabbim bana ikram etti.'der."[1905]

Soru: Âyetteki itiraf hak olduğu halde, sahibi neden yerilmiştir?

Cevap: İtiraf etmenin iki anlamı vardır. Biri, ihlas ve samimiyetle Allah Teâla'nın yaptıklarını hatırlaması ve O'na şükretmesidir. Diğeri de, Allah'ın nimetlerini başkalarına karşı böbürlenme ve kibir vasıtası etmek suretiyle anması ve itiraf etmesidir. Âyette söz konusu edilen ikinci itiraftır. Âyetin dikkat çekmek istediği diğer bir husus da şudur: İmtihan hem varlık hem de yoklukla olur. İkisiyle de nefsin terbiye edilmesi esastır. Allah Teâla, insanı zengin kılmakla imtihan etmektedir. Keza, fakirlik de imtihandır. "*Bir deneme olarak sizi hayırla da şerle*

[1903] Fecr, 89/6.
[1904] İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/318.
[1905] Fecr, 89/15.

de imtihan ederiz."[1906] Her iki durumda da başarmak veya başarmamak söz konusudur. Zengin, mal ve imkanlarına bakıp, "iyi olmasaydım Allah bu imkanları bana verip zengin kılmayacaktı," şeklinde düşünüp böbürlenmeyecek, fakir de" iyi olsaydım benim mal ve imkanlarım olacaktı, bu kötü durumda bulunmayacaktım," deyip fakirliğini kötülüğe yorumlamayacaktır. Her iki durum da imtihandır.[1907]

* * *

وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا

"Rabbin gelip melek(ler) saf saf dizildiği zaman (her şey ortaya çıkacaktır)."[1908]

İşkâl: Âyette geçen الملك/el-*melek* lafzı, tekil olarak geldiği halde saf tutmadan bahsedilmesi.

Çözüm: *Arapça*'da *çoğul* yerine *tekil*in kullanılışı geçerli bir kuraldır. Kur'an'da bunun birçok örneğini görmekteyiz. *"Sizler kitap(lar)ın tümüne inanırsınız."*[1909] Âyet, müminlerin bir özelliğini belirtirken "*Kitaplara inanırsınız."* Yerine, "*Kitab'a inanırsınız*" ifadesini tercih etmiştir.*"De ki Allah'ın indirdiği kitap(lar)a inandım."*[1910] *"Sabretmelerine karşılık cennette onlara yüksek konak(lar) makam(lar) verilecektir."*[1911] *"Bizleri müminlere önder(ler) kıl."*[1912] âyetlerinde de aynı kuralı görmekteyiz. Benzer misalleri çoğaltmak mümkündür.

Kur'an, *Arapça* nazil olduğundan *Arapça* kurallarını uygulamaktadır. Söz konusu ettiğimiz âyette de aynı kural uygulanmış ve الملائكة/*melekler* lafzı yerine, الملك/el-*melek* olarak tekil gel-

---

1906 Enbiyâ, 21/35
1907 Krş: İbn Âşûr, *Tefsir*,30/331.
1908 Fecr, 89/22.
1909 Âl-i İmrân, 2/119.
1910 Şûrâ, 42 /15.
1911 Furkân, 25/75.
1912 Furkân, 25/74.

miştir. Mana tekile göre değil, çoğula göredir. *Saf-saf* ifadesi buna karinedir. Bu ifade *tekil* için değil *çoğul* için kullanılır.[1913]

(90) BELED SÛRESİ

لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ (1) وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ (2) وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ (3)

"Yo... Yemin ederim bu beldeye, senin serbestçe yaşadığın bu beldeye, anne, baba ve çocuklara..."[1914]

İşkâl: Âyette geçen البلد/*el-beled* lafzının anlamı.

Çözüm: Geçmiş müfessirlerimizin çoğu, البلد /el-*beled* kelimesine *şehir* anlamını vermişler ve bunun da *Mekke*'nin kastedildiğini belirtmişlerdir. Çağdaş araştırmacı *M. Esed* farklı bir yaklaşımda bulunup. Şöyle der: "*Mekke*'nin kutsallığı Kur'an'da defalarca vurgulandığı için bu yorum (*Beled*'in yalnız *Mekke* oluşu) makul görülmemektedir. Ancak âyetlerin devamı ve bu Sûre'nin tümünün genel havası daha geniş ve daha genel bir yoruma imkan vermektedir. Buna göre هذا البلد /*hâze'l beled* sözleri ile *bu insanlık yurdu,* yani yeryüzü kastedilmektedir ki bu ikinci terim birçok dil bilimciye göre *beled*'in aslî anlamlarındandır.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz: İkinci âyetteki انت /*sen* zamiri genel olarak insana raicidir. Tanıklığa çağrılan da onun yaşadığı dünyadır

Soru: *"Anne, baba ve çocuklara..." âyetinde,* anne-baba ve çocuklara neden yemin edilmiştir?

Cevap: Ayette geçen *vâlid* ve *veled*ten kasıt insandır. Zira, yaratıklar içinde, yaratılışı en acayip ve muazzam olanı odur. İnsanın anne batınına intikali, orada geçirdiği merhaleler, doğması, büyümesi, konuşması, akledip ve üzerinde düşünmesi ge-

---

[1913] Şinkitî, *Adva'*, 10/13.
[1914] Beled, 90/1-2.

reken önemli konulardır. Bu nedenle âyet, her şeyden önce insanı kendi yaratılışı üzerinde düşünmeye davet etmiştir.

* * *

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ

"Gerçekten insanı bir sıkıntı içinde yarattık."[1915]

Soru: Yemin ile yeminin cevabı arasındaki ilgi nedir?

Cevap: Allah Teâla Sûre'nin başında insanlık yurduna yemin ederek, insanın sıkıntı içersinde olduğunu belirtmek istemiştir. Bu, Hz. Peygambere bir teselli niteliğindeydi. Zira âyet nazil olunca Resûlullah (s.a.s.) ve arkadaşları çok büyük sıkıntılar içersindeydiler. Allah Teâla yeminle tüm insanların sıkıntı ve zorluk içersinde olduğunu belirmiş oldu. Bu nedenle sıkıntılar insan için vazgeçilmez bir durumdur. O halde Ey Resûlüm! Sen de sabır ve tahammül göster.[1916]

* * *

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ (11) وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ (12) فَكُّ رَقَبَةٍ (13) أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ (14) يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ (15) أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ (16) ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ

"Fakat o (insan) sarp yokuşa göğüs veremedi. Bildin mi nedir o sarp yokuş? Esir bir boyun kurtarmak ya da salgın bir açlık gününde yemek yedirmektir. Yakınlığı olan bir yetime veya toprağa bulanan (hiçbir varlığı olmayan) bir yoksula. Sonra da iman edip sabrı tavsiyeleşen ve merhamet edenlerden olmadı."[1917]

[1915] Beled, 90/4.
[1916] Hicâzî, *et-Tefsîru'l-Vâdıh*, c.3, Cüz 30/s.56.
[1917] Beled, 90/11-17.

İşkâl 1: Âyetlerde imanın amellerden sonra gelmesi.

Çözüm: İmanın salih amellerden sonra zikredilmesi, sırayı belirtmek için değil, imanın önemini vurgulamak içindir: Yani, esirleri kurtarmak, yoksulları yedirmek, iman ile neticelenirse söz konusu ameller yerlerini bulur ve sarp yokuş aşılmış olur. Cömertliğiyle meşhur biri için *"bir de namaz kılsaydı daha güzel olurdu"* ifadesini kullanırız. Bu tertip, namazın cömertlikten sonra geldiğini göstermez. Bilakis onun önemini belirtir. Diğer bir tevile göre de âyetteki sıralama düzeni, hayırlı amellerin imanla neticelenmesinin gerekliliğini belirtmek içindir. İman etmeden yapılan amellerin herhangi bir değeri olmaz.[1918]

İşkâl 2: Âyet, köle azadından bahsetmektedir. Günümüzde bunu nasıl uygularız?

Cevap: Köleler, kamplarda elleri bağlı esirlerden ibaret değildir. O, bütün tutsaklık ve sömürü -sosyal, ekonomik ve politik esaret- biçimlerini kapsar.[1919] Âyette bir şahsiyetin hürriyetinden bahsedilmişken, bir cemaat veya bir milleti her türlü kölelikten kurtarmaya çalışmanın ne kadar büyük sevap getireceği de ortaya çıkar. İnsanın, nefsini dünyaya aşırı bağlamaktan, çıkar, makam, şeytan ve süflî arzulardan kurtarması da hürriyete kavuşma ve kavuşturma kapsamındadır.

Kısacası, insanı cehennem azabından kurtarmaya yönelik her amel, esaretten kurtulma ve onunla mücadele kapsamındadır.[1920] İbadetleri çıkar veya gösteriş için yapan birinde nefis ve çıkara esaret söz konusudur.

[1918] İbn Reyyân, *er-Ravd,* 2/588.
[1919] Esed, *Mesaj,* 3/1274.
[1920] Yazır, *Hak Dini,* 8/5843.

(91) ŞEMS SÛRESİ

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا

"Sonra da ona bozukluğunu ve korunmasını ilham etti."[1921]

Soru 1: Allah Teâla, insanın nefsinde kötülüğü niçin yarattı?

Cevap: Allah, insanı hem iyiliği hem de kötülüğü işleyebilecek özellikte yarattı. İnsan, iradesini istediği yönde kullanabilir. Bu, insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliktir. Allah, kötülükleri yasaklamış; bu gaye için elçiler göndermiş ve kitaplar indirmiştir. Kötülük işleyenlere muhtelif cezalar vaat edilmiş, iyilik işleyenler için mükâfatlar öngörülmüştür. Âyetin siyakında bu duruma dikkat çekilmiş ve kimlerin kurtulup, kimlerin zarar göreceği hatırlatılmıştır. İyiliği tercih etmesi için insana akıl verilmiş, güzeli görüp alması için görme, duyması için de işitme duyusu verilmiştir. *"Onlar körlüğü (dalaleti) hidâyete tercih ettiler."*[1922] *"Onlar hidayet karşılığı sapıklığı satın almışlardı."*[1923] âyetleri, şer ve kötülüğün insan tarafından tercih edildiğini belirtmektedir.

Kısacası, âyet insanın hem hayrı hem de şerri tercih edebilecek kabiliyette yaratılmış olduğunu belirtmektedir.[1924]

Soru 2: Âyette فجور/*bozukluk* lafzının, تقوى/*takva* lafzından önce gelmesi.

Cevap: فجور/*bozukluk* lafzı iki nedenden dolayı öne geçmiştir. **1-** Kötülüğe davet eden âmillerin iyiliğe davet edenlerden daha çok olduğuna işaret etmek, **2-** Âyet fasılalarındaki uyumu sağlamak.[1925]

* * *

[1921] Şems, 91/8.
[1922] Fussilet, 41/17.
[1923] Bakara, 2/6.
[1924] Şinkitî, *Adva'*, 10/222.
[1925] Cemal. Ahmed, *Kitabün Uhkimet*, 1/248.

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوَّاهَا

"Fakat onu yalanladılar, da onu (deveyi) kestiler. Rableri de günahlarını başlarına geçiriverdi."[1926]

İşkâl: Âyette, *deve*nin birçok kişi tarafından kesildiği belirtilmişken, *"Arkadaşlarını çağırdılar. O da kılıcını kaptı ve deveyi kesti."*[1927] âyetinde '*deve*'nin bir kişi tarafından kesildiği belirtilmiştir.

Çözüm: *Semûd* kavmine gönderilen *Salih* (a.s.), *deve*ye zarar vermemeleri konusunda kendilerini ikaz etti. Ona herhangi bir kötülük yapmamalarını, yem ve suyuna dikkat etmelerini, aksi halde azaba duçâr olacaklarını defalarca belirtti. Buna rağmen *Salih* (a.s.)'ı yalanladılar. En azgınları *deve*'yi kesti. Kesen bir kişi idi. Ancak ona imkan veren yalnız kendisi değil, hepsiydi. Onu engelleyebilirlerdi. Aksine, azgının yaptığı çirkin eylemi tasvip ettiler. Bundan dolayı eylemin tek kişi tarafından değil, hepsi tarafından işlendiği kabul edildi. Cezayı da sadece işleyen değil, hepsi çekti ve birlikte helâk oldular.[1928] *"Öyle bir fitneden sakının ki içinizden yalnız zulmedenlere dokunmakla kalmaz."*[1929]

(92) LEYL SÛRESİ

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى (1) وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى

"And olsun ki bürüyen geceye, ağardığı zaman gündüze."[1930]

İşkâl: Bu Sûre'de *gece, gündüz*den önce zikredildiği halde, *"Onu açıp ortaya çıkardığında gündüze, onu sardığında geceye*

1926 Şems, 91/14.
1927 Kamer, 54/29.
1928 Kutub, Seyyid, *Fizilâl*, 6/3919; Mağniyye, *el-Kâşif*, 6/572.
1929 Enfâl, 8/24.
1930 Leyl, 92/1-2.

yemin olsun."[1931] âyetlerinin geçtiği *Şems* Sûresinde *gündüz*ün *gece*den önce gelmesi.

Çözüm: Geceye yeminle başlayan *Leyl Sûresi*, *Şems Süresi*nden önce nazil olmuştur. O sırada henüz inkâr atmosferi tamamıyla çözülüp dağılmamış ve İslâm nûru halen her tarafa yayılmamıştı. Dünya, gece karanlığını andırıyordu. Müminlerin sayısı da az idi. Bu nedenle o sırada nazil olan *Sûre* geceye yemin ile başladı. *Şems Sûresi* nazil olurken, İslâm nûru dünyayı kaplamıştı. Bu nedenle gündüze yemin öne çıktı.[1932]

* * *

إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى

"(Yemin olsun ki) sizin gayret ve çalışmalarınız çeşitlidir."[1933]

Soru: İnsanlarının çalışma ve gayretlerinin farklı oluşu bilinen bir durumdur. Yeminle vurgulanmasının hikmeti nedir?

Cevap: İnsanlarının çalışma ve gayretleri görünürde bilinen bir konu ise de, amellerin değişik olmasından doğan neticelerin tekidi gerekir. İyilik yapan kişilerin iyilikle, kötülük yapanların da kötülükle karşılaşacakları herkesçe açık olan bir konu değildir.[1934] İnsanların değişik gayretlere sahip olup, değişik kabiliyetlerde bulunmaları ilahî kudretin bir göstergesidir.

* * *

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى

"Kesinlikle doğru yolu göstermek bize aittir."[1935]

1931 Şems, 91/3-4.
1932 İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/378.
1933 Leyl, 92/4.
1934 İbn Reyyân, *er-Ravd*, 7/574.
1935 Leyl, 92/12.

İşkâl: Âyette hidâyetin Allah'a ait olduğu belirtilmişken, *"Allah fasıklar topluluğunu hidâyete erdirmez."*[1936] *"Allah zalimler topluluğunu hidâyet erdirmez."*[1937] *"Allah inkârcı bir topluluğu nasıl hidâyete erdirsin."*[1938] benzeri âyetlerde de Allah'ın bazı insanları hidâyete erdirmediği belirtilmektedir.

Cevap: İlk âyette Allah Teâla, insanların sapmamaları için, kendilerine hidâyet yolunu gösterdiğini belirtmiştir. O yola koyulmak hidâyettir. Ancak insan iradesini hidâyet için kullanmasa, Allah ikrâh ve cebren kimseyi hidâyete erdirmez. Âyetlerde geçtiği gibi iradeleriyle zulüm, isyan ve küfrü tercih edenleri, Allah iradeleriyle baş başa bırakır.[1939]

(93) DUHÂ SÛRESİ

وَالضُّحَى (1) وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى (2) مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى

"And olsun kuşluk vaktine ve dindiği zaman o geceye ki Rabbin sana veda etmedi ve darılmadı."[1940]

İşkâl: Allah Teâla'nın, Hz. Peygamber'e veda edip etmemesi.

Cevap: Sûre'nin nüzul sebebi hakkında Hz. Peygamber ve risâletiyle ilgili birçok yersiz yorum ve asılsız rivayetler nakledilmiştir. Birçok müfessir, vahyin peygamberimizden bir müddet kesildiğini, ancak daha sonra tekrar başladığını belirtmiştir. Hz. Peygamber'in, kendisine vahiy gelmediği için yüksek yerlere çıkıp intihar etme girişimi de bu iddialar arasındadır. Çağdaş tarihçi ve düşünür *Muhammed Sadık Arcûn*'un da belirttiği gibi, söz konusu rivayet ve görüşler asılsız olup ilmî değerleri

---

1936 Mâide, 4/108.
1937 Saff, 61/7.
1938 Âl-i İmrân, 3/86.
1939 Şinkitî, *Adva'*, 10/223.
1940 Duhâ, 93/1-3.

yoktur. Zira bu tür psikolojik durumların insanlar tarafından bilinmesine imkan yoktur.[1941] *Muhammed Abduh* da buna yakın bir yorum getirmektedir. Ona göre Sûre'de vahyin kesildiğine veya Hz. Peygamber'in bir süre vahiyden uzak ve şaşkın kaldığına işaret eden bir durum yoktur. Müşrikler vahyin kesildiğini nasıl ve nereden bildiler? Resûlullah vahiyle entegre olduğundan, kısa bir süre için de olsa, vahiy gelmeyince bu durum halinden bilinirdi.[1942]

* * *

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى

"Sen yol bilmez iken (doğru) yola koymadık mı?"[1943]

İşkâl: Hz. Peygamber hakkında ضال */şaşkın, yol bilmez* ifadesinin kullanılması.

Cevap: Âyette geçen ضال*/şaşkın* kelimesinin birçok anlamı vardır.Yolunu şaşıran, habersiz ve gaflette olan,unutan anlamları bu cümledendir.[1944] ضال*/şaşkın, yol bilmez* ifadesinin âyetteki anlamı ise, vahiy ve dini konulardan habersiz demektir. *"Kadınlardan biri unutunca diğeri hatırlatsın."*[1945] *"Rabbim şaşmaz ve unutmaz."*[1946] *"Vallahi sen eski şaşkınlığında devam ediyorsun."*[1947] *"İşte sana böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Sen Kitap nedir iman nedir bilmîyordun."*[1948] *"Doğrusu senin bundan önce hiç haberin yoktu."*[1949] *"Allah sana bilmediklerini öğretti."*[1950] âyetlerinde geçtiği gibi, "ضال" kelimesi

---

1941 Bkz: Arcûn, Muhammed Sadık, *Muhammedûn Resûlullah*, c.1 s.400.
1942 Bkz: Abduh, *Tefsiru Cüzi' Amme*, s,125.
1943 Duhâ, 93/7.
1944 Râğib, *el-Müfredât*, s.510; İbn Manzur, *Lisan*, 8/789
1945 Bakara, 2/282.
1946 Tâ-Hâ, 20/52.
1947 Yûsuf, 12/95.
1948 Şûrâ, 42/52.
1949 Yûsuf, 12/3.
1950 Nisâ, 4/113.

Peygamberimizin risâletten önceki durumunu hatırlatmaktadır. Âyet, Hz. Peygamber'in risâletten önce *vahiy, iman, kitap* ve *din* konularından habersiz olduğunu, kendisine risâletin gelmesiyle eski durumunun değiştiği belirtilmiştir.[1951] Kendisine vahiy gelmeseydi eski durumu devam edecekti. Vahiy, Hz. Peygamberin hayatını değiştirdiği gibi, her insanın hayatını da değiştirebilir.

Kısacası, ayette geçen "ضال/*dall* kelimesi, 'hakkın zıttı', yani 'bâtıl' anlamında kullanılmamıştır. Hz. Peygamber ömürlerinin hiçbir aşamasında batılda kalmamıştır. Âyet, Hz. Peygamberin risâletten önce şirk ve inkâr ehlinin durumundan sıkıldığını, endişe duyduğunu, bu nedenle hayret içinde bulunduğunu, ancak vahiyle söz konusu durumların kalktığını belirtmiştir.

(94) İNŞİRÂH SÛRESİ

وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ (2) الَّذِي أَنقَضَ ظَهْرَكَ

"Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?"[1952]

İşkâl: Âyette geçen وزر/*vizr*'in ne anlama geldiği.

Cevap: وزر/*Vizr,* yük ağırlık, sorumluluk ve günah anlamlarına gelir.[1953] Günaha "*vizr*" denilmesi insana bir yük ve sorumluluk yüklediğinden dolayıdır. Âyetteki anlamı ise, Hz. Peygamber'in risâletten önce cahili ve şirk toplumunun fıtrata uymayan adet ve hareketlerinden duymuş olduğu sıkıntı ve rahatsızlık anlamındadır. Allah Teâla kendisine vahiy indirmekle sıkıntılarını kaldırmış oldu.[1954]

1951 Bkz: Şinkitî, *Adva'*, 10/224.
1952 İnşirâh, 94/2-3.
1953 Râğib, *el-Müfredât*, s.876.
1954 İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/410.

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (5) إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

"Demek ki zorlukla beraber bir kolaylık var. Evet o zorlukla beraber bir kolaylık var."[1955]

Sual 1: *"Zorlukla beraber bir kolaylık var."* âyetinin iki defa tekrar edilişinin hikmeti nedir?

Cevap: Her zorlukla beraber kolaylık vardır. Sıkıntılardan sonra ferahlık gelir, gerçeğini işlemek içindir. Zira sıkıntıların geçici olma özelliğini herkes fark edememektedir. Bu önemli gerçeğin tekrarla vurgulanması gerekmektedir.[1956] Sûre, Resûlullah ve arkadaşlarının Mekke Dönemi sıkıntılarına bir teselli mahiyetindeydi. Âyet, karşılaştıkları durumun geçici olduğunu tekrarlayarak te'kid etmiştir.

Soru 2: Bazı insanlarda zorluk ve sıkıntıların ölüme kadar devam etmesi, âyetin mefhumuna muhalif değil midir?

Cevap: Kesinlikle hayır. Zira âyet genel bir kaide getirmiştir. Her genel kaide ile beraber istisnai durumlar muhakkaktır. Tüm dünya hayatının zorluk ve sıkıntı ile geçtiğini düşünsek bile, onun akabinde ahiret saadetinin salih insanları beklediğini unutmamak gerek. Âyet, zorluklara karşı sabır ve sebat göstermeye davet etmekte ve nefisleri bu konuda terbiye etmektedir.[1957]

(95) TİN SÛRESİ

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ

"And olsun, incire, zeytine."[1958]

[1955] İnşirâh, 94/5-6.
[1956] Mağniyye, *el-Kâşif*, 7/551.
[1957] Bkz: Mağniyye, *el-Kâşif*, 7/582
[1958] Tin, 95/1.

İşkâl: Âyette geçen التين/et-*Tin* ve الزيتون *ez-Zeytûn*'e yemin edilmesi.

Çözüm: Meşhur görüşe göre âyette geçen "*et-Tin*" ve "*ez-Zeytûn*" malum yiyeceklerdir.[1959] Diğer bir görüşe göre de, *Ortadoğu*'da zeytin ve incirin çok yetiştiği iki bölgenin isimleridir.[1960] Bu görüşün daha isabetli olacağını tahmin ediyoruz. Zira Sûre, çok önemli hadiselerin geliştiği mübarek yerlere yemini konu etmiştir. Yemin edilen *Suriye, Filistin, Tur-i Sina dağı* ve *Mekke*, her zaman önemlerini devam ettirmişler, gerek ekonomik gerek de jeopolitik olarak dünya gündeminde kalmışlardır. Anılan yerler birçok peygamberin mücadele merkezi olmuştur. Bu nedenle dünyanın en yaygın ve etkili üç dini; İslâm, Hıristiyanlık ve Yahûdilik için de mukaddes bölgeler sayılmıştır. Yer altı ve yer üstü zenginliklerin deposu konumunda bulunmaları, devamlı olarak emperyalist güçlerin iştahını kabartmış ve onları bölgede hakimiyeti kurmaya yönlendirmiştir. Bu nedenle mücadele, savaş ve başkaldırının odak noktası olmuştur.

Bölgenin bu önemi göz önünde bulundurulsa, kendilerine neden yemin edildiği ortaya çıkacaktır. Zira Kur'an'da bir yer veya eşyaya yemin edilmesinin en önemli hikmeti, yemin edilen yer veya eşyanın değer ve öneminin belirtilmesidir. İkinci ve üçüncü âyetlerde de mübarek iki yere yemin edilmesi, yemin edilenlerin yiyecek olarak kullanılan *zeytin* ve *incir* olmayıp, yer isimleri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konuda *Muhammed Esed* şunları der: *İncir* ve *Zeytin* bu anlam akışı içinde bu ağaçların çokça bulunduğu toprakların yani *Akdeniz*'in doğusuna sınır olan ülkeleri özellikle *Filistin* ve *Suriye*'yi sembolize etmektedir. Kur'an'da zikredilen *Hz. İbrahim*'in soyundan peygamberlerin çoğu bu topraklarda yaşayıp bu topraklarda tebliğde bulunduklarından bu iki ağaç cinsi, son İbrani peygamber

---

[1959] Taberî, *Tefsir*, 15/301.
[1960] Râzî, *Tefsir*, 11/211.

Hz. İsa'da doruğa erişen Allah'tan vahiy alan bu insanlar zincirinin dile getirdiği dinî öğretilerin sembolü olarak kabul edebilirler. Öte yandan *Sina dağı* ise *Hz. Mûsâ*'nın peygamberliğini özellikle vurgulamaktadır. Çünkü Muhammed (a.s.)dan önce onun nübüvvetine kadar geçerli olan ve esasları itibariyle *Hz. İsa*'yı da bağlamış bulunan dinî kurallar *Sina* çölündeki bir dağda *Hz. Mûsâ*'ya vahyedilmişti. Son olarak *bu güvenilir topraklar* ifadesi kesin olarak (2/126)dan açıkça anlaşılacağı gibi, son peygamber Hz. Muhammed'in doğduğu ve ilahî çağrıyı aldığı yer olan *Mekke*'yi gösterir. Böylece 1-3 âyetler *Hz. Mûsâ, Hz. İsa* ve *Hz. Muhammed*'in şahıslarında temsil edilen tevhid dininin üç tarihî safhasında geçerli öğretilerin (sahih öğretilerin) gerisindeki temel ahlakî aynılığa dikkatimizi çekmektedir[1961].

Soru: Allah Teâla dışındaki şeylere yemin etmek yasaklandığı hâlde, Kur'an'da Allah dışında birtakım şeylere yemin edilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Bu konuda İmam *Suyutî* şunları der:

1- Yemin edilen şeylerden önce, *Rab* lafzı hazf edilmiştir. Âyet, *Tin ve Zeytin'in Rabbine* yemin olsun tevilindedir. **2-** Kur'an'ın indiği Arap toplumu katında yemin edilen şeylerin önemi vardı. Kur'an bu geleneği korudu. **3-** Yemin eden, yemin ettiği şeye bir kutsiyet ve üstünlük izafe ettiği için yemin eder. Oysa Allah Teâla için yemin edilen şeylerden kendi zatına herhangi bir zarar veya yararın geleceği düşünülemez.[1962] İnsanlar için durum değişir. Yemin ettiği şeyden fayda veya zarar geleceğini düşünebileceği için Allah'ın zat ve sıfatları dışındaki eşyaya yapılan yemin şirkin tezahürü olarak nitelenmiştir ki en önemli neden bu olsa gerek.[1963]

[1961] Esed, *Mesaj*, 3/1283.
[1962] Suyutî, *el-İtkân*, 2/371.
[1963] Tirmizî, Nezir, 9; İbn Mace, Keffaret. 8; Ebu Davut, Talak, 7.

(96) ALAK SÛRESİ

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

" Yaratan Rabbinin adına oku."[1964]

Soru:1 Kur'an'ın *oku* emriyle başlamasının hikmeti nedir?

Cevap: Kur'an'da yüzlerce emir olduğu hâlde, *oku* emri hepsinden önce nazil olmuştur. "*Cihad et*", "*namaz kıl*", "*Allah'ı an*", "*tebliğ et*", "*ibadet et*", vs. emirlerle başlaması mümkün iken, Kur'an'ın *oku* emriyle başlaması büyük önem taşımaktadır. Tüm emir ve yasakların, *ilim* ile beraber yerine getirilmeleri gerek. Her ibadet için önceden bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Okumadan, öğrenmeden girişilecek bir ibadet veya hareketin yarardan çok zarar getireceği muhakkaktır. Beşinci Raşid Halife *Ömer b. Abdulaziz*'den aynı mealde bir söz nakledilir. Şöyle der: "İlimsiz yapılan bir hizmetin zararı, yararından çok olur."[1965]

Kur'an'da, Allah'ı birleme ve imandan önce اعلم *bil* emrinin getirilmesi de aynı anlamı ifade eder. *"Bil ki Ondan başka ilah yoktur."*[1966] Çağdaş âlim *Ebul Hasan Ali Hasanî en-Nedvî* ilk âyetin *oku* olarak inişini şöyle izah eder: Bu emir, ümmî bir peygamber Hz.Muhammed (a.s.)'in risâleti ve insanlık tarihi için yeni bir çağın başlangıcı demektir. Bu din (İslâm) her şeyi ile ilim üzerine kaim olacak. Din ve ilim hep beraber olacak, biri diğerinden asla ayrılmayacaktır.[1967]

Hz. Peygamber'e nazil olan ilk beş âyette *oku* emrinin iki defa tekrarlanması ve ilmin en önemli vasıtası *kalem*e yemin edilmesi, ilim ve kalem olmadan hiçbir hedefe ulaşılamayaca-

---

1964 Alak, 96/1.
1965 İbn Cevzî, *Siretu Ömer b. Abdulaziz*, 180.
1966 Muhammed, 47/10.
1967 Nedvî. Ebul Hasan, Ali Hasenî en-Nedvî, *el-İslâm Eserûhû Alal'l Hadareti ve Fadlulu Ale'l-İnsaniyyeti* ,s.82.

ğını gösterir. *Katade*, işlenen her günahın cehaletten kaynakladığı konusunda Ashabın bir icmasından bahsetmiştir.[1968]

Soru:2 Hz. Peygamber, okuma yazma bilmediği halde *oku* emrine muhatap olması güç getirilemeyen birşeyin yapılmasını isteme anlamına gelmez mi?

Cevap: Âyette geçen *emir*, *teklifî* yani *namaz kıl* kabilinden sorumluluğu gerektirecek bir emir olmayıp, *tekvinî* yani Allah'ın *ol* emriyle hemen meydana gelen bir emir türüdür. "Ey Peygamber! Okuma yazma bilmiyorsan da Allah'ın emriyle şimdi okuyabileceksin. Ey Muhammed okumasını bilmiyorsan, tahsil görmemiş ve eğitilmemiş isen de gökleri ve yeri yaratan Rabbin seni okumaya muktedir kılacaktır."[1969]

Soru 3: Neden o*ku* emri *Rab*'tan önce gelmiştir?

Cevap: Rabbimizi tanımanın yolu ilim ve okumaktan geçer. Okumadan *Rab* bilinmez.

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ

"İnsanı bir alaktan yarattı."[1970]

İşkâl: Âyette geçen علق*/alak* sözcüğünün anlamı.

Cevap: Kur'an'ın insanın علق*/alak*tan yani yumurta hücresinden yaratılmasını haber vermesi, onun ilmî mucizelerindendir. Yaşamış oldukları zamanın kültüründen etkilenerek geçmiş müfessirlerin çoğu, علق*/alak* lafzını yumurta hücresiyle değil, *kan pıhtısı* olarak tefsir etmiştir.[1971] Ancak son bilimsel çalışmalar, insanın anne batınındaki teşekkül devreleri arasında böyle bir devrenin olmadığını ortaya koymuştur. Âyette geçen علق */alak/yumurta hücresi*, rahme yapışıp asıldığı için *çengel* anlamına gelen علق*/alâk* kelimesiyle ifade edilmiştir.[1972]

[1968] Kardâvî, Yûsuf, *el-Aklu ve'l İlmu Fi'l- Kur'an*, s.135.
[1969] Abduh, *Tesiru Cuzi Amme*, s.143.
[1970] Alak, 96/2.
[1971] Bkz: Rağib, *el-Müfredât*, s.679; İbn Atiyye, *el-Muharrer*, 5/502; Alûsî, *Tefsir*, 30/180 Tabatabaî, el-*Mizân*, 20/323.
[1972] Bkz: İbn Manzûr, *Lisân*,9/361, Esed, Mesaj, 3/1287

Çağdaş araştırmacı *Maurice Bucella* da buna yakın bir mütalaada bulunur: "Döllenmiş yumurta adeta tohumun kökleriyle toprağa yapıştığı gibi rahmin cidarlarına yapışır, derinlere doğru kök salarak gerekli gelişimi sağlar. Kur'an diliyle bunun adı artık *nutfe* değil, *alâka*dır. *Alâk,* asılıp tutulan şey anlamına gelmektedir. *Alâka*nın bu özelliği başka bir deyimle Kur'an'ın bu kapalılığı günümüz ilim erbabı tarafından farkedilmiştir."[1973]

Kısacası, alâka kan pıhtısı anlamına geldiği gibi, *yumurta hücresi* anlamına da gelmektedir.

(97) KADR SÛRESİ

إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

"Doğrusu biz onu (Kur'an'ı) kadir gecesinde indirdik."[1974]

İşkâl: Kur'an'ın nüzulü (23) yıl devam ettiği halde, "*Kadir gecesinde indirdik."* denilmesi.

Cevap: Kur'an, Kadir gecesinde inmeye başlamıştır. *"O, Ramazan ayı ki insanları irşad için hak ile bâtılı ayırt eden hidâyet rehberi ve deliller halinde bulunan Kur'an onda indi."*[1975] âyetinden, *"Kadir gecesi"*nin Ramazan ayında olduğunu öğreniyoruz. *"Sana vahiy tamamlanmadan önce Kur'an'ı okumakta acele etme."*[1976] *"Biz onu okuduğumuz zaman okumasını takip et."*[1977] *"Onlara Kur'an okunduğu zaman secde etmezler."*[1978] âyetlerinde olduğu gibi, bir *âyet* için de *Kur'an* tabiri kullanılmıştır.[1979]

Soru: Kadir gecesinin tayin edilmemesinin hikmeti nedir?

1973 Bucaille Muarica, Kur'an ve Bilim, s.301.
1974 Kadir, 97/1.
1975 Bakara, 2/185.
1976 Tâ-Hâ, 20/114.
1977 Kıyame, 74/18.
1978 İnşikâk, 84/21.
1979 Bkz: Abduh, *Tefsiru Cüzi Amme*, s.148-149; Bedran, *Cevâhir*, s.502.

Cevap: Allah Teâla, kullarının fazla ibadet etmelerini ve tüm ramazan gecelerini Kadir Gecesi gibi değerlendirmelerini istemiştir. Keza, Allah rızasının hangi ibadette olduğu, gazabının hangi günahta bulunduğu, evliyasının kimler olduğu, hangi duanın kabul edildiği, İsm-i A'zam, Salat-ı Vustâ,[1980] tövbenin kabulü, cuma günündeki icabet saati, ölüm anı da gizli tutulmuştur ki kullar daha çok cehd ve ibadet etsinler, zamanlarını ibadetle değerlendirip, günahlardan sakınsınlar.[1981]

Kur'an'ın bir defada *Levh-i Mahfuz*'dan en yakın sema veya *Beyt'l İzze*'ye indiğiyle ilgili herhangi bir âyet veya sahih hadise sahip değiliz. Gaybî konularda iki kaynak dışındaki deliller yeterli sayılmaz.[1982]

(98) BEYYİNE SÛRESİ

لَمْ يَكُنْ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنفَكِّينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمْ الْبَيِّنَةُ

"Kitap verilmiş olanlardan ve müşriklerden o küfre düşenler, kendilerine apaçık delil gelinceye kadar ayrılacak değillerdir."[1983]

İşkâl: *Razî, Vâhidî*'den bu âyetin tertip ve tefsir yönünden Kur'an'ın en müşkül âyetlerinden birisi olduğunu nakleder.[1984] Âyet, müşrik ve Kitap Ehli'nin içinde bulundukları durumdan vazgeçmelerini, Hz. Peygamber'in gelişine bağlamıştır. Âyette geçen -حتى/*hatta* harfi, Peygamber'in gelmesiyle onların küfürlerinden vazgeçmiş olmalarını gerektirir. Oysa *"Böyle iken o ki-*

1980 *Salat-ı Vustâ*'nın *ikindi* namazı olduğu sahih hadislerle belirtilmiştir. Bkz: Buhari, *cihad*, 98; Müslim, *mesâcid*, 202; Nesai, *mevâkit*, 55; Tirmizî, *salat*, 12; Ebu Davud, *salat*, 28..

1981 Râzî, *Tefsir*, 11/229; İbn Reyyân, *er-Ravd*, 2/608-609.

1982 Bkz, Rıza,*Menâr*, 2/162.

1983 Beyyine, 98/1.

1984 Bkz: Râzî, *Tefsir*, 11/237

tap verilmiş olanlar ancak kendilerine apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler."[1985] âyeti, Peygamber'in gelmesiyle küfürlerinden vazgeçmedikleri, aksine küfürlerini artırdıklarını belirtmektedir.

Çözüm: Âyet, inat neticesi iman etmeyen müşrik ve Ehl-i Kitab'ı yeren delillerdendir. Keza, içinde bulundukları şirk ve nifaktan dönmediklerini, bilakis kendilerine Peygamber geldiği halde iman etmediklerini, dolayısıyla kıyamette "*Bize peygamber gelmediği için iman etmedik.*" mazeretini ortaya koyamayacaklarını bildirir. Âyet, kendilerini yererek şu hatırlatmada bulunmak istemiştir: "*Sizler bize deliller gelmeden inanmayız diyordunuz. Size delil geldiği halde yine inkâr ve şirke devam ediyorsunuz.*

"Diğer birçok âyet de bu durumlarını belirtmektedir." *Yahut 'eğer bize kitap indirilmiş olsaydı herhalde onlardan daha çok muvaffak olurduk' demeyesiniz diye işte size Rabbinizden apaçık bir delil, hidâyet ve rahmet geldi."*[1986] *"Allah bir kavmi hidâyete erdirdikten sonra nelerden sakınacaklarını kendilerine açıklamadıkça onları sapıklığa düşürme ihtimali yoktur."*[1987] *"Allah bize ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere iman etmememizi emretti."*[1988] âyetleri, onların vazgeçmediklerini, aksine deliller geldiği halde iman etmediklerini gösterir."[1989] *İbn Teymiyye* de منفكين/*münfekkine* kelimesi için, şunları der: Kendilerine Hz. Peygamber tarafından doğru yol gösterildikten sonra, ona tabi olmayı bilinçli olarak reddetmedikleri müddetçe terk edilmezler. Yani Allah tarafından mahkûm edilmezler demiştir.[1990]

Kısacası; müşrik ve inkâr edenler, kendilerine peygamber gelince içinde bulundukları durumdan ayrılmaları gerekirdi.

[1985] Beyyine, 98/4.
[1986] En'âm, 6/157.
[1987] Tevbe, 9/115.
[1988] Âl-i İmrân, 3/183.
[1989] Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/471-4772.
[1990] Bkz: İbn Teymiyye, *et-Tefsiru'l-Kebir*, 7/16.

Ancak ayrılmayıp inkâr ve isyanda kalmaya devam ettiler.

İşkâl:2 Ehl-i Kitap hakkında *"Yahûdiler 'Uzeyr Allah'ın oğludur' dediler. Hıristiyanlar da 'Mesih Allah'ın oğludur' dediler"*[1991] denildiği halde âyetin onları müşriklerden ayrı zikretmesi.

Çözüm: Bu konuda *Mevdûdî* şunları der: Ehl-i Kitap'tan kasıt, önceki peygamberlerin getirdiği ne kadar tahrif olsa da ellerinde bulunan ve ona inandıkları herhangi bir kitaba sahip olanlardır. Müşriklerden kasıt da hiçbir peygambere inanmayan hiçbir kitabı bulunmayan kimselerdir.

Kur'an-ı Kerimde Ehl-i Kitab'ın şirki pekçok yerde zikredilmiştir. *"Allah üçün üçüncüsüdür diyenler elbette kâfir olmuşlardır."*[1992] *"Yahudiler: 'Uzeyr, Allah'ın oğludur.' dediler. Hıristiyanlar da: 'Mesih (İsa) Allah'ın oğludur.' dediler. Bu onların ağızlarıyla (geveledikleri cahilce) sözleridir ki, daha evvel küfredenlerin sözlerini taklit ediyorlar. Allah kahretsin onları! (Haktan bâtıla) nasıl da döndürüyorlar. Onlar Allah'ı bırakıp bilginlerini, rahiplerini, Meryem'in oğlu Mesih'i ilahlar edindiler. Halbuki ancak bir olan Allah'a ibadet etmelerinden başkasıyla emrolunmamışlardır. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O, bunların şirk koştukları her şeyden münezzehtir.*[1993]

Buna rağmen onlar *Ehl-i Kitap* olarak zikredilmiş ya da onlara *Kitap verilenler* denilmiştir. Çünkü onların dini tevhit diniydi. Ama aynı zamanda şirke de bulaşmışlardır. Bunun tersine *Ehl-i Kitap* olmayanlar için ıstılah olarak *müşrikler* kelimesi kullanılmıştır. Çünkü onların dini şirk diniydi. *Ehl-i Kitab*'ın kestikleri Müslümanlar için helaldir. Onların kadınlarıyla evlenmek de caizdir.[1994] *"Ama aynı zamanda şirke düşmüşlerdir"* ifadesiyle *"Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını ve rahiplerini bir de Meryem oğlu Mesih'i Rabler edindiler. Oysa ki hepsi ancak*

[1991] Tevbe, 9/30.
[1992] Mâide, 5/73.
[1993] Tevbe, 9/30/31.
[1994] Krş: Mevdûdî, *Tefhim*, 7/191.

bir ilaha ibadet etmekle emrolunmuşlardı ki ondan başka hiçbir ilah yoktur. O onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir."[1995] âyeti de Ehl-i Kitab'ın şirke düştüğünü belirtmektedir.

Netice olarak; Ehl-i Kitap, Allah'a Peygamber'e ve ahirete inanmakla beraber, şirkten kurtulamamışlardır. Müşriklerde ise, Allah, risâlet ve ahiret gününe iman söz konusu değildir. Ehl-i Kitap'ta şirkle karışık bir inanç olduğundan, onların kızlarıyla evlenme ve kestiklerinin yenmesine müsaade edilmiştir. Müşriklerde ise bâtıl da olsa herhangi bir inanç söz konusu olmadığından *Ehl-i Kitap*tan farklı değerlendirilmişlerdir.

* * *

رَسُولٌ مِنَ اللّٰهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُطَهَّرَةً

"Allah'tan bir Peygamber tertemiz sahifeler okur."[1996]

İşkâl: Hz. Peygamber *ümmî* olduğu halde kendisine *okur* fiilinin nispet edilmesi.

Çözüm: Âyette geçen *okur*'dan gaye, Kur'an'ı Allah'tan geldiği gibi alması, muhafaza etmesi ve aktarmasıdır.[1997]

(99) ZİLZÂL SÛRESİ

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (7) وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

"Her kim zerre kadar bir hayır işlerse onu görecek ve her kim zerre kadar kötülük işlerse onu görecektir"[1998]

[1995] Tevbe, 9/31.
[1996] Beyyine, 98/2.
[1997] Abduh, *Tefsiru Cuz'i Amme*, s.155.
[1998] Zilzâl, 99/7.

Soru: Âyette *her kim* ifadesi kullanılmıştır. Buna göre gayrimüslim de yapmış oldukları hayırlı faaliyetlerin karşılığını görecekler midir?

Cevap: İnkârın tüm amelleri boşuna çıkarıp çıkarmadığı konusu ihtilaf konusu olmuştur. Özellikle Yahudi ve Hıristiyanlar, âyeti istismar ederek kendi amellerinin de Allah katında geçerli olacağını iddia ederler. Mallarını okul, yol, köprü vs. yapımında kullandıklarını söylerler. Zikir edip namaz kıldıklarını iddia ederler.[1999] Allah Teâla, inkarcıların iyi faaliyetlerinin karşılığını bu dünyada, rızk, sağlık ve uzun ömür vs. olarak verir.[2000] Münkirler, iman etmedikleri için kesin olarak cehenneme girecekler. Ancak, bazı iyi amellerinden dolayı cezalarının hafifletilmesi söz konusudur. Cehennemin ceza ve tabakaları bir değildir. Eğer hayırlı faaliyetlerin yararı olmasaydı, tüm inkârcıların aynı cezayı görmeleri gerekecekti. Münafıkların cehennemin en alt tabakasında olacakları,[2001] *Firvan* ve Hanedânı'nın en şiddetli azaba maruz kalacakları bildirilmiştir.[2002] *Muhammed Abduh*, hayırlı faaliyetlerin karşılığını görme konusunda müslim, gayrimüslim ayırımını yapmadan şunları der: Kim zerre kadar hayır yaparsa karşılığını görecektir. Bunda Müslim ve gayrimüslim ayırımı söz konusu değildir. Ancak gayrimüslimler iman etmediklerinden, yaptıkları hayırlı faaliyetler cezalarını hafifletse de cehennemden çıkmalarını sağlamaz. *"Biz ise kıyamet günü için adil teraziler koyarız. Hiç kimseye zerre kadar zulmedilmez. Bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa onu getirir koruz."*[2003] âyeti, müslim, gayrimüslim ayırımını yapmadan herkesin hardal tanesi kadar da olsa yaptığının karşılığını göreceğini belirtmiştir. *Hatem-i Taî*'nin cömertliğinden, *Ebu Leheb*'in de Hz. Peygamber'in viladetine sevindiğinden dolayı

1999 Halidî, *Tasvibât*, s.150.
2000 Hâlidî, s.150.
2001 Nisâ, 4/145.
2002 Ğafir, 40/46.
2003 Enbiya, 21/47.

azaplarının hafifletileceği belirtilmiştir. Ehl-i küfrün yaptıkları hayırlı faaliyetlerden yararlanmayacakları ve azaplarının hafifletilmeyeceği konusunda söz konusu edilen icmanın aslı yoktur. Bağnazlar, birçok yerde icmayı İslâm dinin birçok gerçeğini katletmek için kalkan olarak kullanırlar.[2004] Bazı müfessirler de iki âyette geçen "görecekler" fiillerinin zahiri anlamını alarak, âyetlerde kastedilenin mükâfat veya ceza olmayıp, bir görüntü ve teşhirden ibaret olduğunu belirtmişlerdir. Yani insanın yapmış olduğu, küçük-büyük her şey kendisine gösterilip gözleri önüne teşhir edilecek ve sonra da ameline göre muamele görecektir.[2005]

Hulasa, cennete girmek için iman şarttır. Zerre kadar iyilik edenlerin yaptıkları boşa gitmeyecek, cezalarının hafiflemesine neden olacaktır.

(100) ÂDİYÂT SÛRESİ

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا (1) فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا

"Nefes nefese taarruz edenlere (tetik vs. basıp) ateş saçanlara..."[2006]

Soru: "Koşarak veya taarruz ederek ateş saçanlardan" kasıt nedir?

Cevap: Âyette geçen العاديات/*el-âdiyât,* "koşanlar, hücum ve taarruz edenler" anlamındadır. Bunu at veya develere özgü kılmak, Kur'an'ın her zaman ve mekana hitap etme özelliğiyle bağdaşmaz. Her müfessir kendi zamanın şartlarını göz önünde bulundurarak Kur'an'ı tefsir etmeye çalışmıştır. Nükleer ve

---

[2004] Abduh, *Tefsiru Cüzi' Amme,* s.163.
[2005] Krş: Âlûsî, *Tefsir,* 30/212.
[2006] Âdiyât, 100/1-2.

kimyasal silahların kullanıldığı bir dönemde âyetleri savaşta kullanılacak at veya develere hasretmek, Kur'an'ın evrenselliğiyle bağdaşmaz. *At* ve *deve* geçmişte en gözde savaş malzemeleriydi. Günümüzde atom ve kimyasal silahlara karşı at ve develerle çıkmak ne derece isabetli olur? Kur'an, savaş malzemesinde en belirgin özelliğin *caydırıcılık* veya *düşmanı korkutma* olduğuna dikkat çekmiştir.[2007] Günümüz şartlarında deve veya atlarla düşmanların caydırılamayacağı muhakkaktır.

İkinci âyette geçen قدحا الموريات/*ateş saçanları* günümüzde kullanılan tüm ateşli silahlar için kullanabiliriz. Bu konuda Merhum *M. Hamdi Yazır* şunları der: *İkrime* demiştir ki: A*teş saçanlar* süngüler, silahlardır. Buna göre zamanımızın ateş saçan silahları hiçbir mecaz mülâhazasına hacet kalmaksızın buna evleviyetle (öncellikle) dahil olmuş olur. Bu husus (özellikle) Sûre'nin Mekkî olması rivâyetine göre o zaman İslâm'da ne at ne silah olmadığı cihetle bu âyetle bütün istikbale ait demek olacağından, bu mana ve şümul daha vazıhtır. (açıktır). Bu suretle burada sonradan peyderpey zuhur edecek böyle ateşler saçan silahlarla istikbalin kuvve-i harbiyesine (savaş gücüne) dahi işaret edilmiş olmakla buna nazaran (ضبحا العاديات) yalnız atlarla değil, harıl harıl hücum eden motorlu akın vasıtalarının dahi hepsine şamil olmuş olur.[2008]

Kısacası, Sûre savaşlarda kullanılacak araç-gerece yemin ederek, Müslümanları daima düşman karşısında hazırlıklı ve onlara cevap verecek güçte olmalarının gereğine dikkat çekmiştir.

* * *

وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ

"(Bilmiyorlar mı?) göğüslerindekiler derlendiğinde"[2009]

2007 Enfâl, 9/60.
2008 Yazır, *Hak Dini*, 9/6017.
2009 Âdiyât, 100/9.

Soru 1: Neden *kalplerdekiler* değil de *göğüstekiler* denilmiştir?

Cevap: Kalp, ruhun bineğidir. Yaratılış gereği Allah'a hizmet etmeyi ve tanımayı ister. Asıl sorun nefistedir. Nefis, göğse yakın yerdedir. *"(Şeytan) insanların göğüslerine vesvese verir."*[2010] *"Allah kimin göğsünü İslâm'a açmış ise."*[2011] âyetleri, *göğs*ün iman ve İslâm'ın merkezi olduğunu belirtmiştir.[2012] Bu nedenle, göğüs, vicdan, iyi ve kötü ahlakın merkezi olduğundan kalp yerine tercih edilmiştir.

Soru 2: Âyette, neden organ amelleri yerine, göğüs (kalp) amelleri tercih edilmiştir?

Cevap: Tüm organlar kalbe bağlıdır. Kalbin irade ve dürtüleri olmazsa diğer organlar eylemsiz kalır.[2013] *Râzî*, bu izahıyla "Bedende bir parça var, o düzelirse bütün beden düzelir, bozulsa da tüm beden bozulur. Haberiniz olsun o kalptir."[2014] hadisine dikkat çekmiştir.

(101) KARİA SÛRESİ

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ (6) فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ

"İşte o zaman tartıları ağır basan kimse artık hoşnut olacağı bir hayat içindedir."[2015]

Soru: Terazi ile maddî ağırlıklar tartılır. Manevî ameller terazi ile nasıl bilinecek?

2010 Nâs, 114/5.
2011 Zümer, 37/22.
2012 Râzî, *Tefsir*, 11/264.
2013 Râzî, a.g.y.
2014 Buharî, İman, 39.
2015 Karia, 101/6-7.

Cevap: Âyette geçen, موازين/*mevâzin*, موزون/*mevzun*'un çoğuludur. Allah katında makbul olan amel demektir.[2016] Amellerin ağırlığından kasıt, Allah'ın rızasıdır. Yani Allah, iyi amel sahiplerinden razı demektir. *Arapça*da fazilet, şeref, doğru görüş için, وزن/*vezn* (ağırlık sahibi) ifadesi kullanılır. Değersiz eşya ve şahıslar için de *bilâvezn*/ *"herhangi bir ağırlığı olmayan"* ifadesi kullanılır. *"Artık kıyamet günü biz onlara hiçbir tartı tutturmayız."*[2017] âyeti, hiçbir değerleri olmaz anlamındadır. Birçok âyette geçen *mizân* konusunda *İbnu'l-Arabî, el-Avâsım* isimli eserinde şöyle der: "Mizân/terazi konusunda sahih bir hadis gelmemiştir. Âyet, kıyamette hiç kimsenin amelinden birşeyin kaybolmayacağını belirtir."[2018] Terazi ve tartıdan gaye, doğru sorgu ve adil hükümdür.[2019] Bu dünyada, amel ve ihlası olmayanın ahirette nasıl değer ve ağırlığı olur? Nitekim Kur'an, onlar için *"Artık kıyamet günü biz onlara hiçbir değer vermeyiz"*[2020] buyurmuştur. Allah Teâla iyi ve kötü amelleri tartmak üzere bir dil ve iki kafesi olan bir terazi kurmaktan münezzehtir.[2021]

Kısaca belirtmek gerekirse, ahirette amel için kurulacak olan *terazi* için detaylı bilgiye sahip değiliz. Diğer birçok konu gibi *terazi* konusu da gaybîdir. Keyfiyet ve biçimini Allah'a bırakmak en sağlıklı yoldur. İyi-kötü yaptığımız hiçbirşey Allah'ın indinde zayi olmaz. *"Biz ise kıyamet günü için adil teraziler koyarız, hiçbir kimseye zerre kadar zulmedilmez. Bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa onu getirir koruruz. Hesap gören olarak da biz yeteriz"*[2022]

2016 Râzî, *Tefsir*, 11/267.
2017 Kehf, 18/105.
2018 Bkz: İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/573.
2019 Yazır, *Hak Dini*, 9/6031.
2020 Kehf, 18/105.
2021 Bkz: Abduh, *Tefsirü Cuzi' Amme*, s.169-170.
2022 Enbiyâ, 21/47.

(102) TEKÂSÜR SÛRESİ

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ (3) ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُون

"Öyle değil ileride bileceksiniz, sonra yine öyle değil ileride bileceksiniz."[2023]

Soru: Aynı âyetin iki defa tekrar edilişinin hikmeti nedir?

Cevap: Tekrar söz konusu değildir. Her bir âyet ayrı ayrı durumları belirtmektedir. İlk âyet, dünyada ve ölüm halinde başımıza gelecekleri belirtirken, diğer âyet de istikbalde başımıza gelecekleri belirtmektedir.[2024]

* * *

ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنْ النَّعِيمِ

"Sonra and olsun ki o gün her nimetten sorgulanacaksınız."[2025]

İşkâl: Âyette nimetlerden sorulacağımız belirtilmişken *"De ki Allah'ın kulları için yarattığı ziyneti ve temiz ve hoş rızkları kim haram etmiş."*[2026] *"Ey iman edenler size kısmet olarak verdiğimiz rızkların hoşlarından yiyin."*[2027] benzeri âyetler de, Allah'ın nimetlerinden yararlanmamızı istemektedir.

Cevap: Âyette geçen sualin Müslümanlar'ı kapsayıp kapsamadığı konusunda ihtilaf edilmiştir. *Kurtubi, Hasan Basrî*'den; Müslümanların nimetlerden sorulmayacaklarını naklet-miştir.[2028] Ancak âyet mutlak olduğu gibi, sahih hadisler de müminlerin kıyamet gününde, sağlık, soğuk su, güvenlik ve zaman, rızk vs. nimetlerden sorulacaklarını haber vermiştir.[2029] Bu nedenle sorgulamayı iki biçimde değerlendirebiliriz. **a-** İnkâr-

---

2023 Tekâsür, 102/3-4.
2024 Kâdî, A. Cebbâr, *Tenzihu'l Kur'an*, s.477.
2025 Tekâsür, 102/8.
2026 A'râf, 7/32.
2027 Bakara, 2/172.
2028 Kurtubî, *Tefsir*, 20/127.
2029 İbn Kesir, *Tefsir*, 4914.

cıların sorgulamaları, onları azarlamak içindir. **b-** Müminlerin sorgulanmaları ise, onurlandırma sorgusudur.[2030]

Özetlersek şöyle deriz: Âyette geçen sorumluluğun manası; her nimetin kötü kullanılmasına, yerine sarf edilip edilmediğine göre sevap ve ceza gerektirmesi manasına mükellefiyetin hükmü olan sorumluluk demek olur. Bu sorumluluk ise, gerek kâfir gerek mümin her mükellef için şüphesizdir. Görevini yerine getirmeyip nimeti kötüye kullanan ceza için sorumlu, görevini güzel yapanlar da ecir ve sevap ile ödüllendirilmek için sorumludur.[2031]

(103) ASR SÛRESİ

وَالْعَصْرِ (1) إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ (2) إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

"Asra and olsun ki insan mutlaka ziyandadır. Ancak iman edip iyi işler yapanlar, birbirlerine hep hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler başka."[2032]

Soru: Ashab-ı Kiram'ın birbirlerine Sûre'yi okumadan ayrılmamalarının[2033] hikmeti neydi?

Cevap: Ashabın bu adeti, *"teberrük veya Sûre'nin hürmetine nail olmak içindir."* zannında bulunanlar yanılıyorlar. Zira bu Sûre-i Güzin'i okumaktan maksat, içindeki manaları, hususiyle hakkı ve sabrı tavsiyede bulunmayı karşısındakine hatırlatmaktır. Ta ki arkadaşlarından ayrılmadan evvel ondan bir hayırlı vasiyet ve nasihat varsa kendisine celbetmiş olsun.[2034] Her sahabi, arkadaşına sorumluluk ve görevini hatırlatmak için Sû-

---

2030 İbn Âşûr, *Tefsir*, 30/525

2031 Bkz: Yazır, *Hak Dini*, 9/6064.

2032 Asr , 103/1-3.

2033 İbn Kesir, *Tefsir*, 4/915.

2034 Ersoy, M. Akif, *Kur'an'dan Âyetler*, s.142.

re'yi birbirlerine okurdu.[2035] Zira onlar iman ve doğruluk üzerine bir araya geliyorlar ve İslâm'ı korumaya gayret ediyorlardı.[2036]

Soru 2: Allah Teâla neden *asr*a yemin etmiştir?

Cevap: İnsanlar genellikle olan kötülükleri zamana izafe ederler. *"Ne kötü zamana geldik", "Zaman bozulmuş, (keşke) bu zamana yetişmemiş olsaydım."* derler. Halbuki bu Sûre bu kabil iddiaları çürütmektedir. Eğer zaman kötü olsaydı, Allah ona yemin etmezdi. Zamanda, mekânda ve kainatın hiçbir şeyinde mutlak anlamda şer yoktur. İyi işleri de kötü işleri de yapan insanların ta kendileridir. Bazı vakitleri uğursuz saymak memnudur. Bu sanat uğursuzdur, bu iş yapılmamalıdır, gibi itikatlar hurafat kabilindedirler, asılsızdırlar.[2037]

Soru 3: Sûrede neden yalnız dört haslet zikredilmiştir?

Cevap: İlk iki haslet, yani iman ve iyi amel, insanın nefsiyle ilgili hasletlerdir. Hakkı ve sabrı tavsiye ise, diğer insanlarla olan sorumluluğu teşkil eder. Dördü bir araya gelince hem Allah'a hem de insanlara karşı görevler ifa edilmiş olur.[2038]

Soru 4: *İyi ameller* ifadesi, hakkı ve sabrı tavsiyeyi de kapsadığı halde neden ayrı olarak zikredilmişlerdir?

Cevap: İman edip birtakım hayırlı amel işleyenler, *"artık yapacağımız birşey kalmadı, diyebilirlerdi."* Ancak özellikle Sûre, hakkı ve sabrı tavsiye etmeyi de zikrederek hak ve sabrı tavsiye etmeden, iyiliği emredip kötülükten sakındırmadan İslâmî sorumluluğun kalkmayacağına dikkat çekmiştir. *Amm* lafızlarından sonra *hass*ın kullanılması, işlenen konunun önemini belirtmek içindir. Yani iman ve iyi amellerin tamamlanması, başkalarına da aynı konuları götürmekle mümkündür. Bunların

---

2035 Abduh, *Tefsiru Cuzi' Amme*, s.177.

2036 Kutub, Seyyid, *Fizilâl*, 6/3971.

2037 Aksekî, Ahmet, Hamdi, *Ve'l Asr Tefsiri*, (Osmanlıca) t.y. s.39; Âlûsî, *Tefsir.*, 30/228; Abduh, *Tefsiru Cuzi Amme*, s.175; Yazır, *Hak Dini*, 9/6074

2038 Sâ'vî, Ahmed b. Muhammed, *Hâşiye ale'l -Celâleyn*, 4/321.

yerine gelmesi, hakkı ve sabrı tavsiye etmekle gerçekleşir.[2039] İyi amellerden sonra hakkı ve sabrı tavsiye etme, "*anlaşılması için konuyu fazla lafızlarla anlatma anlamına*" gelen *itnab* sanatıyla anlatılmıştır.[2040]

(104) HÜMEZE SÛRESİ

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ

"Veyl, o insanları çekiştirip kaş göz işaretleriyle alay edenlerin hepsine"[2041]

Soru: Âyette geçen همزة/*hümeze* ile لمزة/*lumeze* arasında fark var mıdır?

Cevap: Evet vardır. Zira Kur'an'da muterâdif, yani eş anlamlı kelime yoktur. Lafızların ayrı olması, anlamın da ayrı olmasını gerektirir.[2042] Buna göre, همزة/*hümeze*; insanları işaret ve hareketlerle kınayan ve ayıplayan kimsedir. لمزة/*Lümeze* ise, insanları sözleriyle ayıplayandır.[2043]

* * *

الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ

"Ki (o ateş) gönüllerinin ta üstüne çıkar."[2044]

Soru: Ateşin, tüm bedenden gönüllerin üstüne çıkmasının hikmeti nedir?

2039 Şeyhzâde, *Haşiye Ale'l Beydâvi*, 4/693.
2040 Suyutî, *İtkan*, 2/148
2041 Hümeze, 104/1.
2042 es-Sebt, *Kavâid*, 1/459-460.
2043 Sa'dî, *Tefsir*, s.864.
2044 Hümeze, 104/7.

Cevap: *Gönül,* bedende en hassas ve nazik organdır. Ateşten en fazla etkilenen bölgedir. Vicdan, şuur ve çirkin inançların merkez ve kaynağı orasıdır.[2045]

(105) FİL SÛRESİ

أَلَمْ تَرَى كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

"Görmedin mi Rabbin ne yaptı fil yâranlarına"[2046]

Soru 1: Âyette neden *arkadaş* anlamına gelen اصحاب/*ashap* ifadesi tercih edilmiştir? Oysa *sahip* anlamına gelen ارباب/*erbab*, ملاك/*müllâk* ifadeleri de kullanılabilirdi.

Cevap: اصحاب/*Ashap,* arkadaş, yâran, mizaç ve ahlakta benzeyen kimseler anlamına gelir. Bu nedenle Resûlullah (s.a.v.)'e arkadaş olanlara *sahabi* denilmiştir. Fillerle beraber *Ka'be*'yi yıkmaya gelenler, mizaç kabalık ve bilinçsizlikte fillere benzeyip hatta onlardan daha aşağı ve kaba bir durumda bulunduklarından, kendilerine *fil arkadaş ve yâranları* anlamına gelen اصحاب الفيل/*Ashabü'l fil* ifadesi kullanılmıştır.[2047]

İşkâl 1: Hz. Resûlullah, *Fil olayı*'ndan 50 gün sonra dünyaya geldiği halde kendilerine *görmedin mi* diye hitap edilmesi.

Cevap: Allah Teâla, âyette *görmedin mi* buyururken, *görme* her mümin için süreklidir, demektir. Zira buradaki "*görme*", büyük bir mucizeyi görmedir. Kişinin gördüğü nasıl zihnine yerleşiyorsa, bu olayın da zihinlere yerleşmesini istiyor. Mümin şunu canlı olarak görecek ve yaşayacak. Zalim ne kadar güçlü

[2045] Ebu Hayyân, *el-Bahr,* 10/541; Abduh, *Tefsiru Cüzi' Amme,* s.179; Yazır, *Hak Dini* ,9/6094.

[2046] Fil, 105/1.

[2047] Râzî, *Tefsir,* 11/290.

olursa olsun, ister *Ebrehe* ve ordusu olsun, Allah'ın mümine yardım edeceğini görecektir.[2048]

* * *

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ (3) تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ

"Üzerlerine sürü sürü kuşlar saldı. Onlara balçıktan pişirilmiş sert taşlar atıyordu."[2049]

İşkâl 2: Âyette geçen *Ebâbil kuşları*nın attıkları taşların mikroplar taşıyıp taşımaması.

Çözüm: Sahabeden itibaren bu konuda birtakım farklı görüşler ortaya konulmuştur. *İbn Kesir, Yakub b. Utbe*'den ilk olarak bu olayda kızamık ve çiçek hastalığının görüldüğünü nakleder.[2050] *Taberî* de *İkrime*'den şunu nakleder. Kuşlar taş attıklarında *Ebrehe* ordusuna isabet eder etmez önceden görülmemiş şekilde çiçek hastalığı (mikropları)nı yayardı."[2051] Üstâd *Muhammed Abduh* da şunları der: Âyette geçen kuşlar, ayaklarında mikroplar taşıyan sinek veya sivrisinekler olabilir. Mikroplu taşlar, rüzgarın da yardımıyla hayvanların ayaklarına takıldıktan sonra insanların üzerine atılmış ve vücutlarını tahrip etmiştir.[2052] Görüldüğü gibi, *Abduh* ile *İkrime* görüşleri arasında büyük bir fark bulunmamaktadır. Allah'ın, *Ebrehe* ordusunu salgın hastalık veya sert çamurdan yapılmış taşlarla helâk etmesi, kudreti açısından herhangi birşeyi değiştirmez. İkisi de mucizedir.

Soru 2: *"Onlara balçıktan pişirilmiş sert taşlar atıyordu."* Âyette *taş* ifade edildiği halde, onları *mikrop* veya *salgın hastalık*la tefsir etmek mümkün mü?

2048 Bkz: Şa'râvî, *Kur'an Mucizesi*, s. 117.
2049 Fil,105/4,5
2050 İbn Kesir, *Tefsir4/923.*
2051 Taberî, *Tefsir*, 15/384.
2052 Abduh, *Tefsiru Cuz'i Amme*,181.

Cevap: Yukarı da belirtildiği gibi, konu *Abduh*'la değil Ashap döneminden beri ihtilafa medar olmuştur. Hepsi de olayı Allah'ın kudretine bağlamada birleşmiştir. *Ebâbil kuşları*nı *mikroplar*la izah etmek, Allah'ın kudretine muvafık ve bir mucize olarak değerlendirilebilse de, Arap dil kaideleriyle izah etmek zor görülmektedir. Zira Kur'an *Arapça* olarak nazil olmuştur. *Arapça* da طير/*tayr* ve حجار/*hicâr*ın anlamları bellidir. Kur'an'ın nazil olduğu dönemde de bu lafızların hangi anlamlara geldiği biliniyordu. Mikrop anlamına gelmeleri uzak bir ihtimaldir. Bu lafızların günümüze kadar kapalı kalması ve müfessirler tarafından bilinmemesi de ayrı bir konudur. Kur'an'ın sunduğu kıssaların temel hedefi, ibret ve ders sunmaktır. Olay esnasında *çiçek* veya *kızamık* mikroplarının rüzgar tarafından ordu arasına yayıldığını belirten haber, herhangi güvenilir bir tarihçi tarafından desteklenmemiştir. *Taberî* ve *Kurtubî* tefsirlerinde geçen *garip* rivâyetler de, sağlam tarih kaynakları tarafından desteklenmemiş, *İbn Esir* rivâyetler için *güvenilmez* ifadesini kullanmıştır.[2053]

* * *

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ

"Nihâyet onları yenilmiş bir ekin toprağı gibi kılıverdi."[2054]

Soru 3: Çok eskiden beri *Kureyş* müşrikleri *Ka'be*'yi putlarla doldurup daha kötü bir durum sahneledikleri halde, neden üzerlerine bir ceza inmemiş de *Fil yâranlarının* üzerine inmiştir?

Cevap: *Kâbe*'yi putlarla doldurmak şirk olup, tevhidi ihlal etmektir. Onu yani *Kâbe*'yi yıkmak kul hakkını ihlaldir. Bu, yol kesme, adam öldürme ve fitne çıkarmaya benzer. Bu suçları işleyenlere, durumuna göre kısas veya sert müeyyideler uygulanır. Ne var ki, düşman kesiminde bulunmalarına rağmen, kim-

---

[2053] Bkz: Arcûn, M. Sadık, *Muhammedün Resûlullah*, 1/96-97
[2054] Fil, 105/5

seye zarar vermedikleri müddetçe çocuk yaşlı ve kadınlara dokunulmaz.[2055] *Kureyş* müşrikleri kul hakkını ihlal etmeyip yalnız nefislerine zulüm ediyorlardı. Bu nedenle cezaları ertelenmiştir.

Soru 4: Allah Teâla, *Kâbe*'yi yıkmak isteyen *Ebrehe* ordusunu dağıtıp *Ebâbil kuşlarını* gönderdiği halde, neden dünyanın birçok yerinde Müslümanları yok eden güçlere herhangi bir kuvvet göndermemektedir?

Cevap: *Ebrehe, Kâbe*'yi yıkmaya yöneldiği zaman yeryüzündeki Müslümanların sayısı çok azdı. Ancak bugün iki milyara yakın Müslüman yaşamaktadır. Eğer Allah Teâla bu kadar nüfusa rağmen, düşmanı kuşlarla yok etse, toplumların beka veya helâki için koymuş olduğu yasaları uygulamamış olurdu. *"Onlarla savaşın ki Allah onları sizin elinizle cezalandırsın; rezil etsin onları, yardımıyla sizi onlara karşı zafere erdirsin. Mümin bir topluluğun yüreklerine su serpsin."*[2056] âyetinde de belirtildiği gibi, imtihan gereği Allah Teâla, düşmanı etkisiz hale getirme konusunda Müslümanlar'ın faaliyet göstermelerini istemiştir. İnsanın imtihan için yaratıldığını da hatırlarsak, Allah Teâla'nın kimlere ve hangi şartlarda yardım ettiğini anlamak mümkün olacaktır.

(106) KUREYŞ SÛRESİ

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ

"Kureyş'in emniyeti sağlansın diye."[2057]

İşkâl: Görünürde âyetin tek başına bir anlam vermemesi.

Çözüm: Bu Sûre kendisinden önceki Sûre'nin bir devamı

[2055] Bkz: Râzî, *Tefsir, 11/290*
[2056] Tevbe, 9/14
[2057] Kureyş, 106/1 .

niteliğindedir. Önceki Sûre'de *Kâbe*'yi yıkmaya gelen *Ebrehe* ordusunun bozguna uğratıldığından bahsedilmiş, bu Sûre'de de, *Kureyş*'e bu durum hatırlatılmakta ve *Ebrehe* ordusunun neden mahvedildiği belirtilmektedir. Bilindiği gibi, *Kureyş*, Hz. Peygamber'in içinden çıktığı kabiledir. *Kureyş*'in güvenliği, *Kâbe*'nin güvenliğinin bir simgesi olduğu gibi, İslâm toplumunun da beka ve varlığını simgelemektedir. Dolayısıyla âyet, *Ebrehe* ordusunun helâk edilişini bu önemli güvenliğin sağlanmasına bağlamaktadır. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: "*Kureyş güvenliği sağlanabilsin diye Ebrehe ordusunu ortadan kaldırdık.*"[2058]

* * *

الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ

"Ki kendilerini açlıktan doyurdu."[2059]

İşkâl: Âyette görünürde başa kakma veya minnet etme imajının verilmesi.

Cevap: Âyet'in kastı, başa kakmak veya minnet göstermek değildir. Onlara münasip olanı hatırlatmaktır. Zira yemekten gaye, sadece nefsi tatmin etmek değildir, bedeni ibadet ve hizmet için beslemek ve takviye etmektir. Âyet, bu gerçeğe dikkat çekmiştir.[2060]

(107) MÂÛN SÛRESİ

فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ

"İşte yetimi itip kakan odur. Yoksulu doyurmaya teşvik etmez."[2061]

2058 Bkz: Esed, *Mesaj*, 3/1310; Râzî, *Tefsir*, 11/294; Mağniyye, *el-Kâşif*, 7/613.

2059 Kureyş, 106/4.

2060 Razî, *Tefsir*, 11/299.

2061 Mâûn, 107/4.

İşkâl 1: Âyette, yetimi yedirmek yerine, onu doyurmanın teşvik edilmesi.

Çözüm: Herkes yetime yedirme imkanına sahip olmayabilir. Ancak fakire yardımı ve yedirmeyi herkes teşvik edebilir. Keza âyet, yedirmenin yeterli olmadığını onu teşvik etmenin de gerekliliğini belirtmektedir ki bu da hak ve merhameti tavsiye kapsamına girer.[2062]

* * *

الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

"Namazlarında yanılmaktadırlar."[2063]

İşkâl 2: Sehiv etme ve yanılma beşerî zafiyetlerdendir. Bu nedenle Hz. Peygamber, bazen sehiv etmiş[2064] ve "Allah, ümmetimi sehiv etmekten kaynaklanan günahlarını muaf tutmuş"[2065] buyurmuştur. Buna rağmen âyette sehiv edenlerin yerilmesi.

Cevap: Âyette geçen ساهون/*sehiv edenler*, insanın iradesi dışında meydana gelen *sehiv* değildir. Gafletten ve önem vermemekten kaynaklanan yanılgıdır. Allah Teâla, namazda huşu ile namaz kılmayı farz kılmıştır.[2066] Âyetten sonra riyakârlardan bahsedilmesi de bunu ifade eder.[2067] Hz. Peygamber'in namazda sehiv etmesi talim içindir. Allah Teâla, insanlara sehvin insan fıtratının bir özelliği olduğunu, sehiv eden birinin üzülmemesi ve sehiv secdesinin nasıl yapılacağını göstermek için, Hz. Peygamberin sehiv etmesini takdir etmiştir.[2068]

2062 Bkz: Abduh, *Tefsiru Cuzi' Amme*, 187, Râzî, *Tefsir*, 11/303.
2063 Mâûn, 107/5.
2064 Buharî, Zebâih, 26; Nesâî, Sehv, 22.
2065 İbn Mace,Talak,16.
2066 Müminün, 23/2.
2067 Kâdî, A. Cebbâr, *Tenzihu'l- Kur'an*, s.481.
2068 Râzî, *Tefsir*, 11/304.

Soru : Âyette neden عن صلاتهم */an salatihim* denilmiş de, في صلاتهم */fi salatihim* denilmemiş?

Cevap: Bu konuda *İbn Abbas*'tan şu beyan nakledilir: Âyeti في صلاتهم */fi salatihim* değil de, عن صلاتهم */an salatihim* olarak indiren Allah'a hamd olsun. Zira âyetin عن صلاتهم */an* cer harfiyle ile anlamı, *namazlarından sehiv etmişler* şeklindedir. Bu riya, gafletten kaynaklanan bir yanılmadır ki münafıkların özelliğidir. في صلاتهم cer harfiyle anlamı ise, *onlar namazlarında sehiv içindedirler* olur. Namaz içinde sehiv etmek, yanılmak insanın yapısında olan ve atılması kabil olmayan arızalardır. Âyetin "في" ile gelmemesi, bizlerin bu tür yanılmalarından sorumlu olmadığımıza işaret etmektedir.[2069]

(108) KEVSER SÛRESİ

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ

"Rabbin için namaz kıl ve kurban kes."[2070]

Soru 1: Kur'an'ın birçok yerinde namazdan sonra zekat emredilmişken[2071] burada neden kurban emredilmiştir?

Cevap: Zekat gibi Kurban da İslâmî bir vecibedir. Câhiliye döneminden beri birçok insan kurbanlarını putlara veya yatırlara kesmektedirler. Âyet, namazın yalnız Allah için kılınabileceği gibi, kurbanların da yalnız O'nun için kesilebileceğine dikkat çekmiştir.

Soru 2: Âyet, neden *deve kes* anlamına gelen انحر lafzını seçmiştir? Oysa her çeşit boğazlamayı kapsayan اذبح */boğazla* emri kullanılmış olsaydı tüm kurbanlık hayvanları kapsayacaktı.

[2069] Bkz: İbn Reyyân, er-*Ravd* , 2/634; Yazır, *Hak Dini* , 9/6168.
[2070] Kevser, 108/2.
[2071] Bkz: Bakara, 2/42, 82; Hac, 22/87; Mücâdele, 58/13; Müzzemmil, 73/20.

Cevap: Allah Teâla, kendi rızası için en çok sevdiğimiz şeylerden harcamamızı emretmiştir.[2072] Deve, hayvanların en büyüğü ve en kıymetli olanıdır. Bu nedenle âyette *deve kes* denilmiştir.[2073]

(109) KÂFİRUN SÛRESİ

قُلْ يَاأَيُّهَا الْكَافِرُونَ (1) لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ (2) وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ (3) وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ (4) وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ (5) لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ

"De ki ey kâfirler tapmam o taptıklarınıza, siz de benim kulluk ettiğime tapanlardan değilsiniz. Hem ben tapıcı değilim sizin taptıklarınıza. Hem de siz benim kulluk ettiğime tapıcılardan değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim bana."[2074]

Soru 1: Kur'an'da قل/*de ki* emirlerinin gelme hikmeti nedir?

Cevap: Kur'an'da üçyüz küsur yerde[2075] قل/*de ki* emri geçmektedir. *Cin, Kâfirûn, İhlas, Felak* ve *Nas* sûreleri aynı fiil ile başlamaktadırlar. *Râzî,* bu emirlerden (40) dolayında hikmet çıkarmıştır. Özet olarak veriyoruz: Sûre ve âyetlerin başına قل/*de ki* emirlerinin gelmesi, indirilen sûre ve âyetlerin Hz. Peygamber tarafından değil, Allah tarafından indirildiğini gösterir. *"Ey Resûl'üm Rabbinden indirildiğini tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun risâletini tebliğ etmemiş olursun."*[2076] âyeti, Hz. Peygamber'in kendisine inen her şeyi tebliğ etmiş olduğunu gösterir *"De ki ey kâfirler"* ve benzeri âyetlerin muhatapları, inen âyetlerin Allah tarafından olduğuna bilmeselerdi, Hz. Peygamber'i rahatsız edebilirlerdi. قل/*De ki* emirleri, inen âyetlerin

---

2072 Âl-i İmrân, 3/92.
2073 Râzî, *Tefsir*, 11/319.
2074 Kâfirun, 109/1-5.
2075 Bkz: A. Bâki, Muhammed Fuâd, *el-Mucemu'l Müfehres*, قول mad.
2076 Mâide, 5/67.

kendisine ait olmayıp Allah'tan geldiğini belirtiyordu. Muhataplar, yanlış inançlarda oldukları halde, Allah'a inandıkları için Allah'tan gelenlere ses çıkarmıyorlardı. قل/*De ki* emirleri, her defasında Hz. Peygamber'in peygamberliğini yenileyip Hz. Peygamber'in de kendisine nazil olan âyetlerde hiçbir fazlalık veya noksanlık bırakmadan olduğu gibi aktardığını göstermektedir.

قل/*De ki* ifadesi, muhatap üzerinde daha etkilidir. Sûre'nin başında قل/*de ki* emri olmazsa, İhlas Sûresi'nde olduğu gibi, belirtilen tevhid esaslarının Allah tarafından değil, Peygamber tarafından söylenmiş olma ihtimalini getirir. *De ki* emri bu kuşkuyu kaldırmaktadır.[2077]

Soru 2: Bazı tefsirlerde iddia edildiği gibi[2078] Sûre mensuh mudur?

Cevap: Kesinlikle hayır. Sûre mensuh değil muhkemdir. *İbn Kayyım el-Cevzî* bu konuda şunları der: Kimileri âyetin *Kılıç âyeti*yle neshedildiğini, kimisi de *Eh-i Kitab*'a tahsis edildiğini iddia eder: Âyette ne nesh ne de tahsis söz konusudur. Zira Sûre'nin işlediği tema, *nesh* ve *tahsisin* asla girmediği, Peygamberlerin davası olan tevhit ve şirkten beraattır. *İhlas* Sûre'sinde olduğu gibi, bu Sûre'nin isimlerinden birisi *Tevhid*dir. Sûre, hakkında yanılgıya düşenler, Süre'nin batıl din sahiplerinin dinlerinde kalmayı tasvip edebileceği vehmine kapılmış olmalarındandır. Oysa Hz. Peygamber hiçbir zaman onların doğru yolda olduklarını söylememiş ve onları davetsiz bırakmamıştır.[2079]

"Tapmam o taptıklarınıza!" Âyette geçen ve *şey* anlamında olan ilk ما/*mâ* edatı من/*men* anlamında yani *kim* anlamında olup, ibadet edilenin bizzat kendisini kastetmektedir. İkinci

---

[2077] Bkz: Râzî *Tefsir*, 11/323-3328; Yazır, *Tefsir*, 9/6219

[2078] Örnek için bkz: *Celâleyn, Kurtubî*, Tefsirleri aynı Sûrenin tefsiri.

[2079] İbn Kayyım, *Bedâiu't-Tefsir* Nşr: *Yusri Seyyid Muhammed*, Beyrut, 1993, 5/354.

ما/*ma* ise *masdariyye* olup, kendisiyle *ibadet* kast edilmiştir. Buna göre âyetlerin toplu anlamı şöyle olur:

"Ey kâfirler! Tapmam sizin taptıklarınıza. Benim ibadet ettiğim mabut sizin taptığınız mabut değildir: İbadetim de sizin ibadetiniz değildir. Ne sizin mabudunuza ne de ibadetinize yönelirim. Siz de öylesiniz. Ne mabuduma ne de ibadet tarzıma gelirsiniz."

Bir âyetle *ibadet tarzı* diğeri ile de ibadet edilen *mabud* kastedilmiştir.[2080]

Soru 3: Sûrede tekrar söz konusu mudur?

Cevap: Hayır. Sûre, tevhidi emredip şirk ve inkârı tekit ve ısrarla reddetmiştir. İslâm'da tevhit konusundan daha önemli bir konu olmadığından özellikle üzerinde durulmuştur. Bu nedenle hem geçmiş, hem hazır hem de gelecek zamanlara atıfta bulunmuştur. Hiçbir zaman isteklerinin kabul edilmediğini ve edilmeyeceğini belirtmiştir. Bir âyet, geçmişte olmadığını göstermek için sıfat yani عابدون kalıbıyla gelmiştir. Eğer bir defa ile iktifa edilseydi muarızlar, Hz. Peygamber'den isteklerine esnek davranabileceğini umabilirlerdi. İki defa tekrar ile her türlü ümit ve beklentilerini reddetmiş oldu.[2081]

وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ

"Siz benim kulluk ettiğime tapanlardan değilsiniz."

İşkâl: Âyet, inkârcıların İslâm'a girmeyeceklerini belirttiği halde *"Şunlardan da ona iman edecekler vardır."*[2082] âyeti onlardan bazılarının İslâm'a gireceklerini haber vermiştir.

Çözüm: Âyet, inkâr halindeki durumlarını belirtmektedir. İslâm'a girmeleri halinde durum değişir. Onlar hitabın dışındadırlar. Münafıklar da küfrü gizlediklerinden hitabın kapsamına girmezler. Diğer bir tevile göre de âyette *tahsis* söz konusudur.

2080 Abduh, *Tefsiru Cüzi' Amme* s.195.
2081 Bkz: İbn Teymiyye, *et-Tefsiru'l- Kebir*, 7/61-62.
2082 Ankebût, 29/47.

Yani *"Doğrusu aleyhlerinde Rabbinin hükmü gerçekleşmiş olanlar imana gelmezler."*[2083] âyetinde belirtilenler kastedilmiştir.[2084] Diğerlerinin de iman edecekleri, Hz Peygamber'e bildirilerek teselli edilmiştir.

(110) NASR SÛRESİ

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ (1) وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا

"Allah'ın yardım ve fethi geldiğinde insanları bölük bölük Allah'ın dinine girerlerken gördüğünde..."[2085]

Soru 1: İnsanların bölük bölük İslâm'a girmeleriyle, yardım ve fethin gelmesi arasında herhangi bir ilişki var mıdır?

Cevap: Genelde insanlar kuvvetin yanında yer alır. Zira zafiyet birçok sıkıntıyı beraberinde getirmektedir. Eziyet, fitne, fakirlik, sürgün vs. *"Ey Şuayb biz senin söylediklerinin çoğunu iyi anlamıyoruz. Ve aramızda seni gerçekten güçsüz buluyoruz."*[2086] *"Lût, keşke benim size karşı bir kuvvetim olsaydı ve çok sarp bir kaleye sığınabilseydim dedi."*[2087]

İlk âyet, *Hz. Şuayb* kavminin ona karşı çıkış nedenini onu zayıf görmeleri olarak belirtmekte, vazgeçmelerini de *Şuayb*'ın yakınlarından çekinmelerine bağlamaktadır. Diğer âyette de, *Hz. Lût* saldırganlara karşı kuvvet ve güçlü bir iktidarla çıkmayı arzu etmiştir. Hz. Peygamber ashabıyla *Mekke*'de iken güçsüz ve devletsiz olduklarından müşriklerin her türlü eziyet ve fitneleriyle karşı karşıya kalıyorlardı. Sayıları belliydi. *Medine*'de

---

2083 Yûnus, 10/96.
2084 Şinkitî, *Adva'*, 10/234.
2085 Nasr, 110/1-2.
2086 Hûd, 11/91.
2087 Hûd, 11/80.

İslâm devleti kurulduktan sonra insanlar İslâm'a hızla girmeye başladı. Kısa bir zamanda dünyanın birçok yerine İslâm'ı götürdüler. İslâm muarızları, Hz Peygamber'in vefatından sonra İslâm devletini ortadan kaldırmak isteyince, karşılarında yenilmez bir güç ve azmi görünce başarılı olamamışlardı. Asr-ı Saadetten sonra tüm dönem ve asırlarda buna şahit oluyoruz. *Mekke*'nin fethinden sonra 50'ye yakın heyet Hz. Peygamber'e gelip İslâm'a bağlılıklarını bildirmişlerdi.[2088]

Bunlar bize İslâm'la beraber kuvvetin de bulunmasının gerekliliğini göstermektedir. Batıl ehli, kuvvet dışında birşeyden anlamaz. Hak, kuvvet ile desteklenmezse batıl ehli onun varlığını kabul etmez ve her fırsatta yok etmeye çalışır. Müslümanların güçlü oldukları dönemlerde insanların İslâm'a teveccüh ettikleri görülmektedir. Bu nedenle *Sûre,* zafer, Allah'ın yar-dımı ve insanların fevc fevc İslam'a girme konularını beraber işleyerek bu gerçeğe dikkat çekmiştir.

* * *

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ

"Artık Rabbini hamd iie tesbih et ve bağışlanmanı dile."[2089]

Soru 1: Her zaman hamd ve tesbih getirilir. Özellikle yardım ve zaferden sonra getirilmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Allah'ın yardımı, zafer ve insanların bölük bölük İslâm dinine girmeleri büyük nimetlerdendir. Nimete şükür ile karşılık verilmesi gerekir. Tesbih, hamd ve istiğfar şükrün ifadesidir.[2090]

[2088] İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, 5/41.
[2089] Feth, 110/3.
[2090] Kâdî, A. Cebbâr, *Metâin*, s.481.

(111) TEBBET SÛRESİ

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ

"Ebu Leheb'in iki eli kurusun. Kurudu da."[2091]

Soru 1: Allah Teâla'nın *Ebu Leheb*'in iman etmeyeceğini haber vermesi, onun iman etmesini imkansız kılmadı mı?

Cevap: Allah Teâla'nın onun iman etmeyeceğini haber vermesi, *Ebu Leheb*'in ihtiyarıyla iradesini hangi yönde kullanacağını bildiğinden dolayı idi. Allah'ın bilmesi onun iradesini kullanmasına engel değildi. Öğrencisini iyi tanıyan deneyimli bir öğretmenin öğrencisinin alacağı notu önceden haber vermesi onun çalışmasına engel değildir. Allah Teâla'nın, *Ebu Leheb* ve karısının iman etmeyeceklerini önceden haber vermesi, Kur'an'ın mucizelerindendir. Zira insanın son nefesteki durumunu Allah'tan başka kimse bilmez.

Soru 2: Hz. Peygamber ve davasıyla binlerce kişi mücadele etti. Bunlar arasında, *Ebu Cehil, Ukbe b. Muayt, Velid b. Muğire* ve *As b. Vail* vb. zikredilebilir. Özellikle *Ebu Leheb* ve karısının anılmasının hikmeti nedir?

Cevap: *Ebu Leheb* ve Karısı'nın düşmanlık ve komploları hepsini geçmişti. Gerek tek başlarına gerekse toplu olarak, gece gündüz Hz. Peygamber ve onun davasına her türlü desise ve komploları kuruyorlardı. Öyle ki Hz.Peygamber insanları tevhide davet ederken *Ebu Leheb* arkasından; "Ey insanlar sakın ha onu dinlemeyin, o yalancıdır." derdi. Hz. Peygamberin amcası olması hasebiyle diğer küfür öncülerinden daha etkiliydi.[2092]

[2091] Tebbet, 111/1.

[2092] Cüdeylî, Muhammed Abdurrahman, *Nezerâtun Hadisetün fi't- Tefsir*, Mısır, 1963; Abduh, *Tefsiru Cüzi Amme*, s.202.

(112) İHLAS SÛRESİ

قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ (1) اللّٰهُ الصَّمَدُ (2) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (3) وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

"De ki: 'O Allah tek birdir. Allah, O, Sameddir. (her şey O'na muhtaçtır.) Doğurmadı ve doğrulmadı. O'na bir küfüv (denk) olmadı." [2093]

Soru 1: Hadis-i şerifte, "İhlas Sûresi, Kur'an'ın üçte birine denktir."[2094] buyrulmuş, oysa Kur'an altı bin küsur âyetten meydana gelmiştir. Hadisin işlemek istediği tema nedir?

Cevap: Kur'an'ın ana konuları üçtür; *ahkâm, mükâfat* ve k*orkutma, müjdeleme, Allah'ın esmâ, fiil ve sıfatları.* İhlas Sûresi, Allah'ın esmâ, fiil ve sıfatlarını işlemektedir. Gazzalî de buna yakın bir mütalaada bulunup. şöyle der: "Kur'an'ın öncelikle ele aldığı üç konu vardır. **1.** Marifetullah, **2.** Ahiret, **3.** Doğruyu gösterme (hidayet). Bunlar asıl ve en önemli konulardır. Bunun dışında kalan konular ise teferruattır.[2095]

* * *

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَد

"Doğurmadı ve doğurulmadı."[2096]

Soru 2: Neden önce *doğurmadı* denilmiş? Oysa *doğurulmadı* gelmeliydi. Zira doğmak doğurmaktan öncedir.

Cevap: Sûre, önemli olanı öne almıştır. Zira "*doğurmadı*" demekle, "*İsa, Allah'ın oğludur*" diyen Hıristiyanları, "*Uzeyr Allah'ın oğludur*" diyen Yahûdileri ve *Melekler Allah'ın kızlarıdır*" diyen müşrikleri reddetmiştir. Allah'a (hâşâ) baba isnat edene rastlanmamıştır.

[2093] İhlas , 112/1-4.
[2094] Tirmizi, *Sevâbu'l-Kur'an*,10.
[2095] Kasimî, *Mehâsin*, 7/412.
[2096] İhlas, 112/3

Soru 3: Madem Allah'a baba isnat eden olmamış, o halde nefyedilmesine neden gerek duyulmuştur?

Cevap: Allah'a çocuk isnat eden, baba da isnat edebilir. Âyette bunun nefyedilmesi, gelebilecek bir ihtimali reddetmek, tenzih ve kutsiyeti pekiştirmek içindir. Nitekim Peygamberimize denizin suyundan abdest almanın hükmü sorulunca, hem sorulan soruya, hem de muhtemel bir soruya yani denizde ölen hayvanların hükmünü de belirtmiştir.[2097]

(113) FELAK SÛRESİ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ (1) مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ (2) وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ (3) وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ (4) وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ (5)

"De ki: 'Sığınırım o sabahın Rabbine. Yarattığı şeylerin şerrinden. Karanlığı çöküp bastırdığında gecenin şerrinden. O düğümlere üfleyen üfürükçülerin şerrinden. Ve kıskançlık gösterdiğinde kıskancın şerrinden.'"[2098]

Soru 1: *Abdullah b. Mesud*'un *Felak* ve *Nas* sûrelerini mushafına yazmadığı rivayet edilmiştir.[2099] Bu durum iki sûrenin mütevâtir olma özelliklerine herhangi bir halel getirmiyor mu?

Cevap: İslâm muhaliflerinin ilk hedefi, İslâm'ın üssü'l esası olan Kur'an'ın vahiy oluşuna şüphe getirmek veya en azından bu konuda Müslümanlar'ın zihinlerini meşgul etmeye çalışmaktır. Bu nedenle çok kuvvetli bir tevatürle günümüze kadar gelen Kur'an'ın tamamını reddedemeyeceklerini anlayınca, bazı sûre ve ayetleri inkâr etmeye kalkışmışlardır. Bir sûre veya ayetin

---

2097 Şinkitî, *Adva'*, 9/334; Hadis için Bkz. Ebu Davud, Taharet, 41; Nesâî, Taharet, 46; Tirmizi, Taharet, 52.

2098 Felak, 113/1-5.

2099 Buharî, *Tefsir*, 114; Askalanî, *Fetlıu'l-Bârî*, 8/962

bir sahabinin mushafında kaydedilmemesi ayrı, onların Kur'an'dan oluşlarının inkâr edilmesi ayrıdır. Birçok insan ezberlediği şeyleri yazmaz. *Felak* ve *Nâs* sûreleri de diğer tüm sûreler gibi tevatürle bizlere ulaşmış olup inkârları küfrü gerektirir. *İbn Mesud*'un da bulunduğu cemaat namazlarında söz konusu *İki Sûre* okunmuş ve bu konuda herhangi bir itiraz vaki olmamıştır.[2100] *İbn Mesud,* onların vahiy oluşlarını asla inkâr etmemiştir. Bu vahim durumu ona nispet etmek büyük bir iftiradır. *İbn Mesud*, iki sûreye devamlı okunmaları gereken vird ve zikir gözüyle bakardı. On binlerce sahabi tarafından okunan, ezberlenen *iki sûreye*, İbn Mesud tarafından yazılmadığını söyleyen âhâd bir rivayetle herhangi bir nâkısa gelmez. Diğer sûreler nasıl bizlere ulaşmışlarsa *Felak* ve *Nâs* sûreleri de aynı yöntem ile ulaşmıştır. Zan ifade eden âhâd rivayetlerle, tevatür ile bizlere ulaşmış sûre veya ayetler terk edilmez. *İbn Mesud,* hıfzına olan güveninden dolayı iki sûreyi yazmamış olabilir. Zira hafızaya olan güvenden dolayı metinleri yazmama yaygın bir adetti. *Felak* ve *Nas* sûrelerinde olduğu gibi diğer bazı sûre ve ayetlerin Kur'an'dan olmadıklarını veya okunduktan sonra kaybolduklarını söyleyen benzer rivayetlerin ilmî bir değeri yoktur.[2101]

* * *

مِنْ شَرِّ مَا خَلَق

"Yarattığı şeylerin şerrinden Allah'a sığınırım."[2102]

Soru 2: Allah Teâla'nın şerri yaratma hikmeti nedir?

Cevap: Görünürde şer olan birtakım eşya veya hadiselerin içeriğini bilmeyenler, onların yaratılmasında herhangi bir maksat ve hikmetin bulunmadığını, dolayısıyla yaratılmamaları ge-

---

2100 Keşmirî, *Faydu'l Bâri alâ Sahihi'l-Buharî*, 4/261.

2101 Bu bağlamda Tevbe ve Ahzâb Sûreleri için söz konusu edilen rivayetleri hatırlatabiliriz Bkz. Âlûsî, *Tefsir*, 4/132; Suyutî, *İtkân*, 2/71.

2102 Felak, 113/2.

rektiğini ileri sürerler. Çok eskiden beri şer var mıdır, var ise neden yaratılmıştır, yaratılmasaydı daha uygun olmaz mıydı, tartışmaları yapılmaktadır. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, kâinatta mutlak anlamda şer yoktur. Bir şey için *o şerdir* demek izafidir. Yani birine şer gelen birşey, başkası için hayır gelebilir. İnsanlar için şer olan birşey hayvanlar için hayır olabilir. Yabani hayvan tarafından parçalanan bir insan, kendisi akrabaları ve yaşadığı toplumu için şer olduğu kesindir. Hayvan açısından değerlendirdiğimiz de ise, o açlığını gidermiş, yavru ve sürüsünü sevindirmiştir.

Hayatta karşılaştığımız her şey ve olay ibret ve derslerden hâli değildir. Hiçbirşey boşuna yaratılmamıştır. Hatta şer olarak gördüğümüz birçok hastalık da hayır vardır. Sözgelimi grip gibi birçok ateşli hastalığın vücuda dinamizm kazandırdığı tıp açısından kabul görmüştür. Birtakım hastalıklarda görülen mikropların diğer bazı hastalıkların tedavisinde kullanıldığı da bilinen konulardandır. Belli oranlarda yılan zehrinden yararlanıldığı da diğer bir gerçektir. "Kâinatta neden şer vardır?" demek, ateşte niye *yakma özelliği* var demeye benzer. Veya kar neden dondurucudur, kış neden soğuk geçmektedir, neden her mevsim bahar değildir? benzeri sorular yüzeysel düşünmekten kaynaklanmaktadır.[2103]

Suç işleyenlere göre cezaevleri şer olabilir. Hırsızlıktan ceza gören biri cezayı şer görebilir. Ancak toplum açısından düşündüğümüzde, söz konusu durumlar hayrın ta kendisidir. Hiddet, gazap, kin gibi geçici haller hayırda kullanılırsa şer olmaktan çıkar. Nitekim şemâil kitapları, Hz. Peygamberin de haramların çiğnendiği durumlarda hiddetlenip kızdığını yazmaktadır.[2104]

Şerrin asıl kaynağı şeytanın yaratılması bile, hayırdan hâli değildir. Şeytanın yaratılışı hatırlanırsa onun şer olarak değil, irade sahibi bir varlık olarak yaratıldığı anlaşılacaktır. Şeytan,

---

[2103] Bkz: el-Cüdeylî, *Nezarât*, s.76.
[2104] Buharî, Ezan, 63, Müslim, Salat, 182.

iradesini kötü yönde kullandığından şer unsuru haline gelmiştir. Onun yapmış olduğu zikzaklar hatırlanırsa, insana büyük ders ve ibretler verir. Onun vesvese ve tahriklerinin aksine hareket etmek insanı gerçeğe götürür. Âyette, şer haline dönüşen yaratıkların şerrinden Allah'a sığınmamız emredilmiştir. Şeytan olmasaydı insanların haramlardan sakınmaları tesadüfi veya adet olurdu. Yani onlardan sakınmanın herhangi bir anlamı kalmazdı. Allah, haramlardan sakınmayı emretmiştir. Şeytanın haramlara teşvik etmesi, müminin onlardan sakınmasını ve kulluk imtihanında daha fazla çaba göstermesini gerekli kıldığından, onunla mücadeleyi ibadete çevirmekte ve hayata anlam kazandırmaktadır.

* * *

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ

"O, düğümlere üfleyen üfürükçülerin şerrinden."[2105]

Soru 3: Âyet, Hz. Peygamber'in sihirlendiğini ifade ediyor mu?

Cevap: Konu, Asr-ı Saadet'ten beri ulema arasında ihtilafa medar olmuştur. Ehli Sünnet ekolü müfessirlerinin çoğu, bazı rivâyetleri de delil göstererek Hz. Peygamber'in sihirlendiğini söylemişlerdir. Rivâyete göre, Resûlullah *Lebid b. A'sam* tarafından sihirlenmiş ve sihrin tesirinden yapmadığı şeyleri yapıyor görünümünü vermiştir. *Ahmed b. Hanbel*'in rivâyetinde aynı durumun altı ay sürmüş olduğu belirtilmiştir.[2106]

Karşı çıkanlar, yani Hz. Peygamber'in sihirlenmediğni savunanlardan bazıları, Mutezile uleması ile Ehl-i Sünnet alimlerinden *el-Cassas* (370/980), çağdaş alimlerden *Muhammed Abduh, Cemaleddin el-Kasimî, Mustafa Merâğî, Muhammed Tahir b. Aşur, Süleyman Ateş* ve benzeri diğer bazı âlimlerdir.

[2105] Felak, 113/4.
[2106] Bennâ, Ahmed A. Rahman, *Fethu'r-Rabbâni*, 17/353.

Bunlar, *"Zalimler, siz başka değil sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz dediler."*[2107] âyetini delil olarak öne sürerler. Bunlara göre, Resûlullah'ın sihirlenmesini ifade eden rivâyetler zan ifade eden *ahâd* haberlerdir. Sihirlendiğini nefyeden Kur'an'dır. Kur'an katî, rivâyetler ise zannîdir. Kaldı ki birçok âyette Resûlullah'ın Allah'ın himayesi altında olduğu beyan edilmiştir. Bu cümleden *"Allah seni insanlardan koruyacaktır."*[2108] âyeti zikredilebilir.

Ulemanın ittifakla kabul ettikleri konulardan birisi, Kur'an'a muhalif düşen hadislerin reddedileceğidir.[2109] Başta *Hz. Aişe* olmak üzere birçok sahabi, Kur'an'a muhalif düştükleri için birçok hadisi reddetmişlerdir: Hz. Ömer, *"Onları (iddet bekleyen kadınları) evlerinden çıkarmayın."*[2110] âyetine ters düştüğü için, *Fatma bt. Kays'*ın hadisini reddetmiştir.[2111] Kezâ *Hz. Aişe, "Hiçbir günahkâr diğerinin günahını taşımaz."*[2112] âyetine ters düştüğü için, ölünün, yakınlarının ağlamalarından dolayı azap gördüğünü söyleyen hadisler[2113] ile, aynı âyete muhalif düştüğü için "zina çocuğu cennete girmez" meâlindeki hadisi reddetmiştir.[2114]

Kur'an'la çeliştikleri için bir iki hadisi reddetmek sünneti reddetmek anlamına gelmez. *Kasimî* bu konuda özetle şunları söyler: *Ebubekir el-A'sam'*ın Resûlullah'ın sihirlendiğini söyleyen hadisi, Kur'an'a muhalif olup küffârın iddialarını doğruladığından reddedilmiştir..[2115] (yukarıda geçtigi gibi) *"Allah seni insanlardan koruyacaktır."*[2116] âyeti, Hz. Peygamber'in korunduğunu belirtmektedir. Söz konusu rivâyet kabul edildiği takdirde,

---

2107 İsrâ, 17/47.
2108 Mâide, 5/67.
2109 Bkz: Musfir, Abddullah ed-Demini, *Mekâyisu Mutüni'l-Hadis*, s.59.
2110 Talak 65/1.
2111 Bkz: Askalanî, *Fethu'l Bârî*, 9/389.
2112 En'âm, 6/164.
2113 Buharî, Cenâiz, 32; Müslim, Cenaiz, 16.
2114 Ebu Davut, İrtak, 12.
2115 Bkz: Cassas, *Ahkâmü'l Kur'an*, 1/60.
2116 Mâide, 5/67.

nübüvvet makamı zedelenir. *Gazzalî,* birçok sahabinin bir veya birkaç ahâd haberi reddettiklerini bildirir.[2117]

İbn Teymiyye, Sahabenin bazı âhâd hadisleri reddetmelerini iki nedene bağlamaktadır. **1.** Hadisi rivâyet edenler hata etmiş olabilirler. **2.** Resûlullah söz konusu edilen hadisleri söylememiş olabilir. Bu durum insanı ne fasık ne de kâfir eder. *Fenârî*, ahâd hadisleri reddetmenin sapıklık olmadığını bildirmiştir.[2118] Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi, Hz. Resûlullah'ın sihirlenmesi söz konusu olmamıştır. Zira, Hz. Peygamber karşıtı güçlerin en büyük arzuları onun sihirbaz veya sihirlenmiş olduğunu insanlara kabul ettirmekti. Kur'an, sarih olarak şeytanın Peygamberler bir yana, takva sahibi müminlere bile herhangi bir etki yapamayacağını haber vermiştir. *"Gerçekten senin, benim o kullarım üzerinde hiçbir hakimiyetin yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar bunların dışındadır."*[2119] *"İblis, öyle ise yüceliğine yemin ederim ki ben onların hepsini mutlaka aldatıp saptıracağım. Ancak içlerinden ihlas ile seçilmiş has kulların müstesnadır."*[2120]

O halde Sûre'de kötülüklerinden Allah'a sığınmamız istenenler kimlerdir? النفاثات/*en-neffâsât,* İslâm öncesi Arabistan'ında geçerli olan ve bundan dolayı klasik *Arapça*'da bütün esrarengiz uğraşları tanımlamak için kullanılan deyimsel bir ibaredir. Muhtemelen bir ipe birçok düğüm atıp üfleyen ve bu arada bazı sihir tekerlemeleri söyleyen büyücülerin ve üfürükçülerin uygulamasından çıkarılmıştır. Mutlaka kadınları kastettiğini göstermez. Fakat genel olarak insanoğlunu ifade ettiğini gösterir.[2121] Âyette kastedilenler, insanlar arasında fitne ve jurnalcilik yapmak için söz taşıyanlar, toplumda kin ve düşmanlık tohumlarını saçanlardır. Onlar insanları birbirine bağlayan tüm

---

2117 Gazzalî, *el-Mustasfâ*, 1/433.
2118 Kasimî, *Mehâsin*, 7/418.
2119 Hicr, 15/42.
2120 Sa'd, 38/82-83.
2121 Esed, *Mesaj*, 3/1324.

kulp ve bağları çözerler, toplumda sağlam bir yapı bırakmazlar. Âyet bu tür insanlardan Allah'a sığınmayı emretmiştir.[2122]

* * *

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ

"Haset ettiğinde her haset edenin şerrinden."[2123]

Soru 4: Haset ve göz değmesinin aklen izahı mümkün müdür?

Cevap: (Haset esnasında) hasetçinin nefsi öyle garip bir durum arz eder ki, o hisle fırlattığı kıvılcımlar haset edileni zayıf bulduğu takdirde yıldırım gibi çarpar. Nice hasetçi ve kem gözlü vardır ki haset gözüyle baktıkları zaman bazı yılanların bakışlarındaki ezâ gibi hedeflerini etkilerler.[2124] Hasedin ahlakî boyutu da vardır. Hasetçi, hareket ve ahlakıyla zararlı bir insandır. Bu nedenle korunması gereken yalnızca bakışları değil, onun söz, fiil ve kötü niyetidir Hasetçi bu yönleriyle de karşısındakine zarar vermek istemektedir.[2125]

Soru 5: Göz değmesi ile haset arasında fark var mıdır?

Cevap: Başkasına zarar vermede ikisi müşterektir. Hasetçinin zararı; hedefine, hem yanında hem de gıyabında ulaşır. Nazar edenin zararı ise, etkilemek istediği kişinin yalnız huzurunda gerçekleşir. Onu, derin bakışlarıyla etkiler.[2126]

[2122] el-Cüdeylî, *Nezarât*, s.81.
[2123] Felak, 113/5.
[2124] Bkz: *Yazır, Hak Dini*, 9/6403; (Sadeleştirilerek).
[2125] Bkz: Mağniyye, *el-Kâşif*, 7/626.
[2126] Cüdeylî, *Nezarât*, s.82

(114) NÂS SÛRESİ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ (1) مَلِكِ النَّاسِ (2) إِلَهِ النَّاسِ (3) مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ (4) الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي (5) مِنْ الْجِنَّةِ وَالنَّاس صُدُورِ النَّاسِ

"De ki sığınırım insanların Rabbine, insanların hükümdarına insanların ilâhına. O sinsi vesvesecinin şerrinden ki insanların sinelerine vesvese verir, durur. Gerek cinlerden gerekse insanlardan olsun."[2127]

Soru 1: Kur'an'ın *Muavvezeteyn* sûreleriyle bitmesinin hikmeti nedir?

Cevap: Kur'an, Allah'ın en büyük nimetidir. Nimete haset edilir. Hasetçilerin şerrinden korunmak için Allah'a sığınak gerekir. Bu nedenle Kur'an, *sığınılacak iki sûre* anlamına gelen *Muavvezeteyn* sûreleriyle bitmiştir. Kur'an'a *isti'aze* ile başlanır, onunla hatmedilir. Böylelikle Kur'an'ı okuyan hem başında hem de sonunda Allah'a sığınmış olur.[2128]

Soru 2: Allah, her şeyin yaratıcısı ve maliki olduğu halde neden Sûre de yalnız *insanlar* zikredilmiştir?

Cevap: Mahlukât içinde, *Yaratıcı* hakkında şüpheye giren, nimetlerini inkâr eden ve başkasından yardım talep eden *insan* olduğu gibi, tuğyan ve isyanı en çok olan da o dur.[2129] Tüm yaratıklar, *insan* için yaratılmıştır. *"O, öyle bir yaratıcıdır ki yerde ne varsa sizin için yarattı."*[2130] İnsanın anılması diğer yaratıkların da anılması demektir.

Soru 3: Sûrede *insanlar* lafzının beş defa tekrarlanmasının hikmeti nedir?

[2127] Nâs, 114/1-6.
[2128] Suyutî, *Mu'terek*, 1/79.
[2129] Mağniyye, *el-Kâşif*, 7/627.
[2130] Bakara, 2/29.

Cevap: İlk âyetten sonra *insanlar* sözcüğünün *zamir* yerine zahir lafızla tekrarlanması, Allah Teâla'nın *Rab*, *Melik ve İlâh* sıfatlarına izâfe edilmesi, insanın Allah katında sahip olduğu şeref ve değerinden dolayıdır.[2131]

[2131] Râzî, *Tefsir*, 11/377.

SONUÇ

Bu çalışmamızda, Kur'an'ın nüzulünden beri ulemayı meşgul eden ayetleri anlamaya ve tefsir etmeye çalıştık. İşkâl probleminin, Hz. Peygamber'in döneminden itibaren görüldüğünü açıkça öğrendik. Ashap tarafından, kendilerine birçok ayetin anlamı sorulmuş, Hz. Peygamber'in kendilerine bile müşkül gelen ayeti *Cibril*'den, onun da Allah Teâla'dan öğrendiğini gördük. Bu vecibeyi tamamladıktan sonra ahirete intikal etmiştir.

Kur'an'ın hedefi, bilim ve teknolojinin formül ve denklemlerini göstermek değil, insana rehberliktir. Bu nedenle fert ve dolayısıyla da topluma yön vermek en önemli gayesidir. Kur'an, bilimsel ve fenni bazı gerçeklere işaret etmiş ise de -ki etmiştir- bu onun astronomi, coğrafya veya fen ilimlerini öğretmesi için değildir. Bunlardan bahsetmesinin gayesi, kainatın Yaratıcısını ve O'nun gücünü tanıtmak ve insanı inkâr ve yaratıklara boyun eğmekten kurtarmaktır. Bu nedenle *Nâtık Kitap* (Kur'an) ile *Sâkit Kitap* (Evren) arasında herhangi bir konuda çelişki ve tutarsızlığın bulunması mümkün değildir. Birçok Müslüman düşünürün de belirttiği gibi, sağlam naklin sağlam akıl ile çelişmesi mümkün değildir. Görünürde böyle bir iddia varsa, ya nakli anlama veya onu tahlilde sorun var demektir. Vahiyle akıl ve bilim arasında tezat gören bir akılda sorun var demektir.

Çalışmamızda en önemli netice; müşkül ayetlerin zaman ve zemine göre farklılık arz etmesidir. Kur'an'ın *müşkül* ve

müteşabih ayetleri kapsaması, onun üzerinde düşünme ve etüt yapmanın gerekliliğini gösterir. Kur'an'ın bu çeşit âyetleri içermesi İslâm toplumunda eşine rastlanmayan bir tefsir kültürünü meydana getirmiştir. İlk dönemden beri Müslümanlar en kıymetli mesai ve çalışmalarını Kur'an'a ayırmışlardır. Keza, Kur'an'da bu tür âyetlerin bulunması, Kur'an'ın kolay ve açık olma özelliğine ters düşmez. Zira işkâl insanlara göre değişmektedir. Kur'an'ın indiği dönemden uzaklaşma, Kur'an'la kasıtlı mücadele, Kur'an'ı her konuya özellikle yeni teknoloji ve bilimsel gelişmelere referans kılma ve Kur'an dilinin dejenerasyona uğraması, birçok müşkilâtı beraberinde getirmiştir.

Çalışmamızda, birçok müşkül âyetin zaman tefsiri ile çözüldüğünü gördük. Zira her haberin gerçekleşeceği bir zaman ve ortam vardır. İnsanlar bunu er geç öğreneceklerdir. Muhtelif dönemlerde müşkül ayetlere getirilen çözümlerin sonraki dönemlerde yeni yorum ve değerlendirmelere açık olduğunu fark ettik. Bu nedenle rahatlıkla müşkül âyetlerin alan ve kapsamının değiştiğini fark ettik.

Kur'an'ı anlamak için, Arap diline vukufiyet yanında, iman ve salih amel işlemenin, onun atmosferinde yaşamanın, helal ve haramına riayet etmenin zorunlu olduğunu öğrendik. O, müminler için hidayet ve şifadır. Ona iman etmeyenlerin yararlanması ise sınırlıdır. Kur'an'ın ilk âyetlerinde, Onun muttakiler için hidayet olduğunun belirtilmesi bundan olsa gerek.

Kur'an'ı anlamanın önündeki engellerin, takva ve ilim azığıyla aşılabileceğini öğrendik. Bu nedenle Kur'an'ı öğrenmeye koyulan birinin sağlam ve halis bir kalple ona yönelmesi, kendini Kur'an'a muhatap telakki etmesi şarttır. Kur'an'dan yararlanmanın onu anlamaktan geçtiğini de öğrenmiş olduk.

Kur'an'ı anlamadaki müşkilât, dünya durduğu ve insanlar arasında anlayış farklılığı bulunduğu sürece devam edecektir. Her dönemin müşkilatı değişik olacaktır. Ulema geçmişte bu konuda çalışma ve gayretlerini esirgemediği gibi, günümüzde ve istikbalde de hizmetlerini esirgemeyeceklerdir. Allah Teâla, onun korunmasını üstlendiği için, bu konuda gerekli tüm esbap ve malzemeyi yaratacaktır. Allah katından olduğu için, asla onda bir tutarsızlık veya yanlışın bulunması mümkün olmaz. Ne geçmişte oldu ne de gelecekte olacaktır. Zira o, hikmet, ilim ve kudreti sonsuz olan Zat'ın mesajıdır.

"Batıl, ona, ne önünden gelebilir ne de arkasından. O, hikmet sahibi çok övülen Allah'tan indirmedir." (Fussilet, 61/42)

Allah sözün en doğrusunu söyler.

BİBLİYOGRAFYA

ABDUH, Mumammed, *Tefsiru Cüz'i Amme*, Beyrut, 1989.

ABDULBÂKİ, Muhammed Fuâd, *El-Mü'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l Kur'an'il-Kerim*, Beyrut, 1988.

ACLÛNÎ, İsmail Muhammed, (/1161/1748) *Keşfu'l Hafâ*, Beyrut, 1998.

AFÂNÎ, Seyyid b. Hüseyin, *Salahu'l Ümme fi Ülüvi'l Himme*, Beyrut, 1997.

ALBAYRAK, Halis, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*, İst, 1992.

ÂLÛSÎ, Mahmut Şakir, (v.1270/1854) *Rûhu'l- Meânî*, Beyrut, ts.

AKSEKÎ, Ahmed Hamdi, *Ve'l Asr Süresini Tefsiri*, (Osmanlıca) ts.

ARCÛN, Muhammed es-Sadık, *Muhammedun Resülullah*, Beyrut, 1995.

ARSEL, İlhan, *Toplumsal Geriliklerimizin Sorumluları Din Adamları*, İst. 1995.

ATEŞ, Süleyman ,

-Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İst. 1989.

-Kur'an'ı Kerim'in Evrensel Mesajına Çağrı, İst, 1990.

BEDRÂN, Abdulkadir b. Ahmed, *Cevahiru'l Efkâr ve Maadinu'l Esrar*, Thk, Züheyr Çavuş, Beyrut, 1999.

BEHİYY, Muhammed, *Ed-Dinu ve'd-Devletü*, Beyrut, 1971.

BENNÂ, Ahmed Abdurrahman, *El-Fethu'r-Rabbâni, Tertibu Müsnedi Ahmed b. Hanbel*, Beyrut, ts.

BEYDÂVÎ, Nureddin Abdullah b. Ömer el- Kâdî, (v.1096 /1687) *Envâru't-Tenzil ve Esraru't -Te'vil*, Beyrut, 1990,

BİLMEN, Ömer Nasuhi,

-Büyük Tefsir Tarihi, İst.,1973.

-Hukuki İslamiyye ve İstilahatı Fıhhiyye Kamusu, İst. Ts.

-Muvazzah İlmi Kelam, İst, 1972.

BUCAİLLE, Maurica, *Kur'an ve Bilim,* Çev: Suat Yıldırım, İzmir, 1981.

BUHÂRÎ, Ebu Ebdillah Muhammed b. İsmail (v.256/870)

-El-Camiu's-Sahih, İst. 1981.

-El-Edebu'l Müfred, Beyrut, 1996.

CANDAN, Abdulcelil,

-İslâm Tarihinde Mezhep Çatışmaları ve Taklid, İst.,1998.

-Kur'an'da Hak Batıl Mücadelesi, Ankara, 200.

-Kur'an Tefsirinde Sapma ve Nedenleri, İst, 200.

CASSÂS, Ebu Bekir Ahmed er-Razî; (v.370/992) *Ahkâmu'l- Kur'an,* Beyrut, 1993.

CEBECİ, Lütfullah, *Kur'an'ın anlaşılmasına Doğru (Tebliğ)* İzmir, 1992.

CEMAL, Ahmed Muhammed,

-Yeseluneke, Beyrut, 1994.

-El-Kur'anu'l Kerim Kitabun Uhkimet Âyâtuhu, Beyrut, 1991,

CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Tarihi* Ank., 1988.

-Tefsir Usulü Ank. 1998.

CUMİ', Ebubekir Mahmut, *el-Akide es-Sahihe bi Meva-kifi's-Şeria,* Ankara, 1972.

CÜDEYLÎ, Muhammed Abdurrahman, *Nazaratün Celile-tün fi't-Tefsir,* 1963.

CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif, (v.816/1413) *et-Ta'rifat,* Beyrut, 1990.

ÇELEBİ, İlyas, *Uzak ve Yakın Gelecekle ilgili Haberler,* İst, 2000.

DÂRİMÎ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b.Fadl b. Heram, *Sünen,* Thk: Mustafa Dib el-Buğa, Beyrut, 1991.

DEHLEVÎ, Şah Veliyyullah, Ahmed b. Abdurrahman, (v.1176/1762) *Hüccetullahu'l-Baliğe,* Beyrut, 1999.

DEMİNÎ, Musfir Azmulllah, *Mekayisu Nekdil Hadis,* Riyad, 1405.

DERVİŞ, Muhiddin, *İ'rabu'l-Kur'an,* Beyrut, 1991

EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, (v.275/888) *Sünen,* İst. 1981.

EBU HAYYÂN, Muhammed b. Yusuf b. Yusuf el-Endü-lüsî, *El-Bahrü'l Muhit,* Beyrut, 1992.

EBU ZEHRÂ, Muhammed, *Hatemun Nebiyyin,* Beyrut, ts.

AKK', Halid Abdurrahman, *Usulu't-Tefsir ve Kavaiduh,* Beyrut, 1994.

ASKALÂNÎ, Ahmed b. Ali İbn Hacer, (v. 852/1448) *Fethu'l Bari Şerhu Sahihi'l Buharî,* Beyrut, 1989

ELBÂNÎ, Muhammed Nasiruddin,

-*Silsiletu'l-Ehâdisi's-Sahiha*, Beyrut, 1991.

-*Sahihu Camiu's-Sağir*, Beyrut, 1988.

El-KÂRÎ, Nureddin b. Muhammed Ali, *El-Esraru'l Mer-fua fi'l Ağbari'l Mevdua*, Beyrut, 1986.

ENSÂRÎ, Ebu Yahya Zekeriya, *Fethu'r-Rahman*, Beyrut, 1985.

ERSOY, Mehmek Akif, *Kur'an'ı Kerim'den Âyetler*, İst, 1976.

ERSÖZ, İsmet, *Kur'an Tarihi, Kur'an'ı Keri'in indirilişi ve Bugüne Gelişi*, İst. 1996.

ESED, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, İst, 1999.

EŞÂRÎ, Ebu Hasan Ali b. İsmail (342/936) *El-İbâne fi Usüli'd- Diyâne*, Suudi Arabistan, H.1408.

FADLULLAH, Muhammed Hüseyin, *Min Vahyi'l Kur'an*, Çev: M. Yolcu, İst, 1989.

FERHÂN, Raşit Abdullah, *Tefsiru Müşkil'il Kur'an*, yy ,1983,

FİRÜZÂBÂDÎ, Mecduddin Muhammed b. Yakub (v.817/ 1414) *Besâiru Zevi'l Besâir, Fi Letâifi Kitabi'l Aziz, Beyrut, ts.*

ĞAZALÎ, Muhammed, (1417/1996)

-*Düşünce Mirasımız*, çev:, Harun Ünal İst., ts.

-*Mietü Suâlin ani'l- İslâm*, Mısır, 1989.

-*Keyfe Neteâmelü Meâ'l-Kur'an* A.B.D.,1992

-*Humumu Daiye*, Mısır, 1984.

ĞAZZALÎ, Ebu Hamid, Muhammed b. Muhammed, (505/1111)

-*İhyau Ulumi'd-Din, (İthafu Saadeti'l Müttekin ile beraber) Beyrut, 1989*

-*el-Mustasfâ*, Beyrut, 1993.

HABENNEKE, Abdurrahman Hasan, *El-Meydani Tedeb-ür fi Sureti'l Furkan*, Beyrut, 1991.

HÂLİDÎ, Salah Abdulfettah,

Mea Kasası's-Sebikın, Fi'l-Kur'an, Beyrut, 1988.

-*Tesvibâtu'n fi Fehmi'l Kur'an*, Beyrut, 1987.

-*El-Kasasu'l Kur'an'i*, Beyrut, 1998.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm'ın Doğuşu*, Çev. Murat ÇİFTKAYA, İst, 1997.

HÂTİP, Abdulkerim, *El-Muhkem ve'l Müteşabih fi Kitabi'llahi*, Makale H. 1396. ts.

HEYSEMÎ, Nurettin Ali b. Ebubekir, (8/7/1428) *Mecmuuz-Zevaid*, Beyrut, 1994

HİCÂZÎ, Mahmud, *et-Tefsiru'l Vâdıh*, Mısır, 1979.

İBN ABİDİN, Muhammed Ebu'l Ğeyr Efendi, *et-Takrir fi'd Tekrir*, Şam, 1992.

İBN ÂŞÛR, Muhammed Tahir,*Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir*, Libya, ts.

İBN ATİYYE, Ebu Muhammed Abdulhak b. Ğalib (Ö.546 /1151) *El-Muharreru'l-Vecizfi Tefsiri'l Kitabi'l Aziz*, Beyrut, 1993.

İBN EBİ'L İZZ, *Şerhu'l Akideti'l Tehaviyye*, Beyrut, 1988.

İBN ESİR, Mecdu'd-Din Ebu's-Saadet el-Mübarek b. Muhammed el-Cezeri, (606/1209) *En-Nihaye fi Ğaribil Hadis*, Beyrut, ts.

İBN HATİB, *El-Furkân*, Beyrut, 1987.

İBN KAYYIM,el-Cezviyye Şemseddin Ebi Abdillah Muhammed b. Ebi Bekir ez-Zeri, ed-Dımeşkî,(591/1291)

-Zâdu'l Meâd, Beyrut, 1991.

-Bedâiu't-Tefsir, Nşr: Yüsri, es-Seyyid Muhammed, Beyrut, 1993.

-Et-Tibyân fi Aksami'l Kur'an, Beyrut, 1994.

-Hâdi'l-Ervâh ila Bilâdi'l Efrâh, Thk: Yusuf Ali Bedevi, Beyrut, 1991.

-Muhtaseru Sevaiku'l Mürsile, Thk: Muhammed el-Mev-suli, Beyrut, ts.

İBN KESİR, Ebu Fidâ İsmail b. Ömer, (5774/1372)

-el-Bidâye ve'n-Nihâye,Beyrut, 1990

-Tefsiru'l Kur'ani'l Azim, Beyrut, 1992.

İBN KUTEYBE, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim,(267/880) *Te'vilu Müşkili'l Kur'an*, Mısır, 1973.

İBN MÂCE, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el Kazvinî, (275/888) *Sünen*, İst, 1981.

İBN MANZÛR, İbu Fazl, Muhammed b. Mukrim el-İfrikî, (711/1311) *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1985

İBN RÜŞD, Muhamed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmet, *Bidâyetu'l Müctehid ve Nihayetu'l Muktasıd*, Beyrut, 1997.

İBN TEYMİYYE, Şeyhu'l İslâm Ahmed b. Abdulhakim, (728/1328)

-Et-Tefsiru'l- Kebir, Thk: Abdurrahman, Umeyre, Beyrut, ts.

-Mecmuu'l-Fetâvâ, Mısır, 1972.

-Mukaddimetun fu Usuli Tefsiru'l Kur'an, Thk: Kusey Muhibiddin Hatib, Mısır, ts.

İBNU'L-ARABÎ, Ebubekir Muhammed b. Abdillah b. Ahmed el- Meârifî, (v.543/1148) *Ahkâmu'l Kur'an*, Mısır, ts.

İSLAMOĞLU, *Mustafa, Üç Muhammed*, İst. 2000.

IŞIK, Emin, *Kur'an'ın Terceme Meselesi,(Tebliğ)* İzmir, 1992.

İTR, Hasan Diyauddin, *El-Hurufu's/-Seba',* Beyrut, 1988.

KADİ'L KUDÂT, İmaduddin Ebu'l Hasen Abduhcebbar b. Ahmed, (415/1024) *Tenzihu'l Kur'an ani'l Metâini,* Beyrut, ts.

KARDÂVÎ, Yusuf,

-Fetâvâ Muasıra, Beyrut, 1987.

-El-Merciyetu'l-Ulyâ fi'l-Kur'an, Mısır, 1996.

-Fıkhu'z-Zekat, Beyrut, 1944.

-Melâmihu'l Muctemei'l- İslami, Beyrut, 1993.

-El-Aklu ve'l İlmi fi'l Kur'an, Mısır, 1996.

-İnsan ve Hak Mefhumu, Çev: Mustafa Ateş, 1996.

KASİMÎ, Şeyh Cemaleddin, (v.1866/1914) *Mehâsinu't-Te'vil,* Beyrut, 1997.

KEŞMİRÎ, Muhammed Enver, (1352/1933)

-Faydu'l-Bâri al'a Sahihi'l-Buharî, Beyrut, ts.

-Müşkilâtu'l Kur'an, Pakistan, 1998.

KEVSERÎ, Muhammed Zahid ,(1371/1952) *Makalât,* Beyrut, 1993,

KEYLÂNÎ, İsmail, *Faslu'd-Din Ani'd-Devle,* Beyrut, 1985.

KIRCA, Celal, *Kur'an'ı Kerim'de Fen Bilimleri, İst., 1984.*

KURTUBÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Camiu li Ahkâmi'l Kur'an,* Beyrut, ts.

KUŞEYRÎ; Abdulkerim Hevazın b. Abdulmelik b.Talha b.Muhammed,(v.465/1073) *Leâtifu'l-İşârât, Mısır, 1981*

KUTUB, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'ân,* Beyrut, 1993.

MALİK, b. Enes, *el-Muvatta',* İst, 1981

MA'RÛF, Naif Mahmut, *Taraif ve Nevadir,* Beyrut, 1989.

MAĞNİYYE, Muhammed Cevat, *et-Tefsiru'l- Kâşif,* Beyrut, 1990,

MERÂĞÎ, Ahmed Mustafa, *Tefsir,* Beyrut, 1974.

MEVDÛÎ, Ebu'l-A'lâ, (v.1307/1976)

-Tefhimu'l Kur'an, Çev: M. Han Keyhâni, Yusuf

-Resâil Mesâil, Çev: Mahmut Osmanoğlu, A. Hamit Çohocan, İst. 1990.

-Yüce Kur'an'ı Kerim Meali ve Tefsir Notları, Çev: Muharrem Tan, İst, 1997.

MİRÂS, Kâmil, *Sahih-i Buharî Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi,* Ankara, 1993.

MÜBAREKFÛRÎ, Sefiyu'r-Rahman, Er-Rahiku'l Mağ-tum, Beyrut, 1988.

MÜNÂVÎ, Şemseddin Muhammed Zeyneddin Abdurrauf, (Ö.1031/1681) *Feyzu'l-Kadir, Şerhu Cami'i's-Sağir,* Beyrut, 199

MÜSLİM, Ebu Hüseyin Müslim b. Haccac, en- Nisâburî ,(269/874) *Es-Sahih,* İst. 1982.

NECCÂR, Abdulvehhap, *Kısasu'l Enbiya,* Beyrut, 1990,

NEDVÎ, Ebu'l Hasen Ali Haseni,

-Kur'an'dan Nasıl Yararlanılır? Çev: Yusuf KARACA, İst. 1995.

-El-İslâm Eserühü fil Hadereti ve Fadluhu ale'l insaniyeti, Hindistan, 1985.

-Teemmülatün fi'l Kur'ani'l Kerim, Beyrut, 1995.

NEVEVÎ, Muhyiddin Ebi Zekeriyya Yahya b. Şeref,(V.676/1176) *El-Ezkâr,* Beyrut, 1983.

NİSABÛRÎ, Nizamuddin el-Hasan b. Muhammed b. Hüseyin el-Kummi, *Tefsiru Ğaraibi'l Kur'an,* Beyrut, 1996.

NURSÎ, Bediuzzaman Said, *İşaretu'l İ'caz,* Çev. Abdül-mecid Nursi, İst. Ts.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslam,* İst, 1995.

PAKALİN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* M.E.B Yay. 1993

RÂĞİB, İsfehâni, Ebu'l-Kasım Hüseyin,b. Muhammed, (504/1145) *el-Müfredât fi Ğaribi'l- Kur'an,* Beyrut, 1997.

RÂZÎ, Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hasan b. Ali et-Temimî el-Bekrî Fahruddin, (v.606/1209) *Et-Tefsiru'l- Kebir (Mefâtihu'l Ğayb),* Beyrut, 1997.

RÂZÎ, Muhammed Ebu Bekir, *Enmuzecün Celilun fi Esiletin vi Ecvebetin min Ğerâibi Ây'it-Tenzil, Thk: Muhammed Rıdvan ed Daye, Beyrut. 1990.*

RIZÂ, Muhammed Raşid, (1354/1935) *Tefsiru'l Menâr,* Beyrut. ts.

RİFAÎ, Muhammed Nesip, *Et-Tevassul ila Hakikati't-Tevessül,* Beyrut, 1974.

SABBÂĞ, Muhammed Lütfi, *Buhûs fi Ulumi'd Tefsir,* Beyrut, 1998.

SA'DÎ, Abdurrahman b. Nasır,

-Eyseru'l Kerimu'l Rahman fi Tefsiri Kelami'l Mennan, Beyrut, 1997.

-El-Kavaidu'l Hisan li Tefsiru'l Kur'an, Riyad, 1982.

SALİH, Muhammemd Edip, Tefsiru'n-Nusus fi'l Fıkhı'l İslami, Beyrut, 1993.

SÂVÎ, Ahmed b. Mmuhammed, (v.1241/1825) *Haşiyetu's-Sâvi ale'l Celâleyn, Mısır ts.*

SEÂLİBÎ, Ebu Mansur Abdilmelik Muhammed, (429/ 1037) *El-İktibâs mine'l Kur'an'il-Kerim,* Mısır, 1992.

SEBT, Halid b. Osman, *Kavaid'ut-Tefsir,* Beyrut, 1997.

SUPHİ, Abdulmecid, *el-Menhec el-Fıkhiyye,* Beyrut, ts.

SUYÛTÎ, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekir, (v.911 /1505) *Mu'tereku'l-Ekrân fi İ'câzi'l Kur'an, Beyrut. ts.*

-el-İtkân fi Ulumi'l Kur'an, Beyrut, 1993.

-Tefsiru'l Celâleyn, İst, ts.

ŞA'RANÎ, Abdulvehhap, *el-Yevâkit ve'l Cevâhir,* Mısır, 1959.

Ş'ARÂVÎ, Muhammed Mutevelli,

-Et-Tefsir, Mısır, 1991.

-Kasasu'l Enbiya, Beyrut, ts.

ŞAFİÎ, Muhammed b. İdris, *Ahkâmu'l Kur'an,* Nşr: Abdulğani Abdulhalık, Beyrut, 1980.

ŞARBÂSÎ, Ahmet, *Yeseluneke fi'dini ve'l Hayat,* Beyrut, 1995.

ŞÂTİBÎ, İbrahim b. Mûsâ el-Hummi el-Ğırnati (790/1388) *El-Muvafakat fi Usuli's-Şeria,* Beyrut, 1991.

ŞELTÛT, Mahmut,

-El-İslâm Akideten ve Şerieten, Beyrut, 1997.

-El-Fatâvâ, Beyrut, 1975.

ŞİNKİTÎ, Muhammed Emin, *Adva'ul-Beyân fi İzâhi'l-Kur'an'i bi'l Kur'an,* Beyrut, 1996..

SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmed b. Sehl ,(V.470/1097) *–Usul'ul fıkh,* Beyrut, 1974.

ŞERİATİ, Ali, *İnsan Olmak,* Çev: Abdulhamit Özer, İst, 1999.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed,(v.1250 /1832) *Neylü'l- Evtâr,* Mısır, 1972.

-Fethu'l Kadir, Thk: Said Muhammed el-Hamm, Mekke, 1985.

ŞEYHZÂDE, Muhammed b. Mustafa el-Kuveci el-Hanefî, (v.900/1543) *Haşiyatün alâ'l- Beydâvi,* İst. 1988.

ŞİBLİ, Mevlânâ, *Asr-ı Saadet,* Çev: Ömer Rıza Doğrul, İst.,1973

ŞİMŞEK, M. Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri, Konya,* 1997.

TABATABÂÎ, Muhammed Hüseyin, *El-Mizân fi Tefsirü'l Kur'an,* Tahran, 1973.

TABBARÂ, Abdulfettah, *Ruhu'd-Dini'l İslâmî,* Beyrut, 1988.

TÂBERÎ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid, (v.310 /922) *Câmiu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an, Beyrut, 1995.*

TAHÂNEVÎ, Muhammed Ali b. Ali b. Kadi, (v.1158 /1745) *Keşşâfu İstilahati'l- Fünun,* İst, 1984.

TAHANEVÎ, Zafer Ahmed el-Osmani, *Ahkâmu'l Kur'an*, Pakistan, H.1413.

TATAN, Abdulkerim, (Muhammed Edip Keylani ile beraber) *Avnu'l Mürid bi Şerhi Cevhereti't- Tevhid*, Beyrut, 1994.

TATAY, Muhammed, İdahu'l, *Meani'l el-Hefiyye fi'l Erbein en-Neveviye*, Beyrut, 1994.

TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed İbabi. Sevre, (v.279/892) *Sünen*, İst.,1981.

TOPTAŞ, Mahmut, *Şifa Tefsiri*, İst, 1993.

ÜNVER, Mustafa, *Kur'an'ı Anlamada Siyakın Önemi*, Ankar, 1996.

YAŞAR, Hüseyin, *Kur'an'da Anlamı Kapalı Ayetler*, İst, 1997.

YAZIR, Muhammed Hamdi Elmalılı, (v.1361/1942) *Hak Dinî Kur'an Dili, İst., 1979.*

YÛSUF, Abdulğaffar Abdurrahim, *Et-Tefsiru'l Mevdûî*, (Makale) ts.

ZEBİDÎ, Ebu'l Feyz Seyyid Muhammed el Murtedâ, (v.893/1488) *İthafu Sadeti'l- Müttakin bi Şerhi İhyai Ulumi'd-Din*, Beyrut, 1989.

ZEHEBİ, Muhammed Hüseyn, *Menahilu'l Urfan*, Beyrut, 1995.

ZEMAHŞERÎ, Ebu'l Kasım Muhammed b. Ömer, (v.794 /H.1191) *El-Keşşâf*, Tahran, ts.

ZERKEŞÎ, Bedrettin Muhammed b. Abdullah, (v.794 /H.1191) *El-Burhân fi Ulumi'l Kur'an*, Beyrut, 1991.

ZEYDÂN, Abdulkerim, *Es-Sünenu'l İlahiyye*, Beyrut, 1993.

ZÜHAYLÎ, Vehbe, *El-Fıkhu'l İslami ve Edilletühü*, Beyrut, 1984. *Usulu'l Fıkıh*, Beyrut, 1984.

KARMA İNDEKS

A

A'meş, 18
A'RAF SÛRESİ, 223
abdest, 25, 68, 69, 199, 446, 459, 554
Abduh, 19, 47, 66, 120, 348, 503, 519, 525, 527, 531, 532, 536, 538, 540, 541, 542, 545, 549, 553, 558
ABESE SÛRESİ, 497
Adiy b. Hatem, 75
Âdiy b. Hatem, 75
ÂDİYÂT SÛRESİ, 533
Ağlama Duvarı, 132
Ahfeş, 18
AHKÂF SÛRESİ, 416
AHZÂB SÛRESİ, 371
alak, 54, 526
ALAK SÛRESİ, 524
Ali et-Tantâvî, 88
ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ, 155
Âlusî, 18, 48, 56, 67, 73, 161, 183, 208, 214, 223, 266, 282, 326, 327, 363, 374, 433, 434, 459, 483, 499, 526
Andore Bacon, 348
Antakya, 26
Arapça, 34, 35, 37, 38, 41, 42, 50, 93, 101, 129, 236, 258, 264, 265, 266, 276, 277, 281, 307, 308, 345, 407, 418, 438, 444, 448, 455, 458, 470, 473, 487, 490, 512, 535, 542, 559
Ashab-ı Kehf, 198
Askalânî, 76, 149, 447
ASR SÛRESİ, 537
ay, 37, 45, 141, 146, 241, 409, 434, 435, 451, 479, 485, 558
Azer, 50
Âzer, 50, 245, 350
Azrail, 371

B

Babil, 122, 124, 294
BAKARA SÛRESİ, 97
Basra, 72
Başörtüsü, 340
batıl, 124, 173, 174, 244, 263, 301, 425, 456, 530, 549, 551
Batiniye, 41
BELED SÛRESİ, 512
Belkıs, 380, 397
Berk-i Gımad, 72
Berzah âlemi, 94
Beyrut, 19, 20, 39, 80, 87, 90, 174, 214, 549, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574
BEYYİNE SÛRESİ, 528
Buharî, 36, 50, 58, 59, 90, 104, 117, 138, 148, 161, 166, 174, 176, 187, 190, 219, 225, 227, 229, 240, 246, 247, 288, 304, 323, 326, 343, 351, 363, 376, 380, 411, 414, 417, 432, 447, 459, 470, 472, 479, 496, 535,

545, 554, 555, 557, 558, 568, 571, 572

C

Cahiliye dönemi, 41
CÂSİYE SÛRESİ, 415
Cassas, 18, 558, 559
cehennem, 94, 104, 260, 261, 329, 376, 437, 480, 487, 494, 503, 515
Celâleyn, 571, 572
Cenin, 91
Cennet, 76, 111, 229, 480
Cevad Mağniyye, 19, 123
Cibril, 71, 95, 101, 154, 246, 323, 382, 431, 472, 473, 475, 489, 563
cihad, 45, 54, 142, 148, 203, 232, 421, 438, 527
CİN SÛRESİ, 479
Curcânî, 26
Cürcânî, 18, 45

D

Dabbed'ül- Ard, 48
Dabbetu'l-Ard, 38, 354
Dabbetü'l-Ard, 49
Demir, 89, 122
Dihlevî, 132
dua, 26, 52, 53, 57, 88, 97, 158, 203, 225, 226, 231, 256, 268, 278, 329, 361, 403, 404, 431, 432, 433
DUHÂ SÛRESİ, 519
DUHÂN SÛRESİ, 414

E

Ebrehe, 541, 542, 543, 544
Ebu Bekir, 568
Ebu Eyyüb el-Ensârî, 142
Ebu Hayyan, 18, 27, 69, 84, 128, 232, 266, 350, 434, 455
Ebu Hüreyre, 75
Ebu Suud, 18
ecel, 160, 226, 302, 414
Ehl-i Beyt, 56, 66
Ehl-i sünnet, 183
EN'ÂM SÛRESİ, 216
ENFÂL SÛRESİ, 231
evlilik, 177, 178, 182, 463

F

faiz, 169, 170
FATIR SÛRESİ, 385
FATİHA SÛRESİ, 91
FECR SÛRESİ, 510
Felsefe, 18
Fen, 571
Ferra', 18
FETİH SÛRESİ, 420
fil olayı, 541
FİL SÛRESİ, 540
Filistin, 522, 523
Firavn, 62, 95, 116, 215, 228, 249, 250, 252, 317, 320, 321, 322, 339, 346, 347, 348, 356, 357, 434, 467, 495, 496, 504, 506, 510
FURKÂN SÛRESİ, 344
FUSSİLET SÛRESİ, 404

G

Gazzalî, 18, 19, 40, 61, 132, 449, 553, 559
Girnatî, 18

Ğ

ĞAFİR (MÜMİN) SÛRESİ, 402
ĞAŞİYE SÛRESİ, 508

H

hac, 87, 133, 134, 142, 143, 240, 376, 432, 433
Hac, 39, 142, 143, 228, 245, 290, 326, 330, 331, 332, 333, 334, 376, 472, 475, 497, 547
HAC SÛRESİ, 330

Haccac, 56, 190, 492, 572
HADİD SÛRESİ, 447
Hadis, 571, 573
Hâfi, 25
hak, 15, 53, 63, 69, 84, 156, 164, 173, 174, 183, 207, 208, 209, 216, 221, 223, 232, 243, 255, 263, 286, 295, 296, 301, 302, 336, 384, 398, 421, 425, 440, 456, 461, 473, 511, 527, 539, 545
HAKKA SÛRESİ, 471
Hamdi Yazır, 92, 271, 341, 533
Haricîler, 16
Haset, 560
HAŞR SÛRESİ, 454
Hayber, 133, 481
heykel, 383
Hızır, 310, 311, 312, 317, 326
Hicazî, 19, 309, 323, 355, 502, 514
HİCR SÛRESİ, 278
Hile, 505
Hindistan, 189, 572
HUCÜRÂT SÛRESİ, 423
HÛD SÛRESİ, 253
Hz. Âdem, 108, 167, 176, 224, 225, 279, 313, 324, 341, 406, 407, 468
Hz. Ali, 16, 60, 98, 131, 167, 411, 507
Hz. Davud, 57, 351, 395
Hz. Eyyub, 57, 398, 399
Hz. Hafsa, 46
Hz. Harun, 112, 116, 314, 321, 323, 346
Hz. Havva, 176, 224, 231
Hz. İbrahim, 116, 195, 215, 218, 245, 246, 264, 271, 278, 328, 334, 349, 350, 388, 392, 393, 394, 395, 425, 426, 467, 481, 523
Hz. İsa, 154, 157, 158, 159, 160, 162, 197, 214, 271, 275, 313, 314, 326, 327, 329, 330, 336, 377, 387, 388, 418, 457, 458, 523
Hz. Meryem, 158, 314, 467
Hz. Mûsâ, 62, 71, 111, 112, 113, 133, 257, 271, 275, 291, 292, 311, 314, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 326, 346, 348, 355, 356, 357, 358, 380, 388, 415, 418, 438, 457, 458, 479, 496, 523
Hz. Nuh, 57, 115, 256, 292, 339, 349, 434, 452, 467, 478, 479, 481
Hz. Osman, 81
Hz. Ömer, 16, 42, 48, 58, 72, 73, 204, 205, 246, 259, 379, 482, 498, 558
Hz. Süleyman, 57, 116, 123, 294, 351, 352, 353, 354, 380, 383, 396, 397, 482
Hz. Şuayb, 317, 358, 380, 388, 551
Hz. Yakub, 113, 269, 271, 395
Hz. Yûsuf, 51, 113, 263, 266, 268, 271, 393
Hz. Zekeriyya, 112, 158
Hz. Yahya, 157, 264, 313
Hz. Yûnus, 252, 253, 471
Hz. Yûsuf, 51, 262, 263, 264, 266, 267, 268, 270, 271, 272

İ

İbn Abbas, 16, 18, 35, 38, 42, 43, 58, 72, 73, 76, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 99, 109, 203, 206, 213, 259, 431, 446, 447, 546
İbn Arabî, 18, 109, 535
İbn Aşur, 19, 155, 170, 201, 297, 347, 402, 431, 446
İbn Âşûr, 34, 66, 88, 95, 104, 118, 127, 128, 143, 165, 170, 216, 218, 222, 223, 230, 275, 292, 300, 305, 311, 312, 315, 316, 323, 324, 338, 341, 343, 346, 350, 364, 375, 379, 381, 387,

397, 400, 402, 412, 416, 418, 427, 428, 431, 432, 433, 436, 444, 446, 455, 456, 458, 465, 466, 467, 468, 483, 494, 496, 498, 504, 505, 508, 511, 517, 521, 529, 535, 537
İbn Atiye, 18
İbn Atiyye, 18, 54, 146, 206, 213, 241, 243, 431, 506, 526
İbn Hazm, 447
İbn Kesir, 46, 51, 71, 75, 76, 134, 142, 167, 206, 231, 247, 255, 305, 315, 316, 342, 380, 391, 414, 431, 470, 487, 537, 538, 541, 551
İbn Kuteybe, 18, 23, 31, 36, 177
İbn Manzur, 23, 91, 186, 400, 409, 452, 509, 520, 526
İbn Mesud, 36, 71, 259, 555
İbn Teymiye, 18, 35, 36, 39, 40, 41, 45, 53, 88, 445
İbn Teymiyye, 20, 45, 51, 115, 326, 445, 472, 529, 549, 559
İbnü'l Arabî, 18
İBRAHİM SÛRESİ, 276
İcma, 55
içki, 115, 170, 284, 369
İHLAS SÛRESİ, 553
ikrah, 119, 289, 343
İkrime, 16, 72, 82, 83, 199, 213, 431, 533, 541, 542
İmam Şafiî, 45, 149
İncil, 115, 116, 127, 200, 206, 213, 265, 418, 422, 458
İNFİTAR SÜRESİ, 499
İNSAN SÛRESİ, 491
İNŞİKAK SÛRESİ, 502
İNŞİRÂH SÛRESİ, 521
İsfehanî, 18, 350
İSRÂ SÛRESİ, 291
İsrailoğulları, 112, 113, 117, 119, 201, 202, 206, 213, 250, 291, 292, 294, 313, 317, 457
İstanbul, 142, 271, 481
istiğfar, 86, 110, 245, 381, 396, 433, 478, 552
İzmir, 34, 38, 568, 571

K

Ka'be, 87, 109, 132, 133, 163, 167, 421, 472, 540
kadın, 19, 133, 136, 137, 144, 150, 151, 152, 158, 177, 178, 179, 186, 187, 263, 266, 267, 330, 337, 353, 358, 376, 410, 428, 432, 463, 466
Kadın dövülür mü?, 186
Kadıyainîler, 189
kadir gecesi, 414
Kadir gecesi, 527
KADR SÛRESİ, 526
KAF SÛRESİ, 423
KÂFİRUN SÛRESİ, 547
KALEM SÛRESİ, 469
KAMER SÛRESİ, 434
Karamite, 41
Kardâvî, 53, 152, 174, 178, 204, 261
karınca, 228, 352
Karye, 26
KASAS SÛRESİ, 355
Kasimî, 19, 56, 89, 109, 125, 144, 215, 275, 483, 553, 558, 559
KEHF SÛRESİ, 303
kelâle, 74, 179
Ken'ânîler, 112
kenz, 244
Keşmirî, 19, 20, 159, 171, 333, 555
kıble, 127, 131, 163
Kıptîler, 112
kısas, 136, 137, 138, 140, 207, 288, 543
KIYAMET SÛRESİ, 489
kibir, 96, 128, 511
köle, 136, 137, 285, 286, 287, 288, 433, 515
Kremlin Sarayı, 132
Kudüs, 130, 163, 481
Kum, 19
Kur'an, 569, 571, 573, 574

kurban, 240, 394, 395, 529, 546, 547
KUREYŞ SÛRESİ, 544
Kurtubî, 18, 67, 71, 72, 93, 95, 128, 145, 199, 208, 231, 234, 503, 506, 537, 542, 548
Kus b. Saide, 118
Kuşeyrî, 105, 106, 203, 224, 234

L

Levh-i Mahfuz, 51, 217
LUKMAN SÛRESİ, 364

M

MAİDE SÛRESİ, 198
MÂÛN SÛRESİ, 545
MEÂRİC SÛRESİ, 474
Medine, 124, 222, 454, 455, 459, 551
Mekke, 20, 148, 167, 204, 219, 222, 223, 275, 290, 387, 388, 425, 513, 521, 522, 523, 551, 573
Mensûh, 571
MERYEM SÛRESİ, 312
Mescid-i Aksâ, 292
Mescid-i Haram, 109, 127, 131, 132, 241, 291, 393
Mevdudî, 19, 90, 97, 119, 202, 276, 287, 288, 331, 383, 388
Mevdûdî, 287, 302, 321, 383, 384, 387, 412, 421, 450, 462, 464, 466, 529, 530
Mısır, 19, 20, 200, 250, 263, 321, 553, 568, 569, 570, 571, 572, 573
mihir, 183, 343, 358
miras, 19, 178, 179
Mizân, 66, 89, 92, 131, 163, 202, 235, 244, 292, 309, 331, 378, 387, 392, 417, 424, 425, 427, 436, 455, 504, 526, 573
Muaviye, 42, 43
Muhammed Esed, 200, 250, 523
Muhammed Gazalî, 65, 242
Muhammed Hamdi Yazır, 19
Muhammed Marmaduka, 17
MUHAMMED SÛRESİ, 419
muhkem, 30, 32, 37, 39, 67, 156, 447, 452
mukatta' harfler, 26
MUMTEHİNE SÛRESİ, 456
Mut'a nikahı, 183
MUTAFFİFİN SÛRESİ, 500
Mübârekfürî, 173
Mübhem, 26
MÜCADELE SÛRESİ, 452
müçmel, 26, 30, 34, 117, 310
Müçmel, 25
MÜDDESİR SÛRESİ, 486
MÜLK SÛRESİ, 467
MÜMİNÛN SÛRESİ, 335
MÜNAFİKUN SÛRESİ, 460
Müphem, 26
MÜRSELÂT SÛRESİ, 492
Müslim, 19, 53, 58, 76, 82, 90, 148, 152, 160, 161, 165, 166, 176, 182, 183, 186, 199, 266, 304, 323, 363, 375, 430, 432, 453, 470, 481, 483, 491, 496, 527, 557, 558, 570, 572
Müşkül'ün Tanımı, 23
müteşâbih, 26, 30, 31, 32, 35, 37, 143, 156, 470, 482
Müteşâbih, 20, 26, 35, 39, 98, 263
Müzenî, 55
MÜZZEMMİL SÛRESİ, 483

N

nafile namazlar, 52
NAHL SÛRESİ, 282
namaz, 24, 25, 41, 45, 67, 69, 100, 101, 111, 131, 133, 143, 159, 199, 212, 213, 245, 305, 335, 341, 342, 350, 361, 453, 459, 484, 514, 524, 525, 531, 546

Namaz, 26, 39, 41, 68, 128, 132, 136, 184, 199, 335, 361, 477, 546
NÂS SÛRESİ, 561
NAZİÂT SÛRESİ, 495
NEBE' SÛRESİ, 494
NECM SÛRESİ, 429
Nedvî, 20, 87, 94, 422, 525
NEML SÛRESİ, 350
Nemrud, 95
Nesh, 126, 237, 484
NİSÂ SÛRESİ, 175
Nisâburî, 18, 572
NUH SÛRESİ, 477
NÛR SÛRESİ, 337

O

oruç, 38, 41, 45, 245, 432, 433

Ö

ölüm, 16, 64, 70, 85, 95, 107, 114, 133, 160, 161, 165, 178, 180, 190, 212, 226, 234, 347, 357, 370, 371, 403, 451, 467, 468, 527, 536

P

Pakistan, 20, 571, 574

R

R. Rıza, 67, 103, 120, 141, 147, 153, 173, 176, 182, 193, 208, 233
RA'D SÛRESİ, 273
RAHMAN SÛRESİ, 436
Razî, 18, 19, 27, 40, 47, 56, 93, 95, 101, 123, 162, 187, 306, 354, 355, 360, 392, 483, 489, 490, 497, 500, 522, 527, 528, 534, 535, 541, 544, 545, 546, 547, 548, 562, 568
reenkarnasyon, 19
Reenkarnasyon, 107
resim, 298, 383
Reşad Halife, 246, 247
Reşid Rıza, 19, 208
Rıdvan bey'atı, 46
Riyad, 20, 568, 572
Roma, 132
Ruh, 96, 475, 495
rü'yetullah, 40

S

Sâbiîler, 115, 118
Sabunî, 19, 124
SÂD SÛRESİ, 395
sadaka, 166, 223, 225, 226, 431, 432, 433, 452, 453
SAFF SÛRESİ, 457
SÂFFÂT SÛRESİ, 391
sağcılık, 444
Said b. Cübeyr, 72
Said Nursî, 19, 94, 439
SEBE' SÛRESİ, 382
Sebebi nüzul, 52
secde, 40, 69, 109, 110, 225, 272, 350, 393, 403, 407, 409, 422, 436, 437, 448, 470, 527
SECDE SÛRESİ, 368
Selman-ı Farisî, 76
Serahsî, 26
Seyyid Kutub, 19
Seyyid Kutup, 120
Sıfat âyetleri, 39
Sibeveyh, 18
solculuk, 444
sûr, 79, 80, 337
Suriye, 522, 523
Suyutî, 16, 31, 32, 69, 70, 85, 255, 307, 393, 425, 473, 489, 524, 539, 555, 561
Süleyman Ateş, 19, 435, 446, 558
Sünnet, 27, 55, 66, 279

Ş

Şa'ravî, 19, 57, 86, 92, 98, 113, 146, 158, 194, 218, 219, 225,

251, 282, 289, 296, 303, 311, 365, 408, 474, 541
Şafiî, 18, 56, 58
Şam, 20, 72, 294, 345, 439, 570
Şatibî, 41, 42, 87, 482
ŞEMS SÛRESİ, 515
şer, 43, 86, 123, 124, 126, 147, 191, 273, 369, 425, 477, 516, 538, 556, 557
Şevkanî, 49, 447
Şeytan, 61, 110, 267, 290, 333, 398, 403, 407, 534, 557
Şia, 183
şikâyet, 57
Şinkitî, 19, 20, 57, 58, 81, 83, 108, 133, 142, 152, 172, 203, 215, 256, 273, 349, 366, 379, 403, 429, 449, 471, 482, 491, 493, 507, 508, 512, 516, 518, 520, 550, 554
Şirbinî, 27
şirk, 46, 75, 79, 109, 128, 216, 218, 231, 242, 336, 392, 425, 520, 521, 528, 530, 543, 549
ŞÛRÂ SÛRESİ, 408

T

Taassup, 47, 60
Tabatabaî, 19, 526
TAHRİM SÛRESİ. 465
Taklid, 568
taklit, 32, 47, 48, 60, 61, 250, 406, 461, 529
Takva, 53, 263, 443, 463
Talak hakkı, 463
TALAK SÛRESİ, 462
TÂRIK SÛRESİ, 504
Tarih, 568, 572
TEBBET SÛRESİ, 552
TEĞÂBUN SÛRESİ, 461
Tehânevî, 26
tekrar, 107, 140, 156, 161, 293, 295, 301, 306, 312, 319, 367, 375, 398, 439, 444, 456, 463, 493, 519, 521, 536, 549
TEKVİR SÛRESİ, 499
terazi, 535, 536
TEVBE SÛRESİ, 239
Tevrat, 115, 116, 127, 200, 206, 207, 213, 224, 251, 265, 312, 341, 394, 398, 418, 422, 457, 458
TİN SÛRESİ, 522
Tirmizî, 60, 144, 166, 279, 342, 524
tövbe, 16, 111, 114, 118, 165, 181, 240, 294, 309, 318, 387, 399, 401, 420, 450, 452, 454, 501, 503
TÛR SÛRESİ, 428
Tur-i Sina, 522
Türkçe, 114, 497, 508

U

Urduca, 264

Ü

ümmî, 525, 531

V

vahiy, 58, 59, 99, 124, 154, 238, 239, 291, 302, 331, 354, 374, 416, 429, 466, 472, 473, 490, 519, 520, 521, 523, 527, 555
VAKIA SÛRESİ, 444
Varaka b. Nevfel, 118, 154, 192
Vizr, 521

Y

YÂSİN SÛRESİ, 387
Yemen, 72
YÛNUS SÛRESİ, 247
YÛSUF SÛRESİ, 262

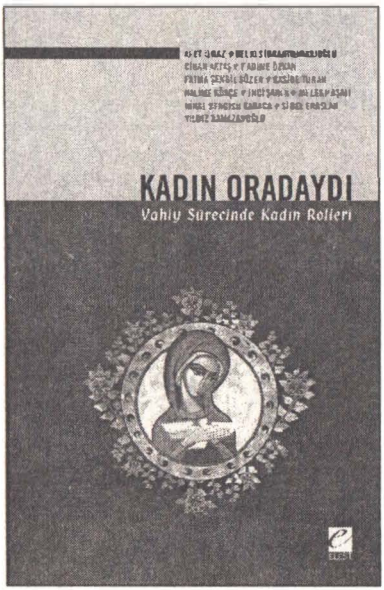
Z

Zamehşerî, 18
ZÂRİYÂT SÛRESİ, 425

Zebidî, 18, 43, 50, 449
Zeccac, 18
zekat, 45, 58, 111, 128, 132, 136, 166, 223, 335, 453, 484, 547
Zemahşerî, 28, 31, 190, 268
Zerkeşî, 31, 242, 307, 309
ZİLZÂL SÛRESİ, 531
zina, 115, 116, 180, 181, 208, 337, 338, 339, 558
ZUHRUF SÛRESİ, 410
zulüm, 46, 75, 112, 113, 155, 170, 187, 206, 207, 220, 235, 236, 255, 268, 274, 299, 360, 369, 451, 479, 485, 499, 518, 543
ZÜMER SÛRESİ, 399

ELEST

12 kadın yazar, modern çağın algısıyla vahiy sürecindeki kadınları yazdı...

Onlar ne efsaneydiler ne de masal kahramanları. Anneydiler, eştiler, köle ya da melike idiler.

Onlar hayatın içerisinde, hayatla iç içe yaşayan kadınlardı.Vahyin pratiğinde hepsinin farklı rolleri vardı.

Bu kitap, bütün zamanlara örnek oniki seçkin kadını, oniki kadın yazarın kaleminden günümüze taşıyor. Kitabı okurken, dinlerin devamlılığında işaret taşları olan buseçkin kadınları, nefeslerini duyacak kadar yanıbaşınızda hissedeceksiniz.

Kadın Oradaydı, hayatını hakikate adayan kadınların hikayesidir.

ELEST

"Yabancı gözüyle tekke tecrübesi"

Esaslı bir teoloji ve antropoloji eğitimi gören Carl Vett, psikoloji alanındaki çalışmalarıyla tanınan ünlü bir bilim adamıdır. Uzun yıllar Avrupa'da büyükelçilik yapan bir Türk ile tanıştığında, İslam'ın mistik yönelimlerine ilgi duyar. Tasavvufun çeşitli tarikatlarca uygulanan aydınlanma yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmak üzere Türkiye'ye gelir ve Şeyh Esad Erbilî'nin tekkesinde bir süre kalır.

Carl Vett'in anılarını kaleme aldığı bu kitap 1931 yılında yayınlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında tekkeler kapatılmadan önce ziyaretini gerçekleştiren Vett, yıllar sonra tekrar geldiğinde Şeyh ve oğlunun Menemen olayları nedeniyle idama mahkum edildiğini öğrenir.

Roman

Fahrülâlem

Zeynel Abidin Rahnuma

"Biliniz ki kervana su arayan kılavuz, onları asla aldatmaz." Hz. Muhammed

"...Ramazanın on yedinci gecesinde, ay atlastan bir renge bürümüştü Nur dağını. Kuşlar yuvalarından uçmamış, gökyüzünden yeryüzüne kurşuni renkli eteğini seren ağır sükuneti henüz herhangi bir ses ve hareket bozmamıştı. Ay hareket etmiyor gibiydi. Sanki her şey yerine çiviyle çakılmıştı. Gök Hira'ya o kadar yaklaşmıştı ki, sanki biri elini uzatsa tüm yıldızları boncuk gibi toplayıp genç kızlara gerdanlık yapabilirdi. Hava nurdan daha latif, yer gökten daha hafifti. Bu eski dünyanın son sabahı, yeni dünyanın ilk fecriydi..."

KUR'ÂN OKURKEN ZİHNE TAKILAN AYETLER

Müşkilü'l Kur'ân

Kur'an-ı Kerim, hem dünyada hem ahirette huzura ermesi için insana rehberlik edecek son ilahi mesajdır. Bu nedenle 'Kur'an'ı anlamak', bir Müslüman için her türlü çaba ve fedakârlık gösterilecek konuların başında gelmelidir. Hayat rehberimiz olan Kur'an en güzel ve anlaşılır şekilde gönderilmiş, her bir kelimesi hikmete uygun olarak yerleştirilmiştir. Ancak bir kısım ayetler de vardır ki, iyi bir Kur'an bilgisi olmayan kimselerin ilk anda zihnine takılmaktadır. Abdulcelil Candan, anlaşılması güç ayetlerde zihne takılan yüzlerce soruya yer verdiği eserinde, Kur'an'ın üslubuna uygun cevaplar sunmaktadır. Bu kitap, Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasına yönelik olarak hazırlanmış son derece yararlı bir kaynaktır.

ISBN 975-6307-02-1
ELEST
9 789756 307021

www.s